ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE
GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT
ET
EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus, et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris, et multis Dissertationibus

Ediderunt
CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DELARUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.
Denuo Recensuit Emendavit Castigavit
Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS II.

Berolini 1832.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Evangelium Joannis Commentariorum

Pars II.

Ex

Nova Editionum Coloniensis et Parisiensis

Recognitione

Cum

Scholiis Augusti Neandri

Integro

Utriusque Ruaei Commentario

Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus

Edidit

Prolegomena Animadversiones Excursus Indices

Et Glossarium

Adjecit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1832.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

PROLEGOMENA.

Quum in hac secunda Parte Commentariorum Origenis in Ev. Joannis eandem, quam in parte priori, normam sequutus sim, et quum libri hujus moles praeter spem meam atque exspectationem nimis accreverit, paucissima tantum, eademque ad Tom. I. spectantia, in fronte hujus Tomi ponenda esse visa sunt.

Observationes ad Tom. I. spectantes:

1) Prolegomenor. p. XXV. lin. 20. legas: collocaverint.
2) Corrigendorum p. 2. lin. 3 a fine scribas: p. 10. not. 1. leg. *τοῦ*.
3) Pag. 12. not. 4. lin. 1. et 2. leg. *εὐαγγέλιόν ἐστιν*.
4) Pag. 35. locum lin. 3. et 4. obvium Neandro duce hoc modo restituas: *καὶ* (deleto *βλέπει*) *τὸ νῦν δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι τὸν βλέποντα βλέπειν, κ. τ. λ.*
5) Pag. 36. lin. 14. scribas: *ἐν σώματι οὐχ ἁπλῶς*.
6) Ejusd. pag. lin. 3. a fine Neandro praeeunte legas: *ὅπερ ἀναγκαῖον τῷ ἐν σώματι ὑπάρχον*.
7) Pag. 37. lin. 15. eodem duce legas: *σαφῶς προπίπτον*.
8) Pag. 42. lin. 4. et not. 2. lin. 1. et 7., itemq. Prolegomenorum p. XXXIX. restituas: *καθ' ἃ χρήζει* s. *καθὰ χρήζει*.
9) Pag. 91. lin. 5. et 6. Neandro duce scribas: *ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ ὅτι πρὸς τον Θεὸν ἦν*.
10) Pag. 92. lin. 9. eod. duce legas: *καὶ* (*οὐχ* deleto) *ἁπλῶς Θεός, κ. τ. λ.*

11) Pag. 94. lin. 10. et 11. eod. praeeunte scribas: καὶ λόγου γενομένου (deleto Θεοῦ) σαρκός, κ. τ. λ.
Ejusd. pag. lin. 12. et 13. scribas: παρὰ τὸν πρὸ πάντων, νομιζομένων κ. τ. λ.
12) Locum pag. 109. lin. 10—13. obvium Neandro praeeunte hunc in modum restituas: Ἀλλὰ τάχα μᾶλλον ἂν — παρὰ τὸν πατέρα, προστιθέμενος τῷ τὸ αὐτὸ αὐτὸ τυγχάνειν (respectu habito ad πνεῦμα ἅγιον, non αὐτῷ τυγχάνειν) τῷ πατρί, κ. τ. λ.
13) Pag. 112. lin. 6. a fine legas: παρέρχεται.
14) Pag. 114. lin. 14. Neandro duce scribas: Ἵνα γὰρ συγχωρηθῇ δι' αὐτοῦ γεγονέναι τὴν ζωὴν κ. τ. λ.
15) Pag. 118. lin. 8. a fine eodem auctore παρὰ τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ φράσιν ἐκδεχόμενος τὸ γεγραμμένον legas pro: περὶ τῶν ἐν τῇ κ. τ. λ.
16) Pag. 122. not. 2. scribas: Deut. XXX, 14.
17) Pag. 123. lin. 2. Neandro duce legas: λέγειν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς καλουμένων παραδόξων, κ. τ. λ.
18) Pag. 124. lin. 1. et 2. a fine sic interpungas: ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῶν ἁγίων, τῆς κυρίως εὐαρεστήσεως ἤτοι ἐν τῇ τάξει τῶν ἁγίων, ἢ ἐν τῷ κ. τ. λ.
19) Pag. 126. lin. 2. scribas: τυγχάνοντος.
20) Pag. 141. not. 3. scribas: Psalm. XVIII, 11.
21) Pag. 249. not. 2. legas: Cfr. II Reg. V, 11.
22) Pag. 327. not. 2. deleantur verba: vers. 3.
23) Pag. 356. lin. 1. voc. in nonnullis exemplaribus mutilatum restituas: ἀκαταστασία.
24) Pag. 369. lin. 9. leg. μακάριον.
25) Pag. 373. lin. 9. et not. 2. legas οὐ δήποτε sive οὐδήποτε.

Atque haec quidem hactenus.

Quae restant, loca haud pauca, tum Tom. I. jam indicata, tum hoc Tom. II. obvia, suo singula tempore accuratius pro viribus examinabimus.

Scribebam Berolini, Vitebergam abiturus, die XXIV. mens. Aprilis MDCCCXXXII.

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος ιγ'.

1. Ἴσως μὲν ἂν ἔδοξέ σοι,[1]) φιλοθεώτατε καὶ εὐσεβέστατε Ἀμβρόσιε, τὸν περὶ τῆς Σαμαρείτιδος λόγον μὴ διακοπῆναι, ὥστε[2]) μέρος μέν τι αὐτοῦ εἶναι ἐν τῷ δωδεκάτῳ τόμῳ, τὰ δὲ ἑξῆς ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἑωρῶμεν αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφέναι τὸν δωδέκατον τῶν ἐξηγητικῶν, ἔδοξεν ἡμῖν καταλῆξαι εἰς τὸν τῆς Σαμαρείτιδος λόγον περὶ τοῦ[3]) λεγομένου ὑπ' αὐτῆς φρέατος, ὡς ὁ Ἰακὼβ[4]) ἔδωκεν αὐτὸ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, ἵνα ἀρξώμεθα τοῦ τρισκαιδεκάτου ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως

---

[1]) ἂν ἔδοξέ σοι. Sic recte habent Codd. Barber. et Bodlej. (H. ad marg.), perperam autem legitur in Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.) ἀνέδειξέ σοι. R. — Huet. in notis: „Correxit Perion. ἀνεδείξαμεν, sed ad veram lectionem digitum intendit Ferrar.: ἴσως μὲν ἂν ἔδοξέ σοι."

[2]) H. et R. ὥς τε.

[3]) Cod. Reg. (H. in textu) male περὶ τούτου. R. — Huet. ad marg.: „scribas περὶ τοῦ."

[4]) Ev. Joann. IV, 12.

τοῦ κυρίου ἡμῶν [1]) πρὸς αὐτήν. „Ἀπεκρίθη [2]) ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται πηγὴ ἐν αὐτῷ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.“ Δεύτερον τοῦτο ἀποκρίνεται πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Ἰησοῦς, πρότερον μὲν λέγων· „εἰ ᾔδεις [3]) τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι· δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν·“ καὶ νῦν, ὡς προτρέπων αὐτὴν ἐπὶ τὸ αἰτῆσαι τὸ [4]) ζῶν ὕδωρ, λέγει τὰ ἐκκείμενα. Καὶ ἐπὶ μὲν τῷ προτέρῳ οὐκ εἶπεν οὐδὲν, [5]) ἀλλ' ἐπαπορεῖ περὶ τῆς συγκρίσεως τῶν ὑδάτων ἡ Σαμαρεῖτις· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἀπόκρισιν τοῦ κυρίου παραδεξαμένη τὰ εἰρημένα φησί· „δός [6]) μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ.“ Τάχα γὰρ δόγμα τί ἐστι, μηδένα λαμβάνειν θείαν δωρεὰν τῶν μὴ αἰτούντων αὐτήν. Καὶ αὐτὸν γοῦν τὸν Σωτῆρα διὰ τοῦ ψαλμοῦ προτρέπει αἰτεῖν ὁ πατὴρ, ἵνα αὐτῷ δωρήσηται· ὡς αὐτὸς [7]) ἡμᾶς διδάσκει ὁ υἱὸς λέγων· „κύριος [8]) εἶπε πρὸς μέ· υἱός μου εἶ σύ· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ,

---

[1]) R. in textu τοῦ κυρίου omisso voc. ἡμῶν. Idem in notis: „Cod. Reg. (quem H. sequit.) τοῦ κυρίου ἡμῶν.“

[2]) Ev. Joann. IV, 13., ubi edd. N. T. Ἰησοῦς exhibent pro ὁ Ἰησοῦς, atque verba γενήσ. πηγή κ. τ. λ. (interjectis inter verba οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ et γενήσ. κ. τ. λ. his verbis: οὐ μὴ διψήσῃ (Lachm. διψήσει) εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ) hoc ordine sese excipiunt: γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγή κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. IV, 10.

[4]) In edit. Huet. τό desideratur.

[5]) οὐδέν. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur), sed restituitur e Cod. Bodlejano. R.

[6]) Ev. Joann. IV, 15.

[7]) Cod. Bodlej. ὡς αὐτός, Reg. (quem H. sequitur) ὡσαύτως. R.

[8]) Psalm. II, 7. 8.

καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.“ Καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν· „αἰτεῖτε[1]) καὶ δοθήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει.“ Πείθεται μέντοι γε ἡ Σαμαρεῖτις αἰτῆσαι τὸν Ἰησοῦν ὕδωρ, εἰκὼν, ὡς προείπομεν, τυγχάνουσα γνώμης ἑτεροδοξούντων, περὶ τὰς θείας ἀσχολουμένων γραφὰς, ὅτε ἀκούει περὶ τῆς συγκρίσεως ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων. Καὶ ὅρα ἐξ ὧν ἐπεπόνθει, πῶς πίνουσα ἐκ τοῦ νομιζομένου αὐτῇ βαθέως εἶναι φρέατος, οὐκ ἀνεπαύετο,[2]) οὐδὲ τῆς δίψης ἀπηλλάττετο.

2. Ἴδωμεν οὖν, τί σημαίνεται ἐκ τοῦ· „πᾶς[3]) ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν.“ Ἔστι δὲ ἐκ τῆς „διψῆν“ φωνῆς καὶ ἐκ τῆς „πεινῆν“ κατὰ τὸ σωματικὸν δύο σημαινόμενα, ἓν μὲν καθ᾽ ὃ δεόμεθα τροφῆς κενωθέντες, καὶ ὀρεγόμενοι αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ ἡμῖν ἐπιλιπόντος·[4]) ἕτερα δὲ καθ᾽ ὃ πολλάκις οἱ πένητες καὶ ἐν ἀπορίᾳ ὄντες, τῶν ἐπιτηδείων φασὶ κεκορεσμένοι, τὸ πεινῆν, ἢ διψῆν. Καὶ μαρτύριόν γε τοῦ μὲν πρώτου ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὅτε ἀποροῦντες τροφῶν „τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ[5]) ἡμέρᾳ, τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ ἐξεληλυθότων αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, διεγόγγυζε πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπὶ Μωϋσῆν καὶ Ἀαρών. Καὶ

---

[1]) Matth. VII, 7. 8.

[2]) Cod. Bodlej. ἀνεπαύετο, Reg. (quem H. sequit.) ἂν ἐπαύετο. R.

[3]) Ev. Joann. IV, 13. — In seqq. H. et R. διψῇν et πεινῇν.

[4]) Cod. Bodlej. τοῦ ὑγροῦ ἡμῖν ἐπιλιπόντος. Reg (quem H. sequit.) τούτου ὑγροῦ ἡμῖν ἐπιλείποντες. R — Huet. ad marg.: „pro τούτου scribas τοῦ.“

[5]) ἐννεακαιδεκάτῃ. Cfr. Exod. XVI, 1—4., ubi vers 1. Hebraicum aeque exemplar atque interpretationes omnes habent πεντεκαιδεκάτῃ. Quocirca Huet., in notis ad utrumque hocce testimonium provocans, margini recte apposuit: „scribas πεντεκαιδεκάτῃ.“

εἶπαν πρὸς αὐτοὺς οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· ὄφελον ἀπεθάνομεν πληγέντες ὑπὸ κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ὅταν ἐκαθίσαμεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν κρεῶν καὶ ἠσθίομεν ἄρτους εἰς πλησμονήν, ὅτι ἐξηγάγετε ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτεῖναι [1]) πᾶσαν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐν λιμῷ. Εἶπε δὲ κύριος πρὸς Μωϋσῆν· ἰδού, ἐγὼ ὕω [2]) ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς, καὶ συλλέξουσι τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅπως πειράσω αὐτοὺς εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου, ἢ οὔ.“ Πεινώντων γὰρ καὶ ἀπορούντων τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ὅσον [3]) γογγυσμὸν ἐποίουν οἱ λόγοι· ἀλλὰ καὶ ὕδατος ἀποροῦντες καὶ διψῶντες διεγόγγυζον κατὰ Μωϋσέως· [4]) „τί πιόμεθα;“ ὅτε „ἐβόησε Μωϋσῆς πρὸς κύριον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα ἡνίκα ἦλθεν εἰς Ῥαφιδεὶν, [5]) γέγραπται ὅτι ἐδίψησεν ὁ λαὸς ἐκεῖ ὕδατι, καὶ ἐγόγγυζεν ὁ λαὸς ἐκεῖ ἐπὶ Μωϋσῆν. Δόξει δὲ τοῦ δευτέρου τῶν σημαινομένων εἶναι παρὰ τῷ Παύλῳ παράδειγμα, λέγοντι· „ἄχρι [6]) τῆς ἄρτι ὥρας

---

[1]) Cod. Bodlejanus καὶ ἀπέκτειναν. R.

[2]) Huet. minus accurate νίω.

[3]) ὅσον—λόγοι. Ita hunc locum in Cod. Reg. vitiatum restituit Cod. Bodlejanus. R. — Huet. in textu ὅσον ἐπὶ οἱ λόγοι, ad marg.: „λείπει τι.“ Idem in notis: „Cod. Reg. ὅσον ἔπιοι (non ut in textu ἐπὶ οἱ) λόγοι. Ejus vitium sarcire Oedipi est.“

[4]) Cod. Reg. (H. in textu) male κατὰ Μωϋσῆ. R. — Huet. ad marg.: „scribas ἐπὶ Μωϋσῆ (non Μωϋσῆν coll. pag. 3. lin. ult. et pag. huj. lin. 3. a fine).“ Quae quidem lectio, licet non praeferenda esse videatur, LXX. tamen virorum vers. (cfr. Exod. XV, 24.) accurate respondet. — Exod. XV, 25.

[5]) Exod. XVII, 1. 2. 3.

[6]) I Cor. IV, 11., ubi ed. Lachm. γυμνιτεύομεν exhibet.

καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν." Τὸ μὲν οὖν πρῶτον πεινῆν καὶ διψῆν ἀναγκαίως γίνεται [1]) τοῖς ὑγιαίνουσι σώμασι· τὸ δὲ δεύτερον τοῖς πενομένοις συμβαίνει. Ζητητέον οὖν καὶ ἐκ τοῦ· „πᾶς ὁ πίνων [2]) ἐκ τούτου τοῦ ὕδατος διψήσει πάλιν·" ποῖον „διψήσει" λέγεται.

3. Πρῶτον ὡς ἐπὶ σωματικοῦ εἰ [3]) καὶ τάχα τὸ δηλούμενόν ἐστιν, ὅτι κἂν πρὸς τὸ παρὸν κορεσθῇ, ἀλλ' εὐθέως ὑποβιβασθέντος τοῦ ποτοῦ τὸ αὐτὸ πάθος πείσεται ὁ πιών, [4]) τουτέστι διψήσει πάλιν, εἰς ὅμοιον [5]) τῷ ἀρχῆθεν ἀποκαταστάς. Ἐπιφέρει οὖν· „ὃς [6]) δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται πηγὴ ἐν αὐτῷ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον·" τίς δὲ ἐν ἑαυτῷ ἔχων πηγὴν, διψῆσαι οἷόστε ἔσται; Τὸ μέντοι γε προηγουμένως δηλούμενον τοιοῦτον ἂν εἴη· ὁ μεταλαμβάνων, φησὶ, βάθους [7]) λόγων, κἂν πρὸς ὀλίγον ἀναπαύσηται, παραδεξάμενος ὡς βαθύτατα τὰ ἀνιμώμενα καὶ εὑρίσκεσθαι δοκοῦντα τὰ νοήματα, ἀλλά γε πάλιν δεύτερον ἐπιστήσας ἐπαπορήσει περὶ τούτων ὅσοις

---

[1]) Ed. Huet. *γείνεται.*

[2]) Ev. Joann. IV, 13.

[3]) H. et R. in textu *ἤ*, H. tamen ad marg., R. in notis: „scribendum *εἰ καί κ. τ. λ.*" Ferrar. *εἰ* legit, et recte quidem. (In Codd. fortasse *ἦ* legebatur).

[4]) Huet. *πιών*, R. *πίων.*

[5]) H. et R. in textu *ὁμοίαν*, H. tamen ad marg., R. in notis: „scribendum *ὁμοῖον* (non *ὅμοιον*)."

[6]) Ev. Joann. IV, 14. coll. pag. 2. not. 2.

[7]) Cod. Reg. (H. in textu) *ὁ μεταλαμβάνων οὐ, φησὶ, βάθος*, sed Bodlej. ut in nostro textu. R. — Huet. ad marg.: „pro *οὐ* scribas *οὖν.*" Idem in notis: „particulam negandi agnoscit Perion. ex auctoritate Cod. Reg., totoque hoc loco turpiter se dat. Ferrar. repudiat *οὐ*, in quo eum sequimur. Nec absurde fortasse scripseris: *ὁ μεταλαμβάνων οὖν, φησὶ, βάθος κ. τ. λ.*"

ἐπανεπαύσατο * * * ταρανὴν καὶ ἐκτυπῶν[1]) περὶ τῶν ζητουμένων κατάληψιν, οὐ δύναται τὸ νομιζόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ βάθος παρασχεῖν. Διόπερ κἂν συναρπασθεὶς συγκάθηταί τις τῇ πιθανότητι τῶν λεγομένων, ἀλλά γε ὕστερον εὑρήσει τὴν αὐτὴν ἀπορίαν τυγχάνουσαν ἐν αὐτῷ, ἣν παρεῖχεν[2]) πρὶν τάδε τινὰ μαθεῖν· ἐγὼ δὲ τοιοῦτον ἔχω λόγον, ὥστε τὴν πηγὴν γενέσθαι τοῦ ζωτικοῦ πόματος ἐν τῷ παραδεξαμένῳ τὰ ὑπ᾽ ἐμοῦ ἀπαγγελλόμενα· καὶ ἐπὶ τοσοῦτόν γε ὁ λαβὼν τοῦ ἐμοῦ ὕδατος εὐεργετηθήσεται, ὥστε πηγὴν εὑρετικὴν πάντων τῶν ζητουμένων ἀναβλυσθάνειν[3]) ἐν αὐτῷ ἄνω πηδών-

---

[1]) In omnibus Mss. post *ἐπανεπαύσατο* relinquitur spatium vacuum, et postea legitur in Cod. Reg. *ταρανὴν καὶ ἔκτυπον*, in Bodlej. aut. *τέραν ἢ καὶ ἐκτυπῶν*. Nos hunc locum ita restituendum censemus: *περὶ τούτων ὅσοις ἐπανεπαύσατο, καὶ ἑτέραν ἐκτυπῶν περὶ τῶν ζητουμένων κατάληψιν κ. τ. λ.* R. — H. in textu: *ὅσοισ* (spatio relicto post *ὅσοισ*, non *ὅσοις*) *ἐπανεπαύσατο* (spatio vacuo relicto) *ταρανὴν καὶ ἔτυπον* (non *ἔκτυπον*) *κ. τ. λ.* Idem in notis: „hunc locum ita restituimus: *περὶ τούτων ὅσοις ἐπανεπαύσατο, καὶ τρανὴν ἐντυπῶν περὶ τῶν κ. τ. λ.*" — Acu profecto, si exceperis voc. *ἐντυπῶν*, (pro quo *ἐκτυπῶν* legerim, cum R. teste Cod. Reg. habeat *ἔκτυπον*, Cod. Bodl. *ἐκτυπῶν*) rem tetigit Huet., ita ut neque supplendum quid habeamus post *ὅσοισ* (ut scribit H.) neque post *ἐπανεπαύσατο*. Si quid supplendum, voc. *ὅσοις* coll. pag. 5. lin. 4. a fine adjecerim verba *πρὸς ὀλίγον*, verbo autem *ἐπανεπαύσατο* coll. praecedd. voc. *λόγων* aut voc. *νοημάτων*.

[2]) H. et R. *παρειεῖχεν*. — Iidem in iis, quae proxime praecedunt *τυγχάνουσαν ἐν αὐτῷ* (non *αὐτῷ*).

[3]) H. et R. in textu *ἀναβλυσθάνειν*, non *ἀναβλυστάνειν*. Cfr. Hesych. Lexic. ed. Alberti pag. 316. coll. Stephan. Thesaur. Tom. I. p. 756. — R. in notis: „Cod. Bodlejan. *ἀναβλύζειν*, et mox *ἀναπηδώντων* pro *ἄνω πηδώντων*."

των ὑδάτων, τῆς διανοίας ἀλλομένης καὶ τάχιστα διϊπταμένης, ἀκολούθως τῷ εὐκινήτῳ * * * τούτῳ [1]) ὕδατι, φέροντος [2]) αὐτοῦ τοῦ ἄλλεσθαι καὶ πηδᾷν ἐπὶ τὸ ἀνώτερον, ἐπὶ τὴν αἰώνιον ζωήν· οἷον [3]) * * * τὴν τοῦ ἀλλομένου, ὥς φησιν, εἶναι τὴν αἰώνιον ζωήν. Ὥσπερ δὲ περὶ τοῦ νυμφίου ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων διαλεγόμενος ὁ Σολομῶν φησιν· „ἰδοὺ, [4]) οὗτος ἥκει πηδᾶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς·“ ὡς γὰρ ἐκεῖ ὁ νυμφίος ἐπὶ τὰς μεγαλοφυεστέρας καὶ θειοτέρας πηδᾷ ψυχὰς, ὄρη λεγομένας, ἐπὶ δὲ τὰς ὑποδεεστέρας διάλλεται, βουνοὺς ὀνομαζομένας, οὕτως ἐνταῦθα ἡ γενομένη ἐν τῷ πιόντι ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ δίδωσιν ὁ Ἰησοῦς, πηγὴ ἄλλεται εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. Τάχα δὲ καὶ πηδήσει μετὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν, εἰς τὸν ὑπὲρ τὴν αἰώνιον ζωὴν πατέρα· Χριστὸς γὰρ ἡ ζωή· [5]) ὁ δὲ μείζων τοῦ Χριστοῦ, μείζων τῆς ζωῆς.

4. Τότε δὲ ὁ πιὼν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ δώσει ὁ Ἰησοῦς, ἕξει τὴν γενομένην ἐν αὐτῷ πηγὴν ὕδατος ἀλλο-

---

[1]) R. in notis: „ante τούτῳ relinquitur in manuscriptis Codd. Bodlej. et Barberino spatium unius fere lineae.“ — Huet. τῷ εὐκινήτῳ τούτῳ ὕδατι κ. τ. λ. nullo spatio vacuo relicto post voc. εὐκινήτῳ. Et recte quidem, nisi forte nimis loquax quis supplere velit verba καὶ ἀλλομένῳ.

[2]) In Cod. Reg. (quem H. sequitur) legitur φέροντι, in Bodlejano autem φέροντος. R.

[3]) Post οἷον lacuna est in Mss. H. et R. — Cui quidem lacunae ut medelam afferam, Origenem scripsisse dixerim οἷον πηγὴν ὕδατος, τὴν τοῦ ἀλλομένου, ὥς φησιν, εἶναι τὴν αἰώνιον ζωήν, aut, quod coll. loco laud. (cfr. ev. Joann. IV, 14. coll. pag. 5. lin. 12.) verbis ὥς φησιν in majus respondere videtur: οἷον γενήσεσθαι πηγὴν ἐν αὐτῷ ὕδατος, τὴν τοῦ ἀλλομένου, ὥς φησιν, εἰς (τὴν) αἰώνιον ζωήν. Cfr. pag. 2. not. 2.

[4]) Cantic. Canticor. II, 8.

[5]) Ev. Joann. XI, 25. XIV, 6.

μένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὅτε πληροῦται τοῦ μακαριζομένου ἐπὶ τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην ἡ ἐπαγγελία· φησὶ γάρ[1]) ὁ λόγος· „μακάριοι[2]) οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.“ Καὶ τάχα ἐπεὶ πεινῆσαι[3]) καὶ διψῆσαι τὴν δικαιοσύνην, χορτασθῆναί ἐστι, εἴ τις τὴν δικαιοσύνην πρὸ τοῦ χορτασθῆναι ποιήσειεν, ὑπὲρ τοῦ κορεσθῆναι ἐμποιητέον τὸ πεινῆν καὶ διψῆν, ἵνα εἴπωμεν· „ὃν τρόπον[4]) ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ Θεός. Ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα· πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ;“ Ἵν' οὖν διψήσωμεν, καλόν ἐστι πιεῖν πρῶτον ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακὼβ, οὐ λέγοντα αὐτὴν ὁμοίως τῇ Σαμαρείτιδι „φρέαρ.“ Ὁ γοῦν Σωτὴρ οὐδὲ νῦν, πρὸς

---

1) Ed. Huet. φησὶ ὁ γὰρ λόγος.

2) Matth. V, 6.

3) ἐπεὶ πεινῆσαι—ὑπὲρ τοῦ κ. τ. λ. Sic locus iste legitur in Codd. Barber. et Bodlej., nec aliter lectus est a Ferrario. An vero inepta sit haec lectio, uti conjecit Huet., doctiorum esto judicium. In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) legitur: ἐπεὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι δέ τις εἰς τὴν δικαιοσύνην πρὸ τοῦ χορτασθῆναι, ὑπὲρ τοῦ κ. τ. λ., pro quibus legendum censebat: ἐπεὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι δεῖ ἡμᾶς καὶ (deest καί in mea Huet. ed.) τὴν δικαιοσύνην πρὸ τοῦ —, ὑπὲρ τοῦ κ. τ. λ. R. — Ex mea quidem sententia non male habet emendata ab Huet. lectio, inprimis si voc. εἴπωμεν rationem habueris, quum tamen idem voc, si praecedentia in usum vocaveris, satis habeat, quo referatur, et cum plura in ed. H. desiderentur, quae in ed. R. obvia loc. l. (cfr. Matth. V, 6.) egregie respondent, sana profecto est nec sollicitanda lectio Codd. Barber. et Bodlejani.

4) Psalm. XLII, 1. 2. (XLI, 2. 3.), ubi LXX. interpretes verba τὸν ἰσχυρόν non exhibent, et pro τὸ πρόσωπον legunt τῷ προσώπῳ.

τὸν ἐκείνης ἀπαντῶν λόγον, ἐκ φρέατός φησιν εἶναι τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ ἁπλῶς φησι· „πᾶς ὁ πίνων [1]) ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν." Εἴπερ δὲ μὴ ἐγίνετό τι χρήσιμον ἐκ τοῦ πιεῖν ἀπὸ τῆς πηγῆς, οὔτ᾽ ἂν ἐκαθέζετο ἐπὶ τῇ πηγῇ ὁ Ἰησοῦς, οὔτ᾽ ἂν [2]) ἔλεγε τῇ Σαμαρείτιδι· „δός [3]) μοι πιεῖν." Παρατηρητέον οὖν, ὅτι καὶ αἰτούσῃ τὸ ὕδωρ τῇ Σαμαρείτιδι τὸν Ἰησοῦν, οἱονεὶ ἐπαγγέλλετο παρέξειν αὐτὸ οὐκ ἐν ἄλλῳ [4]) τόπῳ, ἀλλ᾽ ἢ παρὰ τῇ πηγῇ, λέγων αὐτῇ· „ὕπαγε, [5]) φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε."

5. Ἔτι δὲ ἐπιστήσωμεν, εἰ δύναται δηλοῦσθαι, τὸ ἑτερογενὲς τῆς τῶν αὐτῇ τῇ [6]) ἀληθείᾳ ὁμιλησάντων καὶ συνεσομένων ὠφελείας παρὰ τὴν νομιζομένην ὠφέλειαν γίνεσθαι ἡμῖν ἀπὸ τῶν γραφῶν, κἂν νοηθῶσιν ἀκριβῶς ἐκ τοῦ τὸν μὲν πιόντα ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακὼβ διψῆν πάλιν, τὸν δὲ πιόντα ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ δίδωσιν ὁ Ἰησοῦς, πηγὴν ὕδατος ἐν ἑαυτῷ ἴσχειν ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ γὰρ τὰ κυριώτερα καὶ θειότερα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ἔνια μὲν οὐ κεχώρηκε γραφή, ἔνια δὲ οὐδὲ ἀνθρωπίνη φωνή. Καὶ τὰ οὖν ἤθη [7]) τῶν ση-

[1]) Ev. Joann. IV, 13.

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) recte οὔτ᾽ ἂν ἔλεγε, Cod. Reg. (H. in textu) male ὅταν ἔλεγε. R.

[3]) Ev. Joann. IV, 7.

[4]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam οὐ γὰρ ἄλλῳ. R. — Huet. ad marg.: „scribas οὐ παρ᾽ ἄλλῳ."

[5]) Ev. Joann. IV, 16.

[6]) Huetius minus accurate αὐτῇ.

[7]) H. et R. in textu ἤθη; R. in notis: „ad marginem Cod. Bodlej. pro ἤθη legitur θεῖα, quam lectionem secutus est Ferrarius." Huet. in notis: „„videtur legisse Ferrarius: Καί τινα οὖν θεῖα τῶν σημαινομένων; at ne sic quidem sensus constat. Ego quidem comma istud libenter induxerim."" — Neutra lectio quum aptum praebeat sensum, equidem Neandro praeeunte pro ἤθη lego ἀληθῆ.

μαινομένων, ἡ γλῶσσα ἀνθρωπική· „ἔστι γὰρ καὶ ἄλλα [1]) πολλὰ, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθὲν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον [2]) χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία.“ Καὶ ὅσα δὲ ἐλάλησαν [3]) αἱ ἑπτὰ βρονταὶ μέλλων γράφειν Ἰωάννης κωλύεται· ὁ δὲ Παῦλος ἀκηκοέναι φησιν ἄῤῥητα [4]) ῥήματα, οὐχὶ [5]) ἃ οὐκ ἐξόν τινι λαλῆσαι ἦν, ἐξὸν γὰρ ἦν αὐτὰ λαλῆσαι ἀγγέλοις, ἀνθρώποις δὲ οὐκ ἐξῆν· πάντα [6]) μὲν γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ἃ δὲ ἤκουσεν [7]) ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν, φησὶν, [8]) ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, οἶμαι δὲ τῆς ὅλης γνώσεως στοιχεῖά τινα ἐλαχίστας καὶ βραχυτάτας εἶναι εἰσαγωγὰς ὅλας γραφὰς, κἂν πάνυ νοηθῶσιν ἀκριβῶς. Ὅρα τοιγαροῦν, εἰ δύναται ἡ μὲν πηγὴ τοῦ Ἰακὼβ, ἀφ' ἧς ἔπιέ ποτε ὁ Ἰακὼβ, ἀλλ' οὐκέτι πίνει νῦν, — ἔπιον δὲ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ νῦν ἔχουσι τὸ κρεῖττον ἐκείνου ποτὸν, πεπώκασι δὲ καὶ τὰ θρέμματα αὐτῶν —, ἡ πᾶσα εἶναι γραφή· τὸ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ὕδωρ, τὸ ὑπὲρ ἃ γέγραπται· οὐ πᾶσι δὲ ἔξεστιν ἐρευνᾷν τὰ ὑπὲρ ἃ γέγραπται, ἐὰν μή τις αὐτοῖς ἐξομοιωθῇ, ἵνα μὴ ἐπιπλήσσηται ἀκούων τό· „χαλεπώτερά [9]) σου μὴ ζήτει· καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐρεύνα.“

---

[1]) Ev. Joann. XXI. 25., ubi ὅσα pro ἃ, καθ' ἓν pro καθέν, et χωρῆσαι pro χωρήσειν edd. N. T. exhibent. — Ceterum Knapp. ed. ut in nostro textu οὐδὲ αὐτόν, Lachm. οὐδ' αὐτόν.

[2]) In Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.) deest τὸν κόσμον; H. ad marg.: „scribas etc.“

[3]) Apocal. X, 3.

[4]) II Cor. XII, 4.

[5]) R. ut in nostro textu, H. οὐχ ἃ κ. τ. λ.

[6]) I Cor. VI, 12.

[7]) H. ad marg.: „Ferrar. εἰ,“ R. in notis absque causa: „forte legendum cum Ferrario: εἰ δὲ ἤκουσεν.“

[8]) In Cod. Bodlej. deest φησίν. R.

[9]) Sap. Sirach. III, 21. (22.), ubi pro ἐρεύνα LXX interpretes ἐξέταζε exhibent.

6. Ἐὰν δὲ λέγωμεν τὰ ὑπὲρ ἃ γέγραπται εἶναί τινα, οὐ τοῦτό φαμεν ὅτι γνωστὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δύναται, ἀλλὰ Ἰωάννῃ[1]) ἀκούοντι, καὶ γράφειν αὐτὰ μὴ ἐπιτρεπομένῳ, ὁποῖα ἦν τὰ τῶν βροντῶν ῥήματα, καὶ μανθάνοντι, καὶ διὰ τὸ φείδεσθαι τοῦ κόσμου οὐ γράφοντι αὐτά· ᾤετο[2]) γὰρ μηδὲ αὐτὸν τὸν κόσμον χωρεῖν τὰ γραφόμενα βιβλία. Ἀλλὰ καὶ ἅπερ ὁ Παῦλος μεμάθηκεν ἄῤῥητα ῥήματα, ὑπὲρ ἃ γέγραπται, εἴ γε τὰ γεγραμμένα ἄνθρωποι λελαλήκασι· καὶ ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν,[3]) ἐστὶν ὑπὲρ τὰ γεγραμμένα, καὶ ἃ οὖς οὐκ ἤκουσε, γραφῆναι οὐ[4]) δύναται· καὶ τὰ ἐπὶ καρδίαν δὲ ἀνθρώπου μὴ ἀνεβεβηκότα, μείζονά ἐστι τῆς τοῦ Ἰακὼβ πηγῆς, ἀπὸ πηγῆς ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον φανερούμενα τοῖς οὐκέτι καρδίαν ἀνθρώπου ἔχουσιν, ἀλλὰ δυναμένοις λέγειν· „ἡμεῖς[5]) δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοῖς πνεύματος.“ Καὶ ἐπίστησον εἰ οἷόν τ᾽ ἐστιν ἀνθρωπίνην σοφίαν μὴ τὰ ψευδῆ λαλεῖν[6]) δόγματα, ἀλλὰ τὰ στοιχειωτικὰ τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς τοὺς ἔτι ἀνθρώπους φθάνοντας· τὰ δὲ διδακτὰ πνεύματος, τάχα ἐστὶν ἡ πηγὴ[7]) τοῦ ἁλλομένου ὕδατος εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εἰσαγωγαὶ οὖν εἰσιν αἱ γραφαὶ, ἀφ᾽ ὧν ἀκριβῶς νενοημένων, νῦν ὀνο-

---

[1]) Apocal. X, 3.

[2]) Ev. Joann. XXI, 25.

[3]) I Cor. II, 9.

[4]) Huet. minus accurate ἡ (non ἢ) δύναται.

[5]) I Cor. II, 16., ubi Knapp. ed. ut in nostro textu Χριστοῦ exhibet, in Lachmanni autem ed. (coll. tamen not. text. subjecta) κυρίου legitur. — 12. 13.

[6]) H. et R. καλεῖν. Equidem λαλεῖν in text. recepi tum propter praecedd. (cfr. pag. huj. lin. 9. et lin. 17.), tum quia Ferrarius vertat: „loquatur.“

[7]) Ev. Joann. IV, 14.

μαζομένων πηγῆς τοῦ Ἰακὼβ, ἀνελθετέον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἵν' οὖν ἡμῖν χαρίσηται πηγὴν τοῦ ἁλλομένου ὕδατος εἰς ζωὴν αἰώνιον. Οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶς ἀντλεῖ ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακὼβ, εἰ γὰρ ἔπιεν[1]) Ἰακὼβ ἐξ αὐτῆς, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, διψῶσα δὲ καὶ ἡ Σαμαρεῖτις διέρχεται ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἀντλεῖ, μήποτε καὶ ἄλλως ἔπινε καὶ ἐπιστημόνως ὁ Ἰακὼβ σὺν τοῖς υἱοῖς· ἄλλως δὲ καὶ ἁπλούστερον καὶ κτηνωδέστερον καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ· ἄλλως δὲ παρὰ τὸν Ἰακὼβ καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ ἡ Σαμαρεῖτις. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὰς γραφὰς σοφοὶ πίνουσιν ὡς ὁ Ἰακὼβ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἁπλούστεροι καὶ ἀκερέστεροι,[2]) οἱ λεγόμενοι πρόβατα Χριστοῦ, πίνουσιν ὡς τὰ θρέμματα τοῦ Ἰακώβ· οἱ δὲ παρεκδεχόμενοι τὰς γραφὰς, καὶ δύσφημά τινα συνιστάντες, προφάσει τοῦ νενοηκέναι αὐτὰς, πίνουσιν ὡς ἡ πρὸ τοῦ πιστεῦσαι εἰς Ἰησοῦν Σαμαρεῖτις ἔπινε.

7. „Λέγει[3]) πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή· κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν." Ἤδη δεύτερον κύριον ἀναγορεύει τὸν Σωτῆρα ἡ Σαμαρεῖτις· πρότερον μὲν ὅτε φησί· „κύριε,[4]) οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ·" ὅτε καὶ ἐπιποθεῖ,[5]) πόθεν ἔχει τὸ ζῶν ὕδωρ, καὶ εἰ μείζων εἴη

---

[1]) Ev. Joann. IV, 12.

[2]) H. et R. in textu *ἀκερέστεροι*, H. tamen (quae R. quoque affert) haec habet in notis: „notent Grammatici postremam hanc vocem, quasi ab *ἀκερής*; nisi fortasse locus corruptus sit, et legendum sit fortasse: *ἀκεραιότεροι*, vel *ἀκραιφνέστεροι*."

[3]) Ev. Joann. IV, 15., ubi edd. N. T. *ἔρχωμαι* exhibent pro *διέρχωμαι*.

[4]) Ev. Joann. IV, 11.

[5]) H. et R. in textu: *ἐπιποθεῖ*, R. in notis: „in margine Cod. Bodlej. legitur *ἔτι αἰτεῖ*, quam lectionem secutus est Ferrarius." — Procul dubio lectio *ἔτι αἰτεῖ*

τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτῆς Ἰακώβ· νῦν δὲ ὅτε καὶ αἰτεῖ[1]) ἀπὸ τοῦ ὕδατος, τοῦ γινομένου πηγῆς ἐν τῷ πίνοντι ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἴπερ[2]) ἀληθὲς τό· „σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν," δῆλον ὅτι εἰποῦσα· „δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ," ἔλαβε τὸ ζῶν ὕδωρ, ἵνα μηκέτι ἀπορῇ διψῶσα, μηδὲ διέρχηται ἐπὶ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακὼβ διὰ τὸ ἀντλεῖν, ἀλλὰ χωρὶς τοῦ ὕδατος τοῦ Ἰακὼβ θεωρῆσαι τὴν ἀλήθειαν ἀγγελικῶς καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον δυνηθῇ.[3]) Οὐδὲ γὰρ οἱ ἄγγελοι δέονται τῆς τοῦ Ἰακὼβ πηγῆς, ἵνα πίωσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἐν ἑαυτῷ ἔχει πηγὴν ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον γεγενημένην, καὶ ἀποκαλυφθεῖσαν ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας. Οὐ δυνατὸν μέντοι γε τὸ ἕτερον παρὰ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακὼβ ὕδωρ χωρῆσαι τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου διδόμενον, μὴ ἐπιμελέστατα ἀσχοληθέντα ἐκ τοῦ διψᾷν περὶ τοῦ διέρχεσθαι[4]) καὶ ἀντλεῖν ἐντεῦθεν, ὡς τὸν[5]) κατὰ τοῦτο

---

praeferenda est, eoque magis, quo saepius, quum facillime fieri possit, ἔτι cum ἐπί permutatum legitur, et quo probabilius illud ποθεῖ ex seq. πόθεν originem duxerit. Cfr. Ev. Joann. IV, 12.

[1]) Huet. αἰτεῖ, R. αἰτεῖν.

[2]) Huet. εἴπερ (Ferrar.: siquidem), R. εἰ περί. Ev. Joann. IV, 10.

[3]) Cod. Barberin. (H. ad marg,) δυνηθῇ, Reg. (H. in textu) male δυνηθῆναι. R.

[4]) Cod. Barberin. παρὰ τὸ διέρχεσθαι κ. τ. λ. R.

[5]) H. et R. in textu: ὡς τὸν — πηγῆς; H. in notis (quae R. quoque usque ad voc. Ferrarius affert) haec habet: „haec nobis repraesentat Cod. Reg., quem fere sequitur Perionius, et ita vertit: „„ita ut hoc ipso multa pericula eveniant plerisque qui plurimum, ut qui in haurienda aqua ex fonte Jacob, exercitati sint."" Pro ὡς τόν, legit ὥστε, et post ἐνδεινά supplet συμβῆναι, vel legit: τοὺς πολλοὺς πεπονθέναι ὡς ἐπιπλεῖον ἐγγεγυ-

πολλὰ ἐνδεινὰ τοῖς πολλοῖς ὡς ἐπιπλεῖον ἐγγεγυμνασμένοις τῷ ἀντλεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακὼβ πηγῆς.

8. „Λέγει [1]) αὐτῇ· ὕπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε. Ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν· οὐκ ἔχω ἄνδρα." Ἐλέγομεν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, τὸν ἄρχοντα τῆς ψυχῆς νόμον, ᾧ ἕκαστος ὑπέταξεν ἑαυτὸν, τοῦτον εἶναι τὸν ἄνδρα. Νῦν [2]) δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς εἰς τοῦτο μαρτύριον παραθησόμεθα, λέγοντος [3]) „ἢ ἀγνοεῖτε, [4]) ἀδελφοὶ, (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ) ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;" Τίς δὲ ζῇ; ἀπὸ κοινοῦ λαμβανόντων ἡμῶν τὸν νόμον· ὁ νόμος.

μνασμένοις, vel quid simile. At aliam penitus lectionem sequebatur Ferrarius, (*perinde atque ille, qui petit hanc aquam frequenter inter multos magnos homines, ut qui diutius exerciti fuerint hauriendo e fonte Jacob*) quam conjectura assequi promtum non est." R. addit post voc. Ferrar: „quam Cod. Bodlej. sic exhibet: ὡς αἰτῶν κατὰ τοῦτο πολλὰ ἐν δυνατοῖς πολλοῖς ὡς ἐπὶ πλεῖον ἐγγεγυμνασμένοις τῷ ἀντλεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακὼβ πηγῆς. Quae quid sibi velint, divinare promptum non est. — Ex mea quidem sententia Cod. Reg. lectio multo praestantior est ea, quam Cod. Bodlej. exhibet, paucisque duntaxat mutatis Neandro duce locum hoc modo restituerim: ὥστε (aut simpliciter ὡς) κατὰ τοῦτο πολλὰ ἐνδεῖν τοῖς πολλοῖς κ. τ. λ.

[1]) Ev. Joann. IV, 16., ubi Knapp. αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Lachm. ed. αὐτῇ (Ἰησοῦς) exhibet, et verba φώνησόν σου τὸν ἄνδρα in utraq. ed. hoc ordine procedunt: φώνησον τὸν ἄνδρα σου. — Vers. 17.

[2]) Deest νῦν in ed. Huet., nec ullo distinctionis signo apposito singula verba perperam invicem annexa leguntur.

[3]) Cod. Bodlej. λέγοντος, Reg. (quem H. sequitur) λέγοντες. R.

[4]) Rom. VII, 1.

Εἶτ' εὐθέως [1]) φησίν· „ἡ γὰρ [2]) ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ·“ ὡς εἰ ἔλεγε· ζῶντι ἀνδρὶ, ὅστις ἀνὴρ νόμος ἐστίν. Εἶτα πάλιν φησίν· „ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός·“ οἱονεὶ γυνὴ κατήργηται ἀποθανόντος τοῦ νόμου, καὶ οὐκέτι τὰ τῆς γυναικὸς ὡς πρὸς ἄνδρα ἐνεργεῖ. Εἶτα λέγει· ἄρ' [3]) οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ.“ Ἀπέθανε δὲ ὁ νόμος κατὰ τὸ γράμμα, καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ μοιχαλὶς γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ, τῷ νόμῳ, τῷ κατὰ τὸ πνεῦμα· ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῇ γυναικὶ, ἀποτεθνηκέναι πως ἂν λέγοιτο καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, ὥστε οὕτως ἡμᾶς ἐκλαμβάνειν τό· „ὥστε, [4]) ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ.“ Εἰ τοίνυν νόμος ἐστὶν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἔχει τινὰ ἄνδρα, ὑποτάξασα ἑαυτὴν κατὰ τὴν παρεκδοχὴν τῶν ὑγιαινόντων λόγων νόμῳ τινὶ, καθ' ὃν βιοῦν ἕκαστος τῶν ἑτεροδόξων θέλει· καὶ [5]) βούλεται ἐνταῦθα τὴν ἑτερόδοξον ψυχὴν ὁ θεῖος λόγος παρατεθεῖσαν τὸν ἄρχοντα ἑαυτῆς νόμον διελεγχθῆναι, [6]) εἰς τὸ καταφρονήσασαν αὐτὴν, ὡς οὐ νομίμου ἀνδρὸς, ζητῆσαι ἄνδρα ἕτερον, εἰς τὸ γενέσθαι

---

[1]) Huet. in notis: „verba εἶτ' εὐθέως φησίν, ita concepta erant in Cod. Reg.: εἶτευθέσεως. Vertit Perionius: *cum statim dicat.* At in Ferrarii interpretatione non comparent. Lego etc.“

[2]) Rom. VII, 2.

[3]) Ibidem vers. 3., ubi ἄρα οὖν legitur.

[4]) Ibidem vers. 4.

[5]) Desideratur καί in edit. Huetii.

[6]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) διελεγχθῆναι, Reg. (H. in textu) male διαλεγχθῆναι. R.

αὐτὴν ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἀναστησομένῳ λόγῳ, μὴ ἀνατρεπομένῳ, μηδὲ τεθνηξομένῳ, ἀλλ' ἀϊδίῳ, μενοῦντι[1]) καὶ βασιλεύοντι, πάντας τε τοὺς ἐχθροὺς ὑποτάσσοντι· „Χριστὸς[2]) γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι[3]) ἀποθνήσκει. Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· ὃ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ," ἐν δεξιᾷ[4]) ὢν αὐτοῦ, ἕως ἂν πάντες[5]) οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τεθῶσιν αὐτῷ. Ποῦ δὲ ἔδει ἐλεγχθῆναι τὸν νομιζόμενον ἄνδρα τῆς Σαμαρείτιδος, ὡς οὐκ ἄνδρα, ἢ παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ, ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ γυνὴ ἤρνητο τὸν ἄνδρα; Διὰ τοῦτο λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· „ὕπαγε,[6]) φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε." Οἷον δὲ ἔχουσά τι ἤδη τοῦ ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον ὕδατος, διὰ τὸ εἰρηκέναι· „δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ," καὶ ἀψευδεῖν τὸν προεπαγγειλάμενον ὅτι· „σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκέ σοι ὕδωρ ζῶν. Ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ," — καταγνοῦσα ἑαυτῆς ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα — „καὶ εἶπεν· οὐκ ἔχω ἄνδρα."

9. „Λέγει[7]) αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· καλῶς εἶπας, ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες,[8]) καὶ νῦν ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας." Οἷ-

---

[1]) Perperam in Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) legitur: ἀλλὰ ἰδίῳ μὲν ὄντι. R. — Huet. ad marg.: „scribas ἀλλ' ἀϊδίῳ, μένοντι." — Ceterum μένοντι, quod H. ad marg. exhibet, lect. μενοῦντι justis de causis praetulerim.

[2]) Rom. VI, 9. 10.

[3]) Huetius οὐκ ἔτι.

[4]) Hebr. X, 12. 13.

[5]) Ed. Huet. ἕως πάντες.

[6]) Ev. Joann. IV, 16. coll. pag. 11. not. 1. — 15. — 10. coll. pag. 13. not. 2. — 17.

[7]) Ibidem 17. 18.

[8]) R. minus accurate ἔχες.

μαι[1]) πᾶσαν τὴν εἰσαγομένην ψυχὴν εἰς τὴν διὰ τῶν γραφῶν ἐν Χριστῷ θεοσέβειαν, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν λεγομένων ἀρχομένην, τοὺς πέντε ἄνδρας καθεκάστην τῶν αἰσθήσεων ἀνδρός τινος γινομένου ἔχειν·[2]) ἐπὰν δὲ μετὰ τὸ ὡμιληκέναι τοῖς αἰσθητοῖς, ἀνακῦψαί τις θέλων, καὶ προτραπεὶς ἐπὶ τὰ νοητὰ, περιτύχῃ λόγῳ προφάσει ἀλληγορίας καὶ πνευματικῶν οὐχ ὑγιαίνοντι, οὗτος μετὰ τοὺς πέντε ἄνδρας ἑτέρῳ προσέρχεται, δοὺς, ἵν' οὕτως εἴπω, τὸ ἀποστάσιον τοῖς προτέροις πέντε, καὶ κρίνων συνοικεῖν τῷ ἕκτῳ. Καὶ ἕως ἄν γε[3]) ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς συναίσθησιν ἡμᾶς ἀγάγῃ τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς, ἐκείνῳ σύνεσμεν· ἐλθόντος δὲ τοῦ κυρίου λόγου, καὶ διαλεχθέντος ἡμῖν, ἀρνούμενοι ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα, φαμέν· „οὐκ ἔχω[4]) ἄνδρα·" ὅτε καὶ ἐπαινεῖ ἡμᾶς ὁ κύριος λέγων· „καλῶς εἶπας, ὅτι οὐκ ἔχω ἄνδρα." Τὸ δέ· „τοῦτο[5]) ἀληθὲς εἴρηκας," οἱονεὶ ἐλεγκτικόν ἐστιν, ὡς τῶν προτέρων οὐκ ἀληθῶς ὑπ' αὐτῆς εἰρημένων. Καὶ τάχα οὐκ ἦν ἀληθὲς τό· „οὐ[6]) συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις·" αὐτὸς γοῦν ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν, συγχρῆται Σαμαρείταις, ἵνα καὶ αὐτοὺς ὠφελήσῃ. Οὐκ ἀληθὲς δὲ καὶ τό· „οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ." Τάχα δὲ οὐκ ἀληθὲς καὶ τό· Ἰακὼβ ἐκ τοῦ φρέατος ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ· εἰ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἔπιε τῇ Σαμαρείτιδι ὁ Ἰακὼβ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, οἴεται δὲ ἡ Σαμαρεῖτις

---

[1]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) οἶμαι, Reg. (H. in textu) perperam εἶναι. R.

[2]) Huetius ἴσχειν.

[3]) Cod. Bodlej. ἕως ἄν γε, Reg. (quem H. sequit.) ὧς γε. R.

[4]) Ev. Joann. IV, 17. coll. p. 16. lin. 2. 3. 4. a fine.

[5]) Ev. Joann. IV, 18.

[6]) Ibidem vers. 9. — 11. 12.

τὸ ὅμοιον, καὶ ταὐτὸν πάντῃ ποτὸν πεπωκέναι τῷ Ἰακὼβ, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ τοῖς θρέμμασιν αὐτοῦ, δῆλον ὅτι ψεύδεται.

10. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ Ἡρακλέωνος εἰς τοὺς τόπους, ὅστις φησὶν ἄτονον καὶ πρόσκαιρον καὶ ἐπιλείπουσαν ἐκείνην γεγονέναι τὴν ζωὴν, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν δόξαν· κοσμικὴ γὰρ, φησὶν, ἦν· καὶ οἴεται τοῦ κοσμικὴν αὐτὴν εἶναι ἀπόδειξιν φέρειν ἐκ τοῦ θρέμματα τοῦ Ἰακὼβ ἐξ αὐτῆς πεπωκέναι. Καὶ εἰ μὲν ἄτονον καὶ πρόσκαιρον καὶ ἐπιλείπουσαν ἐλάμβανε τὴν ἐκ μέρους [1]) γνῶσιν, ἤτοι τῇ ἀπὸ τῶν γραφῶν συγκρίσει τῶν ἀῤῥήτων ῥημάτων, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, πᾶσαν τὴν νῦν δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος γινομένην γνῶσιν, καταργουμένην ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐνεκαλέσαμεν· εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ διαβάλλειν τὰ παλαιὰ τοῦτο ποιεῖ, ἐγκλητέος ἂν εἴη. Ὃ δὲ δίδωσιν ὕδωρ ὁ Σωτὴρ, φησὶν εἶναι ἐκ τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὐ ψευδόμενος· καὶ εἰς τό· „οὐ μὴ διψήσει [2]) δὲ εἰς τὸν αἰῶνα,“ ἀποδέδωκεν αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· „αἰώνιος γὰρ ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ μηδέποτε φθειρομένη, ὡς καὶ ἡ πρώτη ἡ ἐκ τοῦ φρέατος, ἀλλὰ μένουσα· ἀναφαίρετος γὰρ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ μὴ ἀναλισκομένη, μηδὲ φθειρομένη ἐν τῷ μετέχοντι [3]) αὐτῆς.““ Φθειρομένην δὲ τὴν πρώτην διδοὺς εἶναι ζωὴν, εἰ μὲν τὴν κατὰ τὸ γράμμα ἔλεγε, ζητῶν τῇ περιαιρέσει τοῦ καλύμματος γινομένην, ἢ κατὰ τὸ πνεῦμα, καὶ εὑρίσκων, ὑγιῶς ἂν ἔλεγεν· εἰ δὲ πάντῃ φθορὰν κατηγορεῖ τῶν παλαιῶν, δῆλον ὅτι τοῦτο ποιεῖ,

---

[1]) I Cor. XIII, 9. 12. — II Cor. XII, 4. — I Cor. XIII, 12. 10.

[2]) Ev. Joann. IV, 13.

[3]) Cod. Bodlej. *μετέχοντι*, Reg. (quem H. sequitur) *μετασχόντι*. R.

ὡς μὴ ὁρῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐκεῖνα[1]) τὴν σκιάν. Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τό· „ἀλλομένου,“[2]) διηγήσατο· „„„καὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ἄνωθεν ἐπιχορηγουμένου πλουσίως, καὶ αὐτοὺς ἐκβλύσαι εἰς τὴν ἑτέρων αἰώνιον ζωὴν τὰ ἐπικεχορηγημένα αὐτοῖς.““ Ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ τὴν Σαμαρεῖτιν ὡς ἀνενδειξαμένην τὴν ἀδιάκριτον καὶ κατάλληλον τῇ φύσει ἑαυτῆς πίστιν, μὴ διακριθεῖσαν ἐφ᾽ οἷς ἔλεγεν αὐτῇ. Εἰ μὲν οὖν τὴν προαίρεσιν ἀπεδέχετο, μηδὲν 'περὶ φύσεως αἰνιττόμενος, ὡς διαφερούσης, καὶ ἡμεῖς ἂν συγκατεθέμεθα· εἰ δὲ τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἀναφέρει τὴν τῆς συγκαταθέσεως αἰτίαν, ὡς οὐ πᾶσι ταύτης παρούσης, ἀνατρεπτέον αὐτοῦ τὸν λόγον. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς ὁ Ἡρακλέων τὸ μὴ γεγραμμένον ἐκλαβών φησι πρὸς τό· „δός[3]) μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ,“ ὡς ἄρα βραχέα διανυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ λόγου ἐμίσησε λοιπὸν καὶ τὸν τόπον ἐκείνου τοῦ λεγομένου Ἰακὼβ φρέατος.[4]) Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τό· „δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ διέρχωμαι[5]) ἐνθάδε ἀντλεῖν,“ φησὶν ὅτι ταῦτα λέγει ἡ γυνὴ ἐμφαίνουσα τὸ ἐπίμοχθον καὶ δυσπόριστον καὶ ἄτροφον ἐκείνου τοῦ ὕδατος. Πόθεν γὰρ δεικνύναι ἔχει ἄτροφον εἶναι τὸ τοῦ Ἰακὼβ ὕδωρ;

---

[1]) R. in textu (H. ad marg.): ἔχειν ἐκεῖνα, in notis: „Cod. Bodlej. ἔχειν ἐκείνων, Reg. (H. in textu) ἔχει ἐκεῖνα. R. — Cfr. Hebr. X, 1.

[2]) Ev. Joann. IV, 14.

[3]) Ibidem vers. 15.

[4]) Pro Ἰακὼβ φρέατος (quae verba H. marg. adscripsit) Cod. Reg. (H. in textu) perperam habet ζῶντος ὕδατος. R. — Huet. in notis addit: „Cod. Reg. et Perionius ζῶντος ὕδατος; sed sensus repugnat. Legit Ferrarius: λεγομένου Ἰακὼβ φρέατος, quod verum est.“

[5]) H. et R. minus accurate, H. μὴ δε (non δὲ) διέρχομαι, R. μηδὲ διέρχομαι. Cfr. pag. 12. not. 1.

11. Ἔτι δὲ ὁ Ἡρακλέων πρὸς τά· „λέγει¹) αὐτῇ,“ φησὶ, δῆλον ὅτι τοιοῦτό τι λέγων· „„εἰ θέλεις λαβεῖν τοῦτο τὸ ὕδωρ, ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου·““ καὶ οἴεται τῆς Σαμαρείτιδος τὸν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἄνδρα τὸ πλήρωμα εἶναι αὐτῆς, ἵνα σὺν ἐκείνῳ γενομένη πρὸς τὸν Σωτῆρα κομίσεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν ἀνάκρασιν τὴν πρὸς τὸ πλήρωμα αὐτῆς δυνηθῇ· „„οὐ γὰρ περὶ ἀνδρὸς, φησὶ, κοσμικοῦ ἔλεγεν αὐτῇ,²) ἵνα καλέσῃ, ἐπείπερ οὐκ ἠγνόει ὅτι οὐκ εἶχε νόμιμον ἄνδρα.““ Προδήλως δὲ ἐνταῦθα βιάζεται, λέγων αὐτῇ τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι· „φώνησόν³) σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε,“ δηλοῦντα τὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος σύζυγον· εἴπερ γὰρ τοῦθ᾽ οὕτως εἶχεν, ἐχρῆν τὸν ἄνδρα καὶ τίνα τρόπον φωνητέον ἔσται⁴) αὐτὸν *, ἵνα σὺν αὐτῷ γένηται πρὸς τὸν Σωτῆρα. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ, ὡς Ἡρακλέων φησὶ, κατὰ τὸ νοούμενον ἠγνόει τὸν ἴδιον ἄνδρα, κατὰ δὲ τὸ ἁπλοῦν ᾐσχύνετο εἰπεῖν ὅτι μοιχὸν, οὐχὶ δὲ ἄνδρα εἶχε, πῶς οὐχὶ μάτην ἔσται προστάσσων ὁ λέγων· „ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε;“ Εἶτα πρὸς τοῦτο· „ἀληθὲς εἴρηκας,⁵) ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχεις,“ φησίν· „„ἐπεὶ ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἶχεν ἄνδρα ἡ Σαμαρεῖτις· ἦν γὰρ αὐτῆς ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ αἰῶνι.““ Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνέγνωμεν· „πέντε⁶) ἄνδρας ἔσχες·“ παρὰ δὲ τῷ Ἡρακλέωνι εὕρομεν· „„ἓξ ἄνδρας ἔσχες.““ Καὶ ἑρμηνεύει γε τὴν ὑλικὴν πᾶσαν κακίαν δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἓξ ἀνδρῶν, ᾗ συνεπέπλεκτο καὶ

---

¹) Ev. Joann. IV, 16.

²) ἔλεγεν αὐτῇ. Desunt haec verba in Cod. Bodlejano. R.

³) Ev. Joann. IV, 16.

⁴) H. recte ad marg.: „scribas αὐτὸν εἰπεῖν, ἵνα κ. τ. λ.“ R. in notis: „post αὐτόν addendum videtur εἰπεῖν.“

⁵) Ev. Joann. IV, 18. 17. coll. pag. 17. not. 4.

⁶) Ibidem vers. 18.

ἐπλησίαζεν παρὰ λόγον πορνεύουσα, καὶ ἐνυβριζομένη καὶ ἀθετουμένη καὶ ἐγκαταλειπομένη ὑπ' αὐτῶν. Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτὸν ὅτι εἴπερ ἐπόρνευεν ἡ πνευματικὴ, ἡμάρτανεν ἡ πνευματική· εἰ δὲ ἡμάρτανε πνευματικὴ, δένδρον ἀγαθὸν οὐκ ἦν ἡ πνευματική· κατὰ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον· „οὐ δύναται [1]) δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ἐνεγκεῖν.“ Καὶ δῆλον ὅτι οἴχεται αὐτοῖς τὰ τῆς μυθοποιΐας· εἰ δὲ ἀδύνατόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν δένδρον φέρειν πονηροὺς καρποὺς, καὶ ἀγαθὸν δένδρον φέρειν πονηροὺς καρποὺς, καὶ ἀγαθὸν δένδρον ἡ Σαμαρεῖτις, ἅτε πνευματικὴ τυγχάνουσα, ἀκόλουθον αὐτῷ λέγειν ἐστὶν, ὅτι ἤτοι οὐκ ἦν ἁμαρτία ἡ πορνεία αὐτῆς, ἢ οὐκ αὐτὴ ἐπόρνευσε.

12. „Λέγει [2]) αὐτῷ ἡ γυνή· κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε, ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν [3]) ὁ τόπος, ὅπου προσκυνεῖν [4]) δεῖ.“ Τρίτον ἤδη ἡ Σαμαρεῖτις κύριον ἀναγορεύει, τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, ὅτε καὶ τελευταῖον ἀναγέγραπται τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι· πλὴν οὐδέπω οἴεται αὐτὸν εἶναι τῶν προφητῶν κρείττονα, οὐδὲ τὸν προφητευθέντα, ἀλλά τινα προφήτην. Καὶ ἡ ἑτερόδοξος δὲ γνώμη τῶν περὶ τὰς γραφὰς καλινδουμένων, διελεγχθέντων [5]) αὐτῆς τῶν τε προτέρων

---

[1]) Matth. VII, 18., ubi edd. N. T. ποιεῖν exhibent pro ἐνεγκεῖν.

[2]) Ev. Joann. IV, 19. 20., ubi edd. N. T. ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις κ. τ. λ. exhibent. Cfr. pag. 23. lin. 14. et not. 3.

[3]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἐστίν, Reg. (H. in textu) ἔσται. R.

[4]) Lachm. l. l. v. 20., ut in nostro textu, προσκυνεῖν δεῖ, Knapp. δεῖ προσκυνεῖν.

[5]) διελεγχθέντων αὐτῆς. Sic habent Codd. Bodlej. et Barberin., Reg. (H. in textu) διελεγχθὲν αὐτῆς. Huet. ad marg. et in notis legendum censebat: διελεγχθεῖσα

πέντε ἀνδρῶν, καὶ τοῦ μετ᾽ ἐκείνους καταληφθέντος[1]) ὑπ᾽ αὐτῆς, δόξαντος εἶναι ἀνδρὸς, τὸν ἐλέγξαντα λόγον οὐ δυναμένη ἀρχῆθεν ὅ ἐστιν ἰδεῖν, προφήτην εἶναί φησιν, οἱονεὶ θεῖόν τινα, καὶ ἔχοντά τι τοῦ ἀνθρωπίνου κρεῖττον· οὐ μὴν[2]) τοσοῦτον ὅσον[3]) ἦν. Διόπερ φησὶν οἱονεὶ ἀναβλέψασά πως καὶ ἐν θεωρίᾳ νομίσασα γεγονέναι· „θεωρῶ ὅτι[4]) προφήτης εἶ σύ.“ Εἰς τοῦτο· „οἱ πατέρες ἡμῶν,“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἰστέον τὴν Σαμαρειτῶν πρὸς Ἰουδαίους διάστασιν περὶ τοῦ νομιζομένου αὐτοῖς ἁγίου τόπου· οἱ μὲν γὰρ Σαμαρεῖς τὸ καλούμενον Γαριζεὶν ὄρος ἅγιον νομίζοντες, ἐν αὐτῷ προσκυνοῦσι τῷ Θεῷ, οὗ μέμνηται Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὕτως λέγων· „καὶ ἐνετείλατο[5]) Μωσῆς τῷ λαῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγων· οὗτοι στήσονται εὐλογεῖν τὸν λαὸν ἐν ὄρει Γαριζεὶν, διαβάντες τὸν Ἰορδάνην Συμεὼν, Λευΐ, Ἰούδας, Ἰσάχαρ, Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμείν· καὶ οὗτοι στήσονται ἐπὶ τῆς κατάρας ἐν ὄρει Γαιβὰλ, Ῥουβὴν, Γὰδ καὶ Ἀσὴρ, Ζαβουλὼν, Δὰν καὶ Νεφθαλείμ·“ οἱ

αὐτή. R. — H. in notis: „lege etc., ut is sit loci sensus: „„mulier illa servatorem agnoscere non valens, et pro propheta ipsum habens, postquam ab eo convicta est adulterii, perversas eorum exprimit opiniones, et haereses, qui in scripturis versantur.“ “ Qui ad superiora attenderit, expositionem hanc facile admittet.“ — Salva profecto est lectio Codd. Bodlej. et Barberin., nec erat, quod Huet. Cod. Reg., qui vestigia premit verae lect., hunc in mod. emendaret.

[1]) H. et R. in textu *καταλειφθέντας*, iidem tamen in notis: „lege *καταληφθέντος*.“

[2]) R. *οὐ μέν*, Huet. *οὐ μήν*.

[3]) Cod. Bodlej. *τόσον ὅσον*. R.

[4]) Ev. Joann. IV, 19. — 20.

[5]) Deuteron. XXVII, 11. 12., ubi LXX. interpretes *Γαριζίν* scribunt, *Ἰσσάχαρ* (Huet. *Ἴσαχαρ*) et *Βενιαμίν*. — 13., ubi iidem *Νεφθαλί* scribunt.

δὲ Ἰουδαῖοι τὸ Σιὼν [1]) θεῖόν τι νενομικότες, καὶ οἰκεῖον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνον οἴονται εἶναι τὸν ἐκλελεγμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων τόπον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ ᾠκοδομῆσθαι τὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος λέγουσι, καὶ πᾶσαν τὴν λευϊτικὴν καὶ ἱερατικὴν λατρείαν ἐκεῖ ἐπιτελεῖσθαι. Ἀκολούθως δὲ ταύταις ἑκάτερον ἔθνος ταῖς ὑπολήψεσι νενόμικε τοὺς πατέρας ἐν τῷδε ὄρει προσκεκυνηκέναι τῷ Θεῷ.

13. Καὶ εἴ ποτε δὲ μέχρι τοῦ δεῦρο συγκατέβαινον ἀλλήλοις εἰς λόγον Σαμαρεῖς καὶ Ἰουδαῖοι, ἑκάτερος πρὸς τὸν λοιπὸν ἐπαπορήσει, καὶ ἐρεῖ γε ὁ Σαμαρεὺς [2]) τῷ Ἰουδαίῳ τὸν τῆς ἐνθάδε ἀναγεγραμμένον γυναικὸς λόγον· „οἱ πατέρες [3]) ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν,“ δεικνὺς τὸ Γαριζείν· „ὑμεῖς δὲ λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου προσκυνεῖν δεῖ.“ Ἀλλ᾽ ἐπεὶ Ἰουδαῖοι μὲν, — ἀπ᾽ αὐτῶν [4]) γὰρ ἡ σωτηρία —, εἰκόνες εἰσὶ τῶν τοὺς ὑγιαίνοντας φρονούντων λόγους· Σαμαρεῖς δὲ τῶν ἑτεροδόξων, ἀκολούθως τὸ μὲν Γαριζεὶν θεοποιοῦσιν οἱ Σαμαρεῖς, ὅπερ ἑρμηνεύεται· „διατομή“ ἤ· „διαίρεσις“ καὶ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν διατομῆς καὶ διαιρέσεως τῶν δέκα φυλῶν διατετμημένων ἀπὸ τῶν λοιπῶν δύο γεγενημένης κατὰ τοὺς τοῦ Ἱεροβοὰμ [5]) χρόνους, ὃς καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύεται· „δικασμὸς [6]) λαοῦ·“ Ἰουδαῖοι δὲ τὸ Σιὼν, [7]) ὅπερ ἐστί· „σκοπευτήριον.“ Εἰκὸς δέ τινα ἐπαπορήσειν, διὰ τί [8])

---

[1]) Huet. h. l. Σειών.

[2]) Huet. ὁ Σαμαρεῖς.

[3]) Ev. Joann. IV, 20. coll. pag. 21. not. 2.

[4]) Ibid. vers. 22.

[5]) I (III) Reg. XII. — II Chron. X.

[6]) H. et R. in textu δικασμός, R. in notis: „pro δικασμός λαοῦ, Cod. Bodlej. in marg. habet: διχασμὸς λαοῦ.“

[7]) Huet. h. l. et p. 21. l. 12. Σειών. Cfr. p. huj. not. 1.

[8]) Huet. h. l. διά τι, R. διάτι.

αἱ παρὰ Μωσεῖ εὐλογίαι ἐπὶ τοῦ Γαριζεὶν γίνονται. Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι, ἐπείπερ σημαίνει ἡ Γαριζεὶν φωνὴ τὴν διατομὴν καὶ τὴν διαίρεσιν, τὸ μὲν τῆς διατομῆς σημαινόμενον ληπτέον, ὅτε σχίζεται ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ, καὶ οἰκεῖ τὴν Σαμάρειαν ὁ βασιλεύς· τὸ δὲ τῆς διαιρέσεως, ἐπὶ τῆς εὐλογίας, τῶν σοφῶν τῇ διαιρέσει τεταγμένως χρωμένων ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν προβλημάτων, ἥτις ἐστὶν ἀναγκαία πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατανόησιν. Ὅσον μὲν οὖν οὐδέπω ἐλήλυθεν ἡ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένη ὥρα,[1]) ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ, φευκτέον τε τῶν Σαμαρειτῶν ὄρος, καὶ ἐν Σιὼν, ὅπου ἐστὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, προσκυνητέον τῷ Θεῷ, ἅπερ Ἱεροσόλυμα πόλις[2]) εἶναι λέγεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Τίς δ᾽ ἂν εἴη ἡ πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα, ἢ ἡ ἐκκλησία ἐκ λίθων[3]) ᾠκοδομημένη ζώντων, ἐνθάδε ἱεράτευμα ἅγιον, πνευματικαὶ θυσίαι προσφέρονται τῷ Θεῷ ὑπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ τὸν πνευματικὸν νενοηκότων νόμον; Ἐπὰν δὲ ἐνστῇ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τότε οὐχ ἡγητέον[4]) ἀληθινὴν προσκύνησιν καὶ τελείαν θεοσέβειαν τελεῖσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις· ἔτι ὅταν τις γένηται μηδαμῶς ἐν σαρκὶ, ἀλλ᾽ ἐν πνεύματι, καὶ μηδαμῶς ἔτι ἐν τύπῳ, ἀλλὰ πᾶς ἐν ἀληθείᾳ, τοιοῦτος κατεσκευασμένος, ὥστε ἐξομοιοῦσθαι αὐτὸν οἷς ζητεῖ προσκυνηταῖς ὁ Θεός.

14. Δὶς δὲ τό· „ἔρχεται[5]) ὥρα,“ γέγραπται· καὶ κατὰ[6]) μὲν τὸ πρῶτον οὐ πρόσκειται· „καὶ νῦν ἐστί·“ κατὰ δὲ τὸ δεύτερόν φησιν ὁ Εὐαγγελιστής· „ἀλλ᾽ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστί.“ Καὶ οἶμαί γε τὸ μὲν πρό-

---

[1]) Ev. Joann. IV, 21. 23. — De Σιών cfr. p. 23. not. 7.
[2]) Matth. V, 35. [3]) I Petr. II, 5.
[4]) H. et R. οὐκ ἡγητέον.
[5]) Ev. Joann. IV, 21. 23.
[6]) Huetius minus accurate μετά.

τερον δηλοῦν τὴν ἔξω σωμάτων προσκύνησιν ἐνστησομένην κατὰ τὴν τελειότητα· τὸ δὲ δεύτερον τὴν τῶν ἐν βίῳ τούτῳ, ὡς ἐνδέχεται κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν, προκοπὴν[1]) τελειουμένων. Ἔξεστιν οὖν καὶ ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖν τῷ πατρὶ, ὅτε οὐ μόνον „ἔρχεται ὥρα“ ἀλλά· „καὶ νῦν ἐστί“ καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διὰ τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον μόνον φθάνοντας τυγχάνειν νομιζόμεθα. Ὅτε γοῦν γέγραπται· „ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν·“ οὐκέτι λέγεται τό· „οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί·“ ὥσπερ εἴρηται, ὅπου τό· „ἔρχεται ὥρα·“ χωρὶς τοῦ· „νῦν ἐστίν·“ ἀναγέγραπται. Ἔτι μέντοι γε ὁμοίαν ψευδοδοξίαν τῇ ἐπὶ τοῦ νομιζομένου φρέατος εἰρημένου ἔχει ἡ Σαμαρεῖτις ταῦτα λέγουσα. Ἐκεῖ τε γάρ· „μὴ[2]) σὺ, φησὶ, μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακὼβ, ὃς δέδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;“ Ἐνθάδε δὲ τό· „οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν.“

15. Ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς τὰ αὐτὰ ῥήματα λέγει εὐσχημόνως ὡμολογηκέναι τὴν Σαμαρεῖτιν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν εἰρημένα· „„προφήτου γὰρ μόνου, φησὶν, ἐστὶν εἰδέναι τὰ πάντα,““ ψευδόμενος ἑκατέρως· καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι τὰ τοιαῦτα δύνανται εἰδέναι, καὶ ὁ προφήτης οὐ πάντα οἶδεν· „ἐκ μέρους[3]) γὰρ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν,“ κἂν προφητεύομεν ἢ γινώσκομεν.[4]) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαινεῖ ὡς πρεπόντως

---

[1]) Cod. Bodlej. προκοπήν, Reg. (H. in textu) προσκόπτειν. — H. ad marg.: „scribas προκόπτειν.“ Idem min. accurate exhibet τολείουμένων.

[2]) Ev. Joann. IV, 12., ubi edd. N. T. ἔδωκεν exhibent. — 20.

[3]) I Cor. XIII, 9.

[4]) Cod. Bodlej. ἢ γινώσκομεν, Reg. (quem H. sequitur) καὶ γινώσκομεν. R.

τῇ αὐτῆς φύσει ποιήσασαν τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ μήτε ψευσαμένην, μήτε ἄντικρυς ὁμολογήσασαν τὴν ἑαυτῆς ἀσχημοσύνην, πεπεισμένην τέ φησιν αὐτὴν, ὅτι προφήτης εἴη, ἐρωτᾷν αὐτὸν, ἅμα τὴν αἰτίαν ἐμφαίνουσαν δι' ἣν ἐξεπόρνευσεν, ὅτι δι' ἄγνοιαν[1]) Θεοῦ, καὶ τῆς κατὰ τὸν Θεὸν λατρείας ἀμελήσασαν, καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτῇ ἀναγκαίων, καὶ ἄλλως ἀεὶ τὴν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνουσαν· „„οὐ γὰρ ἄν, φησὶν, αὐτὴ ἤρχετο ἐπὶ τὸ φρέαρ ἔξω τῆς πόλεως τυγχάνον.““ Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς ἐνόμισεν ἐμφαίνεσθαι τὴν αἰτίαν[2]) τοῦ ἐκπεπορνευκέναι, ἢ ἄγνοιαν αἰτίαν γεγονέναι ἐπὶ τῶν πλημμελημάτων καὶ τῆς κατὰ Θεὸν λατρείας· ἀλλ' ἔοικε ταῦτα ὡς ἔτυχεν ἐσχεδιακέναι χωρὶς πάσης πιθανότητος. Προστίθησι περὶ τούτοις· „„ὅτι βουλομένη μαθεῖν, πῶς καὶ τίνι εὐαρεστήσασα καὶ Θεῷ προσκυνήσασα ἀπαλλαγείη τοῦ πορνεύειν, λέγει τό· „οἱ πατέρες[3]) ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν,“ καὶ τὰ ἑξῆς.““ Σφόδρα δέ ἐστιν εὐέλεγκτα τὰ εἰρημένα· πόθεν γὰρ *[4]) ὅτι βούλεται μαθεῖν, τίνι εὐαρεστήσασα ἀπαλλαγείη τοῦ πορνεύειν;

16. „Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· πίστευέ μοι,[5]) γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε[6]) ἐν τῷ ὄρει[7]) τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.“ Ὅτε ἔδοξε

---

[1]) R. in textu (H. ad marg.) δι' ἄγνοιαν, in notis: „Cod. Reg. (H. in textu) perperam διάνοιαν.“

[2]) H. in textu τὴν αι τοῦ κ. τ. λ., ad marg.: „scribas τὴν αἰτίαν τοῦ κ. τ. λ.“

[3]) Ev. Joann. IV, 20.

[4]) Ferrar.: „unde enim liquet.“ Forsan δῆλον legit.

[5]) Ev. Joann. IV, 21. Knapp. ed. γύναι, πίστευσόν μοι, Lachm. γύναι, πίστευέ μοι (coll. tamen nota textui subjecta et nota p. 475. obvia.)

[6]) In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) deest οὔτε. R. — H. ad marg.: „scribas οὔτε.“

[7]) H. et R. ἐν ὄρει τούτῳ. Cfr. tamen p. 25. l. 9.

πιθανώτατα τετηρηκέναι ὁ Ἡρακλέων ἐν τούτοις τὸ ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων μὴ εἰρῆσθαι αὐτῇ· „πίστευέ μοι, γύναι·“ νῦν δὲ τοῦτο αὐτῇ προστετάχθαι, τότε ἐπεθόλωσε τὸ μὴ ἀπίθανον παρατήρημα, εἰπὼν ὄρος μὲν τὸν διάβολον λέγεσθαι, ἢ τὸν κόσμον αὐτοῦ, ἐπείπερ μέρος ἓν[1]) *ὁ διάβολος ὅλης τῆς ὕλης, φησὶν, ἦν, ὁ δὲ κόσμος τὸ σύμπαν τῆς κακίας ὄρος, ἔρημον οἰκητήριον θηρίων, ᾧ*[2]) *προσεκύνουν πάντες οἱ πρὸ νόμου καὶ οἱ ἐθνικοί· Ἱεροσόλυμα δὲ τὴν κτίσιν ἢ τὸν κτίστην ᾧ προσεκύνουν οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ καὶ δευτέρως ὄρος μὲν ἐνόμισεν εἶναι τὴν κτίσιν ᾗ*[3]) *οἱ ἐθνικοὶ προσεκύνουν· Ἱεροσόλυμα δὲ τὸν κτίστην ᾧ*[4]) *οἱ Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον. Ὑμεῖς οὖν, φησὶν, οἱονεὶ οἱ πνευματικοὶ οὔτε τῇ κτίσει, οὐδὲ τῷ δημιουργῷ προσκυνήσετε, ἀλλὰ τῷ πατρὶ τῆς ἀληθείας· καὶ συμπαραλαμβάνει γε, φησὶν, αὐτὴν ὡς ἤδη πιστὴν, καὶ συναριθμουμένην τοῖς κατὰ ἀλήθειαν προσκυνηταῖς. Ἀλλ' ἡμεῖς τὴν μὲν ἐν φαντασίᾳ γνωστικῶν λόγων καὶ νομιζομένων ὑψηλῶν ὀνομαζομένην θεοσέβειαν παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις ὑπολαμβάνομεν*[5]) *δηλοῦσθαι διὰ τοῦ· „οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ·“ τὸν δὲ*[6]) *κανόνα κατὰ τοὺς πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας, ὃν καὶ αὐτὸν ὁ τέλειος καὶ ἅγιος ὑπεραναβήσεται θεωρητικώτερον καὶ σαφέστερον προσκυνῶν τῷ*

---

[1]) Cod. Reg. *ἦν* pro *ἕν*. R. — Huet. in textu *μέρος ἦν ὁ διάβολος ὅλης τῆς ὕλης, φησὶν ἦν*, ad marg.: „scribas *φησίν. Ὁ δὲ κόσμος.*“

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam *ὡς* pro *ᾧ*. R. — H. ad marg.: „scribas *ᾧ*.“

[3]) In cod. Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) deest *ᾗ*. R. — H. ad marg.: „scrib. *ᾗ οἱ*.“

[4]) In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) desideratur *ᾧ*. R. — H. ad marg.: „scribas *ᾧ οἱ*.“

[5]) Idem Cod. Reg. (H. in textu) *ὑπολαμβανόμενον*. R. — H. ad marg.: „scribas *ὑπολαμβάνομεν*.“

[6]) In ed. Huet. desideratur *δέ*.

πατρὶ, διὰ τοῦ· „οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.“ Ὥσπερ γὰρ, καθὼς ὁμολογήσαιεν ἂν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἄγγελοι οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνοῦσι τῷ πατρὶ, τῷ κρειττόνως παρὰ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνεῖν τῷ πατρὶ, οὕτως οἱ ἤδη τῇ διαθέσει τὸ ἰσάγγελοι εἶναι ἐσχηκότες, οὐδὲ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ, ἀλλὰ βέλτιον ἢ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, κἂν διὰ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις συμπεριφέρονται τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τοῖς Ἰουδαίοις γινόμενοι Ἰουδαῖοι, ἵνα [1]) Ἰουδαίους κερδήσωσιν. Ἱεροσόλυμα δέ μοι νοείσθω, [2]) καθὼς προσαποδεδώκαμεν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅτε μέντοι γε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις τις προσκυνεῖ, ἐλθούσης τῆς ὥρας προσκυνεῖ μετὰ παῤῥησίας υἱὸς γεγενημένος τὸν πατέρα· διόπερ οὐκ εἴρηται· οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε [3]) τῷ Θεῷ, ἀλλά· „οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.“

17. „Ὑμεῖς [4]) προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστί.“ Τό· [5]) „ὑμεῖς·“ ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, οἱ Σαμαρεῖς· ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ ἀναγωγῇ, οἱ περὶ τὰς γραφὰς ἑτερόδοξοι· τὸ δέ· „ἡμεῖς·“ ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ, [6]) οἱ Ἰουδαῖοι· ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ ἀλληγορίᾳ· ἐγὼ ὁ λόγος, καὶ οἱ κατ᾽ ἐμὲ μεμορφωμένοι, τὴν σωτηρίαν ἔχοντες

---

[1]) I Cor. IX, 20.

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) male νοῆσθαι. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. νοήσθω (?)“

[3]) Idem Cod. Reg. (H. in textu) male προσκυνῆσαι. R. — Huet. ad marg.: „scrib. προσκυνήσετε.“

[4]) Ev. Joann. IV, 22. — Hinc Ferrar. Tom. XIV. auspicatur. H.

[5]) Cod. Reg. (H. in textu) male τοῦ. R. — H. ad marg.: „scrib. τό.“

[6]) Cod. Bodlej. ὄρει pro ῥητῷ. R.

ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν λόγων· τὸ γὰρ φανερωθὲν [1]) νῦν μυστήριον πεφανέρωται διά τε γραφῶν προφητικῶν, καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου [2]) ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ ἰδίως καὶ παρὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥητῶν ὁ Ἡρακλέων ἐκδεξάμενος τό· „ὑμεῖς·" ἀντὶ τοῦ· Ἰουδαῖοι, ἐθνικοὶ, διηγήσατο. Οἷον δέ ἐστι πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν λέγεσθαι, ὑμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ πρὸς Σαμαρεῖτιν, ὑμεῖς οἱ ἐθνικοί; Ἀλλ' οὐκ οἴδασί γε οἱ ἑτερόδοξοι ὃ προσκυνοῦσι, ὅτι πλάσμα ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀλήθεια, καὶ μῦθος, οὐ μυστήρια· [3]) ὁ δὲ προσκυνῶν τὸν δημιουργὸν, μάλιστα κατὰ τὸν ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον, [4]) καὶ τοὺς λόγους τοὺς πνευματικοὺς Ἰουδαϊκοὺς, οὗτος ὃ οἶδε προσκυνεῖ. Πολὺ δέ ἐστι [5]) νῦν παρατίθεσθαι τοῦ Ἡρακλέωνος τὰ ῥητὰ, ἀπὸ τοῦ ἐπιγεγραμμένου Πέτρου κηρύγματος παραλαμβανόμενα, καὶ ἵστασθαι πρὸς αὐτὰ [6]) ἐξετάζοντας καὶ περὶ τοῦ βιβλίου, πότερόν ποτε γνήσιόν ἐστιν, ἢ νόθον, ἢ μικτόν· διόπερ ἑκόντες

---

[1]) Rom. XVI, 26.

[2]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) male Χριστοῦ. R.

[3]) Cod. Reg. (H. in textu) καὶ μυστήρια. R. — H. ad marg.: „scrib. οὐ μυστήρια." — Forsan καὶ οὐ μυστήρια legendum est.

[4]) Rom. II, 29.

[5]) Ita H. et R. in textu; H. tamen in notis: „ita Cod. Reg., quem sequitur Perionius his verbis: *Nunc quidem multa verba Heracleonis proferre possum.* Malim: „„nimium quidem nunc esse (ita H., non esset) Heracleonis verba recitare."" Ferrarius, quum vertat: *Sed longe melius est ipsius Heracleonis dicta in medium apponere*, videtur legisse: πολὺ δὲ κρεῖττόν ἐστι κ. τ. λ., sed Cod. Reg. lectionem anteponimus; sequitur enim: διόπερ ἑκόντες ὑπερτιθέμεθα." Item fere R. in notis: „Cod. Bodlej. πολὺ δὲ κάλλιόν ἐστι κ. τ. λ. Sed Cod. Reg. lection. anteponimus etc."

[6]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) πρὸς αὐτό. R.

ὑπερτιθέμεθα, ταῦτα μόνον ἐπισημειούμενοι φέρειν αὐτὸν, ὡς Πέτρου διδάξαντος, μὴ δεῖν καθ' Ἕλληνας [1]) προσκυνεῖν, τὰ τῆς ὕλης πράγματα ἀποδεχομένους, καὶ λατρεύοντας ξύλοις καὶ λίθοις, μήτε κατὰ Ἰουδαίους σέβειν τὸ θεῖον, ἐπείπερ καὶ αὐτοὶ μόνοι οἰόμενοι ἐπίστασθαι Θεὸν, ἀγνοοῦσιν αὐτὸν, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ μηνὶ καὶ σελήνῃ. Ζητητέον μέντοι γε, ὡς πρὸς τὸ ἀληθὲς, τίνι ἡ σωματικὴ λατρεία ἐγίνετο ὑπὸ Ἰουδαίων· ὅτι μὲν γὰρ προκείμενον ἦν αὐτοῖς προσφέρειν τὰς θυσίας τῷ κτίστῃ τοῦ Παντὸς τοῦτο δῆλον. Ἄξιον δὲ ἰδεῖν, τί ἐστι τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων γεγραμμένον· „ἔστρεψε [2]) δὲ ὁ Θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατείᾳ τοῦ οὐρανοῦ.“ Οὐκ οἶδα, πῶς τοῦ Σωτῆρος ἄντικρυς φάσκοντος, ὅτι ἡ σωτηρία [3]) ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν, οἱ ἑτερόδοξοι ἀρνοῦνται τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, τῶν πατέρων τῶν Ἰουδαίων. Ἔτι δὲ, εἰ πληροῖ ὁ Σωτὴρ τὸν νόμον, [4]) καὶ, ἵνα πληρωθῇ τὰ ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένα, τάδε [5]) τινὰ καὶ τάδε γίνεται κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἐπιδημίαν, πῶς οὐ σαφὲς, τίνα τρόπον ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων γίνεται; Ὁ αὐτὸς γὰρ Θεὸς Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν· „εἴπερ [6]) εἷς Θεὸς, ὃς δικαιώσει πε-

---

[1]) Cod. Bodlej. optime καθ' Ἕλληνας, Reg. (H. in textu) corrupte: καθελεῖν ἄς. R. — H. ad marg.: „Ferrar. κατ' ἐθνικοὺς προσκυνεῖν,“ in notis: „Perion. ex Cod. Reg.: *non oportere diruere adorandas res*, etc., quae legitimo sensu carent. Optime (?) Ferrar. legit: κατ' ἐθνικοὺς προσκυνεῖν, nam et paulo post: κατὰ Ἰουδαίους σέβειν τὸ θεῖον, et paulo superius Judaeorum et Gentilium frequens est mentio.“

[2]) Act. VII, 42., ubi edd. exhibent τῇ στρατιᾷ.

[3]) Ev. Joann. IV, 22.

[4]) Matth. V, 17.

[5]) H. et R. τὰ δέ τινα.

[6]) Rom. III, 29. 30., ubi Lachm. εἴ περ, Knapp. ἐπείπερ, et uterque ὁ Θεὸς, ὃς κ. τ. λ. exhibet. — 31.

ριτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως·“ οὐ γὰρ καταργοῦμεν νόμον διὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ ἱστάνομεν νόμον δι' αὐτῆς.

18. „Ἀλλ' ἔρχεται[1]) ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.“ Τοὺς μηδ' ὅλως ἐπαγγελλομένους προσκυνεῖν τῷ πατρὶ, οὐδὲ ὀνομάζεσθαι δεῖ προσκυνητὰς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πάντων ἐπαγγελλομένων προσκυνεῖν τῷ κτίσαντι, εἰ[2]) οἱ μὲν μηκέτι ὦσιν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, τῷ πνεύματι περιπατεῖν[3]) καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς μὴ ἐπιτελεῖν· οἱ δὲ μὴ ὦσιν ἐν πνεύματι, ἀλλ' ἐν σαρκὶ, καὶ κατὰ σάρκα στρατεύονται· τότε λεκτέον ἀληθινοὺς μὲν προσκυνητὰς τοὺς προσκυνοῦντας τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι, καὶ μὴ σαρκὶ, καὶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ μὴ ἐν τύποις· οὐκ ἀληθινοὺς δὲ τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας. Καὶ ὁ γράμματι δὲ τῷ ἀποκτίννυντι δεδουλωμένος, πνεύματος δὲ τοῦ ζωοποιοῦντος μὴ μετειληφὼς,[4]) μηδὲ τοῖς πνευματικοῖς ἀκολουθῶν τοῦ νόμου, οὗτος ἂν εἴη ὁ μὴ ἀληθινὸς προσκυνητὴς, καὶ πνεύματι μὴ προσκυνῶν τῷ πατρί· ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ὅλος τῶν τύπων καὶ τῶν σωματικῶν ὅταν ἐπιτυγχάνειν πάνυ δοκεῖ, τότε ἐν τύπῳ καὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ προσκυνεῖ τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀληθινὸς δυνάμενος χρηματίζειν προσκυνητής. Τάχα δέδοται ποτε εὐλόγως καὶ τὸν ἀληθινὸν προσκυνητὴν ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντα τυπικά τινα ποιεῖν, ἵνα τοὺς τῷ τύπῳ δεδουλωμένους οἰκονομικώτατα ἐλευθερώσας τῶν τύπων προσαγάγῃ τῇ ἀληθείᾳ, ὥσπερ φαίνεται Παῦλος ἐπὶ

---

[1]) Ev. Joann. IV, 23.

[2]) εἰ οἱ μέν κ. τ. λ. Sic recte habet Cod. Bodlej. (H. ad marg.), in Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.) deest εἰ. R.

[3]) Galat. V, 16.

[4]) H. et R. μετειλειφώς.

Τιμοθέου[1]) πεποιηκώς, τάχα δὲ καὶ ἐν Κεγχρεαῖς[2]) καὶ ἐν[3]) Ἱεροσολύμοις, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων γέγραπται. Τηρητέον δὲ, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐ μόνον ἐν μελλούσῃ ὥρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑστηκυίᾳ προσκυνοῦσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἀλλ' ἐν πνεύματι οἱ προσκυνοῦντες, ὡς εἰλήφασι προσκυνοῦντες, ἐν ἀῤῥαβῶνι πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος προσκυνοῦσιν, ἐν πνεύματι δὲ,[4]) ὅτε πᾶν χωρήσουσι τὸ πνεῦμα, προσκυνήσουσι τῷ πατρί. Εἰ δὲ ὁ βλέπων διὰ κατόπτρου, τὸ[5]) ἀληθὲς οὐ βλέπει, ὡς δείκνυται τούτοις τοῖς κατοπτρικοῖς ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, βλέπει δὲ Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ[6]) δια κατόπτρου νῦν, δὴ[7]) ὅτι ὡς βλέπει, οὕτω καὶ προσκυνεῖ τῷ Θεῷ, καὶ διὰ κατόπτρου προσκυνεῖ· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ ὥρα ἡ μετὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν ἐνστησομένη, τότε ἔσται ἡ προσκύνησις ἐν ἀληθείᾳ, ἡ πρόσωπον[8]) πρὸς πρόσωπον, καὶ οὐκέτι διὰ κατόπτρου θεωρουμένη.

---

[1]) Act. XVI, 3. — XVIII, 18. et seqq.

[2]) H. et R. Κεγχρέαις.

[3]) In edit. Huet. ἐν desideratur.

[4]) Cod. Bodlej. ἐν πνεύματι δέ, ὅτι κ. τ. λ., Reg. (H. in textu) ἐν πνεύματι, τί (R. in notis: ἐν πνεύματί τι) ὅτε κ. τ. λ. R. — H. ad marg.: „scrib. ἐν πνεύματι, ὅτε κ. τ. λ.“

[5]) Cod. Bodlej. τὸ ἀληθές, Reg. (quem H. sequit.) καὶ ἀληθές. R.

[6]) H. et R. in textu αὐτό, R. in notis: „lego αὐτῷ.“ Cfr. I Cor. XIII, 12.

[7]) H. et R. in textu δὴ ὅτι, H. ad marg.: „Ferrar. δηλονότι,“ R. absque causa in notis: „lego cum Ferrario δῆλον ὅτι.“

[8]) H. in textu: τῇ πρόσωπον — θεωρουμένη (non θεωρουμένῃ), R. in textu πρόσωπον πρὸς — θεωρουμένη, in notis: „Cod. Reg. τῇ πρόσωπον, sed in Bodlej. deest τῇ. Forte legendum ἡ πρόσωπον κ. τ. λ.“

19. Τὸ μέντοι γε· „ἡμεῖς[1]) προσκυνοῦμεν“ ὁ Ἡρακλέων οἴεται εἶναι, ὁ ἐν αἰῶνι, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐλθόντες· οὗτοι γάρ, φησίν, ᾔδεσαν τίνι προσκυνοῦσι, κατὰ ἀλήθειαν προσκυνοῦντες. Ἀλλὰ καὶ τό· „ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν“ ἐπεὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φησίν, ἐγενήθη,[2]) ἀλλ' οὐκ ἐν αὐτοῖς· — οὐ γὰρ εἰς πάντας αὐτοὺς εὐδόκησε —, καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἔθνους ἐξῆλθεν ἡ σωτηρία καὶ ὁ λόγος εἰς τὴν οἰκουμένην· κατὰ δὲ τὸ νοούμενον ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν σωτηρίαν διηγεῖται γεγονέναι, ἐπείπερ εἰκόνες οὗτοι τῶν ἐν τῷ πληρώματι αὐτῷ εἶναι νομίζονται. Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἕκαστον τῶν ἐν τῇ λατρείᾳ δεικνύναι, πῶς ἐστιν εἰκὼν τῶν ἐν τῷ πληρώματι, εἴγε[3]) μὴ μόνον φωνῇ τοῦτο λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀληθείᾳ φρονοῦσιν αὐτό. Πρὸς τούτοις τό· „ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖσθαι τὸν Θεόν“ ἡγούμενος,[4]) λέγει ὅτι οἱ πρότεροι προσκυνηταὶ ἐν σαρκὶ καὶ πλάνῃ προσεκύνουν τῷ μὴ πατρί, ὥστε καὶ ταὐτὸν πεπλανῆσθαι πάντας τοὺς προσκεκυνηκότας τῷ δημιουργῷ, καὶ ἐπιφέρει γε ὁ Ἡρακλέων, ὅτι ἐλάτρευον τῇ κτίσει, καὶ οὐ τῷ κατ' ἀλήθειαν κτίστῃ, ὅς ἐστι Χριστός, εἴ γε „πάντα[5]) δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν.“

20. „Καὶ[6]) γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.“ Εἰ ζητεῖ[7]) ὁ πατήρ, διὰ τοῦ υἱοῦ

---

[1]) Ev. Joann. IV, 22.

[2]) H. et R. ἐγενήθη, non, quod praeferendum est, ἐγεννήθη.

[3]) H. et R. h. l. εἴγε, paulo infra lin. 4. a fine εἴ γε.

[4]) R. in notis: „legebat Ferrar. διηγούμενος.“ H. ad marg.: „scribas διηγούμενος.“ — Quae lectio vulgari profecto est praestantior. — Cfr. Ev. Joann. IV, 23.

[5]) Ev. Joann. I, 3.

[6]) Ibid. vers. 23.

[7]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) εἰ ζητεῖ, Reg. (H. in textu) ἐκζητεῖ. R. — Luc. XIX, 10.

ζητεῖ, τοῦ ἐληλυθότος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπωλολὸς, οὕστινας καθαίρων καὶ παιδεύων τῷ λόγῳ καὶ τοῖς ὑγιέσι δόγμασι, κατασκευάζει ἀληθεῖς τοὺς προσκυνητάς. Ἀπολωλέναι δέ φησιν ὁ Ἡρακλέων ἐν τῇ βαθείᾳ ὕλῃ τῆς πλάνης τὸ οἰκεῖον τῷ πατρὶ, ὅπερ ζητεῖται, ἵνα ὁ πατὴρ ὑπὸ τῶν οἰκείων προσκυνῆται. Εἰ μὲν οὖν ἑώρα τὸν περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν προβάτων[1]) λόγον, καὶ τοῦ ἀποπεσόντος τῶν τοῦ πατρὸς υἱοῦ, κἂν ἀπεδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν. Ἐπεὶ δὲ μυθοποιοῦντες οἱ ἀπὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ, οὐκ οἶδ᾽ ὅ, τί ποτε[2]) τρανῶς παριστᾶσι[3]) περὶ τῆς ἀπολωλυίας πνευματικῆς φύσεως, οὐδὲν σαφὲς διδάσκοντες ἡμᾶς περὶ τῶν πρὸ τῆς ἀπωλείας αὐτῆς χρόνων, ἢ αἰώνων· οὐδὲ γὰρ τρανοῦν δύνανται ἑαυτῶν τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἑκόντες παραπεμψόμεθα, τοσοῦτον ἐπαπορήσαντες.

21. „Πνεῦμα[4]) ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.“ Πολλῶν πολλὰ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀποφηναμένων καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὥστε[5]) τινὰς μὲν εἰρηκέναι καὶ αὐτὸν[6]) σωματικῆς φύσεως λεπτομεροῦς καὶ αἰθερώδους, τινὰς δὲ ἀσωμάτου, καὶ ἄλλους ὑπὲρ ἐκεῖνα οὐσίας πρεσβείᾳ καὶ δυνάμει, ἄξιον ἡμᾶς ἰδεῖν, εἰ ἔχομεν ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς τὸ εἰπεῖν τι περὶ οὐσίας Θεοῦ. Ἐνθάδε μὲν οὖν λέγεται οἱονεὶ οὐσία εἶναι αὐτοῦ τὸ πνεῦμα· „πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός·“ φησίν· ἐν δὲ τῷ νόμῳ

---

[1]) Luc. XV, 4 sqq.

[2]) H. et R. min. accurate ὅτι ποτε.

[3]) H. et R. recte in textu: παριστᾶσι, R. in notis: „Cod. Reg. παριστᾶσι, Bodlej. περιστᾶσι.“

[4]) Ev. Joann. IV, 24.

[5]) H. ὥς τέ τινας, R. ὥστέ τινας.

[6]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) καὶ αὐτόν, Reg. (H. in textu) καὶ τόν. R.

πῦρ· γέγραπται γάρ· „ὁ Θεὸς [1]) ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον“ παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ φῶς· „ὁ Θεὸς γάρ, φησὶ, φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.“ Ἐὰν μὲν οὖν ἁπλούστερον τούτων ἀκούσωμεν, μηδὲν πέρα τῆς λέξεως περιεργαζόμενοι, ὥρα ἡμῖν λέγειν σῶμα εἶναι τὸν Θεὸν, τίνα δὲ ἡμᾶς διαδέχεται ἄτοπα τοῦτο λέγοντας οὐ τῶν πολλῶν ἐστιν εἰδέναι· ὀλίγοι γὰρ διειλήφασι περὶ τῆς τῶν σωμάτων φύσεως, καὶ μάλιστα τῶν ὑπὸ λόγου καὶ προνοίας κατακοσμουμένων· καίτοι τὸ προνοοῦν τῆς αὐτῆς οὐσίας λέγοντες εἶναι τοῖς προνοουμένοις γενικῷ λόγῳ, τέλειον ὅμως καὶ ἀλλοῖον τοῦ προνοουμένου. [2]) Παρεδέξαντο δὲ τὰ ἀπαντῶντα τῷ λόγῳ αὐτῶν ἄτοπα οἱ θέλοντες εἶναι σῶμα τὸν Θεόν, ἅτε μὴ δυνάμενοι ἀντιβλέπειν ἐκ λόγου ἐναργῶς παριστα μένοις. [3]) Ταῦτα δέ φημι καθ' ὑπεξαίρεσιν τῶν πέμπτην λεγόντων εἶναι φύσιν σωμάτων παρὰ τὰ στοιχεῖα. Εἰ δὲ πᾶν σῶμα ὑλικὸν ἔχει φύσιν [4]) τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἄποιον τυγχάνον, τρεπτὴν δὲ, καὶ ἀλλοιωτὴν, καὶ δι' ὅλων μεταβλητὴν, καὶ ποιότητας χωροῦσαν, ἃς ἐὰν βούληται αὐτῇ περιτιθέναι ὁ δημιουργὸς, ἀνάγκη καὶ τὸν Θεὸν ὑλικὸν ὄντα τρεπτὸν εἶναι, καὶ ἀλλοιωτὸν, καὶ μεταβλητόν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐκ αἰδοῦνται λέγειν, ὅτι καὶ φθαρτός ἐστι σῶμα ὤν, σῶμα δὲ πνευ-

---

[1]) Deuteron. IV, 24. coll. Hebr. XII, 29. — I Joann. I, 5.

[2]) τέλειον ὅμως καὶ — προνοουμένου. Ita legitur in Cod. Bodlej., in Reg. autem (quem H. in textu sequit.) τέλειον, ἀλλ' οἷον τὸ προνοούμενον. R. — Huet. in notis: „Negandi particulam videtur inseruisse Ferrarius: ἀλλ' οὐχ οἷον τὸ προνοούμενον.“ (Cfr. lectio Cod. Bodlej.) „Secus Cod. Reg. et Perionius.“

[3]) Cod. Bodlej. παριστα μένοις, Reg. (item H.) παρισταμένου. R.

[4]) Huet. minus accurate: φύσι· τῷ κ. τ. λ.

ματικὸν καὶ αἰθερῶδες, μάλιστα κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ· φθαρτὸν δὲ ὄντα μὴ φθείρεσθαι, τῷ μὴ εἶναι τὸν φθείροντα[1]) αὐτὸν, λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ διὰ τὸ μὴ ὁρᾷν τὰς ἀκολουθίας, ἐὰν σῶμα αὐτὸν λέγοντες,[2]) καὶ διὰ τὴν γραφὴν τοιοῦτόν τι σῶμα, πνεῦμα, καὶ πῦρ καταναλίσκον, καὶ φῶς, τὸ ἀναγκαίως[3]) ἑπόμενον τούτοις μὴ παραδεχόμενοι ἀσχημονήσομεν[4]) ὡς ἠλίθιοι καὶ παρὰ τὰ ἐναργῆ λέγοντες· πᾶν γὰρ πῦρ τροφῆς δεόμενον φθαρτόν ἐστι, καὶ πᾶν πνεῦμα, εἰ ἁπλούστερον ἐκλαμβάνομεν τὸ πνεῦμα, σῶμα τυγχάνον, ἐπιδέχεται ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει τὴν εἰς τὸ παχύτερον μεταβολήν. Ὥρα οὖν ἐν τούτοις, ἤτοι τηροῦντας τὰς λέξεις τὰ τοσαῦτα ἄτοπα παραδέξασθαι καὶ δύσφημα περὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐφοδεῦσαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων πλειόνων ποιοῦμεν, καὶ ἐξετάσαι, τί δύναται δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι πνεῦμα ἢ πῦρ ἢ φῶς εἶναι τὸν Θεόν.

22. Καὶ πρῶτον λεκτέον ὅτι ὥσπερ ὀφθαλμοὺς, καὶ βλέφαρα, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας,[5]) καὶ βραχίονας, καὶ πόδας εὑρίσκοντες γεγραμμένα τοῦ Θεοῦ, ἔτι δὲ καὶ πτέρυγας, μεταλαμβάνομεν εἰς ἀλληγορίαν τὰ γεγραμμένα, καταφρονοῦντες τῶν μορφὴν ἀνθρώπων παραπλήσιον παρατιθέντων τῷ Θεῷ, καὶ εὐλόγως γε τοῦτο πράττομεν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ὀνομάτων τὸ

---

[1]) Cod. Bodlej. φθείροντα, Reg. (item H.) φθείραντα. R.

[2]) H. et R. in textu λέγοντες, R. in notis: „videtur legendum λέγωμεν." (?)

[3]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἀναγκαίως, Reg. (H. in textu) perperam ἀνάγκαις. R.

[4]) Cod. Bodlej. (nec non Huet.) ἀσχημονήσομεν, Reg. ἀσχημονήσωμεν. R.

[5]) Cod. Bodlej. (nec non Ferrar.) καὶ χεῖρας, καὶ βραχίονας, καὶ πόδας, Reg. (quem H. sequitur) χεῖράς τε καὶ πόδας. R.

ἀκόλουθον ἡμῖν ποιητέον· καὶ δῆλόν γε ἀπὸ τοῦ φαινομένου ἡμῖν πρακτικωτέρου· „φῶς[1]) γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς, κατὰ τὸν Ἰωάννην, καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία.“ Πῶς δὴ φῶς αὐτὸν νοητέον κατὰ τὸ δυνατὸν[2]) συνετώτερον ἐπισκεψώμεθα. Διχῶς γὰρ τὸ φῶς ὀνομάζεται, σωματικῶς τε, καὶ πνευματικῶς, ὅπερ ἐστὶ νοητὸν καὶ, ὡς μὲν αἱ γραφαὶ ἂν λέγοιεν, ὁρατὸν, ὡς δ' ἂν Ἕλληνες ὀνομάσαιεν, ἀόρατον.[3]) Καὶ τοῦ γε σωματικοῦ παράδειγμα ὁμολογούμενον τοῖς τὴν ἱστορίαν παραδεχομένοις, τό· „πᾶσι[4]) δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο·“ τοῦ δὲ νοητοῦ καὶ πνευματικοῦ ἔν τινι τῶν δώδεκα· „σπείρατε[5]) ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.“ Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σκότος κατ' ἀναλογίαν διχῶς λεχθήσεται· καὶ τοῦ μὲν κοινότερον λεγομένου παράδειγμα· „καὶ ἐκάλεσεν[6]) ὁ Θεὸς τὸ φῶς Ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε Νύκτα·“ τοῦ δὲ νοητοῦ· „ὁ λαὸς[7]) ὁ καθήμενος ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.“

23. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἄξιον ἰδεῖν, τί ἁρμόζει νοεῖν ἡμᾶς περὶ Θεοῦ, λεγομένου[8]) φῶς, ἐν ᾧ οὐδεμία ἐστὶ σκοτία. Ἆρα γὰρ σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Θεὸς

---

[1]) I Joann. I, 5.

[2]) Cod. Reg. (item H.) κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν συνετώτερον, sed in Cod. Bodlej. non comparet ἡμῖν. R.

[3]) Cod. Bodlej. ἀόρατον, Reg. (H. quoque) ἀσώματον. R.

[4]) Exod. X, 23., ubi LXX. interpretes φῶς ἦν exhibent.

[5]) Hos. X, 12.

[6]) Genes. I, 5.

[7]) Jes. IX, 2., ubi LXX. viri haec exhibent: ὁ λαὸς ὁ πορευόμενος (coll. nota in ed. Reineccii) ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα· οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ, σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. Cfr. Matth. IV, 16,

[8]) I Joann. I, 5.

φωτίζον φῶς ἐστιν, ἢ τοὺς νοητοὺς, περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης φησί· „φώτισον [1]) τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον;" Νομίζω δὲ προφανὲς παντί τῳ [2]) εἶναι, ὅτι οὐκ ἂν τὸ τοῦ ἡλίου ἔργον ποιεῖν λέγοιμεν τὸν Θεὸν, ἑτέρῳ παραχωροῦντα φωτίζειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μὴ ὑπνωσσωμένων εἰς θάνατον· οὐκοῦν φωτίζει ὁ Θεὸς τὸν νοῦν [3]) ὧν κρίνει ἀξίους εἶναι τοῦ οἰκείου φωτισμοῦ. Εἰ δὲ νοῦ ἐστι φωτιστικὸς, κατὰ τὸ λεγόμενον· „κύριος [4]) φωτισμός μου" ἀνάγκη αὐτὸν νοητὸν τυγχάνοντα, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀσώματον, τοῦ νοῦ [5]) ἀοράτου ἡμᾶς αὐτὸν ὑπολαμβάνειν φῶς εἶναι ἀσώματον, τῷ μήποτε καὶ πῦρ καταναλίσκον [6]) λεγόμενον εἶναι Θεὸν, σωματικὸν πῦρ σωμάτων ἀναλωτικὸν εἶναι δοκεῖν, οἷον ξύλων [7]) καὶ χόρτου καὶ καλάμης· εἰ δὲ ἐν ἡμῖν ἔστιν ἰδεῖν ξύλα καὶ χόρτον καὶ καλάμην, μήποτε τὸ ἀναλωτικὸν τῆς τοιαύτης ὕλης πῦρ

---

[1]) Psalm. XIII, 3. (XII, 4.)

[2]) Cod. Bodlej. optime παντί τῳ, Reg. (H. in textu) perperam παντὶ τό, cujus loco legendum censebat Huet. (ad marg.) παντὶ τοῦτο. R.

[3]) Huet. minus accurate τὸν νῦν.

[4]) Psalm. XXVII, 1. (XXVI, 1.)

[5]) τοῦ νοῦ ἀοράτου ——· καὶ πρέπον γε τῷ κυρίῳ ἐστὶ τὸ ἀναλίσκον τὰ τοιαῦτα. Sic hunc locum in Cod. Reg. misere luxatum, et hiatibus plenum, sanitati restituimus partim ex Cod. Bodlej., partim ex Barberino. R. — Huet. haec habet in textu: τούτου (ad marg.: „scribas τοῦ νοῦ") ἡμᾶς αὐτὸν ὑπολαμβάνειν φῶς * * * τῷ μήποτε καὶ πῦρ καταναλισκόμενον * * ὁ μὲν * * σωματικο * * ἀναλωτικὸν εἶναι δοκεῖ, οἷον ξύλων, καὶ χόρτου, καὶ καλάμης· εἶδε * * ξύλα, καὶ χόρτον, καλάμη, μήποτε τὸ ἀναλωτικὸν τῆς τοιαύτης ὕλης πῦρ ὁ θεός ἐστι * τὰ τοιαῦτα.

[6]) Hebr. XII, 29.

[7]) 1 Cor. III, 12.

ὁ Θεός ἐστιν ἡμῶν, πῦρ λεγόμενος εἶναι καταναλίσκον· καὶ πρέπον γε[1]) τῷ κυρίῳ ἐστὶ τὸ ἀναλίσκον τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐξαφανίζειν τὰ χείρονα, οὗ γινομένου ἀλγηδόνας οἶμαι καὶ πόνους γίνεσθαι, οὐκ ἀπό τινος σωματικῆς ἐπαφῆς περὶ τὰ ἡγεμονικὰ, ἔνθα συνέστη ἡ τοῦ καταναλίσκεσθαι ἀξία οἰκοδομή. Φῶς οὖν ὀνομάζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ φωτὸς μεταληφθεὶς εἰς ἀόρατον καὶ ἀσώματον φῶς, διὰ τὴν ἐν τῷ φωτίζειν νοητοὺς ὀφθαλμοὺς δύναμιν οὕτω λεγόμενος· πῦρ[2]) τε προσαγορεύεται καταναλίσκον, ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ πυρὸς καὶ καταναλωτικοῦ τῆς τοιᾶσδε ὕλης νοούμενος. Τοιοῦτόν τί μοι φαίνεται καὶ περὶ τό· „πνεῦμα[3]) ὁ Θεός·“ ἐπεὶ γὰρ εἰς τὴν μέσην καὶ κοινότερον καλουμένην ζωὴν ὁρῶντες[4]) τοῦ περὶ ἡμᾶς πνεύματος, τὴν

---

[1]) R. πρέπονγε.

[2]) Hebr. XII, 29.

[3]) Ev. Joann. IV, 24.

[4]) H. in textu ὁπῶντες, ad marg.: „scribas ὁρῶντες. Ferrar.“ Idem in notis: „locus hic curatione indiget, quam nonnisi ex meliori Codice sibi quisquam spondere possit. Pro ὁπῶντες Ferrar. legit: ὁρῶντες. Sic autem interpretatus est Perionius: *quoniam enim cum in mediam, et in eam, quae saepius vita appellatur, spiritus qui nos ambit, intrat, eo spiritu vitae, qui crassior dicitur, vivi efficimur a spiritu* etc.“ — R. in textu ὁρῶντες, in notis: „„„locus hic curatione indiget, quam ex Codd. nostris mss. vix sibi quis spondere possit. Ad marg. Codd. Barber. et Bodlej. legitur: ἐπεὶ γὰρ οἱ τὴν μέσην καὶ κοινότερον καλουμένην ζωὴν ζῶντες τοῦ περὶ ἡμᾶς πνεύματος, τὴν καλουμένην σωματικώτερον πνοὴν ζωῆς, ζωοποιούμεθα κ. τ. λ., quam lectionem secutus videtur Ferrarius (cfr. huj. not. lin. 4.). Perionius pro ὁρῶντες legisse videtur ὑπιόντος, sic aut. totum loc. interpretatus est: *quoniam — a spiritu* etc. In Cod. Reg. pro ὁρῶντες legitur ʽπῶντες; at particip.

καλουμένην σωματικώτερον πνοὴν ζωῆς ζωοποιούμεθα ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ὑπολαμβάνω ἀπ᾽ ἐκείνου εἰλῆφθαι, τὸ πνεῦμα λέγεσθαι τὸν Θεὸν πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμᾶς ἄγοντα· τὸ πνεῦμα [1]) γὰρ κατὰ τὴν γραφὴν λέγεται ζωοποιεῖν, φανερὸν ὅτι ζωοποίησιν, οὐ τὴν μέσην, ἀλλὰ τὴν θειοτέραν· καὶ γὰρ τὸ γράμμα ἀποκτείνει καὶ ἐμποιεῖ θάνατον, οὐ τὸν κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν κατὰ τὸν [2]) χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

24. Μήποτε δὲ καὶ τό· „ἀντανελεῖς [3]) τὸ πνεῦμα αὐτῶν, [4]) καὶ ἐκλείψουσι·“ καί· „ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς·“ βέλτιον ἐκληψόμεθα ἀπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ [5]) ὑπολαμβάνοιμεν, ὅτι ὁ στερισκόμενος τοῦ θείου πνεύματος χοϊκὸς γίνεται, ἐπιτήδειόν τε ἑαυτὸν ποιήσας πρὸς παραδοχὴν αὐτοῦ, καὶ λαβὼν αὐτὸ ἀνακτισθήσεται καὶ

ὁπῶντες Graecum non est, ὑπιόντος, quod legisse videtur Perionius, sensu caret, itemque ὁρῶντες Codd. Bodlej. et Barber. Aliis ergo pro ὁρῶντες scrib. videtur ὁρῶντες, ac vertunt hunc in modum: *Tale quid mihi videtur et de illo :* „spiritus est Deus.“ *Nam quia cum spiritus noster spectet ad mediam, et vulgarius appellatam vitam, quae magis corporaliter vocatur flatus vitae, vivificamur a spiritu; inde sumptum fuisse arbitror, ut Deus, qui nos ducit ad veram vitam, spiritus dicatur. Spiritus enim secundum Scripturam dicitur vivificare, plane non vivificatione media, sed ea, quae divinior est.*“ “ — Ex mea quid. sentent. lectio ὁρῶντες non est sollicitanda.

[1]) II Cor. III, 6.

[2]) κατὰ τόν. Desunt haec in Cod. Reg. (nec non in ed. Huet.) R.

[3]) Psalm. CIV, 29. 30. (CIII.)

[4]) Huetius αὐτῷ.

[5]) καί desideratur in Cod. Reg. (quem H. sequit.) R.

ἀνακαινισθήσεται.[1]) Τοιοῦτον δ' ἂν εἴη καὶ τό· „ἐνεφύσησεν[2]) εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν“ ὥστε καὶ τὸ ἐμφύσημα καὶ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς πνευματικὸν[3]) ἀκούειν ἡμᾶς. Ἐπεὶ δὲ ἡ προειρημένη δύναμις οἷον οἰκητήριον ἐπιτήδειον εὑροῦσα τὴν τοῦ ἁγίου ψυχὴν, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὴν τῇ ἐν αὐτῇ, ἵν' οὕτως εἴπω, μονῇ,[4]) γεγράφθαι νομιστέον τό· „ἐνοικήσω[5]) ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός·“ πλείονος μέντοι γε συγγυμνασίας δεόμεθα εἰς τὸ τελειωθέντας ἡμᾶς καὶ τὰ λεγόμενα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ αἰσθητήρια[6]) γεγυμνασμένους[7]) διακριτικοὺς γενέσθαι ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν, καὶ θεωρητικοὺς νοητῶν, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιμελέστερον καὶ θεοπρεπέστερον κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρωπίνῃ φύσει νοῆσαι, πῶς ἐστιν ὁ Θεὸς φῶς καὶ πῦρ καὶ πνεῦμα. Καὶ ἐν τῇ γ' δὲ τῶν Βασιλειῶν τὸ γενόμενον πνεῦμα

---

[1]) ἀνακαινισθήσεται. Sic recte habent Codd. Bodlej. et Barber., in Regio perperam legitur σωθήσεται. R. — Huet. ἀνακτισθήσεται καὶ * σωθήσεται.

[2]) Genes. II, 7. — Huet. in textu: *Τοιοῦτον δ' ἂν εἴη καὶ εἰ ἐνεφύσησεν*, ad marg.: „scribas καὶ τό· ἐνεφύσησεν.“

[3]) R. nullo jure in not.: „forte scrib. πνευματικῶς.“

[4]) H. et R. minus accurate μόνη.

[5]) II Cor. VI, 16., ubi in edd. N. T. haec leguntur: ὅτι ἐνοικ. ἐν αὐτ., καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι (ita Knapp., ut in nostro textu, Lachm. μου) λαός. Cfr. Levit. XXXVI, 12.

[6]) Huet. recte αἰσθητήρια, R. min. accur. αἰσθήρια.

[7]) Codd. Bodlej. et Barberin. γεγυμνασμένους, Reg. (H. in textu) γεγυμνασμένα. R. — Huet. ad marg.: „ἴσως· αἰσθητήρια ἔχοντας, διακριτικούς κ. τ. λ.“ Cfr. Hebr. V, 14.

κυρίου πρὸς Ἠλίαν τοιάδε τινὰ ὑποβάλλει περὶ Θεοῦ· „εἶπε γὰρ,[1]) ἐξελεύσῃ αὔριον, καὶ στήσῃ ἔναντι κυρίου ἐν τῷ ὄρει· ἰδοὺ, παρελεύσεται κύριος, καὶ πνεῦμα μέγα καὶ κραταιὸν, διαλύον ὄρη καὶ συντρίβον πέτρας ἐνώπιον κυρίου· οὐκ ἐν τῷ πνεύματι κύριος·“ (ἐν δὲ ἄλλοις εὕρομεν·[2]) ἐν τῷ πνεύματι κυρίου) „μετὰ τὸ πνεῦμα συσσεισμὸς, οὐκ ἐν τῷ συσσεισμῷ κύριος· καὶ μετὰ τὸν συσσεισμὸν πῦρ, οὐκ ἐν τῷ πυρὶ κύριος· καὶ μετὰ τὸ πῦρ φωνὴ αὔρας λεπτῆς·“ καὶ τάχα γε ἐν ὅσοις δεήσει γίνεσθαι περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ κυρίου δηλοῦται διὰ τούτων, ἅπερ οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἴη[3]) καιροῦ διηγήσασθαι. Τίνα δὲ ἔπρεπε λέγειν ἡμῖν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν, ἢ τὸν υἱόν;[4]) „οὐδεὶς[5]) γὰρ ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός·“ ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποκαλύπτοντος τοῦ υἱοῦ γνῶμεν, πῶς πνεῦμά ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ φιλοτιμησώμεθα ἐν πνεύματι τῷ ζωοποιοῦντι, καὶ μὴ γράμ-

---

[1]) I Reg. XIX, 11. 12. (III Reg.), ubi LXX. interpretes pro εἶπε γάρ exhibent καὶ εἶπεν, et ἐνώπιον pro ἔναντι; porro: καὶ ἰδοὺ, πνεῦμα μέγα, κραταιόν κ. τ. λ. et: καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα κ. τ. λ.

[2]) Cod. Bodlej. εὑρίσκομεν. R.

[3]) Idem Cod. Bodlej. ἅπερ οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἴη, Reg. (H. in textu) perperam omisit οὐ. R. — Huet. ad marg.: „scribas οὐκ ἂν εἴη. Ferrar.“

[4]) H. et R. in textu τίνα ——, ἢ τὸν υἱόν, R. in notis, quae H. quoque ad magnam partem affert, haec habet: „sic habet Cod. Reg., sensusque apertus est, Ferrar. vero cum legeret, uti habetur in Codd. Bodlej. et Barber.: τινὰ δὲ ἔπρεπε λέγειν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν, ἢ τοῦ υἱοῦ, omnia perturbavit vertendo: *Decuit autem nos aliqua de Deo dicere, quisnam sit, vel de Filio: (nam Patrem nemo agnovit, nisi Filius) ut etiam nos* etc.

[5]) Matth. XI, 27., ubi edd. N. T. ἐπιγινώσκει legunt pro ἔγνω.

ματι τῷ ἀποκτείνοντι[1]) προσκυνεῖν τὸν Θεὸν, καὶ ἐν ἀληθείᾳ σέβειν αὐτὸν, καὶ μηκέτι τύποις, μηδὲ σκιαῖς, καὶ ὑποδείγμασιν, ὥσπερ οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ὑποδείγμασι καὶ σκιᾷ περὶ ἀνθρώπων[2]) λατρεύουσι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τοῖς νοητοῖς, καὶ ἐπουρανίοις, τὸν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδὲκ ἀρχιερέα ὁδηγὸν ἔχοντες τῆς ὑπὸ τῶν δεομένων σωτηρίας λατρείας, καὶ μυστικῆς καὶ ἀποῤῥήτου θεωρίας.

25. Εἰς μέντοι γε τό· „πνεῦμα[3]) ὁ Θεός·“ ὁ Ἡρακλέων φησίν· „„ἄχραντος γὰρ καὶ καθαρὰ καὶ ἀόρατος ἡ θεία[4]) φύσις αὐτοῦ.““ Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ταῦτα εἰπὼν, πῶς ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστι. Τὸ δέ· „τοὺς προσκυνοῦντας ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν“ σαφηνίζειν νομίζων φησίν· „„ἀξίως τοῦ προσκυνουμένου πνευματικῶς, οὐ σαρκικῶς· καὶ γὰρ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες τῷ πατρὶ Πνεῦμά εἰσιν, οἵτινες κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐ κατὰ πλάνην προσκυνοῦσι, καθὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος διδάσκει λέγων „λογικὴν[5]) λατρείαν“ τὴν τοιαύτην θεοσέβειαν.““ Ἐπιστήσωμεν δὲ, εἰ μὴ σφόδρα ἐστὶν ἀσεβὲς ὁμοουσίους[6]) τῇ

---

[1]) Cod. Bodlej. ἀποκτίννυντι. R.

[2]) H. et R. in textu: περὶ ἀνθρώπων, H. ad marg.: „Ferrar. τῶν ἐπουρανίων λατρεύουσι κ. τ. λ.,“ R. in notis: „„Ita legitur in textu trium nostrorum Mss. In marg. Cod. Bodlej. emendatur his verbis: τῶν ἐπουρανίων, rursumque alia manu: ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι. Priorem conjecturam secutus est in sua interpretatione (*et umbra coelestium*) Ferrarius.““ — Procul dubio lectio τῶν ἐπουρανίων praeferenda est coll. Hebr. VIII, 5. Cfr. tamen prolegomena.

[3]) Ev. Joann. IV, 24.

[4]) Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber. καὶ θεία. R.

[5]) Rom. XII, 1.

[6]) H. et R. in textu ὁμοούσιον, H. recte ad marg.: „scribas ὁμοουσίους.“ Idem in Addendis, quae R. quo-

ἀγεννήτῳ φύσει καὶ παμμακαρίᾳ εἶναι λέγειν τοὺς προσκυνοῦντας ἐν πνεύματι[1]) *τῷ Θεῷ, οὓς πρὸ βραχέος εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἡρακλέων ἐκπεπτωκότας, τὴν Σαμαρεῖτιν λέγων πνευματικῆς φύσεως οὖσαν ἐκπεπορνευκέναι.*[2]) *Ἀλλ' οὐχ ὁρῶσιν*[3]) *οἱ ταῦτα λέγοντες, ὅτι παντὸς τῶν ἐναντίων καὶ τῶν αὐτῶν δεκτικόν. Εἰ δὲ*

---

que in Addendis et Corrigendis affert: „legas *ὁμοουσίους κ. τ. λ.* Sic enim legit Ferrarius, et ita legendum loci hujus sententia postulat.“

[1]) R. recte in notis: „Ferrarius legebat *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τῷ Θεῷ.*“

[2]) Codd. Bodlej. et Barber. *ἐκπεπορνευκέναι*, Reg. (quem H. sequit.) *πεπορνευκέναι*. R.

[3]) H. in textu: *ἀλλ' οὐ χορῶσιν* (ad marg.: scribas *χωροῦσιν*) * * *ὅτι παντὸς* * * *καὶ τῶν αὐτῶν δεκτικόν· εἰ δὲ ἐδέξατο τὸ πορνεῦσαι* ——, *ὁμοούσιος οὖσα* * * *ἀνόσια κ. τ. λ.*, in notis: „*ἀλλ' οὐ χωρῶσιν* (non *χορῶσιν*, ut in textu, neque *χωροῦσιν*, ut marg. adscripsit): videntur haec una serie (?) sic describenda: *ἀλλ' οὐ χωρῶσιν ὅτι παντὸς καὶ τῶν αὐτῶν δεκτικόν.* Deinde inter *τὸ δεκτικόν*, et: *εἰ δὲ ἐδέξατο* inserendi asterici. Quum enim dixisset Heracleon, ejusdem esse substantiae cultores Dei ac Deum ipsum, hanc doctrinam impugnat Origenes, et ait fornicatam fuisse consequenter ingenitam naturam, cum cultores Dei juxta Heracleonem fornicati sint. At sibi ipse respondet: ejusdem sunt substantiae, sed non eorundem capacis. Cui responsioni instare debuit, et ibi Codex deficit. Tum addit: quod si fatetur Heracleon, ut fateri debet, fornicatam esse naturam spiritualem, quae ejusdem sit substantiae ac divina, impia etc.“ (? Quae disputatio quanti sit facienda, ex corrupta loci, qualis ipsi contigit, natura facile dijudicari potest). — R. (cuj. ed. in loco sanando secuti sumus) haec habet in notis: „Cod. Bodlej. habet: *ἀλλ' οὐχ ὁρῶσιν — ἀνόσια κ. τ. λ.*, sicque sanitati omnia restituuntur. Modo (ita non male ex parte pergit) pro *καὶ τῶν αὐτῶν* legas *καὶ τὸ αὐτό.*“ — Cfr. prolegomena.

ἐδέξατο τὸ πορνεῦσαι ἡ πνευματικὴ φύσις, ὁμοούσιος οὖσα τῇ ἀγεννήτῳ, ἀνόσια καὶ ἄθεα καὶ ἀσεβῆ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ τῷ κατ' αὐτοὺς περὶ Θεοῦ· οὐδὲ φαντασιωθῆναι ἀκίνδυνόν ἐστιν ἀλλήλοις. Πειθόμενοι τῷ Σωτῆρι λέγοντι· „ὁ πατὴρ, [1]) ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστί·" καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἐνεγκόντι μηδὲ τὴν „ἀγαθὸς" [2]) προσηγορίαν, τὴν κυρίαν καὶ ἀληθῆ καὶ τελείαν παραδέξασθαι αὐτῷ προσφερομένην, ἀλλὰ ἀναφέροντι [3]) αὐτὴν εὐχαρίστως τῷ πατρὶ μετ' ἐπιτιμήσεως πρὸς τὸν βουλόμενον ὑπερδοξάζειν τὸν υἱὸν, πάντων μὲν τῶν γενητῶν ὑπερέχειν, οὐ συγκρίσει, ἀλλ' ὑπερβαλλούσῃ ὑπεροχῇ φαμεν τὸν Σωτῆρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑπερεχόμενον [4]) τοσοῦτον ἢ καὶ πλέον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὅσῳ ὑπερέχει [5]) αὐτὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν λοιπῶν, οὐ τῶν τυχόντων· ὅση γὰρ δοξολογία τοῦ ὑπερέχοντος θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, καὶ παντὸς ὀνόματος [6]) ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰ-

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 28., ubi edd. N. T. exhibent: ὅτι ὁ πατήρ μου (ita Knapp., Lachm. μου uncis inclusit) μείζων μου ἐστί.

[2]) Marc. X, 18. coll. Luc. XVIII, 19.

[3]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam habet ἀναφέροντι τὴν εὐχαρίστως τῷ πνεύματι μετ' ἐπιτιμήσεως πρὸς ὃν βουλόμενον. R. — Huet. ad marg.: „pro τήν scribas αὐτήν et pro ὅν Ferrar. τόν." Idem in notis: „μετ' ἐπιτιμήσεως. Πρὸς ὃν κ. τ. λ.: Ferrar. *cum increpatione illius.* Perionius: *cum ejus qui .... objurgatione.* Nos aliter locum hunc explicamus; addita enim post ἐπιτιμήσεως voc. τελείᾳ στιγμῇ, (hinc in textu quoque scripsit ἐπιτιμήσεως. Πρὸς ὅν) referimus τό· πρὸς ὅν ad φαμέν, quod subest." (?)

[4]) R. absque causa in notis: „videtur legendum ὑπερεχομένους."

[5]) R. in textu ὑπερέχειν, in Addendis et Corrigendis: „legas ὑπερέχει."

[6]) Ephes. I, 21.

ῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, πρὸς τούτοις καὶ ἁγίων ἀγγέλων, καὶ πνευμάτων, καὶ ψυχῶν δικαίων, * καὶ λέγειν·[1]) ἀλλ᾽ ὅμως τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ὑπερέχων οὐσίᾳ, καὶ πρεσβείᾳ, καὶ δυνάμει, καὶ θειότητι (ἔμψυχος γάρ ἐστι λόγος) καὶ σοφίᾳ, οὐ συγκρίνεται κατ᾽ οὐδὲν τῷ πατρί. Εἰκὼν[2]) γάρ ἐστι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, καὶ ἀπαύγασμα οὐ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς αὐτοῦ, καὶ ἀτμὶς[3]) οὐ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἀπόῤῥοια εἰλικρινὴς τῆς παντοκρατορικῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, δι᾽ οὗ ἐσόπτρου Παῦλος καὶ Πέτρος, καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτοῖς βλέπουσι τὸν Θεὸν, λέγοντος·[4]) „ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντά με.“

26. „Λέγει αὐτῷ[5]) ἡ γυνή· οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.“ Ἄξιον ἰδεῖν, πῶς ἡ Σαμαρεῖτις, πλεῖον τῆς Πεντατεύχου Μωσέως μηδὲν προσιεμένη, τὴν παρουσίαν Χριστοῦ, ὡς ἀπὸ τοῦ νόμου μόνου κηρυσσομένην, προσδοκᾷ. Καὶ εἰκός γε ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰακὼβ τῆς πρὸς τὸν Ἰούδαν ἐλπίζειν αὐτοῦ ἔσεσθαι καὶ τὴν ἐπιδημίαν, λέγοντος· „Ἰούδα,[6]) σὲ αἰνέσαισαν

---

[1]) H. ad marg.: λείπει τι, ὡς ἔοικεν;“ R. in notis: „Hiatus est in Mss. Quid autem desit, aliis divinandum relinquo.“ — Ex mea quid. sententia aut nihil supplendum, aut verbum ἐστί.

[2]) Sap. Salom. VII, 25. 26.

[3]) Perion. legit: καὶ ἀκτίς, sed ex Sap. VII, 25. omnino retinendum ἀτμίς. H. et R.

[4]) Codd. Bodlej. et Barber. λέγοντος, Reg. (itemque H.) male λέγοντα. R. — Cfr. Ev. Joann. XII, 45., ubi in edd. N. T. haec leguntur: καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με.

[5]) Ev. Joann. IV, 25., ubi πάντα legitur pro ἅπαντα.

[6]) Genes. XLIX, 8. — 10.

οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σοι υἱοὶ τοῦ πατρός σου·“ καὶ μετ' ὀλίγα· „οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.“ Εἰκὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν προφητειῶν τοῦ Βαλαὰμ τὸ αὐτὸ αὐτοὺς ἐλπίζειν, τῆς τε· „ἐξελεύσεται [1]) ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν, καὶ ὑψωθήσεται ἡ Γὼγ βασιλεία, καὶ αὐξηθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ. Θεὸς ὡδήγησεν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς δόξα μονοκέρωτος αὐτῷ· ἔδεται ἔθνη ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ πάχη αὐτῶν ἐκμυελιεῖ, καὶ ταῖς βολίσιν αὐτοῦ κατατοξεύσει ἐχθρόν· κατακλιθεὶς [2]) ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἀναστήσει αὐτόν; Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηνται, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκατήρανται.“ Καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δέ φησιν αὐτὸς Βαλαάμ· „δείξω [3]) αὐτοῖς, καὶ οὐχὶ νῦν· μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγίζει. Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς Μωὰβ, καὶ προνομεύσει πάντας τοὺς υἱοὺς Σήθ. Καὶ ἔσται Ἐδὼμ κληρονομία, καὶ ἔσται κληρονομία [4]) Ἠσαῦ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ ἐποίησεν ἐν ἰσχύϊ. Καὶ ἐξεγερθήσεται ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἀπολεῖ σωζόμενον ἐκ πόλεως.“ Ἐπιστήσεις δὲ, εἰ καὶ ἡ τοῦ Μωσέως πρὸς Ἰούδαν εὐλογία εἰς Χριστὸν ἀναφέρεσθαι καί τοῖς Σαμαρεῦσιν ἂν συνδοκοίη οὕτως ἔχουσα·

---

[1]) Num. XXIV, 7. 8. 9., ubi LXX. interpretes vers. 8. ἐχθρῶν αὐτοῦ, et βολίσιν αὐτοῦ exhibent.

[2]) Cod. Reg. (nec non Huet.) καὶ κατακλιθείς. R. Cfr. l. l. v. 9.

[3]) Num. XXIV, 17., ubi LXX. interpretes δείξω αὐτῷ exhibent, et καί omittunt ante ἀναστήσεται. — vers. 18. et vers. 19.

[4]) Cod. Reg. (quem H. sequitur) ἡ κληρονομία. R. Cfr. l. l. v. 18.

„εἰσάκουσον,[1]) κύριε, φωνὴν Ἰούδα, καὶ εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἔλθοις ἄν· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἅμα κρίνουσιν αὐτῷ, καὶ βοηθὸς ἐκ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ[2]) ἔσῃ." Ἐπεὶ δὲ αὐχοῦσι Πατριάρχην Σαμαρεῖς τὸν Ἰωσὴφ, ἐφίστημι μήποτε τήν τε τοῦ Ἰακὼβ εἰς τὸν Ἰωσὴφ τινες εὐλογίαν αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ Μωσέως ἐκδέξονται λέγεσθαι εἰς τὴν Χριστοῦ παρουσίαν· τῷ δὲ βουλομένῳ ἔξεσται ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς λαβεῖν τὰ ῥητά. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ, εἰδὼς Μωσέα πολλὰ ἀναγεγραφότα τῆς περὶ Χριστοῦ προφητείας,[3]) φησὶ τοῖς Ἰουδαίοις· „εἰ ἐπιστεύετε[4]) Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε." Τυπικῶς μὲν οὖν καὶ αἰνιγματώδως[5]) ἀναφερόμενα εἰς τὸν Χριστὸν τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ νόμῳ πλεῖστα ὅσα ἔστιν εὑρεῖν· γυμνότερα δὲ καὶ σαφέστερα ἐγὼ οὐχ ὁρῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄλλα τινὰ παρὰ ταῦτα. Μεσσίας μέντοι γε Ἑβραϊστὶ καλεῖται, ὅπερ οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα· „Χριστός·" ἡρμήνευσαν· ὁ δὲ Ἀκύλας· Ἠλειμμένος.

27. Θεωρητέον καὶ τό· „ὅταν[6]) ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα·" πότερον ἀπὸ παραδόσεως τῇ Σαμαρείτιδι εἴρηται, ἢ ἀπὸ τοῦ νόμου. Οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε, ὅτι ὥσπερ ἀπὸ Ἰουδαίων ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς[7]) εἶναι οὐ μόνον λέγων, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύς·

---

[1]) Deuteron. XXX, 7., ubi LXX. interpretes φωνῆς pro φωνὴν exhibent, διακρινοῦσιν pro ἅμα κρίνουσιν, et ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἔσῃ.

[2]) R. in textu (H. ad marg.: „scribas") αὐτοῦ, R. in notis: „Cod. Reg. (item H. in textu) αὐτῶν."

[3]) H. et R. in textu προφητείας, R. in notis: „in marg. Cod. Bodlej. admonetur, forte legendum παρουσίας."

[4]) Ev. Joann. V, 46.

[5]) H. et R. αἰνιγματωδῶς.

[6]) Ev. Joann. IV, 25. coll. pag. 46. not. 5.

[7]) In edit. Huet. deest Χριστός, sed restituitur e Codd. Bodlej. et Barber. R.

οὕτως ἀπὸ Σαμαρέων Δοσίθεός[1]) τις ἀναστὰς ἔφασκεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν προφητευμένον Χριστὸν, ἀφ᾽ οὗ δεῦρο μέχρι εἰσὶν οἱ Δοσιθεινοὶ,[2]) φέροντες καὶ βίβλους τοῦ Δοσιθέου, καὶ μύθους τινὰς περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι, ὡς μὴ γευσαμένου θανάτου, ἀλλ᾽ ἐν τῷ βίῳ που τυγχάνοντος. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν λέξιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτερόδοξος παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ, φρέατι ὑπ᾽ αὐτῆς εἶναι νομιζομένῳ γνώμη,[3]) ὃν ὑπολαμβάνει εἶναι τελειότερον λόγον, τοῦτον Χριστὸν ὀνομάζουσά φησιν· „ὅταν[4]) ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα·“ παρὼν δὲ αὐτῇ ὁ προσδοκώμενος καὶ ἐλπιζόμενος, φησὶ τό· „ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι.“ Ὅρα δὲ καὶ τὸν Ἡρακλέωνα, τί φησι· λέγει γὰρ, ὅτι προσεδέχετο ἡ ἐκκλησία τὸν Χριστὸν, καὶ ἐπέπειστο περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ πάντα μόνος ἐκεῖνος ἐπίσταται.

28. „Λέγει[5]) αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Καὶ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μέντοι γε εἶπε· τί ζητεῖς, ἤ, τί λαλεῖς μετ᾽ αὐτῆς;“ Ζητητέον εἴ που ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν εὐηγγελίσατο, καὶ συγκριτέον ταῦτα ἀλλήλοις, ὥσπερ· „ἐγώ[6]) εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυ-

---

[1]) H. in textu Δωσίθεος, Δωσιθεινοί et Δωσιθέου, ad marg.: „scribas Δοσίθεος κ. τ. λ.“ Idem in notis (quae R. quoque affert adjunctis nonnullis): „cfr. Orig. lib. I. contra Cels. num. 57. et lib. VI. num. 11. Tractat. 27. in Matth. et Homil. 25. in Luc.“

[2]) H. et R. in notis: „Δοσιθεηνοί appellantur ab Orig. lib. VI. contra Cels. num. 11. et *Dositheani* Tractat. 27. in Matth. veteris interpretationis.“

[3]) H. ad marg., R. in notis: „Ferrarius legebat γυνή.“ Cfr. pag. 21. lin. 2. a fine coll. prolegomenis.

[4]) Ev. Joann. IV, 25. — 26.

[5]) Ibidem vers. 26. et. vers. 27., ubi edd. N. T. ἐπὶ τούτῳ legunt et: οὐδεὶς μέντοι εἶπε.

[6]) Ev. Joann. V, 31. 37. coll. edd. N. T.

τοῖ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ·" καὶ ἐν τῷ· „εἰ ἐπιστεύετε[1]) Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε·" καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἔν τινι τῶν εὐαγγελίων εἴρηται. Πλὴν ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ μανθάνομεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν ὅτι πρᾶός ἐστι[2]) καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, μὴ ὑπερηφανῶν περὶ τηλικούτων πραγμάτων διαλέγεσθαι ὑδροφόρῳ γυναικὶ, διὰ πολλὴν πενίαν ἐξιούσῃ τῆς πόλεως[3]) καὶ καμνούσῃ εἰς τὸ ὑδρεύσασθαι.[4]) Θαυμάζουσί γε καὶ οἱ μαθηταὶ ἐπελθόντες προτεθεωρηκότες τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος, καὶ θαυμάζουσι, τίνα τρόπον ὁ τηλικοῦτος μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ ἀλαζονίας καὶ ὑπὸ ὑπερηφανίας ἀγόμενοι τοὺς εὐτελεστέρους ὑπερορώμεθά τε ἐπιλανθανόμενοι τοῦ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον εἶναι τό· „ποιήσωμεν[5]) ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν·" καὶ μὴ μεμνημένοι τοῦ πλάσαντος[6]) ἐν κοιλίᾳ, καὶ πλάσαντος κατὰ μόνας τὰς καρδίας πάντων ἀνθρώπων, καὶ συνιέντος εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, οὐ γινώσκομεν ὅτι ταπεινῶν ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ ἐλαττόνων βοηθὸς, καὶ ἀντιλήπτωρ ἀσθενούντων, ἀφηλπισμένων σκεπαστὴς, καὶ ἀπεγνωσμένων Σω-

---

[1]) Ev. Joann. V, 46.

[2]) Matth. XI, 29.

[3]) Cod. Bodlej. τῆς πόλεως, Codd. Reg. (H. quoque) et Barberin. τὴν πόλιν. R.

[4]) Codd. Bodlej. et Barberin. ὑδρεύσασθαι, Reg. (quem H. sequitur) ὑδρεύσαι (non ὑδρεῦσαι). R.

[5]) Genes. I, 26. — Cod. Bodlej., ut in nostro textu, Codd. Reg. (item H.) et Barberin. κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. R. — LXX. interpretes: κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

[6]) R. in textu bis πλάσσοντος, H. bis πλάσαντος. — R. in notis: „Codd. Barberin. et Reg. (quem H. sequitur) bis πλάσαντος, pro quo in Bodlejano legitur bis πλάσσοντος." — Cfr. Psalm. XXXIII, 15. (XXXII.)

τήρ. Οἱονεὶ δὲ καὶ Ἀποστόλῳ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει χρῆται τῇ γυναικὶ ταύτῃ, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξάψας αὐτὴν διὰ τῶν λόγων, ἕως ἀφεῖσα τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ ἀπελθοῦσα εἰς τὴν πόλιν εἴπῃ τοῖς ἀνθρώποις· „δεῦτε,[1]) ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα[2]) ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;“ Ὅτε[3]) „ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν,“ καὶ τῇ τοιᾷδε μὲν μὴ ὑστερῶν,[4]) τότε σαφέστατα ἐμφανίζει ἑαυτὸν ὁ Λόγος, ὡς ἐλθόντας τοὺς μαθητὰς θαυμάζειν, εἰ καὶ αὕτη ἠξίωται, θῆλύς τις εὐεξαπάτητος οὖσα, τυχεῖν[5]) τῆς ὁμιλίας πρὸς αὐτὴν τοῦ Λόγου. Πλὴν πειθόμενοι καλῶς ὑπὸ τοῦ Λόγου πάντα γίνεσθαι οἱ μαθηταὶ οὐκ ἐπιπλήττουσιν, οὐδὲ ἐπαπορροῦσι περὶ τῆς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ζητήσεως, καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν κοινολογίας. Τάχα δὲ καὶ καταπεπλήγασι τὴν πολλὴν χρηστότητα τοῦ Λόγου συγκαταβαίνοντος ψυχῇ ἐξουθενούσῃ Σιὼν,[6]) καὶ πεποιθυίᾳ ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας· διόπερ γέγραπται· „ἐθαύμαζον,[7]) ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει.“ Καὶ ὁ Ἡρακλέων δέ φησι πρὸς τό· „ἐγώ[8]) εἰμι, ὁ λαλῶν σοι·“

---

[1]) Ev. Joann. IV, 29. 30.

[2]) Cod. Bodlej. ὅσα ἐποίησα (item edd. N. T.), Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἐποίησα. R.

[3]) H. et R. in textu recte (coll. seq. τότε) ὅτε, R. in notis: „in marg. Cod. Bodl. notatur, forte legend. τότε, quod secut. est Ferr.“ — Ed. Knapp. l. l. v. 30.: ἐξῆλθον οὖν ἐκ κ. τ. λ., ed. Lachm.: (καὶ) ἐξῆλθον ἐκ κ. τ. λ.

[4]) Cod. Bodlej., ut in nostro textu, Reg. (quem H. sequitur) pro ὑστερῶν habet ὕστερον et ἐμφανίζῃ pro ἐμφανίζει. R.

[5]) Cod. Bodlej. optime εὐεξαπάτητος οὖσα τυχεῖν, Reg. ἐξαπάτητος οὖσα τύχῃ. R. — Huet. in textu: ἐξαπάτητος οὖσα τύχη (non τύχῃ), ad marg.: „scrib. τυχεῖν.“

[6]) Huet. h. l. Σειών.

[7]) Ev. Joann. IV, 27.

[8]) Ibidem vers. 26.

ὅτι εἴπερ[1]) ἐπέπειστο ἡ Σαμαρεῖτις περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρα ἐλθὼν πάντα ἀπαγγελεῖ αὐτῇ, φησί· γίνωσκε,[2]) ὅτι ἐκεῖνος ὃν προσδοκᾷς, ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι· καὶ ὅταν ὡμολόγησεν ἑαυτὸν τὸν προσδοκώμενον ἐληλυθέναι, ἦλθον, φησὶν, οἱ μαθηταὶ πρὸς αὐτὸν, δι᾽ οὓς ἐληλύθει εἰς τὴν Σαμάρειαν. Πῶς δὲ διὰ τοὺς μαθητὰς ἐληλύθει εἰς τὴν Σαμάρειαν, οἵτινες καὶ πρότερον αὐτοῦ συνῆσαν;

29. „Ἀφῆκεν[3]) οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;“ Οὐ μάτην οἶμαι ἀναγεγραφέναι τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ὑδρίας, ἥντινα ἀφεῖσα ἡ γυνὴ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· κατὰ μὲν οὖν τὴν λέξιν, σπουδὴν ἐμφαίνει πλείονα τῆς Σαμαρείτιδος καταλειπούσης τὴν ὑδρίαν, καὶ οὐ τοσοῦτον[4]) πεφροντικυίας τοῦ σωματικοῦ καὶ ταπεινοτέρου καθήκοντος, ὅσον τῆς τῶν πολλῶν ὠφελείας· φιλανθρωπότατα γὰρ κεκίνηται ἡ βουληθεῖσα τοῖς πολίταις εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστὸν, μαρτυροῦσα αὐτῷ εἰρηκότι αὐτῇ πάντα ἃ ἐποίησε. Καλεῖ δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἰδεῖν ἄνθρωπον, λόγον ἔχοντα μείζονα ἀνθρώπου· τὸ γὰρ ὁρατὸν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἄνθρωπος ἦν. Χρὴ οὖν καὶ ἡμᾶς ἐπιλανθανομένους τῶν σωματικωτέρων, καί ἀφιέντας αὐτὰ σπεύδειν ἐπὶ τὸ μεταδιδόναι ἧς μετειλήφαμεν ὠφελείας ἑτέροις· ἐπὶ τοῦτο γὰρ προκαλεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς, ἔπαινον τοῖς εἰδόσιν ἀναγινώσκειν ἀναγράφων

---

[1]) H. et R. in textu εἴπερ, H. ad marg., R. in notis: „videtur legendum ἐπείπερ.“

[2]) γίνωσκε. Deest in Cod. Bodlejano. R.

[3]) Ev. Joann. IV, 28. 29. Ed. Knapp. τὴν ὑδρίαν αὐτῆς, ut in nostro textu, Lachm. ed. τὴν ὑδρίαν αὐτῆς.

[4]) H. et R., ut in nostro textu, R. in notis: „Cod. Bodlej.: καὶ οὕτως αὐτῆς πεφροντικυίας τοῦ σωματικοῦ.“

τῆς γυναικός. Πρὸς μέντοι γε τὴν ἀναγωγὴν σκοπητέον, τίς ἡ ὑδρία, ἣν ἀφίησι παραδεξαμένη πως τοῦ Ἰησοῦ λόγους ἡ Σαμαρεῖτις· καὶ τάχα τὸ δοχεῖον τοῦ σεμνοποιουμένου [1]) ἐπὶ βαθύτητι ὕδατος, τῆς διδασκαλίας, ὧν ἐφρόνει πρότερον ἐξευτελίζουσα ἀποτίθεται ἐν τῷ κρείττονι τῆς ὑδρίας, λαβοῦσα ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ γενομένου ἤδη ἐν αὐτῇ πηγῆς [2]) ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Πῶς γὰρ ἂν τοῦ ὕδατος τούτου μὴ μετειληφυῖα, φιλανθρώπως Χριστὸν τοῖς πολίταις ἐκήρυσσεν, θαυμάζουσα αὐτὸν ἀπαγγέλλοντα πάντα ἃ ἐποίησεν, εἰ μὴ μετειλήφει δι' ὧν ἤκουσε [3]) τοῦ σωτηρίου ὕδατος; Ῥεβέκκα [4]) μέντοι καὶ αὐτὴ ὑδρίαν ἔχουσα ἐπὶ τῶν ὤμων, πρὶν συντελέσαι λαλοῦντα ἐν τῇ διανοίᾳ τὸν παῖδα τοῦ Ἀβραάμ, ἐξεπορεύετο καλὴ τῇ ὄψει παρθένος· ἥτις ἐπείπερ οὐχ ὁμοίως ἤντλει τῇ Σαμαρείτιδι, καταβαίνει ἐπὶ τὴν πηγήν, καὶ πληροῖ τὴν ὑδρίαν, ἀναβάσῃ [5]) τε αὐτῇ ἐπιτρέχει εἰς συνάντησιν ὁ τοῦ Ἀβραὰμ

---

[1]) Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. *σεμνοῦ ποιουμένου*. R.

[2]) Cod. Bodlej. *πηγῆς*, Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. *ἀρχῆς*. R. Cfr. ev. Joann. IV, 14.

[3]) H. in textu *δι' ὧν ἤκουε*, R. in textu: *δι' ὧν ἤκουσε*, H. in not. (quae R. quoq. magnam partem in notis affert): „Cod. Reg. (R. teste Cod. Barber. quoque) habet *διήκουε*. Vertit Perion: *nisi particeps facta esset aquae perpetuo salutaris*, leg. *διηνεκῶς*. At Ferrar.: *nisi particeps facta fuisset aquae salutaris per ea verba, quae audierat*, legebat procul dubio: *δι' ὧν ἤκουε*, quod propius ad Reg. Cod. vestigia accedit, et rectum videtur." — R. in notis: „Cod. Bodlej. *δι' ὧν ἤκουσε*.""

[4]) Genes. XXIV, 15. 16. 17.

[5]) H. et R. recte in textu: *ἀναβάσῃ*, H. minus recte ad marg.: „scribas *καταβάσῃ*" et in notis: „lege etc. ex Genes. XXIV, 45." — R. recte in notis: „*ἀναβάσῃ*. Ita legendum ex Genes. XXIV, 16. 17., non vero *καταβάσῃ*, ut Huet. videtur ex etc."

παῖς, καὶ εἶπε· „πότισόν[1]) με μικρὸν ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρίας σου." Ἐπεὶ γὰρ παῖς ἦν τοῦ Ἀβραὰμ, ἠγάπα κἂν μικροῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς ὑδρίας Ῥεβέκκας λαβεῖν· „καὶ ἔσπευσεν[2]) ἡ Ῥεβέκκα, καὶ καθεῖλε τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τὸν βραχίονα[3]) αὐτῆς, καὶ ἐπότισεν αὐτὸν, ἕως ἐπαύσατο πίνων." Ἐπείπερ οὖν ἦν ἐπαινετὴ ἡ τῆς Ῥεβέκκας ὑδρία, οὐ καταλείπεται ἀπ' αὐτῆς, ἡ δὲ τῆς Σαμαρείτιδος, οὖσα ὥρα ἕκτη,[4]) ἀφίεται. Ἐνθάδε μὲν δὴ τοῖς Σαμαρείταις γυνὴ εὐαγγελίζεται τὸν Χριστὸν, ἐπὶ τέλει δὲ τῶν εὐαγγελίων[5]) καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις ἡ πρὸ πάντων αὐτὸν θεασαμένη γυνὴ διηγεῖται. Ἀλλ' οὔτε αὐτὴ ὡς τὸ τέλειον τῆς πίστεως εὐαγγελισαμένη εὐχαριστεῖται ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, λεγόντων· „οὐκέτι[6]) διὰ τὴν λαλίαν σου πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου·" ἐκείνη τε τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἁφῆς τοῦ Χριστοῦ οὐ πιστεύεται, λέγοντος αὐτῇ· „μή[7]) μου ἅπτου·" ἔμελλε γὰρ ὁ[8]) Θωμᾶς ἀκούειν· „φέρε[9]) τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλλε εἰς τὴν πλευράν μου." Πάντα δὲ ἦν ἃ ἐποίησεν ἡ γυνὴ, ἥ τε πρὸς[10]) τοὺς πέντε ἄνδρας κοινωνία, καὶ μετ' ἐκείνους

---

1) Genes. XXIV, 17.

2) Ibid. vers. 18.

3) Cod. Bodlej. ἐπὶ τοῦ βραχίονος. R. — LXX. interpretes, ut in nostro textu.

4) Ev. Joann. IV, 6.

5) Ibidem XX, 18.

6) Ev. Joann. IV, 42., ubi edd. N. T. exhibent τὴν σὴν λαλίαν pro: τὴν λαλίαν σου.

7) Ibidem XX, 17.

8) Desideratur ὁ in ed. Huetiana.

9) Ev. Joann. XX, 27., ubi edd. N. T. βάλε exhibent pro βάλλε.

10) Ed. Huet. ἡ πρός κ. τ. λ.

ἡ πρὸς τὸν ἕκτον οὐ γνήσιον ἄνδρα συγκατάβασις, ὅντινα ἀρνησαμένη, καὶ τὴν ὑδρίαν καταλιποῦσα, εἰς ἕβδομον[1]) σεμνῶς ἀναπαύεται, προξενοῦσα τὴν ὠφέλειαν καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτῇ δογμάτων οἰκοῦσι πόλιν, τὴν οἰκοδομὴν τῶν οὐχ ὑγιῶν λόγων, τὴν αὐτὴν τῇ γυναικί· οἷς καὶ αἰτία γίνεται ἐξελθεῖν τῆς πόλεως καὶ ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Πάνυ δὲ παρατετηρημένως ἐν τοῖς ἑξῆς οἱ Σαμαρεῖται ἐρωτῶσι τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ἵνα μείνῃ ἐν τῇ πόλει, ἀλλὰ „παρ᾽ αὐτοῖς,“[2]) τουτέστιν ἵνα γένηται ἐν τῷ ἡγεμονικῷ αὐτῶν· τάχα γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν μεῖναι αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτῶν, ἐπείπερ καὶ αὐτοὶ ἐξῆλθον εὐποιοῦντες ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. Ὅτι δὲ τοιαῦτά τινα δηλοῦται ἀκριβέστατα, εἰς τὰς ἀναγωγὰς[3]) ἀφορμὰς ἡμῖν διδόντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἐκ τούτων κατακριτέον. Πρότερον μὲν γέγραπται· „ἐξῆλθον[4]) ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν“ καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, μαρτυρούσης ὅτι εἰπέ μοι πάντα ἃ ἐποίησα. Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς.“ Καὶ πρότερον οὖν ἐκ τῆς πόλεως ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν, καὶ δεύτερον ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἔτι ὄντα παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ (οὐ γὰρ φαίνεται κεκινημένος

---

[1]) εἰς ἕβδομον. Sic recte habent Codd. Bodlej. et Barber., in ed. aut. Huetii deest εἰς. R.

[2]) Ev. Joann. IV, 40. — Knapp., Lachm. et Huetius παρ᾽ αὐτοῖς, R. παρ᾽ αὐτοῖς.

[3]) Codd. Bodlej. et Barber. (H. ad marg.: „scribas Ferrar. teste“) ἀναγωγάς, Reg. (H. in textu) perperam συναγωγάς. R.

[4]) Ev. Joann. IV, 30. — 39., ubi edd. N. T. exhibent πάντα ὅσα pro πάντα ἃ κ. τ. λ., 40., ubi H. et R. παρ᾽ αὐτοῖς scribunt, cfr. pag. huj. not. 2.

ἐκεῖθεν), καὶ ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς.[1]) Οὐ γέγραπται δὲ μετὰ τοῦτο ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ'· „ἔμεινεν[2]) ἐκεῖ δύο ἡμέρας.“ Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς οὐκ εἴρηται· μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλά· „καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν·“ ὅσον γὰρ ἐπὶ τῷ νοητῷ, πᾶσα ἡ οἰκονομία τῆς ὠφελείας τοῖς Σαμαρεῦσιν παρὰ τῇ πηγῇ γεγένηται τοῦ Ἰακώβ.

30. Ὁ δὲ Ἡρακλέων τὴν ὑδρίαν τὴν δεκτικὴν ζωῆς ὑπολαμβάνει εἶναι διάθεσιν καὶ ἔννοιαν καὶ τῆς δυνάμεως τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἥντινα καταλιποῦσα, φησὶ, παρ' αὐτῷ, τουτέστιν ἔχουσα παρὰ τῷ Σωτῆρι τὸ τοιοῦτον σκεῦος, ἐν ᾧ ἐληλύθει λαβεῖν τὸ ζῶν ὕδωρ, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν κόσμον εὐαγγελιζομένη τῇ κλήσει τὴν Χριστοῦ παρουσίαν· διὰ γὰρ τοῦ πνεύματος καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος προσάγεται ἡ ψυχὴ τῷ Σωτῆρι. Κατανόησον δὴ, εἰ δύναται ἐπαινουμένη τυγχάνειν ἡ ὑδρία αὕτη πάντη ἀφιεμένη· „ἀφῆκε[3]) γὰρ, φησὶ, τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνή·“ οὐ γὰρ πρόσκειται ὅτι ἀφῆκεν αὐτὴν παρὰ τῷ Σωτῆρι. Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀπίθανον καταλιποῦσαν αὐτὴν τὴν δεκτικὴν τῆς ζωῆς διάθεσιν, καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δυνάμεως τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ σκεῦος ἐν ᾧ ἐληλύθει λαμβάνειν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀπεληλυθέναι εἰς τὸν κόσμον χωρὶς τούτων, εὐαγγελίσασθαι τῇ κλήσει τὴν Χριστοῦ παρουσίαν; Πῶς δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ μετα τοσούτους λόγους οὐ πέπεισται σαφῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά φησι· „μήτι[4]) οὗτος ὁ Χριστός;“ καὶ τό· „ἐξῆλθον δὲ ἐκ τῆς πόλεως·“ διηγήσατο ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς προτέρας αὐτῶν ἀναστροφῆς οὔσης κοσμι-

---

1) Cfr. pag. 55. not. 2. et 4.

2) Ev. Joann. IV, 40. — 43.

3) Ibidem vers. 28. Knapp. ed. ut in nostro textu, Lachm. αὐτῆς.

4) Ibidem vers. 29. coll. pag. 52. not. 3., ubi οὗτός ἐστιν scriptum exstat. Vers. 30.

κῆς, καὶ ἤρχοντο διὰ τῆς πίστεως, φησὶ, πρὸς τὸν Σωτῆρα. Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτόν· πῶς μένει παρ' αὐτοῖς τὰς δύο ἡμέρας; Οὐ γὰρ τετήρηκεν ὃ προπαρεθέμεθα ἡμεῖς περὶ τοῦ, ἐν τῇ πόλει αὐτὸν ἀναγεγράφθαι [1]) μεμενηκέναι τὰς δύο ἡμέρας.

31. „Ἐν [2]) τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ, λέγοντες· Ῥαββὶ, φάγε." Μετὰ τὴν περὶ τὸ ποτὸν οἰκονομίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς διαφορᾶς τῶν ὑδάτων, ἀκόλουθον ἦν καὶ τὰ περὶ τροφῆς ἀναγεγράφθαι. Ἡ μὲν οὖν Σαμαρεῖτις αἰτουμένη πιεῖν διὰ τῶν ἐπαπορήσεων [3]) αὐτῆς, οἱονεὶ δὲ διὰ τὸν αἰτήσαντα, οὔτε

[1]) H. ad marg.: „scribas οὐκ ἐν τῇ κ. τ. λ. Ferrar.," R. in notis: „ „in marg. Cod. Bodlej. notatur, forte legendum esse: ἐν τῇ πόλει αὐτὸν μὴ ἀναγεγράφθαι."" — Quodsi vel ea contulerimus, quae supra Orig. ipse disputaverat a pag. 55. lin. 7. usque ad finem cap. 29., me vel non monente satis liquet, particulam negandi inserendam esse, et quidem, cum facilius haec vocula propter praeced. τοῦ excidere potuerit, scribendum esse οὐκ ἐν τῇ κ. τ. λ. Cfr. pag. 56. lin. 1. seqq.

[2]) Ev. Joann. IV, 31. — Hinc Ferrarius Tom. XV. auspicatur. Huet.

[3]) Cod. Bodlej. ἐπαπορήσεων, Reg. (H. quoque) ἀπορήσεων. — H. et R. in notis: „quoniam luxata haec sunt, Ferrarianae interpretationi Perionianam adjungimus, quo sensum lector facilius expiscetur: *Samaritana quidem rogata, ut potum daret, dubitationibus suis et interrogationibus, quasi propter eum, qui petebat; neque enim Jesu dare poterat dignam eo potionem; et si ille cum ea quae rogaretur cuperet, volebat illam bonis afficere.*" Iidem in textu Ferrar. interpretationem hunc in modum exhibent: *Samaritis itaque cum rogaretur potum, dubitat propter eum, qui petierat, (neque enim poterat dare Jesu dignum illo potum,) num se jussam aquam porrigere vellet Jesus beneficio afficere per hunc potum.* — Cfr. prolegomena.

γὰρ εἶχε δοῦναι τῷ Ἰησοῦ ἄξιον αὐτοῦ πόμα, εἰ κἀκεῖνος ἐν τῷ ἐκείνην αἰτηθεῖσαν ὀρέξαι ἐβούλετο εὐεργετῆσαι διὰ τούτου τοῦ πιεῖν δεδωκυῖαν. Ἔπρεπεν [1]) ἤδη * * * * * * * * ἀπὸ τῆς Σαμαρείτιδος. Οἱ δὲ μαθηταὶ [2]) * * * * ἀπεληλυθότων [3]) εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν, ἤτοι εὑρηκότες ἐπιτηδείους τροφὰς παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις, λόγους τινὰς ἁρμόζοντας, * * * * αὐτῷ· [4]) „φάγε·" καιρὸν νομίσαντες ἐπιτήδειον εἶναι αὐτῷ τροφῆς τὸν μεταξὺ τοῦ ἀπεληλυθέναι εἰς τὴν πόλιν τὴν γυναῖκα, καὶ τοῦ ἐληλυθέναι πρὸς αὐτὸν τοὺς Σαμαρείτας· ἐπ' οὐδενὸς γὰρ ξένου παρετίθεσαν αὐτῷ

---

[1]) De hac lacuna et de iis, quae statim sequuntur, si quid dici poterit, in prologomenis fusius disputabimus. Quodsi, collatis praecedentibus, sequentia accuratius contuleris, non male forsan post verba *ἔπρεπεν ἤδη* restitueris aut *αἰτοῦντι πόμα λαβεῖν*, aut (*αὐτῷ*) *αἰτεῖν πιεῖν*. Quo facto *αἰτεῖν* et *ἐρωτᾶν* non male sibi, opinor, responderent. — Neque vero in re tam incerta multum contradixerim, si quis, modo praecedd. persanaverit, legere malit: *ἔπρεπεν ἤδη τὴν ὑδρίαν καταλιπέσθαι ἀπὸ τῆς κ. τ. λ.*

[2]) Forsan (duce Ferrar. coll. pag. huj. not. 4.) legendum est: *οἱ δὲ μαθηταὶ, αὐτῶν ἀπεληλυθότ. —— ἁρμόζοντας, λέγουσιν αὐτῷ*, aut, quod praestat propter seqq.: (cfr. pag. 59. lin. 4—11.), *οἱ δὲ μαθηταὶ* (*ἐν τῷ μεταξὺ*) *ἠρώτων αὐτὸν*, (*αὐτῶν*) *ἀπεληλυθότ. —— ἁρμόζοντας, λέγοντες αὐτῷ*. — Ceterum verba *ἐν τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτόν* rectius forsan propter intermediam sententiam *ἀπεληλυθότων κ. τ. λ.*, insererentur inter verba *ἁρμόζοντας* et *λέγοντες*. Quod vero ad vocab. *ἤτοι* pertinet, rectius procul dubio, nisi idem in hunc locum nostrum cadit, quod Passovius monuit sub voce *ἤτοι* lin. 7. 8. et 9., scripseris h. l. aut *ἦτοι*, aut Wolfio duce *ἤ τοι*.

[3]) Ev. Joann. IV, 8.

[4]) H. et R. in vers. Ferrar.: *dicunt illi*. Cfr. ev. Joann. IV, 31.

τὴν τροφὴν, ἴσως ἐπιθορυβηθείσης[1]) ἂν τῆς Σαμαρείτιδος, εἰ ἑώρα τοὺς μαθητὰς τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτῆς τρόφιμα, ἤτοι ὄντα, ἢ νομιζόμενα παρατιθέναι βουλομένους τῷ διδασκάλῳ. Ἀλλ' οὐδὲ ἐνώπιον τῶν Σαμαρειτῶν δεόντως ἂν ἐκεῖνοι ἔλεγον· „Ῥαββὶ, φάγε·" χρηζόντων καταλείπειν ἑαυτῶν τὴν πόλιν. Διὰ τοῦτο καλῶς πρόσκειται τό· „ἐν τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ, λέγοντες· Ῥαββὶ, φάγε." Διὰ τί δὲ „αὐτὸν ἠρώτων," καὶ οὐχὶ „ἔλεγον[2]) αὐτῷ," ἄξιον ἰδεῖν· ἁπλούστερον[3]) γὰρ ἐγέγραπτο· „ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταί· Ῥαββὶ, φάγε." Τόδε καὶ ἐρωτᾷν[4]) ἵνα φάγῃ, καὶ ἱκετεύειν αὐτὸν καὶ δεῖσθαι, τάχα τι δηλοῖ πρὸ τῆς ἐξετάσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐξέτασιν. Καὶ ὅρα μήποτε εὐλαβοῦνται μη[5]) ***** ὁ λόγος **** ταῖς οἰκείαις ***** ἢ ἰσχυροποιούμενος τροφαῖς, ἐρωτῶσιν αὐτὸν εὑρισκομένους ἐδέσθαι· οἷς γὰρ εὑρίσκουσιν οἱ μαθηταὶ ἀεὶ τρέφειν τὸν λόγον βούλονται, ἵνα ἰσχυροποιούμενος καὶ τονούμενος καὶ δυναμούμενος ἐπι-

---

[1]) Cod. Bodlej. ἐπιθορυβηθείσης, Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ἐπιτριβείσης. R.

[2]) Verba ἔλεγον αὐτῷ desunt in ed. Huet.

[3]) H. exhibet: ἄξιον ἰδεῖν * τερον γάρ κ. τ. λ.

[4]) Huet. ἐρωτᾷ et ἱκετεύει δεῖσθαι (omissis verbis αὐτὸν καί ante δεῖσθαι.)

[5]) H. et R. μη, non μή. In seqq. H. pro οἰκείαις exhibet mutilatam vocem οἰκεί. — H. et R. quum h. l. integram exhibeant Ferrarii interpretationem, locum ad verbum interpretationis hac ratione restituerim: *vide vero, ne forte vereantur discipuli:* Καὶ ὅρα μήποτε εὐλαβοῦνται οἱ μαθηταί — *ne Sermo Dei Filius propriis alitus sit, vel fortificatus cibis:* μὴ ὁ λόγος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ταῖς οἰκείαις τρεφόμενος ᾖ ἢ ἰσχυροποιούμενος τροφαῖς — *et ideo orent eum, comedere inventos cibos:* (καὶ οὕτως aut καὶ διὰ τοῦτο) ἐρωτῶσιν κ. τ. λ.

πλεῖον παραμείνῃ τοῖς αὐτὸν τρέφουσιν, ἀντιτρέφων τοὺς παραθέντας αὐτῷ τὰ βρώματα. Διὰ τοῦτο ἑστηκέναι φησὶν ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούειν,[1] ἵν' ἐάν τις ἀνοίξῃ τὴν θύραν εἰσέλθῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνήσῃ μετ' ἐκείνου, ὥστε ὕστερον δυνηθέντα τὸν δειπνήσαντα ἀντιδειπνηθῆναι ἀπὸ τοῦ δειπνήσαντος λόγου παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

32. Ὁ δὲ Ἡρακλέων φησὶν, ὅτι ἐβούλοντο κοινωνεῖν αὐτῷ ἐξ ὧν ἀγοράσαντες ἀπὸ τῆς Σαμαρείας κεκομίκεισαν. Τάδε φησὶν ἵνα τινὰ * * * * αἱ πέντε μωραὶ παρθένοι[2] * * * * * * * * ἀπὸ τοῦ νυμφίου. Πῶς δὲ οἶμαι * * * * * ἁ[3] αὐτὰ ἔχειν * * * * αἷς ἀποκλιθείσαις μωραῖς παρθένοις, ἄξιον ἰδεῖν κατηγορίαν περιέχοντα τῶν μαθητῶν τοῖς αὐτοῖς κοιμωμένων ταῖς μωραῖς παρθένοις. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὸ ἀνόμοιον τοῦ φωτὸς πρὸς τροφὴν, καὶ τοῦ ποτοῦ πρὸς τὰ βρώματα * * * * * * * * σαντας[4] αἰτιάσασθαι τὴν ἐκδοχὴν, καίπερ κατά τι δυνάμενον σαφῆ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐχρῆν αὐτὸν διὰ πλειόνων παραμυθήσασθαι, κατασκευάζοντα τὴν ἰδίαν ἐκδοχήν.

33. „Ὁ δὲ εἶπεν[5] αὐτοῖς· ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ Τὸ μὲν ἀνενδεὲς οὐ χρῄζει βρώσεως, τὸ δὲ χρῇζον βρώσεως οὐκ ἔστιν ἀνενδεές. Καὶ δῆλον ὅτι ὁ ἐσθίων οὐχὶ μὴ χρῄζων βρώσεως ἐσθίει, ἀλλὰ χρῄζων καὶ δεόμενος αὐτῆς. Καὶ τὰ μὲν σώματα, ἅτε

---

1) Apocal. III, 20.

2) Matth. XXV, 2 et seqq.

3) H. et R. ἁ αὐτὰ ἔχειν. Forsan legendum τὰ αὐτὰ ἔχειν. Pro seq. ἔγονται forsan λέγονται restituendum est.

4) In Perionii interpretatione haec leguntur: *accusare, reprehendereque interpretationem.* Pro σαντας igitur haud dubie κατηγορήσαντας restitui debet.

5) Ev. Joann. IV, 32.

τῇ φύσει ὄντα ῥευστὰ, τρέφεται, τῆς τροφῆς ἀναπληρούσης τὸν τόπον τῶν ἀποῤῥεόντων· τὰ κρείττονα σώματος τρέφεται τοῖς ἀσωμάτοις νοήμασι καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ὑγιέσιν, οὐχὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι διαλυθησόμενα, εἰ μὴ τρέφοιτο· οὐδὲ γὰρ σώματα μὴ τρεφόμενα εἰς τὸ μὴ εἶναι διαλύεται· ἀπόλλυσι [1]) δὲ τὸ εἶναι τοιάδε, ὅτι οὐ τρέφεται τοῖς τοιοῖσδε τῆς διαφερούσης τῶν σωμάτων φύσεως. Ὥσπερ δὲ τὰ δεόμενα τροφῆς σώματα οὐδὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ποιοτήτων τρέφεται, οὐδὲ ποσότης τροφῶν ἡ αὐτὴ πᾶσιν ἀρκεῖ, οὕτω νοητέον καὶ ἐπὶ τῶν κρειττόνων παρὰ τὰ σώματα. Καὶ γὰρ ταῦτα τὰ μὲν πλείονος, τὰ δὲ [2]) ἐλάττονος δεῖται τροφῆς, οὐ τῶν ἴσων ὄντα χωρητικά. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ ποιότης τῶν τρεφόντων λόγων καὶ νοημάτων τῶν ἐν θεωρίᾳ, πράξεων τῶν τούτοις ἁρμοζουσῶν, ἡ αὐτὴ ἁρμόζει πάσαις ταῖς ψυχαῖς. Ἀλλὰ γὰρ καὶ λάχανον καὶ στερεὰ τροφὴ οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τρέφει τοὺς δεομένους τῆς ἀπὸ τούτων βελτιώσεως. Τὰ μὲν γὰρ ἀρτιγέννητα βρέφη, [3]) ὥς φησιν ὁ Πέτρος, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθεῖ· ἐπιποθείτω [4]) δὲ καὶ εἴ τις τὴν νηπιότητα ἔχει Κορινθίων, πρὸς οὓς φησιν ὁ Παῦλος· „γάλα [5]) ὑμᾶς ἐπό-

---

[1]) Cod. Bodlej. ἀπόλλυσι, Cod. Reg. (quem H. sequitur) male ἀπόλυσιν. R. — Huet. ad lectionem: ἀπόλυσιν in notis haec addit: „librariorum incuriam expertus est ille locus: vertit Perionius: *dissolutio vero est, esse talia, quod non ejusmodi alantur diversae, dissimilisque naturae corpora.* Nos unicuique judicium suum relinquimus."

[2]) H. τάδε, R. τά δε.

[3]) I Petr. II, 2.

[4]) Ita legitur in Cod. Bodlej., in Reg. autem et Barberino deest ἐπιποθεῖ. R. — In ed. Huet. deest non solum ἐπιποθεῖ, sed etiam δέ ante καί.

[5]) I Cor. III, 2.

τισα, οὐ βρῶμα·“ ὁ δὲ ἀσθενῶν διὰ τὸ μὴ πιστεύειν, λάχανα ἐσθιέτω. Καὶ τοῦτο δὲ ὁ Παῦλος διδάσκει λέγων· „ὃς μὲν[1]) πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει. Καὶ ἔστι γέ ποτε „ξενισμὸς[2]) λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν, ἢ μόσχοι[3]) ἀπὸ φάτνης μετὰ ἔχθρας.“ „Τελείων[4]) δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.“ Ἔστι δέ τις καὶ δηλητήριος τροφὴ, ἥντινα μανθάνομεν ἀπὸ[5]) τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν, λεγόντων πρὸς τὸν Ἐλισσαῖόν[6]) τινων· „θάνατος[7]) ἐν τῷ λέβητι, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ.“ Καὶ ἡ μέν τίς ἐστι τῶν ἀλογωτέρων ψυχῶν πνευματικὴ ποώδης τροφὴ, καὶ ἄλλη χόρτος ἢ ἄχυρον, ἅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ· „Κύριος[8]) ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει. Εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν· ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με.“ Καὶ ὁ Ἠσαΐας δέ φησι· „λέων[9]) δὲ ὡς βοῦς ἄχυρον φάγεται.“ Ἀλλὰ καὶ χόρτον τοῖς κτήνεσιν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ῥεβέκκας πα-

---

1) Rom. XIV, 2.

2) Proverb. XV, 17., ubi LXX. interpretes haec exhibent: *κρείσσων ξενισμὸς μετὰ λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν, ἢ παράθεσις μόσχων μετὰ ἔχθρας.*

3) Cod. Bodlej. *ἢ μέσχοι*, Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. *ὥσπερ καὶ μόσχοι.* R.

4) Hebr. V, 14.

5) Cod. Bodlej. *ἀπό*, Codd. Reg. (itemque H.) et Barberinus *ὑπό.* R.

6) *Ἐλισσαῖόν τινων.* Sic ubique in Cod. Bodlej. per duplex sigma exprimitur nomen prophetae Elisaei; in Reg. (quem H. sequitur) per unicum. R.

7) II Reg. IV, 40. (IV Reg.)

8) Psalm. XXIII, 1. 2. (XXII.), ubi LXX. interpretes *ποιμαίνει με* exhibent.

9) Jesai. XI, 7., ubi LXX. interpretes haec exhibent: *καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα.*

ρατιθέασι τοῦ παιδὸς[1]) Ἀβραάμ. Ἐὰν δέ τις ᾖ λογικώτερος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ νοητὸς ἄνθρωπος, καὶ νοητὸν ἄρτον ἐσθίει, ὡς ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· „ἄρτος[2]) στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου·" καὶ τῷ νοητῷ οἴνῳ εὐφραίνεται οὐκ ἄλλος ἢ ἄνθρωπος· „οἶνος[3]) γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου." Ἀναβατέον δὲ τῷ λόγῳ ἀπὸ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ αὐτοὺς τρεφομένους· οὐ γάρ εἰσι πάντη ἀνενδεεῖς.[4]) „Ἄρτον[5]) γοῦν ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος·" μακάριός γε ὁ Ἀβραὰμ δυνηθεὶς τοῖς ἐπιφανεῖσιν αὐτῷ τρισὶν ἐγκρυφίας[6]) ἀζύμους παραθεῖναι.

34. Ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τὸν προκείμενον λόγον τὸν περὶ τῆς Χριστοῦ βρώσεως ὁδευτέον, ἣν οἱ μαθηταὶ τότε οὐκ ᾔδεσαν· ἀληθεύει γὰρ λέγων ὁ Ἰησοῦς· „ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε." Ὅπερ γὰρ καὶ ἔπραττεν ὁ Ἰησοῦς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, τελειῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον, τοῦτο οὐκ ᾔδεσαν οἱ μαθηταί. Ἵνα δὲ νοηθῇ τρανότερον τό· „ἐγὼ[7]) βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε" λεγέτω καὶ ὁ Παῦλος[8]) τοῖς χρείαν ἔχουσι γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς, Κορινθίοις, καὶ γάλα ποτιζομένοις, καὶ οὐ βρῶμα, τῷ μηδέπω αὐτοὺς δύνασθαι βρώματος μεταλαμβάνειν·

---

[1]) H. et R. in textu τοῦ παιδός, R. in notis minus accurate: „scribendum videtur οἱ παῖδες. Cfr. Genes. XXIV, 32. coll. iis, quae a vers. 15. seqq. leguntur.

[2]) Psalm. CIV, 15. (CIII.), ubi haec verba in vers. LXX. virorum hoc ordine procedunt: καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει.

[3]) Ibidem ab initio vers. laudati.

[4]) Huet. h. l. ἀνενδεῖς.

[5]) Psalm. LXXVIII, 25. (LXXVII.).

[6]) Genes. XVIII, 6.

[7]) Ev. Joann. IV, 32. — Forsan paulo supra ante voc. τελειῶν rectius legitur καί.

[8]) I Cor. III, 2. (Hebr. V, 12—14.).

„ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ Καὶ ἀεί γε ὁ διαφέρων τοῖς ὑποδεεστέροις, καὶ μὴ δυναμένοις τὰ αὐτὰ τοῖς κρείττοσι θεωρεῖν ἐρεῖ· „ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ Καὶ οὐκ ἄτοπόν γε λέγειν, μὴ μόνον ἀνθρώπους καὶ ἀγγέλους ἐνδεεῖς εἶναι τῶν νοητῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· καὶ αὐτὸς γὰρ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ἐπισκευάζεται ἀεὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ μόνου ἀνενδεοῦς καὶ αὐτάρκους αὐτῷ. Λαμβάνει δὲ τὰ βρώματα ὁ μὲν πολὺς τῶν μαθητευομένων ἀπὸ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, κελευομένων παρατιθέναι τοῖς ὄχλοις· οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἰησοῦ,[1]) πλὴν ἔσθ᾽ ὅτε καὶ ἀπὸ ἁγίων ἀγγέλων· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς μόνου λαμβάνει τὰ βρώματα, οὐ διά τινος. Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρέφεσθαι λέγειν· ζητητέον δὲ λέξιν γραφῆς ὑποβάλλουσαν ἡμῖν τοῦτο. Ὅλον δὲ τὸ μυστήριον τῆς κλήσεως καὶ ἐκλογῆς, τὰ ἐν τῷ μεγάλῳ δείπνῳ ἐστὶ βρώματα· „ἄνθρωπος γὰρ,[2]) φησὶν, ἐποίει δεῖπνον μέγα, καὶ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου ἔπεμψε καλέσαι τοὺς κεκλημένους.“ Καὶ ἀναλεκτέον γε ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων τὰς περὶ δείπνων παραβολάς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἐπαγγελίαι φαγεῖν εἰσι καὶ πιεῖν, λέγοντος· „ἰδοὺ[3]) οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε· ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε.“ Ἔτι μὴν ἐν τῇ Γενέσει[4]) εἰς τὸν παράδει-

[1]) ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἰησοῦ, πλήν. Sic optime habet Cod. Bodlej. (H. ad marg.), Reg. vero (H. in textu) male: ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ, πλήν κ. τ. λ. R.

[2]) Luc. XIV, 16. 17. (coll. Matth. XXII, 2 seqq.), ubi in edd. N. T. haec leguntur: ἄνθρωπός τις ἐποίησεν δεῖπνον μέγα (Lachm. μέγαν), καὶ ἐκάλεσε πολλούς. Καὶ ἀπέστειλε τὸν δοῦλον αὐτοῦ (Lachm. αὐτοῦ) τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις· κ. τ. λ.

[3]) Jesai. LXV, 13.

[4]) Genes. II, 8. et seqq.

σον τῆς τρυφῆς τίθεται τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, νόμους περὶ τοῦ ἐσθίειν τάδε τινὰ καὶ μὴ ἐσθίειν τάδε διδούς· καὶ ἀθάνατος ἂν ἔμεινεν ὁ ἄνθρωπος, εἰ ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει ἤσθιεν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ ἤσθιεν. Ὅρα καὶ τὰ ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ λεγόμενα περὶ τῶν προσκυνούντων διὰ τὸ βεβρωκέναι· „ἔφαγον[1]) γάρ, φησὶ, καὶ προσεκύνησαν πάντες οἱ πίονες[2]) τῆς γῆς·“ διόπερ „οὐδαμῶς[3]) λιμοκτονήσει κύριος ψυχὴν δικαίαν·“ ἀλλ' ὅταν ἄδικοι γενώμεθα, ἐξαποστελεῖ „λιμὸν[4]) ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ.“ Ὅσον οὖν προκόπτομεν, κρείττονα καὶ πλείονα φαγόμεθα, ἕως τάχα φθάσωμεν[5]) ἐπὶ τὸ τὴν αὐτὴν βρῶσιν φαγεῖν τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ μαθηταὶ οὐκ οἴδασιν. Οὐδὲν δὲ εἰς τὴν λέξιν εἶπεν ὁ Ἡρακλέων.

35. „Ἔλεγον[6]) οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους· μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;“ Εἰ καὶ σαρκικῶς ὑπολαμβάνει ταῦτα λέγεσθαι ὁ Ἡρακλέων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὡς ἔτι ταπεινότερον διανοουμένων, καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν μιμουμένων λέγουσαν· „οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ·“ ἄξιον ἡμᾶς ἰδεῖν, μήποτε βλέποντές τι θειότερον οἱ μαθηταί φασι πρὸς ἀλλήλους· „μή τις

---

[1]) Psalm. XXII, 29. (XXI, 30.)

[2]) R. in notis: „In Cod. Bodlej. deest: οἱ πίονες, et paulo post pro οὐδαμῶς legitur οὐδέ, nec non ἐξαποστέλλει pro ἐξαποστελεῖ, (de quo cfr. Amos. VIII, 11.).

[3]) Prov. X, 3., ubi LXX. viri οὐ exhibent pro οὐδαμῶς.

[4]) Amos. VIII, 11., ubi in LXX. viror. versione ἄρτων legitur et τὸν λόγον κυρίου.

[5]) Cod. Bodlejan. φθάσωμεν, Reg. (II. quoque) φθάσομεν. R.

[6]) Ev. Joann. IV, 33.

ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;“ Τάχα γὰρ ὑπενόουν ἀγγελικήν τινα δύναμιν ἐνηνοχέναι αὐτῷ φαγεῖν· καὶ εἰκὸς ὅτι διὰ τοῦτο ἐδιδάσκοντο, ὅτι μεῖζόν ἐστιν ὃ εἶχε βρῶμα φαγεῖν, ὅπερ ἦν ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, καὶ τελειῶσαι τὸ ἔργον αὐτοῦ.

36. „Λέγει[1]) αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.“ Πρέπουσα βρῶσις τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὅτε ποιητὴς γίνεται τοῦ πατρικοῦ θελήματος, τοῦτο τὸ θέλειν ἐν ἑαυτῷ ποιῶν, ὅπερ ἦν καὶ ἐν τῷ πατρὶ, ὥστε εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ θελήματι τοῦ υἱοῦ ἀπαράλλακτον τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς, εἰς τὸ μηκέτι εἶναι δύο θελήματα, ἀλλὰ ἓν θέλημα·[2]) ὅπερ ἓν θέλημα αἴτιον ἦν τοῦ λέγειν τὸν υἱόν· „ἐγὼ[3]) καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν“ καὶ διὰ τοῦτο τὸ θέλημα ὁ ἰδὼν αὐτὸν ἑώρακε[4]) τὸν υἱὸν, ἑώρα δὲ καὶ τὸν πέμψαντα αὐτόν. Καὶ πρέπον γε μᾶλλον[5]) οὕτω νοεῖν ἡμᾶς ποιεῖσθαι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ[6]) θέλημα τοῦ πατρὸς, ἀφ᾽ οὗ θελήματος καὶ τὰ ἔξω τοῦ θέλοντος καλῶς ἐγένετο, ἤπερ μὴ περιεργασαμένους ἡμᾶς τὰ περὶ τοῦ θελήματος νομίζειν εἶναι τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος, ἐν τῷ τάδε τινὰ τὰ ἔξω ποιεῖν. Ἐκεῖνο γὰρ, λέγω δὲ τὸ ἔξω τοῦ θέλοντος, γινόμενον χωρὶς τοῦ προειρημένου θελήματος, οὐχ ὅλον μὲν τὸ θέλημα τοῦ πατρός· πᾶν δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γινόμενον, ὅτε τὸ θέλειν τοῦ Θεοῦ γενόμενον ἐν τῷ υἱῷ ποιεῖ ταῦτα, ἅπερ βούλεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μόνος δὲ

---

[1]) Ibidem vers. 34.

[2]) Cod. Bodlej. ἀλλὰ ἓν θέλημα. In Reg. (quem H. sequitur) deest ἕν. R.

[3]) Ev. Joann. X, 30.

[4]) Ibidem XII, 45. coll. pag. 46. not. 4.

[5]) Deest μᾶλλον in Cod. Bodlej. R.

[6]) Desideratur τό in ed. Huct.

ὁ υἱὸς πᾶν τὸ θέλημα ποιεῖ χωρῆσαι τοῦ πατρός· διόπερ καὶ εἰκὼν[1]) αὐτοῦ. Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τὰ δὲ λοιπὰ ἅγια οὐδὲν μὲν ποιήσει[2]) παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ[3]) πάντα γε ἃ ποιήσει, ποιήσει κατὰ βούλημα τοῦ Θεοῦ, οὐ μέντοι γε διαρκεῖ πρὸς τὸ κατὰ τὸ πᾶν θέλημα τυπωθῆναι. Καὶ τόδε γε τὸ[4]) ἅγιον παρὰ τόδε τὸ ἅγιον μεῖζον ἢ πλεῖον, ἢ πλεῖον ἢ ἐκτοπώτερον συγκρίσει ἑτέρου χωρήσει ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ θελήματος, καὶ πάλιν παρ' ἐκεῖνο ἔσται τι ἄλλο διαφερόντως[5]) χωροῦν· πᾶν δὲ καὶ ὅλον τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσει ὁ εἰπών· „ἐμὸν[6]) βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τοῦ πέμψαντός με.“ Μετὰ τοῦτο γοῦν φησιν εὐχαρίστως περὶ τοῦ Θεοῦ· „οὐδὲν[7]) δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἐὰν ποιῇ ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ.“ Καὶ τάχα διὰ ταῦτα εἰκὼν[8]) ἐστι τοῦ Θεοῦ

[1]) II Cor. IV, 4.

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam ποιῆσαι. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. ποιήσει.“

[3]) E Cod. Bodlej. restituimus haec verba (quae in H. quoque ed. desunt): καὶ πάντα γε — βούλημα τοῦ Θεοῦ. R.

[4]) Deest τό in ed. H. — In seqq. H. et R. bis ἢ πλεῖον.

[5]) Cod. Reg. (quem H. sequit.) male διαφέροντος. R.

[6]) Ev. Joann. IV, 34. — Cod. Bodlej. ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, Reg. (H. quoque) omisit ἐμόν. R.

[7]) Ev. Joann. V, 19. 20., ubi edd. N. T. vers. 19. οὐ δύναται exhibent pro οὐδέν (quod forsan min. accurate in Codd. exaratum legitur, aut cujus tres posteriores literae: δέν a primis literis sequentis voc. δύναται originem duxerunt) δύναται, et ἂν ποιῇ pro ἐὰν ποιῇ (cfr. Tom. I. ed. nostr. pag. 6. not. 6.). Vers. autem 20. haec leguntur: ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱόν κ. τ. λ.

[8]) Coloss. I, 15.

τοῦ ἀοράτου· καὶ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ θέλημα εἰκὼν τοῦ πρώτου θελήματος, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης εἰκὼν τῆς ἀληθινῆς θεότητος. Εἰκὼν [1]) δὲ καὶ τῆς ἀγαθότητος ὢν τοῦ πατρός φησι· „τί με λέγεις [2]) ἀγαθόν;“ Καὶ τοῦτό γε τὸ θέλημα [3]) βρῶμά ἐστι τοῦ υἱοῦ ἴδιον αὐτοῦ, διὸ βρῶμά ἐστιν ὅ ἐστιν. Ὅτι δὲ τὸ περὶ τῆς διαθέσεώς ἐστι τὸ θέλημα, δηλοῖ ἡ ἐπιφερομένη λέξις δεύτερον λέγουσα μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ θελήματος τὸ τελειοῦσθαι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.

37. Ἐπιπλέον [4]) δὲ καὶ περὶ τούτου θεωρητέον, ἵν' εἴδωμεν, τί ἐστι καὶ τό· „τελειώσω [5]) αὐτοῦ τὸ ἔργον.“ Εἰ μὲν οὖν τις ἁπλούστερον ἐρεῖ, ὅτι τὸ προστεταγμένον ἔργον, ὅπερ [6]) αὐτοῦ ἐστι τοῦ προστάξαντος, ὡς εἰ ἐπὶ παραδειγμάτων ἐλέγομεν τοὺς οἰκοδομοῦντας ἢ γεωργοῦντας φάσκειν τελειοῦν τὸ ἔργον τοῦ λαβόντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἔργον, ἐν τῷ ποιεῖν διὸ παρελήφθησαν· [7]) ὁ δέ τις ἐρεῖ, ὅτι εἴπερ τελειοῦται τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, δῆλον ὅτι τοῦτο πρὶν τελειωθῆναι ἀτελὲς [8]) ἦν· πῶς οὖν ἀτελὲς ἦν, ἔργον τυγχάνον τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ τελειοῦται ὑπὸ τοῦ εἰπόντος· „ὁ πατὴρ [9]) ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν;“

---

[1]) Sap. Salom. VII, 26.

[2]) Marc. X, 18. Luc. XVIII, 19. coll. Matth. XIX, 17.

[3]) In Ferrar. interpretatione haec leguntur: *Et sane voluntas haec cibus est filii Dei, atque illi proprius ideo cibus est, quod voluntas est.* (?) H. et R.

[4]) H. recte *ἐπιπλέον*, R. *ἐπιπλέων*.

[5]) Ev. Joann. IV, 34.

[6]) R. absque causa in notis: „*ὅπερ* videtur *παρέλκειν*.“

[7]) Cod. Reg. (quem H. sequit.) *διόπερ ἐλήφθησαν*. R.

[8]) Cod. Bodlejan. *ἀποτελές*. R.

[9]) Ev. Joann. XIV, 28., ubi in edd. N. T. haec leguntur: *ὁ πατήρ μου* (Lachm. *μου* uncis inclusit) *μείζων μου ἐστίν*. — R. in notis: „*ὁ πατήρ* deest in Cod. Bodlejano.“

Ἡ δὲ τελείωσις τοῦ ἔργου ἡ τοῦ λογικοῦ τελείωσις ἦν· τοῦτο γὰρ ἦλθεν ἀτελὲς ὂν τέλειον ποιῆσαι ὁ γινόμενος σὰρξ Λόγος. Ἆρ᾽ οὖν ἐκτίσθη ἀτελὲς τὸ ἔργον, καὶ πέμπεται ὁ Σωτὴρ τὸ ἀτελὲς τελειῶσαι; Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸν μὲν πατέρα ἀτελοῦς ποιητὴν γεγονέναι, τὸν δὲ Σωτῆρα τὸ ἀτελὲς τετελειωκέναι, κτισθὲν ἀτελές; Ἡγοῦμαι δὴ ἐν τοῖς τόποις βαθύτερόν τι ἐναποκεῖσθαι μυστήριον· τάχα γὰρ οὐ πάντη ἀτελὲς τὸ λογικὸν ἦν ἅμα τῷ τεθεῖσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ. Πῶς γὰρ ἂν τὸ πάντη ἀτελὲς ἐτίθετο ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν; Ὁ γὰρ δυνάμενος ἐργάζεσθαι ξύλον ζωῆς, καὶ πάντα δὲ ἃ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξανέτειλεν, οὐκ ἂν εὐλόγως λέγοιτο ἀτελές. Μήποτε οὖν τέλειος ὢν, πῶς ἀτελὴς διὰ τὴν παρακοὴν ὢν γέγονε, καὶ ἐδεήθη τοῦ τελειώσοντος αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀτελείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέμφθη ὁ Σωτὴρ, πρῶτον μὲν, ἵνα ποιήσῃ[1]) τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, ἐργάτης αὐτοῦ καὶ ἐνταῦθα γενόμενος, δεύτερον δὲ, ἵνα τελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕκαστος τετελειωμένος οἰκειωθῇ τῇ στερεᾷ τροφῇ καὶ τῇ σοφίᾳ συνῇ. „Τελείων[2]) δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Καὶ ὁ λαλῶν σοφίαν φησί· „σοφίαν[3]) δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.“ Καὶ ὅταν ἕκαστος ἡμῶν, ἔργα Θεοῦ, ὑπὸ Ἰησοῦ τελειωθῇ, ἐρεῖ· „τὸν ἀγῶνα[4]) τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.“ Οὐ μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐξέπεσεν ἐκ τελείου ἐπὶ τὸ ἀτελὲς, ἀλλὰ

---

1) Ev. Joann. IV, 34.

2) Hebr. V, 14.

3) I Cor. II, 6.

4) II Timoth. IV, 7. Knapp. ed. ut in nostro textu, Lachm.: τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι.

καὶ „ἰδόντες[1]) οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσι, καὶ λαβόντες ἑαυτοῖς ἀπὸ πασῶν ὧν[2]) ἐξελέξαντο,“ καὶ ἁπαξαπλῶς πάντες „οἱ ἀπολείποντες[3]) τὸ ἴδιον οἰκητήριον καὶ μὴ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν.“ Ἀρχὴν δὲ λέγω, οὐ τὴν παραβαλλομένην ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τέλει, καὶ παρακειμένην πρώτῳ, ἵν᾽, ὥσπερ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἀρχή τις τοῦ εἶναι ἐν τῷ παραδείσῳ ἦν, τὸ τέλος διὰ τὴν παράβασιν τάχα ἐν ᾅδου κάτω, ἤ τινι τοιούτῳ χωρίῳ, οὕτω καὶ ἑκάστῳ τῶν ἀποπεπτωκότων οἰκεία τις ἀρχὴ τυγχάνῃ δεδομένη.[4]) Τελειῶν μέντοι γε ὁ Ἰησοῦς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, — λέγω δὲ πᾶν τὸ λογικὸν, καὶ οὐ τὸν ἄνθρωπον μόνον —, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτὸ τελειοῖ· τὰ μὲν γὰρ μακαριώτερα πειθόμενα λόγῳ, μὴ δεηθέντα πόνου, μόνῳ τελειοῦται τῷ λόγῳ· ἕτερα δὲ, ἀπειθήσαντα τῷ λόγῳ, χρῄζει πόνων, ἵνα μετὰ τοὺς πόνους λόγοις προσαχθέντα ὕστερόν ποτε τούτοις τελειωθῇ. Πλὴν ἀμφότερα ταῦτα ἓν βρῶμά ἐστιν ἴδιον υἱοῦ, τό τε ποιῆσαι[5]) τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν πατρὸς, καὶ τὸ τελειῶσαι τὸ ἔργον αὐτοῦ.

38. Ὁ δὲ Ἡρακλέων διὰ τοῦ· „ἐμὸν[6]) βρῶμά ἐστιν,

---

[1]) Genes. VI, 2., ubi justis de causis nonnulla aliter exstant, v. c. δέ adjectum legitur voc. ἰδόντες et ἔλαβον pro καὶ λαβόντες exhibetur. Ceterum simpliciter υἱοὶ τοῦ θεοῦ LXX. interpretes scripserunt.

[2]) Huet. min. accurate οὖν.

[3]) Ep. Jud. vers. 6., ubi singula verba alio ordine aliaque justis de causis constructione procedunt. Ceterum rectius procul dubio coll. l. l. legitur ἀπολιπόντες.

[4]) R. minus accurate δεδομένη.

[5]) Cod. Bodlej. τό τε ποιῆσαι — πατρός. In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) deest τὸ θέλημα et πατρός. R. — Huet. ad marg.: „scribas τό τε θέλημα ποιῆσαι τοῦ πέμψαντος αὐτόν.“

[6]) Ev. Joann. IV, 34.

ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με·“ φησὶ διηγεῖσθαι τὸν Σωτῆρα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι τοῦτο ἦν ὃ συνεζήτει μετὰ τῆς γυναικὸς, βρῶμα ἴδιον λέγων τὸ θέλημα τοῦ πατρός· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τροφὴ καὶ ἀνάπαυσις καὶ δύναμις ἦν. Θέλημα δὲ πατρὸς ἔλεγεν εἶναι τὸ γνῶναι ἀνθρώπους τὸν πατέρα, καὶ σωθῆναι, ὅπερ ἦν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἕνεκα τούτου ἀπεσταλμένου εἰς Σαμάρειαν, τουτέστιν εἰς τὸν κόσμον. Βρῶμα οὖν ἐξείληφε τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος συζήτησιν, ὅπερ νομίζω σαφῶς παντὶ τῷ ὁρᾶσθαι καὶ ταπεινῶς ἐξειλῆφθαι καὶ βεβιασμένως. Πῶς δὲ τροφὴ τοῦ Σωτῆρος τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, σαφῶς οὐ παρέστησε· πῶς δὲ καὶ ἀνάπαυσις τὸ θέλημα τοῦ πατρός; Λέγει γὰρ ὁ κύριος ἀλλαχοῦ, ὡς οὐ παντὸς[1]) τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἀναπαύσεως αὐτοῦ ὄντος· „πάτερ,[2]) εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σοί.“ Πόθεν δὲ καὶ ὅτι δύναμις τοῦ Σωτῆρος τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ;

39. „Οὐχ[3]) ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι[4]) τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν· ἐπάρατε τοὺς

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) πάντως. R. — Huct. ad marg.: „Ferrar. παντός.“

[2]) Matth. XXVI, 39., ubi in edd. N. T. pro verbis πάτερ, — ἐμοῦ haec leguntur: πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστιν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, pro verbis autem πλὴν — σοί haecce: πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. — Ceter. cfr. Marc. XIV, 36., ubi pro πλήν κ. τ. λ. haec exstant: ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ. (Luc. XXII, 42.)

[3]) Ev. Joann. IV. 35. — Huct. h. l. οὐκ ἡμεῖς.

[4]) H. et R. omiserunt ἔτι. Equidem quum Ferrarius vertat: *adhuc*, idemque voc., quod exstat in edd. N. T., facillime propter praeced. ὅτι omitti potuerit, sine ulla dubitatione, coll. insuper pag. 74. lin. 4. not. 2. et lin. 19. voc. ἔτι h. l. et pag. 72. lin. 4. in textum recepi.

ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.“ Πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντας ἁπλούστερον καὶ σωματικώτερον εἰρῆσθαι τό· „οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;“ ταῦτα ἐπαπορητέον, ἵνα πεισθῶσι νοητὰ πολλάκις, γυμνὰ αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν λελαληκέναι τὸν Σωτῆρα. Εἴπερ γὰρ ὁ καιρὸς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν Ἰησοῦς, ὁ πρὸ τετραμήνου τοῦ θερισμοῦ ἦν, δῆλον ἦν ὅτι χειμὼν ἦν. Θερισμὸς οὖν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἄρχεται γίνεσθαι περὶ τὸν παρ᾽ Ἑβραίοις καλούμενον Νίσαν μῆνα, ὅτε ἄγεται τὸ Πάσχα, ὡς ἐνίοτε τὰ ἄζυμα ἀπὸ νέου σίτου αὐτοὺς ποιεῖν. Ἀλλ᾽ ἔστω μὴ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν μῆνα εἶναι τὸν θερισμὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἑξῆς ἐκείνῳ τὸν καλούμενον παρ᾽ αὐτοῖς Ἰάρ· [1]) καὶ οὕτως ὁ πρὸ τετραμήνου καιρὸς ἐκείνου τοῦ μηνὸς ἀκμαῖός ἐστι χειμών. Ἐπὰν οὖν δείξωμεν, ὅτι ὅτε ἔλεγε ταῦτα, ὁ περὶ [2])

---

[1]) R. in textu: τὸν καλούμενον, — Ἰάρ· καὶ οὕτως κ. τ. λ., in notis: „in Codd. Reg. (quem H. in textu sequit.) et Barberino legitur: τὸν καλούμενον παρ᾽ αὐτοῖς εἰ γὰρ, καὶ οὕτως κ. τ. λ. Omnino legendum Ἰάρ pro εἰ γάρ. Ἰάρ enim mensis est, qui proxime sequitur apud Hebraeos Nisan. Cod. Bodlej. habet: τὸν καλούμενον παρ᾽ αὐτοῖς Ζίν· καὶ γὰρ οὕτως κ. τ. λ.“ — Huet. ad marg.: „„scribas: Εἰάρ aut Ἰάρ.“ “ Idem recte in notis: „„Ignorabant Ferrar. et Perion. alterum anni mensem, qui Nisan sequitur, ab Hebraeis „Ijar“ appellari: inde tam male locum hunc acceperunt. Scriptum hic fuit ab indocto librario: εἰ γάρ, pro eo, quod est εἰάρ, seu verius ἰάρ.“ “

[2]) ὁ περὶ τὸν θερισμόν κ. τ. λ. H. in notis: „his negandi particulam adjungit Ferrarius, quam licet neque Cod. Reg., neque Perion. agnoscant, videtur tamen sensus postulare (?)“ — R. rectius in notis: „„his negandi — Ferrar., quam neque Cod. Bodlej., neque Codd. Reg. et Barberin. agnoscunt.“ “

τὸν θερισμὸν καιρὸς ἦν ἤτοι ὄντα,[1]) ἢ ἐγγύς που τοῦ λήγειν[2]) ὄντα, ἀποδεδειγμένον ἡμῖν ἔσται τὸ προκείμενον. Τηρητέον δὴ, ὅτι μετὰ τὴν ἐν τῇ Κανᾷ[3]) τῆς Γαλιλαίας περὶ τὸ μεταβεβληκὸς εἰς οἶνον ὕδωρ οἰκονομίαν καταβεβηκέναι λέγεται ὁ κύριος εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ οἱ μαθηταὶ, ἔνθα ἔμεινεν οὐ πολλὰς ἡμέρας· καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, ὅτε εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναγεγραμμένων, ποιήσας φραγέλλιον[4]) ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ εἰπών τινα πρὸς τὸν Νικόδημον[5]) μετὰ ταῦτα ἦλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζε. Πόσον δὴ θήσομεν αὐτὸν διατετριφέναι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χρόνον βαπτίζοντα μετὰ τὸ Πάσχα; οὐ γὰρ σαφῶς γέγραπται. Καὶ φαίνεται διὰ τὸ ἐγνωκέναι τοὺς Φαρισαίους, ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης,[6]) ἀφιεὶς[7]) τὴν

---

[1]) ἤτοι ὄντα. Sic habet Cod. Bodlejan. R. — Huet. in textu: ἤτοι ἀκμάζοντα, in notis: „ἀκμάζοντα ex conjectura supplevimus, cum obliterata Cod. Reg. (et Cod. Barber. R. testante) vestigia tale quid praeferrent: ἀκηκούοντα. Suum tamen unicuique esto judicium.“

[2]) Huet. min. accurate λέγειν.

[3]) Ev. Joann. II, 1 et seqq.

[4]) Huet. φραγγέλιον. Cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 339. not. 3.

[5]) Ev. Joann. III, 1 et seqq.

[6]) H. et R. in textu: Ἰωάννης, H. tamen ad marg.: „scribas ἢ Ἰωάννης, R. in notis: „scribendum videtur etc.“ Cfr. Ev. Joann. IV, 1 et seqq.

[7]) H. et R. in textu ἀφιείς κ. τ. λ., R. in notis: „in Cod. Bodlej. legitur ἀφίησι τὴν Ἰουδαίαν.“

Ἰουδαίαν, καὶ ἀπερχόμενος εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὅτε[1]) ἔδει αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ γενόμενος παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ, φησὶ τό· „οὐχ[2]) ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;" Ἐὰν δέ τις ὑπονοῇ μετὰ τὸ Πάσχα πλειόνων μηνῶν χρόνον[3]) διατετριφέναι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν Ἰησοῦν, βαπτίζοντα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὥστε ἐνεστηκέναι ἤδη τὸν πρὸ τετραμήνου τοῦ θερισμοῦ καιρὸν, παραθετέον αὐτῷ, ὅτι δύο[4]) ἡμέρας μείνας ἐκεῖ παρὰ τοῖς Σαμαρεῦσι, μετὰ ταύτας ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ ἀναγέγραπται· — ὡς νεωστὶ τοῦ Πάσχα προγεγενημένου, καὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πεπραγμένων αὐτῷ — „ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν." Ἀλλ' εἰκὸς ὅτι ἐρεῖ τις πρὸς ταῦτα, οὐδὲν λυπεῖν πλείονα αὐτὸν διατρίψαντα ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χρόνον ἐληλυθέναι ἐπὶ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακὼβ, ἀπιόντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὅτε, ἔτι τετράμηνος, εἶπεν, εἰς τὸν θερισμόν· καὶ οὐδὲν ἄτοπόν ἐστι τοὺς Γαλιλαίους διὰ τὰ ἐπὶ τῶν[5]) πρώην μηνῶν αὐτῷ γενόμενα ἐν Ἱεροσολύμοις παραδέχεσθαι αὐτόν. Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι παραγενόμενος εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ[6]) τῆς Γαλιλαίας, ὅπου πρότερον πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον, ἔνθα καὶ τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸν νο-

---

[1]) Codd. Bodlej. et Barber. (H. ad marg.) ὅτε, Cod. Reg. (H. in textu) ὅτι. R.

[2]) Ev. Joann. IV, 35. coll. pag. 71. not. 4.

[3]) χρόνον. Deest in Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberino, sed restituitur e Bodlejano. R.

[4]) Ev. Joann. IV, 43. 45.

[5]) ἐπὶ τῶν πρώην μηνῶν. Sic recte habet Cod. Bodlejan.; in Reg. (quem H. sequitur) et Bodlejan. deest ἐπὶ τῶν. R.

[6]) Ev. Joann. IV, 46.

σοῦντα ἐν τῇ Καφαρναοὺμ, εἰπὼν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· „ὁ[1]) υἱός σου ζῇ·“ ἐθεράπευσε· καί· „μετὰ[2]) ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα·“ ὅτε τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ παραλυτικὸν ἐθεράπευσεν. Ἐὰν δὲ αὐτὴ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἦν, οὐ πρόσκειται τὸ ὄνομα αὐτῆς· στενοχωρεῖ τε[3]) τὸ ἀκόλουθον τῆς ἱστορίας, καὶ μάλιστα ἐπεὶ μετ᾽ ὀλίγα ἐπιφέρεται, ὅτι „ἦν ἐγγὺς[4]) ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σκηνοπηγία.“

40. Τούτων δὴ ἐπιπλεῖον ἐξεταζομένων ἀκόλουθόν ἐστι τῷ βαθύτερον ἐνορῶντι τῷ νῷ τῶν γραφῶν ζητεῖν, τί νοῶν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς τό· „οὐχ[5]) ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν· ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.“ Ὥσπερ δὲ ἐλέγομεν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Σαμαρεῖτιν τὰ περὶ τῶν ὑδάτων ἐξετάζοντες, οὕτω καὶ ἐνθάδε ποιήσωμεν.[6]) Τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι τό· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη“ πνευματικὸν εἶναι καὶ γυμνὸν αἰσθητῶν πνευματικόν;[7]) ᾧ ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸ τοὺς μαθητὰς λέγειν μετὰ τετράμηνον ἔσεσθαι τὸν θερισμὸν τῶν συγκομιστῶν,[8]) ὅσον

---

[1]) Ibid. vers. 50.

[2]) Ibid. V, 1 seqq. ubi v. 1. Knapp. ut in nostro textu ὁ Ἰησοῦς, Lachm. Ἰησοῦς exhibet.

[3]) Codd. Bodlej. et Barber. στενοχωρεῖ τε, Cod. Reg. (itemque H.) στενοχωρεῖται. R.

[4]) Ev. Joann. VII, 2.

[5]) Ibidem vers. 35., ubi H. et R. iterum (coll. pag. 71. not. 4.) ἔτι omittunt.

[6]) Cod. Bodlej. ποιήσομεν. R.

[7]) πνευματικόν. Deest in Cod. Bodlejano. R.

[8]) H. in textu: τὸν σύγκριτον, ὅσον ἐπὶ τῇ ἀπονοίᾳ (non ὑπονοίᾳ) αὐτῶν, τῷ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνυ-

ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν, εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνύμενον θερισμόν. Νομίζομεν οὖν τοιαῦτά τινα εἶναι ἐν τῷ τοὺς μαθητὰς λέγειν· „ὅτι ἔτι[1]) τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται.“ Οἱ πλεῖστοι τῶν τοῦ λόγου μαθητῶν ἐννοοῦντες δυσέφικτον εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν ἀλήθειαν, ὅτε διειλήφασι περὶ ἑτέρας παρὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν ζωὴν ζωῆς, ἀπαυδήσαντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ περὶ τῶν ζητουμένων τέλος, ὑπολαμβάνουσι μετὰ τὴν πρὸς τὰ δ' στοιχεῖα[2]) συγγένειαν, ὑπερβάντες ταῦτα, καταλήψεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Φασὶν οὖν κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν οἱ μαθηταὶ περὶ τοῦ θερισμοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ συντέλεια τῶν συγκομιστῶν τῆς ἀληθείας ἔργων, ὅτι μετὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν τετράδα γίνεται. Τὸ δὲ τῶν μηνῶν ὄνομα πρὸς τὸ πρέπον τῷ περὶ τοῦ θερισμοῦ λόγῳ σωματικῷ εἴληπται. Οὐ γὰρ ἐχρῆν φάσκειν τό· „οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι[3]) τέσσαρες ἡμέραι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται“ ἤ· „ἔτι τέσσαρα ἔτη, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;“ μάλιστα ἐπεὶ καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ σωματικωτέρους λανθάνειν ὁ λόγος βούλεται, κρύπτων

μένῳ θερισμῷ, in notis: „aqua hic haeret Ferrario. Recte (?) Perionius: *messem quae, quod ad eorum diffidentiam attinebat, messi, quae a Jesu fuisset ostensa, conjuncta esset.*“ R. in textu: τὸν σύγκοιτον, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν, εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνύμενον θερισμόν, in notis: „Codd. Reg. et Barberin. τὸν σύγκοιτον, ὅσον — θερισμῷ (cfr. Huetii lectio). Sed Cod. Bodlej. τῶν συγκομιστῶν, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν, εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνύμενον θερισμόν.“ Cfr. prolegomena.

[1]) In edd. H. et R. iterum ἔτι desideratur, cfr. pag. 71. not. 4.

[2]) Cod. Bodlej. στοιχεῖα, Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. τῶν στοιχείων. R.

[3]) Codd. Bodlej. et Barberin. ὅτι ἔτι, in Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest ὅτι. R.

μὲν τὸ μυστικὸν, ἐμφαίνων δὲ τὸ ἁπλούστερον εἰς τὸ σαφεῖς εἶναι νομίζεσθαι τοὺς ἀπαγγελλομένους ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος λόγους. Ἢ τάχα τὸ τῶν μαθητῶν βούλημα, λεγόντων· „ἔτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται·“ τοιοῦτόν ἐστιν· τέσσαρές εἰσι σφαῖραι τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὑποκείμεναι τῇ αἰθερίῳ φύσει, ἐν μέσῳ μὲν καὶ κατωτάτῳ ἡ [1]) τῆς γῆς, περὶ αὐτὴν δὲ ἡ τοῦ ὕδατος, καὶ τρίτη ἡ τοῦ ἀέρος, τετάρτη δὲ ἡ τοῦ πυρὸς, μεθ' ἣν ἡ τῆς Σελήνης, καὶ τῶν [2]) ἑξῆς. Καὶ ἐπιστήσωμεν μήποτε ὑπολαμβάνουσιν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸ [3]) καθαρωτέρα οὐσία γενομένους τοὺς ἐντεῦθεν παρεσκευασμένους καταλήψεσθαι τὸ ἀληθὲς, ὅταν καὶ τὴν τοῦ πυρός τις δύναται σφαῖραν διαβῆναι, [4]) μὴ καταφθαρεὶς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἥτις ἐστὶν ὕλη τοῦ παντὸς ἐν τοῖς πρὸ τῆς * * * * αἰθερίους τόπους * * * χωρίοις. [5]) Ταύτην δὲ τὴν ὑπόληψιν διελέγχων ὡς οὐχ ὑγιῆ φησιν ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος τοῖς ταῦτα νομίζουσι τό· „οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι [6]) τετράμηνός ἐστι,

---

[1]) Recte Cod. Bodlej. habet ἡ τῆς γῆς, Codd. Reg. (nec non H.) et Barberin. omittunt ἡ. R.

[2]) In ed. Huet. desideratur τῶν.

[3]) Cod. Bodlej. πρὸς τῇ. Ceterum ab his verbis: πρὸς τὸ καθαρωτέρα κ. τ. λ. usque ad ista: Ταύτην δὲ τὴν ὑπόληψιν κ. τ. λ. Graeca omnino vitiata sunt, nec ullum ex iis sensum expiscari licet. R. — Ferrar. haec habet in vers.: *notemus etiam, ne forte discipuli existiment, eos veritatem percepturos, qui hinc instructi discesserint, et prope puriorem essentiam pervenerint, quando* etc.

[4]) διαβῆναι. Excidit e Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber., sed legitur in Bodlejano. R.

[5]) De hac lacuna, si quid certi statuere licuerit, fusius in prolegomenis disputabimus.

[6]) ἔτι. Deest iterum in edd. H. et R.

καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν· ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.“ Καὶ γὰρ ἀδιανόητον[1]) *ἡμῖν φαίνεται περὶ ἑνὸς αὐτὸν ἐν τούτοις πᾶσι διαλαμβάνειν θερισμοῦ, ἐπείπερ κατὰ τοὺς ἁπλούστερον ἐκδεχομένους ἀληθὲς λέγουσιν ἐπιπλῆξαι τοῖς μαθηταῖς, νομίζουσιν, ὡς οἴονται, μετὰ τετράμηνον ἔρχεσθαι τὸν θερισμὸν, ὅντινα ἐν τοῖς πρὸ τούτων παρεστήσαμεν μὴ πάνυ τι δύνασθαι μετὰ τετράμηνον ἐνστήσεσθαι. Ἄλλως τε καὶ οἱονεὶ*[2]) *τὴν ὑπόνοιαν τῶν μαθητῶν διορθούμενός φησι τό· οὐχ ὑμεῖς μὲν τόδε λέγετε; ἐγὼ δὲ τόδε φημί. Πρὸς τούτοις πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ μέν· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν“ κατὰ πάντα ἀλληγορῆσαι σαφῶς, καὶ τό· „θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη·“ τὸ δὲ*[3]) *πρὸ τούτου*[4]) * *ἐρχόμενον τοῦτο· „οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται·“ μὴ ἀλληγορικῶς ἐκλαβεῖν;*

---

[1]) Cod. Bodlej. *ἀδύνατον ἡμῖν φαίνεται μὴ περὶ ἑνός κ. τ. λ.* R. — Idem in vers.: „*etenim incomprehensibile nobis videtur eum de una messe in his omnibus disserere* etc.“ — H. in vers. Ferrar.: „*facile factu non esse certe nobis videtur, non de spiritus messe eum in his disserere;*“ in notis, nihil de lect. *ἀδύνατον* disputans: „pervertit haec Ferrarius. Pro eo, quod est: *περὶ ἑνός*, videtur legisse *περὶ νοῦ.*“

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) optime: *ἄλλως τε καὶ οἱονεὶ τήν κ. τ. λ.*, male vero Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin.: *ἀλλ᾽ ὥστε καὶ οἷον εἰς τήν κ. τ. λ.*

[3]) H. et R. min. accurate *τόδε.*

[4]) H. *πρὸ τοῦ * ἐρχόμενον κ. τ. λ.* R. ut in nostro textu, in notis: „ita legitur in Codd. Bodlejano ac Barberino. Forte (ita non male propter notionem verbi *ἐρχόμενον* et duplex voc. *τούτου* et *τοῦτο* pergit) legendum: *πρὸ τούτου εἰρημένον τό· οὐχ ὑμεῖς κ. τ. λ.*“

41. Καὶ ὁ Ἡρακλέων μέντοι γε ὁμοίως τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῆς λέξεως ἔμεινε, μὴ οἰόμενος αὐτὴν ἀνάγεσθαι. Φησὶ γοῦν ὅτι τὸν τῶν γεννημάτων λέγει θερισμόν,[1]) ὡς τούτου μὲν ἔτι διωρίαν ἔχοντος τετράμηνον τοῦδε θερισμοῦ, οὗ αὐτὸς ἔλεγεν ἤδη ἐνεστῶτος. Καὶ τὸν θερισμὸν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐξείληφε τῶν πιστευόντων, λέγων ὅτι ἤδη ἀκμαῖοι καὶ ἕτοιμοί εἰσι πρὸς θερισμὸν, καὶ ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ συναχθῆναι εἰς ἀποθήκην, τουτέστι διὰ πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν, ὅσαι γε ἕτοιμοι, οὐ γὰρ πᾶσαι· αἱ μὲν γὰρ ἤδη ἕτοιμοι ἦσαν, φησὶν, αἱ δὲ ἔμελλον, καὶ αἱ μὲν μέλλουσιν,[2]) αἱ δὲ ἐπισπείρονται ἤδη. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶπε. Πῶς δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπαίροντες τοὺς ὀφθαλμοὺς δύνανται βλέπειν τὰς ψυχὰς ἤδη ἐπιτηδείους οὔσας πρὸς τὸ, ὡς οἴεται, εἰς ἀποθήκην εἰσαχθῆναι, οὐκ οἶδα εἰ δύναται παραστῆσαι· καὶ ἔτι γε πῶς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀληθὲς τό· „ἄλλος[3]) ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων" καί· „ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε." Τίνα δὲ τρόπον τό· „ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε·" δυνατόν ἐστι παραδέξασθαι ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἡμεῖς οὖν θερισμὸν συναγομένου καρποῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐκλαμβάνομεν, κατὰ τὴν τελείωσιν τοῦ σπερματικῶς ἐγκειμένου κατὰ τὰς ἐννοίας ἡμῖν λόγου, ἀπὸ γεωργίας πλείονος τετελειωμένου. Πῶς δὲ ὑπὸ ἄλλου σπείρεται, καὶ ὑπὸ ἄλλου θερίζεται, ἐν τοῖς ἑξῆς διαληψόμεθα.

Ferrar. et Perion.: *in eo vero, quod ante hoc positum est, nempe* etc.

[1]) H. et R. minus accurate θηρισμόν.

[2]) R. recte καὶ αἱ μὲν μέλλουσιν, Huet. αἱ δὲ μέλλουσιν.

[3]) Ev. Joann. IV, 37., ubi in edd. N. T. ἐστίν additur priori voc. ἄλλος. — 38., ubi ibidem ἐγὼ ἀπέστειλα exhibetur.

42. „Ἰδού,[1]) λέγω ὑμῖν· ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη." Πολλαχοῦ τῆς γραφῆς κεῖται τό· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν" προτρεπομένου ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου ὑψοῦν καὶ ἐπαίρειν τὰ φρονήματα, καὶ τὸ διορατικὸν κάτω που κείμενον, καὶ συγκύπτον, μὴ δυνάμενόν τε ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελὲς μετεωρίσαι· ὥσπερ ἐν Ἡσαΐᾳ· „ἐπάρατε[2]) εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ ἴδετε τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα." Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ὅτε μέλλει τοῖς ἐν πεδίῳ συναχθεῖσι[3]) λέγειν τοὺς μακαρισμοὺς, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγει τό· „μακάριοι[4]) οἵδε καὶ οἵδε· οὐδεὶς γὰρ γνήσιος Ἰησοῦ μαθητὴς κάτω ἐστὶν, ὡς οὐδὲ ὁ ἀναπαυόμενος ἐν τοῖς τοῦ Ἀβραὰμ κόλποις. Ὁ γοῦν πλούσιος ὑπάρχων ἐν βασάνοις[5]) ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς βλέπει τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ἡ συγκύπτουσα, καὶ μὴ δυναμένη[6]) ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελὲς, Ἰησοῦ αὐτὴν ἀνορθώσαντος ἀποτίθεται τὸ συγκύπτειν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀνακύπτειν,[7]) ἵνα ἐπάρῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ οὐδείς γε ἐν πάθεσιν ὢν, καὶ τῇ σαρκὶ προστετηκὼς, ἢ τοῖς ὑλικοῖς ἐμπεφυρμένος ἐτήρησε τὴν λέγουσαν ἐν-

---

[1]) Ev. Joann. IV, 35.

[2]) Jesai XL, 26., ubi LXX. interpretes ἀναβλέψατε pro ἐπάρατε exhibent.

[3]) τοῖς ἐν πεδίῳ συναχθεῖσι. Haec desiderantur in Cod. Bodlejano R.

[4]) Matth. V, 3. et seqq. Luc. VI, 20. sqq.

[5]) Cod. Bodlej. (haud dubie scribere voluit Regius) βασιλείοις, sed (ita recte pergit) legendum videtur βασάνοις, ut in Cod. Reg. (procul dubio scripturus erat: Bodlejano). — Huet. βασιλείοις. Cfr. Luc. XVI, 23.

[6]) Luc. XIII, 11. sqq.

[7]) Huet. min. accurate ἀνακύπτει.

τολήν· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν“ διόπερ ὁ τοιοῦτος οὐδὲ θεάσεται τὰς χώρας κἂν ὦσι λευκαὶ πρὸς θερισμὸν ἤδη. Ἔτι δὲ οὐδεὶς ἐργαζόμενος τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐπῆρε τοὺς ὀφθαλμούς. Λευκαὶ δὲ αἱ χῶραι πρὸς θερισμὸν ἤδη εἰσὶν, ὅτε πάρεστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος σαφηνίζων καὶ φωτίζων πάσας τὰς χώρας τῆς γραφῆς, πληρουμένης ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ αὐτοῦ. Τάχα δὲ καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ μέχρι γε αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, αἱ λευκαί εἰσι χῶραι, ἕτοιμοι πρὸς θερισμὸν τοῖς ἐπαίρουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, σαφῶς παρισταμένου τοῦ περὶ ἑκάστου λόγου τοῖς ἀνειληφόσιν, ἐκ τοῦ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι [1]) ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ὀφθαλμῶν [2]) ὁμοίωμα τῶν ἑωρακότων πῶς ἕκαστον τῶν γενομένων καλὸν ἦν· τὸ γὰρ· εἶδεν [3]) ὁ Θεὸς καθέκαστον τῶν κτισμάτων, λεγόμενον ὅτι καλόν· τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ἐνεῖδεν ὁ Θεὸς τοῖς λόγοις [4]) ἑκάστου, καὶ εἶδε, πῶς καθ' οὓς γέγονεν ἕκαστον τῶν κτισμάτων λόγους ἐστὶ καλόν. Εἰ δὲ μὴ οὕτως τις παραδέχεται τό· „εἶδεν [5]) ὁ Θεὸς, ὅτι καλόν“ διηγησάσθω πῶς ἐν τῷ· „ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ·“ σώζεται τό· „εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι καλόν“ καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη [6])

---

[1]) II Cor. III, 18.

[2]) H. in textu: ὀφθαλμῶν ἑωρακότων κτλ., ad marg.: „Ferrar. ὁμοίωσιν ὀφθαλμῶν.“ Idem in notis: „videtur legisse Ferrar. etc. Certe, nisi quid ejusmodi suppleveris, minime stare poterit sententia.“ R. in notis, nihil de τῶν (cfr. lectio H.) disputans, haec habet: „deest ὁμοίωμα in Cod. Reg., sed restituitur e Codd. Bodlej. et Barberino.“

[3]) Genes. I, 31.

[4]) Codd. Bodlej. et Barber. τοῖς λόγοις, Reg. (quem H. sequit.) τοὺς λόγους. R.

[5]) Genes. I, 10. 12. 18. 21. — 20.

[6]) Ibidem vers. 21.

τὰ μεγάλα, ὁ λόγος[1]) περὶ ἑκάστου τούτων ἐστὶν ὁραθεὶς Θεῷ τὸ καλόν. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ· „ἐξαγαγέτω[2]) ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος· τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος" λεκτέον, οἷς καὶ ἐπιφέρεται τό· „εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι καλόν." Πῶς γὰρ καλὸν τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετὰ, εἰ μὴ ἄρα ὁ λόγος ὁ περὶ αὐτῶν ἐστι τὸ καλόν; Ταῦτα δ' ἡμῖν λέγεται διὰ τό· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη" προτρέποντος τοῦ παρόντος τοῖς μαθηταῖς λόγου τοὺς ἀκροατὰς, ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπί τε τὰς χώρας τῆς γραφῆς καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τοῦ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων λόγου, ἵνα τὴν λευκότητα καὶ τὴν λαμπρότητα θεάσηταί τις τοῦ τῆς ἀληθείας πανταχοῦ φωτός· „πάντα[3]) γὰρ ἐνώπιον τοῖς νοοῦσι, κατὰ τὸν Σολομῶντα,[4]) ὀρθὰ δὲ τοῖς βουλομένοις ἀπονείμασθαι[5]) αἴσθησιν."

43. Ὁ θερίζων[6]) μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων." Ποσαχῶς ὁ θερισμὸς ἐν τῇ γραφῇ

---

[1]) H. et R. non male coll. pag. huj. lin. 6. in notis: „legendum fortasse: εἰ μὴ ἄρα ὁ λόγος ὁ περὶ ἑκάστου." Faciliorem lectionem, nisi quis ex antecedd. πῶς supplere maluerit, Ferrar. commendat, vertens: *sed ratio* etc., lectionem, inquam, eo magis probabilem, quo facilius ἀλλά propter praeced. μεγάλα excidere poterat. Quocirca legerim: μεγάλα· ἀλλ' ὁ λόγος κ. τ. λ.

[2]) Genes. I, 24. — 25.

[3]) Prov. VIII, 9. H. et R. rectissime in notis: „omnes LXX. interpretum edd. habent: πάντα ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν, quibus consonant Hebraica etc."

[4]) Huetius Σολομῶν.

[5]) Cod. Bodlej. ἐπινείμασθαι. R.

[6]) Ev. Joann. IV, 36. — Hinc Ferrar. Tom. XVI. auspicatur. Huet.

λέγεται, καὶ ἐφ' ὅσων τάσσεται, νομίζω ἀναγκαῖον εἶναι παραθέσθαι, ἵνα κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν καθαρθέντος τοῦ σημαινομένου δυνηθῶμεν ἐνθάδε ἰδεῖν, ἐπὶ τίνος[1]) τῶν πλειόνων τέτακται ἡ λέξις. Ἐροῦμεν[2]) δὴ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ,[3]) ἡνίκα προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ κυρίῳ λέγοντες· „διασάφησον[4]) ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ·" διδασκαλίαν περὶ ταύτης τοῦ κυρίου, μεθ' ἕτερα λέγουσαν· „ὁ δὲ θερισμὸς συντέλεια αἰῶνός ἐστιν, οἱ δὲ θερισταὶ ἄγγελοί εἰσιν." Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων, ἀπορούντων διδασκαλίας τρανούσης αὐτοῖς περὶ ὧν πιστεύουσι, φησὶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν·[5]) „ὁ μὲν θερισμὸς[6]) πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ." Πρὸς τούτοις ὁ Ἀπόστολος σπόρον μὲν ὀνομάζει τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εὐπορίαν ἢ ἁμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων, θερισμὸν δὲ τὰ διὰ τὰ ἐνταῦθα κατορθώματα ἢ ἁμαρτήματα ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀξίαν ἀποκείμενα, οὕτω λέγων· „ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ[7]) ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον." Κατά τινος δὲ παραπλησίου τοῦ σημαινομένου νομίζω

---

[1]) H. et R. min. accur. ἐπί τινος.

[2]) H. et R. in textu: ἐροῦμεν, R. recte in notis: „legendum videtur εὕρομεν." Ferrar. vertit: *invenimus*.

[3]) Voc. εὐαγγελίῳ deest in Cod. Reg. (quem H. sequit.), sed exstat in Cod. Bodlejano. R.

[4]) Matth. XIII, 36. — 39.

[5]) Huet. recte ἡμῶν, R. ὑμῶν.

[6]) Matth. IX, 37. 38., ubi edd. N. T. ἐκβάλῃ exhibent, et Lachm. αὐτοῦ pro αὐτοῦ scribit.

[7]) Galat. VI, 7., ubi Lachm. ἂν exhibet pro ἐάν. 8., ubi edd. N. T. ἑαυτοῦ addunt verbo σάρκα.

καὶ τὸν προφήτην, φερόμενον ἐν ψαλμοῖς εἰρηκέναι· „οἱ σπείροντες[1]) ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι. Πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν.“ Κεῖται δὲ τὸ ὄνομα πολλαχοῦ καὶ ἐπὶ τῆς συνηθείας, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ Ῥοὺθ διὰ τούτων· „αὐταὶ[2]) δὲ παρεγενήθησαν εἰς Βηθλεὲμ ἐν ἀρχῇ θερισμοῦ κριθῶν.“ Πέντε δὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτεθέντων σημαινομένων, φανερὸν μὲν ὅτι οὐ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ δηλούμενον ἐνταῦθα εἴρηται, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐπὶ τῆς συντελείας τεταγμένον· οὔτε γὰρ ἐν τῇ συνηθείᾳ τό· „ὁ[3]) θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον.“ Οὔτε περὶ τῶν θεριστῶν ἀγγέλων τὸ προτρεπτικὸν εἰς τὸ θερίζειν εὔλογον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ[4]) νοεῖν. Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τό· „ὁ σπείρων[5]) εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, καὶ ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον·“ οἰόντε ἐνθάδε λαμβάνειν τό· „ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον.“ Κατὰ μὲν γὰρ τὰ ἀποστολικὰ ῥητὰ ὁ αὐτός ἐστιν ὁ σπείρων καὶ ὁ θερίζων, εἴτε εἰς τὴν σάρκα, εἴτε εἰς τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο συνάγων, ἤτοι φθοράν, ἢ ζωὴν αἰώνιον· κατὰ δὲ τὰ ἐνεστηκότα, ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. Ὁμοίως δὲ ὁ αὐτὸς μὲν σπείρει καὶ θερίζει, καθ' ὃ παρεδέμεθα ἐν ψαλμοῖς ῥητόν, διαφέρον τοῦ ἀποστολικοῦ τῷ μυστικω-

---

[1]) Psalm. CXXVI, 5. 6., ubi LXX. interpretes *σπέρματα αὐτῶν* et *δράγματα αὐτῶν* exhibent. (CXXV.)

[2]) Ruth. I, 22., ubi LXX. interpretes *αὗται* scribunt pro *αὐταί*.

[3]) In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest *τό· ὁ*, sed restituitur e Cod. Bodlej. R. — Ev. Joann. IV, 36.

[4]) Deest *τούτῳ*, quod Huet. exhibet, in ed. R.

[5]) Galat. VI, 8. coll. not. 7. pag. 83.

τέρῳ καὶ ἀποῤῥητοτέρῳ· τὸ μὲν γὰρ ἀποστολικὸν ἁπλούστερον εἴρηται, οὐ διδάσκον περὶ τῆς διαφόρου φύσεως τῶν σπερμάτων, πόθεν λαμβάνεται· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν ψαλμῶν δοκεῖ μοι δηλοῦν περὶ τῆς καθόδου τῶν εὐγενεστέρων ψυχῶν, παραγενομένων εἰς τὸν βίον τοῦτον μετὰ τῶν σωτηρίων σπερμάτων, καὶ παραγενομένων γε οἱονεὶ ἀκουσίως μετὰ στεναγμοῦ, ἐπενερχομένων δὲ ἐν ἀγαλλιάσει, διὰ τὸ καλῶς γεωργηκέναι καὶ ηὐξηκέναι καὶ πεπληθυνκέναι τὰ σπέρματα μεθ᾽ ὧν ἐληλύθασιν. Ἄλλος [1]) δέ ἐστιν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει.

44. Καὶ ἐρεῖ γε ὁ Ἡρακλέων, τάχα δὲ τούτῳ [2]) κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμπεριφερόμενός τις καὶ Ἐκκλησιαστικὸς, ὅτι τῷ κατὰ τό· „ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι·“ σημαινομένῳ ὁμοίως ταῦτα εἴρηται, τῷ ἑτοίμους πρὸς θερισμὸν καὶ ἐπιτηδείους [3]) πρὸς τὸ ἤδη [4]) συναχθῆναι εἰς τὴν ἀποθήκην διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν εἶναι, καὶ ἐπιτηδείους πρὸς σωτηρίαν καὶ παραδοχὴν τοῦ λόγου, κατὰ μὲν τὸν Ἡρακλέωνα διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν καὶ τὴν φύσιν· κατὰ δὲ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν καὶ διά τινα εὐτρεπισμὸν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἑτοίμου πρὸς τελείωσιν, ἵνα μὴ καὶ θερισθῇ. Λεκτέον οὖν πρὸς τοὺς οὕτως ἐκδεξαμένους, εἰ βούλονται παραδέξασθαι μήποτε γεγονέναι πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας θερισμὸν παραπλήσιον τῷ

---

[1]) Ev. Joann. IV, 37.

[2]) Codd. Bodlej. et Barberin. τούτῳ, Cod. Reg. (itemq. H.) τοῦτο. — Paulo post in Codd. Bodlej. et Barberin. legitur etc. (ut in nostro textu); Cod. Reg. autem (quem H. sequit.) habet: ὅτι κατὰ τό· ὁ θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι, σημαινόμενον ὁμοίως ταῦτα εἴρηται τῷ ἑτοίμους κ. τ. λ. R. — Matth. IX, 37.

[3]) H. min. accur. ἐπιτηδείνους.

[4]) Deest ἤδη in Cod. Bodlejano. R.

οὕτως ἂν ἐλπισθέντι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Εἰ γὰρ τῷ εἶναι τὸν θερισμὸν πολὺν πολλοὶ πεπιστεύκασι, καίτοι γε ὀλίγων ὄντων τῶν ἐργατῶν ἀποστόλων, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παραδεξαμένων τὸν λόγον, ἤτοι διὰ τὸ „θεάσασθαι[1]) τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη" οὐδεὶς πρὸ τῆς σωματικῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεπίστευκε, ἀλλ' οὐδὲ γέγονέ τις πιστευόντων ἐργάτης, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον φάσκειν, Ἀβραὰμ καὶ Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας μήτε τὴν τῶν ἐργατῶν ἐσχηκέναι χώραν, μήτε τὴν τῶν θεριζομένων, ἢ εἴπερ καὶ πρότερον γεγόνασιν ἐργάται καὶ θερισμὸς,[2]) οὐδὲν δόξει παράδοξον ὁ Σωτὴρ ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς ἐπαίρουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα θεάσωνται τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. Ἐκ τούτων δὴ δύναταί πως εἶναι σαφὲς, ὅτι οὐδὲν τῶν προειρημένων ἐστὶν ἐνθάδε νοούμενον κατὰ τὸν θερισμόν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἐν ἄλλῳ τόπῳ νοηθὲν ἐνθάδε ἐφαρμόσει, λέγοντι· „ὁ σπείρων[3]) φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει."

45. Ζητοῦμεν οὖν ἕβδομον σημαινόμενον, κατάλληλον τοῖς προαποδεδομένοις εἰς τό· „οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι[4]) τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;" καὶ εἰς τό· „ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν· ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι[5]) λευκαί

---

[1]) R. nullo jure in notis: „legendum videtur: θεάσασθε." Ev. Joann. IV, 35.

[2]) Codd. Bodlej. et Barberin. θερισμός, Reg. (nec non H.) θερισμοί. R. Cfr. Matth. IX, 37. — Ev. Joann. IV, 35.

[3]) II Cor. IX, 6.

[4]) Desideratur iterum ἔτι in edd. H. et R. — Ev. Joann. IV, 35.

[5]) Deest ὅτι in ed. Huetii.

εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.“ Ὁ δὴ περὶ τῆς σαφηνίας τῶν γραφῶν τρανὴς λόγος, ἢ ὁ περὶ τοῦ, πῶς πάντα ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε καλὰ λίαν,[1]) εἴρηται ἡμῖν ὁ θερισμὸς, ὅντινα ὁ θερίζων δύο καρποὺς τοῦ θερίζειν ἔχει· ἕνα μὲν ὅτι λαμβάνει[2]) μισθὸν, ἕτερον δὲ ὅτι συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ νομίζω διὰ μὲν τὰς μετὰ ταῦτα ἐπαγγελίας ἐσομένας κατὰ τὰ γεγραμμένα· „ἰδοὺ κύριος,[3]) καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ·“ εἰρῆσθαι τό· „μισθὸν λαμβάνει·“ διὰ δὲ τὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς θεωρίας ὠφέλειαν, αὐτόθεν κατὰ φύσιν οὖσαν τῷ νῷ, καὶ τῇ λογικῇ φύσει ἐξαίρετον τυγχάνουσαν, καὶ χωρὶς ἑτέρων παρὰ ταύτην ἐπαγγελιῶν γεγράφθαι τό· „συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον·“ ὅπερ εὐπάθειάν τινα τοῦ ἡγεμονικοῦ δηλοῖ, ὡς καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Στρωματέων παρεστήσαμεν διηγούμενοι τό· „ὁ πατήρ[4]) σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.“

46. Ὁ δὲ Ἡρακλέων τό· „ὁ θερίζων[5]) μισθὸν λαμβάνει·“ εἰρῆσθαι νομίζει, ἐπεὶ θεριστὴν ἑαυτὸν λέγει ὁ Σωτὴρ, καὶ τὸν μισθὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν ὑπολαμβάνει εἶναι τὴν τῶν θεριζομένων σωτηρίαν καὶ ἀποκατάστασιν τῷ ἀναπαύεσθαι αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς· τὸ δέ· „καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον·“ καρπὸν[6]) εἰρῆσθαί

---

[1]) Genes. I, 31.

[2]) Ev. Joann. IV, 36.

[3]) Jes. XL, 10. coll. Apocal. XXII, 10. Quibus locis plura paulo aliter obvia leguntur.

[4]) Matth. VI, 4. Knapp., ut in nostro textu, Lachmann. verba ἐν τῷ φανερῷ non recepit. — R. in notis: „Desunt verba ἐν τῷ φανερῷ in Codd. Barberino et Reg. (quem H. sequitur), sed leguntur in Bodlejano.“

[5]) Ev. Joann. IV, 36.

[6]) In Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. deest καρπόν, at legitur in Cod. Bodlej. R.

φησιν, ἢ ὅτι τὸ συναγόμενον καρπὸς ζωῆς αἰωνίου ἐστὶν, ὃ[1]) *καὶ αὐτὸ ζωὴ αἰώνιος. Ἀλλὰ αὐτόθεν νομίζω βίαιον εἶναι τὴν διήγησιν αὐτοῦ, φάσκοντος τὸν Σωτῆρα μισθὸν λαμβάνειν, καὶ συγχέοντος τὸν μισθὸν καὶ τὴν συναγωγὴν τοῦ καρποῦ εἰς ἓν, ἄντικρυς τῆς γραφῆς δύο πράγματα παριστάσης, ὡς προδιηγησάμεθα. Εἰ τοίνυν ἐπιτέτευκται ἡμῖν ἡ ἔπαρσις τῶν ἀποστολικῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ θέα τῶν χωρῶν, λευκῶν ἤδη πρὸς θερισμὸν οὐσῶν, ἤδη ἀκολούθως τούτοις ἐξεταστέον, τί τό· „ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων.“ Οἶμαι δὴ ὅτι ἐπὶ πάσης τῆς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων τέχνης καὶ ἐπιστήμης σπείρει μὲν ὁ τὰς ἀρχὰς εὑρίσκων, ἅστινας ἕτεροι παραλαμβάνοντες, καὶ ἐπεξεργαζόμενοι αὐτὰς, ἑτέροις τὰ ὑπὸ αὐτῶν εὑρημένα παραδιδόντες αἴτιοι ἐξ ὧν εὑρήκασι γίνονται τοῖς μεταγενεστέροις, οὐ δυνηθεῖσι τάς τε ἀρχὰς εὑρεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς ἐπισυνάψαι, καὶ τὸ τέλος τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιθεῖναι, τοῦ συμπληρωθεισῶν τῶν τοιούτων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πλήρη τὸν καρπὸν ὡς ἐν θερισμῷ αὐτῶν ἀναλαβεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐπὶ τεχνῶν ἐστιν ἀληθὲς καί τινων ἐπιστημῶν, πόσῳ πλέον ἐπὶ τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστήμης τῶν ἐπιστημῶν ἔστι συνιδεῖν; Τὰ γὰρ εὑρεθέντα ὑπὸ τῶν προτέρων ἐπεξεργασάμενοι οἱ μετ᾽ αὐτοὺς παραδεδώκασι*[2]) *τοῖς ἑξῆς ἐξεταστικῶς προσιοῦσι τοῖς εὑρεθεῖσιν ἀφορμὰς τοῦ τὸ ἓν σῶμα τῆς ἀληθείας μετὰ σοφίας συναχθῆναι. Πληρωθέντος δὴ τοῦ παντὸς ἔργου τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν, ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρει*[3]) *καὶ ὁ θερίζων, τοῦ ἀμειβομένου Θεοῦ εἰς ἓν πάντας τέλος συνάγοντος. Ὅρα δὲ, εἰ οἱ μὲν σπείροντές εἰσι Μωσῆς καὶ προφῆται, γράψαν-*

---

[1]) R. propter praeced. *ἤ*, absque causa tamen, in notis: „lego cum Ferrar.: *ἢ ὅτι καὶ αὐτό κ. τ. λ.*“

[2]) H. min. accurate *παραδεδώκασε.*

[3]) Huetius *χαίρῃ.*

τες τὰ πρὸς[1]) νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε, καὶ κηρύξαντες τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν· θερίσαντες δὲ οἱ τὸν Χριστὸν παραδεξάμενοι, καὶ τεθεαμένοι τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀπόστολοι, συμφωνοῦσαν τοῖς προφητικοῖς περὶ αὐτοῦ λογικοῖς[2]) σπέρμασι, θερισθεῖσι κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ κατανόησιν τοῦ κεκρυμμένου μυστηρίου ἀπὸ τῶν αἰώνων, φανερωθέντος[3]) δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν καιρῶν, ὅπερ „ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις·“ σπέρμα δὲ ἦν ὁ πᾶς λόγος κατὰ ἀποκάλυψιν[4]) μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, καὶ νῦν φανερωθέντος διά τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτε τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν πεποίηκε τὰς χώρας, ἐν τῷ ἐπιλάμψαι[5]) αὐταῖς, λευκὰς πρὸς θερισμὸν ἤδη. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον αἱ χῶραι, ἐν αἷς κατεβέβλητο τὰ σπέρματα, αἱ νομικαὶ καὶ προφητικαί εἰσι γραφαὶ, αἵτινες οὐκ ἦσαν λευκαὶ τῷ[6]) τὴν παρουσίαν τοῦ λόγου μὴ κεχωρηκέναι, γίνονται δὲ τοιαῦται τοῖς μαθητευομένοις τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ πειθομένοις λέγοντι· „ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ

---

1) I Cor. X, 11.

2) R. in textu: λογικοῖς ὃ (?) σπέρμασι, in notis: „optime Cod. Bodlej. (H. ad marg.) λογικοῖς σπέρμασι; male Reg. (H. in textu) λογικοὶ ὃ σπέρμασι.“ — Huet. in notis: „„Cod. Reg. etc. Legit Ferrar. et quid. recte λογικοῖς σπέρμασι. Perionius: λόγου σπέρμασι.“ “

3) I Petr. I, 20. — Ephes. III, 5.

4) Rom. XVI, 25. 26.

5) Sic habet Cod. Bodlej., Reg. vero (H. in textu) male: ἐπέλαμψεν. R. — Huet. min. accur. ad marg.: „scribas ἐπιλάμψαν.“

6) Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barberin.: τοῖς τὴν παρουσίαν τοῦ λόγου μὴ κεχωρηκόσι, sed Bodlej. ut in nostro textu. R. — Ev. Joann. IV, 35.

θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.“ Ὡς γνήσιοι τοίνυν καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ μαθηταὶ ἐπάρωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς χώρας ἐσπαρμένας ὑπὸ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν θεασώμεθα, ἵνα εἴδωμεν τὴν λευκότητα αὐτῶν, καὶ τίνα τρόπον ἤδη θερίσαι ἐστὶν αὐτὰς [1]) καὶ συνάξαι τὸν καρπὸν αὐτῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον, μετὰ τοῦ καὶ μισθὸν ἐλπίζειν ἀπολαβεῖν ἀπὸ τοῦ κυρίου τῶν κωμῶν καὶ χορηγοῦ [2]) τῶν σπερμάτων. Τὸν μὲν οὖν τὸν σπείροντα ὁμοῦ καὶ τὸν θερίζοντα χαίρειν, ὅτε ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσει τῶν ἀνεγνωκότων· „ὅτι [3]) πολλοὶ ἀπ᾽ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.“ Τὸ δὲ καὶ ἤδη πάντα τὸν σπείροντα μετὰ παντὸς τοῦ θερίζοντος χαίρειν εἴ τις διστάζει παραδέξασθαι, νοησάτω, ὅτι θερισμός πως ἦν τις ἡ μεταμόρφωσις [4]) Ἰησοῦ ἐν δόξῃ φαινομένου, οὐ μόνον τοῖς θερισταῖς Πέτρῳ καὶ Ἰακώβῳ καὶ Ἰωάννῃ, τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς σπείρασι Μωσῇ καὶ Ἠλίᾳ· ἅμα γὰρ αὐτοῖς χαίρουσιν, ὁρῶντες τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἥντινα ἐπὶ τοσοῦτον πεφωτισμένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ φωτίζουσαν τοὺς ὁρῶντας, πρότερον οὐχ ἑωράκει Μωσῆς, καὶ Ἠλίας, ὡς νῦν θεῶνται ἅμα τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. Ὡς καθολικῷ δὲ ἴσον δυνάμενον λαμβάνομεν τό· „ὁ θερίζων [5]) μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν

---

[1]) Codd. Reg. (itemq. H.) et Barberin.: *αὐτὸν καὶ συνάγειν καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον*, Bodlejan. aut. lectionem nostri textus exhibet. R.

[2]) Cod. Bodlej. optime *χορηγοῦ τῶν*, male Reg. (H. in textu) et Barber. *χορηγούντων*. R. — Huet. ad marg.: „scribas *χορηγοῦ τῶν*. Ferrar.“

[3]) Matth. VIII, 11.

[4]) Matth. XVII, 1. 2. 3.

[5]) Ev. Joann. IV, 36.

εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων·“ διὰ τὸ ἐν τοῖς ἑξῆς πλείονας λέγεσθαι τοὺς θεριστὰς, καὶ πλείονας τοὺς κεκοπιακότας, δηλονότι[1]) εἰς τὸ σπεῖραι. Λέγεται γὰρ ὡς πρὸς πολλοὺς θεριστὰς τό· „ἐγὼ[2]) ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε·“ καὶ ὡς πολλῶν ἐν τῷ σπόρῳ κεκμηκότων τό· „ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.“ Ἴσον δὲ δύναται τῷ[3]) καθολικῷ τό· „ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει·“ καὶ τὸ ἑξῆς τοιοῦτον· πᾶς ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα πᾶς ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ πᾶς ὁ θερίζων. Ταῦτα δὲ οἱ μέν τινες[4]) ἑτοίμως παραδέξονται, μὴ διστάζοντες περὶ τοῦ τὰ ἀποκεκρυμμένα ταῖς πάλαι γενεαῖς καὶ αὐτῷ Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις πεφανερῶσθαι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν, φωτίσαντος αὐτοῖς τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως τῆς πάσης γραφῆς· ἕτεροι δὲ ὀκνήσουσι προσέσθαι, μὴ τολμῶντες λέγειν[5]) τὸν τηλικοῦτον Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας μὴ ἐφθακέναι, ἔτι ὄντας ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ, ἐπὶ τὰ τοῖς ἀποστόλοις νενοημένα, καὶ τοῦτο ταῖς θείαις γραφαῖς ἐνεσπαρμένα, ταῖς ὑπ᾽ αὐτῶν διακονηθείσαις. Χρήσονται δὲ οἱ πρότεροι τῷ· „πολλοὶ[6]) προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν·“ καί· „ἰδοὺ,

---

1) Huetius h. l. δῆλον ὅτι.

2) Ev. Joann. IV, 38.

3) Cod. Bodlej. τῷ καθολικῷ. In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest τῷ. R.

4) Sic habet Cod. Bodlej., in Cod. Reg. (quem. H. sequit.) deest τινες. R.

5) Huetius min. accurate λέγει.

6) Matth. XIII, 17., ubi ὑμεῖς in edd. N. T. desideratur, et Lachm. εἴδαν exhibet pro εἶδον.

πλεῖον[1]) Σολομῶντος ὧδε·“ καὶ τῷ· „ἑτέραις[2]) γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ·“ καὶ τῷ ἐν τῷ Δανιὴλ[3]) γεγραμμένῳ μετά τινα ὅρασιν· „ὅτι ἀνέστην, καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιών·“ καὶ τῷ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ· „εἰσὶν οἱ λόγοι[4]) τοῦ βιβλίου τούτου ὡς βιβλίον ἀνθρώπου ἐσφραγισμένον, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ μὴ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνωθι, ἐρεῖ· οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα· καὶ δώσουσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ.“ Οἱ δὲ δεύτεροι ταῦτα πάντα διαλύσονται τῷ· „σοφὸς[5]) νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χείλεσι φορεῖ ἐπιγνωμοσύνην·“ λέγοντες Μωσέα καὶ ἕκαστον τῶν προφητῶν τὰ διακονηθέντα ὑπ᾽ αὐτῶν νενοηκέναι, οὐχ ὥστε καὶ ἑτέροις παραδοῦναι καὶ ἀναπτύξαι τὰ μυστήρια· τοὺς μέντοι γε ἀποστόλους, ὡς ἐν καιρῷ ἀποκαλύψεως γενομένους εἰπεῖν ἄν· „στήκετε,[6]) καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε·“ καί· „ἃ

---

[1]) Matth. XII, 42., ubi Σολομῶνος edd. exhibent.

[2]) Ephes. III, 5. 6., ubi verba ἐν πνεύματι voc. προφήταις adjecta sunt, et pro verbis: ἐν Χριστῷ in ed. Knapp. ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου, in ed. Lachm. autem haec leguntur: ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

[3]) Dan. VIII, 27., ubi plura aliaque in LXX. virorum vers. leguntur.

[4]) Jes. XXIX. 11. 12., ubi in ead. vers. singula singulis vocab. adjecta legunt. nec eod. eadem ordine procedunt.

[5]) Prov. XVI, 23., ubi καρδία σοφοῦ pro σοφός et φορέσει pro φορεῖ exhibent LXX. interpretes.

[6]) Sic habet Cod. Bodlej.; in Regio (quem H. sequitur) legitur: εἰπεῖν, ἀνστήκετε. R. — Cfr. II Thessal. II, 15.

ἤκουσας[1]) παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι·" καὶ ὅτι, εἰ ἐπεθύμουν πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἰδεῖν ἃ ἔβλεπον οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἃ ἤκουον λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, οὐ πάντως τὰ τῶν νομικῶν γραφῶν καὶ προφητικῶν ἐπεθύμουν, ἀλλὰ τούτων μείζονα, ἀπαγγελλόμενα πρὸς τοῖς πνευματικοῖς τοῦ νόμου καὶ τοῖς ἀποῤῥήτοις τῶν προφητῶν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις, ὁποῖα ἦν τό· „ἤκουσα[2]) ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι·" καὶ παραπλήσια τοῖς ὑπὸ τοῦ παρακλήτου λεγομένοις. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τούτοις[3]) τὸ ῥητὸν θεασώμεθα, οἷον εἶναί τινα διηγεῖται τὸν θερίζοντα μισθὸν λαμβάνειν, καὶ συνάγειν καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον ὁ Εὐαγγελιστὴς, λέγων· „ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων." Εἰ δὲ, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ, καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, τάχα ὁ σπείρων κοινωνῶν τῷ μισθῷ τοῦ θερίζοντος, καὶ τῇ συναγωγῇ τοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον συναγομένου καρποῦ, ἅμα τῷ θερίζοντι χαρήσεται. Ἄλλος δέ τις ἐρεῖ, ὅλα τὰ νομικὰ καὶ τὰ προφητικὰ ἀκριβῶς κατὰ τὴν πνευματικὴν ἐκδοχὴν νενοημένα Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις, καὶ ὡς ἐχρῆν κεκαλυμμένως καὶ ἐσκεπασμένως ἀναγεγραμμένα τὰ ἐσπαρμένα εἶναι· ἐπεὶ δὲ „λόγον[4]) σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ἐπιστήμων, αἰνέσει αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει," δῆλον ὅτι οἱ ἀπόστολοι σπέρμασιν ἀποῤῥητοτέρων καὶ βαθυτέρων χρησάμενοι, τοῖς ὑπὸ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν νενοημένοις,[5]) διαβεβή-

---

[1]) II Tim. II, 2. — Matth. XIII, 17.

[2]) II Cor. XII, 4.

[3]) Cod. Bodlej. ἐν τούτοις, Codd. Reg. (II. in textu) et Barberin. τούτοις. R. — H. ad marg.: „Ferrar. ἐν τούτοις, Perion. τοῦτο." — Ev. Joann. IV, 36.

[4]) Ecclesiastic. XXI, 15. (18.).

[5]) Cod. Bodlej. διανενοημένοις. R.

κασιν ἐπὶ τὸ εἰς πολλαπλασίονα φθάσαι τῆς ἀληθείας θεάματα, Ἰησοῦ ἐπαίροντος αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ φωτίζοντος αὐτῶν τὰς διανοίας, καὶ ἦν τὰ πολλαπλασίονα θερισμὸς τῶν λευκῶν[1]) χωρῶν· οὐχ ὡς ὑποδεέστεροι δὲ οἱ προφῆται καὶ Μωσῆς ἀρχῆθεν οὐκ εἶδον[2]) ὅσα οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπιδημίαν, ἀλλ' ὡς περιμένοντες τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἐχρῆν μετὰ τοῦ ἐξαιρέτου τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ ἐξαίρετα παρὰ τὰ λελαλημένα πώποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἢ γεγραμμένα ἀποκαλυφθῆναι ἀπὸ τοῦ οὐχ ἁρπαγμὸν[3]) ἡγησαμένου τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν κενώσαντος καὶ μορφὴν δούλου εἰληφότος.

47. „Ἐν γὰρ[4]) τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινὸς, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων.“ Εἴτε κατὰ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ληφθὲν παράδειγμα ἐκλαμβάνοιμεν τὰ κατὰ τὸν τόπον, σαφὲς, πῶς ἀληθινὸς ὁ λόγος[5]) ἐστὶ, τό· ἄλλον μὲν εἶναι τὸν σπείροντα, καὶ ἄλλον τὸν θερίζοντα· εἴτε κατὰ τὸ ἐσπαρκέναι μὲν Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, τεθεωρηκέναι δὲ λευκῶν γενομένων τῶν χωρῶν τοὺς ἐπάραντας τοὺς ὀφθαλμοὺς κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ κυρίου[6]) ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα θεάσωνται τὰς χώρας, πῶς ἦσαν λευ-

---

[1]) Cod. Bodlej. λευκῶν, Codd. Reg. (quem H. sequit.) vero et Barberin. πολλῶν. R.

[2]) οὐκ εἶδον. Desunt haec verba in Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barberino, sed leguntur in Cod. Bodlejano. R.

[3]) Philipp. II, 6. 7.

[4]) Ev. Joann. IV, 37., ubi edd. N. T. ὁ ἀληθινός exhibent.

[5]) Cod. Bodlej. ὁ λόγος, Codd. Reg. (itemque H.) et Barberin. λόγος. Mox pro καὶ ἄλλον κ. τ. λ. Codd. Reg. (nec non H.) et Barber. ἄλλον δὲ τὸν θερίζοντα. R.

[6]) Cod. Bodlej. κυρίου, Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber. Σωτῆρος. R.

καὶ πρὸς θερισμὸν ἤδη, καὶ οὕτω δῆλον, πῶς ἄλλος ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. Σκόπει δὲ, εἰ τὸ, ἄλλος καὶ ἄλλος, δυνατὸν νοῆσαι διὰ τὸ ἐκείνους μὲν ἐπὶ τοιάδε βίου ἀγωγῇ δικαιοῦσθαι, τούτους δὲ ἐπὶ ἑτέρᾳ παρ' ἐκείνην, ὥστε εἰπεῖν ἄλλον μὲν τὸν νομικὸν, ἄλλον δὲ τὸν εὐαγγελικόν. Πλὴν ἅμα χαίρουσιν ἑνὸς τέλους ἀπὸ ἑνὸς Θεοῦ διὰ ἑνὸς Χριστοῦ ἐν ἑνὶ ἁγίῳ πνεύματι ἀμφοτέροις ἀποκειμένου.

48. Ὁ δ' Ἡρακλέων τό· „ἵνα[1]) ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων·" οὕτω διηγήσατο· „„χαίρει μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων, ὅτι σπείρει, καὶ ὅτι εἴδη τινὰ τῶν σπερμάτων αὐτοῦ συνάγεται, ἐλπίδα ἔχων τὴν αὐτὴν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ θερίζων ὁμοίως τι καὶ θερίσει· ἀλλ' ὁ μὲν[2]) πρῶτος ἤρξατο σπείρων, ὁ δεύτερος ὁ[3]) θερίζων. Οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἐδύναντο ἀμφότεροι ἄρξασθαι· ἔδει γὰρ πρῶτον σπαρῆναι, εἶθ' ὕστερον θερισθῆναι. Παυσαμένου μέντοι γε τοῦ σπείροντος σπείρειν, ἔτι θερίζει ὁ θερίζων· ἐπὶ μέντοι γε τοῦ παρόντος ἀμφότεροι τὸ ἴδιον ἔργον ἐνεργοῦντες ὁμοῦ χαίρουσι, κοινὴν χαρὰν τὴν τῶν σπερμάτων τελειότητα ἡγούμενοι."" Ἔτι δὲ καὶ εἰς τό· „ἐν τούτῳ[4]) ἐστὶν ὁ λόγος ἀληθινὸς, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων·" φησίν· „„ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὸν τόπον υἱὸς[5]) ἀνθρώπου σπείρει· ὁ δὲ Σωτὴρ ὢν καὶ αὐ-

---

[1]) Ev. Joann. IV, 36.

[2]) H. in textu: ἄλλο μέν, ad marg.: „Ferrar. ἀλλ' ὁ μέν, Perion.: ἄλλος μέν." R. in textu: ἀλλ' ὁ μέν, in notis: „„Cod. Bodlej. ἀλλ' ὁ μέν, Reg. ἄλλο, Perion. legebat ἄλλος.""

[3]) In ed. Huet. desideratur ὁ.

[4]) Ev. Joann. IV, 37. coll. pag. 94. not. 4.

[5]) H. et R. in textu υἱόν, H. ad marg.: „Ferrar. υἱός," R. in notis: „„legendum videtur vel υἱὸς ἀνθρώπου, vel υἱῷ ἀνθρώπου."" — Equidem coll. iis, quae

τὸς υἱὸς ἀνθρώπου θερίζει, καὶ θεριστὰς πέμπει[1]) τοὺς διὰ τῶν μαθητῶν νοουμένους ἀγγέλους, ἕκαστον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.““ Οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἐξέθετο τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ ἀνθρώπου, τίνες εἰσὶν, ὧν ὁ εἷς σπείρει, καὶ ὁ εἷς θερίζει.

49. „Ἐγὼ[2]) ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν[3]) εἰσεληλύθατε.“ Οὐ χαλεπὸν ἐκ τῶν προειρημένων θεωρῆσαι, πῶς ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς θερίζειν τοῦτο, εἰς ὃ οὐκ αὐτοὶ κεκοπιάκασιν, ἀλλ' οἱ πρὸ αὐτῶν· καμόντος γὰρ Μωσέως, καὶ τῶν προφητῶν, ἵνα χωρῆσαι δυνηθῶσι νοῆσαι τὰ μυστήρια, ὧν τὰ ἴχνη ἐν τοῖς γράμμασιν ἑαυτῶν ἡμῖν καταλελοίπασιν, εἰς τὸν Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν κόπον οἱ ἀπόστολοι εἰσεληλύθασιν, Ἰησοῦ μυσταγωγοῦντος, θερίζοντες καὶ συνάγοντες εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τὸν ἐν ἐκείνοις[4]) νοῦν. Καὶ ἀεὶ δὲ ὁ λόγος τοῖς μαθητευομένοις γνησίως ποιεῖ τοὺς τῶν προτέρων καμάτους σαφεστέρους, χωρὶς τοῦ ὁμοίου τοῖς σπείρασι κόπου. Εἰς ὅλα δὲ τὰ περὶ τῶν ὑπὸ ἄλλων θεριζομένων καὶ τοῦτο ἐπισκοπητέον,[5]) μήποτε ἀγγέλων ἐπὶ τῆς σπορᾶς τῶν ἀνθρώπων τεταγμένων οἱ συνεργοὶ τῆς τελειώσεως τῶν ἐσπαρμένων ἀπόστολοι εἰς τὸν τῶν[6])

---

statim sequuntur pag. 96. lin. 4. et 5. lect. *υἱός* in textum recepi.

[1]) R. in notis: „Cod. Bodlejan.: *συνάγει*.“

[2]) Ev. Joann. IV, 38.

[3]) Huet. min. accurate *αὐτόν*.

[4]) Huet. in textu *τῆς ψυχῆς ἑαυτῶν τὸν ἐκείνοις*, ad marg., de ordine priorum verborum nihil disserens: „scribas *τὸν ἐν ἐκείνοις*.“

[5]) H. et R. in textu *ἐπισκοπητέον*, R. in notis: „Cod. Bodlej. *σκοπητέον*, Reg. *ἐπισκοπητέον*.“

[6]) Deest *τῶν* in ed. Huetiana.

ἑτέρων κόπον[1]) εἰσέρχονται θερίζοντες, καὶ καρποὺς ἐν τοῖς ὠφελημένοις εὑρίσκοντες, οὕστινας ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία ἑτοίμους πρὸς θερισμὸν καὶ πρὸ τῆς ἐλπιζομένης τετραμήνου πεποίηκεν. Ἐὰν δὲ ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει, θεωρῆσαι ἄξιον, εἰ καματηρά ἐστιν ἡ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸ ἐνσπείρεσθαι ψυχὰς σώμασι λειτουργία, δύο τινὰ συναγόντων τῇ φύσει ἐναντίων εἰς κρᾶσιν[2]) μίαν, καὶ ἐν καιρῷ τῷ τεταγμένῳ, ἀρχομένων τε τὴν περὶ ἑκάστου ποιεῖν οἰκονομίαν, καὶ εἰς τελεσφόρησιν προαγόντων τὸν προπεπλασμένον. Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις τούτοις ἐναντίον εἶναι τὸ αὐτὸν λέγεσθαι πλάσσειν τὸν Θεὸν ἔν τε τῷ· „αἱ χεῖρές[3]) σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με·“[4]) καὶ ἐν τῷ· „πρὸ[5]) τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε.“ Πρὸς τοῦτο λεκτέον, ὅτι ὥσπερ ὁ νόμος διετάγη δι᾽ ἀγγέλων, καὶ[6]) λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, δῆλον δ᾽ ὅτι ὑπὸ Θεοῦ λαληθείς, οὕτως ἐνδέχεται καὶ διὰ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῆς γενέσεως ἀγγέλων Θεὸν πλάττειν ἐν κοιλίᾳ λέγειν.[7]) Οὐκ οἶδα δέ, εἰ χώραν ἔχει εἰς τὸ ἠπορημένον καὶ τοιοῦτόν τι λέγειν, ὅτι οἱ εἰπόντες· „αἱ χεῖρές[8]) σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν[9]) με·“

---

[1]) Cod. Bodlej. κόπον, Reg. (quem H. sequit.) κάματον. R.

[2]) H. et R. κράσιν.

[3]) Psalm. CXIX, 73. (CXVIII.)

[4]) Desideratur με in edit. Huetii.

[5]) Jerem. I, 5. — Cod. Bodlej. (H. ad marg.) πρὸ τοῦ με πλάσαι, Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin. male πρὸ τοῦ μεταπλάσαι. R.

[6]) In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest καί. R. — Galat. III, 19. — Hebr. II, 2.

[7]) H. λέγειν, R. λέγει.

[8]) Psalm. CXIX, 73. (CXVIII.) coll. Job. X, 8.

[9]) καὶ ἔπλασάν με. Haec desiderantur in Cod.

Ἰὼβ καὶ Δαβὶδ μερίδος ὄντες Θεοῦ ἐπλάσθησαν, καὶ ὁ Ἱερεμίας ἀκούων· „πρὸ[1]) τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε·“ ὡς τῆς μερίδος ἐσόμενος τοῦ Θεοῦ πέπλασται ὑπ' αὐτοῦ· οἱ δὲ τῶν ἑτέρων μερίδες ὄντες ὑπὸ τῶν λαχόντων αὐτοὺς πλάττονται. Καὶ περιεργότερόν γε οὗτος ὁ λόγος ἐκλήψεται[2]) τό· „ποιήσωμεν[3]) ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν·“ τοῦτο λέγοντος τοῦ Θεοῦ περὶ πάντων ἀνθρώπων καὶ προκαταρχομένου τοῦ ἔργου, ὅπερ ἔργον[4]) ὕστερον καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν,[5]) πρὸς οὓς ὁ λόγος, κατὰ οἰκείαν μερίδα γίνεται, τούτοις λέγοντος τοῦ Θεοῦ· „ποιήσωμεν ἄνθρωπον·“ οἷς καί φησιν ἐπὶ τῆς τῶν διαλέκτων συγχύσεως· „δεῦτε[6]) καταβάντες τὴν γλῶσσαν συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν.“ Ταῦτα δὲ οὐκ ἀποφαινόμενοι λέγομεν, πολλῆς γὰρ βασάνου τὰ τηλικαῦτα χρήζει, ἵν' εὑρεθῇ, πότερον οὕτως ἔχει, ἢ ἑτέρως. Οὐ καταφρονητέον δὲ καὶ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς· ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων μερίς ἐστί τινος κατὰ τό· „ὅτε[7]) διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, καὶ ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν

Reg. (quem H. sequit.), sed restituuntur e Codd. Barberino et Bodlejano. R.

1) Jerem. I, 5.

2) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἐκλήψεται, Cod. Reg. (H. in textu) perperam ἐκλείψεται. R.

3) Genes. I, 26. coll. pag. 50. not. 5.

4) Cod. Bodlej. optime ἔργον, Cod. Reg. (item H.) male ἔργου. R.

5) H. absque causa ad marg.: „λείπει τι.“

6) Genes. XI, 7., ubi haec verba a LXX. interpretibus hoc modo et ordine exhibentur: δεῦτε, καὶ (quod propter seq. καταβάντες facillime excidere poterat) καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν.

7) Deuteron. XXXII, 8. 9., ubi LXX. interpretes καί omittunt ante verba: ὡς διέσπειρεν.

κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγενήθη[1]) μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.“ Εἰ δὲ μερίς ἐστι πάντως ἕκαστός τινος,[2]) διασπείραντος τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀδὰμ υἱοὺς, ἕκαστος μὲν τῶν ἀγγέλων κάμνει περὶ τὴν ἰδίαν μερίδα, οἰκονομῶν τὰ κατ᾽ αὐτήν· ἐν δὲ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίᾳ[3]) λαμβάνονται αἰχμαλωτιζόμενοι εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν πάντων μερίδος, διὰ τῶν ὑπηρετούντων τῷ εὐαγγελίῳ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ διδασκάλων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ προσάγονται εἰς τὸ γενέσθαι τὰ ἔθνη κληρονομίαν τοῦ Χριστοῦ. Μήποτε οὖν δύναται διὰ τοῦτο λέγεσθαι τοῖς ἀποστόλοις μετ᾽ ὀλίγον ἀκουσομένοις· „πορεύεσθε,[4]) μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη“ τό· „ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.“ Εἰ δὲ ἅγιοι ἄγγελοί εἰσιν οἱ τὰς λοιπὰς μερίδας παρὰ τὴν ἐκλεκτὴν εἰληχότες, καὶ ἐπὶ τῆς διασπορᾶς τῶν ψυχῶν διατεταγμένοι, οὐδέν ἐστιν ἄτοπον, τὸν σπείροντα ὁμοῦ χαίρειν καὶ τὸν θερίζοντα μετὰ τὸν θερισμόν. Ὁ δ᾽ Ἡρακλέων φησίν· „„ὅτι οὐδὲ[5]) αὐτῶν, οὐδὲ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐσπάρη ταῦτα τὰ σπέρ-

---

[1]) H. min. accurate ἐγεννήθη.

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg. duce Ferrario) ut in nostro textu, Cod. Reg. (H. in textu) perperam πάντων ἕκαστός τινας. R.

[3]) Cfr. Orig. Homilia IX. in Genes. a verbis: *quomodo haereditates cepit Christus civitates adversariorum? Per hoc* etc. usque ad verba: *Et ideo adversantur —— et certamina concitant.* H. et R.

[4]) Matth. XXVIII, 19., ubi ed. Knapp. πορευθέντες exhibet, ed. aut. Lachm. πορευθέντες (οὖν) pro πορεύεσθε offert. — Ev. Joann. IV, 38.

[5]) Ferrar.: *per ipsos*, legisse videtur δι᾽ αὐτῶν. Quae tamen lectio, licet δι᾽ propt. praeced. οὐδέ facillime excidere potuerit, si vel verba: φησὶ δὲ τῶν ἀποστόλων contuleris, stare nequit.

ματα·" " (φησὶ δὲ τῶν ἀποστόλων) ,,,,οἱ δὲ κεκοπιακότες εἰσὶν οἱ τῆς οἰκονομίας ἄγγελοι, δι' ὧν ὡς μεσιτῶν ἐσπάρη καὶ ἀνετράφη." " Εἰς δὲ τό· ,,ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε·" ταῦτα ἐξέθετο· ,,,,οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς κόπος[1]) σπειρόντων καὶ θεριζόντων· οἱ μὲν γὰρ ἐν κρύει καὶ ὕδατι καὶ κόπῳ τὴν γῆν σκάπτοντες σπείρουσι, καὶ δι' ὅλου χειμῶνος τημελοῦσι[2]) σκάλλοντες καὶ τὰς ὕλας ἐκλέγοντες· οἱ δὲ εἰς ἕτοιμον καρπὸν εἰςελθόντες θέρους εὐφραινόμενοι θερίζουσιν." " Ἐξέσται δὲ συγκρίνοντι τάδε ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τῷ ἐντυγχάνοντι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέωνος ὁρᾶν, ὁποία τῶν διηγήσεων ἐπιτετεῦχθαι δύναται.

50. ,,Ἐκ[3]) δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης, ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα." Τῆς Σαμαρείτιδος καταλιπούσης τὴν ὑδρίαν, καὶ ἀπεληλυθυίας εἰς τὴν πόλιν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίσασθαι[4]) τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῶν πιστευόντων τῷ λόγῳ τῆς γυναικὸς ἐρχομένων πρὸς τὸν κύριον, ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς συντυγχάνων πεποίηται τοὺς προειρημένους λόγους, ἐρωτώντων τῶν μαθητῶν ὅπως φάγῃ. Μετὰ δὲ τὸ λεχθῆναι πρὸς τοὺς μαθητὰς τὰ κατὰ δύναμιν ἐξητασμένα, ἐπαναλαμβάνει ἡ γραφὴ τὰ περὶ τῶν ἐληλυθότων ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν, καὶ πιστευσάντων διὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναικὸς λεγούσης· ,,ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα." Εἰ δὲ κρατοῦμεν

---

1) H. et R. in textu σκοπός, R. in notis: ,,Ferrar. legebat κόπος." — Lectio σκοπός, si ad lit. σ respexeris, ex voc. praeced. αὐτός haud dubie originem duxit.

2) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) τημελοῦσι, Cod. Reg. (H. in textu) perperam τῇ μέλλουσι.

3) Ev. Joann. IV, 39., ubi in edd. N. T. verba εἰς αὐτόν voc. ἐπίστευσαν adjecta leguntur. — Hinc Ferrar. Tom. XVII. auspicatur. Huet.

4) Huetius: ἀναγγελίσασθαι.

τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τῆς τοῦ Ἰακὼβ πηγῆς οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν, τίνα τρόπον ἐπιτυχόντες λόγου ὑγιοῦς οἱ προκατειλημμένοι ἐν ἑτεροδιδασκαλίαις καταλείπουσι τὴν οἱονεὶ τῶν δογμάτων πόλιν, καὶ ἐξελθόντες[1]) αὐτῆς ὑγιαινόντως πιστεύουσι, μιᾶς τινος παρὰ τῇ τοῦ Ἰακὼβ πηγῇ προτέρας κεχωρηκυίας τὴν σωτήριον διδασκαλίαν, καὶ καταλιπούσης τὴν προειρημένην ὑδρίαν ὑπὲρ τοῦ καὶ ἑτέρους ἐπὶ τὸ ὁμοίως ὠφεληθῆναι προκαλέσασθαι. Ὁ δ' Ἡρακλέων τοῖς μέν· „ἐκ τῆς πόλεως·" ἀντὶ τοῦ· ἐκ τοῦ κόσμου, ἐξείληφε· τὸ δέ· „διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικός·" τουτέστι, διὰ τῆς πνευματικῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐπισημαίνεταί γε τό· „πολλοί·" ὡς πολλῶν ὄντων ψυχικῶν· τὴν δὲ μίαν λέγει τὴν ἄφθαρτον τῆς ἐκλογῆς φύσιν, καὶ μονοειδῆ, καὶ ἑνικήν. Ἔστημεν δὲ καὶ ἡμεῖς[2]) ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὡς οἷόντε ἦν, πρὸς ταῦτα.

51. „Ὡς οὖν ἦλθον[3]) πρὸς αὐτὸν καὶ οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν

---

[1]) H. et R. in textu: καὶ ἐξελθόντες αὐτῆς ὑγιαινόντως πιστεύουσι, H. tamen in notis: „videtur legisse Ferrar.: καὶ ἐξελθόντες αὐτῆς εἰς κενόν πως (H. min. accurate scripsit: εἰς κενὸν, πῶς κ. τ. λ.) πιστεύουσι, vertit enim: *et egressi ex ea in vacuum, aliquo modo credunt.* Sed omnino retinenda Cod. Reg. scriptura." Item R. in notis: „„Cod. Bodlej. καὶ ἐξελθ. αὐτ. εἰς κενόν πως πιστεύουσι, sicque leg. Ferr., sed omnino retinenda est Codd. Reg. et Barber. scriptura.""

[2]) καὶ ἡμεῖς. Deest in Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber., sed legitur in Bodlej. R.

[3]) Ev. Joann. IV, 40. 41. Particulam καί ante verba οἱ Σαμαρεῖται, in edd. N. T. non obviam, h. l. ab Orig. ipso non ex exemplari quodam in textum receptam esse, patet ex pag. 55. lin. 4. et 5. a fine text. coll. not. 4. — H. et R. h. l. et in seqq. αὐτοῖς, Knapp. et Lachm. αὑτοῖς.

λόγον αὐτοῦ.“ Οὐκ ἀπιθάνως τις συγκρούσει τό· „εἰς ὁδὸν ἐθνῶν [1]) μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε·“ τῷ ῥητῷ τούτῳ. Ἐρωτηθεὶς γὰρ ὁ Σωτὴρ μεῖναι παρὰ τοῖς Σαμαρείταις, ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, ὁ εἰπών· „εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε·“ δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ συνεισεληλύθεισαν [2]) αὐτῷ. Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸ μὲν εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπελθεῖν, ἔστιν ἀναλαβεῖν τι δόγμα ἐθνικὸν, ἀλλότριον τοῦ Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁδεῦσαι κατ' αὐτό· τό δ' εἰς πόλιν εἰσελθεῖν Σαμαρειτῶν, τὸ ἔν τινι γενέσθαι ψευδωνύμῳ γνώσει τῶν λεγόντων νομικοῖς, ἢ προφητικοῖς, ἢ εὐαγγελικοῖς, ἢ ἀποστολικοῖς προσέχειν λόγοις. Ἔξεστι δὲ καταλειπόντων Σαμαρειτῶν τὴν ἰδίαν πόλιν, καὶ ἐλθόντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν [3]) παρὰ τὴν τοῦ Ἰακὼβ πηγὴν, ἀποδεξάμενον τὴν προαίρεσιν τῶν πιστευσάντων τὸν Ἰησοῦν μεῖναι παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν· οἶμαι δ' ὅτι παρατετηρημένως ὁ Ἰωάννης οὐ πεποίηκε τό· „ἠρώτων αὐτὸν“ οἱ Σαμαρεῖται εἰσελθεῖν εἰς τὴν Σαμάρειαν, ἢ [4]) εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ

---

[1]) Matth. X, 5.

[2]) H. et R. in textu συνεισεληλύθεισαν, H. ad marg.: „scribas: οὐ συνεισεληλύθεισαν.“ Idem in notis (quae R. quoque adjunctis nonnullis affert) haec habet: „negandi particulam apponit Ferrar., et merito. Secus Cod. Reg. (R. teste Codd. Bodlej quoque et Barber.) et Perionius.“ — Etiamsi οὐ propt. praeced. voc. αὐτοῦ facillime excidere potuerit, consulto tamen, id quod seqq. accuratius demonstrant, Orig. h. l. affirmat, quod respectu illius praecepti habito pernegandum erat.

[3]) H. et R. in textu: πρὸς τὸν Ἰησοῦν, R. in notis: „Codd. Reg. et Barberin.: καὶ ἐλθόντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν παρὰ τὴν κ. τ. λ.; sed in Bodlej. non legit. πρὸς τὸν Ἰησοῦν, quod abesse potest sine ullo sensus detrimento.“

[4]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἢ εἰσελθεῖν, Regius (H. in textu) male omisit ἤ. R.

„μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς·“ οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι τὸ μεῖναι [1]) παρὰ τῷ πιστεύοντι, καὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἑξῆς δὲ οὔ φησι· καὶ ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ „δύο ἡμέρας,“ ἢ, ἔμεινεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ᾽ „ἔμεινεν ἐκεῖ,“ τουτέστι παρὰ τοῖς ἐρωτήσασι. Μένει γὰρ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῖς ἐρωτήσασι, καὶ μάλιστα ὅτε οἱ ἐρωτῶντες αὐτὸν ἐξέρχονται τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν Ἰησοῦν, [2]) οἱονεὶ μιμησάμενοι τὸν Ἀβραὰμ, πεισθέντα τῷ εἰπόντι Θεῷ· „ἔξελθε [3]) ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου.“ Δύο δὲ ἡμέρας μένει παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτόν· οὐδέπω γὰρ ἐχώρουν καὶ τὴν τρίτην αὐτοῦ ἡμέραν, ἐπεὶ οὐχ οἷοίτε ἦσαν χωρῆσαί τι τεράστιον, ὁποῖον οἱ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ συνδειπνοῦντες τῷ Ἰησοῦ ἐν τῷ γάμῳ. Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῶν ἀπὸ τῆς Σαμαρείας πιστευόντων πολλῶν ἦν ὁ λόγος [4]) τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης, ὅτι εἶπέ μοι πάντα ἃ ἐποίησα· ἡ δὲ αὔξησις καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν πολλῷ πλειόνων πιστευόντων, οὐκέτι διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ὁμοίως αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ θεωρεῖται ὁ λόγος, φωτίζων τὸν χωροῦντα, ἢ ὅτε δι᾽ ἑτέρου λεγόμενος μαρτυρεῖται. Ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς τοὺς τόπους ταῦτά φησι· „παρ᾽ αὐτοῖς“ ἔμεινε, καὶ οὐκ ἐν αὐτοῖς· καὶ „δύο ἡμέρας,“ ἤτοι τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, καὶ τὸν μέλλοντα τὸν ἐν γάμῳ, ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ

---

[1]) Cod. Bodlej. τὸ μεῖναι, Reg. (nec non H.) τοῦ μεῖναι. R.

[2]) H. et R. in textu: πρὸς αὐτὸν Ἰησοῦν, R. in notis: „Cod. Bodlej. πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Reg. πρὸς αὐτὸν Ἰησοῦν.“

[3]) Genes. XII, 1.

[4]) H. in textu: ἦν πολλῶν λόγος ὁ τῆς κ. τ. λ., ad marg., nihil de verbis ὁ τῆς κ. τ. λ. disserens, haec habet: „scribas: πολλῶν ἦν.“ — Cfr. Ev. Joann. IV, 39.

χρόνον, καὶ τὸν μετὰ τὸ πάθος, ὃν παρ' αὐτοῖς ποιήσας, πολλῷ πλείονας διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐπιστρέψας εἰς πίστιν ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῶν. Λεκτέον δὲ πρὸς τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ παρατήρησιν, — ὅτι „παρ' αὐτοῖς“ καὶ οὐκ ἐν αὐτοῖς γέγραπται, — ὅτι ὅμοιον τῷ· „παρ' αὐτοῖς·“ ἐστὶ τό· „ἰδοὺ, ἐγὼ[1]) μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας·“ οὐ γὰρ εἶπεν· ἐν ὑμῖν εἰμι. Ἔτι δὲ λέγων τὰς δύο ἡμέρας ἤτοι τοῦτον τὸν αἰῶνα εἶναι καὶ τὸν μέλλοντα, ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ μετὰ τὸ πάθος, οὔτε τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας μετὰ τὸν μέλλοντα νενόηκεν, περὶ ὧν φησιν ὁ Ἀπόστολος· „ἵνα ἐνδείξηται[2]) ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις·“ οὔτε ἑώρακεν[3]) ὅτι οὐ μόνον πρὸ τοῦ πάθους, ἀλλὰ[4]) καὶ μετὰ τὸ πάθος σύνεστι τοῖς ἐρχομένοις πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ μετὰ τοῦτο χωρίζεται· ἀεὶ γὰρ μετὰ τῶν μαθητῶν ἐστι, μηδέπω ποτὲ καταλείπων[5]) αὐτοὺς, ὥστε[6]) καὶ λέγειν αὐτούς· „ζῶ δὲ,[7]) οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.“

52. „Τῇ δὲ[8]) γυναικὶ ἔλεγον· οὐκέτι διὰ τὴν λαλιάν σου πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν ὅτι ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.“

---

[1]) Matth. XXVIII, 20.

[2]) Ephes. II, 7.

[3]) Cod. Bodlej. ἑώρακεν, Codd. Reg. (quem H. sequitur) et Barberin. ὁρᾷ. R.

[4]) Cod. Bodlej. ἀλλὰ καὶ μετά κ. τ. λ. Cod. Reg. (quem H. sequit.) omisit ἀλλά.

[5]) Cod. Bodlejan.: μηδέποτε καταλιπών. R.

[6]) H. h. l. et pag. 105. lin. 3. ὥς τε.

[7]) Galat. II, 20. — H. et R. h. l. οὐκ ἔτι.

[8]) Ev. Joann. IV, 42., ubi ab initio vers. edd. N. T. haec exhibent: τῇ τε γυν. ἔλεγον· ὅτι (Lachm. ὅτι uncis inclusit) οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν κ. τ. λ.; verba autem ὅτι — κόσμου hoc ordine procedunt: ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου (verbis ὁ Χριστός voc. κόσμου a Knapp. adjectis).

Ἀρνοῦνται τὴν διὰ τὴν λαλιὰν τῆς γυναικὸς πίστιν, κρεῖττον[1]) ἐκείνης εὑρόντες τὸ ἀκηκοέναι αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὥστε καὶ εἰδέναι, ὅτι ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Καὶ βέλτιόν γέ ἐστιν αὐτόπτην γενέσθαι τοῦ λόγου καὶ χωρὶς ὀργάνων διδάσκοντος ἀκούειν αὐτοῦ, καὶ φαντασιοῦντος οὐ[2]) διὰ τῶν διδασκόντων τὸ ἡγεμονικὸν, εὑρίσκον τρανότητα[3]) τοὺς τῆς ἀληθείας τύπους, ἤπερ μὴ ὁρῶντα αὐτὸν, μηδὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως φωτιζόμενον αὐτοῦ διακόνων τῶν ἑωρακότων αὐτὸν ἀκούειν τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Ἀμήχανον γὰρ τὸ αὐτὸ τῷ ἑωρακότι γινόμενον περὶ τὸ ἡγεμονικὸν πάθος παθεῖν τὸν ἀπὸ τοῦ ἑωρακότος καὶ ἀπαγγέλλοντος αὐτὸν διδασκόμενον· καὶ κρεῖττόν γε διὰ εἴδους[4]) περιπατεῖν ἢ διὰ πίστεως. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν οἱονεὶ διὰ εἴδους περιπατοῦντες ἐν τοῖς προηγουμένοις λέγοιντο ἂν εἶναι χαρίσμασι, λόγῳ[5]) σοφίας διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καὶ λόγῳ γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· οἱ δὲ διὰ πίστεως, εἰ καὶ χάρισμά ἐστιν ἡ πίστις κατὰ τό· „ἄλλῳ δὲ[6]) πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι·“ τῇ τάξει τῶν προτέρων εἰσὶν ὕστεροι. Ἐξεταστέον δὲ, πότε καὶ πῶς λέγει Παῦλος· „διὰ πίστεως[7]) γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους·“ πῶς γὰρ, ὡσεὶ πολ-

---

[1]) H. et R. in textu κρεῖττον, H. ad marg.: „Ferrar. et Perion. κρείττονα,“ R. in notis: „„Codd. Bodlej. et Barberin. κρείττονα.““

[2]) οὐ διὰ τῶν κ. τ. λ. Negandi particula deest in Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barberino. R.

[3]) H. absque causa ad marg.: „scribas (R. in notis: scribendum videtur) κατὰ τρανότητα.“

[4]) II Cor. V, 7. — In seqq. Huet. Διὰ τοῦτο οἱ κ. τ. λ., R.: Διὰ τοῦτ' οἱ κ. τ. λ.

[5]) I Cor. XII, 8.

[6]) Ibidem vers. 9., ubi Knapp. ἑτέρῳ δέ exhibet, Lachm. ἑτέρῳ (δέ) pro ἄλλῳ δέ.

[7]) II Cor. V, 7.

λοὶ νοοῦσι, διὰ πίστεως, καὶ οὐ διὰ εἴδους περιπατεῖ ὁ ἐμβριθέστατα λέγων· „οὐκ[1]) εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστὲ ἐν κυρίῳ;" Ἴδωμεν οὖν τὸ ῥητὸν πῶς δεῖ ἐκλαβεῖν τό· „διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους·" ἀναλαβόντες αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω οὕτως ἔχον·[2]) „ὁ δὲ κατεργασάμενος[3]) ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ὁ Θεὸς, ὁ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος. Θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους·" — δῆλον δ' ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ὅτε ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· — „θαῤῥοῦντες μᾶλλον εὐδοκοῦμεν ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον." Τούτων οὕτως εἰρημένων εἰς τὸ νοῆσαι, τί τὸ ἐνδημεῖν τῷ σώματι καὶ ἐκδημεῖν ἀπὸ τοῦ κυρίου, τί τε τὸ ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον, ἑαυτῶν πυθώμεθα, τί περὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐροῦμεν· πότερον ὅτι ἐνδημῶν τῷ σώματι ἐξεδήμει ἀπὸ τοῦ κυρίου, ἢ ὅτι ἐκδημῶν τοῦ σώματος ἐνεδήμει τῷ κυρίῳ. Ἀλλὰ σαφὲς,[4]) ἐπεὶ οἱ ἐν σαρκὶ

---

[1]) I Cor. IX, 1.

[2]) H. et R. in textu ἔχειν, H. recte ad marg.: „scribas ἔχον." — R. min. accur. in notis: „„scribendum videtur vel ἐχόντων, vel ἔχον."" Lectionem enim ἐχόντων prorsus non convenire seqq., me vel non monente luce clarius patet.

[3]) II Cor. V, 5., ubi in Edd. N. T. simpliciter legitur Θεός, et Lachm. ut in nostro textu ὁ δούς exhibet, Knapp. contra ὁ καὶ δούς. Vers. 6. et 7. et 8., ubi in edd. N. T. haec leguntur: θαῤῥοῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι κ. τ. λ.

[4]) Cod. Bodlejan. σαφές, Cod. Reg. (H. quoque) σαφῶς. R.

ὄντες[1]) Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται, οἱ δ' ἅγιοι οὐκ εἰσὶν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς· Παῦλος οὐκ ἦν ἐν σαρκὶ, οὐδὲ ἐν σώματι, ἀληθεύει γὰρ λέγων· „δοκῶ[2]) δὲ κἀγὼ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν·" οὐκ ἐνδημῶν δὲ τῇ σαρκὶ καὶ σώματι, τοῦ ἐνδημοῦντος τῷ σώματι διὰ πίστεως περιπατοῦντος, οὐ διὰ εἴδους. Καὶ ὅρα, εἰ δύναται τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας εἶναι, τὸ μὴ ταὐτὸν φάσκειν ἐν σαρκὶ εἶναι καὶ ἐνδημεῖν σώματι· οἱ μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται, οἱ δὲ ἐνδημοῦντες τῷ[3]) σώματι ἐκδημοῦσιν μὲν ἀπὸ τοῦ κυρίου, πλὴν διὰ τῆς πίστεως περιπατοῦσιν, εἰ καὶ μηδέπω χωροῦσι διὰ εἴδους. Καὶ οἶμαι ὅτι ἐν σαρκὶ μέν εἰσιν οἱ κατὰ σάρκα στρατευόμενοι, ἐνδημοῦσι δὲ τῷ σώματι καὶ ἐκδημοῦσιν ἀπὸ τοῦ κυρίου οἱ τὰ πνευματικὰ τῆς γραφῆς μὴ νοοῦντες, ἀλλ' ὅλοι προσκείμενοι[4]) αὐτῇ καὶ τῷ σώματι· πῶς γὰρ οὐκ ἐκδημεῖ ἀπὸ τοῦ κυρίου, εἰ ὁ κύριος τὸ πνεῦμά[5]) ἐστιν, ὁ μηδέπω χωρῶν[6]) τὸ ζωοποιοῦν πνεῦμα, καὶ πνευματικὸν τῆς γραφῆς; Πλὴν διὰ πίστεως ὁ τοιοῦτος περιπατεῖ, ἐκδημεῖ δὲ ἐκ τοῦ σώμα-

---

[1]) Rom. VIII, 8. 9.

[2]) I Cor. VII, 40.

[3]) Deest τῷ in edit. Huetii.

[4]) Cod. Bodlej. ὅλοι προσκείμενοι, Cod. Reg. (quem H. sequit.) ὁλοπροσκείμενοι. R.

[5]) II Cor. III, 17.

[6]) H. in textu: ὁ μὴ δυνατὸς χωρεῖν, in notis: „ita videtur legisse Perionius, qui vertit: *is qui vivificantem spiritum, et quod est spirituale in Scriptura, capere non potest.* Cod. Reg. habet: ὁ μὴ δυνάτω χωρῶν. Ferrarium vero legisse verisimile est: ὁ μηδέπω χωρῶν." Idem ad marg.: „scribas μηδέπου (non μηδέπω scripsit) χωρῶν." — R. in textu: ὁ μηδέπω χωρῶν, in notis: „„Codd. Bodlej. et Barber.: ὁ μηδέπω χωρῶν, Reg. etc. (cfr. Huet. annotatio).""

τος, καὶ ἐνδημεῖ πρὸς τὸν κύριον ὁ τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς συγκρίνων, καὶ γινόμενος πνευματικὸς,[1]) ὁ πάντα ἀνακρίνων, αὐτὸς δὲ ἀνακρινόμενος ὑπ' οὐδενός. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως τῆς εἰς τὰ ἀποστολικὰ ῥητὰ εἰρῆσθαι δοκεῖ, ἀλλά γε ἀναγκαιότατα πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ λόγου τῶν Σαμαρειτῶν ἐστιν, οὐκέτι διὰ τὴν λαλιὰν πιστευόντων τῆς γυναικὸς, ἀλλ' ἀκηκοότων καὶ εἰδότων ὅτι ὁ τοιοῦτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ[2]) κόσμου. Οὐδὲν μέντοι γε θαυμαστὸν περί τινων μὲν διὰ πίστεως περιπατεῖν, καὶ μὴ διὰ εἴδους, περὶ ἑτέρων δὲ διὰ εἴδους τοῦ μείζονος παρὰ τὸ διὰ πίστεως περιπατεῖν. Ἡρακλέων δὲ ἁπλούστερον ἐκλαβὼν τό· „οὐκέτι[3]) διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν·“ φησὶ λείπειν τό· μόνην. Ἔτι μὲν γὰρ πρὸς τό· „αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν ὅτι ἀληθῶς[4]) οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου·“ φησίν· „„οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ ἀνθρώπων ὁδηγούμενοι πιστεύουσι τῷ Σωτῆρι, ἐπὰν δὲ ἐντύχωσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὗτοι οὐκέτι διὰ μόνην ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν πιστεύουσι.

53. „Μετὰ[5]) δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.“ Πάνυ

---

[1]) I Cor. II, 15.

[2]) τοῦ κόσμου. Οὐδὲν μέντοι γε ——, περὶ ἑτέρων. Ita hunc locum in Cod. Reg. luxatum sanitati restituimus ope Cod. Bodlejani. R. — Huet., qui Cod. Reg. sequit., haec habet: τοῦ κόσ * * * τοιγε θαυμαστὸν περί τινων μὲν διὰ πίστεως περιπατεῖν, καὶ μὴ διὰ εἴδους * ων.

[3]) Ev. Joann. IV, 42. coll. p. 104. not. 8.

[4]) In edd. H. et R. itemque in vers. Ferrar. deest ἀληθῶς. Cfr. l. l. coll. pag. 104. not. 8.

[5]) Ev. Joann. IV, 43., ubi Knapp. post ἐκεῖθεν exhibet verba καὶ ἀπῆλθεν, quae Lachm. uncis inclusit. — 44.

ἀνακόλουθος ἡ λέξις φαίνεται· τί γὰρ κοινὸν πρὸς τὸ ἐξεληλυθέναι αὐτὸν μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, παρ' οἷς ἔμεινε, καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπέρχεσθαι, τό· „αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει;" Εἰ μὲν γὰρ ἦν πατρὶς αὐτοῦ ἡ Σαμάρεια, καὶ ἠτίμαστο ἐκεῖ, ὡς διὰ τοῦτο ἐξεληλυθέναι μὴ διατρίψαντα πλεῖον ἡμερῶν δύο, ἀκολούθως ἂν εἴρητο τό· „αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει." Ἀλλὰ καὶ εἰ ἐγέγραπτο· „μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν" ἀλλ' οὐκ ἐγένετο ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι· „αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει" καὶ οὕτως χώραν τὸ λεγόμενον εἶχεν ἄν. Καὶ τάχα τὸ μὲν βούλημα τοῦ ῥητοῦ τουτέστιν, ὡς ἰδιώτης δὲ τῷ λόγῳ ὁ Ἰωάννης δυσπαραστάτως ἔφρασεν ὃ νενόηκεν. Εἰς γάρ τινα τόπον τῆς Γαλιλαίας ἐδέξαντο αὐτὸν, ἑωρακότες πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ, οὐκ εἴρηται,[1]) ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας ἀνέγραψε. Κατακούει δὲ ἑαυτοῦ[2]) ὁ εὐαγγελιστής, καὶ οὐκ ἀπορεῖ τοῦ προκειμένου. Προειπὼν γοῦν τίνα τρόπον ἀφίησι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἄπεισιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ κύριος, διηγησάμενός τε, — ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας —,

---

[1]) H. et R. in textu: *οὐκ εἴρηται*, H. min. recte ad marg.: „scribas *ὃ οὐκ εἴρηται.*" Idem in praeced. min. accurate scripsit: *Εἰς γάρ τινα τόπον κ. τ. λ.*, atque abhinc inserta vocula *ὃ* originem procul dubio duxit.

[2]) H. et R. ut in nostro textu, H. in notis: „ita Cod. Reg. et Perionius: *at sese intelligit* etc. Ferrar. legisse videtur *κατακόπτει δὲ ἑαυτόν.*" R. in notis: „...Sic omnes Mss. in textu, at cum ad oram Cod. Bodlej ex conjectura legatur: *κατακόπτει δὲ ἑαυτόν*, id secutus est Ferrarius, vertens: *Resecat autem sese Evangelista.*"

τὰ λεγόμενα πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακὼβ τῷ Ἰωσὴφ παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ πῶς ἔμεινε δύο ἡμέρας παρὰ τοῖς Σαμαρείταις, ἀποδίδωσι τὴν εἰς Γαλιλαίαν ἄφιξιν αὐτοῦ, καίτοιγε οὐκ ὀλίγων μεταξὺ εἰρημένων. Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω προείπομεν βελτίονός τινος σύμβολον εἶναι τὴν Ἰουδαίαν, ἄνω που κειμένην, ἐλάττονος δὲ τὴν Γαλιλαίαν, καὶ[1]) κατὰ τοῦτο ἐπισκοπῆς[2]) δεομένων καὶ τῶν ἐλαττόνων ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς οὐ καταφρονεῖ, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς Σαμαρείτας[3]) τάχιον καταλιπὼν, ὑπὲρ τοῦ τοῖς προθύμως αὐτὸν ἀποδεξαμένοις Γαλιλαίοις ἐπιστῆναι, καὶ τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸν ἰάσασθαι. Ταῦτα δὲ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ποιήσας, ἐνστάσης τῆς τῶν Ἰουδαίων ἑορτῆς ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα, τὴν ἑορτὴν κρείττονα καὶ ἱλαροτέραν τῇ ἑαυτοῦ ποιῶν ἐπιδημίᾳ.

54. Εἴδωμεν δὲ τί ἐστι[4]) καὶ τό· „αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει·“ καὶ ἀξίως τοῦ Ἰησοῦ μαρτυροῦντος ζητητέον τὸν τῆς λέξεως νοῦν. Πατρὶς δὴ τῶν προφητῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἦν, καὶ φανερόν ἐστι τιμὴν αὐτοὺς[5]) παρὰ Ἰουδαίοις μὴ ἐσχηκέναι, λιθασθέντας,[6]) πρισθέντας, πειρασθέντας, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀποθανόντας, διὰ τὸ ἀτιμάζεσθαι περιελθόντας ἐν μηλωταῖς,[7]) ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερουμένους, θλιβομένους, κακουχουμένους. Καὶ ὀνειδίζονταί[8]) γε Ἰουδαῖοι ἀπὸ

---

[1]) In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest καί. R.

[2]) H. min. accurate ἐπισκοπεῖς.

[3]) Cod. Bodlej. pro τοὺς Σαμαρείτας habet αὐτούς. R.

[4]) Ed. Huet. δὲ καὶ τί ἐστι καὶ τό. — Ev. Joann. IV, 44.

[5]) In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest αὐτούς. R.

[6]) Hebr. XI, 37.

[7]) ἐν μηλωταῖς. Deest in Cod. Reg. (nec non in ed. H.). R.

[8]) Huetius ὀνειδίζονται δέ.

τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτούς· „τίνα[1]) τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου;" οἵτινες ἐπὶ τέλει καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι προφήτην, δι' οὗ οἱ προφῆται προφῆται γεγένηνται, ἀτιμάσαντες· „αἶρε,[2]) αἶρε, σταύρου αὐτόν"" ἔλεγον. Τετίμηνται δὲ ἐν τῇ ἐμῇ πατρίδι πάντες οἱ προφῆται, καὶ ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἀναστὰς κατὰ τὰ περὶ αὐτοῦ[3]) εἰρημένα ὑπὸ Μωσέως· „προφήτην[4]) ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε·" ἡ πατρὶς[5]) γὰρ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τοῖς τῷ παραπτώματι[6]) τοῦ Ἰσραὴλ τὴν σωτηρίαν εἰληφόσι. Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ γέγραπται· „οὐδεὶς[7]) προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πα-

[1]) Act. VII, 52.

[2]) Ev. Joann. XIX, 15., ubi in edd. N. T. haec leguntur: ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν.

[3]) Huet. αὐτοῦ, R. ἑαυτοῦ.

[4]) Act. III, 22. coll. Deut. XVIII, 15., ubi alio ordine singula verba procedunt.

[5]) H. in textu: οὐ πατρίς, ad marg.: „Ferrar. πατρίς." Idem in notis, quum explicandi causa nonnihil de praecedd. disseruisset, haec adjungit: „quae cum genuina sit loci hujus sententia, quam vitiosa interpretatione foedavit Perionius, manifestum est, supervacaneam esse negandi particulam in his verbis: οὐ πατρὶς γὰρ αὐτοῦ κ. τ. λ., quam a Ferrar. praetermissam Cod. Reg. et Perion. repraesentant. At si quis eam pertinaciter retinere velit, patiemur quidem, modo ne citra interrogationem." R. in textu recte ἡ πατρίς, in notis: „„Cod. Bodlej. optime ἡ πατρίς, Codd. Reg. et Barberin.: οὐ πατρίς, male, nisi sequentia cum interrogatione legantur.""

[6]) Rom. XI, 11. — In seqq. Huet.: Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ γέγρ.; R. omisit δέ.

[7]) Luc. IV, 24., ubi a Knapp. αὐτοῦ, a Lachm. αὐτοῦ voc. πατρίδι adjectum legitur, verba autem καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ prorsus desunt in edd. N. T.

τρίδι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ·" καὶ χρήσιμόν γε τὸ συγγενὲς τούτῳ ῥητὸν συναγαγόντας ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἰδεῖν, πότε καὶ ἐπὶ τίνι τῷ Σωτῆρι τοῦτο εἴρηται. Θαυμάσαι δέ ἐστι τὸ ἀληθὲς τῆς ἀποφάσεως τοῦ Σωτῆρος, φθάσαν οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς ἁγίους προφήτας, ἀτιμασθέντας παρὰ τοῖς οἰκείοις, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἔν τινι σοφίᾳ διατρίψαντας, καὶ καταφρονηθέντας ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὥστέ τινας αὐτῶν[1]) καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπαχθῆναι.[2]) Ἔξεστι δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀναλέξασθαι περὶ τῶν φιλοσοφησάντων καὶ ἀστρονομησάντων ἢ ὁποίοις δήποτε μαθήμασι διαπρεψάντων. Ἀτιμαζόντων δὲ καὶ αὗται αἱ φωναί· „οὐχ[3]) οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰσι πρὸς ἡμᾶς; πόθεν οὖν τούτῳ πάντα ταῦτα;" Καὶ παραδοξότατόν γε ἐπὶ τῶν προφητῶν τοῦτο συμβέβηκε, τὸ μὲν ζῶν αὐτῶν οὐ τετιμήκασιν οἱ πολῖται, τὸ δὲ νεκρὸν περιέπουσιν, οἰκοδομοῦντες αὐτῶν τὰ μνημεῖα[4]) καὶ κοσμοῦντες. Οἰκοδομεῖν δέ ἐστι τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖν αὐτά, ὅτε τὸ ζωοποιοῦν πνεῦμα καταλιπών τις, τὸ ἐνυπάρχον τοῖς βουλήμασι τῶν γραμμάτων αὐτῶν, περιέπει καὶ περικοσμεῖ τὸ ἀποκτεῖνον γράμμα, τὸ κάλλος οἰόμενος τῆς προφητείας ἐν τῇ ψιλῇ[5]) εἶναι ἐκδοχῇ

---

[1]) ὥστέ τινας αὐτῶν. Haec desiderantur in Cod. Bodlejano. R.

[2]) Cod. Bodlejanus ἀχθῆναι. R.

[3]) Matth. XIII, 55. 56., ubi pro verbis: ἀδελφοὶ αὐτοῦ — ταῦτα in edd. N. T. haec leguntur: ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς (Lachm. Ἰωσήφ) καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

[4]) Matth. XXIII, 29. Luc. XI, 47. 48.

[5]) Huet. min. accurate ψυχῇ pro ψιλῇ.

τοῦ γράμματος. Ἔργον δὲ τοῦτο τῶν ταλανιζομένων[1]) ἀπὸ τοῦ κυρίου Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, Γραμματέων μὲν ὀνομαζομένων τῶν ἐπωνύμων ψιλοῦ τοῦ γράμματος, Φαρισαίων δὲ τῶν ἀποδιῃρημένων, καὶ τὴν θείαν ἑνότητα ἀπολωλεκότων· Φαρισαῖοι γὰρ ἑρμηνεύονται· οἱ διῃρημένοι.

55. „Ὅτε[2]) οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν.“ Ἄξιον ἰδεῖν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Γαλιλαίων παραδοχῆς, ἣν παρεδέξαντο τὸν Σωτῆρα ἐλθόντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰ τηλικαύτη ἦν,[3]) ὥστε κατάπληξιν αὐτοῖς ἐμποιῆσαι καὶ θαυμασμὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος, εἰς τὸ παραδέξασθαι αὐτόν· ἔτι δὲ ἐπὶ τίνα ἀναφέρεται, οἱονεὶ πολλὰ ὄντα[4]) ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰησοῦς, τό· „πάντα ἑωρακότες ὅσα[5]) ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ.“ Οὐδὲν δὲ εὑρίσκομεν προειρημένον ἢ ὅτι „εὗρεν[6]) ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους. Καὶ ποιήσας φραγέλλιον[7]) ἐκ σχοινίων,

---

[1]) Matth. XXIII, 29.

[2]) Ev. Joann. IV, 45. Knapp. ut in nostro textu ἃ ἐποίησεν, (coll. tamen pag. huj. nota 5.), Lachm. ὅσα ἐποίησεν.

[3]) Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin. male: τηλικαύτην. R. — Huet. ad marg.: „scribas τηλικαύτη ἦν.“

[4]) Cod. Bodlej. habet πολλὰ ὄντα, in Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest ὄντα. R.

[5]) Cfr. pag. huj. not. 2. coll. ev. Joann. IV, 45.

[6]) Ev. Joann. II, 14—16., ubi τὸ κέρμα et ἀνέστρεψε (coll. seq. pag. not. 1.) edd. N. T. (coll. Tom. I. pag. 273. not. 1.) exhibent, partic. καί insuper ante μὴ ποιεῖτε, uncis tamen inclusa, a Lachm. adjecta.

[7]) H. h. l. et in seqq. constanter φραγγέλιον. Cfr. pag. 73. not. 4.

πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὰ κέρματα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, [1]) καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν· ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.“ Τί οὖν τηλικοῦτόν ἐστιν ἐν τούτοις, [2]) ὥστε κινηθέντας ἐπ' αὐτοῖς τοὺς Γαλιλαίους δέξασθαι τὸν κύριον, μαρτυρουμένους διὰ τὸ αὐτὸν δέχεσθαι, ἐπεὶ ἐλθόντες εἰς τὴν ἑορτὴν ἐν Ἱεροσολύμοις πάντα ἑωράκασιν ἃ ἐποίησεν ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς; Εἰ μεμνήμεθα τῶν εἰρημένων εἰς τὸν τόπον ἀποδεικνύντων, οὐκ ἐλάττονα δύναμιν ἐμφαίνεσθαι τοῦ Σωτῆρος ἐν ἐκείνοις παρὰ τὴν ἐνεργήσασαν εἰς τυφλοὺς ἀναβλέψαι, [3]) καὶ κωφοὺς ἀκοῦσαι, καὶ χωλοὺς περιπατῆσαι, λεκτέον, ὅτι μήποτε ὕπερ λογισάμενοι ἐννοήσαντες οἱ Γαλιλαῖοι, καὶ καταπλαγέντες τὴν θειότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθόντα αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐδέξαντο, πάντα ἑωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Τὰ δὲ πάντα ταῦτα ἦν, τῷ ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ ἐκβεβλῆσθαι ἐκ τοῦ ἱεροῦ τά τε πρόβατα [4]) καὶ τοὺς βόας,

---

[1]) R. in textu ἀνέτρεψε, in notis: „Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber. ἀνέστρεψε.“ — Cfr. Tom. I. pag. 273. et Tom. II. pag. 115. not. 1.

[2]) Cod. Bodlej. ἐν τοῖς τοιούτοις. R.

[3]) Matth. XI, 5. Luc. VII, 25.

[4]) H. et R. in textu: τά τε πρόβατα, τοὺς βόας, καὶ τῶν κ. τ. λ., R. in notis: „Cod. Bodlej.: βόας, καὶ πρόβατα, καὶ περιστερὰς, τά τε πρόβατα, καὶ τῶν κ. τ. λ.“ — Equidem coll. pag. huj. lin. 1. καί adjeci vocabulis τοὺς βόας. Ferrar.: *oves et boves.* — Ceterum lectio Cod. Bodlej., si qua auctoritate nititur (cfr. pag. 115. lin. 5. a fine et seqq.), procul dubio corrupta, (cfr. pag. 113. lin. 3. a fine et seqq. et pag. 115. l. l.), hunc in modum restituenda est: τοὺς πωλοῦντας βόας, καὶ πρόβατα, καὶ περιστερὰς, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κ. τ. λ.

καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐκκεχύσθαι τὰ κέρματα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνατετράφθαι,[1]) μετ' ἐξουσίας δὲ εἰρῆσθαι τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν· „ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.“ Οἶμαι δὲ μηδὲ ταῦτα μόνα αὐτὸν πεποιηκέναι τότε, ἀλλὰ καὶ ἄλλα σημεῖα· ἐπιφέρεται γὰρ τούτοις·[2]) „ὡς[3]) δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα, ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν·“ ἐφ' οἷς καὶ ὁ Νικόδημός φησι· „Ῥαββὶ,[4]) οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ δύναται τὰ σημεῖα ταῦτα ποιεῖν ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ.“ Πλὴν ἔξεστι Γαλιλαῖον ὄντα ἑορτάζειν ἐν Ἱεροσολύμοις γινόμενον, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεωρεῖν πάντα ὅσα ἐποίει ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς, καὶ μάλιστα τίνα τρόπον ἐκβάλλοι τῷ ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένῳ πάντας τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα[5]) καὶ περιστερὰς, τά τε πρόβατα, καὶ τοὺς βόας, καὶ τὰ λοιπά. Ἀρχὴ γὰρ ἡ[6]) ἐν Ἱεροσολύμοις ἑορτὴ τοῖς Γαλιλαίοις ἐστὶ τοῦ καὶ δέξασθαι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐλθόντα πρὸς αὐτούς· μὴ γὰρ ἑωρακότες τὰ ἐν τῇ ἑορτῇ, οὐκ ἂν

---

[1]) H. et R. h. l. ἀνατετράφθαι. Cfr. p. 114. not. 1.

[2]) Codd. Bodlej. et Barberin. τούτοις, Reg. (H. in textu) perperam habet ἐκεῖνος. R. — Huet. ad marg.: „Ferrarius ἐκείνοις.“

[3]) Ev. Joann. II, 23., ubi edd. N. T. ἐποίει exhibent pro ἐποίησεν et Lachm. uncis inclusit ἐν, quod sequitur Πάσχα.

[4]) Ibid. III, 2. Knapp.: οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν ἃ κ. τ. λ. Lachm.: οὐδεὶς γὰρ δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν ἃ κ. τ. λ.

[5]) καὶ πρόβατα. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequitur) R.

[6]) Deest ἡ in edit. R.

ἐδέξαντο αὐτόν· ἢ οὐδὲ αὐτὸς μὴ προευτρεπισθεῖσι πρὸς τὸ λαβεῖν αὐτὸν οὕτως ἂν σπουδαίως ἐπεδήμησε, καταλιπὼν τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Οἱ μέντοι γε δεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν ἐδέξαντο καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν· φησὶ γάρ· „ὁ ἐμὲ δεχόμενος[1]) δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.“ Πρῶτον οὖν ἰδεῖν δεῖ, τουτέστι συνιέναι τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔργα τοῦ Ἰησοῦ πάντα, τίνα τρόπον καθαίρει τὸ ἱερὸν, ἀποκαθιστὰς αὐτὸ εἰς τὸ[2]) εἶναι οἶκον τοῦ πατρὸς, καὶ μηκέτι οἶκον ἐμπορίου, ἵνα μετὰ τὸ θεωρῆσαι ταῦτα τὸν ἐνεργήσαντα ταῦτα λόγον δεξώμεθα. Οἶμαι δ' ὅτι μὴ πάντα τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις θεωρήσας ἔργα τοῦ Ἰησοῦ, οὐ δέξεται τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐδὲ ἐπιδημήσει τὴν, ἧς σύμβολον ἐπιδημίας, ἐπιδημίαν[3]) ταύτην τοῖς μὴ πρότερον ἀναβεβηκόσιν εἰς τὴν ἑορτὴν, καὶ μὴ πάντα τεθεαμένοις ὅσα ἐποίει ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις.

56. „Ἦλθεν[4]) οὖν πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον.“ Ὅσα ἐχωρήσαμεν περὶ τῆς Κανᾶ, ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴπομεν. Δύο δὲ οὐ μάτην ἐν Κανᾷ ἐπιδημίαι[5]) τῷ Ἰησοῦ γίνονται. Μήποτε γοῦν[6]) σημαίνουσι τὰς δύο τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον ἐπιδημίας, τὴν μὲν προτέραν, ἵν' εὐφράνῃ τοὺς συνεστιωμένους, τὴν δὲ δευτέραν, ἵνα τὸν ἐγγὺς γενόμενον θανάτου[7]) οὐ τοῦ βασιλέως υἱὸν, ἀλλά τινος βασιλικοῦ ἀναστήσῃ. Καὶ τάχα ὁ βασιλικὸς Ἀβραὰμ ἦν

---

1) Cfr. Luc. IX, 48., cujus loci priora verba verbis: ὁ ἐμὲ δεχόμενος, non ad literam Orig. reddidit.

2) εἰς τό. Desideratur in Cod. Bodlejano. R.

3) ἐπιδημίαν. Deest in eod. Cod. Bodlejano. R.

4) Ev. Joann. IV, 46.

5) Huet. min. accurate ἐπιδημίας ἐν Κανᾷ.

6) Cod. Bodlej. γοῦν, Codd. Reg. (itemq. ed. H.) et Reg. γάρ. R.

7) Ed. Huet. τοῦ θανάτου οὐ βασιλέως κ. τ. λ.

ἢ Ἰακὼβ, ὧν υἱὸν ὄντα τὸν λαὸν, μετὰ τὸ πλήρωμα [1]) τῶν ἐθνῶν εἰσελθεῖν, [2]) σώσει ἐπὶ τέλους. Δύναται καὶ δύο τοῦ λόγου εἶναι ἐπιδημίαι ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ μὲν προτέρα τὸν ἐξ ὕδατος γενόμενον [3]) οἶνον χορηγοῦσα, εἰς εὐφροσύνην τῶν συνεστιωμένων, ἡ δὲ δευτέρα πᾶσαν τὴν καταλειπομένην ἀσθένειαν καὶ τὸ πρὸς θάνατον κινδυνῶδες περιαιροῦσα. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἶναι, [4]) (ἐπείπερ τὰ πλείονα τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἐν ἀποκρύφοις), πολλὰ ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πολλαχοῦ ποιῶν ὁ Ἰησοῦς, ὧν τύποι τὰ λοιπὰ ἀναγεγραμμένα χωρία, δὶς τῇ Κανᾷ ταύτῃ ἐπιδημεῖ, βεβαιῶν ἑαυτῷ κτῆσιν τῶν ἀπὸ ταύτης τῆς γῆς πιστευόντων εἰς τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ.

57. „Καὶ ἦν τις [5]) βασιλικὸς, οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει, ἐν Καφαρναούμ·“ ἕως τοῦ· [6]) „καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη.“ Οὐ πάνυ εὑρίσκομεν παρὰ Ἰουδαίοις τετριμμένον τὸ τοῦ βασιλικοῦ ὄνομα, ὅθεν οὐδὲ, ὅσον ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ, ἐπιβάλλομεν ἐν νῷ, [7]) τίς ἦν οὗτος ὁ βασιλικὸς, καὶ τίνος βασιλέως ἐπώνυμος. Ὁ μὲν οὖν ἀκεραιότερος οἰήσεται τοῦ βασιλέως Ἡρώδου τινὰ ἄνθρωπον εἶναι τοῦτον τὸν βασιλικόν· ἕτερος δὲ τούτῳ ὅμοιος ἐρεῖ, τῆς Καίσαρος οἰκίας γεγονέναι τοῦτον τὸν

---

[1]) Rom. XI, 25.

[2]) εἰσελθεῖν. Deest in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.); exstat vero in Codd. Bodlej. et Barberino. R.

[3]) Ed. Huet. γεινόμενον.

[4]) H. et R. in textu εἶναι, R. absque causa in notis: „lego εἰ.“

[5]) Ev. Joann. IV, 46. 53. — Abhinc Ferrar. Tom. XVIII. auspicatur. Huet.

[6]) Cod. Bodlej. habet ἕως τοῦ, Reg. (quem H. sequit.) omisit τοῦ. R.

[7]) Cod. Bodlej. ἐν νῷ, Reg. (nec non H.) perperam ἐν ᾧ. R.

βασιλικὸν, πράττοντά τι περὶ τὴν Ἰουδαίαν τότε· οὐδὲ γὰρ σαφῶς εὑρίσκεται Ἰουδαῖος ὤν, ἐπείπερ οὐκ ἀκολουθεῖ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἠσθενηκέναι ἐν Καφαρναοὺμ, οἰκεῖον αὐτὸν εἶναι τῶν κατὰ τοὺς τόπους. Ἐμφαίνεται δὲ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐκ τοῦ ἤδη αὐτοῦ καταβαίνοντος τοὺς δούλους αὐτῷ ἀπηντηκέναι, λέγοντας[1]) *ὅτι ὁ παῖς αὐτοῦ ζῇ· πληθυντικῶς γὰρ οἱ δοῦλοι εἴρηνται. Ἐχέτω*[2]) *τοίνυν ὅπως ποτὲ τὸ τῆς ἱστορίας, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλικοῦ κομψότερον*[3]) *ἐσχηκέτω κατὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον, τῇ ἑβδόμῃ ὥρᾳ ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη πεπιστευκέτω. Φέρε δὲ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐρευνήσωμεν, τίνος οὗτος σύμβολον εἶναι δύναται καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μέγαν δὴ βασιλέα,*[4]) *οὗ πόλις ἐστὶ τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ βασιλέα τῶν βασιλευόντων, τὸν πορευθέντα εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν καὶ ὑποστρέψαι, καὶ ἐπανελθόντα*[5]) *βασιλέα οὐδένα ἄλλον ἴσμεν ἢ τὸν εἰπόντα· „ἐγὼ*[6]) *δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν*[7]) *ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου.“ Τούτου τὴν ἡμέραν οἱ ἰδόντες καὶ εὐφρανθέντες, πάντες εἰσὶ βασιλικοὶ, καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν πατέρα δι᾽ αὐτοῦ ἐπώνυμοι τυγ-*

---

1) Ev. Joann. IV, 51.

2) H. in textu *ἱκέτω*, ad marg.: „Ferrar. *ἐχέτω*, Perion. *ἱκετευέτω*.“ Idem in notis: „Cod. Reg. *ἱκέτω*. Perion. vertit: *roget igitur* etc.; videtur legisse: *ἱκετευέτω*. At Ferrar. legit: *ἐχέτω*, quod rectius est.“ — R. in textu recte *ἐχέτω*, in notis: „„Cod. Bodlej. recte *ἐχέτω*, Reg. male *ἱκέτω*, Perion. *ἱκετευέτω*.““

3) Ev. Joann. IV, 52. 53.

4) Matth. V, 35. — Apocal. XIX, 16. — Luc. XIX, 12.

5) *ἐπανελθόντα*. Cod. Bodlej. *ἐλθόντα*. R.

6) Psalm. II, 6.

7) Huetius *Σειών*.

χάνουσι τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὧν ἕνα τινὰ ζητοῦμεν, καὶ τὸν ἀσθενήσαντα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ τούτου ἀκόλουθα. Ἐλέγομεν δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, τὸν πάντα λαὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Ἀβραάμ, ὡς καὶ αὐτοὶ αὐχοῦντές φασι· „σπέρμα[1]) Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε·" καί· „μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανεν;" ὡς ἐπ' αὐτῷ γὰρ καυχωμένου τοῦ λαοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς καὶ μετ' αὐτὸν πατέρας, φησὶ καὶ ὁ Σωτήρ· „μὴ ἄρξησθε[2]) λέγειν ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ·" ἤ· „μὴ δόξητε λέγειν, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· δύναται γὰρ[3]) ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ." Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας πρὸς τὸν λαόν φησιν· „ἐμβλέψατε[4]) εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν,[5]) καὶ εἰς Σάῤῥαν τὴν ὠδείνουσαν[6]) ὑμᾶς."[7]) Καὶ τί δεῖ διὰ παραδειγμάτων μηκύνειν τὸν λόγον, σαφοῦς ὄντος ὅτι αὐτὸς πρῶτος χρηματίζει πατὴρ τοῦ λαοῦ, διὸ καὶ ἐξαιρέτως ὀνομάζεται πατήρ; Ὑπονοοῦμεν τοίνυν τὸν μὲν βασιλικὸν εἶναι τὸν Ἀβραάμ, τὸν δὲ ἀσθενήσαντα αὐτοῦ υἱὸν ἐν Καφαρναοὺμ καὶ μέλλοντα ἀποθνήσκειν, τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος, ἀσθενῆσαν ἐν τῇ θεοσεβείᾳ, καὶ τῇ τηρήσει τῶν θείων νόμων, καὶ πρὸς τὸ ἀποθανεῖν τῷ Θεῷ γινόμενον τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ πεπυρω-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 33. 53.

[2]) Matth. III, 9., ubi plura leguntur aliumque in modum singula exhibentur vocabula.

[3]) γάρ. Deest in Cod. Reg. (quem H. sequit.) R.

[4]) Jesai. LI, 2.

[5]) ὑμῶν. Cod. Reg. (H. in textu) habet male ἡμῶν. R. — Huet. ad marg.: „scrib. ὑμῶν."

[6]) H. et R. ὠδείνουσαν, LXX interpretes l. l. ὠδίνουσαν.

[7]) ὑμᾶς. Cod. Reg. (H. in textu) male ἡμᾶς. R. — Huet. ad marg.: „scrib. ὑμᾶς."

μένον, καὶ διὰ τοῦτο πυρέσσειν λεγόμενον. Φαίνεται δὲ μέλειν[1]) τοῖς προεξεληλυθόσι τὸν βίον τοῦτον ἁγίοις περὶ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐν τοῖς Μακκαβαϊκοῖς γέγραπται μετὰ πλεῖστα ὅσα ἔτη τῆς Ἱερεμίου ἀναλήψεως· „οὗτός[2]) ἐστιν Ἱερεμίας ὁ τοῦ Θεοῦ προφήτης ὁ πολλὰ εὐχόμενος περὶ τοῦ λαοῦ.“ Ὅρα τοίνυν εἰ δυνατὸν ἐκλαμβάνειν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Ἀβραὰμ βασιλικός τις ὤν, νοσήσαντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, ἀποθνήσκειν μέλλοντος, ἀξιοῖ βοηθῆναι[3]) ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν κάμνοντα, γενόμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτῶν ἵνα καταβῇ καὶ ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἔμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν.

58. Τὸ δέ· „ἐὰν[4]) μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε·“ λεγόμενον πρὸς αὐτόν, τὴν ἀναφορὰν ἔχει ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τάχα δὲ καὶ ἐπ' αὐτόν. Ὡς γὰρ Ἰωάννης προσδοκῶν τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν περιέμενε τὸ δοθὲν σημεῖον, ἵνα δι' αὐτοῦ γνῷ τὸν προφητευόμενον· τὸ δὲ σημεῖον ἦν· „ἐφ' ὃν[5]) ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ·“ οὕτως καὶ οἱ προκεκοιμημένοι ἅγιοι, προσδοκῶντες καὶ τὴν ἐν σώματι τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων ἐχαρακτήριζον αὐτόν, διὰ τούτων τῷ ἐλπιζομένῳ πιστεύοντες. Τάχιον δὲ παρακαλεῖ τὸν κύριον καταβῆναι[6]) πρὸς τὸ νοσοῦν

---

[1]) H. et R. μέλλειν. Ferrar. recte μέλειν legit, vertit enim: *apparet autem sanctis, qui antea ex hac vita emigrarint, curam esse de populo.*

[2]) II Maccab. XV, 14., ubi inter alia respectu huj. loci haec leguntur: οὗτός ἐστιν ὁ πολλὰ προσευχόμενος περὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἁγίας πόλεως, Ἱερεμίας ὁ τοῦ Θεοῦ προφήτης.

[3]) R. βοηθηθῆναι. — Ev. Joann. IV, 47.

[4]) Ev. Joann. IV, 48.

[5]) Ibid. I, 33. et, omissis nonnullis, 34.

[6]) Ibid. IV, 47. 49.

παιδίον ἑαυτοῦ, εὐλαβούμενος μὴ προλάβῃ ὁ θάνατος κρατήσας τὸν κάμνοντα, καὶ ἀπελαύνει γε τὸν πυρετὸν λόγῳ ὁ Χριστὸς, ἐπαγγειλάμενος τῷ πατρὶ περὶ [1]) τῆς ζωῆς τοῦ κινδυνεύοντος, διὰ τοῦ· ,,πορεύου· [2]) ὁ υἱός σου ζῇ.“ Ἔχει [3]) δὲ οὗτος ὁ βασιλικὸς οὐ μόνον υἱὸν, ἀλλὰ καὶ δούλους, ὧν σύμβολον ἦσαν οἱ οἰκογενεῖς καὶ ἀργυρώνητοι τοῦ Ἀβραὰμ, εἶδός τι πιστευόντων ταπεινότερον καὶ ὑποβεβηκός. Οὗτοι συνόντες τῷ κάμνοντι παιδίῳ θεωροῦσι τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ, καὶ ἀπαντῶσι τῷ πατρὶ, εὐαγγελιζόμενοι τὴν ζωὴν τοῦ θεραπευθέντος, διὰ τοῦ· ,,ὁ παῖς [4]) σου ζῇ·“ εὐφραίνοντες ὅτι οὐκ ἐφρόνουν πρότερον περὶ τοῦ παιδίου τοῦ δεσπότου ὅτι ἔζη. Οὐ μάτην δὲ ὥραν ἑβδόμην [5]) ἀφίησιν αὐτὸν ὁ πυρετὸς, ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἀναπαύσεως ἦν. Ὁ ἐν Καφαρναοὺμ μέντοι γε υἱός ἐστιν ὁ νοσῶν καὶ θεραπευόμενος, ὁ ἐν τῷ τῆς παρακλήσεως ἀγρῷ, γένος τι κεκμηκότων μὲν, οὐ πάντη δὲ ἔξω καρπῶν γεγενημένον, καὶ τελειοτάτη γνόντι τῷ πατρὶ τὴν τοῦ υἱοῦ σωτηρίαν ἡ πίστις γίνεται, πανοικεὶ πιστεύοντι Χριστῷ. Κατελθὼν δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν πῶς τοῦτο δεύτερον σημεῖον πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐν τοῖς ἑξῆς γενόμενοι κατὰ τὴν λέξιν ἐρευνήσομεν. Εἰ δὲ καὶ δυνάμεώς τινος εἰκών ἐστιν ὁ βασιλικὸς τῶν ἀρχόντων τούτου τοῦ αἰῶνος, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διαφέροντος παρ᾽ αὐτῷ λαοῦ, καὶ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, οἱονεὶ τῆς παρ᾽ αὐτῷ ἐκλογῆς, ἥ τε ἀσθένεια αὐτοῦ ἡ παρὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἄρχοντος διάθεσις μοχθηρὰ, καὶ ἡ Καφαρναοὺμ τοῦ

---

[1]) Huet. περὶ τῆς ζωῆς, in ed. R. deest περί.
[2]) Ev. Joann. IV, 50.
[3]) Huet. minus accurate ἐκεῖ.
[4]) Ev. Joann. IV, 51.
[5]) Ibidem 52. — 46. — 53. — 54.

χωρίου τῆς μονῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡ εἰκὼν ἐστιν σκοπητέον. Οἶμαι γὰρ καὶ τῶν ἀρχόντων τινὰς, καταπεπληγότας τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν θειότητα, προσπεφευγέναι αὐτῷ, καὶ ἠξιωκέναι περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς οἰκονομουμένων· ἐπεὶ τί δήποτε ἄνθρωποι μὲν μετάνοιαν ἐπιδέχονται, καὶ ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν μεταβάλλουσιν, ἐπὶ δὲ τῶν δυνάμεων τὸ παραπλήσιον λέγειν ὀκνήσομεν; ἢ λεγέτω τις ἡμῖν τί τὸ αἴτιον τοῦ δύνασθαι μὲν τοὺς ἐνδεδομένους σαρκὶ καὶ αἵματι μεταβαλόντας [1]) καταπεφευγέναι ἐπὶ τὸν Θεὸν διὰ Χριστοῦ, τοὺς δὲ καθαρωτέρᾳ τῇ φύσει χρωμένους πάντας ἀνεπιδέκτους [2]) εἶναι τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα πίστεως, καὶ τῆς ἐπὶ ταῖς τεραστείοις δυνάμεσιν ὑπ' αὐτοῦ γινομέναις καταπλήξεως· ἐγὼ δὲ νομίζω καὶ περὶ [3]) τοὺς ἄρχοντάς τι γίνεσθαι, μεταβαλόντας [4]) ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐν τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ, ὥστε τινὰς ὅλας πόλεις ἢ καὶ ἔθνη οἰκειότερον πολλῶν ἐσχηκέναι τὰ πρὸς τὸν Χριστόν. Καὶ οὐδέν γε ἄτοπον κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἔσται τὸ λέγεσθαι πρὸς τὸν βασιλικόν· „ἐὰν [5]) μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε.“ Δύναται δὲ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ παρακαλεῖν ὁ βασιλικὸς, γενόμενος πρὸς αὐτὸν, ὅπως καταβῇ εἰς τὸ χωρίον τῆς νόσου τοῦ παιδίου, καὶ ἰάσηται τὸν νενοσηκότα· ἀλλ' οὐ πάντως κα-

---

[1]) Cod. Bodlej. *μεταβαλόντας*, Reg. (quem H. sequit.) *μεταβάλλοντας*. R.

[2]) Cod. Bodlej. *ἀνεπιδέκτους*, Reg. (H. in textu) *ἀνεπιλέκτους*. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. *ἀνεπιδέκτους*, Perion. *ἀνεπιλήπτους*.“

[3]) Cod. Bodlejan. *περί*, Reg. (nec non Huet.) *παρά*. R.

[4]) Cod. Bodlej. *μεταβαλόντας*, Reg. (itemque H.) *μεταβάλλοντας*. R.

[5]) Ev. Joann. IV, 48.

ταβεβηκέναι δεῖ[1]) πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ πυρέττοντα· ἀρκεῖ γάρ τό· „ὁ υἱός σου ζῇ·“ πρὸς σωτηρίαν λεγόμενον τοῦ παιδὸς, δραστηρίου ὄντος τοῦ λόγου καὶ ποιητικοῦ ὧν βούλεται ὁ λέγων.

59. Ἔοικε δὲ βασιλικὸν ὁ Ἡρακλέων λέγειν τὸν Δημιουργὸν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐβασίλευεν τῶν ὑπ' αὐτὸν, διὰ δὲ τὸ μικρὰν αὐτοῦ καὶ πρόσκαιρον εἶναι τὴν βασιλείαν, βασιλικὸς ὠνομάσθη, οἱονεὶ μικρός τις βασιλεὺς ὑπὸ καθολικοῦ βασιλέως τεταγμένος ἐπὶ μικρᾶς βασιλείας· τὸν δὲ ἐν Καφαρναοὺμ υἱὸν αὐτοῦ διηγεῖται τὸν ἐν τῷ ὑποβεβηκότι μέρει τῆς μεσότητος τῷ πρὸς θάλασσαν, τουτέστι τῷ συνημμένῳ τῇ ὕλῃ, καὶ λέγει ὅτι ὁ ἴδιος αὐτοῦ ἄνθρωπος ἀσθενῶν, τουτέστιν οὐ κατὰ φύσιν ἔχων ἐν ἀγνοίᾳ[2]) καὶ ἁμαρτήμασιν ἦν· εἶτα τό· „ἐκ[3]) τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν·“ ἀντὶ τοῦ ἐκ τῶν ἄνωθεν Ἰουδαίας. Οὐκ οἶδα δὲ ὅπως εἰς τό· „ἔμελλεν[4]) ἀποθνήσκειν·“ κινηθεὶς οἴεται ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων, καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ. Καὶ οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι ἡγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) male: παντὸς καταβεβηκέναι δή. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar.: πάντως καταβεβηκέναι δεῖ.“ Idem in notis: „probatur mihi Ferrarii lectio, quam ad oram attexuimus.“ — Ev. Joann. IV, 50.

[2]) H. et R. ἀγνείᾳ. Ferrar.: *in ignorantia.* — Equidem Ferrar. secutus ἀγνοίᾳ in textum recepi, quum ἁγνείᾳ tum demum, minus tamen expedite, stare possit, si quis cum ἀσθενῶν conjungere malit.

[3]) Ev. Joann. IV, 54.

[4]) Ibidem vers. 47. H. ἤμελλεν, R. ἔμελλεν.

λέγων εἶναι τὸ ἐνδυόμενον ἀφθαρσίαν φθαρτὸν, καὶ ἀθανασίαν θνητὸν, ὅταν[1]) καταποθῇ ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νῖκος. Πρὸς τούτοις καὶ τά· „ἐὰν[2]) μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε·“ λέγεσθαί φησιν οἰκείως πρὸς τὸ τοιοῦτον πρόσωπον, δι' ἔργων[3]) φύσιν ἔχον καὶ δι' αἰσθήσεως πείθεσθαι, καὶ οὐχὶ λόγῳ πιστεύειν. Τὸ δέ· „κατάβηθι,[4]) πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου·“ διὰ τὸ τέλος εἶναι τοῦ νόμου τὸν θάνατον εἰρῆσθαι νομίζει, ἀναιροῦντος διὰ τῶν ἁμαρτιῶν· πρὶν τελέως οὖν, φησὶ, θανατωθῆναι κατὰ τὰς ἁμαρτίας, δεῖται ὁ πατὴρ τοῦ μόνου Σωτῆρος, ἵνα βοηθήσῃ τῷ υἱῷ, τουτέστι τῇ τοιᾷδε φύσει. Πρὸς τούτοις τό· „ὁ υἱός σου ζῇ·“ κατὰ ἀτυφίαν εἰρῆσθαι τῷ Σωτῆρι ἐξείληφεν, ἐπεὶ οὐκ εἶπε· ζήτω,[5]) οὐδὲ ἐνέφηνεν αὐτὸς παρεσχῆσθαι τὴν ζωήν. Λέγει δὲ ὅτι καταβὰς πρὸς τὸν κάμνοντα, καὶ ἰασάμενος αὐτὸν τῆς νόσου, τουτέστι τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ διὰ τῆς ἀφέσεως ζωοποιήσας εἶπεν· „ὁ υἱός σου ζῇ.“ Καὶ ἐπιλέγει πρὸς τό· „ἐπίστευσεν[6]) ὁ ἄνθρωπος·“ ὅτι εὔπιστος καὶ ὁ Δημιουργός ἐστιν, ὅτι δύναται ὁ Σωτὴρ καὶ μὴ παρὼν θεραπεύειν. Δούλους δὲ τοῦ βασιλικοῦ ἐξείληφε τοὺς ἀγγέλους τοῦ Δημιουρ-

---

[1]) ὅταν καταποθῇ. Ed. Huet.: ὄντα (procul dubio ex ὅταν ortum) ὅταν κατεπόθη. Cfr. I Cor. XV, 53. 54.

[2]) Ev. Joann. IV, 48.

[3]) δι' ἔργων κ. τ. λ. H. et R. in notis: „Origenes pag. 126. lin. 18.: ἔτι ἐπείπερ τὴν ψυχικὴν φύσιν ——, οὐχὶ δὲ λόγων. Utrobique legendum putat Ferrar. (habeat sibi) διὰ πίστεως, Irenaeo auctore etc.“

[4]) Ev. Joann. IV, 49. — 50.

[5]) ζήτω. H. in notis: „hoc est: *vivat*, quod fugit Ferrarium, qui fortasse legebat ζητῶ, vel ζηλῶ, vel θέλω; vertit enim: *quia non dixerit: volo.*

[6]) Ev. Joann. IV, 50. — 51.

γοῦ, ἀπαγγέλλοντας ἐν τῷ· „ὁ παῖς σου ζῇ·“ ὅτι οἰκείως καὶ κατὰ τρόπον ἔχει, πράσσων μηκέτι τὰ ἀνοίκεια· καὶ διὰ τοῦτο νομίζει ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλικῷ τοὺς δούλους τὰ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ σωτηρίας, ἐπεὶ καὶ πρώτους οἴεται βλέπειν τὰς πράξεις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων τοὺς ἀγγέλους, εἰ ἐῤῥωμένως καὶ εἰλικρινῶς πολιτεύοιντο [1]) ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. Ἔτι πρὸς τὴν ἑβδόμην ὥραν [2]) λέγει, ὅτι διὰ τῆς ὥρας χαρακτηρίζεται ἡ φύσις τοῦ ἰαθέντος. Ἐπὶ πᾶσι τό· „ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη·“ διηγήσατο ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς εἰρῆσθαι τάξεως, καὶ ἀνθρώπων τῶν οἰκειοτέρων αὐτῷ. Ζητεῖσθαι δέ φησι περί τινων ἀγγέλων, εἰ σωθήσονται, τῶν κατελθόντων ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων θυγατέρας. [3]) Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀπώλειαν δηλοῦσθαι νομίζει ἐν τῷ· „οἱ υἱοὶ [4]) τῆς βασιλείας ἐξελεύσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·“ καὶ περὶ τούτων τὸν Ἡσαΐαν προφητεύειν τό· „υἱοὺς [5]) ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ μὲ ἠθέτησαν·“ οὕστινας υἱοὺς ἀλλοτρίους, καὶ σπέρμα πονηρὸν καὶ ἄνομον καλεῖ, καὶ ἀμπελῶνα ἀκάνθας ποιήσαντα. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ Ἡρακλέωνος, ἅπερ τολμηρότερον καὶ ἀσεβέστερον εἰρημένα ἐχρῆν μετὰ πολλῆς κατασκευῆς ἀποδεδεῖχθαι, [6]) εἴπερ ἦν ἀληθῆ. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς καὶ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἀπιστεῖ, μὴ ἐκλαβὼν πόσα

---

[1]) Codd. Bodlej. et Barberin.: πολιτεύοιντο, Reg. (H. in textu) perperam: πολιτεύειν τό, cujus loco Huetius (ad marg.) ex conjectura legebat πολιτεύουσι. R.

[2]) Ev. Joann. IV, 52. — 53.

[3]) Genes. VI, 2.

[4]) Matth. VIII. 12., ubi ἐκβληθήσονται pro ἐξελεύσονται edd. N. T. exhibent.

[5]) Jesai. I, 2. — 4.

[6]) Huet. minus accurate ἀποδεδέχθαι.

σημαίνεται ἐκ τῆς Θάνατος φωνῆς. Καθορῶντα γὰρ ἔδει τὸ σημαινόμενον μετ' ἐπισκέψεως καὶ ἀκριβείας ἰδεῖν, εἰ κατὰ τὰ πάντα σημαινόμενα θνητή ἐστιν. Εἰ μὲν γὰρ ὅτι δεκτικὴ ἁμαρτίας, ψυχὴ δὲ ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται, καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν αὐτὴν θνητήν· εἰ δὲ τὴν παντελῆ διάλυσιν καὶ ἐξαφανισμὸν αὐτῆς θάνατον νομίζει, ἡμεῖς οὐ προσησόμεθα, οὐδὲ μέχρι ἐπινοίας ἰδεῖν δυνάμενοι οὐσίαν θνητὴν μεταβάλλουσαν εἰς ἀθάνατον, καὶ φύσιν φθαρτὴν ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον· ὅμοιον γὰρ τοῦτο τῷ λέγειν μεταβάλλειν τι ἀπὸ σώματος εἰς ἀσώματον, ὡς ὑποκειμένου τινὸς κοινοῦ τῆς τῶν σωμάτων καὶ ἀσωμάτων φύσεως· ὅπερ μένει, ὥσπερ μένειν φασὶ τὸ ὑλικὸν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, τῶν ποιοτήτων μεταβαλλουσῶν εἰς ἀφθαρσίαν. Οὐ ταὐτὸν δέ ἐστι τὴν φθαρτὴν φύσιν ἐνδύεσθαι [1]) ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ τὴν φθαρτὴν φύσιν μεταβάλλειν εἰς ἀφθαρσίαν. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς θνητῆς λεκτέον, οὐ μεταβαλλούσης μὲν εἰς ἀθανασίαν, ἐνδυομένης δὲ αὐτήν. Ἔτι ἐπείπερ τὴν ψυχικὴν φύσιν φήθη [2]) δι' ἔργων καὶ αἰσθήσεως πείθεσθαι, οὐχὶ δὲ λόγων, πευσώμεθα αὐτοῦ περὶ Παύλου, ποίας φύσεώς ἦν. Εἰ μὲν γὰρ πνευματικῆς, πῶς διὰ τῆς τεραστίου ἐπιφανείας πεπίστευκεν; Εἰ δ' οὐκ ἄλλως ἐδύνατο πιστεύειν ἢ διὰ τῆς τεραστίου ἐπιφανείας, ἀκολουθεῖ κατ' αὐτοὺς καὶ αὐτὸν εἶναι ψυχικόν. Πῶς δὲ καὶ ἀσεβὲς τὸ πρὸ τοῦ Δημιουργοῦ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ θεωρεῖν τὸ ἐῤῥωμένον καὶ τὸ εἰλικρινὲς τῆς πολιτείας τῶν ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Σωτῆρος βελτιωθέντων, καὶ παρὰ τὸ ἐναργὲς τοῦ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ λόγου, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τὴν γραφὴν τὴν λέ-

---

[1]) I Cor. XV, 53.

[2]) Cod. Bodlej. recte φήθη. Reg. vero (H. in textu) νοηθῇ, cujus loco Huet. (ad marg.) ex conjectura legi volebat ἐνόησε, vel ἐνοήθη. R.

γουσαν· „εἰ[1]) κρυβήσεται ἄνθρωπος ἐν κρυφαίοις, κἀγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν;“ καί· „κύριος[2]) ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας;“ καί· „κύριος[3]) γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων κἂν ὦσι μάταιοι;“ Πῶς δὲ σώσει καὶ τό· „ὁ εἰδὼς[4]) τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν;“ ἔτι δὲ μᾶλλον εἰ ἡ[5]) φύσις χαρακτηρίζεται τοῦ ἰαθέντος ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ὥρας, εἴη φύσις τῆς ἰάσεως γινομένη τῷ οἰκείῳ τῇ ἀναπαύσει ἀριθμῷ; Τὸ δὲ διαφθορᾶς εἶναι ψυχικῶν, ἐπὶ τέλει ὧν ἐξεθέμεθα ἐπ' αὐτοῦ εἰρημένων ἀναγεγραμμένον, ὁμωνυμίᾳ[6]) χρωμένου ἐστὶ, καὶ ἑτέραν φύσιν εἰσάγοντος τετάρτην, ὅπερ οὐ βούλεται.

60. „Τοῦτο[7]) δὲ πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.“ Τὸ ῥητὸν ἀμφίβολόν ἐστι, σημαίνει γὰρ τὸ μὲν τοιοῦτον· ἐν τῇ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐπιδημίᾳ ὁ Ἰησοῦς δύο σημεῖα πεποίηκεν, ὧν τὸ περὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ δεύτερόν ἐστι· δύο γὰρ σημείων[8]) ὄντων ἃ ἐποίησεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ὁ Ἰησοῦς, τὸ δεύτε-

---

[1]) Jerem. XXIII, 24., ubi in LXX. virorum vers. haec leguntur: εἰ κρυβήσεταί τις ἐν κρυφαίοις, καὶ ἐγὼ οὐκ κ. τ. λ.

[2]) Psalm. VII, 9., ubi LXX. interpretes haec exhibent: ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός.

[3]) Psalm. XCIV, 11. (XCIII.), ubi γινώσκει pro γινώσκων et ὅτι εἰσί pro κἂν ὦσι LXX. viri exhibent.

[4]) Dan. XIII, 42. (Histor. Susann. et Dan. v. 42.).

[5]) Desideratur ἡ in ed. Huetii.

[6]) Huet. minus accurate ὁμωνυμίᾳ.

[7]) Ev. Joann. IV, 54., ubi δέ in edd. N. T. non legitur.

[8]) Cod. Bodlej. δύο γὰρ σημείων, Reg. τὸ δέ τι τοιοῦτο σημείων. R. — Huet. haec habet: τὸ δέ τι τοιοῦτο, δύο σημείων κ. τ. λ.

ρον πεποίηκεν ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Καὶ τοῦτό γέ ἐστι τὸ δεκτὸν καὶ[1]) ἀληθές· οὐ γὰρ τὸ πρότερον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐλθὼν πεποίηκε, τὸ δὲ πρότερόν ἐστι τὸ περὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, ὅπερ γέγονεν ἐν τῇ ἐπαύριον, ὅπερ αἴτιον ἐγένετο καὶ[2]) τοῦ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν Σίμωνος Πέτρου, πυθόμενον ποῦ μένει, περὶ δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας μεμενηκέναι παρὰ τῷ κυρίῳ· γέγραπται γάρ· „τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὑρίσκει Φίλιππον." Ὅρα δὴ τὴν οἰκονομίαν εἰ δυνάμεθα νοῆσαι, τῷ καὶ[3]) ἐπισεσημειῶσθαι τὸν Εὐαγγελιστὴν περὶ τοῦ δεύτερον τοῦτο τὸ σημεῖον γεγονέναι, κατελθόντος ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν τοῦ κυρίου. Ἐλέγομεν δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, δύνασθαι τὰς δύο εἰς τὴν Κανᾶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εἰς σύμβολον λαμβάνεσθαι τῶν δύο αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν ἐπιδημιῶν, ἥτις παρὰ τὸ κτῆμα αὐτοῦ γεγονέναι, εἰληφότος πᾶσαν ἐξουσίαν[4]) ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, Κανᾶ ὠνομάσθη. Τῇ μὲν οὖν προτέρᾳ ἐπιδημίᾳ μετὰ τὸ λουτρὸν ἡμᾶς εὐφραίνει συνδιαιτωμένους αὐτῷ, καὶ διδοὺς τοῦ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οἴνου πιεῖν, ὕδατος μὲν τυγχάνοντος, ὅτε ἤντλητο πρότερον, οἴνου δὲ γενομένου, ὅτε αὐτὸ[5]) μετεποίησεν Ἰησοῦς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς πρὸ μὲν Ἰησοῦ ἡ γραφὴ ὕδωρ ἦν,

---

[1]) Cod. Bodlej. *δεκτὸν καὶ ἀληθές*, Reg. (quem H. sequit.) omisit *καί*. R.

[2]) *ὅπερ αἴτιον ἐγένετο καί.* Haec desunt in Cod. Reg. (nec non in ed. Huet.), sed leguntur in Cod. Bodlejano. R. — Cfr. Ev. Joann. I, 38. 39. — 43.

[3]) Deest *καί* in edit. Huetii.

[4]) Matth. XXVIII, 18.

[5]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *αὐτό*, Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin. *αὐτόν*. R.

ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰησοῦ οἶνος ἡμῖν γένηται. Τῇ δὲ[1]) δευτέρᾳ ἐπιδημίᾳ ἀπολύει τοῦ πυρετοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, ἣν ἐπιστεύθη κρίνειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπολύων τοῦ πυρετοῦ καὶ ἰώμενος παντελῶς τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸν, εἴτε Ἀβραὰμ, εἴτε ἄρχοντός τινος ὀνομαζομένου βασιλικοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρός[2]) τινα διήγησιν παρεξιοῦσαν[3]) τὰς προτέρας. Ἐπεὶ δὲ μεμνῆσθαι ἡμᾶς αὐτῶν[4]) δεῖ, λεκτέον ὅτι δυνατὸν πάσῃ τῇ κτήσει[5]) αὐτοῦ τὴν διττὴν ταύτην νοεῖσθαι ἐπιδημίαν. Ἐπιστήσεις δὲ, εἰ προηγουμένην μὲν κατὰ τοῦτο τὴν πρώτην λεκτέον, ἑπομένην δὲ τὴν δευτέραν, ὥστε τὴν μὲν προηγουμένην[6]) εὐφραίνεσθαι τοὺς παραδεξαμένους αὐτὸν, τῇ δὲ δευτέρᾳ πάσης νόσου ἀπολύεσθαι καὶ τῶν πεπυρωμένων τοῦ ἐχθροῦ βελῶν τοὺς μὴ βουληθέντας πρότερον τοῦ οἴνου αὐτοῦ πιεῖν. Καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης δυνάμεως ἀμέριστά ἐστιν, ἐν Κανᾷ γὰρ ὁ ποιῶν τὸ ὕδωρ οἶνον, καὶ οἱ πίνοντες· τὰ δὲ τῆς δευτέρας οἱονεὶ ἔχει τινὰ μερισμὸν, ὁ γὰρ τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς νοσῶν οὐκ ἦν ὅπου Ἰησοῦς· οὐ γὰρ ἦν ἐν Κανᾷ,

---

[1]) In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest δέ. R.

[2]) Huet. minus accurate πρό τινα.

[3]) Cod. Bodlej. παρεξιοῦσαν, Codd. Reg. (itemq. H.) et Barberin. παραξύουσαν. R.

[4]) Cod. Bodlej. (H. ad marg., duce Ferrario) αὐτῶν, Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin. ἑαυτῶν. R.

[5]) H. et R. κτήσει. Ferrar.: *creatura*, legisse videtur κτίσει.

[6]) Ita H. et R. in textu, H. ad marg.: „scribas ἡ (procul dubio scribere voluit ἡ aut τῇ) μὲν προηγουμένη.“ Item fere R. in notis: „„scrib. videtur τῇ μὲν προηγουμένῃ.““ Nec male ita uterque statuit, si ad seqq. respexeris, absque causa tamen, ut videtur, cum Accus. uti in aliis scriptoris nostri locis nullo seqq. respectu h. quoque loco positus esse possit.

ἀλλ' ἐν Καφαρναούμ. Καὶ ὁ μὲν τῆς δυνάμεως λόγος ἀπὸ τῆς Κανᾶ ἐξέρχεται, τὸ γάρ· „ὁ υἱός [1]) σου ζῇ·“ ἐν Κανᾷ εἴρηται· τὸ δὲ τοῦ λόγου ἔργον ἐν Καφαρναοὺμ γίνεται, ἐκεῖ γὰρ νοσῶν ὁ τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς λόγῳ ἐθεραπεύθη τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἑβδόμην ὥραν. Τοῦτον δὲ λόγῳ εὑρίσκομεν θεραπευθέντα ἀπὸ μὴ παρεῖναι νομιζομένου αὐτῷ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸν τοῦ ἑκατοντάρχου δοῦλον· καὶ γὰρ ἀπ' ἐκείνου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑκατοντάρχου οὐ παραγίνεται [2]) ὁ κύριος, εἰπόντος· „κύριε, [3]) οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου·“ διό φησι πρὸς αὐτόν· „ὕπαγε, [4]) καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι.“ Τετηρήκαμεν δὲ καὶ ὅτι ἐν Καφαρναοὺμ ἀμφότεροι ἦσαν νοσοῦντες, ὅ τε τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς, καὶ ὁ τοῦ βασιλικοῦ υἱός. Καὶ ἡ πενθερὰ [5]) δὲ Πέτρου βεβλημένη ἐπύρεσσεν ἐν Καφαρναοὺμ, ἧς ἁψάμενος τῆς χειρὸς ἰάσατο τὴν βεβλημένην, ὡς ἐγερθεῖσαν διακονεῖν αὐτῷ. Καὶ οὗτοι μὲν ἡμέρας ἐθεραπεύθησαν ἐν Καφαρναούμ· ὁ μὲν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς ὥραν ἑβδόμην, ὁ δὲ τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς καὶ ἡ τοῦ Πέτρου πενθερὰ πρὸ τῆς ὀψίας. „Ὀψίας [6]) δὲ γενομένης“ — κατὰ τὸν Ματθαῖον ἐν Καφαρναοὺμ — „προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλοὺς, καὶ ἐξέβαλλε τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσε.“ Βράδιον οὖν τινες ὑπὸ Ἰησοῦ θεραπεύονται, καὶ ἕτεροι τάχιον

---

1) Ev. Joann. IV, 50. — 52.

2) H. *γίνεται*, R. *παραγίνεται*.

3) Matth. VIII, 8. — Verba *ὁ παῖς μου* desunt in ed. Huet.

4) Ibidem vers. 13. Lachm. *καί* ante *ὡς* omittit.

5) Marc. I, 30.

6) Matth. VIII, 16., ubi *ἐξέβαλε* legitur pro *ἐξέβαλλεν* in edd. N. T.

οἱ[1]) γὰρ ὀψίας βράδιον, ὡς ἐλάττονες (δαιμονῶσι γὰρ καὶ ἔχουσι κακῶς) τῶν ἡμέρας τεθεραπευμένων. Φιλοτιμητέον δὲ συναγαγεῖν τοὺς τόπους, ἔνθα εὑρέθησαν οἱ δεόμενοι θεραπείας, καὶ σημειωτέον ἐν ποίοις τόποις ἄλλα γέγονε σημεῖα, καὶ οὐ[2]) τὰ περὶ τοὺς κάμνοντας· οἷον ἐν τῇ Σαμαρείᾳ σημεῖον ἦν τό· „πέντε[3]) ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνήρ·“ ἐφ' ᾧ καὶ καταπλαγεῖσα ἡ γυνή φησι· „θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ·“ τοῖς τε πολίταις λέγει· „δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μή τι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;“ Παρατηρητέον δὲ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, ποῦ καὶ διὰ τί, καὶ ἐπὶ τίσι πεπραγμένοις λέγονται· ὑπὸ γὰρ μόνων τῶν τοιούτων παρατηρήσεων καὶ ἐξετάσεων τὰς βασάνους εὑρήσεις κατὰ βραχὺ τοὺς καρποὺς τῶν πόνων, τὴν ἐν ψαλμοῖς εὐλογίαν λέγουσαν· „τοὺς[4]) καρποὺς τῶν πόνων σου φάγεσαι.“ Ἔτι πρὸς τό· „τοῦτο[5]) δὲ πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς·“ καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι οὐδαμοῦ μὲν ὠνομάσθη μόνα[6]) τὰ τέρατα· εἴ που γὰρ λέγεται, μετὰ τῶν σημείων ἀναγέγραπται, ὡσπερεὶ τῷ· „ἐὰν[7]) μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε·“ πολλαχοῦ

---

[1]) Ita H. et R. in textu, R. in notis: „Cod. Bodlej.: οἱ γὰρ ὀψίας, ἢ βράδιον, ὡς ἐλάττονες ὄντες, (δαιμωνῶσι γὰρ, καὶ ἔχουσι κακῶς) μᾶλλον τῶν κ. τ. λ.“

[2]) H. et R. in textu recte οὐ; H. ad marg., R. in notis: „Ferrar. legebat καὶ ποῦ τὰ περὶ τοὺς κάμνοντας.

[3]) Ev. Joann. IV, 18. — 19. — 29.

[4]) Psalm. CXXVIII, 2. (CXXVII.), ubi in LXX. virorum vers. haec leguntur: τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι.

[5]) Ev. Joann. IV, 54. coll. pag. 127. not. 7.

[6]) Ed. Huet. μόνον.

[7]) Ev. Joann. IV, 48.

δὲ τὰ σημεῖα χωρὶς τῶν τεράτων εὕρηται,[1]) *ὃν τρόπον καὶ νῦν. Καὶ ζητητέον γε, εἰ ἔχει τινὰ διαφορὰν πρὸς ἄλληλα τὰ τέρατα καὶ τὰ σημεῖα· οἶμαι δὲ τὰς μὲν παραδόξους καὶ τεραστίους δυνάμεις κατ' αὐτὸ τὸ παράδοξον καὶ ἐκβεβηκὸς τὴν συνήθειαν, θαυμάσιόν τε καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον γινόμενον τέρατα ὀνομάζεσθαι· τὰ δὲ δηλωτικά τινων ἑτέρων παρὰ τὰ γινόμενα, σημεῖα λέγεσθαι. Διόπερ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ παραδόξων τὸ ὄνομα τοῦ σημείου εὑρίσκομεν. Ἥγουν περὶ*[2]) *τὸ σημεῖον λέγεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τούτοις· „περιτμηθήσεται*[3]) *τὴν σάρκα ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν. Καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν, καὶ ἔσται ἐν σημείῳ διαθήκης ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν.“ Οὐδαμοῦ δὲ μόνα τὰ τέρατα ὠνομάσθη, ἐπείπερ οὐκ ἔστι τι παράδοξον γενόμενον ἐν τῇ γραφῇ, ὃ μή ἐστι σημεῖον καὶ σύμβολον ἑτέρου παρὰ τὸ αἰσθητῶς γεγενημένον· ὡς εἴπερ ἦν τεράστιόν τι γινόμενον οὐ συμβολικὸν ἑτέρου, ἐγέγραπτο ἂν τοῦτο τὸ τέρας πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν, ἢ φέρε εἰπεῖν Μωσέα ἤ τινα τῶν ἁγίων. Ὅτε μὲν οὖν διδασκόμεθα ἀπὸ τῆς γραφῆς δεῖν ζητεῖν τὸ, οὗ σημεῖόν ἐστι τὸ γεγενημένον, λέγεται· „τοῦτο*[4]) *δὲ πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς·“ ὅτε δὲ ὁ βασι-*

---

[1]) Cod. Bodlej. *εὕρηται*, Reg. (quem H. sequitur) perperam *ἴδητε*. R.

[2]) H. et R. in textu: *ἤγουν περί*, H. ad marg.: „Ferrar.: *ἤγουν περ.*“ Idem in notis: „Cod Reg. et Perion. *ἤγουν περί*: *velut de signo a domino* etc. Ferrar. legit etc.“ — R. in notis: „„videtur legisse Ferrar. *ἤγουν περ τὸ σημεῖον.*““

[3]) Genes. XVII, 10., ubi in LXX. interpretum vers. verba *τὴν σάρκα* post voc. *περιτμηθήσεται* desunt. Vers. 11., ubi ibidem *εἰς σημεῖον* exhibetur pro *ἐν σημείῳ*.

[4]) Ev. Joann. IV, 54. coll. pag. 131. not. 5.

λικὸς ὀνειδίζεται ὡς οὐκ ἂν πιστεύσων χωρὶς τῆς θέας [1]) τῶν παραδόξων, οὐκέτι λέγεται· „ἐὰν μὴ σημεῖα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε·“ οὐ γὰρ τὰ σημεῖα γινόμενα προκαλεῖται ἐπὶ τὸ πιστεύειν, ᾗ σημεῖά ἐστιν, ἐὰν τύχῃ τὸ σημεῖον μὴ εἶναι καὶ τέρας, ἀλλά· „ἐὰν [2]) μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε·“ ὑμῶν μὲν [3]) πιστευόντων διὰ τὸ παράδοξον, ἡμῶν δὲ πρὸς τούτῳ καὶ διὰ τὸ, οὗ ἐστι σημεῖον, ἐπιτελούντων αὐτῷ. Ζητήσεις δὲ τὸ ἐν ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ· „ὡς ἔθετο [4]) ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ Τάνεως·“ πότερον τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρει τὰ σημεῖα, καὶ τέρατα, ἢ τὰ αὐτά, ᾗ μὲν σημεῖά ἐστι, γέγονεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου ἀναγομένης ἐπί τινα νοητά· ᾗ δὲ τέρατα, ἐν πεδίῳ Τάνεως, οὔτε τῶν τεράτων, ᾗ τέρατα, οὔτε τοῦ πεδίου Τάνεως, ᾗ πεδίον Τάνεως, ἀλληγορουμένων· ἀλλὰ καὶ τὰ τέρατα, ᾗ σημεῖά ἐστι, δεῖται ἀναγωγῆς, καὶ τὸ πεδίον Τάνεως, ᾗ Αἴγυπτος. Αὐτόθι δὲ καταπαύσωμεν καὶ τὸν τρισκαιδέκατον [5]) τόμον, περιέχοντα διήγησιν τῶν μέχρι τῆς ἑβδόμης ἀρχῆθεν ἐπιδημίας τοῦ Ἰησοῦ· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν Βαθαρᾷ [6]) παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενος γίνεται· δεύτερον δὲ τῇ Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ἐπιδημήσας τὸ ὕδωρ οἶνον ποιεῖ· τρίτον εἰς τὴν Καφαρναοὺμ καταβαίνει, καὶ ἁρμόζει γε, ὅπου καταβαίνει, εἶναι τοὺς

---

[1]) Ed. Huet. min. accurate *θείας*.

[2]) Ev. Joann. IV, 48.

[3]) Deest *μέν* in ed. Huet.

[4]) Psalm. LXXVIII, 43. (LXXVII.), ubi pro duplici *αὐτοῦ* in LXX. virorum vers. legitur *αὐτοῦ*.

[5]) H. et R. in textu *τρισκαιδέκατον*, R. in notis: „Cod. Bodlejan. *ὀκτωκαιδέκατον*.“

[6]) H. et R. h. l. *Βαθαρᾷ*. Cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 237. not. 7., pag. 242. not. 5., pag. 247. not. 6.

ἀσθενοῦντας· τέταρτον εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνέρχεται· πέμπτον εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν συνδιατρίβει τοῖς μαθηταῖς· ἕκτον ἐν τῇ Σαμαρείᾳ παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ [1]) ἐδίδαξεν, ἃ κατὰ δύναμιν ἐξητάσαμεν. Καὶ ἕβδομον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας δεύτερον γίνεται· ἐν δὲ τῷ ἑξῆς, Θεοῦ διδόντος, διαληψόμεθα περὶ τῶν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἰουδαίων ἐν Ἱεροσολύμοις πεπραγμένων αὐτῷ καὶ εἰρημένων.

[Λείπουσιν οἱ τόμοι τεσσαρεσκαιδέκατος, πεντεκαιδέκατος, ἑκκαιδέκατος, ἑπτακαιδέκατος, καὶ ὀκτωκαιδέκατος.]

---

[1]) τοῦ Ἰακώβ. Deest in Cod. Bodlejano. R.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ

ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος ιθ'.

---

1. * * „Ἀπεκρίθη[1]) ὁ Ἰησοῦς· οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 19. — Edd. N. T. Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, Lachm. ed. ut in nostro textu: ἂν ᾔδειτε, Knapp. ed.: ᾔδειτε ἄν. — R. in notis: „deesse videtur huj. Tomi initium (hinc asterisc. posuit). Nullum enim Tomum incipit Origenes, quin pluribus vel paucis alloquatur familiarem suum Ambrosium, eique expressis verbis enuntiet, quotus sit numero Tomus ille, quem ei nuncupat ac mittit, quemadmodum videre licet in caeteris octo Tomis, qui supersunt. Hic vero nil simile reperitur. Tomus incipit ab abrupto contra morem: nulla praefatio, nulla ipsius Tomi enuntiatio. Praeterea in fine plus quam dimidia sui parte mutilum eum esse inde liquet, quod desinat in vers. 25. cap. VIII. Ev. Joannis, *vigesimus* vero Tomus incipiat a vers. 37. ejusd. capitis; ac proinde manifesto deest explanatio XI. versuum, nimirum versuum 26. 27—36."

ᾔδειτε.“ Εἰ [1]) μὲν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὁ λόγος ἦν ὁ λέγων· „κἀμὲ [2]) οἴδατε, πόθεν εἰμί·“ καὶ [3]) ὁ φάσκων· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·“ ἄντικρυς ἂν ἔδοξεν ἐναντίον εἶναι τὸ λεγόμενον· νυνὶ δὲ τὸ μέν· „κἀμὲ οἴδατε·“ πρός τινας τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἀπαγγέλλεται, εἰρηκότας· „μήποτε [4]) ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν, πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει, πόθεν ἐστί·“ τὸ δὲ, ὅτι „οὔτε ἐμὲ οἴδατε,“ καὶ τὸ ἑξῆς, πρὸς τοὺς εἰπόντας αὐτῷ Φαρισαίους· „σὺ [5]) μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής.“ Πλὴν καὶ τοῖς Ἱεροσολυμίταις διὰ τῶν προτέρων, καὶ τοῖς Φαρισαίοις διὰ τῶν νῦν ἐξεταζομένων φησὶν, ὅτι τὸν πατέρα οὐκ οἴδατε· τοῖς μὲν Ἱεροσολυμίταις διὰ τούτων· „ἀπ᾿ ἐμαυτοῦ [6]) οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ᾿ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· ἐγὼ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ᾿ αὐτοῦ εἰμὶ, κἀκεῖνός με ἀπέστειλε·“ τοῖς δὲ Φαρισαίοις διὰ τοῦ· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε,

---

[1]) R. in textu, H. ad marg.: εἰ μὲν πρός κ. τ. λ. R. in notis: „Cod. Reg. (H. in textu) perperam: ὁ μὲν πρός κ. τ. λ.“

[2]) Ev. Joann. VII, 28. — Edd. N. T. κἀμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε, πόθεν εἰμί. Cfr. pag. 138. not. 1. et 2.

[3]) R. in textu, H. ad marg.: καὶ ὁ φάσκων. R. in notis: „in Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.) desideratur καί.“ — H. in notis ad utramq. lectionem hac nota et not. 1. indicatam haec habet: „„Cod. Reg. et Perionius: ὁ μὲν πρὸς τοὺς —— εἰμί· ὁ φάσκων κ. τ. λ. sed nullo plane sensu. Lege ex Ferrario: εἰ μὲν πρὸς τοὺς —— εἰμί· καὶ ὁ φάσκων κ. τ. λ.

[4]) Ev. Joann. VII, 26. 27. — H. et R. h. l. ὅτι αὐτός ἐστιν κ. τ. λ. Cfr. tamen pag. 138. lin. 12.

[5]) Ibidem VIII, 13. — Edd. N. T. σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, eodemque ordine H et R. pag. 138. lin. 16.

[6]) Ibidem VII, 28. 29.

οὔτε [1]) τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε.“ Καὶ ζητήσαι ἄν τις εὐλόγως ὅπως, εἴπερ ἀληθὲς τό· „εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε·“ οἱ Ἱεροσολυμῖται, πρὸς οὓς φησι· „κἀμὲ οἴδατε·“ οὐκ οἴδασι τὸν πατέρα. Προσεπιτείνει δὲ τὴν εἰς τὸν τόπον ἀπορίαν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ταῦτα λέγων· „ὁ ἀρνούμενος [2]) τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν· πᾶς γὰρ ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει.“ Εἰ γὰρ „ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν,“ καὶ „ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει,“ δῆλον ὅτι οἱ Ἱεροσολυμῖται, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, τῷ μὴ γινώσκειν τὸν πατέρα ἀρνούμενοι τὸν πατέρα ἀρνοῦνται καὶ τὸν υἱόν. Εἰ δὲ ἀρνοῦνται τὸν υἱὸν, πῶς τό· „κἀμὲ οἴδατε·“ ἀληθές; Πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰ οἴδασι τὸν υἱὸν, διὰ τό· „καὶ ἐμὲ οἴδατε·“ ἐπεί· „ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει·“ ὁμολογοῦσι τὸν πατέρα. Εἰ δὲ ὁμολογοῦσι τὸν πατέρα, πῶς ἀληθὲς τό· „ἀλλ᾽ ἔστιν ἀληθινὸς [3]) ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε;“ Λεκτέον δὲ πρὸς ταῦτα, ὅτι ὁ Σωτὴρ ὁτὲ μὲν περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται, ὁτὲ δὲ ὡς περὶ θειοτέρας φύσεως καὶ ἡνωμένης τῇ ἀγεννήτῳ [4]) τοῦ πατρὸς φύσει. Ἐπὰν μὲν γὰρ λέγει· „νῦν [5]) ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα·“ τοῦτό φησιν εἰδὼς τὸ ζητούμενον ἀναιρεθῆναι εἶναι οὐ Θεὸν, ἀλλὰ ἄνθρωπον· ἐὰν δέ· „ἐγὼ [6]) καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·“ καί· „ἐγώ εἰμι ἡ

---

[1]) Huet. h. l. οὐ τὸν πατέρα κ. τ. λ.

[2]) I Joann. II, 22. 23.

[3]) In ed. Huet. h. l. desideratur ἀληθινός. Cfr. ev. Joann. VII, 28.

[4]) Cod. Reg. (H. quoque) ἀγενήτῳ. R.

[5]) Ev. Joann. VIII, 40.

[6]) Ibidem X, 30. — XIV, 6. (omissis verbis: ἡ ὁδός). — XI, 25.

ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·" καί· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις·" καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐ περὶ τοῦ ζητουμένου ἀναιρεθῆναι ἀνθρώπου διδάσκει. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ παρὸν ἡμῖν ζητουμένων ἐκ τῆς συμφράσεως κατανοητέον, τὸ μέν· „κἀμὲ[1]) οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί·" περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἑαυτοῦ διαλέγεται, τὸ δέ· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·" περὶ τῆς θεότητος· τοῦ μὲν γάρ· „κἀμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί·" ταῦτα προτέτακται·[2]) „ἔλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν· οὐχ οὗτός ἐστιν, ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; καὶ ἴδε παῤῥησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μήποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν, πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί·" τοῦ δέ· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·" ταῦτα· „εἶπαν[3]) οὖν αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι· σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. Ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα. Καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστιν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ." Δῆλον οὖν ἐκ τούτων

---

[1]) Cfr. ev. Joann. VII, 28. coll. pag. 136. not. 2. — Ev. Joann. VIII, 19.

[2]) Cod. Bodlej. (et recte quidem) προτέτακται, Cod. Reg. (nec non H.) προστέτακται. R. — Ev. Joann. VII, 25—27.

[3]) Ev. Joann. VIII, 13—16. — Edd. N. T. v. 13. εἶπον et v. 14. ἀπεκρίθη Ἰησοῦς. (Vers. 14. post ὑπάγω omissa sunt verba: ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ ὑπάγω.). Vers. 16. ed. Knapp. ἀληθής ἐστιν, ed. Lachm. ut in nostro textu: ἀληθινή ἐστιν.

ὅτι ὑπὸ μὲν τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἐλέγετο· „τοῦτον[1]) οἴδαμεν, πόθεν ἐστίν·“ ἀναφερόντων ἐπὶ τὸ ἐν Βηθλεὲμ αὐτὸν γεγενῆσθαι καὶ ἐπισταμένων,[2]) ὅτι οὗτος ἦν οὗ ἡ μήτηρ ἐλέγετο Μαρία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Σίμων Ἰούδας. Διόπερ καὶ μαρτυρεῖ τοῖς εἰρηκόσιν· „οἴδαμεν[3]) πόθεν ἐστί·“ διὰ τοῦ· „κἀμὲ οἴδατε πόθεν εἰμί·“ τοῖς δὲ Φαρισαίοις τό· „κἂν[4]) ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω·“ τῇ θειοτέρᾳ φύσει διαλεγόμενος ἔφασκε ταῦτα καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, καθ' ὃ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἦν. Διόπερ τοῖς πρὸς ταῦτα πυθομένοις αὐτοῦ καὶ εἰρηκόσι· „ποῦ ἐστιν[5]) ὁ πατήρ σου;“ ἀποκρίνεται, ὡς ἂν εἴποι τις, ἕτερος ὢν τοῦ λέγοντος· „κἀμὲ οἴδατε·“ καί φησι· „καὶ οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου.“ Κατὰ δὲ τὸ ταπεινὸν τῶν Φαρισαίων ἦν, ἤτοι μὴ νοεῖν, ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔλεγε τό· „μαρτυρεῖ[6]) περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ·“ ἤ, εἰ[7]) ἐξεδέχοντο περὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγεσθαι, νομίζειν, ὅτι ἐν τόπῳ ἐστὶν ὁ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκρίνεσθαι· „ποῦ ἐστιν ὁ πατήρ σου;“ Χρὴ μέντοι γε εἰδέναι, ὅτι οἱ ἑτερόδοξοι νομίζουσι, σαφῶς ἐντεῦθεν παρίστασθαι τὸ μὴ τὸν Θεὸν, ᾧ ἐλάτρευον Ἰουδαῖοι, πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· εἰ γὰρ τοῖς

---

[1]) Ev. Joann. VII, 27. — Matth. XIII, 55. — Knapp. Ἰωσῆς pro Ἰωάννης, Lachm. Ἰωσήφ. Uterque καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας.

[2]) H. et R. ἐπισταμένων ἦν ὅτι οὗτος ἦν κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. VII, 27. 28. — Ibidem VIII, 14.

[4]) H. et R. καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ. Equidem κἂν rescripsi Ferrario duce, edd. N. T. conspirantibus collataque insuper pag. 138. lin. 6. a fine.

[5]) Ev. Joann. VIII, 19. — VII, 28. — VIII, 19.

[6]) Ibidem VIII, 18. — 19.

[7]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἢ εἰ ἐξεδέχοντο. Cod. Reg. (H. in textu) ἐπεὶ ἐξεδέχοντο. R.

Φαρισαίοις λατρεύουσι τῷ Δημιουργῷ, φασὶν, ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·“ σαφὲς, ὅτι ἕτερον ὄντα τοῦ Δημιουργοῦ τὸν πατέρα Ἰησοῦ Φαρισαῖοι οὐκ ᾔδεσαν. Ἀλλ' οὐδὲ Ἱεροσολυμῖται, οἷς προειρήκει· „ἀλλ' ἔστιν[1]) ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·“ ταῦτα λέγουσιν, ἅτε μὴ ἀνεγνωκότες τὰς θείας γραφὰς, μηδὲ τὴν συνήθειαν τῆς ἐν αὐταῖς λέξεως τετηρηκότες. Κἂν γὰρ διεξοδεύειν τις δύνηται τὰ περὶ Θεοῦ, ἐκ πατέρων μεμαθηκὼς ὅτι τούτῳ λατρεύειν μόνῳ δεῖ, μὴ βιοῖ δὲ καλῶς, τοῦτόν φασιν οὐκ ἔχειν γνῶσιν Θεοῦ. Εἴ τις γοῦν ἄλλος ᾔδει τὰ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῆς ἱερατικῆς αὐτοῦ θεραπείας, δῆλον ὅτι καὶ οἱ Ἠλεῖ τοῦ ἱερέως υἱοὶ, παρὰ τῇ λατρείᾳ ἀνατεθραμμένοι· ἀλλ' ὅμως, ἐπεὶ ἥμαρτον, γέγραπται ταῦτα περὶ αὐτῶν ἐν τῇ τῶν Βασιλειῶν πρώτῃ· „καὶ[2]) οἱ υἱοὶ Ἠλεῖ, υἱοὶ λοιμοὶ, οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον.“ Πευσώμεθα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων, εἰ μὴ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ γέγραπται τό· „οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον·“ καὶ ἀποκρινομένων ὅτι περὶ τοῦ Δημιουργοῦ ἐστι ταῦτα, ζητήσομεν διὰ τί εἴρηται περὶ τῶν υἱῶν Ἠλεῖ· „οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον·“ πότερον διὰ τοὺς περὶ Θεοῦ τοῦ Δημιουργοῦ λόγους, ἢ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν. Σαφὲς δὲ, ὅτι διὰ τὴν πονηρίαν λέγονται μὴ ἐγνωκέναι τὸν κύριον· καὶ οὐ περὶ τῶν υἱῶν Ἠλεῖ μόνον ἔστι τοῦτο εὑρεῖν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων βασιλευσάντων ἐν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα ἁμαρτωλῶν. Οὕτω τοίνυν καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὸν πατέρα οὐκ ᾔδεσαν, οὐδὲ γὰρ ἐβίουν κατὰ τὸ τοῦ Δημιουργοῦ βούλημα. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο σημαινόμενον τοῦ γινώσκειν τὸν Θεὸν, ἑτέρου[3])

---

[1]) Ev. Joann. VII, 28.

[2]) I Sam. II, 12. (I Reg.). — LXX. interpretes: *καὶ οἱ υἱοὶ Ἡλὶ τοῦ ἱερέως υἱοὶ λοιμοὶ, οὐκ εἰδότες τὸν κύριον.*

[3]) *ἑτέρου ὄντος κ. τ. λ.* H. in notis: „Origenes in-

ὄντος τοῦ γινώσκειν τὸν Θεὸν παρὰ τὸ πιστεύειν ψιλῶς εἰς τὸν Θεὸν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· „ὅσα[1]) ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ αὐτό·“ * ἦ δῆλον[2]) ὅτι καὶ τοὺς προφήτας, ὧν * τὰ ῥήματα,[3]) ὡς ἐν ἄλλοις ἀπεδείξαμεν, νόμος λέγεται· εἴρηται τοίνυν ἐν ψαλμοῖς· „σχολάσατε[4]) καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός.“ Τίς δ' οὐκ ἂν ὁμολογήσαι πιστεῦσαι, γεγράφθαι ταῦτα λαῷ πιστεύοντι εἰς τὸν Δημιουργόν; ὅντινα γνῶναι οὐκ ἔστι μὴ σχολάσαντα καὶ ἐκκαθάραντα τὸν νοῦν, τῶν νοούντων καὶ θειοτέροις ὀφθαλμοῖς βλεπόντων τὸν Θεὸν διὰ τὸ καθαρὰν τὴν καρδίαν πεποιηκέναι τῆς χάριτος ταύτης ἀξιουμένων, ὡς ὁ Σωτὴρ μαρτυρεῖ λέγων· „μακάριοι[5]) οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.“ Ἅμα δὲ καὶ πρὸς τό· „οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός·“ φήσομεν ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ γινώσκειν τὸν πατέρα καὶ πιστεύειν αὐτῷ. Οὐ μάχεται οὖν τό· „οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός·“ τῷ· „ἐπί-

---

fra in Joann. VIII, 21. (cfr. Tom. XIX. 3. statim fere ab initio): *Πολλοὶ μὲν οὖν ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, οὐ πολλοὶ δὲ ἔγνωσαν αὐτὸν, ἐπεὶ τῶν πεπιστευκότων κ. τ. λ.*“

[1]) Rom. III, 19. — Edd. N. T.: *οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ.* — H. et R. h. l. *αὐτό*, quod, nisi minus expedite, distinctionis signis posteriori *λαλεῖ* appositis, cum verbis *ὡς δῆλον* conjungere malis, in *αὐτά* mutare jure meo ausim.

[2]) H. et R. in textu: * *ἦ δῆλον* — *προφήτας*, H. ad marg.: „scribas *ἦ δῆλον κ. τ. λ.*“ Ferrar.: *an non perspicuum est etiam Prophetas* etc.

[3]) H. et R. in textu: *ὧν * τὰ ῥήματα*, H. non male ad marg.: „scribas *ὧν αὐτὰ ῥήματα.*“

[4]) Psalm. XLVI, 10. (XLV.). — R. minus accurate *ὅτε ἐγώ εἰμι κ. τ. λ.*

[5]) Matth. V, 8. — Matth. XI, 27. coll. edd. N. T.

στευσε[1]) δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.“ Εἰ δέ τις οἴεται ἡμᾶς βιάζεσθαι, λέγοντας μὴ ταὐτὸν εἶναι τὸ πιστεύειν τῷ γινώσκειν, καὶ ἐνδέχεσθαι πιστεύειν μὲν, οὐκ ἔχειν δὲ γνῶσιν τοῦ πιστευομένου ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ Ἰησοῦ ἀκουσάτω λέγοντος πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· „ἐὰν[2]) μείνητε[3]) ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.“ Παρατήρει γὰρ ὅτι πρὸ τοῦ· „ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν“ γέγραπται· „ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πιστεύοντας[4]) αὐτῷ Ἰουδαίους·“ καὶ ἃ ἔλεγεν ἦν· „ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν.“ Πολὺ δὲ διαφέρει τὸ πρὸς τῷ πιστεύειν ἐγνωκέναι τοῦ πιστεύειν μόνον· „ᾧ μὲν[5]) γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι.“ Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὲρ τοῦ παραστῆσαι, ἕτερον εἶναι τὸ γινώσκεσθαι τὸν Θεὸν τοῦ πιστεύεσθαι. Ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀκριβὲς καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προςαποδώσομεν, ὅτι πρὸς οὓς φησιν· „οὔτε[6]) ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·“ Φαρισαίους, εὐλόγως ἂν εἴπέ τις· ἀλλ' οὐδὲ πιστεύετε εἰς τὸν πατέρα μου· τῷ γὰρ ἀποσταλέντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὐκ ἐπίστευσαν, ὁ δὲ ἀρ-

---

[1]) Genes. XV, 6. coll. ep. ad Rom. IV, 3. ep. Jacobi II, 23. et ep. ad. Galat. III, 6.

[2]) Ev. Joann. VIII, 31. 32. — Edd. N. T. haec exhibent: *ἐὰν ὑμεῖς μείνητε — ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστέ· καὶ γνώσεσθε κ. τ. λ.*

[3]) H. h. l. min. accurate *μείνηται*.

[4]) Ev. Joann. VIII, 31. — Edd. N. T. *πεπιστευκότας*, ut paulo ante Origenes scripserat pag. huj. lin. 6.

[5]) I Cor. XII, 8. 9. Ed. Knapp. *ἑτέρῳ δέ*, ed. Lachm. *ἑτέρῳ (δέ)*.

[6]) Ev. Joann. VIII, 19.

νούμενος [1]) τὸν υἱὸν οὐδαμῶς τὸν πατέρα ἔχει, καὶ οὐδαμῶς φημι, ὅτι οὔτε κατὰ πίστιν, οὔτε κατὰ γνῶσιν. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ καὶ ἄλλως ἡ γραφὴ τοὺς ἀνακεκραμμένους τινὶ καὶ ἑνωθέντας γινώσκειν ἐκεῖνό φησιν [2]) ᾧ ἀνεκράθησαν καὶ κεκοινωνήκασι· πρὸ δὲ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως καὶ κοινωνίας κἂν τοὺς λόγους καταλαμβάνωσι περί τινος, οὐ γινώσκουσιν ἐκεῖνο. Ὁ γοῦν Ἀδὰμ περὶ τῆς Εὔας λέγων· „τοῦτο [3]) νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου·“ οὐκ ᾔδει τὴν γυναῖκα· ὅτε γὰρ αὐτῇ ἐκολλήθη, τότε εἴρηται· „ἔγνω δὲ Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.“ Καὶ εἴ τίς γε προσκόπτοι διὰ τὸ παρειληφέναι ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν παράδειγμα τό· „ἔγνω [4]) δὲ Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ·“ πρῶτον μὲν τῷ· „τὸ [5]) μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν·“ ἐπιστησάτω· δεύτερον δὲ ἀντιπαραθέτω τὸ περὶ ἄῤῥενος καὶ θηλείας λεγόμενον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· — τῇ αὐτῇ λέξει χρῆται περὶ ἀνθρώπου καὶ [6]) κυρίου —· „ὁ κολλώμενος, [7]) φησὶ, [8]) τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι, καὶ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.“ Ἐγνωκέτω μὲν οὖν ὁ κολλώμενος

---

[1]) I Joann. II, 23.

[2]) H. et R. ἐκεῖνό φασιν.

[3]) Genes. II, 23. — Ibidem IV, 1. LXX. interpretes: Ἀδὰμ δὲ ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

[4]) Genes. IV, 1. coll. pag. huj. not. 3. — In ed. R. Εὔαν h. l. desideratur.

[5]) Ephes. V, 32.

[6]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἀνθρώπου καὶ κυρίου. In Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.) deest καί. R. — H. in notis: „Cod. Reg. περὶ ἀνθρώπου κυρίου, et Perionius: *de homine Domini.* Lege περὶ ἀνθρώπου καὶ κυρίου. Sic habuit Codex Ferrarii, et id postulat sententia.“

[7]) I Cor. VI, 16. 17. coll. edd. N. T.

[8]) Deest φησί in Cod. Reg. (quem H. sequit.). R.

τῇ πόρνῃ τὴν πόρνην, καὶ ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ τὴν γυναῖκα, μᾶλλον δὲ τούτου καὶ ἁγίως ἐγνωκέτω ὁ κολλώμενος τῷ [1]) κυρίῳ τὸν κύριον. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, Φαρισαῖοι τὸν πατέρα οὐκ ᾔδεσαν, οὐδὲ τὸν υἱὸν, καὶ ἀληθὴς ἦν ὁ λέγων· „οὔτε [2]) ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·“ εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐκλαμβάνοιμεν, — λέγω δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκδοχὴν —, τὸ γινώσκειν ἀντὶ τοῦ ἀνακεκρᾶσθαι καὶ ἡνῶσθαι, διηγείσθω τις τό· „νῦν [3]) δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ·“ καὶ τό· „ἔγνω [4]) κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ.“ Κατὰ γὰρ ἡμᾶς ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ ἀνακραθεὶς αὐτοῖς, καὶ μεταδεδωκὼς αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ θειότητος, καὶ ἀνειληφὼς αὐτοὺς, ὡς ἡ τοῦ εὐαγγελίου λέξις φησὶν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, [5]) ἐν τῇ χειρὶ τοῦ πατρὸς ὄντων τῶν εἰς τὸν Σωτῆρα πεπιστευκότων· διὸ καὶ εἰ μὴ πέσοιεν [6]) ἀπ' αὐτῆς, ἑαυτοὺς μακρύνοντες ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἁρπαγήσονται· οὐδεὶς γὰρ ἁρπάζει ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός. Μετὰ ταῦτα ζητήσεις εἰς τὸ αὐτὸ, λέγω δέ· „οὔτε [7]) ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου·“ εἰ ἔστι γινώσκοντά τινα τὸν Θεὸν μὴ γινώσκειν τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ἑτέρα αὐτοῦ ἐπίνοιά ἐστι καθ' ὅ ἐστι πατὴρ, καὶ ἑτέρα καθ' ὅ ἐστιν ὁ Θεὸς, τάχα ἔστι τινὰ γινώσκειν μὲν τὸν Θεὸν, μὴ γινώσκειν δὲ τὸν πατέρα, παρὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Θεὸν, μὴ γινώσκειν δὲ τὸν πατέρα. Φησὶν οὖν ὁ Σωτὴρ μετὰ τὴν ἀνά-

---

[1]) Desideratur τῷ in ed. Huetii.

[2]) Ev. Joann. VIII, 19.

[3]) Galat. IV, 9. — Edd. N. T. ὑπὸ Θεοῦ. —

[4]) II Tim. II, 19. — Ed. Knapp. αὐτοῦ, ed. Lachm. αὑτοῦ, ut in nostro textu. Cfr. Num. XVI, 5.

[5]) Ev. Joann. X, 28. 29. coll. Jesai. XL, 11.

[6]) H. et R. min. accur., ille πέσοιον, hic πέποιεν.

[7]) Ev. Joann. VIII, 19. — H. et R. h. l. οὐδὲ τὸν πατέρα μου.

στασιν τῇ Μαρίᾳ· „πορεύου [1]) δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.“ Καὶ ἔστι γε τοῖς ἑτεροδόξοις λέγειν χαριζόμενον [2]) αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται· ὅπερ τάχα οὐκ [3]) ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι πάντως ὁ μὴ ἐγνωκὼς τὸν πα-

---

[1]) Ev. Joann. XX, 17. — Edd. N. T. ἀναβαίνω pro πορεύομαι.

[2]) H. et R. in textu: χαριζομένων αὐτοῖς, H. ad marg.: „scrib. χαριζόμενον αὐτοῖς,“ R. in notis: „„pro χαριζομένων αὐτοῖς legendum videtur χαριζόμενον αὐτοῖς, vel χαριζομένων ἡμῶν αὐτοῖς.““

[3]) H. et R. in notis: „Sic habent omnes Mss. (R.). Negandi particulam praetermisit Ferrar., et quae proxime sequuntur aliter legit. (H. et R.). Vertit: *quae res fortassis est vera, quod omnino non agnovit Patrem, quia Filius agnoscit Patrem, servus dominum: et quemadmodum impie non diceremus, Filium non agnovisse Dominum, quia, Filius cum sit, non tentatur a Patre domino; ita servantes eundem Deum, nihil absurdi admittemus, dicentes decere, ut Filius agnoscat Patrem, servus Dominum, quia neque servus agnoscat Patrem, neque Filius Dominum.* (H.) Perionius autem priorem illam pericopes partem neglexit. Verte: *quod fortasse verum non est, propterea quod omnino qui Patrem non novit, neque Filium novit; Filius enim novit Patrem, servus autem dominum: et quemadmodum impie non diceremus, Filium non agnovisse dominum, quia, Filius cum sit, non experitur Patrem dominum; ita, servantes eundem Deum, nihil absurdi admittemus, dicentes decere, ut Filius agnoscat Patrem, servus dominum: et neque servus agnoscat Patrem, neque Filius dominum.* Τὸ, οὐκ, retinuimus, ita volente sensu. Loci autem totius haec est sententia: Ac Heterodoxis quidem gratificantes concedere possumus, Mosen et Prophetas Patrem non cognovisse,

τέρα οὐκ ἔγνω τὸν υἱόν· ὁ μὲν γὰρ υἱὸς ἔγνω τὸν πατέρα, ὁ δὲ θεράπων τὸν κύριον· καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἀσεβήσαιμεν λέγοντες, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔγνω τὸν κύριον, — υἱὸς γὰρ ὢν οὐ πεπείραται τοῦ πατρὸς δεσπότου —, οὕτω τηροῦντες τὸν αὐτὸν Θεὸν οὐδὲν ἄτοπον παραδεξόμεθα[1]*) λέγοντες, ὅτι τῷ μὲν υἱῷ ἔπρεπε γινώσκειν τὸν πατέρα, τῷ δὲ θεράποντι τὸν κύριον, καὶ οὔτε ὁ θεράπων ἔγνω τὸν πατέρα, οὔτε ὁ υἱὸς τὸν κύριον. Μυρίων γοῦν οὐσῶν εὐχῶν, ἀναγεγραμμένων ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ τοῖς προφήταις, ἀλλὰ καὶ τῷ νόμῳ, οὐ πάνυ τι εὕρομεν εὐξάμενόν*[2]*) τινα καὶ λέγοντα τὸν Θεὸν πατέρα· καὶ*[3]*) γὰρ εὐχόμενοι τῷ Θεῷ οὐ λέγουσι· πάτερ· τάχα ἐπεὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα· εὔχονται δὲ αὐτῷ ὡς Θεῷ καὶ κυρίῳ, περιμένοντες τὸν*

(quod tamen fortasse verum non est; nam si Patrem non agnovisse daremus, dandum esset utique nec Filium cognovisse, cum cognitum ab ipsis Filium et vaticiniis celebratum fuisse constet) Filius quippe Patrem cognoscit, famulus herum. Quemadmodum autem dicere licet, Filium non cognoscere herum; nam quatenus Filius est, Patris, quatenus herus est, imperium non experitur: ita dicere possumus, nec famulos cognoscere Patrem; nam quatenus famuli sunt, herum, quatenus Pater est, non cognoscunt." (H. et R.)

[1]) Cod. Bodlej. *παραδεξόμεθα*, Cod. Reg. (H. in textu) male *παραδεξάμεθα*. R. — H. ad marg.: „scribas *παραδεξόμεθα ἢ παραδεξαίμεθα*."

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) *εὐξάμενον*, Cod. Reg. (H. in textu) male *εὐξόμενον*. R.

[3]) *καὶ γὰρ* —— · *πάτερ*. Sic hunc locum in Cod. Reg. (quem H. sequit.) luxatum sanitati restituunt Codd. Bodlejan. et Barberinus. R. — In textu ed. H. desiderantur verba: *καὶ γὰρ εὐχόμενοι* atque *οὐ λέγουσι*, et pro *πάτερ* scriptum legitur *πατήρ* h. modo: *τῷ Θεῷ πατήρ*. H. ad marg.: „*λείπει τι*."

τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας[1]) ἐκχέοντα οὐκ ἔλαττον ἐπ' ἐκείνους ἢ ἐπὶ τοὺς μετὰ τὴν παρουσίαν εἰς Θεὸν δι' αὐτοῦ[2]) πιστεύοντας· εἰ μὴ ἄρα ἡ νοητὴ αὐτοῖς γεγένηται ἐπιδημία Χριστοῦ, καὶ ἔσχον ποτὲ τελειωθέντες τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα· ἐν ἀποῤῥήτῳ δὲ καὶ οὐ γνωστῶς πᾶσιν ἔλεγον ἢ ἔγραφον τὸν Θεὸν πατέρα, ἵνα μὴ προκαταλάβωσι τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐκχεομένην[3]) παντὶ τῷ κόσμῳ χάριν, πάντας καλοῦντος ἐπὶ τὴν υἱοθεσίαν, ἵνα διηγήσηται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσῃ τὸν πατέρα κατὰ τὸ[4]) γεγραμμένον· „διηγήσομαι[5]) τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.“ Ὅτι μέντοι γε ὁ αὐτός ἐστι Θεὸς τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ κόσμου Δημιουργὸς, πολλαχόθεν μὲν ἔστι θεωρῆσαι· ἀρκεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος θεωρῆσαι τήν τε Στεφάνου ἀπὸ τῶν Πράξεων πρὸς τὸν λαὸν δημηγορίαν οὕτω λέγοντος· „Ἄνδρες[6]) ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε· ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ, ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ πρὶν ἢ οἰκῆσαι αὐτὸν ἐν Χαῤῥὰν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου,“ καὶ τὰ ἑξῆς· δι' ὅλου γὰρ τοῦ λόγου ἀναντιῤῥήτως ἔστι μαθεῖν τὸν τῶν προφητῶν Θεὸν πατέρα εἶναι Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου ἐν τούτοις· „Παῦ-

[1]) Rom. VIII, 23.

[2]) Cod. Bodlej. optime δι' αὐτοῦ πιστεύοντας, Cod. Reg. (H. in textu) male διὰ τοὺς πιστεύοντας. R. — H. in marg.: „Ferrar. διὰ τούτου κ. τ. λ.“

[3]) H. et R. in textu: ἐκκενουμένην, H. tamen ad marg., R. in notis: „omnino scribendum ἐκχεομένην.“

[4]) H. min. accurate κατὰ τόν.

[5]) Psalm. XXII, 22. (XXI, 23.).

[6]) Act. VII, 2. 3. Edd. N. T. κατοικῆσαι pro οἰκῆσαι, ed. Knapp. καὶ ἐκ τῆς συγγ., ed. Lachm. καὶ (ἐκ) τῆς συγγενείας σου. — Cfr. Genes. XI, 31. 32. et XII, 1.

λος[1]) δοῦλος Χριστοῦ Ἰησοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο[2]) διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Σαφῶς γὰρ ἀπὸ τούτων μεμαθήκαμεν, ὅτι ὁ Δημιουργὸς καὶ Θεὸς τῶν προφητῶν καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ Θεός τε καὶ πατὴρ ἡμῶν ἐστι. Φαρισαῖοι τοίνυν οὐ μόνον γνῶσιν οὐκ εἶχον, οὔτε καθ' ὃ πατὴρ, οὔτε καθ' ὃ Θεὸς, τοῦ δεδωκότος τὸν νόμον πατρὸς τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὐδ' ἐπίστευον αὐτῷ ὁμολογουμένως μὲν καθ' ὃ πατὴρ ἦν Ἰησοῦ καὶ Θεὸς αὐτοῦ, τάχα δὲ καθ' ὃ ὁ Θεὸς ὁ κτίσας τὰ πάντα ἦν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν Χριστὸν ᾔδεσαν,[3]) καὶ καλῶς ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ λέγων· „οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου οἴδατε.“ Ταῦτα ζητῶ, πότερον ἴσον δύναται τῷ· „εἰ[4]) ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε·“ τό· εἰ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε, καὶ ἐμὲ ἂν ᾔδειτε, ἢ οὔ. Καὶ ἡγοῦμαι μὴ ἴσον ταῦτα δύνασθαι ἀλλήλοις, τῷ ἀναβαίνειν ἀπὸ τῆς γνώσεως τοῦ υἱοῦ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πατρὸς τὸν γινώσκοντα τὸν

---

[1]) Rom. I, 1—7. — Edd. N. T. δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ed. Knapp., ut in nostro textu, προφητῶν αὐτοῦ et υἱοῦ αὐτοῦ, ed. Lachm. προφητῶν αὐτοῦ et υἱοῦ αὐτοῦ; ed. Knapp. Δαυίδ, ed. Lachm. Δαυείδ.

[2]) R. h. l. προηπηγείλατο.

[3]) H. et R. h. l. ᾔδεισαν. — Ev. Joann. VIII, 19.

[4]) Ev. Joann. VIII, 19. coll. pag. 135. not. 1.

πατέρα, καὶ μὴ ἄλλως ὁρᾶσθαι τὸν πατέρα ἢ τῷ ὁρᾶσθαι τὸν υἱόν· „ὁ γάρ[1]) ἑωρακὼς, φησὶν, ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με·“ οὐκ ἂν δὲ εἰρήκει τό· ὁ ἑωρακὼς τὸν πατέρα, ἑώρακέ με· ἐπείπερ ὁ τὸν λόγον τεθεωρηκὼς τοῦ Θεοῦ θεωρεῖ τὸν Θεὸν, ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ λόγου πρὸς τὸν Θεόν· ἀμήχανον δέ ἐστι μὴ ἀπὸ τοῦ λόγου θεωρῆσαι τὸν Θεόν. Καὶ ὁ θεωρῶν τὴν σοφίαν, ἣν ἔκτισεν[2]) ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἀναβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐγνωκέναι τὴν σοφίαν ἐπὶ τὸν πατέρα αὐτῆς· ἀδύνατον δὲ χωρὶς τῆς σοφίας προαγωγῆς[3]) νοηθῆναι τὸν τῆς σοφίας Θεόν. Τὸ[4]) δ' αὐτὸ ἐρεῖς καὶ περὶ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ νοεῖ τις τὸν Θεὸν, ἢ θεωρεῖ αὐτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρότερον τὴν ἀλήθειαν, ἵν' οὕτως ἔλθῃ ἐπὶ τὸ ἐνιδεῖν τῇ οὐσίᾳ, ἢ τῇ ὑπερέκεινα τῆς οὐσίας δυνάμει καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ. Καὶ τάχα γε ὥσπερ κατὰ τὸν ναὸν ἀναβαθμοί τινες ἦσαν, δι' ὧν εἰσῄει τις εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὕτως οἱ πάντες ἡμῶν ἀναβαθμοὶ ὁ μονογενής[5]) ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὥσπερ τῶν ἀναβαθμῶν ὁ μονογενής ἐστι πρῶτος ἐπὶ τὰ κάτω, ὁ δὲ τούτου ἀνωτέρω, καὶ οὕτως ἐφεξῆς μέχρι τοῦ ἀνωτάτω· οὕτως οἱ μὲν πάντες εἰσὶν ἀναβαθμοὶ ὁ Σωτήρ· ὁ δὲ οἷον[6]) πρῶτος κατωτέρω τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, ᾧ ἐπι-

---

[1]) Ibidem XIV, 9. — In edd. N. T. desunt verba: *τὸν πέμψαντά με.*

[2]) Prov. VIII, 22.

[3]) H. et R. in textu: *προσαγωγῆς*, H. tamen ad marg., R. in notis: „scribendum *προαγωγῆς*.“

[4]) Huet. *ὃ δ' αὐτό κ. τ. λ.* Ferrar.: *quod idem* etc.

[5]) *ὁ μονογενής ἐστι —— ὁ μονογενής ἐστι.* Sic hunc locum in Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) vitiatum sanitati restituit Cod. Bodlejan. (nec non H. ad marg.). R. — Huet. in textu: *ἀναβαθμοὶ μονογενής ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ εἴπερ τῶν ἀναβαθμῶν μονογενής ἐστι.*

[6]) Huet. min. accurate *οἷγε.*

βαίνοντες [1]) ὁδεύομεν καὶ τὰ ἑξῆς αὐτοῦ ὄντα, τὴν πᾶσαν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς ὁδὸν, ὥστε ἀναβῆναι δι' αὐτοῦ, ὄντος καὶ ἀγγέλου, καὶ τῶν λοιπῶν δυνάμεων. Καὶ κατὰ τὰς ἐπινοίας δὲ αὐτοῦ, εἴπερ ἕτερόν ἐστιν ὁδὸς καὶ θύρα, προαπαντῆσαι δεῖ τῇ ὁδῷ, ἵνα μετὰ ταῦτα οὕτως φθάσῃ τις ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ ἄρχοντι χρήσασθαι αὐτῷ καθ' ὃ ποιμήν ἐστιν, ἵνα τις δυνηθῇ αὐτοῦ ἀπολαῦσαι καὶ βασιλέως, ὄνασθαί τε αὐτοῦ πρῶτον ὡς ἀμνοῦ, [2]) ἵνα πρῶτον ἄρῃ ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μετὰ ταῦτα κεκαθαρισμένοι [3]) φάγωμεν αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, τῆς ἀληθινῆς τροφῆς· καὶ ἐπιμελέστερόν τε τὰ παρακείμενα τούτοις τις ἐξετάσας καὶ παραλαβὼν ἀκούσεται· [4]) εἰ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν πατέρα μου οἴδατε· καί· ἐπεὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν πατέρα μου οἴδατε.

2. „Ταῦτα [5]) τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτὸν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.“ Εἰ μή τι χρήσιμον ἦν μαθεῖν ἐκ τοῦ τὰ προειρημένα ἀπηγγέλθαι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ [6]) λελαλῆσθαι ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, οὐκ ἂν προσέθηκεν ὁ Εὐαγγελιστὴς οἷς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τό· „ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ·“ καὶ πανταχοῦ γε ὅπου πρόσκειται· ταῦτα τὰ ῥήματα ἃ ἐλάλησεν ἐν ᾧδέ τινι τόπῳ·

---

[1]) Huet. ἀποβαίνοντες. Idem in seqq. ὥς τε.

[2]) Ev. Joann. I, 29.

[3]) Codd. Reg. et Barberin. κεκαθαρισμένοι, Cod. Bodlej. κεκαθαρμένοι. R. — Huet. min. accurate κεκαθαρισμένον.

[4]) Cod. Bodlejan. ἀκούσεται, Cod. Reg. (item H.) ἀκούσει τε. R. — Forsan rectius legeris: ἀκούσει τό. — Cfr. ev. Joann. VIII, 19.

[5]) Ev. Joann. VIII, 20. — Ed. Knapp. ἐλάλησεν (ὁ Ἰησοῦς) ἐν τῷ κ. τ. λ., ed. Lachm. ut in nostro textu.

[6]) καὶ λελαλῆσθαι. In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest καί, sed legitur in Cod. Bodlej. R.

ἐπιστήσας εὑρήσεις τὸ τῆς προσθήκης εὔλογον. Ἵν' οὖν νοηθῇ τι τὸ ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ταῦτα τὰ ῥήματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰρῆσθαι, παραθησόμεθα ἅπερ ἀπὸ Λουκᾶ καὶ Μάρκου μεμαθήκαμεν, ὀνομασάντων τὸ γαζοφυλάκιον· ἀπὸ μὲν τοῦ Λουκᾶ ταῦτα· „ἀναβλέψας [1]) δὲ εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ δῶρα αὐτῶν πλουσίους, εἶδέ τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν λεπτὰ δύο, καὶ εἶπεν· ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε· πάντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς πάντα τὸν βίον ἑαυτῆς, ὃν [2]) εἶχεν, ἔβαλεν“ ἀπὸ δὲ τοῦ κατὰ Μάρκον· „καὶ ἑστὼς [3]) ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζο-

---

[1]) Luc. XXI, 1—4. — Edd. N. T.: ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλ. τὰ δῶρα αὐτῶν (ed. Lachm. αὐτῶν) εἰς τὸ γαζοφυλ. πλουσίους, εἶδε δὲ καί τινα χήρ. πενιχρ. βάλλ. ἐκεῖ δύο λεπτά, καὶ εἶπεν· ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον (ed. Lachm. ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλείω) πάντ. ἔβαλε· πάντες (ed. Knapp. ἅπαντες) γὰρ — αὐτοῖς (ed. Lachm. αὐτοῖς) ἔβαλον - Θεοῦ, αὕτη — αὐτῆς (ed. Lachm. αὐτῆς) πάντα (ed. Knapp. ἅπαντα) τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλε.

[2]) ὃν εἶχεν. Excidit ὃν e Cod. Reg. (quem H. in textu sequit.), sed exstat in Cod. Bodlej. R. — Huet. ad marg.: „scribas ὃν εἶχεν.“

[3]) Marc. XII, 41—44. — Edd. N. T.: καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς (Lachm. uncis inclusit verba ὁ Ἰησοῦς) κατέναντι — ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν — ἔβαλλον πολλά. Καὶ ἐλθοῦσα μία — μαθητὰς αὐτοῦ (ed. Lachm. αὐτοῦ) —, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλεῖον πάντων ἔβαλεν τῶν βαλλόντων (ita ed. Lachm., ed. Knapp. βέβληκε τῶν βαλόντων) —· πάντες — περισσεύοντος αὐτοῖς —· αὕτη — ὑστερήσεως αὐτῆς (ed. Lachm. αὐτῆς) —— βίον αὐτῆς (ed. Lachm. αὐτῆς).

φυλακίου ἐθεώρει, καὶ πᾶς ἔβαλλε [1]) *χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. Καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά· ἐλθοῦσα δὲ μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· πάντες γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς.“ Τί δέ μοι βούλεται ἡ τῶν ῥητῶν παράθεσις τηρήσαντι ὅτι τὸ γαζοφυλάκιον ἐν τῷ ἱερῷ ἦν, ὑπὲρ τοῦ νοῆσαι τὴν προκειμένην τοῦ Ἰωάννου λέξιν, ἤδη λέξομεν·* [2]) *εἰ* [3]) *τὸ ἱερὸν*

---

[1]) *καὶ πᾶς ἔβαλλε.* Sic habent Codd. Bodlejan. et Barber., ubi Cod. Reg. (H. in textu) habet *καὶ πᾶσιν ἔβαλλε.* Vulgata Marci exemplaria graeca: *πῶς ὁ ὄχλος βάλλει* (cfr. not. 3. pag. 151.) R. — H. ad marg.: „scrib. *πῶς ὁ ὄχλος ἔβαλλε.* — Cfr. p. 155, lin. 3. a fine, ex quo loco apparet, Orig. legisse *πῶς πᾶς ἔβαλλε,* aut *πῶς πᾶς ὁ λαὸς ἔβαλλε,* aut denique *πῶς πᾶς ὁ ὄχλος ἔβαλλε,* nam verba *ὁ ὄχλος* facillime mutari poterant cum *ὁ λαός.* — Caeterum R. in textu *χαλκός* habet pro *χαλκόν.*

[2]) Ed. Huet. *λέξωμεν.*

[3]) *εἰ τὸ — λόγον.* Sic H. et R. in textu, H. tamen in notis: „Perion.: *si templum Dei anagogice accipiamus, et intelligatur spirituale verbum.* Ferrar. autem, quum vertat: *sive templum Dei, et quae in templo sunt, sensu anagogico exponimus, sive spiritualem sermonem,* sic videtur legisse: *εἴτε τὸ ἱερὸν ἀνάγομεν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κατὰ τὸν ναόν, εἴτε τὸν πνευματικὸν λόγον.* Legendum fortasse: *καὶ κατὰ τὸν ναὸν εἰ τὸν πνευματικὸν λόγον,* vel, *καὶ τὰ κατὰ τὸν ναὸν εἰς τὸν πνευματικὸν λόγον.*“ — R. in notis: „„Cod. Bodlej. *εἴτε τὸ ἱερὸν κ. τ. λ.*, Ferrar. videtur legisse etc. (cfr. H. not.). Legendum fortasse: *εἰ τὸ ἱερὸν ἀνάγομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ κατὰ τὸν ναὸν εἰς τὸν πνευματικὸν λόγον.* — Vide prolegomena.

ἀνάγομεν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν ναὸν, εἴτε τὸν πνευματικὸν λόγον, τούτῳ ἀκολούθως καὶ τὸ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλάκιον κατανοήσωμεν, ὅπερ ἐστὶ τόπος νομισμάτων εἰς τιμὴν Θεοῦ καὶ οἰκονομίαν ἀναπαύσεως πενήτων προσφερομένων, τάδε νομίσματα τίνα ἂν εἴη ἢ οἱ θεῖοι λόγοι τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐντετυπωμένην ἔχοντες, ὑπὸ δοκίμων τραπεζιτῶν θεωρούμενοι, τῶν χωρίζειν ἐπισταμένων ἀπὸ τῶν δοκίμων τὰ ἀδόκιμα, προσποιούμενα δὲ εἶναι δόκιμα, καὶ τηρούντων τὴν ἐντολὴν Ἰησοῦ,[1] *λέγουσαν· δόκιμοι τραπεζῖται γίνεσθε· καὶ τὴν Παύλου διδαχὴν,*[2] *φάσκοντος· „πάντα*[3] *δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε;" Ἕκαστος δὴ συνεισφερέτω*[4] *εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, φέρων ἐπὶ τὸ*[5] *νοητὸν γαζοφυλάκιον ὃ δύναται*[6] *εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἔστιν ὠφεληθῆναι τὸ*[7] *κοινὸν διχῶς, ἀπό τε λόγων, καὶ ἀπὸ πράξεων, ὧν ὁ δίκαιος πράττει,*[8] *καλῶς καὶ αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ νοητὸν γαζοφυλάκιον. Ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ ἴση οὐδ' ὁμοία*

---

[1] H. min. accurate *Ἰησοῦν*.

[2] H. et R. *διψαχήν*.

[3] I Thess. V, 21. 22.

[4] *συνεισφερέτω*. H. in textu: *συνεὶς φερέτω*, R. in textu: *εἰσφερέτω*. — R. in notis: „Cod. Reg. *συνεὶς φερέτω*, Cod. Barberin. *συνεισφερέτω*, Cod. Bodlej. *εἰςφερέτω*. Cfr. pag. 154. lin. 6. et 11.

[5] Huet. min. accurate: *ἐπὶ τὸν νοητόν κ. τ. λ.*

[6] Cod. Bodlejan. (H. ad marg) *ὃ δύναται*, Codd. Reg. (quem H. in textu sequit.) et Barber. *ὃς δύναται*. R.

[7] Huet. min. accurate *τὸν κοινόν*.

[8] Cod. Bodlej. *πράττει*, Cod. Reg. (H. in textu) perperam *πρὸς ἄττη* (?) R. — Huet. ad marg. atque in notis: „Perion. legit: *ὡς ὁ δίκαιος προστάττῃ*, vertit enim: *ut vir justus praescribat.* Lege cum Ferrario: *ὧν ὁ δίκαιος πράττῃ.*"

πάντων[1]) ἡ δύναμις ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, εἴγε ἔδωκεν[2]) ὁ οἰκοδεσπότης τῷ μὲν πέντε τάλαντα, τῷ δὲ δύο, τῷ δὲ ἕν, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἀποδέχεται ὁ ἔμψυχος τούτου λόγος, ἐνορῶν τῇ δυνάμει τῶν βαλλόντων εἰς ὃ διηγησάμεθα γαζοφυλάκιον, οὓς ἀποδέχεται, οὐ τῇ ποσότητι τῶν συνεισφερομένων ἐνορῶν μόνῃ. Διόπερ, ἐπεί ἐστί τις πλείονα δυνάμενος, ὀλιγώτερα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ δύναμιν ποιῶν, πλείονα δὲ ὡς πρὸς ἑτέρων σύγκρισιν ἐλάττονα δυναμένων, καὶ ἀποδέχεται τοὺς ὅλῃ δυνάμει τὰ ἐλάττονα πεποιηκότας παρὰ τοὺς πλείονα συνεισενεγκόντας ἐκ δυνάμεως πολλαπλασίονα φέρειν δυναμένης, γέγραπται ἃ παρεθέμεθα τοῦ τε[3]) Λουκᾶ καὶ τοῦ Μάρκου. Ἅμα δὲ διδάσκει τὰ ῥητὰ ταῦτα τὸν νοήσαντα ταῦτα πνευματικῶς, μηδεπώποτε τοὺς νομιζομένους διαφέρειν ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν ὡς πρὸς ἀνθρώπων κρίσιν ὑποδεεστέρων· οὐ γὰρ πέπεισται πιστῶν[4]) ὑπολαμβανομένων πλείονα καὶ κρείττονα ποιεῖν, συγκρίνων ἑαυτὸν τοῖς ὅσον ἐπὶ ἀνθρωπίνῃ κρίσει ἐλάχιστα πράττουσιν, ὅτι πάντα ἃ δεδύνηται πεποίηκεν, ἢ ἐκεῖνος οὐ πάντα οἷόστε

---

[1]) Cod. Barberin. πάντων, Codd. Reg. (H. in textu) et Bodlej. πάντως. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. πάντων.“ — Forsan πάντως πάντων legendum est, Ferrar. sic vertente: *sed quoniam non aequales, ac ne omnino quidem similes omnibus sunt vires in hac vita* etc.

[2]) Matth. XXV, 15.

[3]) H. et R. τοῦτε.

[4]) H. et R. in textu: πιστῶν ὑπολαμβανομένων, R. in notis: „Cod. Bodlej. in marg. habet ex conjectura: πιστὸς ὑπολαμβάνων. Barber. item in marg. ὑπὸ πιστῶν ὑπολαμβανομένων.“ — H. ad marg.: „„„Ferr. πιστός κ.τ.λ.,“““ R. in notis: „Ferrar. videtur conjiciendo legisse: πιστὸς ὑπολαμβανόμενος.“ — Quam quidem Ferrar. lectionem egomet ipse reliquis praetulerim.

ἣν ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τοῦ λόγου ἃ ἀποδέδωκεν.[1]) Ἀνέβλεψεν οὖν εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ δῶρα αὐτῶν πλουσίους ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἰδὼν τὴν πενιχρὰν χήραν λεπτὰ βαλοῦσαν δύο, τάχα τῷ γνωστικῷ τόπῳ καὶ τῷ πρακτικῷ ἁπλούστερον περὶ τῶν θείων φρονοῦσαν, καὶ ἀνάλογον τούτοις βιοῦσαν, εἶπεν· „ἀληθῶς[2]) λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε.“ Καὶ τοῦτο εἶπε[3]) καθορῶν τινα τρόπον πολλαπλασίονα δυνάμενοι φέρειν εἰς τὸ κοινὸν, οἱ ὅσον ἐπὶ τῇ δυνάμει πλούσιοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ ἐλάχιστον[4]) μόριον ὧν οἷοίτε ἦσαν συνεισφέρειν. Κατανόει δὲ καὶ τὰ τῆς χήρας ὑστερήματα,[5]) καὶ ὅτι βιασαμένη ἑαυτὴν πάντα ὃν εἶχεν βίον ἤνεγκεν εἰς τὸ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλάκιον, προσφέρουσα πᾶσαν τὴν δύναμιν ἑαυτῆς τῷ Θεῷ. Ἀεὶ τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν, ἀναβλέπων εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους τὰ δῶρα αὐτῶν, ὁρᾷ καὶ τὴν πενιχρὰν χήραν βάλλουσαν λεπτὰ δύο· κατὰ[6]) δὲ τὸν Μάρκον, ἑστὼς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου θεωρεῖ τίνα τρόπον πᾶς ὁ λαὸς βάλλει κατὰ δύναμιν τὸν νοητὸν χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, καὶ ὡς μόνος δυνάμενος βλέπειν τοὺς πλουσίους εἶδεν οἷά

---

[1]) ἃ ἀποδέδωκεν. Sic recte habet Cod. Bodlejan. (H. ad margin.), Cod. Reg. (H. in textu) male omisit ἅ. R.

[2]) Luc. XXI, 3. coll. pag. 151. not. 1.

[3]) Cod. Bodlej. (H. in marg.) εἶπε, Cod. Reg. (H. in textu) εἰπών. R.

[4]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) ἐλάχιστον, Cod. Reg. (H. in textu) ἐχαλίστῃ. R.

[5]) Huet. min. accurate ὀστερήματα.

[6]) Huet. min. accurate μετά. — Cfr. Marc. XII, 41. seqq. coll. pag. 151. not. 3. et pag. 152. not. 1.

ποτε[1]) πτωχὴ ψυχὴ καὶ ὑστερουμένη βάλλει ὅλῃ δυνάμει, καὶ διὰ τοῦτο[2]) δικαιουμένη παρὰ τοὺς πολλοὺς πλουσίους. Ἅπερ οὐ τοῖς τυχοῦσι λέγει, ἀλλ', ὥς φησιν ὁ Μάρκος, τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ νῦν γὰρ προσκαλούμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς, διδάσκων βλέπειν, οὐχ ὡς ὄψεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ὄψεται ὁ Θεός· „ἄνθρωπος[3]) γὰρ ὄψεται εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ Θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν“ τό· „ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Τί δή μοι ταῦτα πάντα βούλεται, προκειμένου διηγήσασθαι τό· „ταῦτα[4]) τὰ ῥήματα ἃ ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ“ ἢ παραστῆσαι ὅτι πάντων συνεισφερόντων[5]) ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὰ θρέψοντα τοὺς δεομένους, μᾶλλον πάντων ἐχρῆν τὸν Ἰησοῦν φέρειν τὰ ὠφελήσαντα, ἅπερ ἦν ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, καὶ διδασκαλία ἡ περὶ Θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ; Καὶ παντός γε νομίσματος τιμαλφέστερον ἦν τό· „ἐγώ εἰμι[6]) τὸ φῶς τοῦ κόσμου“ ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ εἰρημένον, καὶ τό· „εἰ ἐμὲ[7]) ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε“ καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον. Καὶ ὁ πᾶς γε τῶν λοιπῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον φερόντων ἃ εἶχον χρυσὸς ψάμμος ἦν ὀλίγη ὡς πρὸς τὰ Ἰησοῦ ῥήματα· σοφία γὰρ ἦν πᾶς ὁ λόγος αὐτοῦ· „πᾶς δὲ χρυσὸς[8])

---

[1]) Codd. Barberin et Bodlejan. οἷά ποτε πτωχὴ ψυχή κ. τ. λ. In Cod. Reg. (quem H. sequit.) pro οἷά ποτε legitur εἴ ποτε, et deest ψυχή. R.

[2]) καὶ διὰ τοῦτο. In Cod. Reg. (item in ed. H.) desideratur καί. R.

[3]) I Sam. XVI, 7. (I Reg.). — Marc. XII, 43.

[4]) Ev. Joann. VIII, 20.

[5]) Ed. Huet. συνφερόντων.

[6]) Ev. Joann. VIII, 12.

[7]) Ev. Joann. VIII, 19. coll. pag. 118. not. 4.

[8]) Sap. Salom. VII, 9.

ἐν ὄψει σοφίας ψάμμος ὀλίγη, καὶ ὡς πηλὸς λογισθήσεται ἄργυρος ἐναντίον αὐτῆς." Καὶ ταῦτά γε σαφῶς νοηθήσεται τοῖς κατακούειν μεμαθηκόσι τῆς τοῖς τελείοις[1]) λαλουμένης σοφίας, ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς τὴν τῶν δικαίων αὐτοῦ δόξαν, καὶ δυναμένοις ἐνορᾷν ὑπεροχὴν σοφίας Θεοῦ παρὰ τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου ἢ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, τῶν καταργουμένων, οἱονεὶ προφήταις ἰδίοις χρωμένων, τῶν ὁποιωνδήποτε λόγων ἑτέρων παρὰ τὴν ἀλήθειαν προϊσταμένων· ψάμμος γὰρ ὀλίγη αἱ λοιπαὶ σοφίαι χρυσὸς εἶναι νομιζόμεναι ἐν ὄψει σοφίας, ἣν ἔκτισεν[2]) ὁ Θεὸς ἀρχὴν ὁδὸν[3]) αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἄργυρος ὁ τῶν πολλῶν λαμπρὸς καὶ πιθανὸς λόγος ὡς πηλὸς λογισθήσεται, τῶν ἁγνῶν[4]) λογίων κυρίου τῶν πεπυρωμένων καὶ κεκαθαρισμένων ἑπταπλασίως καὶ δοκίμων, ἅτε προσεληλυθότων ἀπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγου. Τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιγεγραμμένης σοφίας ἄλλως παρεθέμεθα εἰς τὸ συνιδεῖν τὴν δύναμιν τοῦ· „ταῦτα[5]) τὰ ῥήματα ἃ ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ὁ Ἰησοῦς[6]) ἐν τῷ ἱερῷ·" τηρείσθω γὰρ ἡ περὶ τῶν πλουσίων καὶ τῆς πενιχρᾶς χήρας διήγησις, ὡς ἀποδέ-

---

[1]) I Cor. II, 6. 7.

[2]) Prov. VIII, 22. — Sap. Salom. VII, 9.

[3]) H. et R. ὁδόν. Cfr. Tom. I. pag. 21. not. 5.

[4]) τῶν ἁγνῶν λογίων. Supple ἐν ὄψει, quod praecedit; id vidit Ferrarius. H. et R. — Ad marg. Cod. Barberini ex conjectura legitur: ἐπὶ τῶν ἁγνῶν λογίων. R. — Ex mea quidem sententia nihil supplendum est. Cfr. Psalm. XII, 6. (XI, 7.). — Ev. Joann. I, 2.

[5]) Ev. Joann. VIII, 20.

[6]) ὁ Ἰησοῦς. Deest in Cod. Reg. (nec non in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlejan. R. — Cfr. pag. 151. lin. 3. a fine, et not. 5.

δοται, καὶ εἴ τίς γε [1]) μιμητής ἐστι Χριστοῦ, ἡκέτω ἐπὶ τὸ μὴ ἐν τόπῳ νοητὸν ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, ὁδεύων τῷ νῷ, καὶ ἀκολουθῶν τῷ πνεύματι χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπ' αυτὸ δυναμένῳ, καὶ φερέτω δόκιμα νομίσματα, ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, ἐπὶ τὸ γαζοφυλάκιον, καὶ ἔργα ἀκόλουθα τοῖς τοιούτοις ῥήμασιν. Ἀλλ' εἴθε μήτε πενιχρά τις ἡμῶν, μήτε χήρα εἴη φέρειν μηδὲν πλεῖον δυναμένη δύο λεπτῶν, μήτε πλούσιος ἐκ μόνου τοῦ περισσεύματος φέρων, ἀλλὰ πάντα τὸν πλοῦτον ἀνατεθεὶς τῷ Θεῷ. Ἰησοῦς καὶ οὐ πάντα ἃ εἶχε ῥήματα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ διδάσκων, ἀλλὰ τοσαῦτα ὅσα ἐχώρει τὸ γαζοφυλάκιον· οὐδὲ [2]) γὰρ αὐτόν γε οἶμαι χωρεῖν τὸν κόσμον τὸν ὅλον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ὅμως [3]) δὲ τοσαῦτα ῥήματα ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ λαλῶν καὶ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, ὑπ' οὐδενὸς ἐκρατεῖτό πω· καὶ αὐτοῦ γὰρ οἱ λόγοι ἰσχυρότεροι ἐτύγχανον τῶν πιάσαι αὐτὸν θελόντων. Καὶ ὅσον γε λέγει, τοσοῦτον [4]) οὐδεὶς αὐτὸν πιάσαι τῶν ἐπιβουλευόντων αὐτῷ δύναται· [5]) ἀλλ' ἐὰν σιωπήσῃ, τότε κρατεῖται. Ὅθεν ἐπεὶ ἐβούλετο ὑπὲρ τοῦ κόσμου παθεῖν, ἐξεταζόμενος ὑπὸ τοῦ Πιλάτου καὶ μαστιγούμενος [6]) σιωπᾷ· εἰ γὰρ ἐλελαλήκει, οὐκ ἔτι ἐγίνετο αὐτῷ τὸ ἐσταυρῶσθαι ἐξ ἀσθενείας, ἐπείπερ οὐκ ἔστιν ἀσθένεια ἐν οἷς ὁ λόγος λαλεῖ. Ὄντι δὲ αὐτῷ ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ οὐδέπω ἡ ὥρα ἐνειστήκει τοῦ πια-

---

[1]) Cod. Bodlejan. *καὶ εἴ τίς γε*, Cod. Reg. (H. in textu) *ἐπεί τίς γε*. R. — Huet. in margine: „Ferrar. *καὶ εἴ τίς γε*."

[2]) Ev. Joann. XXI, 25.

[3]) H. et R. *ὁμῶς*. — Ev. Joann. VIII, 20.

[4]) *τοσοῦτον*. Deest in Cod. Reg. (nec non in ed. H.), sed habetur in Cod. Bodlej. R.

[5]) *δύναται*. Desideratur in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej. R.

[6]) Ev. Joann. XIX, 1—9. (11.).

σθῆναι αὐτὸν, ἀλλ' οὐδὲ ὄντι ἐν τῷ ἱερῷ·[1]) χειμάῤῥουν δέ τινα ἐχρῆν εἶναι τὸν τόπον, ἔνθα ἐβούλετο πιασθῆναι ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐδύνατο. Ἀλλὰ καὶ καιρὸν τοῦ κρατεῖσθαι αὐτὸν οὐκ ἔδει ἡμερινόν· „ὁ γὰρ Ἰούδας[2]) λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν και λαμπάδων καὶ ὅπλων." Περὶ δὲ τοῦ· „οὔπω ἐλήλυθεν ἡ ὥρα αὐτοῦ·" ἐν τοῖς ἀνωτέρω διὰ πλειόνων διειλήφαμεν, οἷς χρήσῃ καὶ εἰς τὰ παρόντα.

3. „Εἶπεν[3]) οὖν πάλιν αὐτοῖς· ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν." Καὶ ταῦτα ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ἐν τῷ ἱερῷ προστιθεὶς τοῖς προτέροις, οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα[4]) πλείονα ἕως τοῦ· „ἀμὴν[5]) λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί." Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν λόγον ἀράντων λίθους, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, Ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὅτε παράγων εἶδε τὸν ἀπὸ γενετῆς τυφλὸν, περὶ οὗ εἰσόμεθα, Θεοῦ διδόντος, γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον. Λέγει δὲ ταῦτα, ἵνα τὸ ἐπιφερόμενον γένηται· „ταῦτα[6]) γὰρ αὐτοῦ λαλοῦντος ἐπίστευσαν εἰς

---

[1]) Post ἐν τῷ ἱερῷ Cod. Bodlej. habet ἔδει πιασθῆναι. R.

[2]) Ev. Joann. XVIII, 3. — Ibidem VIII. 20. — Edd. N. T. ἐληλύθει. — Origenem et ipsum ἐληλύθει legisse, satis testantur sequentia, in quibus ad h. l. provocabimus.

[3]) Ev. Joann. VIII, 21. — Ed. Lachm., ut in nostro textu: πάλιν αὐτοῖς, ed. Knapp. πάλιν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.

[4]) Cod. Bodlej. ἕτερα πλείονα, in Cod. Reg. (item in ed. II.) deest ἕτερα. R.

[5]) Ev. Joann. VIII. 58. — Edd. N. T. ἀμὴν ἀμὴν λέγω κ. τ. λ. — 59. — IX, 1.

[6]) Ibidem VIII, 30. — Edd. N. T. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος πολλοὶ ἐπίστ. κ. τ. λ. — Originem et ipsum

αὐτόν·" οἱονεὶ πένητες [1]) ἐρχόμενοι ἐπὶ τὸ [2]) γαζοφυλάκιον, ἵν' ἐκεῖθεν λάβωσιν ἃ ἐὰν δύνωνται καὶ ἃ ἐὰν μερισθῇ αὐτοῖς. Πολλοὶ [3]) μὲν οὖν ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, οὐ πολλοὶ δὲ ἔγνωσαν αὐτὸν, ἐπεὶ τῶν πεπιστευκότων εἰς αὐτὸν, οἱ μένοντες ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ἀληθῶς γινόμενοι μαθηταὶ αὐτοῦ γνώσονται τὴν ἀλήθειαν· οὐχὶ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν πεπιστευκότων εἰς αὐτὸν μένουσιν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὐδὲ οἱ πολλοὶ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταὶ γίνονται. Διόπερ οὐδὲ πολλοὶ γνώσονται ἀλήθειαν, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐλεύθεροι [4]) οὐ γίνονται· σφόδρα γὰρ ὀλίγοι χωροῦσι τὴν ἀλήθειαν. [5]) Τίνες δέ εἰσιν οἱ γνωσόμενοι ἢ οἱ ὑψοῦντες αὐτόν; ὡς αὐτὸς διδάσκει λέγων· „ὅταν [6]) ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι." Οὐδεὶς δὲ αὐτὸν ὑψοῖ γάλακτι [7]) ποτιζόμενος, παρασκευάζων ἑαυτὸν εἰς

πολλοὶ ἐπίστευσαν legisse, ex seqq. satis patet. Cfr. pag. 160. lin. 3. et pag. 161. not. 6.

1) Cod. Bodlej. *οἱονεὶ πένητες*, Cod. Reg. (item ed. H.) *οἷον οἱ πένητες*. R.

2) Desideratur *τό* in ed. Huetii.

3) Ev. Joann. VIII, 30. coll. pag. 159. not. 6. et pag. 161. not. 6.

4) Ibidem VIII, 31. 32. — Cod. Bodlej. *καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐλεύθεροι οὐ γίνονται*, Cod. Reg. (H. in textu) *καὶ εἰ μὴ ἀλήθεια ἐλευθεροῖ, ἐλεύθεροι οὐ γίνονται*. R. — Huet. in notis: „Cod. noster habet: *καὶ εἰ ἀλήθεια ἐλεύθεροι ἐλεύθεροι οὐ γίνονται*. Legit Perionius: *καὶ εἰ μὴ ἀλήθεια ἐλευθεροῖ ἐλεύθεροι οὐ γίνονται*, vertit enim: *ac nisi veritas eos liberet, non sunt liberi.* Ferrar. vero legisse videtur: *καὶ ἀληθείᾳ ἐλεύθεροι οὐ γίνονται*, quod cum seqq. magis congruit."

5) Cod. Bodlej. *ἀλήθειαν*, Cod. Reg. vero (H. quoque) *ἐλευθερίαν*. R.

6) Ev. Joann. VIII, 28.

7) Hebr. V, 12. 13. 14.

παραδοχὴν τῆς στερεᾶς τροφῆς· διόπερ τῷ τοιούτῳ λέγει· „ἔκρινα [1]) μηδὲν εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον·“ [2]) πρὸς ὃν καὶ ὁ τοῦ λόγου διάκονος ἐν ἀσθενείᾳ γίνεται, ὥς φησιν ὁ Παῦλος τοῖς [3]) τοιούτοις· „κἀγὼ [4]) ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς.“ Φησὶ τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἀρχὴν ποιούμενος δευτέρων μαθημάτων τῶν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ἐν τῷ ἱερῷ· „ἐγὼ [5]) ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.“ Ζητῶ διὰ τό· „ταῦτα [6]) αὐτοῦ λαλοῦντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν·“ μήποτε οὐ πρὸς πάντας τοὺς παρόντας λέγει τό· „ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε·“ ἀλλὰ πρὸς τούτους οὓς ᾔδει μὴ πιστεύσαντας, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν ἀποθανουμένους, καὶ μὴ δυναμένους ὀπίσω αὐτοῦ ἀκολουθῆσαι, μὴ δυναμένους δὲ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι· εἰ γὰρ βουλόμενοι οὐκ ἐδύναντο, οὐκ ἂν εὐλόγως αὐτοῖς ἐλέγετο τό· „ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.“ Ἐρεῖ δέ τις πρὸς τοῦτο· εἴπερ τοῖς ἐμμένουσι τῷ μὴ πιστεύειν ταῦτα ἔλεγε, πῶς τοῖς τοιούτοις φησὶ τό· „ζητήσετέ με;“ Πολλαχοῦ γὰρ ἀγαθὸν τὸ [7]) ζητεῖν τὸν Ἰησοῦν, ταὐτόν πως τυγχάνον τῷ ζητεῖν λόγον καὶ ἀλήθειαν καὶ σοφίαν. Ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι καὶ περὶ ἐπιβουλευόντων ποτὲ λέγεται τὸ Ζητεῖν, ὥσπερ ἐν τῷ· „ἐζήτουν [8]) αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέ-

---

[1]) I Cor. II, 2. — Edd. N. T.: οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι κ. τ. λ.

[2]) H. et R. ἐσταυρουμένον.

[3]) Desideratur τοῖς in ed. Huetii.

[4]) I Cor. II, 3.

[5]) Ev. Joann. VIII, 21.

[6]) Ibid. VIII, 30. coll. pag. 159. not. 6. — VIII, 21.

[7]) Huet. minus accurate τὸν ζητεῖν κ. τ. λ.

[8]) Ev. Joann. VII, 30. — Edd. N. T. ἐπέβαλεν.

βαλλεν ἐπ᾽ αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ·“ καὶ ἐν τῷ· „οἶδα[1]) ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν·“ καὶ ἐν τῷ· „νῦν[2]) δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός.“ Διὸ καὶ λέγεται τοῖς μὴ καλῶς ζητοῦσι τό· „καὶ ζητήσετέ[3]) με·“ οὐκ ἐναντίον τῷ· „πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει.“ Καὶ ἀεὶ δὲ διαφοραί εἰσι τῶν ζητούντων τὸν Ἰησοῦν, οὐ πάντων γνησίως καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ τοῦ ὠφεληθῆναι ἀπ᾽ αὐτοῦ ζητούντων αὐτόν. Εἰσὶ γὰρ καὶ κατὰ μυρίας ἀποπεπτωκυίας τοῦ καλοῦ προθέσεις ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν· διόπερ μόνοι οἱ ὀρθῶς ζητοῦντες αὐτὸν εἰρήνην εὗρον, οἳ καὶ κυρίως λέγοιντ᾽ ἂν αὐτὸν ζητεῖν τὸν ἐν ἀρχῇ Λόγον, πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ ἵνα αὐτοὺς προσάγοι τῷ πατρί. Παρὼν δὲ καὶ ἐμφανταζόμενος ὁ Λόγος, ἐπὰν μὴ παραδεχθῇ, ἀπειλεῖ τὸ ὑπάγειν καὶ λέγει· „ἐγὼ[4]) ὑπάγω·“ καὶ ἐὰν ἀπελθόντος γε αὐτοῦ ζητῶμεν αὐτὸν, οὐχ εὑρήσομεν[5]) αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν ἀποθανούμεθα. Οἶδε δὲ ἀπὸ τίνος ὑπάγει, καὶ τίνι παραμένει, μηδέπω εὑρισκόμενος, ἵν᾽ ἐν καιρῷ εὑρεθῇ[6]) ζητηθείς. Καὶ τοῖσγε οὕτως

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 37.

[2]) Ibidem VIII, 40. — Edd. N. T. παρὰ τοῦ Θεοῦ.

[3]) Ev. Joann. VIII, 21. — Matth. VIII, 8.

[4]) Ev. Joann. VIII, 21.

[5]) H. et R. οὐκ εὑρήσομεν.

[6]) εὑρεθῇ. Deest in Cod. Reg. (item in textu ed. Huet.), at legitur in Cod. Bodlej. R. — Huet. in textu: ἵν᾽ ἐν καιρῷ ζητηθεὶς * καὶ τοῖσγε κ. τ. λ., in marg.: Ferrar. ζητηθεὶς εὑρίσκηται, in notis: „Cod. Reg. ἵν᾽ ἐν καιρῷ ζητηθεὶς * καί κ. τ. λ., Perion. legit: καὶ ἐν καιρῷ ζητηθεὶς, καί κ. τ. λ., vertit enim: *et quaesitum in tempore, atque iis etc.* Ferrar. autem: ἵν᾽ ἐν καιρῷ ζητηθεὶς εὑρίσκηται, καί κ. τ. λ.“

ἔχουσιν αὐτὸν, καὶ μὴ τεθεωρηκόσιν[1]) αὐτὸν λέγεται· „μὴ εἴπῃς[2]) ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἤ· τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου.“ Τούτοις δὲ φιλανθρώπως ὁ Σωτὴρ ὑποδείκνυσι καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, ἵνα μὴ ζητῶσιν αὐτὴν ἔξω ἑαυτῶν, μηδὲ λέγωσιν· „ἰδοὺ[3]) ὧδε, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ·“ φησὶ γὰρ αὐτοῖς· „ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι.“ Καὶ ὅσον γε σώζομεν τὰ ἐνσπαρέντα ἡμῶν τῇ ψυχῇ τῆς ἀληθείας σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, οὐδέπω ἀπελήλυθεν ἀφ᾽ ἡμῶν ὁ Λόγος· ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως[4]) διαφθάρωμεν, τότε ἡμῖν ἐρεῖ· „ὑπάγω·“[5]) ἵνα κἂν ζητῶμεν αὐτὸν οὐχ εὑρήσωμεν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν ἀποθανούμεθα, καταλαμβανόμενοι ἐν αὐτῇ, καὶ παραλαμβανόμενοι ὑπὸ ταύτης ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῷ ἀπαιτεῖν τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν εἰπόντα· „ἄφρον,[6]) ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ψυχήν σου ἀπὸ σοῦ.“ Οὐ χρὴ δὲ παρελθεῖν ἀνεξέταστον οὐδὲ καὶ τό· „ἐν τῇ[7]) ἁμαρτίᾳ ὑμῶν

---

1) H. ut in nostro textu, R. min. accur. τεθεωρηκώσιν.

2) Rom. X, 6. 7. 8. coll. Deuteron. XXX, 12. 14. — Edd. N. T. bis τοῦτ᾽ ἔστιν et: ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου κ. τ. λ. coll. Deut. XXX, 14. et Tom. I. pag. 83. not. 1.

3) Luc. XVII, 21.

4) H. et R. χύσεως, Ferrarius, quum vertat: *quodsi malitiae dissolutione corrupti fuerimus*, procul dubio legit: σχίσεως.

5) Ev. Joann. VIII, 21.

6) Luc. XII, 20. — Edd. N. T. ἄφρον (ed. Lachm. ἄφρων), ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν κ. τ. λ.

7) Ev. Joann. VIII, 21.

ἀποθανεῖσθε·" εἰ μὲν κοινότερον λαμβάνεται, δῆλον ὅτι οἱ μὲν [1]) ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν ἀποθανοῦνται, οἱ δὲ δίκαιοι ἐν δικαιοσύνῃ· εἰ δὲ τό· „ἀποθανεῖσθε·" κατὰ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον λαμβάνεται, ὡς τοῦ πρὸς θάνατον ἡμαρτηκότος ἀποθνήσκοντος, δῆλον ὅτι οἷς ταῦτα ἐλέγετο, οὐδέπω ἀποτεθνήκεισαν. Καὶ ζητήσεις πῶς, [2]) εἰ μὴ πιστεύσαντες ὅτι ἔζων, μέλλοντές ποτε ἀποθανεῖσθαι. Ἀπαντήσεται δέ τις καὶ πρὸς τοῦτο λέγων, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ μηδέπω πιστεύειν οὐδὲ πρὸς θάνατον ἁμάρτημα ἦν, καὶ πρὸς οὓς ὁ Λόγος οὐδέπω τὰ πρὸς θάνατον ἡμαρτήκεισαν. Ἀλλ' ἔζων μὲν ἐν ἀσθενείᾳ τῆς ψυχῆς αὐτοῖς, [3]) ἡ δὲ ἀσθένεια ἐκείνη πρὸς θάνατον ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἰατρὸς [4]) βλέπων ὀλεθρίως αὐτοὺς ἀσθενοῦντας, ἔλεγεν ἀπογνοὺς αὐτῶν τὴν θεραπείαν· „ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε." Εἴπομεν [5]) δὴ τό· ἐπεὶ ἡ ἀσθένεια ἐκείνη ἦν αὐτοῖς πρὸς θάνατον, ἅτε μαθόντες ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ διαφορὰν ἀσθενείας. Ἠσθένει δὲ καὶ ὁ Λάζαρος, ἀλλ'

---

[1]) Desideratur *μέν*, quod habet ed. Huet., in ed. R.

[2]) H. et R. in textu: *πῶς — μέλλοντές ποτε*. H. in notis: „Ita Cod. Reg. et Perion., qui vertit: *quaeres etiam quomodo, nisi quod crediderant, se vivere, cum aliquando morituri essent.* Aliter vero legebat Ferrar., et rectius: *quaeres etiam, quonam pacto qui non crediderant se vivere in infirmitate, morituri sint aliquando.*" — R. in notis: „ „Ferrar. videtur legisse: *πῶς οἱ μὴ πιστεύσαντες ὅτι ἔζων ἐν ἀσθενείᾳ μέλλουσί ποτε ἀποθανεῖσθαι.*" " — Cfr. prolegomena.

[3]) *αὐτοῖς*. H. recte ad marg.: „scribas etc.," R. in notis: „legendum videtur *αὐτῶν*." "

[4]) *καὶ ὁ ἰατρός*. Desunt haec verba in Cod. Bodlej. R. — Ev. Joann. VIII, 21.

[5]) H. absque causa ad marg.: „scribas *εἴπωμεν*." — R. in notis: „ „Ferrar. legebat *εἴπωμεν*." "

ᾔδει ὁ ἰατρὸς, ὅτι ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ οὐ πρὸς θάνατον ἦν· „διόπερ φησίν· „αὕτη [1]) ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον.“ Διὰ τοῦτο κἂν ἀντιλαμβανώμεθα τῶν ἀσθενειῶν ἑαυτῶν ἀσθενούντων, προσέχωμεν μήποτε πρὸς θάνατον ἀσθενήσωμεν, μεταβαλλούσης τῆς νόσου ἀπὸ [2]) τοῦ ἔτι αὐτὴν εἶναι δύνασθαι ἐπὶ τὸ ἀνίατον. Ἅμα δὲ σαφέστερόν πως ἔσται καὶ τό· „ὅπου [3]) ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ ἐπιφερόμενον τῷ· „καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.“ Ὅταν γὰρ ἀποθάνῃ τις ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἁμαρτίᾳ, ὅπου ὑπάγει ὁ Ἰησοῦς οὐ δύναται ἀπελθεῖν· οὐδεὶς γὰρ νεκρὸς ἀκολουθεῖν δύναται τῷ Ἰησοῦ· „οὐδὲ [4]) γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ᾅδου. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες εὐλογήσομεν τὸν κύριον.“ Ἔτι πρὸς τό· „ἐν τῇ [5]) ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε·“ παραθήσῃ τὸ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ οὕτως ἔχον· „ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται·“ θάνατος γὰρ ψυχῆς ἁμαρτία, οἶμαι

---

[1]) Ev. Joann. XI, 4.

[2]) H. et R. in textu: ἀπὸ τοῦ ἔτι αὐτὴν εἶναι δύνασθαι. Iidem non male in notis: „Legendum fortasse: ἀπὸ τοῦ ἔτι ἰαθῆναι δύνασθαι, vel ἀπὸ τοῦ ἔτι αὐτὴν (in notis Huet. non male, quum tum ἰατήν scribendum esset, αὐτήν desideratur.) ἰατὸν εἶναι δύνασθαι, vel quid simile.“ — Ferrarius: *cum adhuc spes esse posset.* Equidem, quum ἰατήν propter αὐτήν facillime excidere potuerit, legerim: ἀπὸ τοῦ ἔτι αὐτὴν ἰατὴν εἶναι δύνασθαι.

[3]) Ev. Joann. VIII, 21.

[4]) Psalm. CXV, 17. 18. (CXIII.). — LXX. interpretes: οὐχ οἱ νεκροί κ. τ. λ. et post κύριον haec habent: ἀπὸ τοῦ νῦν ἕως τοῦ αἰῶνος.

[5]) Ev. Joann. VIII, 21. — Ezech. XVIII, 20. — LXX. interpretes: ἡ δὲ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, ἀποθανεῖται.

δὲ ὅτι οὐ πᾶσα, ἀλλ᾽ ἥν φησιν Ἰωάννης[1]) πρὸς θάνατον. Ἅμα δὲ καὶ διαστέλλει ὅτι τις ἁμαρτία θάνατός ἐστι ψυχῆς, καί τις ἁμαρτία ἀσθένεια αὐτῆς· τάχα δὲ καὶ τρίτον τις ἁμαρτία ζημία ψυχῆς ἐστιν, ἁμαρτία[2]) δηλονότι ἐκ τοῦ· „τί ὠφεληθήσεται[3]) ἄνθρωπος, ἐὰν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσῃ ἢ ζημιωθῇ;“ καὶ ἐκ τοῦ· „εἴ τινος[4]) τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται.“ Τοῖς μὲν οὖν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀποθανουμένοις φησίν· „ὑπάγω,[5]) καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ τῷ δὲ Πέτρῳ· „ὅπου[6]) ἐγὼ ὑπάγω οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον·“ ἔξεστι γὰρ μαθητευόμενον τῷ Ἰησοῦ, νῦν μὲν μὴ[7]) παρεσκευάσθαι πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ἀπιόντι πρὸς τὸν πατέρα, ὕστερον δὲ ἐξ ἐπιμελείας κατ᾽ ἴχνη βαίνοντα ἀκολουθεῖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἕπεσθαι τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ. Εἰκὸς[8])

---

[1]) I Joann. V. 16. 17.

[2]) H. in marg., R. in notis: „ἁμαρτία videtur παρέλκειν.

[3]) Matth. XVI, 26. — Edd. N. T. ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν — αὐτοῦ (ed. Lachm. αὑτοῦ) ζημιωθῇ; porro ed. Knapp. ὠφελεῖται, ed. Lachm., ut in nostro textu, ὠφεληθήσεται.

[4]) I Cor. III, 15.

[5]) Ev. Joann. VIII, 21.

[6]) Ibidem XIII, 36. — Edd. N. T. ὅπου ὑπάγω, ed. Knapp.: ὕστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι, ed. Lachm. ut in nostro textu.

[7]) νῦν μὲν μή κ. τ. λ. H. in notis: „Negandi particula in Ferrario non comparet; quam genuinam tamen ratio et Cod. Reg. (R. addit: et Codices manuscripti) et Perionius clamant.“

[8]) Εἰκὸς δὲ — οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλά κ. τ. λ. Ex apicibus Cod. Reg., qui hoc loco valde dis-

δὲ ὅτι διὰ τὰ περὶ τέλους ἡμῖν ὑπονοούμενα ἐπιστήσει τις τῷ· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ καὶ πρὸς τοῦτο ἐρεῖ, ὅτι ἔξεστι νῦν μὲν μὴ δύνασθαι, ὕστερον δὲ δυνήσεσθαι·[1]) καὶ εἴπερ ἐστί τις ἐνεστηκὼς αἰὼν, καὶ ἄλλος μέλλων, οὗτοι πρὸς οὓς λέλεκται· „οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ κατὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα, — πολὺς δὲ ὁ λείπων εἰς τὴν συντέλειαν αὐτοῦ ἐστι χρόνος —, οὐ δύνανται ἐλθεῖν ὅπου Ἰησοῦς, τουτέστιν ὅπου ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος, τοῦτο γάρ ἐστιν ὅπου Ἰησοῦς. Οἶδα δέ τινας, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι κρατουμένους ὑπὸ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας, ὡς τούτους περὶ ὧν φησιν ὁ Λόγος· „ἐὰν[2]) βλασφημήσῃ τις[3]) εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι·“ οὐ μέντοι γε εἰ μὴ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἤδη οὐδὲ ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων ἐκθέμενος τὴν περὶ τοῦ γαζοφυλακίου λέξιν οὐδὲν εἶπεν εἰς αὐτήν. Εἰς δὲ τό· „ὅπου[4]) ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ φησί·[5]) „„πῶς ἐν ἀγνοίᾳ

torti erant, et Perion. sagacitatem praeterierunt, et ex Ferrar. interpretatione haec ita restituimus. Huet.

[1]) δὲ δυνήσεσθαι. Sic recte habet Cod. Bodlejan. (H. in marg.), perperam vero Codd. Reg. (H. in textu) et Barberinus: δὲ δυνῆσθαι. R.

[2]) Matth. XII, 32. coll. Marc. III, 29. (Luc. XII, 10.). — In edd. N. T. singula utroque loco paulo aliter exhibentur.

[3]) H. in textu: ἐὰν βλασφημήσῃ * εἰς τό κ. τ. λ., in marg.: „scribas τις εἰς τό κ. τ. λ.“ — R. in textu: ἐὰν βλασφημήσῃ εἰς τό κ. τ. λ., in notis: „„legendum videtur: ἐὰν βλασφημήσῃ τις εἰς τὸ πνεῦμα κ. τ. λ.““

[4]) Ev. Joann. VIII, 21.

[5]) Cod. Reg. (item H. in textu): φησὶ γάρ· πῶς κ. τ. λ. R. — Admissa particula γάρ signa distinctionis hoc modo ponenda essent: οὐδὲν εἶπεν εἰς αὐτήν, εἰς δὲ τό· „ὅπου — ἐλθεῖν“ φησὶ γάρ κ. τ. λ.

καὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτήμασιν ὄντες ἐν ἀφθαρσίᾳ δύνανται γενέσθαι;" " μηδὲ ἐν τούτῳ κατακούων ἑαυτοῦ· εἰ γὰρ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτήμασιν ὄντες ἐν ἀφθαρσίᾳ οὐ δύνανται γενέσθαι, πῶς οἱ ἀπόστολοι ἐν [1]) ἀγνοίᾳ ποτὲ καὶ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἁμαρτήμασι γενόμενοι ἐν ἀφθαρσίᾳ γεγόνασι; Δύνανται οὖν οἱ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἁμαρτήμασι γενόμενοι γενέσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ, εἰ μεταβάλλοιεν· δυνατὸν δὲ [2]) αὐτοὺς μεταβάλλειν.

4. „Ἔλεγον [3]) οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;" Ἄξιον [4]) ζητῆσαι πόθεν κινηθέντες οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τό· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·" φασὶ τό· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;" Ἵνα δὲ καὶ δοθῇ ἁπλούστερον αὐτοὺς εἰρηκέναι τό· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;" πῶς οἱ δυνάμενοι ἀποκτεῖναι ἑαυτοὺς, κἂν μὴ ἀναιρῶσιν ἑαυτοὺς, μηδὲ γίνωνται ὅπου ὁ ἀναιρῶν ἑαυτὸν γίνεται, οὐ δύνανται [5]) ἀπιέναι ὅπου ὁ ἀναιρῶν ἑαυτὸν ἀπέρχεται; Λεκτέον οὖν πρὸς τὰ ζητούμενα ταῦτα τοῖς ἐπιμελέστερον καὶ βαθύτερον ἀκούουσι τῶν λεγομένων ὑπὸ Ἰουδαίων ἐν τοῖς εὐαγγελίοις,

---

[1]) In Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur) male omittitur ἐν. R. — H. in marg.: „scribas ἐν κ. τ. λ." — Ceterum H. semper h. l. scripsit ἀγνοίᾳ, neque vero ἀγνοίᾳ.

[2]) In Cod. Reg. (nec non in ed. Huet.) deest δέ. R.

[3]) Ev. Joann. VIII, 22.

[4]) Ἄξιον ζητῆσαι — πρὸς τό· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Haec desiderantur in Cod. Reg. (item in ed. Huet.), sed restituuntur e Cod. Bodlejano. R. — Ev. Joann. VIII, 21. 22.

[5]) Cod. Reg. (H. in textu) perperam δύναται. R. — H. in margine: „scribas δύνανται."

σαφές ἐστιν ὅτι πολλὰ [1]) κατά τινας παραδόσεις ἀποῤῥήτους καὶ ἀνακεχωρηκυίας ἔλεγον, ὡς ἐγνωκότες ἕτερα παρὰ τὰ [2]) κοινὰ καὶ κατημαξευμένα. Ἐπὰν δὲ ἴδωμεν ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν ῥητῶν ἐκεῖνα, τότε ζητήσομεν εἰ καὶ τοῦτο ὑπ' αὐτῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος λέγεται, βαθύτερόν τι βλεπόντων. Ὅτι δὲ κατὰ ἀνακεχωρηκότας λόγους καὶ μὴ κατημαξευμένους ἔφασκον, τὸν ἄδολον [3]) ἐν Βεελζεβοὺλ [4]) τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, πάντως γὰρ περὶ δαιμόνων τι μεμαθήκεισαν, καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν τὸ [5]) ὄνομα Βεελζεβούλ· ταῦτα δὲ οὐ πάνυ τι ἐν τοῖς φερομένοις κεῖται βιβλίοις, [6]) καὶ μαρτυρία τοῦ Σωτῆρος οὐ ψεύδει [9]) τῷ Βεελζεβοὺλ λόγων ὄντων· „εἰ ἐγὼ

---

[1]) Deest πολλά in Cod. Reg. (nec non in ed. H.). R.

[2]) Desideratur τά in ed. Huetii.

[3]) Codd. Reg. (H. in textu) et Barberin. male ἄδηλον. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. ἄδολον.“ Idem in notis: „τὸν ἄδηλον. Sic habet Cod. Reg., sic Perion., qui vertit: *eos vero remota verba, et non trita dixisse ex hoc loco perspici licet; in Beelzebul* etc. Sed haec ridicula sunt. Lego cum Ferrario: τὸν ἄδολον.“

[4]) Matth. XII, 24. Luc. XI, 15.

[5]) Desideratur τό in ed. Huetii.

[6]) Codd. Reg. (item ed. H.) et Barber. βίβλοις. R.

[7]) H. et R. in textu: οὐ ψεύδει τῷ Βεελζεβοὺλ λόγων ὄντων, H. in notis: „Locus mendi valde suspectus. Vertit Perionius: *Servatorisque de Beelzebul testimonium hoc non est falsum.*“ R. in notis: „„Locus — suspectus. Lego cum Perionio: οὐ ψευδὴς (R. scripsit ψεύδης) περὶ τοῦ Βεελζεβούλ, λέγοντος οὕτως· κ. τ. λ., neque enim placet lectio Cod. Bodlej., qui pro οὐ ψεύδει τῷ — ὄντων, habet: ψευδῶν περὶ τοῦ Βεελζεβοὺλ λόγων ὄντων.“ “ — Congruit maximam partem cum lect. Cod. Bodlej. Ferrarii interpretatio: *etiam testimonio Servatoris, falsis existentibus sermonibus de*

ἐν[1]) Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι;" Παραδεξάμενος[2]) γὰρ τὸ εἶναί τινα τὸν Βεελζεβοὺλ, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἐκβάλλοντα τὰ[3]) δαιμόνια οἱονεὶ μερισμόν τινα ἐνεργεῖν τοῦ Σατανᾶ γίνεσθαι ἐφ' ἑαυτὸν, ταῦτά φησιν. Ἐσφάλησαν μὲν οὖν λέγοντες ἐν Βεελζεβοὺλ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐκβάλλεσθαι τὰ δαιμόνια, κατειλήφεισαν δὲ ὅτι εἴη τις Βεελζεβοὺλ ἄρχων δαιμονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν λέγωσι περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι αὐτὸς Ἰωάννης ἐστὶν,[4]) ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ἢ εἷς τις τῶν προφητῶν, πάντως δόγμα ἔχοντες περὶ ψυχῆς, ὡς ἐξητάσαμεν ἐν τοῖς περὶ Ἰωάννου, τοιαῦτα περὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπονοοῦσιν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλα μυρία, ἢ ἐκ παραδόσεως, ἢ ἐξ ἀποκρύφων αὐτοὺς εἰδέναι παρὰ τοὺς πολλούς. Ἴδωμεν οὖν καὶ εἰς τό· „μή τι[5]) ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;" εἰ δύνανται μὴ κοινότερόν τι καὶ ἁπλούστερον νενοηκέναι, ὡς ἑαυτὸν ἐξαγαγόντος τοῦ βίου, ἤτοι ἀγχόνῃ, ἢ ξίφει, ἢ ὁποιαδήποτε ὁδῷ τῶν ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς ἀπαλλαττόντων, καὶ μάλιστα ἐπεὶ οἴονται αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκτείναντα[6]) ἀπελεύσεσθαι εἰς τόπον εἰς ὃν ἀδύνατον ἦν αὐτοὺς γενέσθαι· καὶ εἰ μὴ δεισιδαιμονοῦντές γε περὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ βλέποντες τὰ πράγματα μὴ εὑρισκόμενοι[7]) ἄλλοις ὀνόμασι χρῆ-

---

Beelzebul, nec male, ut videtur, hunc in modum legeris. Cfr. prolegomena.

1) Matth. XII, 27. Luc. XI, 19.

2) Cod. Reg. (item H.) παραδεξάμενοι. R.

3) Deest τά in ed. Huetii.

4) Luc. IX, 7. 8. Marc. VI, 15.

5) Ev. Joann. VIII, 22.

6) αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκτείναντα. Sic habet Cod. Bodlej., Cod. Reg. vero (H. in textu) αὐτὸν ἀποκτείνοντα. R. — Huet. in margine: „scribas αὐτὸν αὐτόν ἀποκτείνοντα (non ἀποκτείναντα)."

7) Cod. Bodlej. εὑρισκόμενοι, Cod. Reg. (quem H. in textu sequitur, eodemque attestante Perion. quoque)

σθαι κατὰ τῶν πραγμάτων, τάχα, ἵν' οὕτως εἴπω, θειότερον Ἰησοῦς αὐτὸν ἀπέκτεινεν, ὅπερ οὕτως παρίσταμεν· πάντων μὲν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπαλλαττομένων τοῦ σώματος, ἀπαιτούντων τινῶν [1]) αὐτὰς τῶν ἐπὶ τοῦτο τεταγμένων, παραλαμβάνονται· εἰκὸς ὅτι κρείττους εἰσὶ τῶν ψυχῶν ἐπὶ ταύτης τῆς διακονίας τεταγμένοι· τὸ γάρ· „ἄφρον, [2]) ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ·" τοιοῦτόν τι [3]) δηλοῖ. Ἐὰν δέ τις φάσκῃ τοῦτο μὲν δύνασθαι ἐπὶ τῶν χειρόνων λέγεσθαι, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν κρειττόνων καὶ καλῶς βεβιωκότων, ἐπιστησάτω εἰ μὴ ἐξαίρετόν τι παρὰ πάντας τοὺς ἐν σώματι γενομένους περὶ ἑαυτοῦ ἀπαγγέλλων ὁ κύριός φησιν· „οὐδεὶς [4]) αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν." Νοήσωμεν γάρ τινα ὅτε βούλεται [5]) καταλείποντα τὸ σῶμα,

---

εὑρισκόμενα. Legendum videtur (H. ad marg. atque in notis: „legas") εὑρίσκομεν. R.

[1]) Huet. inter multa alia, quae R. quoque affert, haec habet: „Origenes infra Tom. XXVIII. in Joann. 5.: *Τάχα δὲ καὶ εἶδεν ὁ τηλικοῦτος Ἰησοῦς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν τοῦ Λαζάρου, ἤτοι ἀγομένην ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τούτοις, ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρικοῦ βουλήματος ἐπακούσαντος τῷ Ἰησοῦ κ. τ. λ.* Supra scripsit Origenes Tom. XIII. in Joann. 49. (cfr. ed. nostrae Tom. II. pag. 96. et 97.) angelorum ministerio animas hominum corporibus illigari. Etc. etc."

[2]) Luc. XII, 20. coll. pag. 163. not. 6.

[3]) H. recte *τοιοῦτόν τι*, R. min. accur. *τοιοῦτόν τε*.

[4]) Ev. Joann. X, 18. — Edd. N. T.: *καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.*

[5]) H. in textu: *γὰρ τίνας τε βούλεται*, in notis: „haec est nostri Cod. scriptura. Mendose. Legebat (id quod marg. quoque H. adscripsit) Perionius: *γάρ τινα, ὅτε βούλεται*, quod mihi valde probatur." — R. in textu:

καὶ ἐξιόντα χωρὶς ὁδοῦ τῆς φερούσης ἐπὶ τὸν θάνατον, ἤτοι διὰ βιαίων ὁδῶν, ἢ διὰ νόσων, καὶ πάλιν ἐπὰν θέλῃ ἐπανιόντα, καὶ χρώμενον ὀργάνῳ τῷ σώματι ὃ καταλέλοιπε· τὸν γὰρ τοιοῦτον ἐροῦμεν μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὴν ψυχήν. Καὶ πρέπον γε ἐπὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς οὕτω λέγειν τὸν θάνατον γεγονέναι, καὶ αὐτὸν παραστῆσαι βουλόμενον τοῖς μαθηταῖς τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐντεῦθεν αὐτοῦ ἀπαλλαγῆς εἰρηκέναι τό· „οὐδεὶς[1]*) αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ·" τοῦτο γὰρ οὔτ' ἂν Μωϋσῆς, οὐ τῶν Πατριαρχῶν τις ἢ προφητῶν, οὔτ' ἂν τῶν ἀποστόλων τις εἶπε τῷ Ἰησοῦ, ἐπεὶ πάντων αἱ ψυχαὶ ἀνθρώπων αἴρονται ἀπ' αὐτῶν. Τούτου δὲ νοηθέντος δύναται σαφὲς εἶναι τὸ ἐν πζ' ψαλμῷ τοῦτον εἰρημένον τὸν τρόπον ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος· „ἐν*[2]*) νεκροῖς ἐλεύθερος." Ἐπιστήσας ἐκ τῶν εὐαγγελίων τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς ἐντεῦθεν αὐτοῦ ἀπαλλαγῆς εὑρήσεις μὴ ἀπᾴδουσαν*[3]*) τὴν περὶ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ ἐκδοχὴν τῶν ἀναγεγραμμένων· εἰ μὲν γὰρ ὡς οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ λῃσταὶ, τῶν στρατιωτῶν κατεαξάντων*[4]*) τὰ σκέλη τῶν πεπονθότων, ἐτεθνήκει, οὐκ ἂν ἐλέγομεν ὅτι ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλά τινι ὁδῷ τῶν ἀποθνη-*

γάρ τίνα τε βούλεται, in notis: „ „Cod. Bodlej. *γάρ τίνα τε βούλεται*, Codd. Reg. et Barberin. *γάρ τίνας τε βούλεται*. Legebat Perion. *γάρ τινα, ὅτε κ. τ. λ.* — probatur." "

[1]) Ev. Joann. X, 18.

[2]) Psalm. LXXXIII, 5. (LXXXVII, 6.).

[3]) Codd Reg. (H. in textu) et Barberin. male *ἀποδοῦσαν*. R. — H. ad margin.: „Ferrar. *ἀπᾴδουσαν*." Idem in notis: „Cod. Reg. *ἀποδοῦσαν*, quem inscite secutus est Perionius. Lege omnino *ἀπᾴδουσαν*, ita ut habuit Cod. Ferrarii."

[4]) Ev. Joann. XIX, 32.

σκόντων. Νυνὶ δὲ „ὁ Ἰησοῦς [1]) κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα," καὶ ὡς βασιλέως καταλιπόντος τὸ σῶμα, καὶ ἐνεργήσαντος μετὰ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἅπερ ἔκρινεν εὔλογον εἶναι ποιεῖν, εὐθέως „τὸ καταπέτασμα [2]) τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν· καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ ἐξελθόντες ἀπὸ τῶν μνημείων, μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον [3]) εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς· ὡς τὸν ἑκατόνταρχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τηροῦντας τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντας τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, φοβηθῆναι σφόδρα, λέγοντας· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος." Τάχα οὖν ἐν ταῖς περὶ Χριστοῦ παραδόσεσιν ἦν, ὥσπερ τὸ γεγενῆσθαι [4]) αὐτὸν ἐν Βηθλεέμ, [5]) καὶ τὸ ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἀναστήσασθαι κατὰ τὰς ὑγιεῖς ἐκδοχὰς τῶν προφητικῶν λόγων, οὕτω καὶ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὡς ἑαυτὸν ᾧ εἴπομεν τρόπῳ ἀπαλλάξαντος τοῦ βίου· καὶ εἰκὸς ὅτι ᾔδεσαν [6]) τὸν οὕτως ἐξελευσόμενον ἀπελεύσεσθαι εἰς χώραν ἔνθα οὐκ ἠδύναντο γενέσθαι οὐδ' οἱ ταῦτα νο-

---

[1]) Matth. XXVII, 50.

[2]) Matth. XXVII, 51 — 54. — Edd. N. T. vers. 51. ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν κ. τ. λ. Vers. 52. ed. Knapp. ἠγέρθη, ed. Lachm., ut in nostro textu, ἠγέρθησαν. Vers. 53. edd. N. T. ἐκ τῶν μνημείων. Vers 54. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ — τηροῦντες —, ἰδόντες — γενόμενα (ed. Lachm. γινόμενα), ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς (ed. Lachm. υἱὸς Θεοῦ) κ. τ. λ.

[3]) R. in textu, H. ad marg.: εἰσῆλθον. R. in notis: „Codd. Reg. (H. in textu) et Barberinus male εἰσελθόντες."

[4]) H. et R. γεγενῆσθαι, neque vero γεγεννῆσθαι.

[5]) Mich. V, 2. coll. Matth. II, 6. Ev. Joann. VII, 42.

[6]) H. et R. ὅτι ᾔδεισαν.

οῦντες,[1]) ὥστε μὴ κατὰ τὸ ἁπλούστερον αὐτοὺς[2]) εἰρηκέναι, ἀλλὰ κατά τινα περὶ Χριστοῦ παράδοσιν τό· „μή τι[3]) ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;“ Καὶ εἰ λέγουσι δὲ ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι, διστακτικῶς αὐτά φασι· τὸ γάρ· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;“ τοιοῦτόν ἐστι. Καὶ οὐ θαυμαστὸν ἀμφιβάλλειν αὐτοὺς περὶ Χριστοῦ, ὅτε γε καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω οἱ ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ ἔλεγον· „οὗτός[4]) ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον· οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός· οἱ δὲ ἔλεγον· μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται; οὐχ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαβὶδ, ὁ Χριστὸς ἔρχεται; ὅτε καὶ σχίσμα γεγένηται ἐν τῷ ὄχλῳ δι' αὐτόν.“ Ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγα ἐκείνων γέγραπται, ὅτι „ἀπεκρίθησαν[5]) οἱ ὑπηρέται· οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος·“ ὡς καὶ τοὺς Φαρισαίους εἰρηκέναι τοῖς θαυμάζουσι τὸν λόγον αὐτοῦ· „μὴ[6]) καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε; μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, ἢ ἐκ τῶν Φαρι-

---

[1]) H. recte νοοῦντες, R. min. accurate νοῦντες.

[2]) H. et R. in textu αὐτοῦ, H. ad marg.: „scrib.,“ R. in notis: „„lego αὐτούς.““

[3]) Ev. Joann. VIII, 22.

[4]) Ibidem VII, 40—43. — Ed. Knapp. vers. 41. ἄλλοι pro ἄλλοι δέ, ed. Lachm. ἄλλοι (δέ); ed. Knapp. ἄλλοι δέ pro οἱ δέ, ed. Lachm., ut in nostro textu, οἱ δέ. Vers. 42. ed. Lachm. οὐχ, ut in nostro textu, et bis Δαυείδ, ed. Knapp. οὐχί et bis Δαυΐδ. Vers. 44. pro ὅτε — ὄχλῳ ed. Knapp. σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐγένετο, ed. Lachm. σχίσμα οὖν ἐγένετο ἐν τῷ ὄχλῳ.

[5]) Ibidem vers. 46. — Ed. Knapp. οὕτως ἐλάλ., ed. Lachm. ἐλάλησεν οὕτως, ut in nostro textu.

[6]) Ibidem vers. 47—49. — Ed. Knapp. vers. 49. ἀλλ' ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ — νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσι, ed. Lachm. ἀλλὰ ὁ ὄχλος — νόμον ἐπάρατοί εἰσιν.

σαίων; ἀλλ' ἢ ὁ ὄχλος [1]) οὗτος ὁ μὴ [2]) γινώσκων τὸν νόμον ἐπάρατοί εἰσιν;" ὅτε καὶ Νικοδήμου εἰρηκότος· „μὴ [3]) ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ πρῶτον παρ' αὐτοῦ, καὶ γνῷ τί ποιεῖ; ἀπεκρίθησαν· μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ; ἐρεύνησον καὶ ἴδε ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐξέρχεται, οὐδὲ ἐγείρεται." Πῶς δὲ ἐδύναντο ἁπλούστερον νοεῖν αὐτὸν ἑαυτὸν ἀναιρήσειν οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ λέγοντος· „ἐγώ [4]) εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν μοι οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς;" Πρὸς ὃν οἱ Φαρισαῖοι εἰρήκασιν, ὅτι „σὺ [5]) περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής·" οἷς ἀπεκρίνατο ὁ Ἰησοῦς λέγων· „κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. Ὑμεῖς κατὰ

---

[1]) H. et R. in textu: *ἀλλ' ἢ ὁ ὄχλος κ. τ. λ.*, H. ad marg.: „Ferrar. legit etc." R. in notis: „„Ferrar. (qui vertit: *annon turba haec*) videtur (?) legisse: *ἀλλ' ἢ οὐχ ὁ ὄχλος.*""

[2]) Huetius *ὁ μὲν γινώσκων κ. τ. λ.*

[3]) Ev. Joann. VII, 51. 52. — Ed. Lachm. vers. 51. ut in nostro textu, ed. Knapp. *ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον.* Vers. 52. ed. Knapp. *ἀπεκρίθ. καὶ εἶπον*, ed. Lachm. *ἀπεκρίθ. καὶ εἶπαν κ. τ. λ.* Eod. vers. ed. Lachm. *ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλ. προφήτης οὐκ ἐγείρεται*, ed. Knapp. *ὅτι προφήτ. ἐκ τ. Γαλιλ. οὐκ ἐγήγερται.*

[4]) Ev. Joann. VIII, 12. — Ed. Lachm., ut in nostro textu, ed. Knapp. *ἀκολουθῶν ἐμοί* et *περιπατήσει.*

[5]) Ibidem vers. 13—18. Edd. N. T. vers. 14. *ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου* additis post voc. *ὑπάγω* his verbis: *ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ* (ed. Knapp. *ἢ ποῦ*) *ὑπάγω.* Cfr. pag. 138. not. 3. Vers. 16. ed. Knapp. h. l. ut in nostro textu, (cfr. tamen pag. 138. not. 3.), ed. Lachm. *ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστιν.* Vers. 17. cfr. Deut. XVII, 6. et XIX, 15.

τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα. Καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστιν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ᾽ ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ. Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται· „„ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν·“ “ ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με ὁ πατήρ.“ Τί δὲ πιθανὸν πρὸς τὸ ἀποκτενεῖν ἑαυτὸν μετὰ τοὺς μεγαλοφυέστερον εἰρημένους τοῦτον τὸν τρόπον λόγους· „οὔτε [1]) ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε;“ Εἰκὸς γὰρ ὅτι τούτοις ὁμοίως ἐξεδέχοντο καὶ τό· „ἐγὼ [2]) ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·“ πρὸς ὃν καὶ ἀπεκρίναντο οἱ Ἰουδαῖοι· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;“ Πάνυ δὲ καὶ ἐμφαίνεται ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐν τῷ [3]) αὐτεξουσίως αὐτὸν ἀποθνήσκειν, καταλιπόντα τὸ σῶμα, καὶ ἐν τῷ· „ἐγὼ ὑπάγω·“ καὶ τάχα διὰ τό· „ἐγὼ ὑπάγω·“ τὸ ἐπιφερόμενον γίνεται τό· „καὶ ζητήσετέ με.“ Εἰκὸς γὰρ καὶ τοὺς παρατυχόντας οὕτως αὐτῷ ἀπαλλασσομένῳ τοῦ βίου ζητεῖν αὐτόν, διὰ δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθνήσκειν αὐτοὺς, μηδὲ μετὰ ταῦτα πάντα [4]) δυσωπηθέντας πρὸς τὸ μὴ διστακτικῶς εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;“ ὅπου [5]) ἄπεισι μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἀπελθεῖν. Οἶμαι δ᾽ ὅτι καὶ κακοηθέστερον ὀνομάζοντες τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτοὺς ἐληλυθότος, καὶ μὴ δοξάζοντες τὸν οὕτως ἀπαλ-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 19.

[2]) Ibidem vers. 21. et 22.

[3]) ἐν τῷ. Deest in Cod. Reg. (nec non in ed. H.). R.

[4]) Huetius μετὰ πάντα ταῦτα.

[5]) H. absque causa ad marginem: „scribas ὅτι λέγει ὅπου κ. τ. λ.

λαττόμενον τοῦ βίου εἰρήκασι τό· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;“ Ἐνῆν γὰρ διστακτικῶς μὲν εἰπεῖν, μετ' ἐμφάσεως δὲ τῆς παρὰ τῷ θανάτῳ δόξης αὐτοῦ, καὶ οἱονεὶ οὕτως εἰπεῖν·[1]) μή τι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὅτε αὐτὸς βούλεται, ἐξελεύσεται καταλειφθέντος τοῦ[2]) σώματος; Καὶ διὰ τοῦτό φησι τό· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.“ Ἅμα δὲ καὶ παρατηρήσεις δια τὰ εἰρημένα ἡμῖν περὶ τοῦ, πῶς τὸν βίον ἐξελήλυθε, τό· „καὶ ἀναβαίνων[3]) εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς παρέλαβε τοὺς δώδεκα κατ' ἰδίαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς· ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς Ἀρχιερεῦσι καὶ Γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδοθήσεται[4]) τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται.“ Ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ τό· „ἀπὸ τότε[5]) ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν Ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων καὶ Γραμματέων καὶ ἀποκτανθῆναι·“ καὶ

---

1) Huet. minus accurate ἐπεῖν.

2) R. τοῦ σώματος, καὶ —— ἐλθεῖν;

3) Matth. XX, 17—19. — Edd. N. T. v. 17. καὶ ἀναβ. ὁ Ἰησ. εἰς Ἱεροσ. παρέλ. τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν κ. τ. λ. Vers. 19. καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν κ. τ. λ. et ἀναστήσεται pro ἐγερθήσεται.

4) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) καὶ παραδοθήσεται, in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest καί. R.

5) Matth. XVI, 21. — Ed. Knapp. ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς — μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, ed. Lachm. ἤρξατο Ἰησοῦς — μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσ. ἀπελθεῖν. Utraque editio pro παθεῖν — Γραμματέων haec habet: παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων.

τό· „μέλλει[1]) ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται" ἐρεῖς ὅτι ἀπέκτειναν αὐτὸν οἱ λέγοντες πάντες· „σταύρου,[2]) σταύρου αὐτόν" καὶ οἱ γενόμενοι ἔνοχοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἰ καὶ προλαβὼν τοὺς στρατιώτας, ἐρχομένους ἐπὶ[3]) τὸ πλῆξαι τὰ σκέλη αὐτοῦ, κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσε. Παραθήσεις[4]) δὲ εἰς τοῦτο τό· „πᾶς[5]) ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με" καὶ τό· „πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει." Πῶς γὰρ „πᾶς ὁ εὑρίσκων τὸν Κάϊν ἀποκτενεῖ αὐτὸν," ἑνὸς ἀποκτείναντος ἂν αὐτὸν τοῦ προειληφότος; ἢ πῶς[6]) „πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει," οὐκ ἂν πολλῶν ἀποκτεινάντων αὐτόν; ὡς γὰρ περὶ πλήθους εἴρηται τό· „πᾶς." Τάχα δὲ καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἀνθρωπικώτερον ἐκλαβὼν τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Σω-

---

[1]) Matth. XVII, 22. 23. — Ed. Knapp. ἐγερθήσεται, ed. Lachm. ἀναστήσεται.

[2]) Luc. XXIII, 21. — Ed. Lachm., ut in nostro textu, ed. Knapp. σταύρωσον! σταύρωσον αὐτόν!

[3]) Cod. Bodlej. ἐπὶ τὸ πλῆξαι τὰ σκέλη αὐτοῦ, κράξας κ. τ. λ., Cod. Reg. (item H.) ἐπίπληξαι (ita R. scripsit, H. ἐπιπλήξαι exhibet) τὰ σκέλη, κράξας κ. τ. λ. R. — Cfr. ev. Joann. XIX, 32. 33.

[4]) Huet. in textu παραθήσει, ad marg.: „scribas παραθήσεις."

[5]) Genes. IV, 14. 15. — LXX. interpretes vers. 14. καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων κ. τ. λ.

[6]) Cod. Bodlejan. (H. ad marg.) ἢ πῶς πᾶς, Cod. Reg. (H. in textu) ἢ ἐπὰν πᾶς. Paulo post in Cod. Reg. (item in textu ed. Huet.) perperam legitur ἀδικούμενα pro ἐκδικούμενα. R. — H. ad margin.: „scribas ἐκδικούμενα."

τῆρος,[1]) φησίν· „ἵλεώς σοι,[2]) κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·“ ὁ δὲ Σωτὴρ ἐπιτιμῶν αὐτῷ, ὡς μὴ καλῶς ἐξειληφότι τὸ εἰρημένον, φησίν· „ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.“ Ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον· „ἑαυτὸν[3]) παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν τῷ Θεῷ·“ ὅρα[4]) εἰ μὴ τοιοῦτόν ἐστιν. Οὕτως γοῦν μόνως δυνήσῃ σῶσαι αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀρχιερέα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ,[5]) καὶ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, προσφερόμενον θυσίαν τῷ Θεῷ, οὐχ ὑπὸ ἀσεβῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἀρχιερέων εὐσεβῶν.[6]) Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ δύναμιν βασανίζοντες[7]) τὸ βούλημα τῶν λεγόντων τό· „μή[8]) τι ἀποκτενεῖ αὐτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;“ μετὰ τὸ ἀκηκοέναι τηλικούτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λόγων ἐκδεδώκαμεν. Εἰκὸς δέ τινας προσκόπτοντας ὡς βεβιασμένῃ τῇ ἑρμηνείᾳ

---

[1]) Ed. Huetii minus accurate ὑπὸ τοῦ πατρός.

[2]) Matth. XVI, 22. — Vers. 23. ed. Knapp., ut in nostro textu, ed. Lachm. σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ.

[3]) Ephes. V, 2. coll. edd. N. T.

[4]) Huet. ὅρα, R. ὥρα.

[5]) Huet. Μελχισεδέκ, R. h. l. Μελχισεδέχ. Cfr. Psalm. CX, 4. (CIX.) coll. ep. ad Hebr. V, 6, 10. VI, 20. VII, 1. 17. 21. — Ev. Joann. I, 29.

[6]) Cod. Bodlej. (H. teste Ferrar. quoque) ἀρχιερέων εὐσεβῶν, Cod. Reg. (H. in textu) ἀρχιερέως εὐσεβῶς. R. — Praeferenda sine dubio est lectio Cod. Regii, in qua simul tamen ex oppositionis lege εὐσεβῶς non male in εὐσεβοῦς mutaveris.

[7]) Huetius βασανίξοντες.

[8]) Ev. Joann. VIII, 22. — H. et R. h. l. αὐτόν, non, ut supra constanter et paulo infra, ἑαυτόν. — R. in notis: „Cod. Bodlej. (H. in marg.) μή τι ἀποκτενεῖ, Cod. Reg. (H. in textu) μὴ ἀποκτενεῖ.“

οἴεσθαι ἁπλούστερον αὐτοὺς εἰρηκέναι τό· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;“ ὡς τοῦ μὲν Ἰησοῦ ἀποκτενοῦντος ἑαυτὸν, καὶ ἐσομένου ἐν χώρᾳ τῶν ἑαυτοὺς διαχειρισαμένων καὶ κολασθησομένων ἐπὶ τούτῳ, τῶν δὲ Ἰουδαίων παρὰ[1] *τοῦτο οὐ δυναμένων ἐκεῖ γενέσθαι, παρὰ τὸ μὴ τῷ αὐτῷ ἐνόχους αὐτοὺς γίνεσθαι περὶ ἑαυτῶν ἁμαρτήματι. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐπιστησάτωσαν, εἰ δύνανται οἱ Ἰουδαῖοι ὑπονενοηκέναι τὸν Ἰησοῦν ταῦτα εἰρηκέναι ἑαυτὸν καταδικάζοντα, ὡς ἀπελευσόμενον εἰς*[2] *τόπον κολάσεως, ἔνθα οὐκ ἐδύναντο γενέσθαι, ὅσον ἐπὶ τῇ ἐκδοχῇ ταύτῃ, οἱονεὶ κρείττονος*[3] *αὐτοῦ· ἢ ἀκόλουθον ἔσται λέγειν ὅτι, εἴπερ τοῦτο νοῶν ἔφασκεν ὁ Ἰησοῦς καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, κρεῖττον ἐνόμιζε τὸ ἑαυτὸν ἀναιρεῖν τοῦ μὴ τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἡρακλέων μέντοι γε ὡς ἁπλούστερον εἰρημένου τοῦ· „μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν·“ φησὶν ὅτι πονηρῶς διαλογιζόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι ταῦτα ἔλεγον, καὶ μείζονας ἑαυτοὺς ἀποφαινόμενοι τοῦ Σωτῆρος καὶ ὑπολαμβάνοντες, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπελεύσονται πρὸς τὸν Θεὸν εἰς ἀνάπαυσιν αἰώνιον, ὁ δὲ Σωτὴρ εἰς φθορὰν καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν διαχειρισάμενος, ὅπου ἑαυτοὺς οὐκ ἐλογίζοντο ἀπελθεῖν. Καὶ αὐτοῖς*[4] *λέξεσί φησιν ὅτι ᾤοντο λέγειν τὸν Σωτῆρα οἱ Ἰουδαῖοι· ὅτι ἐγὼ ἐμαυτὸν διαχειρισάμενος εἰς φθορὰν μέλλω πορεύεσθαι, ὅπου ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Οὐκ οἶδα δὲ πῶς κατὰ τὸν εἰπόντα· „ἐγώ*[5] *εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου,“ καὶ τὰ ἑξῆς,*

---

[1]) Cod. Bodl. *παρά*, Cod. Reg. (H. quoque) *περί*. R.

[2]) H. et R. *εἰ τόπον*.

[3]) *κρείττονος*. Sic Mss. (H. quoque) et ipse Ferrar., qui vertit: *quasi Jesus melior ac praestantior esset;* sed tamen legendum videtur *κρείττονες*, et ita lego. R. — Recte R. statuit.

[4]) H. et R. *αὐτοῖς*. Lego *αὐταῖς*.

[5]) Ev. Joann. VIII, 12.

ἦν λέγειν, ὅτι ἐγὼ ἐμαυτὸν διαχειρισάμενος εἰς φθορὰν μέλλω πορεύεσθαι. Ἐὰν δέ τις λέγει μὴ τὸν Σωτῆρα ταῦτα εἰρηκέναι, τοὺς[1]) δὲ Ἰουδαίους αὐτὸ[2]) ὑπονενοηκέναι, δῆλον ὅτι ἐρεῖ τοὺς Ἰουδαίους πεφρονηκέναι περὶ αὐτοῦ, ὅτι φθείρονται οἱ ἑαυτοὺς διαχειρισάμενοι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἐποίει ταῦτα πιστεύων φθαρήσεσθαι καὶ κολασθήσεσθαι· ὅπερ ἦν κατὰ πάντα[3]) ἠλίθιον.

5. „Καὶ ἔλεγεν[4]) αὐτοῖς· ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστὲ, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.“ Καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔλεγε τό· „ὁ ὢν[5]) ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς[6]) ἐστι καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ· ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶν, καὶ[7]) ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ.“ Εἰ τοίνυν ὁ ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ, ζητήσεις τοίνυν πότερόν ποτε ταὐτόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς γῆς εἶναι τῷ ἐκ τῶν κάτω

---

1) H. recte τούς, R. τοῖς.

2) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) αὐτό, Cod. Reg. (H. in textu) αὐτῷ. R.

3) κατὰ πάντα. Desunt haec in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed leguntur in Codd. Bodlej. et Barber. R. — H. in notis: „literas quasdam, ad summum duas, nobis ignorabiles hic (ὅπερ ἦν * ἠλίθιον) exhibebat Cod. R., quasi legendum foret ὑπηλίθιον, vel ἐπηλίθιον, vel ἀπηλίθιον, quae tamen voces insolentes sunt.“

4) Ev. Joann. VIII, 23. — Ed. Knapp. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ed. Lachm. ut in nostro textu; ed. Lachm. ἐκ τούτου τοῦ κόσμου ἐστέ, cfr. pag. 182. lin. 10. coll. not. 3., ed. Knapp. ut in nostro textu.

5) Ibidem III, 31. 32. — Ed. Knapp., ut in nostro textu, ed. Lachm. (καὶ) ὃ ἑώρακε κ. τ. λ.

6) In ed. Huet. desiderantur verba ἐκ τῆς γῆς.

7) Deest καὶ in ed. Huetiana.

εἶναι, ἢ ἕτερον. Ἅμα δὲ παρατηρήσεις, ὅτι κἀκεῖ οὐκ εἶπεν· ὁ ὢν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐστι καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λαλεῖ· τάχα γὰρ ὁ Σωτὴρ οὐκ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν, μάλιστα καθὸ πρωτότοκος[1]) πάσης κτίσεως ἦν. Τὸ γάρ· „ἐκ τοῦ οὐρανοῦ·" ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἦν ἐξ οὐρανοῦ, ὡς καὶ ὁ Παῦλός πού φησιν· „ὁ πρῶτος[2]) ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ." Καὶ ἐνθάδε δὲ ἐπιστήσεις, πότερόν ποτε ταὐτὸ λέγει ἐν τῷ· „ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ·" καί· „ὑμεῖς ἐκ τούτου[3]) τοῦ κόσμου ἐστέ·" ἢ ἕτερόν ἐστι τὸ εἶναι ἐκ τῆς γῆς παρὰ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Τὸ δ' ὅμοιον ζητήσεις καὶ ἐν τῷ· „ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί·" καί· „ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου." Ἄξιον γὰρ ἰδεῖν, τί τὸ ἐκ τῶν ἄνω εἶναι, καὶ τί τὸ μὴ ἐκ τοῦ κόσμου εἶναι. Ὅρα τοίνυν, εἰ μὴ ὁ τὴν ἀπὸ ὕλης γένεσιν καὶ σωμάτων ἀνειληφώς, τῷ καταλελοιπέναι τὰ κρείττονα, ἐκ τῆς γῆς ἐστιν· ὅστις ὅσον ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, ὑψηλότερόν τι μὴ δυνάμενος βλέπειν ἢ λέγειν· ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐκ τῶν κάτω ἐστίν. Ἄλλη μέντοι γε ἡ ἐπίνοια, ἡ ἐκ τῶν κάτω καὶ τῆς γῆς. „Κάτω" γὰρ ὥσπερ τόπῳ τινὶ νοεῖται, οὕτως καὶ δόγμασι καὶ διανοίᾳ· καὶ πᾶς γε ὁ τοιοῦτος[4]) δόγμασι καὶ διανοίᾳ χρώμενος, ἅτινά ἐστιν ἐκ τῶν κάτω, ἐκ τῶν κάτω ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δεικνύμενος κόσμος, ὑλικὸς γενόμενος, διὰ τοὺς δεηθέντας τῆς[5]) ἐνύλου

---

[1]) Coloss. I, 15.

[2]) I Cor. XV, 47. — Ed. Knapp. ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ed. Lachm. ut in nostro textu.

[3]) Ev. Joann. VIII, 23. coll. pag. 181. lin. 9. et nota 4.

[4]) Cod. Barberin. in marg. habet τοιούτοις, sicque videtur legisse Ferrar. R.

[5]) Cod. Bodlej. (H. in marg.) τῆς, Cod. Reg. (H. in textu) male τούς. R.

ζωῆς τόπους μὲν ἔχει διαφόρους, οἵτινες δὴ[1]) πάντες ὡς μὲν πρὸς τὰ ἄϋλα καὶ τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ἀσώματα κάτω εἰσὶν, οὐ τόσον τῷ τόπῳ, ὅσον τῇ πρὸς τὰ ἀόρατα συγκρίσει. Ὅσον[2]) δὲ ἐπὶ τῷ κόσμῳ τόποις κόσμου συνεξετάζεσθαι, εἶεν ἂν τινες[3]) τόποι οἱ κάτω, καὶ ἄλλοι ἄνω· τὰ μὲν γὰρ περίγεια κάτω ἐστὶ, τὰ δὲ οὐράνια ἄνω, ὡς κατὰ τοῦτο τὸν μὲν ἐκ τῶν κάτω πάντως εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, τὸν δὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μὴ πάντως εἶναι καὶ ἐκ τῶν κάτω. Ὁ γὰρ πολίτης τῶν σωμάτων ὅρα εἰ ἔστι μέν πως ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οὐ μὴν ἐκ τῶν τοπικῶς κάτω. Πλὴν καὶ αὐτὸς, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν νοητῶν, ἐκ τῶν κάτω· καὶ γὰρ πᾶς ὁ τῶν βλεπομένων[4]) πολίτης καὶ παρερχομένων καὶ προσκαίρων ἐκ τῶν κάτω ἐστὶ, κἂν ἐν συγκρίσει τόπων ἐκ τῶν ἀνωτάτω τυγχάνῃ. Ἔξεστι μέντοι γε τὸν ἐκ τῶν κάτω καὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐκ τῆς γῆς μεταβαλεῖν, καὶ γενέσθαι ἐκ τῶν ἄνω, καὶ μηκέτι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἄλλον ἐκ μὲν τοῦ κόσμου τούτου, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δέ. Φησὶ γοῦν τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτήρ·[5]) „ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, κἀγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ οὐκέτι ἐστὲ ἐκ τοῦ

---

1) Deest δή in ed. Huetii. Ferrarius: *quae sane omnia* etc.

2) Ὅσον δέ κ. τ. λ. R. absque causa in notis: „legendum videtur: ὅσον δὲ δεῖ ἐπὶ τῷ κόσμῳ τόπους κόσμου συνεξετάζεσθαι, εἶεν ἂν τινες κ. τ. λ. In Cod. Bodlej. ante εἶεν legitur εἰ.“

3) Huet. min. accur. εἶεν ἂν τινος κ. τ. λ.

4) II Cor. IV, 18.

5) ὁ Σωτήρ. Deest in Cod. Reg. (item in ed. Huet.), sed legitur in Cod. Bodlejan. R. — Cfr. ev. Joann. XV, 19. coll. edd. N. T.

κόσμου·" εἴπερ γὰρ ἦλθεν ὁ Σωτὴρ ζητῆσαι [1]) καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, ἦλθε τοὺς κάτω καὶ πολιτογραφηθέντας ἐν τοῖς κάτω μεταστῆσαι ἐπὶ τὰ ἄνω. Καὶ γὰρ εἰς τὰ κατώτερα [2]) μέρη τῆς γῆς ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι, διὰ τοὺς ἐν τοῖς κατωτάτω τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ὁδοποιῶν τοῖς βουλομένοις καὶ γνησίως αὐτῷ μαθητευομένοις τὴν φέρουσαν ὁδὸν ἐπὶ τὰ ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, τουτέστιν ἐπὶ τὰ ἔξω σωμάτων. Εἰ δὲ καὶ ποθεῖς μαθεῖν ἀπὸ τῆς γραφῆς, τίς ἐστιν ὁ ἐκ τῶν κάτω, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐκ τῶν ἄνω, ἄκουε· ἐπεὶ ὅπου [3]) ὁ θησαυρὸς ἑκάστου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ἐστίν· ἐάν τις θησαυρίζῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τῶν κάτω γίνεται, ἐὰν δέ τις θησαυρίζει [4]) ἐν τοῖς οὐρανοῖς, γεννᾶται ἄνωθεν, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν εἰκόνα [5]) τοῦ ἐπουρανίου· ἀλλὰ καὶ ἄλλος [6]) διελθὼν πάντας τοὺς οὐρανοὺς ἐν τέλει εὑρίσκεται μακαριωτάτῳ. Εἴη δ' ἂν καὶ τὰ ἑκατέρου ἔργα, οἷα εἶπον, [7]) ὥστε εἰπεῖν ἂν τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ποιεῖν τὸν ἐκ τῶν κάτω, [8]) τὸν δὲ καρπὸν τοῦ πνεύματος τὸν ἐκ τῶν ἄνω, καὶ πάλιν τὴν πρὸς τὸν

---

[1]) Luc. XIX, 10.

[2]) Ephes. IV, 9. 10.

[3]) Matth. VI, 21.

[4]) H. et R. h. l. θησαυρίζει.

[5]) I Cor. XV, 49.

[6]) Ed. Huet. ἄλλως. — Hebr. IV, 14.

[7]) Sic habet Cod. Bodlej. melius quam Reg., in quo legitur: ἑκάστου ἔργα οἷον εἶπα. R. — Ed. Huetii: ἑκάστου ἔργα, οἷγε (cfr. pag. 149. not. 6.) εἶπα, ὥς τε κ. τ. λ.

[8]) ποιεῖν τὸν ἐκ τῶν κάτω. Ita legunt Ferrar. et Perion., quorum lectionem retinuimus. Luxatus erat h. l. Cod. Regius. Huet.

κόσμον τοῦτον ἀγάπην τὸν[1]) ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἐπεὶ, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ ἔχων[2]) τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὃς δὲ οὐκ ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, ἀλλὰ λέγων· „ἐμοὶ[3]) μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ·“ καὶ χωρῶν τὸ ἀγαπᾷν[4]) κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας αὐτοῦ, τῷ μὴ θλίβεσθαι τὴν τοιαύτην ἀγάπην ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης καὶ τὰ[5]) ἐν τῷ κόσμῳ· ἀμήχανον γὰρ συνυπάρχειν τὴν πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπην τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ, ὡς ἀμήχανον συνυπάρχειν ἀλλήλοις φῶς[6]) καὶ σκότος, ἢ Χριστὸν καὶ τὸν Βελίαρ, ἢ τὸν ναὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ναοῦ τυγχάνοντος[7]) εἰδώλων. Ὡς διαφορᾶς μέντοι γε οὔ-

---

1) Cod. Bodlejan. τόν, Cod. Reg. (item H.) male τήν. R.

2) I Joann. II, 15. et seqq. — Huet. in textu: ὁ ἔχων — Θεοῦ, ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἔστιν —, ὃς οὐκ ἀγαπᾷ κ. τ. λ., in notis: „ita Ferrarius; at Perion. videtur legisse: ὁ ἔχων — Θεοῦ, οὐκ ἔστιν — τούτου· ἐκεῖνος δέ κ. τ. λ., quod mihi valde placeret (?), si Codd. fide niteretur. Haec in Joanne quidem non apparent, sed consona his videntur, quae exstant I Joann. II, 15.“

3) Galat. VI, 14. — Edd. N. T. τοῦ κυρίου ἡμῶν κ. τ. λ.; ed. Knapp. κἀγὼ τῷ κόσμῳ, ed. Lachm. ut in nostro textu.

4) Matth. XXII, 37.

5) H. et R. in textu: καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, R. in notis: „Cod. Bodlej. καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ.“

6) II Cor. VI, 14. 15. 16. — Ed. Knapp. vers. 15. Βελίαρ, ed. Lachm. Βελίαλ.

7) Cod. Bodlej. τυγχάνοντος, Cod. Reg. (item H.)

σης τῶν κάτω πρὸς ἄλληλα, λέγεται ὑπερθετικῶς τό· „ἔθεντό με[1]) ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ·“ καὶ τό· „εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς ὁ καταβὰς, οὗτός ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς·“ διόπερ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ προπεσοῦνται[2]) μὲν πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, εἰς ᾅδου, ἐπεὶ ἀληθὲς τό· „οὐκ ἔστιν[3]) ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι;“ Ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ τὸ καταβαίνειν αὐτὸν εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς, ἐπιτηρήσεις ὅτι ἐπὶ τῶν καταβαινόντων εἰς γῆν εἴρηται τό· „προπεσοῦνται·“[4]) ὑποπιπτόντων γὰρ τῷ Χριστῷ, καὶ[5]) γόνυ καμπτόντων ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, τινὲς μὲν πρότερον,[6]) τινὲς δὲ ὕστερον προπεσοῦνται αὐτῷ. Καὶ τάχα οἱ ἐπὶ γῆς προπεσοῦνται καὶ πρὸ ἑτέρων ὑποταχθήσονται·[7]) χει-

---

τυγχάνειν. R. — Non absque causa, quum αὐτόν propter ναόν facillime excidere, aut in ναόν abire potuerit, legerim: ἢ τὸν αὐτὸν ναὸν εἶναι κ. τ. λ., aut simpliciter: ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ (scil. ναὸν) μετὰ τοῦ ναοῦ τυγχάνοντος εἰδώλων. Neque vero ex altera parte infitias iverim, jam in simplici artic. τόν seqq. εἶναι μετά κ. τ. λ., modo alia loca scriptoris nostri contuleris, eam inesse, quam indicavi, notionem.

1) Psalm. LXXXVIII, 6. (LXXXVII, 7.). — Ephes. IV, 9. 10. coll. edd. N. T. iisque, quae in nostro textu statim sequuntur lin. 5. huj. pag. coll. lin. 9.

2) Psalm. XXII, 29. (XXI, 30.).

3) Psalm. VI, 5. (6.)

4) Psalm. XXII, 29. (XXI, 30.) coll. pag. huj. not. 2.

5) καὶ γόνυ. In Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest καί. R.

6) Cod. Bodlej. πρότερον, Cod. Reg. (item ed. H.) πρότεροι. R.

7) Cod. Bodlejan. ὑποταχθήσονται, Cod. Reg. (H. quoque) ὑποτάσσονται. R.

ρόνων γὰρ τὸ ὕστερον ὑποτάσσεσθαι, διὸ καὶ „ἔσχατος[1]) ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.“ Μετὰ ταῦτα ζητήσεις εἰ, ὥσπερ ἐστὶ τῶν κάτω διαφορὰ διὰ τὸ λέγεσθαί τι κατωτάτω, οὕτως καὶ τῶν ἄνω διαφορὰ, μάλιστα ἐπεὶ κληρονομία ἐστὶ βασιλείας[2]) οὐρανῶν, πάντων κληρονομουμένων οὐρανῶν ὄντων ἄνω, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἐχόντων τὸ εἶναι ἄνω. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς νοητῆς καταβάσεως[3]) τῆς ψυχῆς διὰ τὴν κακίαν καὶ τὰ μοχθηρὰ δόγματα, καὶ νοητῆς ἀναβάσεως αὐτῆς ἐπιστήσας, οὐχ· ἁπλῶς[4]) εὑρήσεις διαφοράν· ἐπιπλεῖον γὰρ νοητῶς καταβαινουσῶν νοήσεις. Ἅμα δὲ ὅρα, εἰ μὴ μυστικώτερον καὶ οὐ τοπικῶς περὶ τῆς[5]) Ἰησοῦ ψυχῆς ἀκούσεις τό· „ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν“ ἡ γὰρ νοητὴ ἀνάβασις ἐκείνης τῆς ψυχῆς ὑπερπεπήδηκε καὶ πάντας τοὺς οὐρανοὺς καὶ, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἤδη

---

[1]) I Cor. XV, 26.

[2]) Cod. Bodlej. ἐστὶ βασιλείας, Cod. Reg. (item ed. H.) ἐστὶν ἡ βασιλεία. R.

[3]) Codd. Bodlej. et Barberin. (H. ad marg.: Ferrarius) καταβάσεως, Cod. Reg. (H. in textu) βάσεως. R.

[4]) οὐχ ἁπλῶς —· ἐπιπλεῖον γὰρ — νοήσεις. Sic habet (H. in notis addit: „sic interpungebat et legebat Ferrarius.“) Cod. Bodlejanus. R.; quod per grammaticas leges non (?) licet. H. et R. — In Codd. Reg. (item in textu ed. H.) et Barberin. legitur: οὐχ ἁπλῶς εὑρήσεις διαφορὰν ἐπιπλεῖον νοητῶς καταβαινουσῶν νοήσεις. R. — H. in notis, quae R. quoque affert: „ego vocem, νοήσεις, expunxerim; vel ita certe legerim: οὐχ ἁπλῶς εὑρήσεις, καὶ διαφορὰν ἐπιπλεῖον νοητῶς καταβαινουσῶν νοήσεις.“ (?) — Equidem salvam dixerim nec ullo modo vexandam Cod. Bodlej. et Ferrarii lectionem.

[5]) Cod. Bodlejan. περὶ τῆς, Cod. Reg. (H. quoque) περὶ τοῦ. R. — Non male utrumq. retinendo legeris: περὶ τῆς τοῦ κ. τ. λ. — Ephes. IV, 10.

ἔφθασε πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν. Πλήν ἐστί τις καὶ ἕτερος παρὰ τὸν δεικνύμενον καὶ αἰσθητὸν κόσμον, τὸν συνεστῶτα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἢ οὐρανῶν καὶ γῆς, κόσμος, ἐν ᾧ ἐστι τὰ μὴ βλεπόμενα· καὶ ὅλον τοῦτο κόσμος ἀόρατος, κόσμος οὐ βλεπόμενος, καὶ νοητὸς κόσμος, οὗ τῇ θέᾳ καὶ τῷ κάλλει ἐνόψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, προευτρεπιζόμενοι διὰ τοῦ ἐνορᾷν αὐτῷ ἐπὶ τὸ μετελθεῖν, ὥστ' ἄν[1]) καὶ αὐτὸν ὁρᾷν, ὡς ὁρᾶσθαι πέφυκεν ὁ Θεὸς, τὸν Θεόν. Ζητήσεις δὲ, εἰ κατά τι τῶν σημαινομένων δύναται ὁ πρωτότοκος[2]) πάσης κτίσεως εἶναι κόσμος, καὶ μάλιστα καθ' ὃ σοφία ἐστὶν ἡ πολυποίκιλος· τῷ γὰρ εἶναι παντὸς οὑτινοσοῦν τοὺς λόγους, καθ' οὓς γεγένηται πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν σοφίᾳ πεποιημένα, ὥς φησιν ὁ προφήτης· „πάντα[3]) ἐν σοφίᾳ ἐποίησας" ἐν αὐτῷ εἴη ἂν καὶ αὐτὸς κόσμος, τοσούτῳ ποικιλώτερος τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ διαφέρων, ὅσῳ διαφέρει γυμνὸς πάσης ὕλης τοῦ ὅλου[4]) κόσμου λόγος τοῦ ἐνύλου κόσμου, οὐκ ἀπὸ τῆς ὕλης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς μετοχῆς τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, τῶν κοσμούντων τὴν ὕλην κεκοσμημένων. Καὶ ὅρα εἰ δύναται ὁ λέγων· „οὐκ εἰμὶ[5]) ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου" ἡ ψυχὴ εἶναι τοῦ Ἰησοῦ ἐμπολιτευομένη τῷ ὅλῳ κόσμῳ ἐκείνῳ, καὶ πάντα αὐτὸν ἐμπεριερχομένη, καὶ χειραγωγοῦσα ἐπ' αὐτὸν τοὺς μαθητευμένους ὅτι οὐδὲν[6]) ἔχει ἐκεῖνος ὁ κόσμος κάτω, ὡς οὐδὲ[7]) οὗτος, ὡς πρὸς τὸ

---

[1]) H. et R. h. l. ὥς τ' ἂν κ. τ. λ.

[2]) Coloss. I, 15. — Ephes. III, 10.

[3]) Psalm. CIV, 24. (CIII.).

[4]) τοῦ ὅλου. In Cod. Bodlej. deest ὅλου. R.

[5]) Ev. Joann. VIII, 23. coll. pag. 181. not. 4.

[6]) Cod. Bodlej. (H. in marg.: Ferrarius) ὅτι οὐδέν. In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest ὅτι. R.

[7]) Cod. Bodlej. ὡς οὐδέ, in Cod. Reg. (quem H. sequit.) deest ὡς. R. — H. et R. lin. 2. a fine μαθητευμένους.

ἀκριβὲς ἐξετάζοντι, ἄνω. Πῶς γὰρ δύναται ἔχειν τι ὁ κόσμος οὗτος ἄνω, οὗ ἡ κτίσις καταβολή ἐστιν; οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἀκουστέον τοῦ· „πρὸ καταβολῆς κόσμου·“ [1]) ἐπίτηδες [2]) διὰ τοιαύτην ἐπίνοιαν πλασάντων ὄνομα τῶν ἁγίων τὸ τῆς καταβολῆς. Καί τοί γε [3]) ἐδύναντο λέγειν πρὸ κτίσεως κόσμου, καὶ μὴ χρήσασθαι τῷ τῆς καταβολῆς ὀνόματι. Ὅλος οὖν ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐν καταβολῇ ἐστιν· ἔξω δὲ καταβολῆς κόσμου παντὸς γίνονται οἱ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιοι μαθηταὶ, οὓς ἐξελέξατο [4]) ἐκ τοῦ κόσμου, ἵνα μηκέτι ὦσιν ἐκ τοῦ κόσμου, αἴροντες τὸν σταυρὸν ἑαυτῶν καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ.

6. „Εἶπον [5]) οὖν ὑμῖν, ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.“ Πότε εἶπεν αὐτοῖς· „ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν·“ ἢ ὅτε ἔφασκε· „ζητήσετέ με, [6]) καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε;“ Τί δὲ τὸ αἴτιον τοῦ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθνήσκειν ἀνθρώπους, ἢ τὸ μὴ πιστεύειν, ὅτι

---

[1]) Ev. Joann. XVII, 24. Ephes. I, 4. I Petr. I, 20.

[2]) R. in textu: ἐπίτηδες διὰ τοιαύτην κ. τ. λ., in notis: „ἐπίτηδες διὰ τὴν τοιαύτην κ. τ. λ. Sic recte habet Cod. Bodlej., in Codd. Reg. (item in ed. H.) autem et Barberin. perperam legitur: ἐπίτηδες τοιαύτην ἐπίνοιαν πλασάντων ὀνομάτων ἁγίων.“ — Caeterum H. et R. non ἐπιτηδές, sed consulto: ἐπίτηδες.

[3]) H. et R. καίτοιγε.

[4]) Ev. Joann. XV, 19. — Marc. VIII, 34.

[5]) Ev. Joann. VIII, 24. —

[6]) Ibidem VIII, 21. coll. propter ἐν ταῖς κ. τ. λ., pag. 159. not. 3., pag. 161. not. 5. et 6. aliisque notis a pag. 163—176. obviis. — R. in textu ζητήσεσθέ με, in notis: „Cod. Bodlej. ζητήσεσθέ με, Cod. Reg. (H. in textu) ζητῆτέ με.“ — H. recte (cfr. loca h. nota laudata coll. edd. N. T.) ad marginem: „„scribas ζητήσετέ με.“ “

Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός; Αὐτὸς γάρ φησιν· „ἐὰν[1]) μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.“ Εἰ δὲ ὁ μὴ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστιν, ἀποθανεῖται ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἑαυτοῦ, δῆλον ὅτι ὁ μὴ ἀποθνήσκων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ πεπίστευκε τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἑαυτοῦ, κἂν λέγῃ πιστεύειν τῷ Χριστῷ, ὡς πρὸς τὸ ἀληθὲς οὐ πεπίστευκεν αὐτῷ· ἐὰν γάρ[2]) λέγηται μὲν πίστις, χωρὶς δὲ ἔργων τυγχάνῃ, νεκρά ἐστιν ἡ τοιαύτη, ὡς ἐν τῇ φερομένῃ Ἰακώβου ἐπιστολῇ ἀνέγνωμεν. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ πιστεύων, ἢ ὁ πεπονθὼς ἐκ τοῦ διακεῖσθαι κατὰ τὸν λόγον καὶ συμπεφυκέναι αὐτῷ τὸ μὴ ἐμπεσεῖσθαι ἄν, ὅσον μὲν ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥητοῖς, εἰς τὰ λεγόμενα πρὸς θάνατον[3]) εἶναι ἁμαρτήματα; ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ· „πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται·“ οὐχ ἁμαρτάνει καὶ πρὸς ὅ, τι δηποτοῦν τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν γινομένων λόγον; Ἔτι δὲ μᾶλλον νοήσεις τί ἐστιν· „ἐὰν[4]) γὰρ μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν·“ ἅ ἐστιν ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἀναλογιζόμενος. Οἷον[5]) ὁ πιστεύων, τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, οὐκ ἂν ἀδικήσαι, καὶ διὰ τὸ τεθεωρηκέναι; ἥτις ἐστὶν ἡ σοφία, πεπιστευκὼς εἰς τὴν σοφίαν οὐκ ἄν τι μωρὸν λέγοι ἢ πράττοι, ἐπεὶ[6]) ὁ πιστεύσας τῷ ἐν ἀρχῇ

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 24.

[2]) Cod. Bodlej. ἐὰν γάρ, Cod. Reg. (item ed. H.) ἐὰν δέ. R. — Jacob. II, 17. 20.

[3]) Rom. VI, 16. — I Joann. V, 1. — Edd. N. T. γεγέννηται, H. et R. γεγένηται. — In seqq. H. et R. ὀτιδηποτοῦν.

[4]) Ev. Joann. VIII, 24. — Coloss. I, 15.

[5]) Ed. Huet. οἷγε. Cfr. pag. 184. not. 7.

[6]) R. in notis: „Ferrarius videtur legisse (H. in mar-

πρὸς τὸν Θεὸν Λόγῳ, ἐν τῷ κατανενοηκέναι αὐτὸν, οὐδὲν ἀλόγως ποιῆσαι. Πρὸς τούτοις ὁ πιστεύων, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη [1]) ἡμῶν, οὐκ ἄν τι πολέμου καὶ στάσεως ἐνεργείη. [2]) Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ Χριστός ἐστιν οὐ μόνον Θεοῦ σοφία, ἀλλὰ καὶ Θεοῦ δύναμις, ὁ πιστεύων αὐτῷ καθ' ὅ δύναμίς ἐστιν, οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰ καλὰ ἀδύνατος. Ἀναγκαίως δὲ ὑπονοοῦντες αὐτὸν ὑπομονὴν καὶ ἰσχὺν διὰ τό· „καὶ [3]) νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου; οὐχὶ κύριος;" καὶ τό· „ἰσχύς μου" καὶ τό· „ὑπόστασίς μου ὁ κύριος" φήσομεν ὅτι, εἰ ἐνδίδομεν [4]) πρὸς πόνους, οὐ πιστεύομεν αὐτῷ καὶ καθ' ὅ ἐστιν ὑπομονὴ, καὶ εἰ ἀσθενοῦμεν, οὐ πεπιστεύκαμεν αὐτῷ καθ' ὅ ἐστιν ἰσχύς. Ἐὰν δὲ ἀναλεγόμενος τὰς λοιπὰς ἐπινοίας τοῦ Χριστοῦ, οὐ χαλεπῶς ἐκ τῶν εἰρημένων εὑρήσεις τίνα τρόπον ὁ μὴ πιστεύων τῷ Χριστῷ ἀποθανεῖται ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ· γινόμενος γὰρ ἐν τοῖς ἐναντίοις τῇ ἐπινοίᾳ ὧν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν αὐταῖς ἀποθνήσκει ταῖς ἁμαρτίαις.

7. „Ἔλεγον [5]) οὖν αὐτῷ· σὺ τίς εἶ;" Ἀκόλουθον

---

gine: Ferrarius) ἔτι ὁ πιστεύσας." — Ferrar. vertit: *ad haec qui* etc., nec male haec gradatio habet, ita ut non absque jure πράττοι· ἔτι κ. τ. λ., aut πράττοι· ἔπειτα ὁ κ. τ. λ. scripseris. Quodsi vero seqq. accuratius examinaveris, cfr. lin. 4. et 5. pag. 191., ἐπεί justum obtinere locum me vel non monente tibi persuadebis.

[1]) Ephes. II, 14.

[2]) H. et R. ἐνεργοίη.

[3]) Psalm. XXXIX, 7. (XXXVIII, 8.). — LXX. interpretes: οὐχὶ ὁ κύριος; Iidem: καὶ ἡ ὑπόστασίς μου παρὰ σοί ἐστι. — Psalm. CXVIII, 14. (CXVII.).

[4]) Codd. Bodlej. et Barberin. (H. in marg.) εἰ ἐνδίδομεν. In Cod. Reg. (item in textu ed. Huet.) deest εἰ. R.

[5]) Ev. Joann. VIII, 25.

ἦν τοὺς ἀκροωμένους μετὰ πολλῆς ἐξουσίας ἀπαγγελλομένων ὑπὸ τοῦ κυρίου πυνθάνεσθαι, τίς εἴη ὁ ταῦτα λέγων· ἐνέφαινε γὰρ τὸ εἶναι[1]) ἀνθρώπου μεῖζον, καὶ θειοτέρα τις φύσις τυγχάνειν ὁ Σωτὴρ φάσκων, ὅτι „ἐὰν[2]) μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.“ Τὸ οὖν· „σὺ τίς εἶ;“ οἱονεὶ αἰτούντων ἦν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· ἤ· ἐγώ εἰμι ὁ προφήτης· ἤ· ἐγώ εἰμι Ἠλίας· ἢ τάχα· ἐγώ εἰμι ἄγγελος Θεοῦ· οὐκ ἂν γὰρ μὴ εἷς τις τούτων ἦν, καὶ παραπλήσιος[3]) αὐτοῖς τυγχάνων, προεφέρετο[4]) γνησίους λόγους τηλικούτους.

---

[1]) Huet. non male, si seqq. spectaveris, ad marg.: „scribas γάρ τι εἶναι κ. τ. λ., R. in notis: „„Lego γάρ τι εἶναι κ. τ. λ. Ferrar. videtur legisse: γάρ τις εἶναι ἀνθρώπου μείζων.““

[2]) Ev. Joann. VIII, 24. — H. et R. h. l. πιστεύητε.

[3]) Cod. Reg. (item, commate post οὐκ posito, ed. H.) οὐκ ἂν μὴ ἕν τι τούτων ἦν, παραπλήσιον κ. τ. λ., sed Bodlejan. lectionem nostri textus exhibet. R. — Ferrar. vertit: *neque enim, nisi unus ex his esset, ac similis iis, proferret talia verba genuina.*

[4]) Huet. προεφέρετο, R. προσφέρετο (non προσεφέρετο).

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος κ΄.

1. Εἰκοστὸν ὑπαγορεύοντες εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον τόμον, φιλοθεώτατε καὶ φιλομαθέστατε [1]) ἐν κυρίῳ Ἀμβρόσιε, εὐχόμεθα ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ὃν εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος [2]) κατοικῆσαι, λαβεῖν νοήματα πλήρη καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, ναστὰ [3]) καὶ μηδὲν ἔχοντα διάκενον, τὸ εὐ-

---

[1]) Ed. Huet. min. accurate φιλομωθέστατε.

[2]) In ed. Huet. desunt verba τῆς θεότητος. Cfr. Coloss. II, 9. coll. I, 19.

[3]) καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, ναστά. Huet. in notis: „ita legendum, nec dissentit Ferrarius. Vocem autem, ναστά, cum non assequeretur, qui Cod. Reg. descripsit, neque deinde Perionius, vocabuli postremam tantum partem esse crediderunt, quae vox integra erat, et priori parti, quae minime desiderabatur, supplendae spatium inane reliquerunt.“

αγγέλιον[1]) κατὰ ἐξεταζόμενα ἡμῖν ἀποκαλυφθῇ, καὶ μήτε παραλειπόντων τι ἡμῶν τῶν δεόντων ἐξετάζεσθαι καὶ ὑπομνηματικοῖς γράμμασι πιστεύεσθαι, μήτε ὡς οὐ χρὴ πλεοναζόντων, μήτε παρεκδεχομένων τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν νοῦν. Θεὸς οὖν ἡμῖν πέμψαι αὐτὸν τὸν Λόγον, ἑαυτὸν ἐμφανίζοντα, ἵνα τοῦ βάθους αὐτοῦ, δωρουμένου τοῦ πατρὸς, θεαταὶ[2]) γενώμεθα.

2. „Οἶδα[3]) ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν.“ Δόξει μάχην περιέχειν τοῖς μὴ κατανοοῦσι τὰ σημαινόμενα ἀπὸ τῆς „σπέρμα“ φωνῆς καὶ τῆς „τέκνον“ τό· „οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε·“ πρὸς τὸ εὐθέως ἐπενεχθησόμενον καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς λεγόμενον· „εἰ τέκνα[4]) τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε.“ Ἵν' οὖν ταῦτα θεωρηθῇ, ἴδωμεν πρῶτον σωματικῶς σπέρματος καὶ τέκνου διαφοράν. Καὶ σαφές γε, ὅτι τὸ μὲν σπέρμα τινὰς ἔχει τοὺς λόγους τοῦ σπείροντος ἐν ἑαυτῷ, ἔτι ἡσυχάζοντας καὶ ἀποκειμένους· τὸ δὲ τέκνον, μεταβάλλοντος τοῦ σπέρματος καὶ ἐργασαμένου τὴν παρακειμένην αὐτῷ ὕλην ἀπὸ τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν ἐπισυναγομένων τροφῶν μορφωθὲν καὶ εἰς

---

[1]) τὸ εὐαγγέλιον — ἀποκαλυφθῇ. R. non male in notis: „legendum videtur cum Ferrario: ἵνα τὸ εὐαγγέλιον κατὰ τὰ ἐξεταζόμενα ἡμῖν ἀποκαλυφθῇ. Revera in Codd. Barber. et Bodlej. legitur ἀποκαλυφθῇ, sed in Cod. Reg. (quem H. sequit.) ἀποκαλυφθῆναι.“

[2]) θεαταὶ γενώμεθα. Huet. in notis: „multa post haec verba deesse conjectat Ferrarius. At nullum hiatum (R. in notis: agnoscunt Codd. nostri manuscripti) agnoscit Cod. Regius.“

[3]) Ev. Joann. VIII, 37. — Ed. Huet. minus accurate χωρεῖς.

[4]) Ev. Joann. VIII, 39. — Ed. Knapp. Ἀβραὰμ ἦτε, ed. Lachm. ut in nostro textu; ed. Knapp. ἐποιεῖτε, (coll. nota textui adjecta), ed. Lachm. ἐποιεῖτε ἄν.

γένεσιν εὐτρεπισθὲν ὑφίσταται· καὶ εἴ τι μέρος ἐστὶ κυρίως τέκνον τινὸς, ὡς πρὸς τὰ σωματικὰ, ἐκ σπέρματος ὑπέστη, εἰ δέ τί ἐστι σπέρμα, οὐ πάντως τέκνον γίνεται. Τούτων δὲ ἡμῖν προδιαληφθέντων, εἰ μὲν σωματικῶς ἐχρῆν νοεῖν τό· „οἶδα [1]) ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε·“ ἔδοξεν ἂν πάντως ἀκολουθεῖν τὸ καὶ τέκνα εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς οὓς ὁ λόγος, συγχωρουμένου ὅτι ἔτι σπέρμα ἐστὶ τὸ τέκνον, καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀκριβὲς διδομένου. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ ἤθους κρίνεται καὶ ἔργων τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, μήποτε ἀπό τινων σπερματικῶν [2]) λόγων, συγκαταβαλλομένων τισὶν, ὡς οἶμαι, ψυχαῖς, δεῖ χαρακτηρίζειν τοὺς ὄντας σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ εἴπερ, [3]) ὡς κατὰ τὸ σωματικὸν, οὐ πάντες ἄνθρωποι σπέρμα εἰσὶ τοῦ Ἀβραὰμ, οὕτω κατὰ τὰ νῦν ἀποδιδόμενα περὶ τοῦ, τίνες εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι οὐ πάντες ἄνθρωποι μετὰ πάντη σπερματικῶν λόγων, τῶν ἐγκατασπαρέντων [4]) αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεδημήκασι. Τὴν δὲ τούτων αἰτίαν κατὰ μεγάλας κρίσεις καὶ δυσδιηγήτους, θεωρουμένας ὑπὸ τῶν εἰληφότων τὸν Χριστοῦ νοὸν, ἵνα [5]) ἴδωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα αὐτοῖς, ὀλίγοις ἐστὶ δυνατὸν καταλαβεῖν, τοῖς ἐπιμελέστερον τὰ πρὸ γενέ-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 37.

[2]) Huet. in notis nonnihil de h. l. disserens, recte provocat ad horum commentariorum Tom. XIII, 43. Cfr. ed. nostrae Tom. II. pag. 85. lin. 3. et seqq.

[3]) H. et R. in textu εἴπερ, R. Ferrario quidem duce, absque causa tamen in notis: „forte legendum: ὥσπερ.“ — Ferrarius: *et quemadmodum, quod ad corpus attinet, non omnes* etc.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) τῶν αὐτῶν ἐγκατασπαρέντων αὐτῶν, sed in Cod. Bodlej. prius αὐτῶν non comparet. R.

[5]) I Cor. II, 12.

σεως καὶ τὰ ἐν γενέσει περὶ ἑκάστου διειληφόσι· καὶ ἐπεὶ ταράξαι[1]) ἄν τινα τὰ τοιαῦτα, συνθέντα μὲν ταῦτα, μὴ ἀκριβοῦντα δὲ, κινδύνῳ παραβαλοῦμεν ἑαυτοὺς τῷ περὶ τῶν τοιούτων, ἔνθα τὸ λέγειν καὶ ἀναπτύσσειν τὰ τοιαῦτά ἐστιν ἐπισφαλὲς, κἂν ἀληθεύηται·[2]) καὶ ἐπισφαλὲς διὰ τὸ δεῖν τὸν οἰκονόμον τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων καὶ τὸν καιρὸν ζητεῖν τῆς προσαγωγῆς τῶν τοιούτων δογμάτων, μὴ βλάπτοντα[3]) τὸν ἀκούοντα, καὶ τὸ μέτρον περιαθρεῖν τοῦ ἐλλείποντος ἢ πλεονάζοντος, κἂν ὁ καιρὸς τηρῆται, παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινομένου, καὶ ἐπιμελέστερον ἐξετάζειν, πότερον σύνδουλοί εἰσιν οἷς παραδίδοται τὰ τοιαῦτα, ἢ δοῦλοι ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν κύριον τῶν κυριευόντων. Ὅτι δὲ δεῖ πάντα ταῦτα ἐξετάζειν τὸν οἰκονόμον τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ παρίστησιν ἡ φάσκουσα λέξις· „τίς ἄρα[4]) ἐστὶν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς οἰκετίας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ

---

1) *ἐπεὶ ταράξαι.* Sic recte habet Cod. Barberin. In Codd. Reg. (item in textu ed. H.) et Bodlej. legitur *ἐπιταράξαι.* R. — Huet. ad marg.: „Perionius *ἐπεὶ ταράξαι.*" Idem in notis: „placet mihi lectio Perionii etc."

2) Cod. Bodlej. *ἀληθεύηται,* Cod. Reg. (item ed. H.) *ἀληθεύεται.* R.

3) Cod. Bodlej. *μὴ βλάπτοντα,* Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *βλάπτοντας* omissa particula negativa *μή.* R. — Huet. in notis: „Ita Cod. Reg. legit. Perionius *βλαπτόντων,* nempe *δογμάτων,* quod sententiae repugnat. Melius Ferrarius: *μὴ βλάπτοντα, οἰκονόμον* videlicet, vel potius *καιρόν.*"

4) Luc. XII, 42. — Ed. Knapp. *ὁ πιστὸς οἰκον. καὶ φρόν.*, ed. Lachm. *ὁ πιστὸς οἰκονόμος ὁ φρόνιμος;* ed. Knapp. *θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι,* ed. Lachm. *θεραπ. αὐτοῦ, διδόναι* pro *οἰκετίας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι.* Verba *τοῖς συνδούλ. ἑαυτοῦ* in edd. N. T. prorsus desiderantur.

τὸ σιτομέτριον τοῖς συνδούλοις ἑαυτοῦ;" Οὐ πάντες οὖν εἰσιν ἄνθρωποι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι [1]) τοὺς λόγους συγκατεσπαρμένους αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ [2]) δυναμένους, εἰ γεωργηθεῖεν, ποιῆσαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ.

3. Ζητήσαι [3]) τις ἂν οὖν πρὸς ταῦτα φάσκων ὅτι δύναται μὲν ψεκτὸς εἶναι ὁ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, εἰ μὴ καὶ τέκνον αὐτοῦ γένοιτο· πῶς δ' ἂν εὐλόγως μεμφθείη μὴ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ, ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔχων τὸ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἀφ' οὗ ἔρχεται τὸ γενέσθαι τέκνα τῷ Ἀβραάμ; Ἐροῦμεν δὲ πρὸς ταῦτα ὡσπερεὶ ἐπιβάθρᾳ χρησάμενοι τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τὰ ἴχνη τῆς κατὰ τὸν τόπον ἀληθείας ζητοῦντες ἐν τοῖς γράμμασιν, ὅτι, εἰ μὲν μὴ ὤν τις τέκνον τοῦ Ἀβραάμ, οὐδενὸς δικαίου σπέρμα ἦν, καὶ ἀνέγκλητος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτωλῶν τις, μηδεμίαν ἔχων ἀπὸ σπερμάτων ἀφορμὴν τοῦ καλοῦ· νυνὶ δὲ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ὁ μέν τίς ἐστι πλειόνων δικαίων σπέρμα, ἕτερος δὲ ὀλιγοτέρων, ὡς δῆλον ἔσται ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν λεχθησομένων, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ἀναγωγῆς τὸ ἀνάλογον ἔσται λέγειν. Ἀβραὰμ εἰκοστὸς γεγέννηται [4]) ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου· — δέκα [5]) γὰρ γενεαὶ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐπὶ Νῶε, καὶ δέκα ἀπὸ Νῶε ἐπὶ Ἀβραάμ —· καὶ τοῦ Ἀβραὰμ γεγόνασιν ἀδελφοὶ

---

[1]) Huet., quum plura d. h. l. disputasset, recte provocat ad verba, paulo inferius obvia cum h. l. conferenda: *Πλὴν οὐ μετὰ ὁμοίων καὶ τῶν αὐτῶν ἐληλύθαμεν πάντες σπερμάτων· ἀλλ' οὐδὲ ἐλήλυθέ τις κενὸς σωτηρίων καὶ ἁγίων σπερμάτων.* ——· „*δύναται ὁ Θεὸς — ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.*" Cfr. Tom. XX, 5. sub finem.

[2]) Deest *καί* in ed. Huetiana.

[3]) Ed. Huetii: *Καὶ ζητήσαι τις ἂν πρὸς ταῦτα κ. τ. λ.*

[4]) Ed. Huet. min. accurate *γεγένηται.*

[5]) Genes. V, 1. seqq. et XI, 10. seqq.

Ναχὼρ[1]) καὶ Ἀῤῥάμ· οἱ γὰρ τρεῖς ἦσαν υἱοὶ Θάρα. Ναχὼρ μὲν οὖν καὶ Ἀῤῥὰμ οὐκ ἦσαν σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς Ἀβραὰμ σπέρμα ἦν τοῦ Ἀβραάμ. Ἦσαν δὲ οἱ τρεῖς σπέρμα[2]) δικαίων μὲν, ὡς, ζητουμένων ἔτι τῶν κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἐν τίσιν[3]) ἀριθμητέον αὐτὸν, τοῦ Σὴθ,[4]) ὃν ἐξανέστησεν ὁ Θεὸς ἀντὶ τοῦ Ἄβελ, καὶ τοῦ Ἐνὼς, ὃς „ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ·“ καὶ τοῦ Ἐνὼχ, ὃς „εὐηρέστησε[5]) τῷ Θεῷ, μετὰ τὸ γεννῆσαι αὐτὸν τὸν Μαθουσάλα, ἔτη διακόσια“ καὶ τοῦ Νῶε, περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι „ἄνθρωπος[6]) δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, τῷ Θεῷ εὐηρέστησε Νῶε·“ καὶ τοῦ Σὴμ, οὗ κύριος ὁ Θεὸς πρώτου φαίνεται ἐν τῇ γενέσει κεχρηματικέναι Θεὸς, ὅπερ σαφές ἐστιν ἐκ τοῦ· „εὐλογητὸς[7]) κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σήμ.“ Τῶν δὲ λοιπῶν παρὰ τούτους οὗτοι ἦσαν οἱ τρεῖς τοῦ Θάρα υἱοὶ σπέρμα. Ὅπερ οὖν εἴπομεν περὶ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ, τοῦτο νοητέον περὶ τοῦ σπέρματος τοῦ Σὴμ καὶ Νῶε, καὶ τῶν ἀνωτέρω δικαίων, ὧν τὰς ἰδιότητας σπερματικῶς δοκοῦσι κοινῇ ἀνειληφέναι εἰς γένεσιν ἐρχόμενοι Ἀβραὰμ καὶ

---

[1]) Genes. XI, 26. seqq. — LXX. interpretes: Ἀῤῥάν et Θάῤῥα.

[2]) Ed. Huetii: σπέρμα οἱ τρεῖς κ. τ. λ.

[3]) Huetius, quum nonnihil de h. l. in cassum disputasset, in notis: „ego vero non aliter (?) explicare id queam, quam si legerim ἐν οἷς pro ἐν τίσιν.“ — Salva profecto est lectio ἐν τίσιν nec ulla fere, modo comma ponatur post ὡς, locus noster laborat difficultate.

[4]) Genes. IV, 25. — 26. — Ed. Huetii min. accur. τοῦ ἑνός pro τοῦ Ἐνώς.

[5]) Genes. V, 22. — LXX. interpretes διακόσια ἔτη. Ed. Huet. min. accurate ἔτι pro ἔτη.

[6]) Genes. VI, 6. — LXX. interpretes: τέλειος ὢν ἐν κ. τ. λ. et αὐτοῦ pro αὐτοῦ.

[7]) Genes. IX, 26.

Ναχὼρ καὶ Ἀῤῥάμ. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀβραὰμ γεγεωργηκέναι[1]) οὓς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ σπερματικοὺς λόγους πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ δικαίων, καὶ τούτοις προστέθεικεν[2]) ἁγίαν ἰδίαν ποιότητα, τὴν κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σπέρμα, οὗ ἐδύναντο μετέχειν οἱ μετ' αὐτὸν καλούμενοι σπέρμα Ἀβραάμ· ὁ δὲ Ἀῤῥὰμ ἐπὶ ἐλάχιστον ἑαυτοῦ ἐπιμέλειαν πεποιῆσθαι καὶ[3]) τῶν πατρικῶν ἐν ἑαυτῷ σπερμάτων, ὅθεν δεδύνηται προβαλεῖν πνέοντα κἂν ἐπὶ ποσὸν[4]) τῆς σωτηρίας τὸν Λώθ· ὁ δὲ Ναχὼρ ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν ἐλάττων γεγονέναι. Ἔξεστι τοίνυν μὴ ὄντα σπέρμα[5]) τοῦ Ἀβραάμ, τῷ πάντως διὰ τὴν κατὰ τὸν κατακλυσμὸν ἱστορίαν ἀπὸ Νῶε τοῦ ἑξῆς γεγονέναι, εἶναι σπέρμα Νῶε· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ σπέρμα Ἐνὼχ, πάντως δὲ καὶ σπέρμα Ἐνὼς καὶ Σήθ· Ἄδηλον δ' ἡμῖν ἐπὶ τῶν πολλῶν κατωτέρω τοῦ Νῶε, τίς σπέρμα τοῦ Σὴμ,[6]) καὶ τίς τοῦ Χὰμ, καὶ τίς τοῦ Ἰάφεθ, καὶ τῶν ἐπὶ κατωτέρω· πλὴν οὐκ ἔστι τις μηδαμῶς μετέχων σπέρματος δικαίων. Ἐφίστημι δὲ, μήποτε δυνατὸν ἔχοντα τὰς ἀφορμὰς, ἃς εἶχεν ὁ Ἀβραὰμ ἐκ τῶν προτέρων σπερμάτων, γενέσθαι τὸν μὴ ὄντα σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ τοιοῦτον, ὥστε αὐτὸν οὐκ ὄντα ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐξομοιωθῆναι τῷ Ἀβραάμ. Ὡς γὰρ Ἀβραὰμ οὐκ ἐκ

---

[1]) Huet. absque causa, modo ad praeced. δοκοῦσι respexeris, in margine: „scribas γεγεώργηκεν.“

[2]) R. non male in notis: „legendum censeo προστεθεικέναι.“

[3]) Huet. in textu: πεποιῆσθαι, * καί κ. τ. λ., ad marg.: „ * scribas ἔοικε.“ — De qua quidem lectione idem statuendum est, quod not. 1. huj. pag. diximus. — Idem ἑαυτῷ habet pro ἐν ἑαυτῷ.

[4]) H. et R. ἐπιπόσον.

[5]) Ed. Huet. σπέρματα τοῦ κ. τ. λ.

[6]) Cod. Bodlej. optime σπέρμα τοῦ Σήμ, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam σπέρματος Σήμ. R. — Huet. ad marg.: „ἴσως· σπέρμα τοῦ Σήμ.“

σπέρματος Ἀβραὰμ τυγχάνων, ἀλλὰ τῶν προειρημένων γέγονεν Ἀβραὰμ, οὕτω δυνατόν τινα, τὰ κρείττονα τῶν ἐν αὐτῷ συγκατασπαρέντων γεωργήσαντα, γενέσθαι ἄλλον Ἀβραὰμ, οὐ πάντως ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἱκανὸν σπείρειν, ὡς Ἀβραάμ.

4. Ὅλων δὲ τούτων ἀκούωμεν ἀναφέροντες τὰ λεγόμενα οὐκ ἐπὶ σώματα καὶ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐπί τινα νοητὰ καὶ λόγους πλείονας ἢ ἐλάττονας, ὧν μετέχουσι διαφόρως οἱ κατιόντες εἰς γένεσιν ἢ εἰσιόντες,[1]) καὶ τάχα δέ πως καὶ ἀνιόντες. Ἐπιστήσεις δὲ, εἰ δύναται ἐπὶ τὰ τοιαῦτα σπέρματα ἤδη, καὶ τῶν εἰς ἑαυτοὺς λαμβανόντων αὐτὰ ἴδια ὀνομαζόμενα ἀναφέρεσθαι τό· „πορευόμενοι[2]) ἐπορεύοντο, καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες[3]) τὰ σπέρματα αὐτῶν·“ εἴ τις γὰρ δύναται, τὴν μετὰ[4]) κλαυθμοῦ πορείαν τινῶν ψυχῶν εἰς γένεσιν ἐρχομένων κατανοησάτω, φερουσῶν τὰ σπέρματα, ἤτοι πλειόνων δικαίων, ἢ ὀλιγοτέρων καὶ ἀδίκων[5]) ὁμοίως. Καὶ ἐννοείτω θεωρῶν ὡσπερεὶ γεωργοὺς ἀγωνιῶντας[6]) περὶ

---

[1]) H. et R. in textu εἰσιόντες, R. in notis: „Cod. Bodlej. ἐλθόντες.“ — Paulo post H. et R. min. accur.: δὲ πῶς καὶ ἀνιόντες.

[2]) Psalm. CXXVI, 6. (CXXV.). — LXX. interpretes αὐτῶν.

[3]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) βάλλοντες, Cod. Reg. (H. in textu) αἴροντες. R.

[4]) Ed. Huet. min. accurate κατά.

[5]) In ed. Huetii desideratur ἀδίκων.

[6]) Huet. in notis, quae R. sua fecit: „Cod. Reg. habet ἀγωνιῶντας περιῶντας περὶ ὧν. Perion. emendavit: ἀγωνιῶντας περιόντας περὶ ὧν. At Ferrar. legit (R. addit: at in Codd. Bodlejan. et Barberino legitur): ἀγωνιῶντας περὶ ὧν κ. τ. λ. quae germana lectio est; nam περιῶντας ex postrema syllaba praecedentis vocabuli et tribus sequentibus videtur per librarii festinationem coaluisse.“

ὧν ἔχουσι σπερμάτων, πῶς τάδε μὲν γεωργήσωσι, λέγω δὲ τὰ διαφέροντα, τάδε δὲ μὴ σπείρωσιν, εἴγε ἔρχονται καὶ μετὰ χειρόνων σπερμάτων. Ποῖον γὰρ εἰκὸς κλαυθμὸν κλαίειν τούτους περὶ ὧν φησιν ὁ λόγος· „πορευόμενοι ἐπορεύοντο, καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες [1]) τὰ σπέρματα αὐτῶν;" Καὶ ἐλπίς γε ἀγαθή ἐστιν ἐν τοῖς πορευομένοις καὶ κλαίουσι, βάλλουσι [2]) τὰ σπέρματα ἑαυτῶν· οὗτοι γὰρ ὡς ἐπίπαν „ἐρχόμενοι ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν." Τάχα δὲ ἕτεροι ἦλθον περὶ ὧν εἴποις ἄν· πορευόμενοι ἐπορεύοντο, καὶ ἐγέλων, βάλλοντες [3]) τὰ σπέρματα ἑαυτῶν· οἷς ἀκολουθήσει [4]) τό· ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν κλαυθμῷ, αἴροντες τὰ δράγματα ἑαυτῶν· περὶ ὧν εἴποις ἄν· „ἐγεννήθησαν [5]) ὡσεὶ χόρτος δωμάτων, ὃς πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐξηράνθη· οὗ οὐκ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ θερίζων, καὶ τὸν κόλπον αὐτοῦ ὁ τὰ δράγματα συλλέγων. Καὶ οὐκ εἶπαν οἱ παράγοντες· εὐλογία κυρίου ἐφ' ὑμᾶς." Καὶ ὅρα, εἰ δύναται κατὰ τοῦτο βαθύτερον καὶ μυστικώτερον λέγεσθαι ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος

---

[1]) Codd. Reg. (item Huet., ne verbo quidem, cfr. not. 3. pag. 200., marg. apposito) et Barberin. (R. min. accur. affert *βάλλοντες*) *αἴροντες*. R. — Psalm. CXXVI, 6. (CXXV.) coll. not. 2. pag. 200.

[2]) Iidem Codd. Reg. (item ed. Huet. coll. not. 1.) et Barberinus (R. min. accur. affert *βάλλουσι*) *αἴρουσι*. R. — Caeterum Huet. *αἰροῦσι* pro *αἴρουσι* exhibet. — Cfr. Psalm. CXXVI, 6. (CXXV.). — LXX. interpretes *αὐτῶν*.

[3]) Iidem Codd. Reg. (quem H. sequit. coll. not. 1.) et Barber. (R. min. accur. affert *βάλλοντες*) *αἴροντες*. R.

[4]) Ed. Huetiana: *ἀκολουθῆσαι*.

[5]) Psalm. CXXIX, 6. 7. 8. (CXXVIII.). — LXX. interpretes: *γενηθήτωσαν* et post *χεῖρα* et *κόλπον* non *αὐτοῦ*, sed *αὐτοῦ*.

ἡμῶν τό· „μακάριοι [1]) κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσονται“ καὶ τό· „οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε.“ Ὅσῳ μέντοι γε μεταγενεστέρων τίς ἐστι δικαίων σπέρματος, τοσούτῳ [2]) πλείονας φέρει δικαιοσύνης λόγους, ὡς διὰ τοῦτο μὲν γεγράφθαι τό· „σπέρμα [3]) Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῦ, υἱοὶ Ἰακὼβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ.“ Διὰ τοῦτο δέ πως εἶναι [4]) καὶ τὸ περὶ τοῦ Ἰωάννου εἰρημένον· „μείζων [5]) ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὐδείς ἐστιν.“ Ἐν τούτοις δὲ γενόμενος τοῖς τόποις πρόσχες, εἰ μὴ λόγον ἔχει τὸ ἀφανίζεσθαί τινα τῶν σπερμάτων ὑπὸ Θεοῦ, ἵνα μὴ πλείονα τὰ κακὰ ᾖ ἐπὶ τῆς γῆς, σπειρομένων τῶν μὴ ἐχόντων ἀφορμὰς ἀπὸ κρειττόνων πρὸς τὸ γεωργῆσαι τὰ ἀπὸ διαφερόντων σπερμάτων· διὰ τοῦτο γὰρ κατακλυσμὸς γίνεται, ἵνα ἐξαφανισθῇ τὸ τοῦ Κάϊν σπέρμα, οὐκ ἂν δυνηθέντων τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ γενομένων ἔχειν τί γεωργήσωσιν, εἰ μὴ τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μόνα. Ὅτι δὲ ὁ κατακλυσμὸς ὑπὲρ τοῦ ἐξαφανισθῆναι τὸ σπέρμα τοῦ Κάϊν γεγένηται, παρίστησιν ἡ ἐπιγεγραμμένη τοῦ Σολομῶντος σοφία διὰ τούτων· „ἀποστὰς [6]) δὲ ἀπ᾽ αὐτῆς ἄδικος ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, — δῆλον δ᾽ ὅτι τῆς σοφίας —, ἀδελφοκτόνοις συναπώλετο θυμοῖς· δι᾽ ὃν κατακλυζο-

---

[1]) Luc. VI, 21. 25. coll. edd. N. T. — Equidem οἱ κλαίοντες scripserim, quum οἱ, modo ad voc. μακάριοι respicias, facillime excidere potuerit, et quum paulo post scripserit οἱ γελῶντες.

[2]) Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barber. οὕτω. R.

[3]) Psalm. CV, 6. (CIV.)

[4]) εἶναι. R. nullo jure in notis: „scribendum videtur πώς ἐστι.“

[5]) Luc. VII, 28. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου.

[6]) Sap. Salom. X, 3. 4. — LXX. interpretes vers. 3. ἐν ὀργῇ αὐτοῦ et vers. 4. διέσωσε.

μένην γῆν πάλιν ἔσωσε σοφία, δι' εὐτελοῦς ξύλου τὸν δίκαιον κυβερνήσασα.“ Τὸ αὐτὸ δέ μοι δοκεῖ παριστάνειν καὶ ὁ Σοδόμων[1]) ἐξαφανισμὸς καὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ὧν „ἔτι[2]) μαρτύριον τῆς πονηρίας καπνιζομένη καθέστηκε χέρσος, καὶ ἀτελέσιν ὥραις καρποφοροῦντα φυτά.“ Καὶ ἀγαθοῦ γε Θεοῦ ἔργον ἦν Σοδόμων ἐξαφανίσαι τὴν γῆν, καὶ πᾶν ὅπερ ὑπελείπετο[3]) νοτίδος ξηρᾶναι ἀπ' αὐτῆς, ἵνα μηκέτι γένηται[4]) ἄμπελος Σοδόμων, μήτε κληματὶς Γομόῤῥας, μηδὲ σταφυλὴ χολῆς, μηδὲ βότρυς πικρίας, μηδὲ οἶνος, θυμὸς δρακόντων καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. Τὸ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων, περὶ ὧν εἴρηται· „ἀπέκτεινεν[5]) ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ·“ ἀγαθοῦ γὰρ Θεοῦ ἀποκτείνειν ἀμπέλους Αἰγυπτίων καὶ συκαμίνους τῶν ἀσεβῶν. Ταῦτα προκείμενα τῇ ἐξετάσει τοῦ περὶ σπερμάτων λόγου Ἀβραάμ, ἤ τινος τῶν δικαίων ἡμῖν εἴρηται, ὑπὲρ τοῦ φανῆναι, πῶς καὶ τίνα τρόπον εἴρηται τοῖς αὐτοῖς ὑπὸ

---

[1]) Cod. Bodlej. καὶ περὶ Σοδόμων ὁ Σολομῶν ἐξαφανισμὸν καὶ τῆς γῆς καὶ αὐτῶν ἔτι μαρτύριον κ. τ. λ., et ita, vel quid simile legisse videtur Ferrarius (qui vertit: *quin etiam idem mihi videtur docere de Sodomis Salomon, eos cum sua ipsorum terra incendio periisse memorans*) in suo Codice; Cod. Regius vero ut in nostro textu, nisi quod pro ὁ Σοδόμων habet (item ed. H. in textu) ὁ Σολομῶν. R. — Huet. in marg. atque in notis: „scribas et legas ὁ Σοδόμων.“

[2]) Sap. Salom. X, 7. — LXX. interpretes: οἷς ἐπὶ μαρτύριον κ. τ. λ. — Ferrar. *quorum etiamnunc* etc. — H. et R. min. accur. κατέστηκε.

[3]) H. et R. ὑπελείπιτο.

[4]) Ed. Huet. γείνηται et Γομώῤῥας. — Cfr. Deuter. XXXII, 32. 33.

[5]) Psalm. LXXVIII, 47. (LXXVII.).

τοῦ Σωτῆρος τό· „οἶδα[1]) ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε·“ καὶ τό· „εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε.“[2]) Περὶ μέντοι γε τέκνων Ἀβραὰμ τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιούντων, Θεοῦ διδόντος, εὐκαιρότερον ἐροῦμεν, φθάσαντες ἐπὶ τὴν βάσανον ἐκείνης τῆς λέξεως.

5. Ἔξεστι τοίνυν σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ τυγχάνοντα γενέσθαι αὐτοῦ δι' ἐπιμελείας καὶ τέκνον. Δυνατὸν δὲ καὶ ἐξ ἀμελείας καὶ ἀγεωργησίας ἀπολέσαι καὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ σπέρμα. Οὗτοι μέντοι γε ἔτι[3]) ἐλπίδων ἦσαν πρὸς οὓς ὁ λόγος, εἰδότος τοῦ Ἰησοῦ ὅτι σπέρμα ἔτι ἦσαν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ θεωροῦντος ὅτι οὐδέπω ἀπολωλέκεισαν τὸ δύνασθαι γενέσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· ὡς γὰρ δυνατοῦ ὄντος τοῦ αὐτοὺς γενέσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τὸ εἶναι αὐτοὺς σπέρμα, φησὶν αὐτοῖς· „εἰ τέκνα[4]) τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε.“ Ὡς δέ εἰσί τινες σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, οὕτως ἄλλοι,[5]) ὡς ὁ Δανιὴλ φησι· „σπέρμα τοῦ Χαναάν, καὶ οὐκ Ἰούδα·“ καὶ ἄλλοι,[6]) ὡς ἡ Σοφία φησίν·“[7])

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 37. — 39. coll. pag. 194. not. 4.

[2]) H. et R. in textu: ποιεῖτε, H. in notis: „scribas ἐποιεῖτε.“ Cfr. pag. 194. not. 4. coll. pag. huj. not. 4.

[3]) H. et R. in textu: ἔτι ἐλπίδων ἦσαν, H. rectissime, ut videtur, ad margin.: „scribas ἔτι ἐπὶ ἐλπίδων ἦσαν.“ — R. in notis: „„ad marg. Cod. Barberin. legitur ἔτι ἐντὸς ἐλπίδων ἦσαν.““

[4]) Ev. Joann. VIII, 39. coll. pag. 194. not. 4. — Huet. h. l. in textu ἐποιεῖτε. Cfr. pag. huj. not. 2.

[5]) R. in notis: „Cod. Bodlejan. οὕτως ἄλλοι ὄντες οὐκ εἰσὶν, ὡς κ. τ. λ.“ — Ferrarius: *ut autem sunt quidam semen Abrahae, sic alii existentes semen, non sunt semen, dicente Daniele* etc. — Cfr. Daniel. XIII, 56. (Histor. Susannae et Daniel. vers. 56.).

[6]) R. in notis: „Idem Cod. Bodlej. καὶ ἄλλοι ἄλλων, ὡς ἡ σοφία φησί· σπέρμα κ. τ. λ. — Ferrarius: *sic alii aliorum sunt, et non sunt, dicente sapientia* etc.

[7]) Deest φησίν in ed. Huet. — Sap. Salom. XII, 11.

„σπέρμα κατηραμένον ἀπ' ἀρχῆς.“ Καὶ εἰς ταῦτα δὲ φήσομεν ὅτι, ὥσπερ κατὰ τὰ σωματικὰ ἀπὸ πολλῶν σπερμάτων προκόπτει μᾶλλον ἐνεργῆσαι δυνηθὲν ἔσθ' ὅτε ἓν τῶν σπερμάτων, οὕτως ἔστιν ἰδεῖν καὶ τῶν [1]) πνευματικῶν σπερμάτων. Ὃ δὲ λέγω ἔσται σαφὲς ἐκ τῶν λεχθησομένων· ἐπεὶ γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ προγονικούς τε καὶ συγγενικοὺς λόγους ὁ σπείρων, ὁτὲ μὲν [2]) κρατεῖ ὁ αὐτοῦ λόγος, καὶ ἀποτίκτεται τὸ γεννώμενον τῷ σπείραντι ὅμοιον, ὁτὲ δὲ ὁ λόγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σπείραντος, ἢ τοῦ [3]) πατρὸς τοῦ σπείραντος, ἢ τοῦ θείου τοῦ σπείραντος, ἐνίοτε [4]) καὶ πάππου τοῦ σπείραντος· παρ' ὃ γίνονται οἱ ἀποτικτόμενοι ὅμοιοι τοῖσδε, ἢ τοῖσδε. Ἔστι δὲ ἰδεῖν ἐπικρατοῦντα καὶ [5]) τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, ἢ τοῦ πατρὸς τῆς γυναικὸς, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἢ τοῦ πάππου αὐτῆς, κατὰ τοὺς ἐν ταῖς μίξεσι βρασμοὺς, ἅμα πάντων σειομένων ἕως ἐπικρατήσῃ τις τῶν σπερματικῶν λόγων. Ταῦτα δὴ μεταγέσθω ἐπὶ τὴν πεπληρωμένην ψυχὴν νοητῶν σπερμάτων, ἐληλυθότων ἀπό τινων ὀνομαζομένων πατέρων αὐτῆς, καὶ τὸ παρὰ τὸ πολυκίνητον ἢ εὐκίνητον τοῦ ἡγεμονικοῦ, καὶ τὴν ἐπὶ τοιάσδε φαντασίας ἐπίστασιν προκυπτέτωσαν οἱονεὶ σπερματικοί τινες τῶν πατέρων λόγοι· ὧν γεωργουμένων ἔσται τις τέκνον, ὁ δὲ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον δ' ὅτι αὐτὸς ὢν καὶ τοῦ Νῶε, ἄλλος δὲ τοῦ Νῶε, οὐχ ὥστε δὲ εἶναι καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἄλλος τοῦ Χαναὰν, καὶ ἄλλος τινὸς τῶν δικαίων ἢ τῶν

---

[1]) H. rectius: καὶ ἐπὶ τῶν κ. τ. λ.

[2]) H. et R. min. accur. ὅτε μὲν et ὅτε δέ.

[3]) ἢ τοῦ πατρὸς τοῦ σπείραντος. Deest in Cod. Reg. (item in ed. Huet.), sed legitur in Cod. Bodlejan. (item in vers. Ferrarii). R.

[4]) Ed. Huetiana min. accur. ἐνίατε.

[5]) R. in notis. „in Cod. Bodlej. deesst καί.“

ἀδίκων. Πλὴν[1]) οὐ μετὰ ὁμοίων καὶ τῶν αὐτῶν ἐληλύθαμεν πάντες σπερμάτων, ἀλλ' οὐδὲ ἐλήλυθέ τις κενὸς σωτηρίων καὶ ἁγίων σπερμάτων· εἰ μὴ ἄρα δυσωπήσαι τις ἡμᾶς, καὶ εἰς τοῦτο ἅμα παρατιθέμενος τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, οὐκ ἀπογινώσκουσαν οὐδὲ[2]) τοὺς κακίστους καὶ χωρὶς ἀρίστων σπερμάτων εἰσεληλυθότας εἰς τὸν βίον, καὶ δυσωπήσαι ἀπὸ τοῦ· „δύναται[3]) ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.“ Τὰ δὲ εἰρημένα πάντα περὶ σπέρματος Ἀβραὰμ καὶ τῶν ἀνάλογον τούτῳ ἐχόντων εὐλόγως ἂν παραδεξαίμεθα, εἴπερ παραδεξόμεθα οὐ κατὰ[4]) τὸ σωματικὸν εἰρῆσθαι τό· „οὐκ ἀπεστάλην[5]) εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ·“ καὶ τό· „οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον·“ καὶ ὅσα τούτοις εἴρηται παραπλησίως.

6. Ἐοίκασι δὲ οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος, μὴ χωρεῖν τὸν λόγον, οὐ δυνάμενον εἰς αὐτοὺς, δι' ὑπερβολὴν μεγέθους ἰδίου τοῦ ὑπὲρ αὐτοὺς, χωρεῖν, ἐπείπερ ἔτι ἦσαν σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ μόνον. Εἰ δὲ πρὸς τῷ[6]) εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ ἐγεώργησαν, καὶ εἰς

---

[1]) Πλὴν οὐ μετὰ —— τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Cfr. pag. 197. not. 1.

[2]) Cod. Bodlejan. οὐδὲ τοὺς κακίστους, Cod. Reg. (item ed. H.) καὶ τοὺς κακίστους. R.

[3]) Matth. III, 9.

[4]) R. in textu παραδεξόμεθα οὐ κατά κ. τ. λ., in notis: „Cod. Bodlej. παραδεξόμεθα κατά κ. τ λ., Cod. Reg. (item ed. H. in textu) παραδεξάμεθα οὐ κατά κ. τ. λ.“ — Huet. in notis: „„Negationem non agnoscit Ferrar., quam exhibent tamen Cod. Regius (R. addit: et Barberinus) et Perion., et quam sensus requirit.“ “

[5]) Matth. XV, 24. — Matth. VIII, 10. — Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὗρον.

[6]) Codd. Bodlej. et Barberin. πρὸς τῷ, Cod. Reg.

μέγεθος καὶ αὔξην τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ ἐπεδεδώκει, ἐν τῷ μεγέθει καὶ τῇ αὔξῃ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ, ἐκεχωρήκει[1]) ἂν ὁ τοῦ Ἰησοῦ λόγος. Καὶ μέχρι γε τοῦ δεῦρο φήσεις, ὅτι ὁ λόγος οὐ χωρεῖ ἐν τοῖς μὴ προκόψασιν ἀπὸ τοῦ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, μηδὲ ἐληλυθόσιν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς[2]) τέκνα. Οὗτοι δὲ καὶ ἀποκτεῖναι θέλουσι τὸν λόγον καὶ ὡσπερεὶ συντρῖψαι αὐτὸν, τὸ μέγεθος μὴ χωροῦντες αὐτοῦ. Καὶ ἀεί γε ἔστι θεωρεῖν τοὺς μὴ χωροῦντας τὸν Λόγον, διὰ τὸ βραχύτερα αὐτοὺς εἶναι σκεύη, θέλοντας ἀποκτεῖναι τὴν ἑνότητα τοῦ μεγέθους[3]) τοῦ Λόγου, ὡς δυναμένους[4]) χωρῆσαι μετὰ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ τὴν συντριβὴν αὐτοῦ καὶ μέλη[5]) αὐτοῦ. Οἷς ἐὰν ἐγγένηται οὗτος

(item ed. H.) πρὸς τό. R. — Ferrarius: *quod si Abrahae semen cum essent, addidissent illud Abrahae semen excolere, ut magnum fieret, et augeretur, accrevisset illud certe ad incrementum, magnitudinemque seminis Abrahae: atque percepissent Jesu sermonem.*

[1]) R. in notis: „Cod. Bodlej. κεχωρηκυῖα τὸν τοῦ Ἰησοῦ λόγον.“

[2]) H. et R. in textu αὐτούς, R. in notis: „omnes Mss. αὐτούς.“ Huet. in marg.: „scribas αὐτοῦ.“ — Ferrarius: *ejus filii.* Non male, nulla licet adsit necessitas, legeris: αὐτοὺς αὐτοῦ τέκνα.

[3]) τοῦ μεγέθους. R. in notis: „Deest in Cod. Bodlejan. (item in vers. Ferrar.).“

[4]) ὡς δυναμένους —— οὗτος ὁ Λόγος. Sic habent Codd. Bodlej. et Barberin., Cod. Reg. (item ed. H. in textu) vero: ὡς δυναμένων χωρῆσαι μετὰ τὴν συντριβὴν αὐτοῦ, καὶ μέλη αὐτοῦ, οἷς ἐὰν ἐγγένηται· οὕτω ὁ λόγος. R.

[5]) μέλη αὐτοῦ. H. ad margin.: „scribas μελίσαι αὐτό (αὐτόν?).“ Ferrar.: *quasi, cum ipsum interfecerint, capere possint contritionem ejus, et dividere eum in his, in quibus fuerit. Hic sane Sermo* etc. — In seqq. H. min. accur. ἐγένηται.

ὁ Λόγος ὡσπερεὶ ἀνελοῦσιν αὐτὸν φήσει τό· „διεσκορπίσθησαν[1]) πάντα τὰ ὀστᾶ μου.“ Εἴπερ οὖν τις ἡμῶν ἐστι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἔτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ χωρεῖ ἐν αὐτῷ, μὴ ζητείτω ἀποκτεῖναι τὸν Λόγον, ἀλλὰ μεταβάλλον[2]) ἀπὸ τοῦ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὸ γενέσθαι τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ, δυνήσεται χωρῆσαι ὃν τέως οὐκ ἐχώρει Λόγον Θεοῦ.[3])

7. „Ἃ ἐγὼ[4]) ἑώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ· καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε.“ Ὥσπερ ἀνθρώπους ἄν τινας εἴποιμεν ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπτας γεγονέναι τοῦ Λόγου, περὶ ὧν ὁ Λουκᾶς φησι· „καθὼς[5]) παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου·“ οὕτω τὸν Σωτῆρα αὐτόπτην λέξομεν εἶναι τῶν παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ κατὰ τοῦτο εἰρῆσθαι τό· „οὐδεὶς[6]) ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός·“ οὐκ ἔτι αὐτοπτῶν ὄντων οἷς[7]) ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Δηλοῖ δὲ τὸ αὐτόπτην τῶν ἐν τῷ πατρὶ τυγχάνειν τὸν Σωτῆρα σαφῶς ἡ προκειμένη λέξις ἐν

---

[1]) Psalm. XXII, 14. (XXI, 15.).

[2]) H. μεταβάλλων, R. μεταβάλλον.

[3]) Θεοῦ. Deest in Cod. Bodlejano. R.

[4]) Ev. Joann. VIII, 38. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μου, λαλῶ· καὶ ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν, ποιεῖτε (coll. not. text. subjecta). — Abhinc Ferrarius Tom. XXI. auspicatur. Huet.

[5]) Luc. I, 2.

[6]) Ibidem X, 22. coll. edd. N. T.

[7]) H. et R. in textu: οἷς ἀνθρώπους ἀποκαλύψῃ, H. ad marg.: „Ferrar. οἷς ἂν ὁ υἱός κ. τ. λ.“ Idem in notis, quae R. quoque affert: „elementa Reg. Cod. sic erant contracta: οἷς ἀνοῦς ἀποκαλύψῃ. Videtur legisse Perion. οἷς ἀνθρώποις κ. τ. λ., (R. addit: Cod. Bodlej. habet οἷς ἀνθρώπων ἀποκαλύψει) sed rectisssme (cfr. Luc. X, 22.) Ferrar. legit: οἷς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ.“

τῷ· „ἃ ἐγὼ [1]) ἑώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ.“ Ζητήσαις δ᾽ ἂν εἰ ἔσται ποτὲ, ὅτε οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ ὄψονται τὰ παρὰ τῷ πατρὶ, οὐκέτι διὰ μεσίτου καὶ ὑπηρέτου βλέποντες αὐτά· Ὅτε μὲν ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν, ἐν υἱῷ τις ὁρᾷ τὸν πατέρα· ὅτε δὲ ὡς ὁ υἱὸς ὁρᾷ τὸν πατέρα καὶ τὰ παρὰ τῷ πατρὶ ὄψεταί τις, οἱονεὶ ὁμοίως τῷ υἱῷ αὐτόπτης ἔσται τοῦ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ πατρὸς, οὐκέτι ἀπὸ τῆς εἰκόνος ἐννοῶν τὰ περὶ τούτου οὗ ἡ εἰκών ἐστι. Καὶ νομίζω γε τοῦτο εἶναι τὸ τέλος, [2]) ὅταν παραδίδωσι τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ὅτε γίνεται ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σωτὴρ ἑωρακὼς παρὰ τῷ πατρὶ λαλεῖ, οἱ δὲ πεπιστευκότες αὐτῷ Ἰουδαῖοι οὐχ ἑωράκασι μὲν παρὰ τῷ πατρὶ, ἤκουσαν δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα ποιῶσιν ἃ ἤκουσαν· διόπερ φησὶν αὐτοῖς ὁ κύριος· „καὶ [3]) ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε.“ Ζητήσαι δ᾽ ἄν τις, πότε ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρὸς οἱ πεπιστευκότες τῷ κυρίῳ Ἰουδαῖοι· [4]) καὶ πρὸς τοῦτο ὁ μέν τις φήσει, ἁπλούστερον ἀκούσας τοῦ· „ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·“ ὅτι ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρὸς, τῷ τὸν πατέρα κεχρηματικέναι διὰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν τὰ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἀναγεγραμμένα ποιητέα. Ὅστις τῷ ῥητῷ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους χρώμενος, σαφῶς παρίστησιν ὅτι οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ [5]) τὸν νόμον

[1]) Ev. Joann. VIII, 38. coll. pag. 208. not. 4.

[2]) I Cor. XV, 24—28.

[3]) Ev. Joann. VIII, 38. coll. pag. 208. not. 4.

[4]) Ed. Huetiana: *οἱ Ἰουδαῖοι*. Cfr. lin. 14. huj. pag.

[5]) R. in textu *τοῦ τὸν νόμον κ. τ. λ.*, H. *τοῦτον τὸν νόμον κ. τ. λ.* — Ferrarius: *qui hanc dederit legem.* — R. in notis: „Cod. Bodlej. ita habet: *οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦτον τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας δεδωκότος Θεοῦ ἢ ὁ Χριστοῦ πατήρ.* Quae lectio tolerari nequit, nisi pro *δεδωκότος Θεοῦ ἢ* legatur *δεδωκὼς Θεὸς, ἢ κ. τ. λ.*“

καὶ τοὺς προφήτας δεδωκότος Θεοῦ ὁ Χριστοῦ πατήρ. Ἕτερος δὲ [1]) συγχρώμενος καὶ τῷ· ,,πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθὼν ἔρχεται πρός με. Οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τῷ πατρί· οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα·" ἐρεῖ ὅτι εἰσί τινες τῶν ἐνσωματουμένων ψυχῶν, πρὶν εἰς γένεσιν ἐλθεῖν μεμαθητευμέναι παρὰ τῷ πατρὶ καὶ ἀκούσασαι αὐτοῦ, αἵτινες καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Σωτῆρα, ἐξ ὧν ἦσαν καὶ οἱ νῦν ἐξεταζόμενοι πεπιστευκότες αὐτῷ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς ἔλεγεν· ,,ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε." Καὶ ἐρεῖ ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ καὶ καλούμενοι σπέρμα Ἀβραάμ. Καὶ τούτῳ δ' ἄν τις ἀντιλέγοι φάσκων, ὅτι τὸ μέν· ,,πᾶς [2]) ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθὼν ἔρχεται πρὸς ἐμέ·" ἐμφαίνει πάντως [3]) ἔρχεσθαι πρὸς τὸν Σωτῆρα τὸν ἀκούσαντα παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μεμαθηκότα παρ' αὐτοῦ· τὸ δέ· ,,καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·" ἀπαγγελλόμενον πρὸς τοὺς ζητοῦντας ἀποκτεῖναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ Ἰουδαίους, — οἷς καὶ ὡς μηδέπω οὖσι τέκνοις τοῦ Ἀβραὰμ λέγεται τό· ,,εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·" [4]) — παρίστησι τὸ μηδέπω τούτους καρποὺς ἔχειν τοῦ ἐληλυθέναι πρὸς τὸν Σωτῆρα. Πρὸς δὲ τὸν οὕτως ἀντιλέγοντα ἀπαντήσεταί τις, μὴ ταὐτὸν

---

[1]) Deest δέ in ed. Huetii. — Ev. Joann. VI, 45. — Ed. Knapp. πᾶς οὖν κ. τ. λ., ed. Lachm. ut in nostro textu. — 46. — Ed. Knapp. τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, ed. Lachm. ut in nostro textu. Pro παρὰ τῷ πατρί edd. N. T. exhibent: παρὰ τοῦ Θεοῦ. — Ibid. VIII, 38.

[2]) Ev. Joann. VI, 45. coll. not. 1. huj. pag. et lin. 3.

[3]) Cod. Bodlej. πάντως, ed. Huetii πάντας. R.

[4]) Cod. Bodlej. ποιεῖτε, Cod. Reg. (item ed. Huet.) ἐποιεῖτε. Cfr. ev. Joann. VIII, 39. coll. pag. 194. not. 4. et pag. 204. not. 1. 2. 4.

εἶναι φάσκων τό· „πᾶς ὁ ἀκούσας[1]) παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθών·“ τῷ· „καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρός·“ ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ πατρὸς μαθὼν πάντως ἔρχεται πρὸς τὸν Σωτῆρα· οἱ δὲ ἀκούσαντες μὲν, μὴ πάντως δὲ καὶ μεμαθηκότες, οὐδέπω τέκνα εἰσὶ τοῦ Ἀβραάμ.

8. Πυνθανοίμεθα δ' ἂν τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων, καὶ εἰς τό· „ὅτι[2]) ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν·“ ἀποδιδόντων κατὰ Ἡρακλέωνα, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ χωρεῖ, ὅτι ἀνεπιτήδειοι, ἤτοι κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ γνώμην· πῶς οἱ ἀνεπιτήδειοι κατ' οὐσίαν ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρός; Ἀλλὰ καὶ πότερόν ποτε πρόβατα οὗτοι ἦσαν τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἀλλότριοι ὑπῆρχον αὐτοῦ; Εἰ δὲ ἦσαν ἀλλότριοι, πῶς ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρὸς σαφῶς, ὡς οἴονται, λεγομένου πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ὅτι „διὰ τοῦτο[3]) ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν;“ εἰ μὴ ἄρα θλιβόμενοι ἑτέρῳ ἀτόπῳ ἑαυτοὺς περιβάλλουσι λέγοντες, παρὰ μὲν τοῦ πατρὸς ἀκηκοέναι τοὺς ἀλλοτρίους, μὴ ἀκούειν δὲ τοὺς αὐτοὺς τούτους παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Εἰ δ' οἰκεῖοι τοῦ Σωτῆρος ἦσαν καὶ τῆς μακαρίας φύσεως, πῶς ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι; καὶ πῶς ὁ τοῦ Σωτῆρος λόγος οὐκ ἐχώρει ἐν αὐτοῖς;

9. „Ἀπεκρίθησαν[4]) καὶ εἶπαν αὐτῷ· ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι.“ Δόξαιεν[5]) ἂν τὴν ἀπόκρισιν οὐ-

---

[1]) Ev. Joann. VI, 45. coll. not. 1. et 2. pag. 210. — Ibid. VIII, 38. coll. pag. 209. not. 1. et 3.

[2]) Ev. Joann. VIII, 37. — Ed. Huet. ὁ λόγος ἐμός κτλ.

[3]) Ibidem X, 26. — Edd. N. T. ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· οὐ γάρ ἐστε ἐκ τῶν κ. τ. λ. (coll. tamen nota in Lachm. ed. text. subjecta).

[4]) Ibid. VIII. 39. — Ed. Knapp. εἴπον, ed. Lachm. ut in nostro textu.

[5]) R. δόξαιεν, H. δόξειεν.

τοι πεποιῆσθαι πολὺ ταπεινότερον ἐκδεξάμενοι περὶ τοῦ· τίς αὐτῶν ἦν ὁ πατήρ·[1]) ἢ ὡς ὁ κύριος ἔλεγεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰησοῦς ἀναφέρων ἐπὶ τὸν Θεὸν ἔφασκε τό· „καὶ[2]) ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·“ οἱ δὲ ταπεινότερον τὸν τοῦ ἔθνους παρομολογοῦσιν[3]) ἑαυτῶν πατέρα, λέγοντες· „ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι.“ Βοηθῶν δ᾽ ἄν τις αὐτοῖς, ὡς καλῶς ἀποκριναμένοις, φήσει ὅτι ὡς μέτριοι, καὶ μὴ διδόντες ἑαυτοῖς εἶναι υἱοῖς Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος· „ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·“ καὶ ἀναφέροντος ἐπὶ τὸν Θεὸν, φασίν· „ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι·“ δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῦτο εὐθύνει ὁ Σωτὴρ, ὡς ψευδῶς εἰρημένον διὰ τοῦ· „εἰ[4]) τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε.“ Οὐκ ἀτόπως δὲ καὶ πρὸς ταῦτα ζητήσαι τις ἂν, ὅτι πῶς κατὰ τὸν Σωτῆρά ἐστι, μὴ συγκατατιθέμενον εἶναι αὐτοὺς τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, τὸ λέγειν αὐτοῖς· „καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·“ ἀναφερομένου τοῦ „παρὰ τοῦ πατρὸς“ ἐπὶ τὸν Θεόν· ὁ γὰρ μὴ ὢν τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ[5]) μίμησιν ἀρετῆς ὁποιανοῦν τῶν μετὰ τὸν Ἀβραὰμ,

---

[1]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) recte πατήρ, Cod. Reg. (H. in textu) σωτήρ. R.

[2]) Ev. Joann. VIII, 38. coll. pag. 209. not. 1. et 3. — Ibidem VIII, 39.

[3]) H. et R. in textu παρομολογοῦσιν, R. in notis: „Cod. Bodlej. ἀνομολογοῦσιν.“ — Genes. XVII, 4. 5.

[4]) Ev. Joann. VIII, 39. — H. et R. h. l. ποιεῖτε. Cfr. pag. 194. not. 4. et pag. 204. not. 1. 2. 4. coll. pag. 210. not. 4.

[5]) κατὰ μίμησιν ἀρετῆς ὁποιανοῦν τῶν. Sic hunc locum in Codd. Reg. (item in text. ed. Huet.) et Barberino luxatum sanitati restituit Cod. Bodlej. R. — Huet. in textu: ὁ γὰρ μὴ — τοῦ Ἀβραὰμ ἂν οὖν τῶν μετά κ. τ. λ., in notis: „ita Cod. Reg.; videtur legisse Perionius: μηδὲ τῶν κ. τ. λ., vel quid simile: vertit enim:

ψεκτὸς ὡς οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἔστι τέκνον τοῦ Θεοῦ. Ὅρα δὲ εἰ καὶ πρὸς τοῦτο δυνάμεθα λέγειν, — ὅτι οὐκ εἴρηται· „καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε" παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ἤ· παρὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν· ἀλλά· „παρὰ τοῦ πατρός —·" ὅστις κἂν ᾖ πατὴρ, οὐ πάντως καὶ τῶν μὴ τέκνων τοῦ Ἀβραάμ ἐστι πατὴρ, καὶ μὴ μεμορφωμένων ἀπὸ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· ἢ ἀδιορίστως εἰρημένον τό· „ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρός·" δύναται λαμβάνεσθαι ἀντὶ τοῦ· ἀπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ τοῦτο ἔσται σαφὲς ἐκ τοῦ· „ἃ ἐγὼ ἑώρακα[1]) παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ·" ἴσον δυναμένου τῷ· παρὰ τῷ πατρί μου. Καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ διδασκόμεθα, τίνων ἐστὶν ὁ Θεὸς πατὴρ, δι' ὧν ταῦτα[2]) λέγει ὁ Σωτήρ· „εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ." Σαφὲς δὲ ὅτι οἱ ζητοῦντες ἀποκτεῖναι τὸν υἱὸν,[3]) οὐκ ἠγάπων αὐτόν· μὴ ἀγαπῶντες δὲ αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐχρημάτιζον υἱοὶ[4]) τοῦ Θεοῦ· ὥστε δῆλον ὅτι τό· „καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε·" οὐκ ἴσον δύναται τῷ· παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

---

neque eorum, qui Abraham secuti sunt: at longe diversam lectionem secutus est Ferrarius, quam divinare meum non est." — Ferrar. (cfr. lectio Cod. Bodlejan.) vertit: *non qui Abrahae filius non est, qualicunque modo virtutem posterorum Abrahae imitando, is vituperabilis perinde atque hi, ad quos est sermo, multo magis* etc.

[1]) Ev. Joann. VIII, 38. coll. pag. 209. not. 1. et 3.

[2]) Ed. Huet. δι' ὧν καὶ ταῦτα κ. τ. λ. — Ev. Joann. VIII, 42.

[3]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) υἱόν, Cod. Reg. (H. in textu) Ἰησοῦν. R.

[4]) Cod. Reg. (item ed. Huet.) οἱ υἱοί. R.

10. „*Λέγει*[1]) *αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε.*“ *Οἱ ἕν τι*[2]) *ἐπιλεξάμενοι τῶν τοῦ Ἀβραὰμ ἔργων, τό·* „*ἐπίστευσε*[3]) *δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην·*“ *καὶ τοῦτο νομίζοντες εἶναι ἐφ' ὃ ἀναφέρεται τό·* „*τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·*“ *ἵνα καὶ συγχωρηθῇ αὐτοῖς ὅτι ἔργον ἐστὶν ἡ πίστις, οὐ συγχωρηθὲν ἂν ὑπὸ τῶν παραδεχομένων τό·* „*πίστις*[4]) *χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστιν·*“ *οὐδ' ὑπὸ τῶν ἀκουόντων ὅτι διαφέρει τὸ δικαιοῦσθαι*[5]) *ἐκ πίστεως, ἤπερ ἐξ ἔργων νόμου, ἀπολεγέτωσαν*[6]) *διὰ τί οὐκ εἴρηται·* „*εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε,*“ *τὸ ἔργον τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε, ἑνικῶς, ἀλλὰ πληθυντικῶς·* „*τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·*“ *ἴσον, ὡς οἶμαι, τυγχάνον τῷ· πάντα τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. Εἰ δὲ ἴσον ἐστὶ τῷ· τὰ πάντα ἔργα*[7]) *τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· καὶ μήτε σωματικῶς παιδίσκῃ δεῖ προσελθεῖν τὸν ἔχοντα γαμετὴν, μήτε μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς γεγαμηνένης ἐν γήρᾳ ἄλλην γυναῖκα λαβεῖν τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ὑφήγησιν θέλοντα τέκνον ἀποδειχθῆναι τοῦ Ἀβραὰμ, ἐκ τοῦ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ, σαφῶς καὶ ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι δεῖ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν Ἀβραὰμ ἀλληγοροῦντα ἱστορίαν ἕκαστον πνευματικὸν ποιῆσαι τῶν πεπραγμένων ὑπ'*

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 39. — H. et R. h. l. *ποιεῖτε.* Cfr. pag. 212. not. 4.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam *ἐν τῇ.* R. — H. ad marg.: „scribas *ἕν τι.* Ferrar.“

[3]) Rom. IV, 3. Jacob. II, 23. coll. Genes. XV, 6.

[4]) Jacob. II, 20. — Edd. N. T. *χωρὶς τῶν ἔργων,* ed. Knapp. *νεκρά ἐστιν,* ed. Lachm. *ἀργή ἐστιν.*

[5]) Rom. III, 28.

[6]) H. et R. in textu *ἀπολεγέτωσαν,* R. in notis: „Cod. Bodlej. *ἀποκριθήτωσαν.*“

[7]) Ed. Huetiana: *τὰ πάντα τὰ ἔργα κ. τ. λ.*

αὐτοῦ, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ· „ἔξελθε[1]) ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω·“ εἰρημένου οὐ μόνῳ[2]) τῷ Ἀβραὰμ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ ἐσομένῳ τέκνῳ αὐτοῦ. Ἔστι γάρ τις καὶ ἑκάστου ἡμῶν γῆ, καὶ ἡ πρὸ τοῦ θείου χρηματισμοῦ οὐκ ἀγαθὴ συγγένεια, καὶ ὁ πρὸ τοῦ φθάσαντος εἰς ἡμᾶς λόγου Θεοῦ οἶκος[3]) τοῦ πατρὸς ἡμῶν, δι' ἅτινα ἅπαντα κατὰ λόγον Θεοῦ δεήσει ἡμᾶς ἐπεξελθεῖν, εἴπερ ἀκούομεν τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· „εἰ τέκνα[4]) τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·“ οὕτω γὰρ φθάσομεν, ὡς καταλιπόντες τὴν ἡμετέραν γῆν, ἐφ' ἣν δείξει ἡμῖν γῆν ὁ Θεὸς τὴν ἀληθῶς ἀγαθὴν καὶ ὄντως πολλὴν, ἣν ἀπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ πρέπει δίδοσθαι τοῖς ποιήσασι τὸ προστεταγμένον ἐν τῷ· „ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου.“ Καὶ ὡς καταλιπόντες συγγένειαν οὐ καλὴν εἰς ἔθνος ἐσόμεθα μέγα[5]) καὶ μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρώπους· καὶ ὡς καταφρονήσαντες οἴκου πατρὸς οὐκ ἐπαινετοῦ, εὐλογηθησόμεθα, μεγαλυνομένου τοῦ ὀνόματος ἡμῶν, γινόμενοι εὐλογητοὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς τοὺς μὲν εὐλογοῦντας ἡμᾶς εὐλογεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοὺς δὲ καταρωμένους ὑπὸ κατάραν ἔσεσθαι, πᾶσάν τε γῆς φυλὴν ἐν ἡμῖν εὐλογεῖσθαι· ὅτε καὶ περὶ ἡμῶν εἴποι ἂν ὁ λόγος· „ἐπορεύθη·“[6]) ὡς εἴρηται περὶ Ἀβραάμ· „καὶ ἐπορεύθη

---

[1]) Genes. XII, 1. — LXX. interpretes: καὶ δεῦρο εἰς τὴν γῆν κ. τ. λ., coll. tamen nota in ed. Reineccii textui subjecta. — Ed. Huet. h. l. εἴσελθε.

[2]) Cod. Bodlejan. μόνῳ, Cod. Reg. (item ed. H.) μόνον. R.

[3]) In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest οἶκος. R. — Huet. ad marg.: „Ferrar. οἶκος τοῦ.“

[4]) Ev. Joann. VIII, 39. coll. pag. 214. not. 1.

[5]) Genes. XII, 2. 3.

[6]) Genes. XII, 4. — LXX. interpretes constanter: Ἄβραμ.

Ἀβραὰμ, καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ κύριος." Οἶμαι δὲ, ὅτι ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐπὶ ποσὸν[1]) ὁ Λὼτ ἕψεται ἡμῖν, οὗ σύμβολον ἦν τό· „καὶ ᾤχετο μετ' αὐτοῦ Λώτ·" καὶ ἐπανελθόντες εἰς γῆν Χαναὰν διοδεύσομεν[2]) τὴν γῆν ἕως τοῦ τόπου Συχὲμ, οὕτω τῇ ἀναβάσει τῆς διανοίας προκόπτοντες, ἕως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν δρῦν τὴν ὑψηλήν. Καὶ ὀφθήσεται ἡμῖν κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ὀφθεὶς τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἐπαγγελεῖται περὶ τὴν ὑψηλὴν δρῦν γῆν δοῦναι τῷ νοητῷ τῆς ψυχῆς ἡμῶν σπέρματι. Τοῦ δὲ νοήσαντός ἐστι τό· „ἔργα[3]) τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·" καὶ τὸ οἰκοδομῆσαι θυσιαστήριον κυρίῳ, τῷ ὅπου ἡ ὑψηλὴ δρῦς ἐπιφαινομένῳ καὶ ἡμῖν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ὑψηλῆς δρυὸς ὡς ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ τοῦ ὄρους κατὰ τὰς ἀνατολὰς τῆς Βαιθὴλ, — ὃ ἑρμηνεύεται οἶκος Θεοῦ —, ἔνθα στήσει ἑαυτοῦ τὴν σκηνὴν, τῆς μὲν Βαιθὴλ ὡς ἐπὶ κατὰ θάλασσαν, τῆς δὲ Ἀγγαὶ[4]) ὡς ἐπὶ κατ' ἀνατολάς· ἑρμηνεύεται δὲ Ἀγγαί· ἑορταί. Καὶ ὡς προκόπτων γε ὁ τοιοῦτος μετὰ ταῦτα δεύτερον οἰκοδομήσει τῷ κυρίῳ θυσιαστήριον, ἤδη καὶ ἐπικαλεῖσθαι δυνάμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. Καὶ ἑξῆς ἀπαίρων κἀκεῖθεν, ὁ ἐσόμενος τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ, γενόμενός πως στρατηγικώτερος, καὶ συνιεὶς πρὸς ὅσους πολεμίους[5]) αὐτὸν παρασκευάσασθαι δεῖ, στρατοπεδεύσει ἐν τῇ ἐρήμῳ. Μετὰ ταῦτα πεῖραν λιμοῦ λήψεται τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον

---

[1]) H. et R. ἐπίποσον. — Genes. XII, 4. 5. 6. 7.

[2]) Ed. Huetii διοδεύσωμεν.

[3]) Ev. Joann. VIII, 39. — Genes. XII, 7. 8.

[4]) Ἀγγαί. H. in textu min. accur. (coll. notis) bis Ἄγγει pro Ἀγγάει, R. in notis: „in Cod. Reg. (item in notis ed. Huet.) bis legitur Ἀγγάει. — Genes. XII, 8. 9. 10.

[5]) H. et R. πολεμίους. — Iidem paulo post στρατοπειδεύσει. Cfr. Genes. XII, 9.

καταβήσεται τοῦ [1]) παροικῆσαι ἐκεῖ, ἵνα μὴ καὶ αὐτοῦ κατισχύσῃ ὁ λιμὸς ὁ ἐνισχύσας ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ καταβήσεται [2]) εἰς Αἴγυπτον μετὰ τῆς εὐπροσώπου ἑαυτοῦ γυναικὸς, συνθήκας τινὰς τιθέμενος [3]) πρὸς αὐτὴν, [4]) ἵνα ἑαυτῷ δι' αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἡμέρως χρήσωνται, καὶ γένωνται ἐν Αἰγύπτῳ αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχοι καὶ ὄνοι καὶ παῖδες καὶ παιδίσκαι καὶ ἡμίονοι καὶ κάμηλοι, περὶ ὧν ἑκάστου [5]) σοφοῦ τινος καὶ ἐπὶ τὰ βάθη τῆς γραφῆς ἐπισταμένως φθάνειν δυναμένου ἔργον ἂν εἴη λέγειν· καὶ ἁπαξαπλῶς γε πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν Ἀβραὰμ ἱστορίαν βασανίζοντες, καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, ὡς πνευματικοὶ πνευματικῶς ποιεῖν πειρασόμεθα. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ σαφῶς ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸν τόπον παρίσταται ἡμῖν, [6]) ὅτι σοφοῦ τινος καὶ πάσῃ ἀρετῇ κεκοσμημένου τὸ γενέσθαι τοῦ Ἀβραὰμ τέκνον. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, ὅσης σοφίας χρῄζομεν εἰς τὸ νοῆσαι τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ; καὶ ὅσης δυνάμεως εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτά; ποίας δὲ σοφίας ἢ ποίας δυνάμεως δεόμεθα, ἢ Χρι-

---

[1]) τοῦ παροικῆσαι. Sic habet Cod. Bodlej., in Cod. Reg. (item in ed. H.) deest τοῦ. R. — Genes. XII, 10. — LXX. interpretes τοῦ non exhibent.

[2]) Genes. XII, 11—16.

[3]) Cod. Bodlej. pro τιθέμενος habet συνθέμενος. R.

[4]) αὐτὴν, ἵνα — χρήσωνται. Sic habet Cod. Bodlejan., Cod. Reg. vero (cfr. lectio Huet.) αὐτὴν, ἵναι ἑαυτῷ δι' αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι χρήσονται. R. — Huet. in textu: αὐτὴν * ἵναι, ἑαυτῷ — Αἰγύπτιοι χρήσονται, ad marginem: „„scribas: ἵν' εὖ αὐτῷ δι' αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι χρήσωνται.““ — Genes. XII, 16.

[5]) Cod. Bodlej. ἑκάστου, Cod. Reg. (item ed. H.) ἑκατέρων. R. — Ferrarius: *de quibus singulis, alicujus sapientis* etc.

[6]) ἡμῖν. Non comparet in Cod. Bodlej. R.

στοῦ, ὅς ἐστι Θεοῦ δύναμις[1]) καὶ Θεοῦ σοφία; Τὸ μὲν οὖν γεγραμμένον ἐστίν· „εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·“ ἀκολούθως δ' ἂν παρὰ τοῦτο εἴποις· εἰ τέκνα τοῦ Ἰσαὰκ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἰσαὰκ ποιεῖτε· τὰ δὲ ὅμοια καὶ περὶ τοῦ Ἰακὼβ καὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἁγίων πατέρων. Καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων δὲ ἕκαστος τῶν ἁμαρτανόντων γενικῶς μὲν τέκνον ἐστὶ τοῦ διαβόλου, ἐπεὶ πᾶς „ὁ ποιῶν[2]) τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται·“ ἤδη δὲ καὶ ἰδικώτερον, ἤτοι τοῦ Κάϊν, ἢ τοῦ Χὰμ, ἢ τοῦ Χαναὰν, ἢ τοῦ Φαραὼ, ἢ τοῦ Ναβουχοδονόσορ,[3]) ἤ τινος τῶν ἀσεβῶν. Τούτοις δὲ ἀκολούθως ἐρεῖς, ὅτι ἕκαστος ἀπαλλαττόμενος τοῦ βίου τούτου ἀπελεύσεται πρὸς τοὺς ἰδίους πατέρας· νομιστέον γὰρ οὐ μόνῳ τῷ Ἀβραὰμ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις λέγεσθαι πρὸς τῇ ἐξόδῳ τό· „σὺ δὲ[4]) ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου·“ οὐκέτι δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἁγίοις τό· „μετὰ[5]) εἰρήνης·“ τοῖς δὲ τετελειωμένοις, καὶ πνευματικῶς μακροημέροις γενομένοις καὶ τό· „τραφεὶς[6]) ἐν γήρᾳ καλῷ·“ ἐπείπερ „πολιά ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις,“ καὶ „στέφανος καυχήσεως γῆρας,“ καὶ δόξα τοῖς ἀληθινοῖς καὶ θείοις πρεσβυτέροις αἱ κοσμοῦσαι αὐτοὺς νοηταὶ πολιαί.

11. „Νῦν[7]) δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον

---

[1]) Θεοῦ δύναμις. Deest Θεοῦ in Cod. Reg. (nec non in ed. H.). R. — 1 Cor. I, 24. — Ev. Joann. VIII, 39.

[2]) I Joann. III, 8. — Edd. N. T. ἐστίν (cfr. pag. 224. not. 3.) pro γεγένηται, ut scribunt H. et R.

[3]) R. ut in nostro textu, Huet. Ναβουχοδονόσωρ.

[4]) Genes. XV, 15. — Ed. Huet. σὺ καὶ ἀπελεύσῃ κ. τ. λ.

[5]) LXX. interpretes loco laud. ἐν εἰρήνῃ.

[6]) Genes. XV, 15. — Sap. Sal. IV, 9. — Prov. XVI, 31.

[7]) Ev. Joann. VIII, 40. — Cod. Bodlej. (item H. ad marg.) recte habet ζητεῖτέ με, in Cod. Reg. (item in

ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Θεοῦ.“ Οἱ ζητοῦντες ἀποκτεῖναι, ἐπεὶ Θεὸς οὐκ ἀποκτίννυται, κἂν ἀποκτιννύωσιν, ἄνθρωπον ἀποκτιννύουσι. Κἂν ζητῶσιν ἀποκτεῖναι, μήπω ἀποκτιννῦντες, οὐχὶ Θεὸν νομίζοντες εἶναι, ᾧ ἐπιβουλεύουσιν,[1]) ὡς ἀνθρώπῳ ἐπιβουλεύουσιν· οὐδεὶς γὰρ πειθόμενος εἶναι Θεὸν τοῦτον, ᾧ ἐπιβουλεύει, ἐπιβουλεύσαι ἂν αὐτῷ. Ἔστι δέ πως[2]) ἀεὶ θεωρῆσαι τοὺς τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἐπιβουλεύοντας, ὅτι ἀποκτεῖναι ζητοῦσι καὶ ἐξαφανίσαι αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν,[3]) τουτέστιν ἀνθρώπινον καὶ θνητὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἢ καὶ τῷ[4]) ἀνθρωπινωτέρῳ αὐτοῦ καὶ βλεπομένῳ ἐπιτίθενται· ἵνα δὲ καὶ ἀποκτείνωσι τὸ σῶμα τοῦ Λόγου σαφῶς[5]) ὅτι μετὰ ταῦτα οὐδὲν δύνανται ποιῆσαι περισσότερον. Διόπερ οὐ φοβητέον ἡμῖν ἀπὸ τῶν[6]) ἀποκτιννύντων τὸ σῶμα, μετὰ δὲ ταῦτα μὴ[7]) ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι, οὐδὲ φοβητέον ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ Λόγου μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. Ἀλλ᾽ εἰ τοιοῦτός τίς ἐστι Λόγος, ὥστε καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ

---

textu ed. H.) deest με. R. — Ceterum H. h. l. min. accur. pro ὑμῖν habet ἡμῖν.

[1]) Ed. Huetiana: ἐπιβουλεύωσιν.

[2]) In Cod. Reg. (item in ed. H.) deest πως, quod exstat in Cod. Bodlejano. R.

[3]) Cod. Bodlej. αὐτὸν, ὡς ἀνθρώπινον. R.

[4]) Pro ἢ καὶ τῷ ad marg. Cod. Bodlej. legitur οἱ καὶ τῷ, quod Ferrar. (qui vertit: *qui vel humaniorem ipsius partem, et quod videtur, invadunt*) secutus est. R.

[5]) H. et R. in textu σαφῶς, H. non male ad marginem: „scribas λόγου σαφὲς ὅτι κ. τ. λ. Ferrar.“ — R. in notis: „„legendum videtur σαφές, et ita legit Ferrarius.“ “

[6]) ἀπὸ τῶν. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej. R. — Matth. X, 28.

[7]) Desideratur μή in ed. Huetiana.

καὶ τὴν ψυχὴν, τῷ ἄξια εἶναι ἀπωλείας, ἀπόλλυσθαι δύνασθαι, φοβητέον τὸν δυνάμενον Θεὸν Λόγον[1]) καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι καὶ ἐξαφανίσαι, εἴτε ἐν γεέννῃ, εἴτε ὅπως βούλεται· ὁ κύριος γὰρ Ἰησοῦς ἀναλοῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος[2]) αὐτοῦ, καὶ καταργεῖ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας ἑαυτοῦ τὸν ἀντικείμενον λόγον καὶ ἐπαιρόμενον ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα. Καὶ ζητοῦσί γε οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἀποκτεῖναι[3]) ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκεν, ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ εἴληφε. Κἂν ἁπλούστερον μέντοι γε κατὰ τὸν τόπον ἐκλαμβάνωμεν, σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, ὅτι τὸ ζητούμενον ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπὶ τῷ ἀναιρεθῆναι αὐτὸν, Θεὸς[4]) οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἄνθρωπος, ὃς καὶ ἀνῃρέθη· Θεὸν γὰρ[5]) οὐ θεμιτὸν ἀποθνήσκειν λέγειν· διόπερ ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγος, ὅστις καὶ Θεὸς Λόγος ἦν, οὐκ ἀπέθανε. Ζητήσεις δὲ, ἐπεὶ γέγραπται ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ[6]) ἐγένετο, πότερόν ποτε ὁ γενόμενος σὰρξ Λόγος τῷ γεγονέναι σὰρξ γέγονε καὶ ἄνθρωπος, ἢ οὐ γέγονεν ἄνθρωπος. Εἰ μὲν γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, δύναται αὐτὸς ἐζητῆσθαι ἀναιρεθῆναι· εἰ δὲ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὁ γενόμενος σὰρξ Λόγος οὐκ ἀναιρεθεὶς ἀπεκατέστη, καὶ ἀποκαθίσταται ἑκάστῳ ἐπὶ τοῦτο ὅπερ ἦν πρὶν γεγένηται σάρξ.

---

[1]) H. ad marg., R. in notis: Ferrar. legebat Θεοῦ λόγον.

[2]) στόματος. Codd. omnes (item ed. Huet.) habent σώματος, sed certissime legendum στόματος. R. — II. Thess. II, 8. 4. — Ed. H. αὐτοῦ pro αὑτοῦ.

[3]) Ev. Joann. VIII, 40.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) αὐτόθεος οὐκ ἦν. R. — Rectius forsan, respectu habito ad τὸ ζητούμενον, legeris: αὐτό, Θεός κ. τ. λ.

[5]) In Cod. Reg. (item in ed. H.) deest γάρ. R.

[6]) Ev. Joann. I, 14.

12. „Τοῦτο [1]) Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε." Τὸ μηδαμῶς δυνατὸν πραχθῆναι τῷ Ἀβραὰμ, εἰ μὴ πεποίηκεν Ἀβραὰμ, ὡς ἔτυχεν, ἀναιρεῖσθαι δόξει τό· „τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν." Εἴποιεν γὰρ ἂν πρὸς τοῦτό τινες, ὅτι μάτην λέγεται τό· „τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν·" εἴπερ οὐκ ἐποίησε τὸ μηδαμῶς γενόμενον κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐγεγόνει κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς. Ἀλλ᾿ ἐπεὶ τό· „τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν·" οἱονεὶ ἐν ἐπαίνῳ ὑπολαμβάνω εἰρῆσθαι τῷ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ, εἴποιμ᾿ ἂν ὅτι κατὰ τὸν διδάξαντα λόγον τό· „Ἀβραὰμ [2]) ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα εἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη·" ἔστι τὸ γεγονέναι μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἄνθρωπον λαλοῦντα ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, οὐ μὴν ἐζητῆσθαι αὐτὸν ἀνῃρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ ἐπίστησον ὅτι οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ κατὰ τὸν Ἰησοῦν τροπικῶς νοούμενος ἄνθρωπος οὐκ ἐπεδήμει τῷ βίῳ, καὶ μετὰ τοὺς τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορίας χρόνους καὶ πρότερον. Κατὰ [3]) τοῦτο δὲ οἴομαι πάντα τὸν ἅπαξ φωτισθέντα, καὶ γευσάμενον δωρεᾶς ἐπουρανίου, μέτοχόν τε [4]) γενηθέντα πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσάμενον Θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ πα-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 40.

[2]) Ibidem VIII, 56. — Edd. N. T. ἵνα ἴδῃ.

[3]) *Κατὰ τοῦτο δὲ οἴομαι πάντα κ. τ. λ.* Huet. in notis, quae R. quoque additis nonnullis affert, haec habet: „ita Cod. Reg. et Perion. (R. addit: sic habent Mss.). At Ferrar. legisse videtur: *κατὰ τοῦτο δὲ ἀδύνατον οἴομαι πάντα κ. τ. λ.*, quod consentit Pauli (?) verbis Hebr. VI, 4. *ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας κ. τ. λ.*" — Cfr. Hebr. VI, 4—6.

[4]) *μέτοχόν τε.* Huet. in textu: *μετέχοντα*, ad marginem: „scribas *μέτοχον.*" — Idem min. accur. *γεννηθέντα.*

ραπεσόντα, πάλιν ἀνακαινίζειν ἑαυτὸν[1]) εἰς μετάνοιαν, ἤτοι προσταυροῦντα, ἢ ἀνασταυροῦντα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντα, εἴτε πρὸ τῆς ἱστορουμένης σωματικῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, εἴτε καὶ ὕστερον. Οὐ γὰρ ὁ μὲν νῦν μετὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὰς λοιπὰς εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας ἁμαρτάνων ἀνασταυροῖ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων ἐφ᾽ ἃ ἐπαλινδρόμησεν, οὐδὲν τῆς κοινότερον λεγομένης σωματικῆς πρὸς τὸ σταυρῶσαι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ἐπιτελῶν· οὐχὶ δὲ καὶ πρότερον τοῦτο ἐγίνετο, καὶ ὁ ἁμαρτάνων μετὰ τὸ ἀκοῦσαι θείων λόγων προεσταύρου[2]) τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Εἴ τῳ δὲ φίλον παραδέξασθαι τὸ ἐν ταῖς Παύλου Πράξεσιν[3]) ἀναγεγραμμένον, ὡς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· „ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι·“ οὗτος ὡς μετὰ τὴν ἐπιδημίαν παραδέχεται τό· „ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι·“ γινόμενον, οὕτω καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, ὅταν τὰ αὐτὰ αἴτια γίνεται τοῦ λέγεσθαι ἄν· ἤδη μέλλω σταυροῦσθαι. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ ὡς ἄνωθεν μέλλει σταυροῦσθαι καὶ πρότερον ἐσταύρωτο; Ὅρα δὲ, εἰ μὴ μόνων τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν ἐστὶν ἁγίων ἡ[4]) φωνή· „τῷ Χριστῷ συνεσταύρωμαι·“ ἀλλὰ[5]) καὶ τῶν προτέρων, ἵνα μὴ

---

[1]) Perperam in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) legitur παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινισμὸν ποιεῖν ἑαυτῶν εἰς μετάνοιαν. R. — Huet. in margine: „scribas παραπεσόντα et ἑαυτοῦ.“

[2]) H. et R. προσταύρου.

[3]) H. in notis, quae R. quoque affert: „Existimat Perion. legendum Πέτρου etc. Sed cfr. lib. I. περὶ ἀρχῶν cap. 2.“

[4]) Ed. Huet. ἁγίων φωνή. — Galat. II, 19. (20. ex ed. Lachm.). — In edd. N. T. deest τῷ ante Χριστῷ.

[5]) ἀλλά. Cod. Reg. (item ed. H.) perperam habet ἅμα. R.

διαφέρειν λέγωμεν τοὺς μετὰ τὴν παρουσίαν ἁγίους Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν[1]) *καὶ πατριαρχῶν. Καὶ τό· „ζῶ οὐκέτι*[2]) *ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·“ λεγέσθω μὴ μόνον ὑπὸ τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν προτέρον. Ἐφίστημι δὲ καὶ τῷ· „Θεὸς Ἀβραὰμ,*[3]) *καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ· Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων·“ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, μήποτε διὰ τοῦτο ζῶντές εἰσιν Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ συνταφέντες τῷ Χριστῷ συνανέστησαν*[4]) *αὐτῷ, οὐ πάντως κατὰ τὴν σωματικὴν τοῦ Ἰησοῦ ταφὴν, ἢ σωματικὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Ταῦτα πρὸς τό· „τοῦτο Ἀβραὰμ*[5]) *οὐκ ἐποίησε.“ Τί δὲ τοῦτο ἢ τὸ ζητεῖν ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκεν ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ; Ἀποδίδομεν*[6]) *γὰρ ὡς ἄρα κατὰ τὸν Ἰησοῦν πνευματικὴ οἰκονομία οὐκ ἔστιν ὅτε τοῖς ἁγίοις οὐκ ἦν. Ἐὰν δὲ ἀναγαγῇς ταῦτα, ὥσπερ ὑπονενοήκαμεν ἐν ἄλλοις, ἕτερος παρὰ τὸ κοινότερον ἐπὶ μυστικώτερον Ἀβραὰμ ὁμοίως πάντα τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξομαλίσαι πειράσεται,*[7]) *ζητῶν τὴν ἑκάστου τούτων ἀκολουθίαν.*

13. „*Ὑμεῖς*[8]) *ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν.“ Ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ τούτῳ οὐκ ἔστι σαφὲς, τίνα θέλει*

---

[1]) *καὶ τῶν προφητῶν.* Haec verba nec in Cod. Bodlej., nec apud Ferrar. leguntur. R.

[2]) Galat. II, 20. — Edd. N. T. *ζῶ δέ κ. τ. λ.*

[3]) Matth. XXII, 32. coll. edd. N. T.

[4]) Cod. Reg. (H. in textu) male *συναρέστησαν.* R. — Huet. in margine: „scrib. *συνανέστησαν.* Ferrar.,“ in notis: „Cod. Reg. et Perion. etc. Lege cum Ferrar. etc.“

[5]) Ev. Joann. VIII, 40.

[6]) H. et R. *ἀποδίδωμεν.* — Paulo post H. *μετά* pro *κατά.*

[7]) Cod. Bodlej. (item Ferrar.) *πειράσεται,* Cod. Reg. (nec non H.) *πειράσοι.* R.

[8]) Ev. Joann. VIII, 41.

εἰπεῖν πατέρα τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ Ἰουδαίων, καὶ μηδέπω ἐγνωκότων τὴν ἀλήθειαν· — πρὸς αὐτοὺς γὰρ ταῦτα πάντα φησί —· καὶ εἰ μὴ ἐπεφέρετο μετ' ὀλίγα τό· „ὑμεῖς[1]) *ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν·“ κἂν σαφῶς οὐκ ἐγνώκειμεν τὸ βούλημα τοῦ εἰρημένου. Οὐ θαυμαστὸν δὲ, εἰ τοῖς πεπιστευκόσιν αὐτῷ Ἰουδαίοις, μηδέπω μείνασιν αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, ἵνα ἀληθῶς αὐτοῦ γένωνται μαθηταὶ καὶ γνῶσιν τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ τῷ ἐλευθερωθῆναι ὑπ' αὐτῆς ἔλεγε τό· „ὑμεῖς ποιεῖτε*[2]) *τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·“ καὶ ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιφέρεται τό· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ.“ Κἂν γὰρ ἀπηνὲς εἶναι δοκῇ τὸ τοιοῦτο λεγόμενον περὶ πεπιστευκότων μὲν αὐτῷ καὶ μαθητευθέντων πως, οὐ μὴν ἤδη ἀληθῶς χρηματισάντων μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὅμως κατανοητέον καὶ τὸ ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ὑπὸ Ἰωάννου εἰρημένον περὶ υἱῶν Θεοῦ καὶ υἱῶν διαβόλου. „Ὁ ποιῶν*[3]) *γὰρ, φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. Εἰς τοῦτο ἐνεφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.*[4]) *Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· πᾶς ὁ μὴ ὢν δίκαιος, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.“ Τῶν ῥητῶν τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων κατανόησον,*[5]) *εἰ μὴ σα-*

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 44.

[2]) Ev. Joann. VIII, 41. — 44.

[3]) I Joann. III, 8. 9. 10. — Edd. N. T. vs. 8. *ἐφανερώθη;* vs. 10. *ποιῶν δικαιοσύνην* pro *ὢν δίκαιος.* — In fine ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. *ἀδελφὸν αὐτοῦ.*

[4]) H. et R. *γεγένηται.*

[5]) H. recte *κατανόησον,* R. *κατανόησιν.*

φῶς εἴρηται, ὅτι Πᾶς „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν.“ Ὅσον ποιοῦμεν ἁμαρτίας, οὐδέπω τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου γένεσιν ἀπεδυσάμεθα, κἂν πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν νομιζώμεθα· καὶ τοῦτο ἀκόλουθόν ἐστι τῷ λέγεσθαι τοῖς πεπιστευκόσιν Ἰουδαίοις ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ· „ὑμεῖς ποιεῖτε [1]) τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·“ ἀναφερομένου „τοῦ πατρὸς“ ἐπὶ τὸν διάβολον, διὰ τό· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ.“ Εἰ δὲ Πᾶς „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ,“ Πᾶς ὁ μὴ ὢν ἐκ τοῦ διαβόλου οὐ ποιεῖ τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ καὶ εἴπερ „εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου,“ ὅσον οὐδέπω τὰ ἐν ἡμῖν ἔλυσεν ἔργα τοῦ διαβόλου, τῷ μὴ παρεστηκέναι ἡμᾶς ἑαυτοὺς τῷ λύοντι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, οὐδέπω ἀπεθέμεθα τὸ εἶναι τέκνα τοῦ διαβόλου, ἀπὸ τῶν καρπῶν ἐπιγινωσκόμενοι τίνος ἐσμὲν υἱοί. Καὶ ἐκ τούτων μέντοι γε δῆλόν ἐστιν, ὅτι οὐ διὰ κατασκευὴν υἱός τίς ἐστι διαβόλου, οὐδὲ διὰ τὸ οὕτως δεδημιουργῆσθαι υἱός τις ἀνθρώποις λέγεται τοῦ Θεοῦ· καὶ δῆλον ὅτι δύναται ὁ ποτὲ [2]) υἱὸς τοῦ διαβόλου γενέσθαι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπερ σαφὲς καὶ ὁ Ματθαῖος ποιεῖ ἀναγράφων τὸν Σωτῆρα οὕτως εἰρηκέναι· „ἠκούσατε [3]) ὅτι ἐῤῥέθη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 41. — 44.

[2]) H. et R. ὁπότε.

[3]) Matth. V, 43—45. coll. Levit. XIX, 18. — Ed. Knapp. v. 43. ut in nostro textu, ed. Lachm. ἐῤῥήθη. — Vers. 44. ed. Lachm. (coll. ejusd. ed. pag. 261.) ut in nostro textu: ἀγαπᾶτε — διωκόντων ὑμᾶς, ed. Knapp. ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς. — Vers. 45. edd. N. T. τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· ἀγαπᾶτε[1]) τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.“ Προσεύχεσθε γὰρ, ὅτι ἐκ τοῦ· „ἀγαπᾶτε[2]) τοὺς ἐχθροὺς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων“ ὁ μὴ ὢν[3]) πρότερον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ὕστερον αὐτοῦ γίνεται υἱός. Ὅτι δὲ[4]) διὰ τό· „ἐν τούτῳ[5]) φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου“ προειρημένον[6]) περὶ μὲν τῶν τοῦ διαβόλου τέκνων, ὅτι „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστί“ περὶ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ, ὅτι „πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται“ σαφὲς ὅτι πᾶς ἄνθρωπος συμπεπληρωκὼς τὸν λόγον, ἤτοι τέκνον τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ τέκνον τοῦ διαβόλου· ἤτοι γὰρ ποιεῖ ἁμαρτίαν, ἢ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, οὐδενὸς ὄντος μεταξὺ τοῦ ποιεῖν ἁμαρτίαν καὶ τοῦ ἁμαρτίαν μὴ ποιεῖν· καὶ εἰ μὲν ποιεῖ ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, εἰ δὲ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Ἔχεται δὲ τῆς ἐν τούτοις περὶ τέκνων Θεοῦ καὶ τέκνων διαβόλου ἀποφάσεως τὰ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ λεγόμενα περὶ τῶν ὄντων ἐν τῷ υἱῷ τοῦ

---

1) Cod. Bodlej. ἀγαπᾶτε, Cod. Reg. (item ed. H. h. l.) vero ἀγαπήσατε. R.

2) H. et R. h. l. ἀγαπᾶτε. Cfr. pag. huj. not. 1.

3) Deest ὢν in ed. Huetiana.

4) In Cod. Reg. (item in ed. H.) deest δέ. R.

5) I Joann. III, 10. — H. et R. in textu bis ἔργα pro τέκνα, H. tamen in notis, quae R. quoque affert: „Non legit Ferrar. ἔργα, sed τέκνα, juxta I Joann. III, 10., quod rectum videtur.“ Cfr. pag. 224. lin. 4. a fine.

6) Cod. Reg. (H. in textu) male προειρημένων. R. — Huet. in marg.: „forsan προειρημένον.“ — I Joann. III, 8. 9.

Θεοῦ, καὶ τῶν μὴ ἑωρακότων αὐτόν· „πᾶς[1]) γάρ, φησὶν, ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, καὶ[2]) πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτόν." Οὐκοῦν εἰ πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων[3]) οὐχ ἁμαρτάνει, ὁ ἁμαρτάνων οὐ μένει ἐν τῷ υἱῷ· καὶ εἰ πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν οὐχ ἁμαρτάνει. Ἅμα δὲ καὶ σημειώσεις,[4]) τί νοῶν ὁ Ἰωάννης εἶπε τό· „πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτόν·" διὰ τό· „ἑώρακεν αὐτόν·" ὡς ἀεὶ δυναμένων εἶναι τῶν ὁρώντων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἑωρακέναι αὐτὸν μεταλαμβανόντων δυνάμεως πρὸς τὸ μηδαμῶς ἁμαρτάνειν. Ἔτι φήσεις, ὅτι „ὑμεῖς ποιεῖτε[5]) τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·" ὁτὲ μὲν λέγοιτ' ἂν πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ διαβόλου, ὁτὲ[6]) πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες ποιοῦσι τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτῶν διαβόλου· οἱ δὲ κατορθοῦντες ποιοῦσι τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτῶν Θεοῦ. Εἰκὸς δὲ ἐκ τούτων τινὰ κινηθήσεσθαι, μὴ ἄρα δύνηται[7]) ὁ αὐτὸς, τῷ ποιεῖν ἀγαθὰ καὶ πονηρὰ ἔργα ἀνὰ μέρος, διὰ μὲν τὰ ἀγαθὰ τέκνον εἶναι Θεοῦ, διὰ δὲ τὰ ἐναντία τέκνον τοῦ διαβόλου. Ἀλλὰ τοῦτο πρὸς τῷ ἀλογώτατον εἶναι οὐ δηλοῦται ἀπὸ τῶν ῥητῶν. Ἀπο-

---

1) I Joann. III, 6. — Edd. N. T. (cfr. pag. huj. not. 2.) πᾶς pro καὶ πᾶς atque οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.

2) In Cod. Reg. (item in ed. H.) deest καί. R.

3) Cod. Bodlej. recte ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ κ. τ. λ., Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam habet ὁ ἐν αὐτῶν οὐχ κ. τ. λ. R. — Huet. ad marg.: „scribas αὐτῷ μένων, ἤ· αὐτῷ ὤν."

4) Sic. Cod. Bodlej., Cod. Reg. (H. quoque) vero σημειώσῃ. R. — Cfr. I Joann. III, 6.

5) Ev. Joann. VIII, 41.

6) H. et R. ὅτε μὲν — διαβόλου, ὅτε κ. τ. λ.

7) δύνηται. Sic Cod. Bodlej., Cod. Reg. (item ed. H.) vero δύναται. R.

φαίνεται γὰρ ὁ Ἰωάννης, ὅτι „πᾶς¹) ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.“ Πᾶς τοίνυν ὁ γεννώμενος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· οὐ μὴν γέγραπται, ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου δικαιοσύνην οὐ ποιεῖ, ἀλλ' „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστί.“ Πάλιν οὐχὶ ὥσπερ εἴρηται· „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν·“ οὕτως ἀναγέγραπται· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι. Καὶ πρόσχες ταῖς διαφοραῖς τῶν προτάσεων, τίνα τρόπον μετὰ πάσης ἀκριβείας τῷ Ἰωάννῃ εἴρηνται, ὥστ' ἂν θαυμάσαι τινὰ, πῶς ἀλήπτως καὶ, ὡς ἂν εἴποιέν τινες, διαλεκτικῶς ἐξήνεγκεν αὐτὰς, μὴ²) τὰ ὅμοια προσενεγκάμενος περὶ τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως δ' ἂν ἐξήνεγκεν, εἰ ἐπεποιήκει, ὥσπερ τό· „ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν·“ οὕτως· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ἢ εἰ³) ὥσπερ ἀνέγραφεν, ὅτι „πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ·“ ἐπεποιήκει τό· πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου δικαιοσύνην οὐ ποιεῖ. Μήποτε δὲ καὶ τῷ· „ἐστίν·“ εἰρημένῳ ἐπὶ τοῦ⁴) ἐκ τοῦ διαβόλου, μὴ χρησάμενος ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ τῷ· „γεγεννημένος·“ ἀναγεγραμμένῳ ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, μὴ συγχρησάμενος ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου, πάνυ σοφώτατα ἐξέδωκεν; ἐτήρε γὰρ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ „γεγεννημένον“ τάξας ἐπ' αὐτοῦ· ὅπερ εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου

---

¹) I Joann. III, 9. — 8.

²) H. et R. in textu: *μὴ τὰ ὅμοια κ. τ. λ.*, H. in notis: „ita Cod. Reg. et Perion. et ita desiderat sententia; at Ferrar. (R. in notis: Cod. Bodlejan.) *καὶ τὰ ὅμοια κ. τ. λ.*

³) Cod. Bodlej. *εἰ*, Cod. Reg. (item ed. H.) *ὅτι*. R.

⁴) H. et R. *ἐπὶ τοῦ*.

εἴρητο,[1]) χεῖρον ἄν τι ἐνέφαινε παρὰ τό· „ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν.“ Ἀλλὰ καὶ εἴπερ, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου ἔταξε τό· „ἐστίν·[2]) ἐπεποιήκει ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔλαττον ἂν περὶ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ παρίστη, πολλῷ κρείττονος τυγχάνοντος τοῦ γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ Θεοῦ παρὰ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Φήσει δέ τις, ὅτι τινὰ τῶν κτισμάτων ἔστι μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐ μὴν γεγένηται ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντως ταῦτα ἐλάττονα ἔχει τάξιν ἐν τῷ παντὶ τῶν γεγεννῆσθαι λεγομένων ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γενόμενός γε κατὰ τὴν διαφορὰν, τουτέστιν ἐκ τοῦ διαβόλου[3]) ἢ γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ζητήσεις μήποτ᾽ ἐστί τις ὁ καὶ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου, ὅστις πάντως καὶ ἔστιν ἐκ τοῦ διαβόλου, οὐ πάντως τοῦ ὄντος ἐκ τοῦ διαβόλου γεγεννημένου· καὶ πάλιν ἔστι τις ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐ πάντως καὶ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκέτι δὲ παντὸς[4]) τοῦ ὄντος ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένου ἐκ τοῦ Θεοῦ. Χαρακτηρίζεται μέντοι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ τῷ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖν, διὰ τὸ σπέρμα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ μένειν, καὶ

---

[1]) Cod. Bodlej. εἴρητο, χεῖρον ἄν τι ἐνέφαινε, Cod. Reg. (item ed. H.) εἴρητο ἂν, τὶ (non τί) ἐνέφαινε. R.

[2]) H. et R. h. l. ἔστι, equid. ἐστίν h. l. et pag. 228. lin. 6. a fine scripsi, neque vero ἔστιν, respectu habito ad locum (cfr. I Joann. III, 8.), ex quo depromtum est.

[3]) Ferrar., quum vertat: *ac certe cum perveneris ad differentiam illam, quae est inter, esse ex diabolo, et inter, genitum esse ex Deo* etc. legisse videtur ἐκ τοῦ διαβόλου εἶναι, καὶ γεγεννῆσθαι κ. τ. λ. Probabilius tamen est, Ferrar., quum non tam ad seqq., quam ad praecedd. respexerit, minus recte locum interpretatum esse.

[4]) Ferrar., qui vertit: *et rursum num sit aliquis ex Deo, qui — sit natus; cum si sit aliquis ex Deo, non „omnino“ sit etiam natus ex Deo*, h. quoque loco πάντως legisse videtur.

ἀπὸ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἐνυπαρχούσης αὐτῷ ἐγγινομένου τοῦ μηκέτι δύνασθαι ἁμαρτάνειν. Καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις δὲ λέγεται τῆς ἐπιστολῆς· „ὅτι[1]) *πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει, ἀλλὰ ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ.“ Εἰ δὲ „ὁ γεννηθεὶς*[2]) *ἐκ τοῦ Θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ·“ ὁ μὴ τηρῶν ἑαυτὸν, ἵν' ὁ πονηρὸς αὐτοῦ μὴ ἅπτηται,*[3]) *οὐ γεγέννηται ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶς οὗ*[4]) *ἅπτεται ὁ πονηρὸς, οὗτος οὐ γεγέννηται ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἅπτεται δὲ ὁ πονηρὸς τῶν μὴ τηρούντων ἑαυτούς. Ἐπεὶ δὲ τοῖς περὶ*[5]) *τοῦ Ἀβραὰμ οὐδενὸς γενομένου μεταξὺ διαλείμματος ἐπιφέρεται τό· „ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·“ ἐζητοῦμεν μήποτε διὰ τὴν τῷ Ἀβραὰμ πρώτην δεδομένην ἐντολὴν τοῦτο ἀναγέγραπται. Ὁ πρῶτος δὲ χρηματισμὸς πρὸς αὐτὸν οὕτως ἔχει· „ἔξελθε*[6]) *ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω.“ Ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,*[7]) *ὅπερ οὐ πεποιήκασιν οἱ ἐλεγχόμενοι ἐπὶ τῷ μὴ ὑγιῶς εἰρηκέναι· „ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν.“ Εἰ γὰρ τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖ τὰ ἔργα*

---

[1]) I Joann. V, 18. — Edd. N. T. *ἀλλ' ὁ γεννηθείς* pro *ἀλλὰ ὁ γεγεννημένος* collata tamen linea 6. hujus paginae.

[2]) Cfr. not. 1. huj. pag. coll. I Joann. V, 18.

[3]) Huet. *ἅπτηται*, R. *ἅπτεται*.

[4]) H. recte *οὗ ἅπτεται*, R. min. accur. *οὐ ἅπτεται*.

[5]) Cod. Bodlej. *ἐπεὶ δὲ τοῖς περί*, Codd. Reg. (item ed. H. in textu) et Barberin. male: *ἐπεὶ δὲ τοὺς περί*. R. — Huet. ad marg.: „scrib. *πρὸς αὐτούς*, vel quid simile. Ferrar.“ — Ev. Joann. VIII, 41.

[6]) Genes. XII, 1. coll. pag. 215. not. 1.

[7]) R. *αὐτοῦ*, Huet. *αὐτοῦ*. — Ev. Joann. VIII, 39.

τοῦ Ἀβραὰμ, πρῶτον δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τῆς γῆς ἑαυτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας ἑαυτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ, καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν γῆν ἣν δείκνυσιν αὐτῷ ὁ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐλέγχονται, ὡς οὐκ ὄντες τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐξεληλυθότες ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν ὀνειδίζονται, ὡς ἔτι τοῦ πονηροῦ πατρὸς ὄντες, καὶ ἔτι ποιοῦντες τὰ ἐκείνου τοῦ πατρὸς ἔργα. Τούτων ἡμῖν εἰς τὸ ῥητὸν εἰρημένων, σαφῶς οἶμαι ἐλέγχεσθαι τοὺς νομίζοντας ἐντεῦθεν παρίστασθαι, ὅτι εἰσί τινες ἐκ κατασκευῆς υἱοὶ τοῦ διαβόλου.

14. „Εἶπον[1]) οὖν αὐτῷ· ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα, ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν.“ Ζητῶ μήποτε ἐλεγχθέντες ὡς οὐ τέκνα[2]) τοῦ Ἀβραὰμ πικρότερον ἀποκρίνονται οἱ λεγόμενοι πεπιστευκέναι αὐτῷ Ἰουδαῖοι, παρακεκαλυμμένως αἰνισσόμενοι ἐκ πορνείας γεγεννῆσθαι τὸν Σωτῆρα, ὡς εἰκὸς τοῦτο ὑπονοοῦντες τῷ μὴ παραδέχεσθαι τὴν διαβόητον καὶ τεθρυλλημένην αὐτοῦ γέννησιν[3]) ἐκ τῆς παρθένου. Καὶ γὰρ πάνυ μοι φαίνεται ἄλογον ταῦτα αὐτοὺς ἀποῤῥῖψαι τὰ ῥήματα πρὸς ἔπος· οὔτε γὰρ πρὸς τὰ πρότερα, οὔτε ἀκολούθως τοῖς ἑξῆς εἰρῆσθαι δύναται, ἢ ἁπλούστερον νοηθῆναι[4]) τό· „ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα“ τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε[5]) τὸν Θεὸν ὁ Σωτὴρ, οὐδένα ἄνθρωπον πατέρα

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 41. — Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. εἶπον αὐτῷ et οὐκ ἐγεννήθημεν. — Abhinc Ferrar. Tom. XXII. auspicatur. Huet.

[2]) ὡς οὐ τέκνα. In ed. Huet. deest οὐ, quod legitur in Cod. Bodlej. R.

[3]) Cod. Bodlej. γέννησιν, ed. Huet. γένεσιν. R.

[4]) Cod. Bodlej. νοηθῆναι, Cod. Reg. (item ed. H.) νοηθείη. R. — Ev. Joann. VIII, 41.

[5]) H. in textu ἔλεγον, ad marginem: „scrib. ἔλεγε. Ferrar.“

εἶναι ἑαυτοῦ ὁμολογῶν διὰ τό· „ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα·“ εἰκὸς αὐτοὺς ἐπιφέρειν πάλιν προσκρούοντας τό· „ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν·“ ὡσεὶ ἔλεγον· ἡμεῖς μᾶλλον ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεὸν, ἤπερ σὺ, ὁ φάσκων μὲν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, ἐκ πορνείας δὲ γεγεννημένος, καὶ διὰ τὸ αὐχεῖν τὸ ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι λέγων ἕνα πατέρα ἔχειν μόνον, τὸν Θεόν· τῶν ὁμολογούντων[1]) *τὸν πατέρα Θεὸν, οὐκ ἀρνουμένων καὶ ἄνθρωπον πατέρα. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὅτι αὐτὰ οὕτω νοούμενα οὐ δύναται εἶναι ῥήματα τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ Ἰουδαίων. Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι εἰρημένου ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρὸς αὐτοὺς λόγου τοῦ· „ἐὰν*[2]) *ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστὲ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν·“ ὡς καὶ δυναμένων αὐτῶν μένειν ἐν τῷ Ἰησοῦ λόγῳ καὶ μὴ μένειν, οὐκ ἀδύνατον ἦν τινας ἐκ τῶν ἐλεγχομένων*[3]) *μὴ μεμενηκέναι αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ μὴ μείναντας πικρότερον καὶ προσκρουστικῶς εἰρηκέναι τό· „ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα,*[4]) *ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν.“ Δοκεῖ δέ μοι, ὅτι καὶ φιλονεικότερον ἀπεκρίναντο· εἰπόντες γὰρ πρότερον· „σπέρμα*[5]) *Ἀβραάμ ἐσμεν·“ καὶ οἷον τοῦτο τρανότερον ὁμολογήσαντες διὰ τοῦ· „ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν·“ ἀκούσαντες πρὸς*

---

[1]) R. in notis: „Ferrar. (qui vertit: *fatentibus alioqui nobis*) legebat (?) *ἡμῶν ὁμολογούντων.*“ — Salva profecto est lectio, modo praecedd. recte respiciantur. Si quid mutandum foret, *αὐτῶν* (cfr. lin. 2. pag. huj.) pro *τῶν* scripserim.

[2]) Ev. Joann. VIII, 31. 32.

[3]) Cod. Bodlej. *ἐκ τῶν ἐλεγχομένων*, Codd. Reg. (quem H. sequit.) et Barberin. *ἐκ τῶν ἐλέγχων*. R.

[4]) Cod. Bodlej. *γεγεννήμεθα*, Cod. Reg. (item ed. H. h. l.) *γεγενήμεθα*. R. — Cfr. ev. Joann. VIII, 41.

[5]) Ev. Joann. VIII, 33. — 39. coll. propter *ποιεῖτε* pag. 194. not. 4. et pag. 204. not. 1. 2. 4. — 41.

τοῦτο τό· „εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε·“ μείζονα τοῦ Ἀβραὰμ ὁμολογοῦσιν ἑαυτῶν εἶναι τὸν πατέρα λέγοντες· „ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν.“ Τάχα δὲ διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων τινὰς μὲν εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου, ἑτέρους[1]) δὲ γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ Θεοῦ, πάντας ἂν ὑγιῶς λέγομεν τοὺς μὴ γεγεννημένους ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐκ πορνείας γεγεννῆσθαι. Οὐ γὰρ ἐκ νύμφης, ἀλλ' ἐκ πόρνης τῆς ὕλης οὓς γεννᾷ[2]) ὁ διάβολος ἢ ποιεῖ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, οἵτινες καὶ τοῖς σωματικοῖς προσπεπονθότες καὶ προσηλωμένοι κολλῶνται τῇ πόρνῃ ὕλῃ, γενόμενοι πρὸς αὐτην ἓν σῶμα, τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένων[3]) ἀφισταμένων τῆς πόρνης ὕλης, καὶ κολλωμένων τῷ κυρίῳ καὶ ἑνουμένων τῷ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἣν ἔκτισεν[4]) ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἵνα γένωνται πρὸς αὐτὴν ἓν πνεῦμα· „ὁ[5]) μὲν γὰρ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.“

15. „Εἶπεν[6]) αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω.“ Ἐπείπερ οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες χρῶνται τῷ ῥήματι τούτῳ,[7]) διηγούμενοι αὐτό· ὅτι ὡς οἰκεῖον ἂν ὑμῶν καὶ ἀδελφὸν ἐπέγνωτέ με, ἀλλὰ καὶ ὡς ἴδιον

---

[1]) Ed. Huet. min. accurate ἑτέροις.

[2]) H. et R. in textu: ὕλης οὓς γεννᾷ, H. ad marg.: „Ferrar. ὕλης γεννᾷ.“ — R. in notis: „„Ferrar. legebat (?) ὕλης γεννᾷ οὓς γεννᾷ. — Ferrar. vertit: *non enim ex sponsa, sed ex meretrice materia gignit, vel creat diabolus eos, qui ab ipso sunt.*

[3]) Ed. Huetiana γεγενημένων.

[4]) Proverb. VIII, 22. coll. pag. 157. not. 2. et 3.

[5]) I Cor. VI, 16. 17.

[6]) Ev. Joann. VIII, 42. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. εἶπεν οὖν αὐτοῖς κ. τ. λ.

[7]) Deest τούτῳ in ed. Huetiana.

ἠγαπήσατε ἂν ἐμὲ, εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν· ἐπαπορητέον οὕτως πρὸς αὐτούς· ἦν ὅτε Παῦλος ἐμίσει τὸν Ἰησοῦν, ἐμίσει δὲ αὐτὸν ὅτε ἐπόρθει καὶ ἐδίωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀληθεύων γε ἔλεγεν αὐτῷ ὁ πρῶτος χρηματισμός· „Σαούλ! Σαούλ! τί με[1]) διώκεις;" Εἶπεν[2]) οὖν ἀληθὲς τό· „εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ·" δῆλον ὅτι καὶ τὸ τούτῳ ἀντιστρέφον ἐστὶν ὑγιές· εἰ μὴ ἠγαπᾶτέ με, οὐχὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν. Οὐκοῦν τῶν μὴ ἀγαπώντων τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς πατήρ· Παῦλος δὲ ἦν ὅτε οὐκ ἠγάπα τὸν Ἰησοῦν, ἦν ἄρα καιρὸς ὅτε ὁ Θεὸς Παύλου πατὴρ οὐκ ἦν. Οὐ φύσει ἄρα Παῦλος Θεοῦ υἱὸς ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονε Θεοῦ υἱὸς, ὅτε καὶ ὑγιῶς ἂν προσελάβομεν[3]) τὸ ἀκόλουθον τῷ ἡγουμένῳ τοῦ συνημμένου λέγοντος· ὅτι, ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς, ὦ Παῦλε, πατήρ σού ἐστιν, ἀγαπᾷς ἄρα τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν χρόνων τῆς πίστεως Παύλου ἀληθοῦς ὄντος τοῦ· „εἰ ὁ Θεὸς[4]) πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ·" ὑγιῶς ἦν προσλαβεῖν οἱονεὶ λέγοντα τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ μὴν ἐμὲ οὐκ ἀγαπᾷς, οὐκ ἄρα ὁ Θεὸς πατήρ σού ἐστιν, ὦ Παῦλε. Πότε δὲ ὁ Θεὸς πατὴρ γίνεταί τινος, ἢ ὅταν[5]) τηρήσῃ τις τὰς ἐντολάς; δι' ἃς οὐ πρότερον ὤν τις υἱὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς γίνεται αὐτοῦ υἱός· ὅτε καὶ ὁ πατὴρ εἰς ἀναγέννησιν ἄγων τοῦτον, ὡς υἱὸς[6])

---

[1]) Act. IX, 4.

[2]) H. et R. in textu *εἶπεν οὖν*, R. magis recte in notis: „lego *εἴπερ οὖν*." — Ev. Joann. VIII, 42.

[3]) Legebat Ferrar. (vertendo: *assumeremus*) *προσλάβωμεν*. R.

[4]) Ev. Joann. VIII, 42.

[5]) Ed. Huet. minus accurate *ὅσαν*.

[6]) Ferrarius, quum vertat: *quasi pater ipsius efficitur*, min. recte legisse videtur *πατήρ* pro *υἱός*. Cfr. sqq., inprimis quae leguntur pag. 235. lin. 9. 10. 19. sqq.

αὐτοῦ γίνεται, καὶ χρηματίζει[1]) τοιούτου πατήρ. Ἔστι δὲ προσαχθῆναι εἰς ταῦτα ἀπὸ τῶν οὕτως ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ γεγραμμένων· „ἠκούσατε[2]) ὅτι ἐῤῥέθη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν[3]) τοῦ ἐν οὐρανοῖς.“ Πρόσχες γὰρ τῷ· „ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς·“ ἐμφαίνοντι ὅτι οὐ πρότερόν τις ὢν υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς γίνεται αὐτοῦ υἱός. Ἐπιμελῶς δὲ τηρήσας καὶ περὶ τοῦ προσκειμένου τῷ· „τοῦ πατρός·“ ὅπερ ἐστίν· „ὑμῶν·“ γέγραπται γάρ· „ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν·“ ζητήσεις πότερον[4]) ἁπλούστερον εἴρηται, ἢ τῶν ἀντιγράφων ἡμαρτημένων πρόσκειται τό· „ὑμῶν·“ οὐδὲν γὰρ ἂν ἐζητήσαμεν,[5]) εἰ ἐγέγραπτο· ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ μάλιστα ἐπεὶ δοκεῖ μάχην περιέχειν τὸ γίνεσθαι υἱόν τινα, οὐχ ἁπλῶς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου πατρός. Εἰ μὲν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ ἐστιν, οὐχ ὕστερον γίνεται αὐτοῦ υἱός· εἰ δὲ γίνεται αὐτοῦ υἱὸς, οὐκ ἦν αὐτοῦ πατήρ. Ἅμα δὲ ἐπιστήσεις διὰ τό· τινὰς μὲν τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων λέγεσθαι δούλους τοῦ Θεοῦ, ἑτέρους δὲ χρηματίζειν αὐτοῦ υἱούς· μήποτε οὐχ ἡ τυχοῦσα ἐντολὴ, ἀλλά τινα κατ' ἐξαίρετον κατορθούμενα ποιοῦσι γενέσθαι υἱὸν Θεοῦ τὸν κατορθώσαντα. Πολλῶν γοῦν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εἰρημένων παρατήρει τό· „ὅπως γένησθε υἱοὶ

---

[1]) καὶ χρηματίζει. Sic Cod. Bodlej., in Cod. autem Reg. (item in textu ed. II.) deest καί. R. — Huet. in marg.: „scribas χρηματίζει τε, vel καὶ χρηματίζει.“

[2]) Matth. V, 43. 44. 45. coll. pag. 225. not. 3.

[3]) H. recte ὑμῶν, R. h. l. ἡμῶν.

[4]) Ed. Huetiana minus recte πότε τόν.

[5]) Ed. Huet. ἂν ἐζητήσαμεν, in ed. R. deest ἄν.

τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς·" ὃ ἐπιφέρεται[1]) τῷ· „ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· ἀγαπᾶτε[2]) τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς." Καὶ γὰρ ἐμφαίνεται ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοιότης καὶ μίμησις αὐτοῦ, ἀγαπῶντος τὰ ὄντα πάντα καὶ μηδὲν βδελυσσομένου ὧν ἐποίησε, καὶ φειδομένου πάντων — ἐπείπερ αὐτοῦ τοῦ φιλοψύχου δεσπότου ἐστὶ τὰ πάντα — ἐν τῷ ἀγαπῶντι τοὺς ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ προσευχομένῳ ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτόν. Πῶς δ' ἂν ἁρμοστὸν ἦν ἐπιφερόμενον τό· „ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς·" τῷ· „ἐῤῥέθη·[3]) οὐ μοιχεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ·" καὶ τοῖς περὶ τῆς ἀπωλείας ἑνὸς τῶν μελῶν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ὅλον εἰς γέενναν ἀπελθεῖν τὸ σῶμα; Ἀλλὰ καὶ εἰ ἐπεφέρετο τῷ· „ἐῤῥέθη[4]) τοῖς ἀρχαίοις· οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως·" „ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" πολλὴν ἂν αὐτόθεν ἐνεποίησε προσκοπήν. Νυνὶ δὲ ὥσπερ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατὴρ ἀνατέλλει[5]) τὸν ἥλιον ἐπὶ πονη-

---

[1]) Cod. Bodlej. ὃ ἐπιφέρεται, in Cod. Reg. (item in ed. H.) deest ὅ. R.

[2]) H. et R. h. l. ἀγαπήσατε. Cfr. pag. 226. not. 1. et 2. coll. pag. 235. not. 2.

[3]) Matth. V, 27. 28. coll. Exod. XX, 14. — Ed. Knapp. vers. 27. ἐῤῥέθη (τοῖς ἀρχαίοις)· οὐ κ. τ. λ., ed. Lachm. ἐρρήθη· (cfr. pag. 225. not. 3.) οὐ κ. τ. λ. — Vers. 28. edd. N. T. ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, in fine ejusd. vers. ed. Knapp. καρδίᾳ αὐτοῦ, ed. Lachm. καρδίᾳ αὐτοῦ.

[4]) Ibidem V, 33. 34. coll. Exod. XX, 7. — Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. ἐρρήθη (cfr. pag. huj. not. 3.). — Matth. V, 45. coll. propter ἐν τοῖς οὐρανοῖς pag. 225. not. 3.

[5]) Matth. V, 45.

ρους καὶ ἀγαθοὺς, οὕτως ἕκαστος τῶν υἱῶν [1]) τοῦ Θεοῦ οἱονεὶ ἥλιον ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀγάπην ἔχων, ταύτην ἀνατέλλει καὶ ἐπὶ πονηροὺς, ἐπὰν ἀγαπήσῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἐχθρούς. Καὶ πάλιν ὥσπερ βρέχει [2]) ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, οὕτως οἱονεὶ ὑετόν τινα τὴν προσευχὴν ὁ ἅγιος καταπέμπει ἐπὶ τοὺς κάτω που τυγχάνοντας, διὰ τὸ διώκειν αὐτὸν καὶ περὶ τῶν τοιούτων προσευχόμενος. Ταῦτα μὲν εἰς τὸ ὑποπεσὸν ἡμῖν τρανωθῆναι, τό· „εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, [3]) ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ.“

16. Ἴδωμεν δὲ καὶ τό· „ἐγὼ [4]) ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω·“ εἰς ὃ χρήσιμόν μοι φαίνεται παραθέσθαι τὸ ἐκ Μιχαίου οὕτως ἔχον· „ἀκούσατε, [5]) λαοὶ, λόγους, καὶ προσεχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ· καὶ ἔσται κύριος ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. Διότι, ἰδοὺ, κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου ἑαυτοῦ, καὶ καταβήσεται, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ αἱ κοιλάδες τακήσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, καὶ ὡς ὕδωρ καταφερόμενον ἐν καταβάσει.“ Καὶ ὅρα μήποτε ἰσοδυναμεῖ τό· „ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Θεοῦ·“ τῷ· „κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ·“

---

1) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam τὸν υἱόν, Cod. Bodlejan. (item H. in marg. Ferrario duce) vero ut in nostro textu, et sic legit Ferrar. in suo Codice. R.

2) Matth. V, 45.

3) Ev. Joann. VIII, 42. — H. et R. h. l. ἦν post ὑμῶν omittunt. Equidem adjeci, tum propter alia loca, quibus H. et R. constanter ἦν exhibent, tum propterea, quod facillime propter primam literam voc. seq. ἠγαπᾶτε excidere potuerit.

4) Ev. Joann. VIII, 42. — Mich. I, 2. 3. 4. — LXX. interpretes vers. 2. καὶ ἔσται κύριος κύριος ἐν κ. τ. λ. — Iidem vers. 3. τόπου αὐτοῦ, et vers. 4. ὡσεὶ κηρός.

5) H. recte ἀκούσατε, R. ἀκούσα.

ἐπεὶ ὅτε ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων πρὶν ἑαυτὸν κενῶσαι, οἱονεὶ τόπος αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεός. Καὶ εἴ τίς γε νοήσαι τὸν πρὸ τοῦ κενῶσαι ἑαυτὸν ἐν τῇ προηγουμένῃ ὑπάρχοντα Θεοῦ μορφῇ, ὄψεται τὸν μηδέπω ἐξεληλυθότα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ υἱὸν αὐτοῦ, καὶ κύριον τὸν μηδέπω ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ τόπου ἑαυτοῦ. Ἐπὰν δὲ ἐκείνῃ τῇ καταστάσει τοῦ υἱοῦ συγκρίνῃ τὴν[1]) ἐκ τοῦ ἀνειληφέναι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἑαυτὸν κενώσαντα, συνήσει πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε καὶ ἧκε πρὸς ἡμᾶς, καὶ οἱονεὶ ἔξω γεγένηται τοῦ πέμψαντος αὐτόν· εἰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν μόνον ὁ πατὴρ, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἐστι, καὶ ἔστιν ἐν τῷ υἱῷ, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. Καὶ εἰ μὴ κατ' ἄλλον γε τρόπον νοήσαις εἶναι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, ὡς ἦν πρὶν ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δόξει περιέχειν μάχην τὸ καὶ ἐξεληλυθέναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι τὸν ἐξεληλυθότα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἔτι ἐν τῷ Θεῷ. Ἄλλοι δὲ τό· „ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ·“ διηγήσαντο ἀντὶ τοῦ· γεγέννημαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· οἷς ἀκολουθεῖ ἐκ τῆς οὐσίας φάσκειν τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, οἱονεὶ μειουμένου καὶ λείποντος τῇ οὐσίᾳ, ᾗ πρότερον εἶχε, τοῦ υἱοῦ, ἐπὰν γεννήσῃ[2]) τὸν υἱὸν, ὡσεὶ νοήσαι τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκυμόνων. Ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ σῶμα λέγειν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, καὶ διῃρῆσθαι τὸν πατέρα, ἅπερ ἐστὶ δόγματα ἀνθρώπων, μηδ' ὄναρ φύσιν ἀόρατον καὶ ἀσώματον πεφαντασμένων, οὖσαν κυρίως οὐσίαν. Οὗτοι δὲ δῆλον ὅτι ἐν σωματικῷ τόπῳ δώσουσι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν τόπον ἐκ τόπου ἀμείψαντα σωματικῶς ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ, καὶ οὐχὶ κατάστασιν ἐκ καταστάσεως, ὥσπερ ἡμεῖς ἐξειλήφαμεν.

---

[1]) H. et R. *τήν* respectu habito ad *καταστάσει*, non *τόν*.

[2]) H. et R. *γεννήσει*. Ferrar.: *quando generavit*.

17. „Οὐδὲ[1]) γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε.“ Ταῦτα νομίζω λέγεσθαι, ὥς τινων ἀφ' ἑαυτῶν ἐρχομένων, καὶ μὴ ἀπεσταλμένων ἀπὸ τοῦ πατρός. Περὶ μὲν οὖν ἀνθρώπων τοιούτων, διδασκαλίαν[2]) ἢ προφητείαν ὑπισχνουμένων, διδασκόμεθα καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱερεμίου,[3]) ἔνθα γέγραπται· „οὐκ ἀπέστελλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον.“ Εἰ δὲ καὶ δυνάμεις τινὲς μὴ ἀποστελλόμεναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἔρχονται πρὸς ἀνθρώπους ἐπιστήσεις, καὶ εἴ τινες ἐν αὐταῖς εἰσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξεληλυθυῖαι καὶ τούτῳ ἡμαρτηκυῖαι τῷ μὴ ἀπεστάλθαι ἀπ' αὐτοῦ. Οὐκ ἀζήτητον δὲ ἑκατέρον τὸν τόπον καὶ εἰς τὸν περὶ ψυχῆς λόγον· τάχα γὰρ ἡ μὲν τοῦ Ἰησοῦ[4]) ψυχὴ ἐν τῇ ἑαυτῆς τυγχάνουσα τελειότητι ἐν Θεῷ καὶ τῷ πληρώματι ἦν, καὶ ἐκεῖθεν ἐξεληλυθυῖα, τῷ ἀπεστάλθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀνέλαβε τὸ ἐκ τῆς Μαρίας σῶμα. Ἄλλαι δὲ οὐχ οὕτως ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν οὐκ ἀπεσταλμέναι, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ θείου βουλήματος προπεμφθεῖσαι.

18. „Διὰ[5]) τί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν.“ Αἴτιον, φησὶν, ἐστὶ τοῦ ὑμῖν μὴ γινώσκεσθαι τὴν ἐμὴν λαλιὰν τὸ μὴ δύνασθαι ὑμᾶς ἀκούειν τοῦ λόγου μου. Πρότερον οὖν δύναμιν περιποιητέον ἀκουστικὴν τοῦ θείου λόγου, ἵνα μετὰ τοῦτο οἷοί τε γενώμεθα καὶ γινώσκειν πᾶσαν τὴν Ἰησοῦ λαλιάν· ἔξεστι γὰρ πρότερον οὐ δυνάμενον ἀκούειν τὸν λόγον Ἰησοῦ ὕστερον φθάνειν ἐπὶ

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 42.

[2]) H. et R. διδασκαλείαν.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H.) Ἱερεμία. R.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) τοῦ υἱοῦ. R. — Huet. ad marginem: „Ferrar. Ἰησοῦ.“

[5]) Ev. Joann. VIII, 43. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. διατί.

τὸ ἀκούειν δύνασθαι αὐτῶν,[1]) ἐπεὶ καὶ, ὅσον μὲν οὐδέπω ἰάθη τις τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος τῷ κωφῷ· „διανοίχθητι·"[2]) οὐ δύναται ἀκούειν. Ἐπὰν δὲ λυθῇ ὁ αἴτιος τῆς κωφότητος σύνδεσμος, τότε ἀκούειν τις οἷος ἔσται τοῦ Ἰησοῦ ὅτε καὶ γινώσκειν δύναται αὐτοῦ τὴν λαλιάν· ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ νομίζοντες καὶ διὰ τοῦτο συνίστασθαι τὸν περὶ φύσεως[3]) λόγον, πότερον ἐδύναντο ἔτι κωφοὶ ὄντες ἀκούειν, οὓς ὕστερον ἰάσατο, ἢ οὐκ ἐδύναντο; Σαφοῦς δὲ ὄντος τοῦ „οὐκ ἐδύναντο," δῆλον ὅτι ἔξεστι μεταβαλεῖν ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἀκούειν τῶν Ἰησοῦ λόγων ἐπὶ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, καὶ οὐ διὰ φύσιν ἀνιάτως ἔχουσαν, ὅτε οὐ δύναταί τις ἀκούειν· καὶ μάλιστα ταῦτα προσακτέον τοῖς ἑτεροδόξοις, χαίρουσι ταῖς ἀλληγορίαις, καὶ ἀνάγουσι τὴν περὶ τῶν ἰάσεων ἱστορίαν ἐπὶ τὰς τῆς ψυχῆς θεραπείας, ἀπολυομένης ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας. Νομίζω δὲ τὸ μὲν „ἀκούειν" νῦν ἐπὶ τοῦ συνιέναι τάσσεσθαι τῶν λεγομένων, τὸ δὲ „γινώσκειν" ἐπὶ τοῦ καταλαμβάνοντα συγκατατίθεσθαι, τῷ φωτὶ τῆς περὶ τῶν λεγομένων γνώσεως πεφωτισμένον.[4]) Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει αἰτίαν

---

[1]) H. et R. *αὐτῶν*, quanquam *τὸν λόγον* habent. Ferrar., quum vertat: *qui antea non valebat audire sermones*, etc. legit: *τῶν λόγων*.

[2]) Marc. VII, 34.

[3]) Huet. in notis, quae R. quoque affert: „legendum (?) fortasse *φύσεων*. Supra pag. 233. lin. 3. a fine: *οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες*, et ita Ferrarius. At Origenes tamen (ita recte pergit) in ep. ad Rom. cap. 25. (cfr. pag. 91. lin. 12. ex ed. Spencer.) Philocaliae: *κἂν πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ φύσεως ἄτοπον* (ed. Spencer. *ἀτόπως*) *λόγον*."

[4]) H. et R. in textu *πεφωτισμένων*, H. in margine: „scribas *πεφωτισμένον*. Ferrar. (qui vertit: *pro eo, qui percipiens assentitur, illustratus luce cognoscendi*

ἀποδίδοσθαι τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἀκούειν τὸν Ἰησοῦ λόγον,[1]) μηδὲ γινώσκειν αὐτοῦ τὴν λαλιὰν ἐν τῷ· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ.“ Αὐταῖς γοῦν λέξεσί φησι· „„διατί οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν; ἢ ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ;““ ἀντὶ τοῦ· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου· φανερῶν[2]) αὐτοῖς λοιπὸν τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ προελέγξας αὐτοὺς, ὅτι οὔτε τοῦ Ἀβραάμ εἰσι τέκνα· οὐ γὰρ ἂν ἐμίσουν αὐτόν· οὐδὲ τοῦ Θεοῦ, διὸ οὐκ ἠγάπων αὐτόν. Καὶ εἰ μὲν τό· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ·“ ἐξεδέχετο ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διηγησάμεθα, καὶ ἔλεγε· διὰ τὸ ἔτι ὑμᾶς εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου, οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν· κἂν παραδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν. Νυνὶ δὲ δῆλός ἐστιν ὁμοουσίους τινὰς τῷ διαβόλῳ λέγων ἀνθρώπους, ἑτέρας, ὡς οἴονται οἱ ἀπ' αὐτοῦ, οὐσίας τυγχάνοντι παρ' οὓς καλοῦσι ψυχικοὺς ἢ πνευματικούς.

19. „Ὑμεῖς[3]) ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν[4]) θέλετε ποιεῖν.“ Ἀμφίβολος ἡ λέξις ἐστί· δηλοῦται γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἓν μὲν, ὡς ἄρα ἔχει ὁ διάβολος πατέρα, ἐξ οὗ πατρὸς,

---

ea).“ — R. in notis: „„in margine Cod. Bodlej. legitur ex conjectura πεφωτισμένον.““

[1]) H. in textu τὸν Ἰησοῦν (non Ἰησοῦ) λόγον, in margine: „Ferrar. τῶν Ἰησοῦν λόγων.“ — Ev. Joann. VIII, 44.

[2]) Cod. Bodlej. (H. ad marg. duce Ferrar.) φανερῶν, Cod. Reg. (H. in textu) male φανερόν. R. — Huet. in notis: „Ferrar. legit φανερῶν, quod rectum est; at legebat Perion.: φανερὸν (?) αὐτοῖς λιπών, quae eodem (?) recidunt.“

[3]) Ev. Joann. VIII, 44. — Abhinc Ferrar. Tom. XXIII. auspicatur. Huet.

[4]) Ed. Huetiana min. recte ἡμῶν.

ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ, ἐμφαίνονται εἶναι οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος· ἕτερον δὲ, ὃ βέλτιόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦδε τοῦ πατρός ἐστε, καθ' ὃν κατηγορεῖται τὸ „διάβολος.“ Ἀμφίβολον μὲν οὖν ἂν τὸ λεγόμενον, καὶ εἴπερ εἴρητο τὸ πρότερον ἄρθρον τὸ „τοῦ,“ πλὴν μᾶλλον ἀνεφαίνετο σαφέστερον τὸ βούλημα τοῦ ῥητοῦ. Μέντοι γε ὁ συναγορεύων τὸ [1]) εἶναί τινα τοῦ διαβόλου πατέρα, οὗ υἱοὺς δόξει λέγειν τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐστὶ, χρήσεται τῷ ἐπιφερομένῳ οὕτως [2]) ἔχοντι· „ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ·“ καὶ φήσει [3]) ψεῦδος μὲν εἶναι τὸν διάβολον, ἄλλον δὲ παρὰ τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα. Ἀλλ' οὐχ ὑγιῶς τοῦτο λεχθήσεται· μᾶλλον γὰρ τὸ ψεῦδος ἐφαρμόσει τῷ ἐναντίῳ τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ [4]) εἰμι ἡ ἀλήθεια·“ λέγω δὲ τῷ ἐναντίῳ Χριστοῦ, ᾧ [5]) ψεύστης ἐστὶν ὁ πατὴρ, ὁ διάβολος ὤν. Ἀλλ' εἰκός τινα προσκόψειν τῷ ψεῦδος εἶναι τὸν ἀντίχριστον, οὐκ ἔτι ψεκτὸν ἐσόμενον, ἐὰν τῇ ὑποστάσει ἕτερον μηδὲν ψεῦδος ᾖ. Πρὸς ὃν παραθέμενος τό· „ἀπώλεια [6]) ἐγένου, καὶ οὐχ ὑπάρξεις εἰς τὸν αἰῶνα·“ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περί τινος διὰ τὴν κακίαν μεταβεβληκότος εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἀπώλειαν, καθ' ὁμοιότητα πα-

---

[1]) Huetius τῷ εἶναί τινα κ. τ. λ.

[2]) οὕτως. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej. R. — Ev. Joann. VIII, 44.

[3]) H. et R. in textu καί φησι, H. tamen ad marg., R. in notis: „Ferrar. legebat φήσει.“

[4]) Ev. Joann. XIV, 6.

[5]) ἐναντίῳ Χριστοῦ, ᾧ. Ita Cod. Bodlejan., et sic legit Ferrarius; Cod. vero Reg. (item ed. Huet.) ἀντιχρίστῳ, οὗ. R.

[6]) Ezech. XXVIII, 19. — LXX. interpretes ὑπάρξεις ἔτι εἰς κ. τ. λ. — Huet. paulo post h. l. Ἐζεκιήλ.

ραμυθήσῃ[1]) καὶ τὸ περὶ τοῦ ψεύδους οὐκ[2]) εἶναί τινα τῇ ὑποστάσει ἐκ κατασκευῆς, ἀλλὰ ἐκ μεταβολῆς καὶ ἰδίας προαιρέσεως, τοιοῦτον δὲ γεγενημένον,[3]) καὶ οὕτως, ἵνα καινῶς ὀνομάσω, πεφυσιωμένον. Οὐ φεύγων[4]) γοῦν τις ὡς ἄτοπον τὸ φάσκειν, εἶναι ψεῦδος τὸν ἀντίχριστον, ἐρεῖ καὶ πᾶσιν ἐφαρμόζειν τοῖς ψευδομένοις τό· „ὅταν[5]) λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ·“ τὸ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ψευδομένων ψεῦδος ἐπὰν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων τοῦ ψεύδους λαλεῖ. Ἀλλὰ καὶ τό· „ψεύστης[6]) ἐστὶν ὁ πατὴρ αὐτοῦ·“ ἂν ἐνέγκῃ[7]) ἐπὶ τὸ,[8]) ἕκαστον τὸν προφερόμενον ψεῦδος ἐκ στόματος ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι οὗ λαλεῖ ψεύδους, καὶ οὐκ ἀπίθανός τε ἔσται ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς παρακείμενα τῇ ἀμφιβολίᾳ τοῦ ἐκκειμένου ἡμῖν ῥητοῦ[9]) εἰρήσθω.

---

1) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) παραμυθήσει. R. — H. in margine: „scribas παραμυθήσῃ.“

2) In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest οὐκ. R. — Huet. ad marginem: „scrib. οὐκ εἶναί τινα. Ferrar. et Perion.“

3) Huet. itemque Ferrar. (*factum fuisse*) recte γεγενημένον, R. vero γεγεννημένον.

4) Οὐ φεύγων. In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest οὐ. R. — Huet. in notis: „Cod. Reg. et Perion. φεῦγων γοῦν τις κ. τ. λ. At Ferrar. legit: μὴ φεύγων γοῦν τις κ. τ. λ., quod appositum est ad loci hujus sententiam.“

5) Ev. Joann. VIII, 44.

6) Sic H. et R. h. l. omisso καί ante ὁ πατήρ. Cfr. pag. 242. not. 2. coll. ev. Joann. VIII, 44.

7) Cod. Bodlej. recte ἂν ἐνέγκῃ, Cod. Reg. (item ed. H.) ἀνενέγκει. R.

8) Ed. Huetiana ἐπὶ τόν.

9) Cod Bodlej. optime ῥητοῦ, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) insulse ἐκ τοῦ. R. — Huet. in margine: „scribas ῥητοῦ, vel τόπου.“

20. Ἐπεὶ δὲ διηγούμενοι τό· „ὑμεῖς[1]) ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·“ προλαβόντες καὶ εἰς τοῦτο εἰρήκαμεν, πολλαχόθεν τὸν[2]) φανέντα ἡμῖν εἰς τὴν διήγησιν χρήσιμα συναγαγόντες, οὐκ εὐλόγως νῦν προσδιατρίψομεν τῷ τόπῳ. Πλὴν εἴ τις τῷ ποιεῖν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγέννηται, καὶ μὴ κατήργησε τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου γένεσιν ἐξ ἑαυτοῦ, οὗτος οὐ μίαν, ἀλλὰ πλείονας ἐπιθυμίας τοῦ τοιούτου πατρὸς ποιεῖν ἐθέλει· καὶ τῶν ἐν παντὶ υἱῷ διαβόλου ἐπιθυμιῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ διαβόλῳ ἐπιθυμιῶν γεννωμένων, σαφὲς ὅτι αἱ ἐκείνου ἐπιθυμίαι φρόνημα ὕλης εἰσὶ καὶ φθορᾶς, ἃς κυρίως ἔχθρας εἴποι τις ἂν εἶναι πρὸς Θεόν. Φόνους μὲν οὖν καὶ ἀδικίας καὶ πλεονεξίας φάσκειν[3]) εἶναι τὰς ἐκείνου ἐπιθυμίας, γεννώσας ἐν υἱοῖς αὐτοῦ παραπλησίως ταύταις ἐπιθυμίας, οὐκ ἀπεμφαίνει· ἀλλὰ καὶ γενικῶς[4]) ἀκαθαρσίας τῇ φύσει ἐναντίας τυγχανούσας τῇ καθαρότητι λέγειν εἶναι τὰς ἐκείνου ἐπιθυμίας, ἀφ᾽ ὧν αἱ πρὸς τὰ ἀκάθαρτα ἐπιθυμίαι γίνονται τέκνοις τοῦ διαβόλου, οὐ δυσπαράδεκτόν ἐστι τόδε· καὶ πορνείαν[5]) λέγειν εἶναι τὴν ἐκείνου ἐπιθυμίαν, ἢ μοιχείαν, ἢ παιδοφθορίαν, ἢ μαλακίαν,[6]) οὐκ εὐχερῶς[7])

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 41.

[2]) H. et R. τὸν φανέντα, neque vero, ut Ferrar. legit, τὰ φανέντα.

[3]) Cod. Bodlej. (H. in marg.) φάσκειν, Cod. Reg. (H. in textu) φάσκῃ. R.

[4]) Ed. Huetiana γεννικῶς.

[5]) Ed. Huet. minus recte πορνείας.

[6]) Cod. Bodlej. μαλακίαν, Cod. Reg. (item ed. H.) μαλακότητα. R.

[7]) H. et R. in textu οὐκ εὐχερῶς, H. tamen recte ad marg.: „scribas εὐχερῶς. Ferrar. (qui vertit: facile quis etiam admiserit.)“ — Idem fere R. statuit in notis: „„Pro οὐκ εὐχερῶς legendum οὐ δυσχερῶς, vel delenda particula negativa οὐκ.““

ἂν τις παραδέξοιτο, κἂν ἀπορῇ, πῶς αἱ ἐπιθυμίαι αὗται ἐν ἀνθρώποις ἀπὸ τῶν ἐν ἐκείνῳ γίνονται ἐπιθυμιῶν, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, οἱονεὶ καθολικοῦ τινος παρισταμένου περὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιθυμιῶν, ὡς ἄρα θέλουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς αὐτῶν ποιεῖν, ὥστε πάντα, ἃ ἐπιθυμοῦσι παρανόμως, πρότερον ἐπιθυμίας εἶναι τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τό· „καὶ [1]) τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν." Λεκτέον δὲ πρὸς ταῦτα, ὅτι ὁ διάβολος ἐπιθυμεῖ φθαρῆναι τόνδε, φέρε εἰπεῖν, τὸν παῖδα, καὶ μοιχευθῆναι τήνδε, καὶ πορνεῦσαι τούςδε, καὶ τούτων ἐπιθυμῶν ἐμποιεῖ τοῖς δυναμένοις αὐτῷ ὑπηρετήσασθαι ἐπιθυμίαν τοῦ ποιῆσαι, ἅπερ ἐκεῖνος ἐνεργῆσαι βούλεται, ὥστ᾽ ἂν κατὰ τοῦτο τὸν ἐνεργοῦντα τὴν πορνείαν, ἢ τὴν μοιχείαν, πρότερον λέγειν τοῦ ἀνθρώπου πορνεύειν καὶ μοιχεύειν. Τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ περὶ πάσης ἁμαρτίας ἐρεῖς. οἷον διάβολος ἀργυρίων μὲν οὐκ ἐπιθυμεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ [2]) φιλαργύρους ποιῆσαι καὶ προσπαθεῖς τοῖς ὑλικοῖς πράγμασι· ταύτην δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ θέλουσι ποιεῖν οἱ οὐκ ἄλλως [3]) ἢ τῷ θέλειν φιλοῦντες τὸ ἀργύριον. Διόπερ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐφιστάνειν ἡμᾶς πᾶσιν οἷς θέλομεν ποιεῖν, καὶ ἐξετάζειν, μήποτε ὃ θέλομεν ποιεῖν ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν ἐστιν· ἵνα ἐκ τοῦ τεθεωρηκέναι τὰ ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν, παυσώμεθα θέλειν ποιεῖν ἐκεῖνα, εἰδότες πάντα τὸν θέλοντα ποιεῖν τὰς τοῦ διαβόλου ἐπιθυμίας ἐκ πατρὸς μὲν οὐδαμῶς εἶναι Θεοῦ, διαβόλου δὲ γεγονέναι τέκνον, καὶ ἀπὸ τοῦ θέλειν ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας τοῦ χείρονος μορφούμενον καὶ κατ᾽ εἰκόνα γινόμενον τοῦ πονηροῦ πατρὸς, ἀφ᾽ οὗ ἔρχονται καὶ τυποῦνται μὲν [4])

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 44.

[2]) Ed. Huctiana καί.

[3]) Ed. Huet. minus accurate ἄλλος.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) τυποῦνται οἱ ἐκείνου κ. τ. λ., Cod. Bodlej. ut in nostro textu. R.

ἐκείνου τοῦ χοϊκοῦ εἰκόνες. Πρῶτος γὰρ χοϊκὸς ἐκεῖνος, τῷ πρῶτος ἀποπεπτωκὼς τῶν κρειττόνων καὶ ἐπιτεθυμηκὼς ἑτέρας παρὰ τὴν κρείττονα ζωῆς ζωὴν, ἄξιος γεγονέναι τοῦ ἀρχὴν αὐτὸν[1]) εἶναι, οὔτε κτίσματος, οὔτε ποιήματος, ἀλλὰ πλάσματος κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Καὶ ἡμῶν δὲ ἡ προηγουμένη ὑπόστασίς ἐστιν ἐν τῷ κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ἡ δὲ ἐξ αἰτίας ἐν τῷ ληφθέντι ἀπὸ τοῦ χοὸς[2]) τῆς γῆς πλάσματι. Καὶ εἰ μὲν, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῆς ἐν ἡμῖν κρείττονος οὐσίας, ὑποτάξωμεν[3]) ἑαυτοὺς τῷ ἀπὸ τοῦ χοὸς πλάσματι, καὶ τὸ κρεῖττον τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ[4]) λήψεται· εἰ δὲ συνιέντες τὸ ποιηθὲν κατ᾽ εἰκόνα καὶ τὸ ληφθὲν ἀπὸ τοῦ χοὸς τῆς γῆς, ὅλοι προσνεύομεν πρὸς[5]) τοῦτον, οὗ κατ᾽ εἰκόνα γεγόναμεν, ἐσόμεθα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν Θεοῦ, πᾶσαν τὴν πρὸς ὕλην καὶ σώματα προσπάθειαν καὶ τὴν πρός τινα τῶν καθ᾽ ὁμοίωσιν ἀπολείψαντες. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰς[6]) θείας γραφὰς ἡ[7]) ἐπιθυμία τῶν μέσων ἐστὶν, οὐκ εἰδυίας τὴν ἑλληνικὴν τῶν σημαινομένων παρὰ τοῖς

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. Huet.) αὐτοῦ εἶναι. R. — Job. XL, 19.

[2]) χοός. H. et R. h. l. et posthac constanter χοῦ.

[3]) Ed. Huetiana ὑποτάξομεν.

[4]) τοῦ χοϊκοῦ — τὸ ποιηθὲν κατ᾽ εἰκόνα. Haec desiderantur in Codd. Reg. (item in textu ed. H.) et Barberino. R. — Huet. in notis: „Haec (scil. τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ληφθέν) uno ductu descripta jacebant in Cod. Reg., quem secutus est Perion. At ex ipsa loci sententia et Ferrar. interpretatione, post τὴν εἰκόνα nonnulla desiderari, perspicuum est.“ — Paulo post R. συνέντες pro συνιέντες.

[5]) Cod. Reg. (item ed. H.) ἐπὶ τοῦτον. R.

[6]) Ed. Huet. κατὰ τάς κ. τ. λ., in ed. R. deest τάς.

[7]) Cod. Reg. (item H. in textu) male ἦν. R. — H. in margine: „scrib. ἡ.“

τὰ τοιαῦτα διαρθροῦσιν ἀκρίβειαν, ὥστ' ἂν τὸ μὲν ἀστεῖον βούλησιν ὀνομάσαι, ἣν ὁρίζονται εὔλογον ὄρεξιν, τὸ δὲ [1]) φαῦλον ἐπιθυμίαν, ἥν φασιν εἶναι ἄλογον ὄρεξιν, ἢ σφοδρὰν ὄρεξιν, λεκτέον ὅτι πᾶσα γεννητὴ φύσις τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἰδίου πατρὸς θέλει ποιεῖν, ὥσπερ καὶ πᾶσα ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ ἰδίου πατρὸς, τοῦ μὲν πρώτως [2]) ἁγίου πατρὸς ἀγεννήτου [3]) τυγχάνοντος· οὗτος δέ ἐστιν ὁ Θεός· τοῦ δὲ πρώτως πονηροῦ πατρὸς, ἐξ οὐδενὸς ὄντος πατρός· οὐδὲ γὰρ ὑπέστησέ τις ἐν αὐτῷ πατὴρ τὴν πονηρίαν, ἀλλ' ἡ ἀπὸ Θεοῦ ἐκτροπὴ γεγέννηκεν αὐτήν. Τὸ μὲν οὖν νῦν ἐξεταζόμενον κατά τό· „καὶ [4]) τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν·" σαφῶς ὅτι ἀναφέρεται πρὸς τὸν διάβολον, προειρημένου τοῦ· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ·" καὶ ἐπιφερομένου τοῦ· „ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς." Καὶ πρὸς ἕκαστον οὐδ' ἂν οὐ μόνον τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὑγιῶς λεχθείη τό· „τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν." Λέγονται γάρ τινες εἶναι καὶ Θεοῦ ἐπιθυμίαι, ὀνομαζομένων αὐτοῦ τῶν βουλήσεων. Ἐν γοῦν τῷ ψαλμῷ εἴρηται· „τὰ [5]) κρίματα κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν." Κἂν, ὥς τινα δὲ τῶν ἀντιγρά-

---

[1]) Ed. Huetiana καί pro δέ.

[2]) πρώτως. In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) hic et infra scriptum est male πρῶτος. R. — Huet. h. l. et paulo post (cfr. lin. 8. huj. pag.) ad marg.: „scribas πρώτου vel πρῶτον." Idem in notis: „Cod. Reg. πρῶτος. Ferrar. (*in primis*) videtur legisse πρῶτον, Perion. πρώτου. Utrolibet modo legas, scaber erit loci sensus." (?)

[3]) In Cod. Reg. (item in ed. H.) legitur ἀγενήτου. R.

[4]) Ev. Joann VIII, 44. — Cfr. propter seq. σαφῶς ὅτι pag. 219. not. 5.

[5]) Psalm. XIX, 9. 10. (XVIII, 10. 11.). — Cod Reg. habet (item ed. H.) τοῦ Θεοῦ pro κυρίου. R.

φων ἔχει, ἢ· „τὰ ἐπιθυμήματα ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν·“ φήσεις ὅτι τὰ ἐπιθυμητὰ[1]) τοῦ ἐπιθυμῆσαί τινα αὐτῶν ἄξιά ἐστιν, ὡς τὰ εὐλογητὰ τοῦ εὐλογῆσθαι, καὶ τὰ ἀγαπητὰ τοῦ ἀγαπᾶσθαι. Ὥσπερ οὖν τὰ εὐλογητὰ[2]) μᾶλλον ὑπὸ Θεοῦ εὐλογεῖται, καὶ τὰ ἀγαπητὰ μᾶλλον ὑπὸ Θεοῦ ἀγαπᾶται, οὕτω καὶ τὰ ἐπιθυμητὰ[3]) μᾶλλον ἂν ὑπὸ Θεοῦ εὐλογώτερον ἐπιθυμηθείη, εὐγνωμονέστερον ἡμῶν ἀκουόντων, ὡς προειρήκαμεν, τῆς ἐπιθυμίας· καὶ ὁ Σωτὴρ δέ φησιν· „ἐπιθυμίᾳ[4]) ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.“ Περὶ δὲ τοῦ καὶ φαύλην εἶναι ἐπιθυμίαν ἀρκεῖ μὲν καὶ τὸ ἐν χερσὶ ῥητόν. Οὐδὲν δὲ ἧττον παραθετέον καὶ τό· „ὃς[5]) ἂν ἐπιβλέψῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.“ Οὐ πάντως δὲ ὁ ἐπιθυμῶν ἀπόντος ἐπιθυμεῖ, ὡς οὐδὲ ὁ βουλόμενος πάντως τὰ ἀπόντα βούλεται. Τοῦτο δὲ προεθεραπεύσαμεν διὰ τὰ ἐπιθυμητὰ[6]) τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς τῶν τελείων ἐπιθυμίας. Πᾶς οὖν υἱός τινος τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ πᾶς υἱός τινος ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ πα-

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) ἐπιθυμήματα, Cod. Bodlejan. vero (H. ad marg.) ἐπιθυμητά. R.

[2]) Cod. Reg. (H. in textu) εὐλογήματα. R. — H. in marg.: „scrib. εὐλογητά.“

[3]) Cod. Reg. (H. in textu) ἐπιθυμήματα. R. — H. in marg.: „scribas ἐπιθυμητά.“

[4]) H. recte: δέ φησιν· ἐπιθυμίᾳ, R. min. accur. δέ φησον· ἐπιθυμία. — Luc. XXII, 15.

[5]) Matth. V, 28. coll. pag. 236. not. 3.

[6]) Cod. Reg. perperam ἐπιμήματα (sic R. affert, qui ipse in textu male habet ἐπιθυμῆτα). R. — Huet. in textu ἐπιμηματά, ad marg. „scrib. ἐπιθυμητά.“

τρὸς ἑαυτοῦ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ. Καὶ ἐφ' ἡμῶν δὲ τῶν ἀνθρώπων πάντως τὰ ἔργα, ἤτοι Θεοῦ ἐστιν ἢ διαβόλου, καὶ ἃ θέλομεν ποιεῖν, ἤτοι ἐπιθυμία ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ἡμῶν, ἢ τοῦ ἐχθροῦ αὐτῷ διαβόλου. Καὶ εἰ μὲν ποιοῦμεν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ θέλομεν τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖν, υἱοί ἐσμεν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ τὰ τοῦ διαβόλου πράττομεν, θέλοντες ἃ ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ποιεῖν, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐσμέν. Ἐπιστήσωμεν οὖν μὴ μόνον οἷς ποιοῦμεν, ἀλλὰ καὶ οἷς θέλομεν. Αὔταρκες γὰρ εἰς τὸ εἶναι τοῦ διαβόλου υἱὸν τὸ κἂν θέλειν αὐτοῦ ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας· καὶ τάχα διὰ τοῦτο μετὰ τό· „ὑμεῖς[1]) ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν·" εἴρηται τό· „τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν·" ἵνα μάθωμεν ὅτι, εἰ καὶ μόνον θέλομεν ποιεῖν ἅπερ ἐπιθυμεῖ ὁ διάβολος, χρηματιοῦμεν διαβόλου υἱοί. Πιθανώτατα δ' ἄν τις πρὸς ταῦτα λέγοι, ὡς ἄρα ἀρκεῖ πρὸς τὸ εἶναι υἱὸν[2]) Θεοῦ τὸ θέλειν αὐτοῦ ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας, κἂν μὴ προσῇ τούτῳ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ λεκτέον, ὅτι ἀνάγκη τὸν θέλοντα ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας τοῦ Θεοῦ καὶ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ μόνον τὸ θέλειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὥς φησιν ὁ Παῦλος, ἐκ τοῦ Θεοῦ[3]) ἐστιν, ἑπομένου πάντως τῷ καλῷ θέλειν τοῦ συζύγου αὐτῷ[4]) ἐνεργεῖν· καὶ γὰρ „τοῖς ἀγαπῶσι

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 41. — 44.

[2]) Cod. Bodlej. υἱόν, Cod. Reg. (item ed. H.) υἱοί. R.

[3]) Philipp. II, 13.

[4]) Codd. Bodlej. et Barberin. αὐτῷ, Cod. Reg. (H. in textu) αὐτό; forte legendum (H. in marg.: „scribas") αὐτοῦ. R. — Equidem aut αὐτοῦ τό, aut αὐτῷ τό coll. pag. 250. lin. 4., aut simpliciter cum Cod. Reg. αὐτό scripserim.

τὸν Θεὸν πάντα συνέργεῖ[1]) εἰς ἀγαθὸν,“ καὶ οὐκ ἂν καλὸν θέλειν ἀτελὲς ἐάσαι ὁ ποιῶν πάντα καλὰ λίαν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπινοηθῆναι δύναται καλὸν θέλειν μὴ συνεζευγμένης τῆς κατὰ τὸ οὕτω θέλειν ἐνεργείας καλῆς τῷ καλῷ θέλειν. Ἡ μέντοι γε πρὸς τῷ θέλειν ἐνέργεια, κἂν ἐμποδίζοιτο ὑπὸ τῆς προνοίας εὐλόγως πολλάκις, ὅτε ὑπέρ τινος καθολικῶς χρησίμου, ἢ ὅπως ποτὲ χρησίμου χρεία ἀνακόπτεσθαι τὸ κατὰ τὸ θέλειν τὸ χεῖρον ἔργον. Εἰς ταῦτα δὲ ὁ Ἡρακλέων φησί· „„πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου ἦσαν“““ ὡς ἑτέρας[2]) οὔσης τῆς τοῦ διαβόλου οὐσίας παρὰ τὴν τῶν ἁγίων λογικῶν οὐσίαν. Ὅμοιον δὲ ἐν τούτῳ μοι πεπονθέναι φαίνεται τῷ ἑτέραν οὐσίαν φάσκοντι ὀφθαλμοῦ παρορῶντος, καὶ ἑτέραν ὁρῶντος· καὶ ἑτέραν οὐσίαν ἀκοῆς παρακουούσης, καὶ ὑγιῶς ἀκουούσης. Ὡς γὰρ ἐν τούτοις οὐχὶ[3]) ἡ οὐσία διάφορος, ἀλλά τι αἴτιον ἐπισυμβέβηκε τοῦ παρακούειν καὶ τοῦ παρορᾷν, οὕτως παντὸς τοῦ πεφυκότος λόγῳ παρακολουθεῖν ἡ παρακολουθητικὴ[4]) οὐσία ἡ αὐτή ἐστιν, εἴτε παραδέχεται τὸν λόγον, εἴτε ἀνανεύει πρὸς αὐτόν. Τί γὰρ διαφέρει ἐφ᾽ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὸ παρακολουθῆσαν τοῦ μὴ παρακολουθοῦντος, οὐκ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν, εἰ καὶ μετὰ τὸ συνιέναι τῶν εἰρημένων ὁ μέν τις ἐπικρίνας συγκατέ-

---

[1]) Cod. Reg. (H. in textu) συνεργεῖν, Cod. Bodlej. (Huet. in marg.) συνεργεῖ. R. — Rom. VIII, 28. — Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. συνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἀγαθόν. — Genes. I, 31.

[2]) H. et R. praeter alia in notis: „Cfr. verba lib. III. num. 37. (ex ed. Paris.) contra Celsum obvia: οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ θεῖοι καὶ ἅγιοι ἄγγελοι ἄλλης εἰσὶ φύσεως καὶ προαιρέσεως παρὰ τοὺς ἐπὶ γῆς πάντας δαίμονας.“

[3]) Ed. Huetiana οὐχ ἡ οὐσία κ. τ. λ.

[4]) Ed. Huet. ut in nostro textu, ed. R. min. recte παρακολουτική.

θετο τῷ λεγομένῳ,[1]) ὁ δὲ ἀνένευσε πρὸς αὐτό. Πολλάκις δὲ εἴπομεν,[2]) ὅτι, ἐὰν συγχωρηθῇ τοῦτο τὸ ἀδύνατον, λέγω δὲ τὸ εἶναι οὐσίας ἑτέρας, καὶ ἀνεπίδεκτον τῶν κρειττόνων τὸν διάβολον, περὶ μὲν ἐκείνου ἀπελογησάμεθα, ὡς οὐδαμοῦ αἰτίου τῆς πονηρίας, τὸ δὲ ἔγκλημα τῷ αὐτὸν οὐσιώσαντι καὶ δημιουργήσαντι προσάψομεν, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀτοπώτατον. Πρόδηλον δὲ τὸ παράλογον ἔσται τῷ κατανοήσαντι ψυχῶν ἀνθρωπίνων οὐσίαν, καὶ ἐνιδόντι ὅτι ἀμήχανόν ἐστιν, ὥσπερ σώματα παρὰ σώματα εἶναι ἀνθρώπινα ἑτέρας καὶ ἑτέρας οὐσίας, οὕτω καὶ ψυχὰς παρὰ ψυχὰς, καὶ νοητικὸν παρὰ τὸ νοητικὸν, καὶ τὸ διανοητικὸν παρὰ τὸ διανοητικόν. Τὸ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ[3]) ψυχῇ δυνάμεων, τῆς τε μνημονικῆς καὶ τῆς οὕτως φανταστικῆς· ἀνάγκη γὰρ, εἰ ἑτεροούσιός[4]) ἐστιν ἄνθρωπός τις παρ' ἕτερον, καὶ ἑτερογενεῖς εἶναι τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, καὶ[5]) ἑτερογενῆ εἶναι, φέρε εἰπεῖν, τὴν μνημονικὴν καὶ τὴν διανοητικὴν παρὰ τὴν διανοητικήν. Ἐξεταζέσθω δὲ ὁ λόγος περὶ[6]) τούτων, ἃ ὁμοίως ἂν νοήσαι καὶ διανοηθείη· ὥστε καὶ παραπλησίως συγκαταθέσθαι, ἢ ἐπισχεῖν, ἢ ἀνανεῦσαι ὃν φασιν ἐκεῖνοι πνευματικὸν, καὶ ὃν λέγουσιν εἶναι χοϊκόν· ἆρα γὰρ τὸ παραπλήσιον ἐν διαφόροις γέγονεν οὐσίαις, ἢ διὰ τοῦτο[7]) παραπλήσιον γέγονε τὸ πάθος, ἐπεὶ ὁμοούσιον

---

[1]) H. et R. in textu λεγομένῳ, R. in notis: „Cod. Bodlej. εἰρημένῳ."

[2]) Cod. Reg. (item H. in textu) male εἴποιμεν. R. — H. in marg.: „scrib. εἴπομεν. Ferrar."

[3]) Deest τῇ in editione Huetiana.

[4]) R. in textu ἑτεροούσιος, in notis: „Cod. Reg. (item ed. Huet.) ἑτερούσιος." — Passov. ἑτερούσιος.

[5]) Ed. Huetiana καὶ γάρ κ. τ. λ.

[6]) Ed. Huetii ἐπὶ τούτων.

[7]) H. et R. in textu διὰ τοῦτο, R. in notis: „deest διὰ τοῦτο in Cod. Bodlejano."

ἦν τοῦτο [1]) ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος; Τὸ μὲν οὖν φάναι, τοὺς αὐτοὺς τύπους φαντασιῶν καὶ συγκαταθέσεων καὶ διανοήσεων καὶ μνημονεύσεων γεγονέναι ἐν τοῖς ἑτεροουσίοις, [2]) ἄλογον· τὸ δὲ, ἐν τοῖς ὁμοουσίοις ἐκ μέρους ὡς παρὰ ταῦτα εἶναί τινα καὶ ἄλλην οὐσίαν ἐν αὐτοῖς, ἠλίθιον. Παραστησάτωσαν γὰρ παρὰ τὰς δυνάμεις ταύτας ἑτέραν τινὰ οὐσίαν μὴ νοοῦσαν, μηδὲ διανοουμένην, μηδὲ μεμνημένην, μηδὲ φαντασιουμένην, ἐν οἷς φασιν εἶναι πνευματικοῖς κρείττονα τῆς νοούσης καὶ διανοουμένης· ἢ ἐν τοῖς χοϊκοῖς, ἤτοι ὁμοίαν, ἢ χείρονα· οὐδὲ γὰρ φήσουσι κρείττονα. Ἀλλ' εἰκὸς αὐτοὺς ἐρεῖν, ὅτι, ὥσπερ ἐνδέχεται ἀπὸ τῆς αὐτῆς σφραγίδος ὁμοίως τυπωθῆναι τὴν ἀνόμοιον οὐσίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ κασσιτέρου καὶ μολίβδου [3]) καὶ κηροῦ, οὕτω δυνατὸν ἀπὸ τῶν αὐτῶν [4]) φαντασιῶν τοὺς παραπλησίους ἐγγενέσθαι τύπους τοῖς ἐν διαφόροις οὐσίαις τυγχάνουσι καὶ φαντασιουμένοις· τὸ δ' ὅμοιον καὶ ἐπὶ διανοίας καὶ νοήσεως καὶ μνημονεύσεως φήσουσιν. Ἀλλ' ὅρα μήποτε, κἂν πάνυ πιθανὸς εἶναι ὁ λόγος οὗτος δοκῇ, συναρπάζειν μᾶλλον καὶ σοφίζεσθαι δύναται ἂν ὁμοίως [5]) παραβεβλημένος, ἤπερ πείθειν [6]) τὸν ἀκριβῶς τῷ παραδείγματι ἐπιστήσαντα· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς

---

[1]) H. et R. in textu τοῦτο, R. in notis: „Cod. Bodlej. habet τούτῳ."

[2]) Cod. Reg. (item ed. H.) ἑτερουσίοις. R. — Cfr. pag. 251. not. 4.

[3]) H. et R. μολίβδου, non μολύβδου.

[4]) αὐτῶν. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlejano. R.

[5]) H. in margine: „scribas," R. in notis: „„„forte legendum ἀνομοίως."" — Ferrar.: *corripere magis, ac decipere sic collata possit, quam* etc. — Cfr. lin. 13. huj. pag.

[6]) Cod. Bodlej. ἤπερ πείθειν, Cod. Reg. (item ed. H.) εἴπερ πείθει. R.

εἰκόνος ἔχω δεῖξαι, ὅτι ἐν χρυσῷ[1]) ὁ τύπος ὁ ἐν ἀργύρῳ, ᾗ μὲν ὁ τύπος, παραπλήσιος δείκνυται τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐν χρυσῷ γεγονέναι παρὰ τῷ ἐν ἀργύρῳ τετυπῶσθαι ἢ ταῖς λοιπαῖς ὕλαις. Οὕτω τοίνυν ἡμῖν παραστησάτωσαν ἰδίωμα τοῦ δεξαμένου τύπον μείζονα,[2]) ἢ ἐλάττονα, ἢ ὑποδεέστερον, καὶ πειρασθήτωσαν[3]) κἂν περιλαλῆσαι τὴν τῶν δεξαμένων τὴν ἀνάμαξιν τῶν τύπων παραπλησίως διάφορον οὐσίαν· μὴ γὰρ παριστάντες ἀποφανοῦνται μὲν, οὐκ ἀποδείξουσι δέ. Τοσαῦτα καὶ πρὸς τὸν Ἡρακλέωνος λόγον εἰπόντος τό· „ἐκ τοῦ[4]) πατρὸς τοῦ διαβόλου·“ ἀντὶ τοῦ· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου·[5]) εἰρήσθω. Πάλιν εἰς τό· „τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν“ διαστέλλεται λέγων, τὸν διάβολον μὴ ἔχειν θέλημα, ἀλλ᾽ ἐπιθυμίας. Καὶ ἐμφαίνεται αὐτόθεν τὸ ἀδιανόητον[6]) τοῦ

---

[1]) H. in notis, quae R. quoque affert, non male: „haec intricata sunt, quae sic legisse videtur Ferrarius (qui vertit: *possum ostendere, quod figura in auro, qua ratione figura est, similis illi figurae, quae est in argento, proprietatem ostendat, cur facta sit potius in auro, quam impressa sit in argento, vel* etc.) ὅτι ὁ ἐν χρυσῷ τύπος, τῷ ἐν ἀργύρῳ, ᾗ μὲν τύπος, παραπλήσιος, δείκνυται κ. τ. λ., quae mihi tamen non satisfaciunt. Nos locum hunc, dum succurrat Oedipus, non tangemus.“ — Equidem, Codd. h. tempore prorsus destitutus, cum Ferrar., paucis mutatis, legerim: ὅτι ἐν χρυσῷ ὁ τύπος (ὁ) τῷ ἐν ἀργύρῳ, ᾗ μὲν ὁ τύπος, παραπλήσιος δείκνυται κ. τ. λ.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H.) κρείττονα. R.

[3]) H. et R. πειραθήτωσαν.

[4]) Ev. Joann. VIII, 44.

[5]) τοῦ διαβόλου. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej. R.

[6]) Cod. Reg. (H. in textu) male διανόητον. R. — Huet. ad marg.: „scribas ἀνόητον. Ferrar.“

λόγου· θέλειν γὰρ τὰ πονηρὰ πᾶς ἄν τις ὁμολογήσαι ἐκεῖνον. Συνάξεις δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ [1]) παρόντος ἐν προχείρῳ οὐκ ἔχομεν παραθέσθαι, εἴ που ἐν τῇ γραφῇ τὸ θέλειν ἐπὶ τοῦ διαβόλου τέτακται. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἡρακλέων, ὡς ἄρα ταῦτα εἴρηται οὐ πρὸς τοὺς φύσει τοῦ διαβόλου υἱοὺς, τοὺς χοϊκοὺς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ψυχικοὺς, θέσει υἱοὺς διαβόλου γενομένους· [2]) ἀφ' ὧν τῇ φύσει δύνανταί τινες καὶ θέσει υἱοὶ Θεοῦ χρηματίσαι. Καί φησί γε, ὅτι παρὰ τῷ ἠγαπηκέναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ διαβόλου καὶ ποιεῖν τέκνα οὗτοι τοῦ διαβόλου γίνονται, οὐ φύσει τοιοῦτοι ὄντες. Καὶ διαστέλλεται ὡς ἄρα τριχῶς δεῖ ἀκούειν τῆς κατὰ τέκνα ὀνομασίας, πρῶτον φύσει, δεύτερον γνώμῃ, τρίτον ἀξίᾳ· καὶ φύσει μὲν, φησὶ, ἐστὶ τὸ γεννηθὲν ὑπό τινος γεννητοῦ, ὃ καὶ κυρίως Τέκνον καλεῖται· γνώμῃ δὲ, ὅτε τὸ θέλημά τις ποιῶν τινος διὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, τέκνον ἐκείνου οὗ ποιεῖ τὸ θέλημα καλεῖται· ἀξίᾳ δὲ, καθ' ὃ λέγεταί τινες γεέννης τέκνα καὶ σκότους καὶ ἀνομίας, καὶ ὄφεων καὶ ἐχιδνῶν γεννήματα. Οὐ γὰρ γεννᾷ, φησὶ, τοιαῦτά τινα [3]) τῇ ἑαυτῶν φύσει· φθοροποιὰ γὰρ καὶ ἀναλίσκοντα τοὺς ἐμβληθέντας εἰς αὐτά· ἀλλ' ἐπεὶ ἔπραξαν τὰ ἐκείνων ἔργα τέκνα αὐτῶν εἴρηται. Τοιαύτην δὲ διαστολὴν δεδωκὼς, οὐδὲ καθ' ὁπόσον [4]) ἀπὸ τῶν γραφῶν παρεμυθήσατο τὴν ἰδίαν διήγησιν. Εἴποιμεν δ' ἂν πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἰ μὴ φύσει, ἀλλὰ ἀξίᾳ γεέννης τέκνα ὀνομάζεται καὶ σκότους καὶ ἀνομίας, — „φθοροποιὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἀναλίσκοντα

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H.) *εἰ ἐπὶ τοῦ*, omisso *καί*. R.

[2]) Ed. Huetiana *γεινομένους*.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H.) *ταῦτά τινα*, Cod. Bodlej. vero ut in textu. R.

[4]) H. et R. in textu *καθ' ὁπόσον*, R. in notis: „Cod. Bodlej. *κατὰ τὸ πόσον* (*ποσόν*?) R. — Ferrarius: *cumque ne tantulum quidem* etc.

μᾶλλον, ἤπερ συνιστάντα —, πῶς ὁ Παῦλός φησί που τό· „ἤμεθα[1]) φύσει τέκνα ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποί;“ ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν, ὡς οὐκ ἔστιν ἀναλωτικὸν καὶ μάλιστα κατ' αὐτὸν φθοροποιὸν ἡ ὀργὴ, ἧς[2]) ὀργῆς τέκνα ἤμεθα. Πάλιν φησὶν, ὅτι τέκνα τοῦ διαβόλου λέγει νῦν τούτους, οὐχ ὅτι γεννᾷ τινας ὁ διάβολος, ἀλλ' ὅτι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ποιοῦντες ὡμοιώθησαν αὐτῷ. Πόσῳ δὲ βέλτιον περὶ πάντων τῶν τοῦ διαβόλου τέκνων τοῦτο ἀποφαίνεσθαι, ὡς ὁμοιουμένων αὐτῷ τῷ ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ οὐ διὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν κατασκευὴν, τὴν χωρὶς ἔργων, τέκνων διαβόλου χρηματιζόντων;

21. „Ἐκεῖνος[3]) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ.“ Ἐπεί ἐστί τις κοινότερον ἀνθρωποκτόνος, ὁπωσποτὲ ἀπεκτονὼς ἄνθρωπον, ὅστις ἐστὶ καὶ μέσος, καθ' ὃ καὶ ζήλῳ Θεοῦ πεποίηκεν ὁ Φινεὲς[4]) ἀποκτείνας τὸν Ἰσραηλίτην πορνεύοντα, καὶ τὴν Μαδιανίτιν, ἀνθρωποκτόνος οὐ ψεκτῶς[5]) ῥηθήσεται καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν ὀνόματι κυρίου τῶν δυνάμεων Θεοῦ ἐπὶ τῆς παρατάξεως Ἰσραὴλ τὸν Γολιὰθ, ζητητέον τὴν ἀληθινὴν ἀνθρώπου ζωὴν, καὶ τὸν ἐναντίον ταύτῃ θάνατον αὐτοῦ, ἵνα νοηθῇ

---

[1]) Ephes. II, 3. — Ed. Knapp. καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς κ. τ. λ., ed. Lachm. καὶ ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς κ. τ. λ.

[2]) In Cod. Reg. (item in ed. II.) deest ἡ ὀργή, et pro ἧς legitur ᾗ. R.

[3]) Ev. Joann. VIII, 44. — Abhinc Ferrar. Tom. XXIV. auspicatur. Huet.

[4]) Num. XXV, 6. 7. 8.

[5]) Cod. Reg. (item ed. II.) ψεκτός. Mox pro ἐπὶ τῆς παρατάξεως idem Cod. (nec non II.) habet παρὰ τάξεως. R. — Huet. in notis recte ad h. locum: „supple ἀποκτείνας, vel quid simile, quod in Cod. Reg. praetermissum fuit.“ — I Sam. XVII, 45. 51. (I Reg.)

ὁ ψεκτὸς ἀνθρωποκτόνος. Καὶ ὅσον μὲν ἐπὶ τῆς ἱστορίας φήσεις τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, ὅσον οὐχ ἡμαρτήκεισαν, μὴ ἀνῃρῆσθαι· ᾗ δὲ ἡμέρᾳ ἔφαγον ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, εὐθέως καὶ τεθνηκέναι, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀποκτείναντος αὐτοὺς ἢ τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου, ὅτε τὴν Εὔαν διὰ τοῦ ὄφεως[1]) ἠπάτησε, καὶ ἡ Εὔα δέδωκε τῷ ἀνδρὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγεν ὁ ἀνήρ. Κατὰ μέντοι γε τὰ βαθύτερα τῶν δογμάτων νοήσας τό· „οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα κυρίου·“ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους, ἀποῤῥητότατα τοῖς συνιέναι τοῦ λεγομένου δυναμένοις εἰρημένον ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „περὶ[2]) τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λέγοντος· ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων·“ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν· „ὅτι[3]) δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωσῆς ἐμήνυσεν, ὡς λέγει ἐπὶ τῆς βάτου κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ καὶ Θεὸν Ἰακώβ· οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν·“ ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον· „περὶ[4]) τῶν

---

1) Genes. III, 6. — Psalm. CXVIII, 17. (CXVII.).

2) Matth. XXII, 31. 32. coll. Exod. III, 6. 15. — Edd. N. T. vers. 31. περὶ δὲ τῆς κ. τ. λ. Vers. 32. ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. ὁ Θεὸς νεκρῶν. — In ed. Huet. post ἐγώ εἰμι et post duplex καί abest ὁ.

3) Luc. XXII, 37. 38. — Edd. N. T. vers. 37. καὶ Μωϋσῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς βάτου., ὡς λέγει κ. τ. λ.; porro ante Ἰσαάκ et Ἰακώβ ed. Knapp. τὸν Θεόν, ed. Lachm. ut in nostro textu. Vers. 38. edd. N. T. Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι κ. τ. λ.

4) Marc. XII, 26. 27. — Edd. N. T. vers. 26. περὶ δὲ τῶν νεκρ., ὅτι ἐγείρ., οὐκ ἀνέγν. ἐν τῇ βίβλ. Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ (non τῆς h. l.) βάτου, ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς λέγων· ἐγὼ ὁ Θεός κ. τ. λ. In seqq. ed. Knapp.

νεκρῶν, οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ἐγείρονται, ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως, ὡς εἶπεν ἐπὶ τῆς βάτου αὐτῷ ὁ Θεὸς λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων·" ὄψει ὅτι, εἰ νῦν ζῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, νεκροὶ ἦσαν πρὶν ζήσωσι· νεκρὸς δὲ κυρίως οὐδεὶς λέγεται μὴ πρότερον ζήσας. Ἐπίστησον δὲ καὶ τῷ· „ἐν [1]) τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται·" ἐν οἷς οὔτε ὁ μέσος θάνατος σημαίνεται κατὰ τό· „ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν" οὔτε ἡ ἀδιάφορος ζωὴ, καὶ μήτε ἀγαθὸν οὖσα καθ' αὐτὴν, μήτε κακὸν, κατὰ τό· „ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται·" καὶ ὄψει τὴν ζωὴν τοῦ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπου. Νοήσας δὲ αὐτοῦ τὴν ζωὴν συνήσεις, τίνα τρόπον ὁ ἀνθρωποκτόνος ἀπέκτεινε τὸν ζῶντα ἄνθρωπον, οὐ διά τινα ἕνα ἰδίως ποιὸν, [2]) ἀλλὰ δι' ὅλον τὸ γένος, ὃ ἀπέκτεινε, — καθ' ὃ „ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν" —, ὑγιῶς λεχθησόμενος ἀνθρωποκτόνος. Ταύτην δὲ τὴν ἀνθρωποκτονίαν εἰργάσατο, ἀρξάμενος ἀπ' ἀρχῆς, δι' ἣν ἀνθρωποκτονίαν αὐτοῦ ἕκαστος τῶν νοούντων αὐτὸ καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ τίνι οἰκεῖόν ἐστι, τοῦτο ἐρεῖ ταλανίζων ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποτεθνηκέναι, τό· „ταλαίπωρος [3]) ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;" βλέπων καὶ τίνα τρόπον εἴρηται τό· „εἰς χοῦν

---

ut in nostro textu, ed. Lachm. καὶ Θεὸς Ἰσ. καὶ Θεὸς Ἰακώβ; Vers. 27. ed. Lachm. οὐκ ἔστ. Θεὸς — ζώντων, ed. Knapp. οὐκ ἔστ. ὁ Θεὸς —, ἀλλὰ (Θεὸς) ζώντων. — In ed. Huet. post ἐγώ εἰμι et post duplex καί abest ὁ.

1) I Cor. XV, 22. coll. edd. N. T.

2) H. et R. in textu ποιόν, H. recte in notis: „Perion. ineptissime hic legit ποιῶν."

3) Rom. VII, 24. — Psalm. XXII, 15. (XXI). — Psalm. XLIV, 19. (XLIII.). — Philipp. III, 21.

θανάτου κατήγαγές με·“ καὶ τό· „ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως·“ καὶ τό· „σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν.“ Ἔστι δὲ καὶ ἀποῤῥητότερόν τι, διὸ ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἄρχων ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, λέγω δὲ τοῦ περιγείου τόπου, ὅπου εἰσὶν οὓς ἀπέκτεινεν, ἄνθρωποι. Ὁ μὲν οὖν ἀνθρωποκτόνος ἀπέκτεινεν ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ χάριτι Θεοῦ συνετάφημεν τῷ [1]) Χριστῷ, καὶ συνανέστημεν αὐτῷ, εἴγε σύμμορφοι γεγόναμεν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, καὶ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατοῦμεν. Ὁ δὲ ἀνθρωποκτόνος ἄρχει τῶν ἀνῃρημένων καὶ ἄρχει τῶν νεκρῶν, ζῶντος δὲ οὐδενὸς ἡγεῖσθαι δύναται. Ἐὰν δὲ ἐπιπλεῖον ἐπιστήσῃς καὶ τοῖς περὶ τῶν νεκρῶν γεγραμμένοις, οἷον τοῦτο· [2]) „εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ·“ ὄψει τίνα τρόπον διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ οὐδὲ τῶν νεκρῶν κυριεύει ἔτι· [3]) ἀπέθανε γὰρ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. Ὅσον μὲν οὖν ζῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐ φορεῖ τὴν τοῦ χοϊκοῦ εἰκόνα· ἀποθνήσκων δὲ, καὶ ἀναιρούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνθρωποκτόνου, ἅμα τε οὐ [4]) συνέχει τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν τοῦ χοϊκοῦ καὶ νεκροῦ· νεκρὸς γὰρ ὁ χοϊκὸς, ὥσπερ ζῶν ὁ ἐπουράνιος· καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων Θεός. Διόπερ εἰ μὲν συνανέστημεν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατοῦντες, ὁ Θεός ἐστιν ἡμῶν· εἰ δὲ ἔτι ἐσμὲν ἐν νεκροῖς, ὁ Θεὸς δὲ [5]) οὐ νεκρῶν, καὶ ὁ ἡμῶν οὐκ ἔσται Θεός. Παράκειται δὲ τῷ ἐξετάζειν τὰ περὶ τοῦ ἀπ᾽ ἀρ-

---

[1]) Deest τῷ in ed. Huetii. — Rom. VI, 4.

[2]) H. et R. in textu τοῦτο, R. in notis: „Cod. Bodlej. τούτῳ. Mox Cod. Reg. habet (item ed. H.) εἰς τοῦτο Χριστός absque γάρ.“ — Rom. XIV, 9. — Ed. Knapp. καὶ ἀπέθ. καὶ ἔζησεν, ed. Lachm. ἀπέθ. καὶ ἔζησεν.

[3]) Ed. Huet. min. accur. κυριεύει· ἔτι ἀπέθ. κ. τ. λ.

[4]) In Cod. Reg. (item in ed. Huet.) deest οὐ. R.

[5]) Desideratur δέ in ed. Huetiana.

χῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τὸ ἰδεῖν τινας νεκροὺς μὲν, οὐκ ἐν ἄλλῳ δὲ ἢ ἐν Χριστῷ νεκροὺς, οἳ καὶ πρῶτον ἀναστήσονται· περὶ ὧν ἐν μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους οὕτω λέγεται· „σαλπίσει [1]) γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα·“ ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς· „τοῦτο [2]) γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν [3]) λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας· ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ᾽ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα.“ Καὶ ἡγοῦμαι, ζῶντας μὲν εἶναι ἐν Χριστῷ τοὺς τετελειωμένους καὶ μηδαμῶς ἔτι ἁμαρτίαν ἐργαζομένους· νεκροὺς δὲ ἐν Χριστῷ τοὺς διακειμένους μὲν κατὰ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, καὶ προαιρουμένους βιοῦν καλῶς, οὐ μὴν ἤδη κατορθωκότας, ἀλλ᾽ ἔτι ἁμαρτάνοντας, ἤτοι κατ᾽ ἄγνοιαν τοῦ ἀκριβοῦς περὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς λόγου, ἢ κατὰ ἀσθένειαν νικωμένων τῶν κριμάτων ἀπὸ τῆς ἐπιθυμούσης κατὰ τοῦ πνεύματος σαρκός. Καὶ τούτοις γε ἀκόλουθόν ἐστι, τὸν Παῦλον αἰσθανόμενον ἑαυτοῦ λέγειν διὰ τὸ ἤδη κατορθωκέναι, τό· „ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ [4]) περιλειπόμενοι.“ Οὓς δὲ εἰρήκαμεν νεκροὺς, οὗτοι μάλιστα δέονται τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ τῶν

---

[1]) I Cor. XV, 52. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. ἐγερθήσονται pro ἀναστήσονται.

[2]) I Thess. IV, 15. 16. 17. — Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. v. 17. οὕτως.

[3]) In Cod. Reg. (item in textu ed. Huet.) deest ἐν. R. — H. ad marginem: „scribas ἐν λόγῳ.“

[4]) Deest οἱ περιλειπόμενοι in Cod. Bodlej. R. — H. et R. lin. 8. et 3. a fine κατορθωκότας et κατορθωκέναι.

ζώντων δυναμένων ἁρπαγῆναι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, πρὶν πρῶτον τοὺς ἐν Χριστῷ νεκροὺς ἀναστῆναι· διὸ γέγραπται· „οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ[1]) ζῶντες," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπιστήσεις δὲ, εἰ καὶ διὰ τὴν ἀνθρωποκτονίαν αὐτοῦ οὐκ ἂν συστάντα τὰ ἐπὶ τῆς ἐπικαταράτου γῆς, ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ἐκβληθέντος ἀπὸ τοῦ παραδείσου τῆς τροφῆς Ἀδὰμ, συνέστη. Πλὴν ἀνθρωποκτόνος οὗτος ἀπὸ τῆς τῶν ἐνεστηκότων γέγονεν ἀρχῆς, ὅστις, οἶμαι, γενόμενος ἀρχὴ[2]) πλάσματος κυρίου ἐφθόνησε τοῖς κτισθεῖσιν εἰς τὸ εἶναι. Οὕτω „φθόνῳ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον," ἀεὶ ἐν οἷς ἐὰν εὕρῃ ζῶσιν ἀνθρωποκτονοῦντος, ἕως ἂν πάντων τῶν ἐχθρῶν ὑποτεθέντων τοῖς ποσὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔσχατος ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος καταργηθῇ.

22. Ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ· „καὶ[3]) ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε." Πᾶς μὲν καὶ μόνος ὁ ὑγιῆ[4]) βεβαίως ἔχων δόγματα, καὶ διὰ τὴν βεβαιότητα τῶν δογμάτων ἄσειστος τοῖς κρίμασι τυγχάνων ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς περιστάσεως, ἤ τινος σωματικῆς[5]) προ-

---

[1]) οἱ ζῶντες. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.). R.

[2]) Job. XL, 19. — Sap. Salom. II, 24. — I Cor. XV, 25.

[3]) Ev. Joann. VIII, 44.

[4]) Cod. Bodlej. recte ὑγιῆ, Cod. Reg. (item ed. H.) male ὑγιής. R.

[5]) Huet. in textu σωματικῆς * προφάσεως, οἷγε (in notis: οἷον) δύο ὑπομένῃ κ. τ. λ., in notis: „repraesentamus bona fide Codd. mss. apices; quos tamen esse luxatos satis ostendit Ferrar. interpretatio. Sic paulo inferius in istis: εὐλόγως ἂν — νομίζοιτο, negandi particula manifesto (?) desideratur." — Ferrar. haec habet: „„atque omnis quidem ac solus ille, qui recta firmiter habet dogmata, et propter firmitatem dogmatum perpetuo constantis est sententiae, nullo infortunio, nullo corporali praetextu concussus, is stetit in veritate; qui vero etiam-

φάσεως, οἱονεὶ δύο ὑπομένει, τῶν πόνων, ἢ σφοδροτέρας ὀρέξεως ἀφροδισίων, ἢ ὁποιασδήποτε αἰτίας σαλευόμενος, ὥστ᾽ ἂν καὶ ἐπὶ ποσὸν μετακινηθῆναι ἀπὸ τοῦ καλοῦ, εὐλόγως ἂν ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ νομίζοιτο. Οὗτος δὲ ὁ λόγος φθανέτω καὶ ἐπὶ τὰς ἔξω σαρκὸς καὶ αἵματος φύσεις· ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐκείνων ζωῇ τὰ κατορθοῦντα ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ δεόντως λέγειν· εἰ δέ τις μὴ οὕτως βιοῖ, οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Ἀλλ᾽ ἐφίστημι, μήποτε ἕν μέν τι καὶ μονοειδές ἐστι τὸ ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ποικίλον δέ τι καὶ πολύτροπον τὸ μὴ ἑστηκέναι ἐν αὐτῇ· τινῶν μὲν τρεμούσαις, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, ταῖς βάσεσι καὶ σειομέναις βιαζομένων ἑστάναι ἐν αὐτῇ, καὶ μηδέπω τοῦτο ἐχόντων· ἑτέρων δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπονθότων, ἐν κινδύνῳ δὲ τοῦ ἐν τούτῳ γενέσθαι καθεστηκότων, ὁποῖός ἐστιν ὁ λέγων· „ἐμοῦ [1]) δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες·“ καὶ ἄλλων καὶ πεπτωκότων ἐν αὐτῇ, περὶ ὧν οἶμαι λέγεσθαι τό· „πᾶς [2]) ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται.“ Ἐπὶ τοῦτο τὸ ἑστάναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ προτρέπων ὁ κύριος Μωσέα εἶπε πρὸς αὐτόν· „ἰδοὺ, [3]) τόπος παρ᾽ ἐμοὶ, καὶ στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας·“ εἰ γὰρ ἡ πέτρα Χριστὸς ἦν, Χριστὸς δέ φησιν· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·“ μήποτε τό· „στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας·“ ἴσον δύναται τῷ· στήσῃ ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Μόγις δέ ποτε τοῦτο καὶ μετὰ πολλὰ ἐγγίγνεταί τινι. Μέχρι γοῦν τοῦ· „ἰδοὺ, τόπος παρ᾽ ἐμοὶ, καὶ στήσῃ ἐπὶ τῆς

---

nunc appetitu vehementiore rerum venerearum, vel qualicumque culpa concutitur, ita ut aliquantulum dimoveatur ab honesto, is merito non stetisse existimetur in veritate.““ Cfr. prolegomena.

[1]) Psalm. LXXIII, 2. (LXXII.).

[2]) Matth. XXI, 44. — Edd. N. T. καὶ ὁ πεσὼν κ. τ. λ.

[3]) Exod. XXXIII, 21. — In vers. LXX. interpretum deest καί ante στήσῃ. — I Cor. X, 4. — Ev. Joann. XIV, 6.

πέτρας·“ Μωσῆς οὐδέπω ἑστήκει ἐπὶ τῆς πέτρας. Καὶ εἴ τίς γε ἐπιμελέστερον ἐνίδοι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐκ εὐχερῶς¹) δυναμένῃ καθαρεύειν ἀπὸ ψευδῶν δογμάτων, ὄψεται ὅτι, ὥσπερ πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης, οὕτως πᾶς ἄνθρωπος οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Εἰ γάρ τίς ἐστιν οὐ²) ψεύστης ἔτι ἢ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὥστ' ἂν εἰπεῖν αὐτῷ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ τὸν Θεόν· „ἐγὼ³) εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες·“ οὐκ ἐπενεχθησομένου αὐτῷ τοῦ· „ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε.“ Εἴ τις οὖν καὶ ἄλλος οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ διάβολος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος· καὶ ἡ αἰτία γε τοῦ μὴ ἑστηκέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· „ὅτι⁴) οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ.“ Διὰ τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, ἐπείπερ ἠπάτηται καὶ ψευδῆ ὑπολαμβάνει, καὶ ἠπάτηται αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ, τούτων χείρων εἶναι λογισθεὶς τῶν λοιπῶν ἀπατωμένων, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ τούτου ἀπατῶνται, αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ Δημιουργός ἐστι τῆς ἀπάτης. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς λέγεται τό· „ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ·“ οἷον⁵) πότερον οὐδὲν ἀληθὲς ἔχει δόγμα, ἀλλὰ πάντα ὅσα⁶) ποτὲ δοξάζῃ ψευδῆ ἐστιν· ἢ ὅτι οὐ μετέ-

---

¹) Cod. Reg. (H. in textu) perperam εὐρώς. R. — H. ad marginem: „scribas εὐχερῶς.“ — Psalm. CXVI, 11. (CXV.).

²) Cod. Reg. (H. in textu) male ὁ ψεύστης. R. — H. ad marg.: „scrib. οὐ ψεύστης. Ferrar.“ Idem in notis: „Cod. Reg. et Perion. ὁ ψ.; lege cum Ferrar. etc.“

³) Psalm. LXXXII, 6. 7. (LXXXI.). — In vers. LXX. interpr. vers. 7. δή abest.

⁴) Ev. Joann. VIII, 44.

⁵) Cod. Reg. (item ed. H.) οἷγε πότερόν ποτε οὐδέν κ. τ. λ. R.

⁶) Cod. Reg. (item ed. H.) ὅσα δοξάζῃ. R.

γει [1]) Χριστοῦ, ὡς οἱ Χριστοῦ μέτοχοι μετέχουσι τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.“ Οἱ γὰρ μετέχοντες αὐτοῦ, μετέχουσιν αὐτοῦ καὶ [2]) καθ' ὅ ἐστιν ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο ἀλήθειά ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Καὶ τρίτον δ' ἂν ἐν τῷ τύπῳ τοιοῦτον [3]) προσαπορηθείη, ἐπιστησόντων τινῶν, εἰ χρὴ λέγειν μὴ εἶναι ἀλήθειαν ἐν τῷ ὁτιποτοῦν ψεῦδος ὑπολαμβάνοντι, κἂν μετὰ πολλῶν ἀληθῶν τοῦτο νομίζῃ. Ὡς γὰρ ψεῦδος τὸ ἐκ μυρίων ὅσων ἀληθῶν καὶ ἑνὸς ψεύδους συμπεπλεγμένον, οὕτως ἐν τῷ δοξάζοντι μετὰ πολλῶν ἀληθῶν ἓν ψεῦδος οἱονεὶ τὸ τοιοῦτόν ἐστι συμπεπλεγμένον, ὥστ' ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῷδε οὐκ ἔστιν ἀλήθεια. Δείκνυμι δὲ τὸν μετὰ πολλῶν ἀληθῶν ἓν ψεῦδος ὑπολαμβάνοντα· καὶ τὰ τρία γε δόξει ἔχειν λόγον, τινὸς μὲν φήσοντος κατὰ τοῦτο εἰρῆσθαι τό· „οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ·“ ἐπεὶ οὐ μετέχει Χριστοῦ, ᾧγε καὶ προσπολεμεῖ· ἑτέρου δὲ, ἐπείπερ οὐδὲν ἀληθὲς φρονεῖ, ἀλλ' ἐν πᾶσι διέψευσται, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι διάβολος καὶ πονηρὸς καὶ χείρων παντὸς οὑτινοσοῦν πταίοντος, ὅτι τάχα ἐν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐστί τι καὶ ἀληθὲς μετὰ πολλῶν ὧν σφάλλονται, ἐν δὲ τούτῳ οὐδὲν ἀληθές. Καὶ τρίτος δέ τις συναγορεύσει τῷ λοιπῷ λέγων, ἀμήχανον εἶναι λογικόν τι τυγχάνον ζῶον περὶ πάντων ψευδοδοξεῖν, καὶ περὶ μηδενὸς, κἂν ἀσθενῶς, [4]) τὸ ἀληθὲς ὑπολαμβάνειν. Πάντως γοῦν κἂν τοῦτο ἔχει ὁ διάβολος δόγμα ἀληθὲς περὶ αὐτοῦ ἐννοῶν ὅτι λογικός ἐστι, καὶ ὅτι τὸ τοιόνδε μὲν ἄν-

---

[1]) In Cod Reg. (item in ed. H.) deest οὐ. R. — Ev. Joann. XIV, 6.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male habet: καὶ οὐ καθ' ὅ ἐστιν κ. τ. λ. R. — H. ad margin.: „scribas καὶ καθ' ὅ ἐστιν κ. τ. λ. Ferrar. et Perion.“

[3]) R. in notis: „deest τοιοῦτον in Cod. Bodlej.“ — Statim antea H. et R. τύπῳ, Ferrar. τόπῳ legit.

[4]) Ed. Huet. κἂν ἀληθῶς ὡς τό κ. τ. λ.

θρωπός ἐστι, τὸ τοιόνδε ἄγγελος, καὶ τὸ τοιὸν μὲν σῶμα, καὶ ποιὸν[1]) σῶμα, ἄλλο δέ τι ἕτερον σώματος. Ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τὸ τελευταῖον μὴ λέγῃ καὶ μὴ ἐννοῇ, ἀλλά γε αὐταρκῆ τὰ πρῶτα πρὸς τὸ μὴ ἂν δύνασθαι εἶναι ἀληθὲς περὶ αὐτοῦ τό· ὅτι οὐδὲν ἀληθὲς φρονεῖ. Ἡμεῖς μὲν οὖν τοῦ· „ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ[2]) ἕστηκεν“ ἀκούομεν οὐχ ὡς φύσιν τοιαύτην ἐμφαίνοντες, οὔτε τὸ ἀδύνατον περὶ τοῦ ἑστηκέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ παριστάντες· ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς ταῦτά φησι τό· „„οὐ γὰρ ἐκ τῆς ἀληθείας ἡ φύσις ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πλάνης καὶ ἀγνοίας. Διὸ, φησὶν, οὔτε στῆναι ἐν ἀληθείᾳ, οὔτε σχεῖν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν δύναται, ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἴδιον ἔχων τὸ ψεῦδος, φυσικῶς μὴ δυνάμενός ποτε ἀλήθειαν εἰπεῖν· λέγω[3]) δ᾽ ὅτι οὐ μόνος αὐτὸς ψεύστης ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῷ ἰδίως, — „πατὴρ αὐτοῦ“ ἐκλαμβάνων τὴν φύσιν αὐτοῦ —· ἐπείπερ ἐκ πλάνης καὶ ψεύσματος συνέστη.““ Ταῦτα δὲ ὅλα ῥύεται τὸν διάβολον παντὸς ψόγου καὶ ἐγκλήματος καὶ μέμψεως· οὐδεὶς γὰρ εὐλόγως ἂν ψέξαι, ἢ ἐγκαλέσαι, ἢ μέμψαιτο τῷ μὴ πεφυκότι πρὸς τὰ κρείττονα. Ἀτυχὴς οὖν[4]) μᾶλλον ἢ ψεκτὸς ὁ διάβολος κατὰ τὸν Ἡρακλέωνά ἐστιν. Ἰστέον μέντοι γε ὅτι, ὥσπερ ὁ διάβολος ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, οὕτως καὶ οἱ ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου ὄντες ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἑστήκασιν, ὅτι ἀλή-

---

[1]) R. in textu ut in nostro textu, in notis καὶ ποῖον κ. τ. λ., H. in textu: καὶ ποιὸν σῶμα, ἄλλον δέ τι, ad margin.: „fortasse (?) καὶ ποῖον σῶμα, ἄλλο δέ τι.“

[2]) H. et R. h. l. οὐκ ἕστηκεν. — Paulo post ed. Huet. ἐμφαίνοντος.

[3]) Cod. Bodlejan. λέγω, Cod. Reg. (item ed. Huet.) λέγει. R.

[4]) Deest οὖν in ed. Huet., in qua paulo post min. accur. legitur ψευκτός.

θεια οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς. Πάντες δὲ τοιοῦτοι οἱ ἔτι ποιοῦντες ἁμαρτίας, κἂν λέγουσιν εἶναι Χριστοῦ· πᾶς γὰρ „ὁ [1]) ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγέννηται."

23. „Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ." Προλαβόντες μὲν εἰς τό· „ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ·" ἐμνημονεύσαμεν τοῦ ῥητοῦ, καὶ τὰ ὑποπεσόντα ἡμῖν εἰς αὐτὸ εἰρήκαμεν, ζητοῦντες τί τὸ ψεῦδος, καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ· συνεξετάζεσθαι δὲ δεῖ [2]) καὶ τὰ λεχθησόμενα νῦν ἐκείνοις. Πᾶν πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἀπατηλὸν νομίζω εἶναι ψεῦδος, καὶ ἕκαστον τούτων ὅταν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ μηδαμῶς ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ λαλεῖν· τούτων δὲ ὁ ψεύστης πατὴρ ὁ διάβολός ἐστι. Πόθεν δὲ ἐκινήθημεν εἰς τὸ πᾶν χεῖρον πνεῦμα ψευδὲς εἰπεῖν, νῦν παραθησόμεθα. Γέγραπται ἐν τῇ γ' τῶν Βασιλειῶν· ὡς ἄρα Μιχαίας κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀχαὰβ [3]) εἰς τὸ προφητεῦσαι περὶ τοῦ· πότερον αὐτῷ καθήκει [4]) πορευθῆναι εἰς Ῥαμμὼθ Γαλαάδ, εἰς πόλεμον, ἢ ἐπισχεῖν, τό· „εἶδον [5]) Θεὸν Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρό-

---

[1]) I Joann. III, 8. — Ev. Joann. VIII, 44.

[2]) δεῖ. Cod. Reg. (ed. H. in textu) male δέ. R. — Huet. non male ad marginem: „scribas δὲ (quod deest in ed. R.) δεῖ."

[3]) Cod. Reg. (ed. H. constanter in textu) Ἀχαάμ. R. — Huet. in marg. h. l. et seqq.: „scribas Ἀχαάβ." Idem in notis: „Ἀχαάμ constanter scriptum habet Cod. Reg. hic et infra, propter frequentem in Mss. libris τοῦ β cum μ permutationem. — I Reg. XXII, 14. 15. (III Reg.). — LXX. interpretes Ῥεμμάθ.

[4]) H. et R. κατήκει. — Paulo post Cod. Reg. teste R. (item h. l. ed. H. in textu) Γαλαάθ. Huet. tamen recte ad marginem: „scribas Γαλαάδ."

[5]) I Reg. XXII, 19—22. (III Reg.). — LXX. interpretes vers. 19. θρόνου αὐτοῦ et ἡ στρατιά. Vers. 20

νου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατεία τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ. Καὶ εἶπε· τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα Ἰσραὴλ, καὶ ἀναβήσεται, καὶ πεσεῖται ἐν Ῥαμμὼθ Γαλαάδ; Καὶ εἶπεν οὕτως[1]) *ἐν σοί. Καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίου, καὶ εἶπεν· ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν κύριος· ἐν τίνι; Καὶ εἶπεν· ἐξελεύσομαι, καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψεύδους*[2]) *εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ.“ Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ὁ αὐτὸς Μιχαίας πρὸς τὸν Ἀχαὰβ φησι καὶ τὸν Ἰωσαφάτ· „ἀκούσατε*[3]) *λόγον κυρίου. Εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. Καὶ εἶπε κύριος· τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα Ἰσραὴλ, καὶ ἀναβήσεται, καὶ πεσεῖται ἐν Ῥαμμὼθ Γαλαάδ;*[4]) *Καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως.*[5]) *Καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίου,*

καὶ εἶπε κύριος; Ῥεμμάθ pro *Ῥαμμώθ* et *οὗτος οὕτως, καὶ οὗτος οὕτως* pro *οὕτως ἔν σοι*, ut H. et R. scribunt. Vers. 22. *πνεῦμα ψευδές.*

1) H. in textu *οὗτος κ. τ. λ.*, ad margin.: „scribas *οὗτος οὕτως.*“ R. ut in textu nostro, in notis: „„libri antea editi: *καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως ἔν σοι.*“ “ Cfr. pag. 265. not. 5. — Textus hebr. suadet, legendum esse *καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως καὶ οὗτος εἶπεν οὕτως.*

2) Cod. Reg. (item ed. H.) *ψευδὲς εἰς τὸ — προφητῶν σου τούτων.* Cfr. pag. 265. not. 5.

3) II Chron. XVIII, 18—21. — LXX. interpretes vers. 18. *θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα δύν. τοῦ οὐρ. παρειστήκει κ. τ. λ.* Vers. 19. *ἐν Ῥαμώθ* (cfr. pag. 265. not. 3. et 5.) et *καὶ οὗτος εἶπεν οὕτως, καὶ οὗτος εἶπεν οὕτως.* Vers. 20. *τὸ πνεῦμα.*

4) Ed. H. in textu *Γαλαάθ* (cfr. pag. 265. not. 4.), in margine recte: „scribas *Γαλαάδ.*“

5) R. in textu *καὶ εἶπεν οὗτος· καὶ ἐξῆλθε κ. τ. λ.*,

καὶ εἶπεν· ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν. Καὶ εἶπε κύριος· ἐν τίνι; Καὶ εἶπεν· ἐξελεύσομαι καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν στόματι πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ." Σαφῶς οὖν διὰ τούτων δηλοῦται, ὅτι [1]) πνεῦμά τί ἐστι ψευδὲς, καὶ πνεύματα τὰ ὅμοια εἴη ἂν ψευδῆ πνεύματα, ἀπὸ τοῦ ψεύστου πατρὸς εἰληφότα τὸ εἶναι ψευδῆ πνεύματα, κατὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν κακίαν, καὶ οὐχ ὅτι κατ' οὐσίαν. Τὸ μὲν οὖν ἅγιον πνεῦμα, ἢ ἀγγελικὸν πνεῦμα, ὅταν λαλῇ, οὐκ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σοφίας· ὅπερ δηλοῦται καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, ἔνθα περὶ τοῦ παρακλήτου διδάσκων [2]) ὁ κύριός φησιν· „ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν." Τὸ μέντοι ψεῦδος ὅταν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ἐκ τῶν ἰδίων γὰρ [3]) ἐλάλησε καὶ τὸ ἐν τῇ γ' τῶν Βασιλειῶν ψευδὲς πνεῦμα ἀπατῶν τὸν Ἀχαάβ. Πλὴν παρατήρει, ὅτι „ψεύστης" ὄνομα ὁμοίως τέτακται ἐπί τε τοῦ γεννήσαντος τὸ ψεῦδος διαβόλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· ἐνθάδε μὲν γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται τό· „ὅτι [4]) ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ·"

---

in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως, ἐξῆλθε." — Equidem οὕτως saltem adjeci, quanquam textu hebr. praeeunte rectius legeris: καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως, καὶ οὗτος εἶπεν οὕτως.

[1]) H. in marg., R. in notis non male: „forte scribendum ὅτι εἰ πνεῦμά τί ἐστι·" Ferrar.: *quod si est aliquis* etc. — R. addit in notis: „perperam in antea editis (in ed. H.) totus hic locus ita legitur: ὅτι πνεῦμά τί ἐστι τὸ ψευδὲς πνεῦμα, πάντα ὅμοια εἴη κ. τ. λ.."

[2]) Cod. Reg. (item ed. Huet.) διδάσκων καί φησιν omisso ὁ κύριος. R. — Ev. Joann. XVI, 13. — 15. — Edd. N. T. λαμβάνει pro λήψεται (coll. tamen notis text. subjectis).

[3]) Deest γάρ in ed. Huetiana.

[4]) Ev. Joann. VIII, 44. — Psalm. CXVI, 11. (CXV.) — LXX. viri εἶπα pro εἰπόν.

περὶ[1]) τοῦ διαβόλου λέγων· ἐν δὲ Ψαλμοῖς ἐπὶ ἀνθρώπου μόνου, ὡς τό· „ἐγὼ δὲ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου· πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης.“ Ταῦτα δὲ παρεθέμεθα, ἵνα[2]) πάσῃ δυνάμει τὸ εἶναι ἄνθρωποι, καὶ σπεύδωμεν γενέσθαι θεοὶ, ἐπείπερ ὅσον ἐσμὲν ἄνθρωποι, ψεῦσται ἐσμὲν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους ψεύστης ἐστίν. Ὅμοιον δέ ἐστι τὸ μετέχειν ἡμᾶς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ σημαινομένου ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πράγματος· ἡμᾶς λέγω, ἐὰν ἔτι μένωμεν ἄνθρωποι, καὶ τὸν διάβολον, ὃς[3]) ψεύστης εἴρηται.

24. „Ἐγὼ[4]) δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι.“ Εἰ μεμνήμεθα, πρὸς τίνας ἐστὶν ὁ λόγος, ὅτι πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους, ἐπαγγελίαν λαμβάνοντας ὅτι, ἐὰν μένωσιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ, τότε ἀληθῶς αὐτοῦ εἰσι μαθηταὶ καὶ γνώσονται τὴν ἀλήθειαν ἐλευθεροῦσαν αὐτοὺς, ἐπαπορήσομεν πῶς τοῖς τοιούτοις φησίν· „ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι.“ Καὶ ἐπίστησον, εἰ δύναταί τις τῷ αὐτῷ κατά τινα μὲν ἐπίνοιαν πιστεύειν, κατὰ δὲ ἑτέραν μὴ πιστεύειν· οἷον,[5]) παραδείγματος ἕνεκεν, οἱ

---

1) Verba περὶ τοῦ διαβ. λέγων et ἐπὶ ἀνθρ. μόνου ὡς in ed. Huet. prorsus desiderantur.

2) H. recte in notis, quae R. sua fecit: „adde φεύγωμεν (quod haud dubie propter σπεύδωμεν excidit), vel quid simile; nam et id desiderat loci sensus, et habet Ferrarius: *ut, quoad fieri potest, fugiamus esse homines.*“

3) H. in marg., R. in textu ὅς κ. τ. λ.; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ὃ ψεύστης εἴρηται.“

4) Ev. Joann. VIII, 45. — Ed. Knapp. ut in textu nostro, ed. Lachm. λέγω (ὑμῖν). — Abhinc Ferrar. Tom. XXV. auspicatur. Huet. — Ev. Joann. VIII, 31.

5) Ed. Huet. οἷγε, ut saepe. — Ad verba: οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν ἐπί κ. τ. λ. Huet. in notis inter alia haec adjicit: „Cfr. infra Tom. XXXII. in Joann.

πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς τὸν γεγεννημένον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, οὗτοι εἰς τὸν αὐτὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσι. Καὶ πάλιν οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν ποιήσαντα ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὰ ἀναγεγραμμένα τέρατα καὶ σημεῖα Ἰησοῦν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς τὸν υἱὸν[1]) τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰς τὸν αὐτὸν[2]) πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσι. Πάλιν τε αὖ οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν πατέρα Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστεύοντες δὲ[3]) εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ ποιητὴν τοῦδε παντὸς, οὗτοι εἰς τὸν αὐτὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς τὸν πατέρα Ἰησοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, εἰς τὸν Θεὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσιν. Ἵν' οὖν μὴ παρὰ πόδας ἐναντίωμα ᾖ, ὡς μὴ συνεωρακότος τοῦ γράφοντος τὸ εὐαγγέλιον τὸ τοιοῦτον, φήσεις ὅτι ὁ λέγων πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους τό· „ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι·“ πιστεύουσι κατά τινα ἐπίνοιαν καὶ

---

num. 9. (ex ed. Huet. pag. 397. ex edit. Paris. pag. 429.), ubi haec leguntur: ἢ πάλιν εἴ τις πιστεύων, ὅτι ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθεὶς ἱερόν τι χρῆμα καὶ σωτήριον τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκεν· ἀλλ' οὐκ ἐκ παρθένου τῆς Μαρίας καὶ ἁγίου πνεύματος τὴν γένεσιν ἀνείληφεν, ἀλλ' ἐξ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας, καὶ τούτῳ ἂν λείποι εἰς τὸ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν τὰ ἀναγκαιότατα κ. τ. λ.“

[1]) εἰς τὸν υἱόν. Ita recte habet Cod. Bodlej. (item ed. H. in marg.), ed. Huetii (in textu) perperam: εἰς τὸν Ἰησοῦν. R.

[2]) τὸν αὐτόν. Ed. Huet. in textu τὸν πιστεύουσι, ad marg.: „scrib. τὸν αὐτόν. Ferrar. τὸν Θεόν κ. τ. λ.“ — R. in textu τὸν Θεόν κ. τ. λ., in notis: „„ita legit Ferrar., et ita legendum, vel εἰς τὸν αὐτὸν πιστεύουσι.““

[3]) In edd. H. et R. desideratur δέ.

καθ' ἑτέραν μὴ πιστεύουσι ταῦτα ἔφασκε. Καὶ εἰκὸς, ὅτι ἐπίστευον μὲν αὐτοὶ κατὰ τὸ ὁρατὸν διὰ τὰ[1]) τεράστια, οὐκ ἐπίστευον δὲ τοῖς βαθύτερον ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις· καὶ ἁρμόζει γε τῷ· „γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν" λεγομένῳ[2]) μὴ ἐγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, τό· „ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι·" ὡς ἔλεγε· καθ' ὃ μὲν τεράστια ποιῶ, πιστεύετέ μοι, καθ' ὃ δὲ τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι. Τοῦτο δ' ἂν καὶ νῦν ἐπὶ πολλῶν ἴδοις, θαυμαζόντων μὲν τὸν Ἰησοῦν, ἐπὰν ἐνορῶσι τῇ περὶ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, μηκέτι δὲ πιστευόντων, ἐπὰν βαθύτερος καὶ μείζων τῆς ἕξεως αὐτῶν αὐτοῖς ἀναπτύσσηται λόγος, ἀλλ' ὑποπτευόντων αὐτὸν εἶναι ψευδῆ. Διόπερ προσέχωμεν,[3]) μήποτε καὶ ἡμῖν εἴπῃ ὁ λόγος· „ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι."

25. „Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;" Ὁ Λόγος, ἐπὰν τρανῶς αὐτοῦ παριστάνῃ τὸ βούλημα, ὡς μηδαμῶς ἀντιλέγειν δύνασθαί τινα τῶν ἀκουόντων, καὶ ταῦτα ἂν λέγοι δυσωπῶν τοὺς μὴ συγκατατιθεμένους· ὅτι εἰ μὴ ἐλέγχετε τὰ λεγόμενα ἡμαρτημένα, ἀπαιτεῖσθε ἂν εὐλόγως ἤδη τὴν συγκατάθεσιν. Ἔχει δὲ[4]) καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν παῤῥησίαν τοῦ Σωτῆρος ἡ λέξις, μηδενὸς μὲν ἀνθρώπου δυνηθέντος εἰπεῖν μετὰ πεποιθήσεως τῆς ἐπὶ τῷ μὴ ἡμαρτηκέναι τό· „τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;" μόνου δὲ[5]) τοῦ κυρίου ἡμῶν, ὃς ἁμαρτίαν

---

[1]) Deest τά in ed. Huetiana. — Ev. Joann. VIII, 32.

[2]) H. et R. in textu λεγομένῳ, R. in notis: „Cod. Bodlej. δυναμένῳ." — Ev. Joann. VIII, 45.

[3]) Editio Huet. προσσχῶμεν. R. — Ev. Joann. VIII, 45. — 46.

[4]) Desideratur δέ in ed. Huet. — Ev. Joann. VIII, 46.

[5]) μόνου δέ. Ed. Huet. in textu: μὲν οὐδέ, ad marginem: „scribas μόνου δέ."

οὐκ ἐποίησε, πεπειραμένος [1]) κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, ταῦτα πρὸς πάντας τοὺς πώποτε ἐγνωκότας αὐτὸν εἰπεῖν δυναμένου. Ἀκούω δὲ τοῦ· „τίς ἐξ ὑμῶν·" λεγομένου οὐ πρὸς τοὺς παρόντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς εἰ οὕτως ἐσαφηνίζετο· τίς ἐκ τοῦ γένους ὑμῶν· ἤ· τίς ὁποῖος δήποτε ἄνθρωπος ἐλέγξαι μὲ δυνήσεται περὶ ἁμαρτίας; Ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι οὐδείς. Κατὰ τὸ δυνατὸν δὲ ἀνθρωπίνῃ φύσει διὰ τό· „μιμηταί [2]) μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ·" παντὶ τρόπῳ φιλοτιμητέον τοιαύτην ἀναλαβεῖν καθαροῦ συνειδότος παῤῥησίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστ' ἂν εἰπεῖν ἡμᾶς περὶ τῶν ἑξῆς καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως χρόνῳ πρὸς ἕκαστον τῶν ἡμᾶς γινωσκόντων τό· „τίς [3]) ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;" εἰ καὶ μὴ δυνατὸν τοῦτο, ἐξ οὗ τὸν λόγον συμπεπληρώκαμεν, εἰπεῖν. Τοῦτο δὲ οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνον ἂν εἶπεν ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν διάβολον καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις, μηδὲν ἐχούσας εἰπεῖν εἰς ἔλεγχον τὸν περὶ ἁμαρτίας [4]) αὐτοῦ. Καὶ τοῦτό γε ἀκόλουθόν ἐστι τῷ· „ἔρχεται [5]) ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν." Δυνατὸν δὲ καὶ ἡμῖν ἐκ πολλῆς ἐπιμελείας τὴν ἀπό τινος ἀναλαβεῖν χρόνου παῤῥησίαν πρὸς τὸ εἰπεῖν ἡμᾶς τῷ ζητοῦντι καθ' ἡμῶν ἀφορμὴν διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ παρὰ τὸν τῆς ἐξόδου καιρόν· „τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;"

---

[1]) Hebr. IV, 15. coll. propter πεπειραμένος et πεπειρασμένος edd. N. T.

[2]) I Cor. XI, 1. — Ev. Joann. VIII, 46.

[3]) Ev. Joann. VIII, 46.

[4]) Ed. Huet. ἁμαρτίας, R. ἁμαρτίαν.

[5]) Ev. Joann. XIV, 30. — Edd. N. T. (coll. tamen notis in ed. Knapp. textui subjectis, itemque in ed. Lachm. pag. 477. obviis): ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν.

26. „Εἰ[1]) ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι;“ Ἄξιον ἰδεῖν τί ὑποφαίνεται ἐκ τοῦ πύσματος· τοῦτο δὲ οἰόμεθα εἰ καὶ ἐκεῖνοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος, οὐκ ἀπεκρίναντο τὴν δέουσαν ἀπόκρισιν ἐξενεγκόντες. Εἴποι γὰρ ἄν τις· διὰ τοῦτο οὐ πιστεύομεν, ἐπεὶ οὐ θεωροῦμεν τίνα τρόπον ὃ λέγει ἐστὶν ἀλήθεια· οὐ θεωροῦμεν δὲ τῷ μηδέπω κεκαθάρθαι ἡμῶν τὰς τῇ φύσει διορατικὰς τῆς ἀληθείας ὄψεις· καὶ ἐπεὶ τοιοῦτοί ἐσμεν, οὐκ ἔσμεν ἐκ τοῦ Θεοῦ· εἰ οὐδέπω ἐσμὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς ἀληθείας ὄψεις θεωρητικαὶ οὐκ εἰσὶ κεκαθαρμέναι, τῷ ἐπικεκαλύφθαι ἢ πεπαχύνθαι ἢ τεθολῶσθαι αὐτὰς ὑπὸ τῆς κακίας. Κατανοοῦντες δὲ τί τὸ κυρίως πιστεύειν, καθ' ὅ· „πᾶς[2]) ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται·“ καὶ αἰσθανόμενοι ὅσῳ τοῦ οὕτως πιστεύειν ἀπολειπόμεθα, ταῦτα ἀποκρινώμεθα,[3]) παρακαλοῦντες τὸν τῶν τῆς ψυχῆς ὄψεων ἰατρὸν, τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντα ποιῆσαι τὰ ὑπὲρ τοῦ ἀποκαλυφθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἔτι κεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς διὰ τὴν κακίαν ἀτιμίας ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον που· „ἐπεκάλυψεν[4]) ἡμᾶς ἡ ἀτιμία ἡμῶν·“ ἐπακούσεται γὰρ ἡμῶν ὁμολογούντων τὰ αἴτια τοῦ μηδέπω ἡμᾶς πιστεύειν, καὶ ὡς κακῶς ἔχουσι καὶ χρήζουσιν ἰατροῦ βοηθῶν συνεργήσει πρὸς τὸ χωρῆσαι ἡμᾶς τὸ εἰς τὸ πιστεύειν χάρισμα, τρίτον παρὰ τῷ Παύλῳ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χαρισμάτων τεταγμένον, μετὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον καὶ τὸν τῆς συνέσεως λόγον, οἷς ἐπιφέρει· „ἑτέρῳ[5])

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 46. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. εἰ δὲ ἀλήθ. λέγω, διατί κ. τ. λ.

[2]) I Joann. V, 1. — Edd. N. T. ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστ. κ. τ. λ.

[3]) Ed. Huetiana ἀποκρινόμεθα.

[4]) Jerem. III, 25.

[5]) I Cor. XII, 9. — Ed. Knapp. ἑτέρῳ δέ κ. τ. λ., ed. Lachm. ἑτέρῳ (δέ) κ. τ. λ.

πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι·“ περὶ οὗ χαρίσματος καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· „ὅτι[1]) ἀπὸ Θεοῦ ὑμῖν ἐχαρίσθη, οὐ μόνον τὸ εἰς Χριστὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν.“ Καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας δὲ ἐπιστήσαντι[2]) σαφὲς ἔσται,[3]) ὅτι οὐχ ἡ τυχοῦσα δωρεά ἐστι τοῦ Θεοῦ, πλειόνων δογμάτων διαφόρων ὑπὸ πολλῶν κηρυσσομένων τῶν διδάσκειν τὰ ἀληθῆ ἐπαγγελλομένων, τὸ μηδενὶ ἢ μόνῳ τῷ ἀληθεῖ πιστεῦσαι· τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ δοκίμου τραπεζίτου ἔργον τυγχάνει, ὃν τέλειον ὀνομάζων οὐκ ἂν ἁμάρτοι,[4]) καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους γεγραμμένου τοῦ· „τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.“

27. „Ὁ[5]) ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει· διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστέ.“ Δοκοῦσιν οἱ τὴν περὶ διαφόρων φύσεων εἰσάγοντες μυθοποιΐαν, καὶ λέγοντες, εἶναι φύσει καὶ ἐκ πρώτης κατασκευῆς υἱοὺς Θεοῦ μόνον διὰ τὸ πρὸς Θεὸν συγγενὲς δεκτικοὺς τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων, καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύναι τὸ προκείμενον αὐτοῖς. Συναρπάζουσί γέ τοι καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ, προσδιατρίβοντες αὐτῷ, τοὺς ἀκρίτους καὶ μὴ δυναμένους πρὸς τὴν πιθανότητα τῆς χρήσεως τοῦ ῥητοῦ ἀπαντᾷν, μηδὲ βλέποντας αὐτοῦ τὴν λύσιν οὕτως ἔχουσαν· εἴπερ, ὅσοι

---

1) Philipp. I, 29. — Edd. N. T. ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν κ. τ. λ.

2) Ed. Huctiana περιστήσαντι.

3) Cod. Reg. (ed. H. in textu) perperam ἔσεσθαι. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἔσται.“

4) Cod. Reg. (ed. H. in textu) male ἁμαρτήσατε. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἁμαρτήσαι, ἤ· ἁμαρτήσειε.“ — Hebr. V, 14.

5) Ev. Joann. VIII, 47.

ἔλαβον τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει [1]) πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, οὐ τῷ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰλήφασιν αὐτό· — εἰ γὰρ τῷ εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰλήφεισαν αὐτὸ, οὐκ ἂν περὶ αὐτῶν ἀνεγέγραπτο· „ὅσοι δὲ [2]) ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ·“ — δῆλον ὅτι οἱ μὴ ὄντες ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὶν μὲν λαβεῖν τὸ ἀληθινὸν, οὐδὲ ἐξουσίαν πως ἔχουσι τοῦ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἐπὰν δὲ λάβωσιν αὐτὸ, τεκνὰ μὲν [3]) οὐδέπω γίνονται Θεοῦ, ἀλλ' ἐξουσίαν λαμβάνουσι, διὰ τοῦ εἰληφέναι τὸ φῶς, γενέσθαι τέκνα Θεοῦ. Τότε γενόμενοι ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα ἀκούουσιν αὐτοῦ, οὐκέτι ἁπλούστερον πιστεύοντες μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ διορατικώτερον κατανοοῦντες τὰ τῆς θεοσεβείας πράγματα. Οἱ μὴ τοιοῦτοι φιλοτιμησάμενοι εἶναι, τέκνα μὲν οὐ γίνονται Θεοῦ, οὐδὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀκούουσι τὰ ῥήματα αὐτοῦ, οὐδὲ συνίασι τοῦ βουλήματος αὐτῶν· μένουσι δὲ ἐν τῇ πρὸ τῶν [4]) τέκνων τοῦ Θεοῦ καταστάσει, τῶν πεπιστευκότων μόνον, δοῦλοι Θεοῦ, τῷ εἰληφέναι [5]) τὸ τῆς δουλείας εἰς φόβον πνεῦμα, καὶ μὴ ἐσπουδακέναι προβῆναι καὶ προκόψαι, ὥστε καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας χωρῆσαι, ἐν ᾧ κράζουσιν οἱ ἔχοντες αὐτό· „Ἀββᾶ ὁ πατήρ.“ Ὅτι γὰρ καθ' ὅλου οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀρχῆθεν υἱός ἐστι Θεοῦ, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ· „ἤμεθα [6]) τέκνα φύσει ὀργῆς·“ ὑπὸ Παύλου καὶ περὶ

---

[1]) Ev. Joann. I, 9. — Paulo post ed. Huet. min. recte οὕτω εἶναι — εἰληφόσιν pro οὐ τῷ εἶναι — εἰλήφασιν.

[2]) Deest δέ in ed. Huetiana. — Ev. Joann. I, 12.

[3]) Ed. Huet. pro μέν min. accurate περί.

[4]) Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) πρώτων, et paulo post κατασταθῇ pro καταστάσει. R. — Huet. ad marg.: „scrib. πρὸ τῶν. Ferrar.,“ et: „scrib. καταστάσει.“

[5]) Rom. VIII, 15. — H. et R. Ἀββά.

[6]) Ephes. II, 3. coll. pag. 255. not. 1.

ἑαυτοῦ τοῦτο εἰρηκότος· σαφὲς δὲ καὶ ἐκ τοῦ· „ἐγὼ[1]) δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς.“ Εἰ γὰρ Παῦλος φύσει ὀργῆς υἱὸς, τίς ὑπὲρ Παῦλον, ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ, οὐκ ὀργῆς υἱὸς πρὸ τοῦ λαβεῖν ἐξουσίαν τέκνον[2]) Θεοῦ γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ τέκνον γενέσθαι Θεοῦ; Καὶ εἰ οὐκ ἄλλως γίνεταί τις υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ἢ ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτὸν, δῆλον ὅτι οὐδεὶς τῷ φύσει εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει, ἀλλὰ τῷ λαβεῖν ἐξουσίαν τέκνον Θεοῦ γενέσθαι, καὶ κεχρῆσθαι εἰς δέον τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ τῷ ἠγαπηκέναι τοὺς ἐχθροὺς, καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων γενόμενος υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, τότε ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει, συνιεὶς αὐτῶν καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναλαμβάνων· ὅπερ ἴδιον οὐ δούλων,[3]) ἀλλὰ τέκνων ἐστὶ Θεοῦ, τῶν πᾶσαν μὲν καταργησάντων γένεσιν, τὴν δὲ ἀπὸ Θεοῦ ἀνειληφότων διὰ τοῦ τῆς υἱοθεσίας πνεύματος. Ἅμα δὲ ἐπιμελέστερον κατανοητέον, πῶς δεῖ δέχεσθαι τό· „τὰ[4]) ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει·“ ᾧ ὅμοιόν ἐστι καὶ τό· „τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούουσι.“ Εἰ γὰρ ἐπὶ ψιλῆς συγκαταθέσεως τό· „ἀκούει·“[5]) λάβοιμεν, καὶ οἱ

---

[1]) Matth. V, 44. 45. coll. pag. 235. not. 2. — H. et R. h. l. ἀγαπήσατε. Cfr. pag. 236. not. 2.

[2]) H. et R. τέκνα, Ferrar. τέκνον legit. Cfr. pag. huj. lin. 12.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H.) οὐδ' ὅλων, Cod. Bodlej. ut in textu. R.

[4]) Ev. Joann. VIII, 47. — X, 27. — Edd. N. T. τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει.

[5]) H. et R. in textu ἀκούειν, Huet. ad marg., R. in notis: „scrib. et leg. ἀκούει.“ Cfr. pag. 276. lin 3. et 9.

ψυχικοὶ πρὸς χρόνον πιστεύοντες ἔσονται ἐκ τοῦ Θεοῦ, μεμαρτυρημένοι ὑπὸ τοῦ Λόγου ὅτι πρὸς καιρόν [1]) τινες πιστεύουσιν. Εἰ δὲ κατὰ τό· „ἀκούει“ ἐκλάβοιμεν ἐπὶ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς, δῆλον ὅτι, κἂν ἐν [2]) ἑνὶ ἁμαρτάνων, οὐκ ἔσται υἱὸς Θεοῦ· ὅπερ ἡμᾶς μὲν οὐ θλίψει τοὺς λέγοντας, ἐκ μεταβολῆς γίνεσθαί τινα υἱὸν Θεοῦ, ἐκείνους δὲ, μὴ πάνυ δεῖξαι δυναμένους ἀναμαρτήτους ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς μαθήμασι. Εἰ δὲ τό· „ἀκούει“ λαμβάνοιμεν ἐπὶ τοῦ συνιέναι καὶ νοεῖν, δεικνύτωσάν τινα πάντων ἀκούοντα οὕτως τῶν τῆς καινῆς διαθήκης λόγων, ἵνα ἐκεῖνον [3]) εἴπωμεν υἱὸν Θεοῦ, εἰ μὴ ἐπιδέχοιτο ἀνατροπὴν εἰς τὰ ἅγια γράμματα ἡ ἐκδοχὴ αὐτοῦ· ἡμεῖς γὰρ καὶ κατὰ ταῦτα μέγαν τινὰ καὶ θαυμαστὸν εἶναι φανταζόμενοι τὸν ἤδη υἱὸν Θεοῦ, οὐκ ἐλεγχθησόμεθα ἀναξίως τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξειληφότες τό· „ὁ [4]) ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει.“ Ἤδη [5]) δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων παράδοξον ἄν τι φανὲν ἀποδειχθῆναι δυνατὸν ἔσται. Τί δὲ τὸ παράδοξον, ἢ τὸ εἶναί τινα ἑτέρου υἱοῦ Θεοῦ μᾶλλον υἱὸν Θεοῦ, καὶ διπλάσιον ὡς ἕτερον ἑτέρου εἶναι υἱὸν Θεοῦ; Πῶς δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐναντίου δείκνυται, οὕτω παραστήσομεν· ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ὁ πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους δεύτερος ταλανισμὸς οὕτως ἔχει· „οὐαὶ [6]) ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί! ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται,

---

[1]) Luc. VIII, 13.

[2]) Desideratur ἐν, quod habet ed. H., in ed. R.

[3]) Perperam Cod. Reg. habet (item ed. H. in textu) εἶναι κείμενον. R. — H. ad marg.: „scrib. ἵνα ἐκεῖνον.“

[4]) Ev. Joann. VIII, 47.

[5]) H. et R. in textu ἤδη, H. in margine absque causa: „scrib. ἴδε. Ferrar.“

[6]) Matth. XXIII, 15.

ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.“ Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο οὔτε φύσει υἱοὶ γεέννης εἰσί τινες, οὔτε ἐπίσης οἱ τῆς γεέννης υἱοὶ υἱοί εἰσιν αὐτῆς, εἴγε ἕτερος ἑτέρου διπλότερον υἱός ἐστιν αὐτῆς. Εἰ δὲ ἕτερος ἑτέρου διπλότερός ἐστιν υἱὸς τῆς γεέννης, διὰ τί οὐχὶ [1]) καὶ τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σκότου, καὶ τῶν λοιπῶν ὧν οἱ διαφόρως ἁμαρτάνοντές εἰσιν υἱοί; Εἰ δὲ ἐπὶ τούτων, διὰ τί καὶ οὐχὶ υἱοὶ φωτὸς διπλότεροι ἕτεροι ἑτέρων ἔσονται, καὶ υἱοὶ ζωῆς καὶ υἱοὶ σοφίας, οὕτω δὲ υἱοὶ Θεοῦ; Εἰ δὲ διπλάσιον ὡς ἕτερος παρ᾽ ἕτερον υἱὸς γίνεται Θεοῦ, διὰ τί οὐχὶ καὶ πολλαπλασιόνως, καὶ τοσαυταπλασιόνως ὁποσαπλασιόνως [2]) ἄξιον νοεῖν εἶναι τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως υἱὸν τοῦ Θεοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς μηκέτι πνεῦμα δουλείας ἔχοντας εἰς φόβον, ἀλλ᾽ εἰληφότας πνεῦμα υἱοθεσίας; Τάχα οὖν οὕτως πλειόνων ὄντων τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἀναγεγραμμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀῤῥήτων, ἃ [3]) οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, καὶ τούτων περὶ ὧν φησιν ὁ Ἰωάννης· „οὐδ᾽ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία·“ πᾶς μὲν οἱωντινωνοῦν ῥημάτων ἀκούων τοῦ Θεοῦ ἤδη ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὅσῳ δὲ πλειόνων ἀκούει ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, τοσαυταπλειόνως γίνεται ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὡς, εἰ δεῖ [4]) οὕτως ὀνομάσαι, πάντων ἀκούσας τις τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, ἐάν γε τοῦτο φθάνῃ ἐπί τινα τῶν λαμβανόντων τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, τελείως

---

[1]) Ed. Huet. οὐχ et paulo post σκότους.

[2]) Deest ὁποσαπλασιόνως in ed. H. — Rom. VIII, 15.

[3]) H. et R. ὃν (ὧν?). Cfr. II Cor. XII. 4. — Ev. Joann. XXI, 25. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. οὐδὲ αὐτόν κ. τ. λ.

[4]) H. et R. in textu εἰ δεῖ οὕτως, H. ad marginem: „scribas ἤδη οὕτως. Ferrar.;“ R. in notis: „„Ferrar. legebat etc.“ “

καὶ ἀνυπερβλήτως γίνεται υἱὸς Θεοῦ, καὶ πάντη καὶ ἐξ ὅλων καὶ ὅλως [1]) ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εὐγνωμονέστερον δὲ ἀκουστέον τοῦ „ἐξ ὅλων καὶ ὅλως," ἀνάλογον ὅλοις τοῖς δόγμασι καὶ πάσῃ τῇ γνώσει καὶ πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, ὥστ' ἂν εἰπεῖν ὅλον [2]) καὶ ἐξ ὅλων γεγονέναι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν εἰδότα πάντα τὰ μυστήρια καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ μετὰ τούτων τὰ τῆς τελείας ἀγάπης κατορθωκότα. Ὅρα δὲ, εἰ δύναται [3]) ἀκολούθως τῷ· „ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν" εἰπεῖν ἂν τὸν τοιοῦτον· καὶ ἐκ μέρους ἐσμὲν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· „ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, καὶ τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇ," καὶ τὸ τέλειον τοῦ γενέσθαι υἱὸς Θεοῦ ἐλεύσεται, καταργοῦν τὸ ἐκ μέρους γεγονέναι υἱόν τινα τοῦ Θεοῦ. Μὴ ἀζήτητον δὲ ἐάσθω καὶ τὸ περὶ τοῦ, πότερόν ποτε δυνατὸν, ἐκ μέρους μὲν εἶναι υἱὸν τῆς διαφερούσης μερίδος τῆς περὶ τὰ θεῖα, ἐκ μέρους δὲ τῆς ἐναντίας, ἢ τοῦτο ἀμήχανον οὕτως ἔχειν· ᾧ συνεξετάσεις, πῶς λέγονται υἱοὶ πολλοὶ ἑνὸς πατρὸς, πότερον διὰ τοὺς προγόνους καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων, ἢ κατὰ ταύτην τὴν ὑπόνοιαν. Λαβόντες οὖν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, πάντα πράττωμεν, ἵνα γενώμεθα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα αὐτοῦ ἀκούσωμεν, καὶ προκόπτωμεν καὶ τὸ εἶναι [4]) ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προκόπτωμεν καὶ ἐν τῷ ἀκούειν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, πλείονα ἐκ

---

[1]) H. et R. in textu ὅλως, R. in notis: „Cod. Bodlejan. (it. Ferrar.) ὅλος."

[2]) H. et R. h. l. ὅλον. Cfr. pag. huj. not. 1.

[3]) H. et R. in textu δύναται et paulo post τόν a. voc. τοιοῦτον, H. in marg.: „scrib. δυνατόν et τό." Id. in not., quae R. sua fecit: „vel legend. δυνατόν, vel paulo post εἰπεῖν ἂν τὸ τοιοῦτον." — I Cor. XIII, 9. 10. coll. edd. N. T. — De praeced. κατορθωκότα cfr. pag. 259. not. 4.

[4]) H. et R. in textu καὶ τὸ εἶναι; H. non male in margine: „scribas ἐν τῷ εἶναι. Perion.;" R. in notis: „„lego ἐν τῷ εἶναι.""

τούτων ἀεὶ τρανοῦντες, ἕως πάντα χωρήσωμεν τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅσα γε ἐνδέχεται χωρῆσαι καὶ νῦν καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἀξιουμένους τῆς υἱοθεσίας πνεύματος. Ὁσάκις δὲ ῥημάτων λεγομένων τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀκούομεν, τουτέστιν, οὐ συνίεμεν αὐτῶν, τοσαυτάκις νομιστέον ἐλέγχεσθαι ὡς οὐκ ὄντας ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀκούει ὁ μὴ ἀκούων ῥημάτων Θεοῦ, ἐπείπερ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι παρ' ἑαυτόν· καί τοί γε[1]) ἔσθ' ὅτε λαβὼν ἤδη ἐξουσίαν τέκνον Θεοῦ γενέσθαι, καὶ δυνάμενος, ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, γενέσθαι υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός.

28. „Ἀπεκρίθησαν[2]) οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ· οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ καὶ δαιμόνιον ἔχεις;“ Εἰκὸς ὅτι ταῦτα πολλάκις, κατὰ τὸ σιωπώμενον, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον περὶ τοῦ Σωτῆρός τινες, Σαμαρείτην μὲν αὐτὸν ὀνομάζοντες, ὡς παραχαράσσοντα Ἰουδαϊκὰ παραπλησίως τοῖς Σαμαρείταις· „οὐ[3]) γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις,“ ἐν πολλοῖς διαφωνοῦντες δόγμασι παρ' ἐκείνους. Ἄξιον δὲ ἔστι ζητῆσαι, πῶς,[4]) Σαμαρειτῶν τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀρνουμένων καὶ μηδὲ[5]) τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδιαμονὴν προσι-

---

[1]) H. et R. καίτοιγε.

[2]) Ev. Joann. VIII, 48. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. ἀπεκρίθ. οὖν οἱ Ἰουδ. καὶ εἶπον κ. τ. λ. — H. et R. ἀποκρίθησαν. — Abhinc Ferrar. Tom. XXVI. auspicatur. Huet.

[3]) Ev. Joann. IV, 9.

[4]) H. in marg., R. in textu πῶς; R. in notis: „Deest πῶς in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej.“

[5]) H. et R. in notis: „Orig. in Matth. Tom. XVII. num. 29. (ex ed. H. pag. 486., ex ed. R. pag. 810. et 811.): οἱ Σαδδουκαῖοι μέντοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, οὐ τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἁπλουστέρων ὀνομαζομένην

εμένων, τὸν Σωτῆρα ἐτόλμησαν εἰπεῖν, περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως πλεῖστα ὅσα διδάξαντα, Σαμαρείτην[1]) *εἶναι. Ἀλλὰ μήποτε ὡς λοιδοροῦντες αὐτὸν τοῦτο λέγουσι, καὶ οὐ πάντως*[2]) *τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δογματίζοντα. Εἰκὸς δὲ καὶ ὅτι τινὲς ᾤοντο αὐτὸν μὴ ἀπὸ διαθέσεως τὰ περὶ μέλλοντος αἰῶνος καὶ τὰ περὶ κρίσεως καὶ ἀναστάσεως διδάσκειν, διακείμενον μὲν Σαμαρειτικῶς, ὡς μηδενὸς μετὰ τὸν βίον ἀποκειμένου τοῖς ἀνθρώποις, προσποιήσεως δὲ ἕνεκεν, κατὰ τὸ ἔνδοξον καὶ ἀρέσκον τοῖς Ἰουδαίοις, τὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς προφερόμενον. Καὶ δαιμόνιον δὲ ἔχειν ἔλεγον αὐτὸν διὰ τοὺς ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῦ λόγους, δι' ὧν πατέρα*[3]) *ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος πολλῷ κρείττων τοῦ μάννα, ὡς τὸν φαγόντα τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἄλλα μυρία ὧν πεπλήρωται τὰ εὐαγγέλια. Δύναται δὲ καὶ διὰ τὴν περὶ τὸν Βεελζεβοὺλ ὑπόνοιαν αὐτῶν εἰρῆσθαι· „σὺ*[4]) *δαιμόνιον ἔχεις·“ ἐπείπερ τινὲς ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐνόμιζον αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οἱονεὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν Βεελζεβούλ. Οἱ μὲν οὖν*

ἀνάστασιν σαρκὸς ἠθέτουν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνῄρουν τὴν τῆς ψυχῆς οὐ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιαμονὴν, οἰόμενοι μηδαμοῦ ἐν τοῖς Μωσέως γράμμασι σημαίνεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς μετὰ ταῦτα ζωήν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῖς Σαδδουκαίοις δόγμα περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονοῦσι μέχρι τοῦ δεῦρο Σαμαρεῖς κ. τ. λ.“

1) *Σαμαρείτην εἶναι.* Haec desunt in ed. Huet. (qui tamen in notis ad loc. ex commentariis in Matth. laud. habet: *ἐτόλμησαν εἰπεῖν (Σαμαρείτην), περί κ. τ. λ.*), sed leguntur in Cod. Bodlej. R.

2) Ed. Huet. min. recte *πάντας*. Eadem paulo post: *εἰκὸς δὲ ὅτι τινὲς καὶ ᾤοντο κ. τ. λ.*

3) Ev. Joann. VI, 32. 33. seqq.

4) Ibidem VIII, 48. — Luc. XI, 15.

ἐχθροὶ εἴσονται, λέγοντες αὐτὸν δαιμόνιον ἔχειν· ἡμεῖς δὲ αὐτῷ πειθόμεθα φάσκοντι· „ἐγὼ[1]) δαιμόνιον οὐκ ἔχω·“ οὐδὲ γὰρ δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοῖξαι, ἢ ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἃ καὶ ἀναγέγραπται, ὧν καὶ ἴχνη καὶ λείμματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὀνόματι Ἰησοῦ μέχρι νῦν γίνεται. Μετὰ ταῦτα ζητήσαι τις ἄν, τί δήποτε[2]) δύο δυσφημίας αὐτῷ προσαψάντων, τήντε· „Σαμαρείτης εἶ σύ·“ καὶ τήν· „δαιμόνιον ἔχεις·“ τῶν ἀποκριθέντων αὐτῷ Ἰουδαίων, οὐκ ἐκείνων τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ, οὐχὶ πρὸς τὰς δύο ἀπεκρίνετο, ἀλλὰ πρὸς μόνην τήν· „δαιμόνιον ἔχεις·“ εἰπών· „ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω.“ Καὶ ὅρα, εἰ δύναται πρὸς τοῦτο γενέσθαι τὸ τῆς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ παραβολῆς[3]) περὶ τοῦ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ καταβαίνοντος καὶ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστὰς, ὅντινα ὁ μὲν ἱερεὺς ἀντιπαρῆλθεν, καὶ ὁ Λευίτης· ὁ δὲ ὁδεύων Σαμαρείτης ἐλθὼν κατ᾽ αὐτὸν καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἐσπλαγχνίσθη, καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ,[4]) ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον. Ἐὰν γὰρ δυνηθῇ τις διαλαμβάνων περὶ τῆς παραβολῆς δεῖξαι, ἐπὶ μηδένα ἄλλον[5]) ἢ ἐπὶ τὸν Σωτῆρα ἀναφέρεσθαι τὰ περὶ τοῦ Σαμαρείτου, ὃς τὸν ἡμιθανῆ καὶ ἐμπεσόντα εἰς τοὺς λῃστὰς ἰάσατο, παραστήσει καὶ διὰ τί οὐκ ἠρνήσατο εἶναι Σαμαρείτης. Ἄλλος δὲ διὰ τὴν παρὰ Παύλῳ διαφορὰν[6]) Ἰουδαίων καὶ τοῦ ὑπὸ νόμον θεωρήσας, καὶ ἀναγαγὼν τοὺς ὑπὸ νόμον εἰς τοὺς Σαμαρείτας, καὶ μᾶλλον Παύλου καταλαβὼν τὸν Σωτῆρα τοῖς πᾶσι πάντα

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 49.

[2]) H. ἄν τι δήποτε, R. ἄν τιδήποτε. — Ev. Joann. VIII, 48. — 49.

[3]) Luc. X, 30. seqq.

[4]) αὐτοῦ. Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.). R.

[5]) Deest ἄλλον in cod. Cod. Reg. (item in ed. H.) R.

[6]) I Cor. IX, 20. 21.

γενόμενον, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ, ἐρεῖ διὰ τὸ τοῖς ὑπὸ νόμον αὐτὸν γεγονέναι ὡς ὑπὸ νόμον, οἱονεὶ καὶ Σαμαρείτην γεγονέναι, καὶ κατὰ τοῦτο μὴ ἠρνῆσθαι τὸ εἶναι[1]) Σαμαρείτης. Καὶ τρίτος δέ τις τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Σαμαρείτου ἐκλαβὼν, σημαίνοντος τὸν φύλακα, φήσει ὅτι, εἰ καὶ κατ' ἄλλο ἔλεγον Σαμαρείτην αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, αὐτὸς τὸ σημαινόμενον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐκλαβὼν οὐκ ἠρνήσατο αὐτὸ, εἰδὼς ὅτι φύλαξ ἐστὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, καὶ περὶ οὗ εἴρηται· „ἰδοὺ[2]) οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ·" καὶ τό· „φυλάσσων τὰ νήπια ὁ κύριος." „Σωμὴρ" μέντοι γε Ἑβραῖοι λέγουσι τὸν φύλακα, οὕτω[3]) δὲ καὶ τοὺς Σαμαρεῖς πρῶτον ὠνομάσθαι παραδιδόασι διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως φύλακας αὐτοὺς πεπέμφθαι τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, τοῦ ἑτέρου παρὰ τὸν Ἰούδαν Ἰσραὴλ διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας αἰχμαλωτευθέντος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.

29. „Ἀπεκρίθη[4]) Ἰησοῦς· ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με. Ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων." Εἰ τὸ πεφυτευμένον[5]) ξύλον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς τὸν καρπὸν αὐτοῦ

---

[1]) Deest εἶναι, quod habet ed. H., in ed. R.

[2]) Psalm. CXXI, 4. (CXX.). — CXVI, 6. (CXV.).

[3]) H. et R. in notis: „Origenes homil. IX. in Ezech. num. 1. (ex ed. R. pag. 388.): *Samaria magis post captivitatem decem tribuum crevit, quando custodes ab Assyriis ad Israelis terram missi sunt, qui vocantur Samaritani; Somer enim Custos interpretatur lingua Hebraeorum.* Sed cfr. I Reg. XVI, 24. (III Reg.)." — Cfr. II Reg. XVII. (IV Reg.).

[4]) Ev. Joann. VIII, 49. 50. — Edd. N. T. vers. 50. ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ κ. τ. λ.

[5]) Psalm. I, 3.

διδόναι ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ μηδὲ φύλλον αὐτοῦ ἀποῤῥεῖν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἂν ποιεῖ κατευοδοῦσθαι, τί νομιστέον περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ, ἢ ὅτι αὐτὸς ὢν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς κατὰ τὸ εἶναι σοφία, καὶ τὴν σοφίαν εἶναι ξύλον ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, καὶ καρποφορεῖ, καὶ τὰ ἕτερα παρὰ τοὺς καρποὺς φύλλα τοιαῦτα ἔχει, ὡς μηδὲ ἓν αὐτῶν ἀποῤῥεῖν. Διὰ τοῦτο οὐδένα τοῦ Ἰησοῦ λόγον, καὶ ταῦτα ἀναγραφῆς ἀξιωθέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς ἔτυχεν ἐκδεκτέον· ἀλλὰ πᾶσαν βάσανον καὶ τοῖς νομιζομένοις εἶναι σαφέσι προσακτέον, οὐκ ἀπογινώσκοντα, ὅτι καὶ περὶ τὸν ἀνυπονόητον καὶ ἁπλοῦν εἶναι νομισθέντα λόγον αὐτοῦ εὑρεθήσεται τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσιν ἄξιόν τι τοῦ ἱεροῦ στόματος ἐκείνου. Εἰ δέ που μὴ εὑρίσκομεν, ἡμᾶς καὶ οὐ λόγον τοῦ Ἰησοῦ αἰτιατέον, ὡς οὐ πνέοντα τῶν ἐκ πληρώματος μεστῶν ἀληθείας καὶ σοφίας δογμάτων. Ταῦτα δέ μοι εἴρηται βουλομένῳ ἐξετάσαι τό· „ἐγὼ[1]) δαιμόνιον οὐκ ἔχω·“ δι᾽ οὗ διδασκόμεθα πάντες οἱ τῷ εὐαγγελίῳ ἐντυγχάνοντες πρᾶγμα ὃ οὐκ ᾔδειμεν καὶ πρὶν ἐντυχεῖν τῷ εὐαγγελίῳ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἤδη κατανοητέον. Ἀρέσκει κατὰ τὰς γραφὰς τοὺς ἁμαρτάνοντας πολλὰ ποιεῖν παρὰ τὸν λόγον, οὐ δι᾽ ἄλλο ἢ τῷ δεκτικοὺς αὐτοὺς γεγονέναι ἐνεργείας πονηροῦ πνεύματος, ἢ θελήματος ἀκαθάρτου δαιμονίου. Οὐκ ὤκνησαν οὖν καὶ τὰ νομισθέντα ἂν ἐλάχιστα εἶναι τῶν ἁμαρτημάτων δαιμονίοις προσάψαι οἱ φήσαντες τὴν ὀξυχολίαν δαιμόνιον εἶναι, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν καταλαλίαν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλα μυρία δαιμονίων φαντασιούντων ἡμᾶς καὶ ἐνεργούντων κατὰ τὸ ἐκείνων θέλημα ποιεῖν· καὶ ἔστιν ἐν ἀνθρώποις ὥσπερ οὐδεὶς[2]) καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, καὶ οὐδεὶς δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, οὕτω καὶ οὐ-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 49.

[2]) Job. XIV, 4. — Ecclesiast. VII, 20.

δεὶς ἀεὶ ἀπὸ δαιμονίων καθαρεύσας, καὶ μηδέποτε γενόμενος τῆς ἀπὸ τούτων ἐνεργείας ἀνεπίδεκτος. Διόπερ ἀλληγοροῦντες τὰς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ θεραπείας, ἐν αἷς εἰσι καὶ τῶν δαιμονίων ἀπελάσεις, ἐροῦμεν πάντων ἀεὶ ἀπελαύνεσθαι τοὺς δαίμονας ὑπὸ Ἰησοῦ, τῶν παρὰ τὸ τεθεραπεῦσθαι ὑπὸ τοῦ λόγου μηκέτι παραδεχομένων τὰς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας. Μόνου τοίνυν νομίζω εἶναι Ἰησοῦ φωνήν, τοῦ μόνου ἀπεκδυσαμένου[1]) τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ δειγματίσαντος ἐν παῤῥησίᾳ, καὶ θριαμβεύσαντος ἐν ξύλῳ, τρόπαιον κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως τὸν σταυρὸν στήσαντος, ὥσπερ τό· „ἔρχεται[2]) ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν·" οὕτως καὶ τό· ἐγὼ δαιμόνιον οὔτε ἔσχον, οὔτε ἔχω, οὔτε ἕξω. Τὴν δὲ φωνὴν δυνάμεθα μὲν καὶ ἡμεῖς προενέγκασθαι καὶ λέγειν· „δαιμόνιον οὐκ ἔχω·" ἀλλ' ἐλεγχθησόμεθα ὁμοίως τοῖς ἀρνησομένοις περὶ τοῦ[3]) δαιμονᾷν, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἀποδειχθεῖσιν ὅτι ἐψεύσαντο. Ἢ οὐκ ἔλεγχος[4]) τοῦ δαιμονᾷν ἡμᾶς, ὅταν μεμηνότων κατάστασιν ἔχοντες βοῶμεν, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς φλεγόμενοι, ἢ λελυττηκότες,[5]) καὶ ὡσπερεὶ[6]) χρεμετίζοντες κἂν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς δίκην ἵππων θηλυμανῶν ἐπιβαίνομεν, ἐκβάλλοντες[7]) τοὺς περὶ ἀπαθείας λόγους Θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω; Ἀλλὰ κἂν ταπεινοὶ καὶ συννεφεῖς

---

[1]) Coloss. II, 15.

[2]) Ev. Joann. XIV, 30. — Edd. N. T. ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καί κ. τ. λ. — Ev. Joann. VIII, 49.

[3]) H. et R. in textu περὶ τοῦ δαιμονᾷν, R. in notis: „Cod. Bodlejan. περὶ τοῦ μὴ δαιμονᾷν."

[4]) H. in marg., R. in textu ἔλεγχος; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male ἔλεγχον.

[5]) H. recte λελυττηκότες, R. λελυπηκότες.

[6]) Cod. Reg. (item ed. H.) ὥσπερ οἱ χρεμετίζοντες. R.

[7]) Idem Cod. Reg. (itemq. ed. H.) ἐμβάλλοντες. R.

ὑπὸ τῆς λύπης καθελκόμενοι, καὶ τὸ ἴδιον τῶν λογικῶν γαῦρον ἀπολέσαντες ἐπιλανθανόμεθα τοῦ ἄνευ Θεοῦ στρουθίου[1]) μὴ πίπτειν εἰς παγίδα, καὶ τοῦ δίκαια εἶναι τὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβαινόντων ἀνθρώποις κρίματα, τί[2]) φήσομεν, ἢ ὅτι καὶ τοῦ δαιμονίου ἡμᾶς νικήσαντος καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν θολώσαντος ταῦτα πάσχομεν; Ἀλλὰ καὶ φόβοι τῶν οὐ φοβερῶν, καὶ περιχάρειαι ἐπὶ τοῖς μηδενὸς ἀξίοις, τίνων ἂν εἴη ἐνεργήματα ἢ δαιμόνων πληρωσάντων τοὺς μὴ δυναμένους μετὰ ἀληθείας λέγειν· „ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω;“ Ἀλλ' εἰκός τινας, τοὺς ἁγίους Πατριάρχας, ἢ τὸν ἱερὸν θεράποντα, ἢ τοὺς θαυμασίους προφήτας, ἢ τοὺς δυνατωτάτους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ ἀποστόλους φέροντας εἰς τὴν ἐξέτασιν δυσωπήσειν ἡμᾶς,[3]) ὡς ἄρα καὶ οὗτοι εἴποιεν ἂν ὁμοίως τῷ Ἰησοῦ· „ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω·“ πρὸς οὓς[4]) ἔστιν εἰπεῖν· ἆρα καὶ οὗτοί ποτε ἥμαρτον, ἢ ψεῦδος τό· „πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ·“ καὶ οὐκ ἀληθὲς τό· „οὐδεὶς[5]) καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου·“ οὐδὲ τεθεωρημένως εἴρηται τό· „οὐκ[6]) ἔστι δίκαιος ἐπὶ γῆς, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται;“ Ἀλλὰ σαφὲς, ὅτι ἀληθεῖς αἱ πᾶσαι γραφαὶ, καὶ οὐκ ἀεὶ οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐδύναντο λέγειν, οὐδ' οἱ μεταβάλλοντες ἐπὶ τὸν κατὰ ἀρετὴν βίον, τό·

---

[1]) Matth. X, 29.

[2]) Ed. Huet. ὅτι φήσομεν et *κινήσαντος* pro *νικήσαντος*.

[3]) Desideratur ἡμᾶς in ed. Huetiana.

[4]) H. et R. πρὸς ὅν. Equid. οὓς scripsi Ferrar. duce, nexuque, si non ὅ aliis de causis magis commendatur, οὓς omni ex parte suadente, efflagitante. — Rom. III, 23.

[5]) Job. XIV, 4. — LXX. interpretes: τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐδείς.

[6]) Ecclesiast. VII, 27. — LXX. viri: ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ἔστι δίκαιος ἐν τῇ γῇ κ. τ. λ.

„ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω·“ ἀλλ᾽ ἡ μόνου τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου ἀρχῆθεν ἦν φωνὴ, διὰ τοῦτο κυριώτατα καὶ ἀληθέστατα μόνον τὸν πατέρα τιμήσαντος· οὐδεὶς γὰρ τιμῶν τι τῶν μὴ τιμωμένων[1]) ὑπὸ Θεοῦ, τιμᾷ τὸν ἀτιμάζοντα τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ τιμώμενα. Πῶς γὰρ λεκτέον, ὅτι τιμᾷ τὸν πατέρα, ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας λαβών; Οὐδεὶς δὲ ἔχει τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας ἁμαρτάνων· ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος[2]) οὐχ ἁμαρτάνει. Καὶ πῶς τιμᾷ τὸν πατέρα ὁ τιμῶν δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων ἢ[3]) ἀργύριον ἢ τὸν χοϊκὸν πλοῦτον ἢ τὸ ἐκ σαρκῶν καὶ αἱμάτων κάλλος, ἢ ἁπαξαπλῶς τι τῶν οἰκείων τῇ ὕλῃ καὶ τῇ φθορᾷ; Δῆλον οὖν πῶς τοῦ Σωτῆρός ἐστι φωνή· „τιμῶ[4]) τὸν πατέρα·“ ἥντινα, ὅση δύναμις, φιλοτιμητέον συμμαρτυρούσης ἡμῖν τῆς συνειδήσεως ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰπεῖν, ἀποδιδοῦσι τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὴν τιμὴν,[5]) καὶ μὴ ἑτέρῳ ἀπονέμουσιν αὐτήν. Καὶ καλῶς γε ὁ ἐλθόντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ἐκ γυναικὸς, καὶ γενέσθαι ὑπὸ τὸν νόμον, ὡς ὑπὸ τὸν λέγοντα νόμον τυγχάνων τό· „τίμα[6]) τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα

---

[1]) H. et R. in textu ut in nostro textu, et recte quidem. H. tamen ad marginem: „scrib. τῶν τιμωμένων.“ R. in notis: „„Ferrar. videtur legisse τῶν τιμωμένων, deleta particula negativa μή.““

[2]) I Joann. III, 9. et V, 18.

[3]) Deest ἢ in ed. Huetiana.

[4]) Ev. Joann. VIII, 49. — Rom. IX, 1.

[5]) H. in textu: τῷ τὴν τιμὴν, καὶ μή κ. τ. λ., ad marg. eadem, quae in nostro textu leguntur. R. in notis: „Cod. Reg. τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν, καὶ μή κ. τ. λ.“ — Galat. IV, 4.

[6]) Exod. XX, 12. — LXX. interpretes πατέρα σου et μητέρα σου. Cfr. Matth. XV, 4. Ephes. VI, 2. 3. — Ev. Joann. VIII, 49.

εὖ σοι γένηται·“ οὐδένα ἄλλον ἔχων πατέρα ἢ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Θεόν φησιν· „ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου.“ Ἐροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταύτην τὴν φωνὴν, νοήσαντες τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρὸν, καὶ λουσάμενοι κατ᾽ αὐτὸ ἐπί τὸ γενέσθαι υἱοὶ Θεοῦ, καὶ μηκέτι καλοῦντες [1]) πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς τῷ υἱοὶ γεγονέναι τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ εἰπόντος· „πορεύομαι [2]) πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.“ Δῆλον οὖν, ὅτι, κυριώτατα καὶ τελειότατα εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ· „ἐγὼ [3]) δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου·“ οἱ μιμηταὶ αὐτοῦ, ἕκαστος κατὰ δύναμιν, πάντα ἰσχύσας ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ τό· „ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου.“ Τίς δὲ νεκροῖς συνὼν καὶ ἐν τάφοις οἰκῶν δυνηθείη ἂν εἰπεῖν τό· „ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω;“ ἢ τίς ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου προτασσόμενον τιμῶν, ἑτέρῳ τὴν τιμὴν διδοὺς, δέον τὴν [4]) τιμὴν ἀποδιδόναι αὐτῷ, εἴποι ἂν ὡς Ἰησοῦ μαθητής· „ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου;“ Ἑξῆς ἐστι τούτοις τό· „καὶ [5]) ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·“ εἰρημένον πρὸς τοὺς ἀτιμάσαντας αὐτὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ τό· „οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις;“ οἰηθέντες τὸ κακῶς εἰρημένον καλῶς λελαληκέναι· κακῶς γὰρ νοοῦντες Σαμαρείτην καὶ δαιμόνιον ἔχοντα τὸν Σωτῆρα ἀπεφή-

---

[1]) Matth. XXIII, 9.

[2]) Ev. Joann. XX, 17. — Edd. N. T. ἀναβαίνω κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. VIII, 49. — Philipp. IV, 13.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: δέον τῷ την τιμὴν ἀποδιδόναι αὐτὴν, εἴποι κ. τ. λ. R. — H. ad marg.: „scribas αὐτῷ (scil. pro τῷ) Ferrar.“ Idem in notis, de αὐτήν nihil dicens: „Cod. Reg. etc. Perion legit τῷ πατρί, Ferrar. αὐτῷ, quod probamus.“

[5]) Ev. Joann. VIII, 49. — 48.

ναντο. Νομιστέον δὲ τό· ,,καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·" οὐχὶ καὶ ἐκείνοις μόνοις εἰρῆσθαι τότε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀεὶ ἀτιμάζουσι, δι' ὧν πράττουσι παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀτιμάζουσι, δι' ὧν ἀδικοῦσι, τὸν Χριστὸν, ὅς ἐστι δικαιοσύνη, καὶ ἀτιμάζουσι, δι' ὧν κατὰ ἀδυναμίαν καὶ ἀσθένειαν ἐπιτελοῦσι, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἥτις ἐστὶν ὁ Σωτήρ· Χριστὸς[1]) *γὰρ Θεοῦ δύναμις. Καὶ παντὶ δὲ τῷ ἐξουδενοῦντι σοφίαν λεχθείη ἂν τό· ,,ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·" ἐπείπερ Χριστὸς καὶ σοφία ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ εἰ δέον τὸ ἐξ αὐτοῦ*[2]) *τινα μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύειν, ὥστ' ἂν εἰπεῖν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο· ,,μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός·" καὶ δέον ἀναλαβεῖν τὴν ὑπερέχουσαν Θεοῦ πάντα νοῦν εἰρήνην, φρουροῦσαν τὴν καρδίαν καὶ τὰ νοήματα τοῦ ἀνειληφότος αὐτήν. Εἰ*[3]) *δὲ πολεμικός τις εἴη καὶ δάκνων, καὶ καταιτιώμενος καὶ κατεσθίων τὸν πλησίον, καὶ πεπληρωμένος τῆς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ἑαυτοῦ στάσεως τῶν παθῶν, καὶ τούτῳ ἂν λεχθείη τό· ,,ὑμεῖς*[4]) *ἀτιμάζετέ με·" Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Ἔτι δὲ ἐπείπερ ,,πᾶς*[5]) *ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς," φῶς δέ ἐστιν ὁ εἰπών· ,,ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου·" δῆλον ὅτι φαῦλα πράσσων, ἀτιμάζων τὸ φῶς, ἀτιμάζει Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ἀκουσόμενος τό· ,,καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με." Καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλέον μηκύνειν τὸν λόγον, ἀναπτύσσοντα καὶ δεικνύντα, τίνες εἰσὶν οἱ ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἀκούοντες ὑπ' αὐτοῦ τό·*

---

[1]) I Cor. I, 24.

[2]) Ephes. II, 14. — Psalm. CXX, 7. (CXIX.). — Philipp. IV, 7.

[3]) Cod. Reg. (it. ed. II. in textu) male: ὁ *δέ κ. τ. λ.* R. — Huet. ad marg.: ,,scrib. *εἰ δέ κ. τ. λ.* Ferrar."

[4]) Ev. Joann. VIII, 49. — Ephes. II, 14.

[5]) Ev. Joann. III, 20. — VIII, 12. — 49.

„ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·“ σαφῶν ὄντων ἐκ τῶν ἀποδεδομένων καὶ τῶν δυναμένων τούτοις ἀκολούθως αὐτοῖς συνάπτεσθαι.

30. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν, τί ἐστι τό· „ἐγὼ [1]) δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.“ Ζητεῖ ὁ Θεὸς, δοὺς ἡμῖν τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰληφότων αὐτὸν τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ· ἥντινα εὑρήσει μὲν ἐν τοῖς ἐπιμελουμένοις ἑαυτῶν, καὶ ἐξεργαζομένοις τὰς ἐγκαταφυτευθείσας ἐπ᾿ ἀρετῇ ἀφορμάς· οὐχ εὑρήσει δὲ ἐν τοῖς μὴ τοιούτοις, καὶ μὴ εὑρίσκων κρίνει ἐκείνους ἐν οἷς οὐχ εὑρίσκει τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ ἑαυτοῦ, πρὸς οὓς ἐρεῖ· „διὰ ὑμᾶς διαπαντὸς [2]) τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.“ Ἐπαπορήσαι δ᾿ ἄν τις διὰ τό· „ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων·“ εἰ χρὴ τοῦτο ἀναφέρειν ἐπὶ τὸν Θεὸν, σαφῶς τοῦ Σωτῆρος εἰρηκότος· „οὐδὲ [3]) γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα· ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα.“ Ἀλλ᾿ ὅρα, εἰ δύνασαι πρὸς τοῦτο χρήσασθαι τῷ· „οὐ δύναμαι [4]) ἐγὼ ποιεῖν ἀπ᾿ ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν· ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.“ Εἰ γὰρ καθὼς ἀκούει ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, οὕτως κρίνει, ζητῶν οὐ τὸ ἴδιον θέλημα, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν πατρὸς, καὶ διὰ τοῦτο δικαία ἐστὶν ἡ κρίσις αὐτοῦ, μήποτε κυριώτερον ἡ κρίσις, ἣν κρίνει ὁ ἀκούων, οὐκ ἔστι τοῦ ἀκούοντος, ἀλλὰ τοῦ λέγοντος ἀκούοντι.

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 50. coll. propter ἐγὼ δέ pag. 282. not. 4.

[2]) Jesai. LII, 5. coll. Rom. II, 24. — H. et R. διὰ παντός.

[3]) Ev. Joann. V, 22. 23.

[4]) Ibidem V, 30. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. τοῦ πέμψαντός με (πατρός).

Κἂν λέγῃ δὲ, ὅτι ,,ἡ κρίσις[1]*) ἡ ἐμὴ δικαία ἐστὶν,“ ἄκουε ἐν τῷ αὐτῷ εὐαγγελίῳ λεγομένου τοῦ· ,,πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν.“ Εἰ γὰρ ἀληθὲς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον τό· ,,πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι·“ δῆλον ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κρίσις, περὶ ἧς φησιν· ,,ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστί·“ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ κρίσις. Εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ κρίσις, δύναται λελύσθαι τὸ ἐπηπορημένον περὶ*[2]*) τοῦ· ,,ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.“ Ἔχει δέ τινα καὶ ἀτυφίας ἔμφασιν πρεπούσης τῷ Σωτῆρι τὸ λεγόμενον ἐν τῷ· ,,ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου·“ οὐδὲ γὰρ πάνυ ἔπρεπεν αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἀπαιτεῖν, καὶ ἐπὶ τούτῳ κρίνειν τοὺς μὴ ἀποδεδωκότας αὐτὴν, ἀλλ' ἐχρῆν τὸν πατέρα δόξαν δεδωκότα τῷ υἱῷ ἀπαιτεῖν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀποστερούντων, καὶ κρίνειν αὐτοὺς ἐπὶ*[3]*) ταύτῃ. Τάχα δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, μιμητὴς ὢν τοῦ πατρὸς, ζητεῖ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν μανθανόντων τὰ περὶ Θεοῦ· καὶ εἰ μὴ εὕροι τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν ἔν τισι, κρίναι ἂν ἐκείνους, ὡς ἐξουσίαν*[4]*) λαβὼν κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων τό· ,,ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων·“ οὐκ ἀναφέρει ἐπὶ τὸν πατέρα, τοιαῦτα λέγων· ὁ ζητῶν καὶ κρίνων ἐστὶν ὁ ἐκδικῶν με, ὁ ὑπηρέτης ὁ εἰς τοῦτο τεταγμένος, ὁ μὴ εἰκῇ*[5]*) τὴν μάχαιραν φορῶν, ὁ ἔκδικος τοῦ βασιλέως· Μωσῆς δέ ἐστιν οὗτος,*[6]*)*

---

[1]) Ev. Joann. V, 30. — XVII, 10. — Edd. N. T. *καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστιν.*

[2]) H. in marg., R. in textu recte *περὶ τοῦ;* R. in notis: ,,in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest *τοῦ.*“ — Ev. Joann. VIII, 50. coll. pag. 289. not. 1.

[3]) Ed. Huet. *καὶ κρίνειν αὐτούς· ἐπὶ ταύτῃ κτλ.* (?)

[4]) Ev. Joann. V, 27. — VIII, 50.

[5]) Rom. XIII, 4.

[6]) H. in textu *οὕτως*, ad marg. recte: ,,scrib. *οὗτος.*“ — Ev. Joann. V, 45. — Edd. N. T. *ἠλπίκατε.*

καθὰ προείρηκεν αὐτοῖς λέγων· „εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίσατε.“ Εἶτ᾽ ἐπιφέρει, ὅτι ὁ κρίνων καὶ κολάζων ἐστὶ Μωσῆς, τουτέστιν αὐτὸς ὁ νομοθέτης. Καὶ μετὰ τοῦτο πρὸς ἑαυτὸν ἐπαπορεῖ ὁ Ἡρακλέων λέγων· πῶς οὖν οὐ [1]) λέγει τὴν κρίσιν πᾶσαν παραδεδόσθαι αὐτῷ; Καὶ νομίζων λύειν τὴν ἀνθυποφορὰν ταῦτά φησι· καλῶς λέγει, ὁ [2]) γὰρ κριτὴς ὡς ὑπηρέτης τὸ θέλημα τούτου ποιῶν κρίνει, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φαίνεται γινόμενον. Πῶς δὲ ἄλλῳ τινὶ ἀνατίθησι τὴν κρίσιν, ὡς ὑποδεεστέρῳ τοῦ Σωτῆρος, καθ᾽ ὃ νομίζει, τῷ Δημιουργῷ, οὐδ᾽ οὕτω ἀποδείξασθαι δύναται, σαφῶς γεγραμμένου τοῦ· „οὐδὲ [3]) γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ·“ καὶ τοῦ· „ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν.“

31. „Ἀμὴν [4]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.“ Ὥσπερ ἐστί τις ζωὴ ἀδιάφορος, ἡ μήτε ἀγαθὸν, μήτε κακὸν τυγχάνουσα, καθ᾽ ἣν λέγομεν ζῆν καὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ τὰ ἄλογα ζῶα· καὶ ἑτέρα [5]) διάφορος, ἀλλ᾽

---

[1]) R. min. recte in notis: „οὐ redundare videtur, nec etiam legit Ferrarius.“

[2]) H. et R. ἡ (ὃ?) γὰρ κριτὴς κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. V, 22. — 27. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν κ. τ. λ.

[4]) Ibidem VIII, 51. — Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμόν κ. τ. λ. — Abhinc Ferrar. Tom. XXVII. auspicatur. Huet.

[5]) H. et R. in textu ut in nostro textu; H. tamen in notis: „ita Cod. Reg. (R. addit: et Cod. Bodlej.), nec non Perion., qui vertit: *et alia differens, sed bonum.* At videtur legisse Ferrarius: καὶ ἑτέρα μὴ ἀδιάφορος, οὐ κακὸν, ἀλλ᾽ ἀγαθὸν, περί κ. τ. λ.“ — Equid. praecedd. respectu legerim: καὶ ἑτέρα διάφορος (aut μὴ ἀδιάφορος), οὐ κακὸν, ἀλλ᾽ ἀγαθὸν τυγχάνουσα, περί κ. τ. λ.

ἀγαθὸν, περὶ ἧς φησιν ὁ Παῦλος· „ἡ ζωὴ[1]) ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ·“ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ· „ἐγώ εἰμι ἡ ζωή·“ οὕτως τὸν μὲν ἐναντίον τῇ διαφόρῳ[2]) ζωῇ θάνατον ἀδιάφορον ἐρεῖς· τὸν δὲ ἐχθρὸν τῷ εἰπόντι· „ἐγώ εἰμι ἡ ζωή·“ πονηρόν τινα καὶ χαλεπὸν θάνατον, ὃν ὁ ἀποθνήσκων ἐστὶν ἐν τῷ θανάτῳ· περὶ οὗ γέγραπται· „ἔσχατος[3]) ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.“ Καὶ περὶ τούτου γε τοῦ θανάτου νομιστέον λέγειν τὸν Ἀπόστολον ταῦτα· „διὰ[4]) τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. Ἄχρι γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία γὰρ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου· ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ.“ Καὶ μετ' ὀλίγα· „εἰ[5]) γὰρ ἐν ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος

---

[1]) Coloss. III, 3. Edd. N. T. respectu praecedd. ὑμῶν pro ἡμῶν. — Ev. Joann. XI, 25.

[2]) H. et R. in textu τῇ διαφόρῳ ζωῇ; H. tamen recte, si vel solam oppositionis legem observaveris, ad marg.: „scribas τῇ ἀδιαφόρῳ κ. τ. λ. Ferrar.“ — R. in notis: „„Ferrar. legebat ἀδιαφόρῳ.““

[3]) I Cor. XV, 26.

[4]) Rom. V, 12. 13. 14. Edd. N. T. vers. 13. ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται et vers. 14. μέχρι Μωυσέως (ed. Knapp. μέχρι Μωϋσέως).

[5]) Ibidem V, 17. Ed. Knapp. εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι et τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης, ed. Lachm. εἰ γὰρ (ἐν τῷ) ἑνὶ (coll. tamen nota text. subjecta) παραπτώματι et τῆς χάριτος καὶ (τῆς δωρεᾶς) τῆς δικαιοσύνης.

καὶ τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι [1]) διὰ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ.“ Τίς γάρ ἐστιν ὁ διὰ τῆς ἁμαρτίας θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσελθὼν, ἢ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς Χριστοῦ καταργηθησόμενος; Καὶ τίς ὁ εἰς πάντας ἀνθρώπους θάνατος διελθὼν, τῷ πάντας ἡμαρτηκέναι, ἢ αὐτὸς οὗτος ὃς καὶ ἐβασίλευσεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως; Μωσῆς δὲ, τουτέστιν ὁ νόμος, ἦν μέχρι [2]) τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐπιδημίας. Καὶ ἐβασίλευσέ γε ἐν ἑνὸς παραπτώματι διὰ τοῦ ἑνὸς, ἕως οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαβόντες ἐν ζωῇ βασιλεύσωσι διὰ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ. Τοῦτον οὖν τὸν θάνατον οὐ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα ὁ τὸν λόγον τοῦ μονογενοῦς καὶ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως τηρήσας, πεφυκότα κωλύειν θεωρεῖσθαι τὸν θάνατον. Οὕτω δὲ ἀκουστέον τοῦ· „ἐάν [3]) τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα·“ ὡς εἰ, χαρισάμενος ὁ ταῦτα λέγων φῶς τοῖς ἀκούουσιν, ἔφασκεν αὐτοῖς· ἐάν τις τὸ ἐμὸν τοῦτο τηρήσῃ φῶς, σκότον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀδύνατον γὰρ γενέσθαι σκότος τῷ τηροῦντι τὸ φῶς· εἰ μέντοι γε ἀπολέσαι τις τοῦτο τὸ φῶς, ἕπεται τῷ ἀπολωλεκότι εὐθέως ἰδεῖν τὸ σκότος. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν γέγονεν ἡ ζωή. Διόπερ ἡ ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ σοφία, ἡ λέγουσα· „ὁ Θεὸς [4]) ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδοῦ αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·“ περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ Λόγου, ἐν ᾧ γέγονεν ἡ ζωὴ, διδάξει καὶ φήσει· „ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· ἅμα γὰρ τηρήσῃ τις τὸν λόγον, καὶ τὴν ἀχώριστον αὐτοῦ γενομένην ἐν αὐτῷ ζωὴν, ἥτις ἅμα

---

[1]) H. et R. in textu *βασιλεύουσι*. Iidem tamen, ille ad marg., hic in notis: „scrib. et leg. *βασιλεύσουσι*.“

[2]) Luc. XVI, 16. coll. Rom. X, 4.

[3]) Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4.

[4]) Prov. VIII, 22. coll. pag. 233. not. 4.

καὶ φῶς ἐστι τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ[1]) φαῖνον, καὶ μὴ καταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς. Ἐὰν οὖν οἱονεὶ πυνθανόμενος ὁ προφήτης λέγῃ· „τίς[2]) ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον;" ἀποκρινούμεθα[3]) μαθόντες ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ ἐροῦμεν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον, ὃς τηρεῖ τὸν λόγον τοῦ εἰπόντος· „ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα." Ἅμα δὲ ἐν τῷ τόπῳ ζητῶ, μήποτε τό· „εἰς τὸν αἰῶνα" ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον, ὥστ' ἂν εἶναι τοιοῦτον τὸ ὅλον· ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ. Καὶ γὰρ ἔοικεν ἐπὶ τοσοῦτόν τις μὴ θεωρεῖν τὸν θάνατον, ὅσον τηρῇ τὸν τοῦ Ἰησοῦ λόγον· ἅμα γάρ τις ἀπώλεσεν αὐτὸν καὶ θάνατον ἐθεώρησεν. Εἰ δὲ καὶ ἀνατρέχειν τις δύναται ἐπὶ τοὺς βαθυτέρους λόγους, καὶ νοεῖν, πῶς ὑπὸ ἀνθρώπου λέγοιτ' ἂν τό· „εἰς[4]) χοῦν θανάτου κατήγαγές με" καὶ ὑπὸ Παύλου· „τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;" θεωρήσει τίνα τρόπον, ὅσον μὲν ἐτηρεῖτο ὁ λόγος, θάνατος οὐκ ἐθεωρεῖτο τῷ τηροῦντι αὐτόν· ὅτε δέ τις καμὼν ἐν τῇ προσοχῇ καὶ τηρήσει τοῦ λόγου, ἢ ἀπροσεκτήσας περὶ τὸ τηρεῖν οὐκ ἔτι αὐτὸν τετήρηκε, τότε τὸν θάνατον ἐθεώρησεν, οὐ παρ' ἄλλον ἢ παρ' ἑαυτόν. Καὶ νομιστέον γε τοῦτο δόγμα εἶναι καὶ νόμον αἰώνιον, ἀεὶ ἂν ἡμῖν λεχθησομένου παραλαβοῦσι τὸν λόγον, τοῦ· „ἐάν[5]) τις τὸν ἐμὸν λό-

---

[1]) Ev. Joann. I. 4.

[2]) Psalm. LXXXIX, 48. (LXXXVIII, 49.).

[3]) H. ad marg., R. in textu ἀποκρινούμεθα; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ἀποκρινόμεθα." — Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4.

[4]) Psalm. XXII, 15. (XXI, 16.). — Rom. VII, 24.

[5]) Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4. — H. et R. h. l. ὄψεται.

γον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ ὄψεται εἰς τὸν αἰῶνα.“ Ὥσπερ δὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἐπιπλεῖον θεωρηθὲν τὸ σκότος ἀφανίζει[1]) τὰς ὄψεις τοῦ θεωρήσαντος, οὕτως θεωρηθεὶς ὁ θάνατος ἀπὸ τοῦ τὸν λόγον μὴ τηρήσαντος θανατοῖ καὶ νεκροῖ τὴν θεωρήσασαν αὐτὸν ὄψιν καὶ ἀποτυφλοῖ, ὡς διὰ τοῦτο δεηθῆναι τοῦ ἀνοίγοντος ὀφθαλμοὺς τυφλῶν. Καὶ, οἶμαί γε, διὰ τοῦτο οἱ τυφλοὶ, ὧν σύμβολον ἦσαν οἱ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τυφλοὶ, τὰς ὄψεις ἀπολωλέκασιν, ἐπείπερ τὸν λόγον μὴ τηρήσαντες[2]) τὸν θάνατον ἐθεώρησαν.

32. „Εἶπον[3]) αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· νῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις.“ Οἱ μὲν πολλοὶ καὶ τῶν σοφῶν πᾶν γένος ἁμαρτήματος, οὗ ἐν εἴδει ἐστὶ καὶ τὸ ἐν λόγῳ ἁμάρτημα, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ κριμάτων μοχθηρῶν οἴονται[4]) γίνεσθαι· οἱ δὲ ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὡς θείαις πεπιστευκότες διαλαμβάνουσι περὶ τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπ' ἀνθρώπων πραττομένων, ὡς οὐ χωρὶς δαιμονίων, ἢ ὁποιωνδήποτε[5]) δυνάμεων ἀντικειμένων, τῶν τοιούτων ἐπιτελουμένων. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τοίνυν κατὰ[6]) δαιμονίου ἐνέργειαν ὑπελάμβανον εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν τό· „ἀμὴν[7]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐάν τις τὸν ἐμὸν

---

[1]) H. ad marg., R. in textu ἀφανίζει; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male ἀφανίζειν.“

[2]) H. τηρήσαντες, R. τηρήσαντος.

[3]) Ev. Joann. VIII, 52. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. εἶπον οὖν αὐτῷ κ. τ. λ.

[4]) H. ad marg., R. in textu οἴονται; R. in notis: „Cod. Reg. (ed. H. in textu, ut saepe, οἶγε pro οἶον) male οἶον γίνεσθαι (R. affert γένεσθαι).“

[5]) Ed. Huet. ὁποίων δήποτε, R. ut in nostro textu.

[6]) H. ad marg., R. in textu κατὰ δαιμονίου κ. τ. λ.; R. in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest κατά.“

[7]) Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4. Ed. Huet. h. l. ἀμὴν λέγω κ. τ. λ.

λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.“ Καὶ τοῦτο ἐπεπόνθεισαν, [1]) μήτε τὸν λόγον τηρήσαντες, μήτε τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν θεωρήσαντες· ὁ μὲν γὰρ θάνατόν τινα ἐχθρὸν τῷ λόγῳ ἐπιστάμενος, ὃν ἀποθνήσκουσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, τοῦτον ἔφασκε [2]) μὴ θεωρεῖσθαι εἰς τὸν αἰῶνα ὑπὸ τοῦ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρήσαντος· οἱ δὲ περὶ τοῦ κοινοτέρου θανάτου νομίσαντες εἶναι τὸ λεγόμενον, παραπαίειν ᾤοντο τὸν λέγοντα, — ἀποθανόντος Ἀβραὰμ, καὶ τῶν προφητῶν —, μὴ ἀποθανεῖσθαι εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὸν τηρήσαντα αὐτοῦ τὸν λόγον.

33. „Ἀβραὰμ [3]) ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται, καὶ σὺ λέγεις· ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσηται θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραὰμ, ὅστις ἀπέθανε; καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον· τίνα σεαυτὸν ποιεῖς;“ Εἰ [4]) κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἐκδοχὴν, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀποδεδώκαμεν, δοκεῖ εἶναι σαφὲς τὸ τῆς ὑπολήψεως τῶν Ἰουδαίων, ἀποκριναμένων πρὸς τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, ὡς ἀποτεθνηκότων, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀπαρασήμαντον τὴν ἐξέτασιν μετὰ συγκρίσεως τῆς πρὸς ἕτερα παραπλήσια ἐατέον. Ἆρα γὰρ ᾤοντο σὺν [5])

---

[1]) Ed. Huetiana πεπόνθησαν.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam ἐφάσκομεν. R. — H. ad marginem: „scribas ἔφασκεν ἄν.“

[3]) Ev. Joann. VIII, 52. 53. Edd. N. T. τὸν λόγον μου κ. τ. λ. — H. et R. θάνατον pro θανάτου.

[4]) H. ad marg., R. in notis recte: „Ferrar. legit εἰ καὶ κατά κ. τ. λ.

[5]) H. ad marg. duce Ferrar., R. in textu duce Cod. Bodlej. σὺν οὐδενὶ λόγῳ τόν κ. τ. λ.; R. in notis, nihil de σύν memorans: „Cod. Reg. οὐδενεὶ τῷ τόν κ. τ. λ.“ Ed. Huet. in textu: σὺν οὐδενὶν τῷ τόν κ. τ. λ. — Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4.

οὐδενὶ λόγῳ τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι τό· „ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα·“ καὶ διὰ τοῦτο σαφές τι πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ ἀπεκρίναντο; ἢ, καθὼς [1]) ἐνοήσαμεν, οὐ περὶ τοῦ κοινοτέρου θανάτου αὐτὸν λελαληκέναι, καὶ διαλαμβάνοντες περὶ Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, ὡς καὶ αὐτῶν ἐν τῷ χείρονι θανάτῳ γεγενημένων ποτὲ, τὸν λόγον αὐτοῦ μὴ παραδεξάμενοι, μηδὲ ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν εἶναι τηλικοῦτον, ὁποῖον ἐπηγγείλατο ὁ λέγων, φασί· „νῦν [2]) ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις;“ Τὸ δ᾽ ὅμοιον καὶ ἐπ᾽ ἄλλων αὐτοῦ λόγων καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσεων ἐπὶ πλειόνων ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξετάσαμεν· οἷον [3]) ἐπὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ὅτι εἰπὼν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· „δός [4]) μοι πιεῖν“ μεθ᾽ ἕτερα προσέθηκε τοιαῦτα· „εἰ ᾔδεις [5]) τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι· δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν [6]) ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. Καὶ λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;“ καὶ πάλιν· „κύριε, [7]) δός μοι τοῦτο

[1]) In Cod. Reg. (item in textu ed. II.) deest καθώς. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἢ ἐνόησαν οὐ περί κ. τ. λ.“ Quam Huet. lectionem valde probaverim, quum καθὼς ἐνοήσαμεν non habeat, h. saltem loco, quo referas.

[2]) Ev. Joann. VIII, 52.

[3]) Ed. Huetii, ut fere constanter, οἷγε.

[4]) Ev. Joann. IV, 7. — H. ad marg., R. in textu: δός μοι πιεῖν; R. in notis: „pro δός μοι πιεῖν Cod. Reg. tantum habet (item ed. H. in textu) ποιεῖν.“

[5]) Ev. Joann. IV, 10. 11. Edd. N. T. vers. 11. λέγει αὐτῷ absque καί.

[6]) Ed. Huet. in textu ἔδωκέ σοι, ad marg. ut in nostro textu.

[7]) Ev. Joann. IV, 15. In edd. N. T. deest τὸ ζῶν et pro διέρχωμαι legitur ἔρχωμαι.

τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν." Οὐ γὰρ πιθανὸν ἦν περὶ αἰσθητοῦ ὕδατος ἀποκρίνεσθαι αὐτῷ τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ ᾐτηκέναι αὐτὸν σωματικὸν ὕδωρ ἐπὶ τῷ μηκέτι διψῆσαι, μηδὲ διέρχεσθαι ἀντλεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακὼβ αἰσθητῆς πηγῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰπόντος τοῦ κυρίου· „ὁ ἄρτος[1]) ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς·" ὅτε „ἐμάχοντο[2]) πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαίοι λέγοντες· „πῶς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν;" ἀποδείκνυμεν ὅτι οὐκ ἂν τοσοῦτον ἀνόητοι ἦσαν οἱ ἀκούοντες, ὡς ὑπολαμβάνειν ὅτι προκαλεῖται ὁ λέγων τοὺς [3]) ἀκροατὰς εἰς τὸ προσελθεῖν καὶ ἐμφαγεῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ. Καὶ εἰκός γε, ὅτι ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῶν νῦν ἡμῖν ἐξεταζομένων ῥητῶν, τό· „Ἀβραὰμ[4]) ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται·" μεμαθηκότες τίνα τρόπον „δι' ἑνὸς[5]) ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον." Ἔβλεπον δὲ καὶ, ὅτι ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἐπὶ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, καὶ ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος περὶ τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτου εἰς πάντας ἀνθρώπους διεληλυθότος ἐπὶ τῷ πάντας ἡμαρτηκέναι. Περὶ τούτων δὲ μεμαθηκότες τὰ ἑξῆς,

---

[1]) Ev. Joann. VI, 51. Edd. N. T. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ — ἐστίν; ed. Lachm. ut in nostro textu ὑπὲρ — ζωῆς, ed. Knapp. ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ — ζωῆς.

[2]) Ev. Joann. VI, 52. Ed. Knapp. ἐμάχ. οὖν πρὸς ἀλλήλ. οἱ Ἰουδ. —— οὗτος ἡμῖν — σάρκα φαγεῖν, ed. Lachm. ἐμάχ. οὖν οἱ Ἰουδ. πρὸς ἀλλήλ. —— οὗτος ἡμῖν — σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν.

[3]) Ed. Huetiana min. accur. τοῦ.

[4]) Ev. Joann. VIII, 52.

[5]) Rom. V, 12. — 14. nonnullis consulto omissis.

ἅτε μὴ παραδεξάμενοι τοὺς Ἰησοῦ λόγους, οὐκ ᾔδεσαν,[1]) καὶ ὅτι „οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρισμα.“ Ἀλλ᾽ οὐδὲ συλλογίζεσθαί πως ἐδύναντο, ὅτι „εἰ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν.“ Οὐ συνίεσαν δὲ καὶ, πῶς οὐκ ἦν τὸ δώρημα ὅμοιον τῷ δι᾽ ἑνὸς ἡμαρτήσαντος θανάτῳ· οὐδὲ γὰρ ἐπεπαίδευντό πως, ὅτι τὸ χάρισμα[2]) ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων ἐγένετο εἰς δικαίωμα. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔβλεπον, ὅτι „οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Καὶ ἐνενόουν μὲν τὸν θάνατον Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, ἀκούοντες ὅτι καὶ Σαμουὴλ, ὡς διὰ τὸν θάνατον ὑπὸ γῆν ὢν, ὑπὸ ἐγγαστριμύθου[3]) ἀνήγετο, Θεοὺς οἰομένης κάτω που εἶναι τῆς γῆς, καὶ λεγούσης· „Θεοὺς[4]) ἐγὼ εἶδον ἀναβαίνοντας ἀπὸ τῆς γῆς·“ τὴν δὲ ζωὴν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν οὐ κατειλήφασιν, οὐδ᾽ ὅτι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ[5]) καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ Θεὸς ἦν οὐ νεκρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ζώντων· καὶ ὡς ὑπολαμβάνοντές τε νεκροὺς εἶναι τοὺς προφήτας, ᾠκοδόμουν[6]) αὐτῶν τοὺς τάφους, καὶ διὰ τοῦτο ταλανιζόμενοι. Εἰ καὶ ἀπέθανεν οὖν Ἀβραὰμ, ἀλλ᾽ ἔζησε, καὶ οὐκέτι τὸν θάνατον ἐθεώρει· ἀφ᾽ οὗ

---

[1]) H. et R. ᾔδεισαν. — Rom. V, 15. Ed. Lachm. οὕτως, ed. Knapp. οὕτω.

[2]) Rom. V, 16. — 17. coll. pag. 292. not. 5.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male ὑπὸ γαστρὶ μύθου. R. — H. ad marginem: „scribas ὑπ᾽ ἐγγαστρίμυθα (?).“

[4]) I Sam. XXVIII, 13. (I Reg.). LXX. interpretes Θεοὺς ἑώρακε ἀναβαίνοντας κ. τ. λ.

[5]) Matth. XXII, 32. coll. Exod. III, 6. 15.

[6]) Matth. XXIII, 29.

ἰδὼν τὴν Ἰησοῦ ἡμέραν ἠγαλλιάσατο καὶ ἐχάρη. Οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τό· „Ἀβραὰμ[1]) ἀπέθανεν·“ εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, διδάσκοντος ὅτι Ἀβραὰμ ἔζη, τό· „Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη.“ Εἰ μὴ βούλεταί τις οὕτως ἔχειν τὰ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ, λεγέτω ἡμῖν, πότερόν ποτε[2]) ὁ ἰδὼν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀγαλλιασόμενος καὶ χαρεὶς, ἔτι θεωρεῖ τὸν θάνατον· ἢ ὁ ἰδὼν τὴν ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀγαλλιασάμενος καὶ χαρεὶς, ἀξιωθεὶς τοιαύτης ὄψεως, ὡς ἄξιος αὐτῆς, ὕστερον ἐστέρηται οὗ ἐθεώρησεν. Εἰ γὰρ ἑκάτερον τούτων ἄτοπόν ἐστιν, ἰδὼν τὴν ἡμέραν Ἰησοῦ Ἀβραὰμ, ἅμα τῷ ἰδεῖν ἤκουσε καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἐτήρησε, καὶ οὐκ ἔτι θάνατον θεωρεῖ· καὶ οὐχ ὑγιῶς ἔλεγον, ὡσπερεὶ[3]) ἔτι ἐν θανάτῳ τυγχάνοντος αὐτοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι τό· „Ἀβραὰμ ἀπέθανε.“ Τὸ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν προφητῶν. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι[4]) νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, καὶ ἔστιν ὥσπερ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακὼβ, οὕτως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν Θεὸς, ζῶσι καὶ οἱ προφῆται· καὶ γὰρ ἐτήρησαν τὸν λόγον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτε λόγος[5]) κυρίου ἐγένετο πρὸς Ὠσηὲ, ἢ λόγος ἐγένετο πρὸς Ἱερεμίαν, ἢ λόγος ἐγένετο πρὸς Ἡσαΐαν· οὐ γὰρ ἄλλος λό-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 52. — 56. coll. pag. 221. not. 2. H. et R. ὁ πατὴρ ἡμῶν.

[2]) H. et R. πρότερον πότε.

[3]) ὡσπερεὶ ἔτι ἐν θανάτῳ κ. τ. λ. H. et R. in notis: „ita recte legit Perionius. At videtur legisse Ferrar.: ὡσπερεὶ αἰτίον θανάτου τυγχάνοντος αὐτοῦ, vertit enim: perinde quasi mors Abrahae in causa esset, ut etiam Christus moreretur.“ H. addit: „„„Cod. Reg. καὶ οὐκ ἐγιῶς ἔλεγεν (ita H. affert), ὡσπερεὶ ἔτιον θανάτῳ κ. τ. λ.“““ — Ev. Joann VIII, 52.

[4]) Matth. XXII, 32. coll. Exod. III, 6. 15.

[5]) Hos. I, 1. — Jerem. XIV, 1. — Jesai. II, 1.

γος ἐγένετο πρός τινα τούτων, ἀλλ' ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν υἱὸς αὐτοῦ Θεὸς Λόγος. Καὶ τοῦτον, εἰ καί τις ἄλλος, καὶ οἱ προφῆται τετηρήκασι, καὶ ἐξ οὗ εἰλήφασι τὸν λόγον, θάνατον οὐκ ἔτι ἐθεώρησαν. Ὁμοίως τοίνυν ψεῦδος τῷ· „νῦν[1]) ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις·" τό· „Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται·" εἰρημένον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· οὔτε γὰρ ἔγνωσαν δαιμόνιον ἔχειν τὸν ἐπιτάσσοντα δαιμονίοις· — οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸ μὴ ὑπάρχον —· οὔτε Ἀβραὰμ καὶ οἱ προφῆται ἐν θανάτῳ ἔτι ἦσαν, ὅτε ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι τό· „Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται." Μετὰ ταῦτα ζητοῦμεν, τί δήποτε, τοῦ Σωτῆρος εἰρηκότος περὶ παντὸς τοῦ τηροῦντος αὐτοῦ τὸν λόγον, ὅτι θάνατον οὐ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα, οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὰ προεξετασθέντα, δέον αὐτοὺς καταλλήλως τῷ· „θάνατον[2]) οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα·" εἰρηκέναι· „καὶ σὺ λέγεις: ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ," θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Οἱ δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ μὴ[3]) εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρός φασιν· οὐ γὰρ εἶπεν· „ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θανάτου οὐ μὴ γεύσηται εἰς τὸν αἰῶνα·" ὅπερ οὗτοι προφέρονται ὡς ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν εἰρημένον. Καὶ ὅρα, εἰ μὴ, τῷ[4]) εἶναι διαφορὰν τοῦ μὴ θεωρεῖν θάνατον καὶ τοῦ μὴ γεύεσθαι θανάτου, ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἅμα εὐαγγελιστῶν εἴρηται περὶ τοῦ μὴ γεύεσθαι θανάτου τοὺς ἐγγὺς τοῦ Ἰησοῦ ἑστῶτας, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμε-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 52.

[2]) Ibidem VIII, 51. H. et R. h. l. et lin. seq. θεωρήσει. Cfr. p. 304. lin. 2. 3. — Vers. 52. coll. p. 269. not. 3.

[3]) In ed. Huet. deest μή, quod (recte) legitur in Cod Bodlej. R. — Ev. Joann. VIII, 52. coll. pag. 296. not. 3.

[4]) H. ad marg., R. in textu τῷ εἶναι; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τὸ εἶναι."

νον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ, τοῦ μὲν Ματθαίου· „ἀμὴν, [1]) *ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ·“ τοῦ δὲ Μάρκου· „ἀμὴν,* [2]) *ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ἑστηκότων ὧδε, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει·“ τοῦ δὲ Λουκᾶ· „ἀληθῶς* [3]) *εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ.“ Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος διάφοροι αἰσθήσεις εἰσὶ γεῦσις καὶ ὅρασις, οὕτως κατὰ τὰς λεγομένας ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος* [4]) *θείας αἰσθήσεις, ἄλλη μέν τις ἂν εἴη ὁρατικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις καὶ θεωρητικὴ, ἄλλη δὲ ἡ γευστικὴ καὶ ἀντιληπτικὴ τῆς ποιότητος τῶν νοητῶν τροφῶν. Καὶ ἐπεὶ ὁ κύριος, καθ' ὃ μὲν ἄρτος ἐστὶ ζῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, γευστός ἐστι, τρόφιμος ὢν τῇ ψυχῇ, καθ' ὃ δὲ σοφία ἐστὶν, ὁρατός ἐστιν, ἧς τοῦ κάλλους ἐραστὴς ὁμολογεῖ εἶναι ὁ λέγων· „ἐραστὴς* [5]) *ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς·“ καὶ προστάσσει ἡμῖν τό· „ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε.“ Διὰ τοῦτο*

---

[1]) Matth. XVI, 28. — Edd. N. T. semel tantum *ἀμήν* exhibent; ed. Knapp. *εἰσί τινες — βασιλείᾳ αὐτοῦ*, ed. Lachm. *ὅτι εἰσί τινες — βασιλείᾳ αὐτοῦ.*

[2]) Marc. IX, 1. (VIII, 39.). — Edd. N. T. semel tantum *ἀμήν* et *τῶν ὧδε ἑστηκότων* offerunt.

[3]) Luc. IX, 27. Edd. N. T. *λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσί — ἑστώτων, οἳ οὐ μὴ γεύσωνται, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.*

[4]) Sap. Salom. VII. — Ev. Joann. VI, 51.

[5]) Sap. Salom. VIII, 2. — Proverb. IV, 6. — Huet. recte in notis: „Ferrar. *et servabis*, legebat *καὶ τηρήσεις*, sed inepte.“

ἐν Ψαλμοῖς εἴρηται τό· „γεύσασθε[1]) καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος.“ Ὥσπερ δὲ ὁ κύριος γευστὸς καὶ ὁρατὸς, οὕτως καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος γευστός ἐστι καὶ ὁρατός. Καὶ τὸ μὲν γευστὸν αὐτοῦ παρίστησι τό· „εἰσί[2]) τινες τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου,“ καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ δὲ ὁρατὸν, τό· „ἐάν[3]) τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.“ Γεύεται δὲ θανάτου, καὶ οὐ γεύεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμφορεῖται ὡς τροφῆς τοῦ θανάτου ὁ προφερόμενος τὰ ἐναντία τοῖς ῥήμασι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Καὶ ἐπαγγελία ἐστὶ, μὴ γεύσασθαι θανάτου τινὰ τῶν ἑστώτων ἐν τῷ δεικνυμένῳ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ νοητῷ τόπῳ· παρατήρει γὰρ, ὅτι οἱ τρεῖς τό· „εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων“ ἤ· „εἰσί τινες τῶν ἑστηκότων ὧδε·“ ἅμα εἰρήκασι, περὶ ὧν καὶ ἀνέγραψαν, ὅτι „οὐ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ·“ ἤ· „ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ·“ ἤ· „ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει.“ Καὶ ἐπεὶ, ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ τὸν[4]) ἑστηκότα πεσεῖν, εἴρηται· „ὁ δοκῶν[5]) ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ·“ διὰ τοῦτο οὐ περὶ πάντων τῶν ἑστηκότων, ἀλλὰ περί τινων ἀναγέγραπται τό· „ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων.“ Ἑστὼς μὲν οὖν τις οὐ γεύεται θανάτου, τηρῶν τὸ ἑστηκέναι· τὸν δὲ λόγον παραλαβὼν καὶ τηρῶν θάνατον οὐ θεωρήσει. Εἴπερ οὖν διαφορά τίς ἐστι τοῦ γεύσασθαι θανάτου καὶ τοῦ θεωρεῖν τὸν θάνατον, ὡς οὐ συνετοὶ ἀκροαταὶ οἱ Ἰουδαῖοι,

---

1) Psalm. XXXIV, 8. (XXXIII, 9.). — Ed. Huet. min. accur. χριστός pro χρηστός.

2) Matth. XVI, 28. coll. pag. 302. not. 1. H. et R. h. l. γεύσονται.

3) Ev. Joann. VIII, 51. coll. pag. 291. not. 4.

4) R. recte τοῦ τόν, H. τοῦτον.

5) I Cor. X, 12. — Matth. XVI, 28. coll. propter simplex ἀμήν pag. 302. not. 1.

συγχέοντες τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ἀντὶ τοῦ· „θάνατον οὐ[1]) μὴ θεωρήσῃ·“ εἰρήκασιν· „οὐ μὴ γεύσηται θανάτου·“ ἐπὶ τὴν ὑποδεεστέραν αἴσθησιν καταπεσόντες τῷ λόγῳ. Ζητήσεις δὲ, εἰ, ὥσπερ ἔστι θεωρεῖν θάνατον καὶ γεύεσθαι θανάτου, οὕτως καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια, ἤτοι ἀκούειν θανάτου, ἢ ὀσφραίνεσθαι θανάτου, ἢ ἅπτεσθαι θανάτου· εἰ γὰρ αἱ χεῖρες τῶν ἀποστόλων ἐψηλάφησαν[2]) περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, μή τι αἱ χεῖρες τῶν ψευδαποστόλων καὶ ἐργατῶν δολίων, μετασχηματιζομένων εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης, ψηλαφῶσι περὶ τοῦ λόγου τοῦ θανάτου· καὶ εἰ τὰ πρόβατα[3]) Χριστοῦ ἀκούει τῆς φωνῆς αὐτοῦ, μήποτε τὰ μὴ αὐτοῦ πρόβατα πρὸς οὓς λέγοι ἄν· „ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν·“ ἀκούει τῆς φωνῆς τοῦ θανάτου. Ὅρα, εἰ μὴ ὀσμὴ θανάτου ἐστὶν ἐν τοῖς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μώλωψι, περὶ ὧν εἴρηται· „προσώζεσαν[4]) καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου·“ καὶ ὀσμὴ θανάτου ἐν τῷ Λαζάρῳ πρὶν ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, ἧς μὴ βουλόμενοι ὀσφραίνεσθαι οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον τῷ Σωτῆρι τό· „κύριε,[5]) ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστιν.“ Εἰς δὲ τὸ περὶ τῆς νοητῆς ὀσμῆς θανάτου, ἢ ὀσμῆς ζωῆς, παρατηρεῖν δεήσει τὸ ἀποστολικὸν οὕτως ἔχον· „Χριστοῦ[6]) εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ, ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν·“ εὐωδία μὲν γὰρ

---

[1]) H. et R., μή insuper omisso, οὐ θεωρήσει. Cfr. pag. 301. not. 2.

[2]) I Joann. I, 1. — II Cor. XI, 13. 15.

[3]) Ev. Joann. X, 27. — 26. Edd. N. T. οὐ γάρ ἐστε.

[4]) Psalm. XXXVIII, 5. (XXXVII, 6.).

[5]) Ev. Joann. XI, 39. H. et R. recte in notis: „Apostolis tribuit Marthae dictum.“

[6]) II Cor. II, 15. 16. Edd. N. T. vers. 15. ὅτι Χριστοῦ κ. τ. λ. omissis verbis ἐν παντὶ τόπῳ.

Χριστοῦ εἰσι, καὶ οὐδαμῶς δυσωδία, ἐν παντὶ τόπῳ οἱ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι. Ἀλλ' ἐπεὶ ὥσπερ ἡ σωματικὴ εὐωδία τινὰ τῶν ζώων λέγεται ἀναιρεῖν, οὕτως διὰ τὴν προγενομένην κακίαν καὶ ἡ Χριστοῦ εὐωδία γένοιτο ἂν τισι τοῖς ἐκ θανάτου εἰς θάνατον αὐτῶν, τοῖς[1] *δὲ ἐκ ζωῆς ἀποβαίνει εἰς ζωήν. Ταῦτα παρακείμενα ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι τῇ ἐξετάσει τοῦ γεύεσθαι θανάτου, καὶ τοῦ θεωρεῖν ἢ μὴ θεωρεῖν τὸν θάνατον. Μετὰ ταῦτα μὴ θεωροῦντες, ὅσῳ ὑπερέχει*[2] *Χριστὸς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύοντες, Χριστὸν εἶναι τὸν τηλικαῦτα διδάσκοντα, ἐπαποροῦσι λέγοντες· „μὴ*[3] *σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανεν;" Οὐχ ὁρῶσι δὲ, ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεγεννημένος,*[4] *καὶ τῶν προφητῶν πάντων ὁ προφητευόμενος ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῶν ἀποθανόντων ὁ ζωοποιήσας αὐτοὺς, οὐχ ἑαυτὸν ποιήσας τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πατρὸς λαβών. „Ὥσπερ*[5] *γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει*

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: *τοῖς εἰς ζωῆς ἀποβαίνει ἡ ζωή*. R. — Huet. ad marginem: „scrib. *ἐκ* pro *εἰς*."

[2]) H. in textu *ὑπερέχει Χριστός κ. τ. λ.*, ut in nostro textu, in notis: „*ὑπερέχει Χριστέ*. Cod. Reg. habet *χέ*. Perion. legit *Χριστός*, quod probamus, quanquam Ferrar. lectio (qui vertit: *quantum praestaret et Patriarchis et prophetis*) non displicet: *ὅσῳ ὑπερέχει καὶ τῶν Πατριαρχῶν καί κ. τ. λ.*"

[3]) Ev. Joann. VIII, 53.

[4]) Ed. Huet. min. accur. *γεγενημένος*. Ferrar., qui vertit: *quod qui genitus est ex virgine, non solum Abrahamo ipso, verum etiam quocunque ex mulieribus genito sit major*, hoc quoque loco, nisi forte, ut probabile est, ex interpretatione adjecit, *μείζων ἐστίν* legisse videtur. Cfr. Matth. XI, 11. Luc. VII, 28.

[5]) Ev. Joann. V, 26. Edd. N. T. *οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν κ. τ. λ.* — Vers. 19. et 30.

ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔδωκεν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ·" οὐ δυναμένῳ ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲ ἕν, καὶ ζητοῦντι τὸ θέλημα, οὐ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτόν. Καὶ τό· „τίνα[1]) σεαυτὸν ποιεῖς;" μὴ τεθεωρηκότων ἦν φωνὴ, ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς πεποίηκεν ὅπερ ἐστίν. Διόπερ καὶ πρὸς τοῦτο δοκεῖ μοι ἀποκρίνεσθαι, διδάσκων, τίς αὐτὸν ἐποίησεν ὅπερ ἦν, τό· „ἐὰν[2]) ἐγὼ δοξάσω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν· ἔστιν ὁ πατὴρ ὁ δοξάζων με." Καὶ ταῦτα δὲ, αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος τοῦ εἰκοστοῦ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν Τόμου, τὴν περιγραφὴν ἐνταῦθα εἰληφέτω, ἵνα, Θεοῦ ἀποκαλύπτοντος ἡμῖν, τὰ ἑξῆς θεωρήσωμεν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ· „ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· ἐὰν ἐγὼ δοξάσω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν."

[Λείπουσιν οἱ Τόμοι εἰκοστὸς πρῶτος, καὶ εἰκοστὸς δεύτερος, καὶ εἰκοστὸς τρίτος, καὶ εἰκοστὸς τέταρτος, καὶ εἰκοστὸς πέμπτος, καὶ εἰκοστὸς ἕκτος, καὶ εἰκοστὸς ἕβδομος.]

---

1) Ev. Joann. VIII, 53.

2) Ibidem VIII, 54. Edd. N. T. ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ κ. τ. λ. — Ed. Huet. h. l. (nam lin. 2. a fine ἐάν habet) ἄν pro ἐάν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος κη΄.

1. Οἱ φύσεις[1]) ἀριθμῶν ἐρευνήσαντες, πρῶτον μὲν τέλειον τὸν ἓξ εἰρήκασι, τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἱστάμενον,

---

[1]) H. in notis, quae R. quoque, Huet. nomine apposito, affert: „antequam ad ulteriora progrediamur, huc referendus est Eustathii Antiocheni locus, in quo profert depromtum ex Orig. in Joann. Commentariis fragmentum, iisque adeo, qui hic desiderantur, Tomis. Sic ille libro de Engastrimytho: *οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ τὸ τῆς λιθοβολίας δρᾶμα θεωρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πειρᾶται τροπολογῆσαι, τοῦ εὐαγγελικοῦ καταψεύδεται γράμματος· οὐ πάνυ τι, λέγων, εὕρομεν ζητήσαντες ἐν τοῖς πρὸ τούτου, ὅτι ἐβάστασαν οἱ Ἰουδαῖοι λίθους, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. Εἶτα μετ᾽ ὀλίγα φησίν· εἰ γὰρ πάλιν ἐβάστασαν, πρότερον ἐβάστασαν· ἄνω δὲ καὶ κάτω βούλεται κατασκευάσαι, μὴ προηγεῖσθαι καὶ ἄλλην ὁμοίως ἐκδοχὴν, ἵνα συστάσειεν ὅτι λόγους, ἀλλ᾽ οὐχὶ λίθους ἐβάστασαν ἀμελητὶ κατ᾽ αὐτοῦ.* Caeterum de numero senario, qui perfectus hic esse dicitur, sic Orig. ad Psalm. LXVI. (LXVII.) in Catena Corderiana: *ἐν ἓξ τέτακται*

ἔκ τε τῆς συνθέσεως τοῦ ἀπὸ μονάδος διπλασιαζομένου, ἑνὸς καὶ δύο, (ἐστὶ τρία,[1]) ἀριθμὸς πρῶτος), καὶ τοῦ ἐφ' ὃν ἔφθασεν ὁ διπλασιασμὸς, λέγω δὲ τοῦ δύο· γενόμενος γὰρ ὁ δύο ἐπὶ τὸν τρία πεποίηκε τὸν ἕξ. Δεύτερον δὲ τέλειόν φασιν εἶναι τὸν[2]) εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, συνιστάμενον ἔκ τε τοῦ συνθέτου τῶν ἀπὸ μονάδος διπλασιαζομένων, ἕως γένηται πρῶτος ἀριθμὸς, καὶ τοῦ ἐφ' ὃν ἔφθασεν ὁ διπλασιασμός. Τέσσαρα μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἀπὸ μονάδος διπλασιαζόμενος ἐν τῷ, ἓν, δύο, τέσσαρα. Ἑπτὰ δὴ τούτων σύνθεσις, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἀριθμὸς ὑπὸ μονάδος μόνης μετρούμενος· γινόμενος δὲ ὁ τέσσαρα ἐπὶ τὸν[3]) ἑπτὰ, πεποίηκε τὸν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ αὐτὸν τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἴσον. Διὰ τοῦτο δ' οἶμαι ῥᾴδιον διαλαμβάνεται ἀπὸ τοῦ παιδευθέντος[4]) ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων Μωσέως εἰς τὴν

ἀριθμῷ, τελείῳ τυγχάνοντι καὶ ἐν μονάσι καὶ ἐν δεκάσι. De Psalmo sexagesimo sexto loquitur. Et ad Matth. X, 1. in Catena Possiniana: *τέλειος γάρ ἐστι ὁ ἓξ ἀριθμός.* Et Tom. X. Commentariorum in Joann. (cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 359. lin. 10—12.) *οἱ δὲ ἐπίσταται, ἑξακόσιοι τυγχάνοντες τῷ τοῦ ἓξ τελείῳ ἀριθμῷ οἱονεὶ ἐφ' ἑαυτὸν πολυπλασιαζομένῳ συνάπτονται.*"

[1]) H. in notis, quae R. quoque affert: „Orig. paulo post (cfr. lin. 10. pag. huj.): *ἑπτὰ δὴ τούτων σύνθεσις, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἀριθμὸς ὑπὸ μονάδος μόνης μετρούμενος.*"

[2]) In ed. Huetiana deest *τόν.*

[3]) Ed. Huet. min. accur. *ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἑπτά.*

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu): *παιδευθέντος πάσῃ σοφίᾳ καὶ Αἰγυπτίων;* sed Cod. Bodlej. lectionem nostri textus exhibet. Optime; ita enim Act. VII, 22. R. — Huet. in notis: „lege *παιδευθέντος πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων.* Ita enim Act. VII, 22., vel *πάσῃ σοφίᾳ καὶ πάσῃ γνώσει Αἰγυπτίων,* quemadmodum legisse videntur Ferrar. et Perionius."

τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου κατασκευήν· αἱ γὰρ αὐλαὶ[1]) αἱ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ πηχῶν τὸ μῆκός εἰσι. Καὶ ἐχρῆν γε τὴν εἰς δόξαν Θεοῦ κατασκευαζομένην σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου μετὰ τῶν ἐξαιρέτων ἀριθμῶν ἔχειν καὶ τὸν εἴκοσι καὶ ὀκτώ. Ἐφ' ὃν, ἱερὲ ἀδελφὲ Ἀμβρόσιε, φθάσαντες τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν, — οὗτος γὰρ ἔσται, Θεοῦ χαριζομένου, εἰκοστὸς ὄγδοος εἰς τὸ εὐαγγέλιον Τόμος —, ἐπικαλεσάμενοι τὸν τέλειον καὶ τελειότητος χορηγὸν Θεὸν διὰ τοῦ τελείου ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵν' ἡμῶν τὸν νοῦν δῷ εὑρεῖν τὴν περὶ τῶν ἐξετασθησομένων ἀλήθειαν καὶ κατασκευὴν αὐτῶν, καὶ οὕτως ὁδεύσωμεν καὶ ἐπὶ τὰ ἑξῆς.

2. „Λέγει[2]) ὁ Ἰησοῦς· ἄρατε τὸν λίθον." Ἐπείπερ ἐνθάδε μὲν τὸν ἐπικείμενον τῷ σπηλαίῳ λίθον οὐκ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς αἴρει, ἀλλὰ λέγει· „ἄρατε τὸν λίθον" ἐν δὲ τῇ Γενέσει, ἡνίκα „λίθος[3]) ἦν μέγας ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ φρέατος, καὶ συνήγοντο ἐκεῖ πάντα τὰ ποίμνια, καὶ ἀπεκύλιον λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ συνήγοντο καὶ ἐπότιζον τὰ πρόβατα, καὶ ἀπεκαθίστων[4]) τὸν λίθον ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ φρέατος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ· καὶ — τῷ μηδέπω τοῦτο γεγονέναι, διὰ τὸ μὴ συνῆχθαι τὰ κτήνη —, ὁ Ἰακὼβ ἰδὼν Ῥαχὴλ τὴν θυγατέρα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, προσελθὼν αὐτὸς ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ·" βουλόμεθα ἀμφοτέρους τοὺς λίθους ἀλλήλοις συνεξετάσαι, ἵνα τὸ εὔλογον

---

[1]) Exod. XXVI, 2.

[2]) Ev. Joann. XI, 39. Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. λέγει Ἰησοῦς κ. τ. λ.

[3]) Genes. XXIX, 2. 3. 7. 10. coll. LXX. interpretum versione.

[4]) H. et R. ἀποκαθίστων et constanter h. l. μήτρος.

κατανοήσωμεν τοῦ ἐνθάδε μὲν μὴ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν ᾐρκέναι τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ [1]) σπηλαίου, ἀλλ' εἰρηκέναι· „ἄρατε τὸν λίθον·" ἐν δὲ τῇ Γενέσει αὐτὸν τὸν Ἰακὼβ ἀποκεκυλικέναι τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος. Καὶ πρόσχες, εἰ δυνάμεθα λέγειν, ὅτι τοῦ μὲν ἐπὶ τῷ σπηλαίῳ λίθου, ἐπεὶ τὸ σπήλαιον μνημεῖον ἦν, οὐκ ἐχρῆν αὐτὸν ἅψασθαι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ προστάξαι μόνον τοῖς ἐπιτηδείοις πρὸς τὸ ἔργον ἆραι τὸν λίθον· τοῦ δὲ ἐπικειμένου τῷ στόματι τοῦ φρέατος, καὶ ἐμποδίζοντος τῷ πίνειν τὰ πρόβατα, ἀφ' ὧν ἔμελλεν ὀνήσασθαι [2]) τὰ ἐπίσημα καὶ ἡ μερὶς τοῦ Ἰακὼβ, αὐτόν ἐστι δίκαιον λαβέσθαι τὸν Ἰακὼβ, καὶ προσελθόντα τῷ λίθῳ ἀποκυλίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, ἵνα ποτισθῇ τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἔδει γε ἐπὶ μὲν τοῦ φρέατος αὐτὸν προσελθεῖν τὸν Ἰακὼβ, ἔξω δὲ σπηλαίου στῆναι τὸν Ἰησοῦν. Εἰ δὲ [3]) δύνασαι ἐπιστῆσαι, τί δήποτε ἐπὶ μὲν τοῦ σπηλαίου οὐ κεκύλισται ὁ ἐπικείμενος αὐτῷ λίθος, ἀλλὰ αἴρεται· ἐπὶ δὲ τοῦ φρέατος, οὐ παντελῶς αἴρεται, ἀλλὰ μόνον ἀποκυλίεται. Ἐχρῆν πάντη μὲν ἀρθῆναι τὸν ἀπὸ τοῦ μνημείου λίθον, καὶ μὴ πάλιν κυλισθῆναι· τὸν δὴ ἐπὶ τοῦ φρέατος ἀποκυλισθῆναι μό-

---

1) H. ἀπὸ τοῦ κ. τ. λ.; in ed. R. deest τοῦ.

2) Cod. Bodlej. recte ὀνήσασθαι, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male νεήνασθαι. Idem Cod. Reg. (nec non ed. H. in textu) pro αὐτόν ἐστι δίκαιον λαβέσθαι, quemadmodum legitur in Cod. Bodlej., perperam habet αὐτός ἐστι λαβέσθαι. R. — H. in notis: „Cod. Reg. etc., quae sic fortasse non infeliciter restituas: ἀφ' ὧν ἔμελλεν ὀνίνασθαι τὰ — Ἰακὼβ, αὐτόν ἐστι λαβέσθαι τὸν Ἰακώβ, nec inde recedit (δίκαιον? justum vero esse) Ferrar."

3) H. ad margin., R. in notis: „Ferrar. legebat (et recte quidem, nisi voc. ἐπιστῆσαι Imperat. aut Optat. forma repetere quis malit,): ἴδε δὲ εἰ δύνασαι κ. τ. λ."

νον· προείρηται γάρ, ὅτι[1]) ἀπε * * * * * * * * * * * * * * δόξαν Θεοῦ, νοήσαντες τὸ μέγεθος τῆς[2]) εἰς δικαιοσύνην λογιζομένης πίστεως πιστεύσωμεν. Εἰ δέ τις οὐδέπω εἶδε[3]) τὴν δόξαν Θεοῦ τῶν οἰομένων πεπιστευκέναι, μανθανέτω[4]) ὅτι ἐλέγχεται, δι' ὧν οὐδέπω εἶδε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, μὴ πεπιστευκώς· ἀψευδὴς γὰρ ὁ μὴ Μάρθᾳ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ παντί τῳ λέγων τό· „ἐὰν[5]) πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ."

3. „Ἦραν[6]) οὖν τὸν λίθον." Ἡ βραδυτὴς τοῦ

---

[1]) H. et R. in notis: „haec in Codd. tum Reg. (H.), tum Bodlej. (R.) excipit lacuna ingens paginas fere duas complexa, quam in Cod. itidem suo reperit Ferrarius: unde tres illos Codd. ex uno fonte profectos fuisse perspicuum est." — Equidem, nexu suadente et voc. προείρηται, ad ea h. l., quae praecesserant, provocari, hoc modo (coll. pag. 309. lin. 18. et seqq.) ex parte saltem locum restituerim: ὅτι ἀπεκύλιον τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ συνήγοντο καὶ ἐπότιζον τὰ πρόβατα, καὶ ἀπεκαθίστων τὸν λίθον ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ φρέατος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ante verba δόξαν Θεοῦ κ. τ. λ. autem permulta excidisse, quae spectaverint tum ad praeced. materiem, tum ad verba in Ev. Joann. XI, 39. 40. obvia: λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ — ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, nemo non videt, nec nisi haec (coll. seqq.) restituere valemus: ἡμεῖς μὲν (οὖν) ἰδόντες τὴν δόξαν (τοῦ) Θεοῦ, (καὶ) νοήσαντες κ. τ. λ.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H.) male τῆς σῆς δικαιοσύνης λογιζομένης πίστεως. R.

[3]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg. duce Ferrar.) optime εἶδε, Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male εἶν. R.

[4]) Cod. Bodlej. (item ed. H. in marg. duce Ferrar.) recte μανθανέτω, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male μανθάνεται. R.

[5]) Ev. Joann. XI, 40. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. (coll. tamen nota textui subjecta) ὄψει.

[6]) Ev. Joann. XI, 41. Ed. Lachm. ut in nostro textu.

ἀρθῆναι τὸν ἐπικείμενον τῷ σπηλαίῳ λίθον ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τετελευτηκότος γεγένηται· οἱονεὶ γὰρ ἐνεπόδισεν οἷς προσέταξεν ὁ Ἰησοῦς εἰπών· „ἄρατε[1]) τὸν λίθον·“ φήσασα· „ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι.“ Καὶ εἰ μὴ ἐκεκώλυστό γε ἡ τῆς Μάρθας ἀπιστία, εἰπόντος αὐτῇ τοῦ Ἰησοῦ· „οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;“ οὐκ ἂν οἱ ἀκούσαντες· „ἄρατε τὸν λίθον·“ ἦραν τὸν λίθον. Φέρε γὰρ καθ' ὑπόθεσιν εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ· „ἄρατε τὸν λίθον·“ μὴ ἀποκεκρίσθαι τὴν ἀδελφὴν τοῦ τετελευτηκότος, μηδὲ εἰρηκέναι· „ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι·“ τί οὖν ἠκολούθησεν ἂν τοῦτο γεγράφθαι, ἢ τοῦτο ὃ[2]) λέγει ὁ Ἰησοῦς· „ἄρατε τὸν λίθον·“ „ἦραν οὖν τὸν λίθον;“ Νυνὶ δὲ μεταξὺ τοῦ· „ἄρατε τὸν λίθον·“ καὶ τοῦ· „ἦραν οὖν τὸν λίθον·“ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τετελευτηκότος ἐνεπόδισε τῷ ἀρθῆναι τὸν λίθον. Καὶ οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν ἀρχήν, κἂν βράδιον, ἤρθη, εἰ μὴ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν ἐκείνης ἀπιστίαν εἰρήκει τό· „οὐκ εἶπόν[3]) σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;“ Καλὸν οὖν τὸ μηδὲν γενέσθαι μεταξὺ τῆς Ἰησοῦ προστάξεως καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν προστασσομένων, περὶ ὧν Ἰησοῦς ἐκέλευσεν, ἔργου.[4]) Καὶ οἶμαί γε ἁρμόσειν τῷ τοιούτῳ τὸ[5]) εἰπεῖν, ὅτι μιμητὴς γέγονε Χριστοῦ. Ὡς γὰρ τούτῳ εἶπεν[6]) ὁ Θεός, καὶ ἐγενήθησαν, ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· οὕτως τῷ πιστῷ

ed. Knapp. post *λίθον* addit, uncis tamen inclusis: *οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος.*

[1]) Ev. Joann. XI, 39 — 40. coll. pag. 311. not. 5.

[2]) Deest *ὃ* in ed. Huetiana.

[3]) Ev. Joann. XI, 40. coll. pag. huj. not. 1.

[4]) Cod. Bodlej. (ed. H. ad marg.) *ἔργου*, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *ἔργων*. R.

[5]) Huet. *τὸ εἰπεῖν*, in ed. R. deest *τό*.

[6]) Psalm. XXXIII, 9. (XXII.).

εἶπε μὲν ὁ Χριστὸς, πεποίηκε δὲ οὗτος· καὶ ἐνετείλατο ὁ υἱὸς [1]) τοῦ Θεοῦ, οὗτος δὲ τὴν ἐντολὴν πεπλήρωκε, μηδὲν ὑπερθέμενος, μηδὲ ζημιώσας ἑαυτὸν παρακοῇ τοῦ μεταξὺ τῆς προστάξεως καὶ τοῦ ἔργου χρόνου· νομιστέον γὰρ, τῷ ὕστερον ποιοῦντι τὸ προστεταγμένον παρακοῆς χρόνον εἶναι περὶ τῆς ἐντολῆς τὸν τῆς ἀναβολῆς. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἐν τῇ παραβολῇ [2]) τοῦ εὐαγγελίου προσταχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πορευθῆναι εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ ἐργάσασθαι, μὴ παραχρῆμα ποιήσας, ἀλλ' ὅτε ὕστερον μεταμεληθεὶς ἀπῆλθεν, οὐκ ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ἐν τῷ πρὸ τῆς μεταμελείας χρόνῳ. Διόπερ μνημονευτέον τοῦ· „μὴ [3]) ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς κύριον, μηδὲ ὑπερβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας·“ καὶ τοῦ· „μὴ [4]) εἴπῃς· ἐπανελθὼν ἐπάνηκε, καὶ αὔριον δώσω, δυνατοῦ σου ὄντος εὖ ποιεῖν.“ Χρὴ τοίνυν κατηγορίαν νομίζειν εἶναι τῆς Μάρθας βραδύτερον γεγραμμένον τό· „ἦραν [5]) οὖν τὸν λίθον“ δέον ἑξῆς αὐτὸ εἰρῆσθαι τῷ· „λέγει ὁ Ἰησοῦς· ἄρατε τὸν λίθον.“

4. „Ὁ [6]) δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε“ τὰ γεγραμμένα. Περὶ τῶν ὀφθαλμῶν Ἰησοῦ, καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρός τινας ἐπιμελῶς τηρητέον καὶ ἐξεταστέον· οἷον [7]) ἐν μὲν τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτε ἔμελλε

---

[1]) H. et R. in textu οὗτος τοῦ Θεοῦ; H. tamen ad marg. atque in notis, nec non R. in notis: „lege ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.“

[2]) Matth. XXI, 28. 29.

[3]) Ecclesiastic. (Sap. Sir.) V, 7. LXX. interpretes καὶ μή pro μηδέ. — R. in notis: „Cod. Bodlej. (ed. H. ad marg.) ἀνάμενε, Cod. Reg. (ed. H. in textu) ἀναμέναι.“

[4]) Prov. III, 28. In vers. LXX. interpret. deest καί.

[5]) Ev. Joann. XI, 41. — 39. coll. pag. 309. not. 2.

[6]) Ev. Joann. XI, 41.

[7]) Ed. Huet. οἷγε. — Luc. VI, 20. Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ et μαθητὰς αὐτοῦ.

λέγειν τοὺς μακαρισμοὺς, καὶ τὴν ἑξῆς αὐτοῖς διδασκαλίαν· „ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγε·“ νυνὶ δὲ „ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἄνω, καὶ εἶπε.“ Διδασκόμεθα γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ προτέρου, ὅτι μὴ κάτω εἰσὶν οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί· διόπερ ἐπαίρονται οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ διδασκάλου εἰς αὐτοὺς, οἷς ἄξιον ἦν ἐπᾶραι αὐτὸν τοὺς ἑαυτοῦ ὀφθαλμούς· διὰ δὲ τοῦ νῦν ἐξεταζομένου, ὅτι μετέθηκεν ἑαυτοῦ τὸ διανοητικὸν ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς κάτω ὁμιλίας, καὶ ἀνήγαγε καὶ ὕψωσε, προσάγων αὐτὸ τῇ πρὸς τὸν ὑπεράνω πάντων πατέρα εὐχῇ. Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ μιμητὴς [1]) Χριστοῦ ἐστι Παῦλος, καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ, ἀνάγκη τὸν κατὰ ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς Χριστοῦ εὐχῆς εὐξόμενον, ἄραντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἄνω, καὶ ἀναβιβάσαντα αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τῇδε πραγμάτων, καὶ μνήμης καὶ ἐννοιῶν καὶ λογισμῶν, οὕτως εἰπεῖν τῷ Θεῷ τοὺς λόγους τῆς εὐχῆς τοὺς περὶ μεγάλων καὶ ἐπουρανίων μεγάλους καὶ ἐπουρανίους. Εἰ δέ τις πρὸς ταῦτα ἀνθυποίσει τὸν μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι θελήσαντα τελώνην, καὶ τύψαντα ἑαυτοῦ τὸ στῆθος, καὶ εἰπόντα· „ὁ [2]) Θεός· ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ·“ λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι, ὥσπερ οὐ πᾶσιν, οὐδὲ ἀεὶ παραληπτέον τὴν κατὰ Θεὸν λύπην, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον [3]) ἐργαζομένην, ἀλλ᾽ ἢ μόνῳ καὶ παντὶ τῷ ἄξια τοιαύτης λύπης ποιήσαντι, καὶ μεταγινώσκοντι [4]) ἐπ᾽ αὐτοῖς· — καὶ παραληπτέον γε αὐτὴν σὺν μέτρῳ [5]) καὶ

---

[1]) I Cor. IV, 16. XI, 1.

[2]) Luc. XVIII, 13.

[3]) H. et R. in textu ἀμέλητον, H. tamen recte ad marg., R. in notis: „lege cum Ferrario ἀμεταμέλητον.“ Cfr. II Cor. VII, 10.

[4]) H. et R. μέγα γινώσκοντι.

[5]) H. et R. in textu ἀμέτρῳ καὶ μὴ περίσσῃ, H. tamen recte ad marg., R. in notis: „lege cum Ferrar. σὺν μέτρῳ καὶ μὴ περισσήν.“ — II Cor. II, 7.

μὴ περισσὴν, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ —· οὕτως μήποτε οὐ παντὶ καθήκει μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι θέλειν, ὡς οὐδὲ ἑστάναι μακρόθεν. Ἕκαστος δὲ ἑαυτὸν περὶ τῶν τοιούτων κρινέτω,[1]) καὶ δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαράτω, καὶ αἰρέτω αὐτοὺς ἄνω κατὰ τῆς εὐχῆς, ὑποτάσσων ἑαυτὸν Θεῷ, καὶ[2]) ταπεινῶν ἑαυτὸν ἐκείνῳ λεγέτω. Εἰ νομίζωμεν, τῷ ὁπωσποτοῦν βιοῦντι καθήκειν ὁμοίως τῷ τελώνῃ μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι θέλειν, ὥρα λέγειν ὁμοίως τῷ μὴ ἐπᾶραι θέλειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀπὸ μακρόθεν τοῦ ἱεροῦ ἑστάναι δεῖν. Ἱερὸν δὲ ποῖον ἂν εἴη ἢ ἐκκλησία τοῦ ζῶντος Θεοῦ; ἥτις καὶ οἶκος Θεοῦ παρὰ τῷ Παύλῳ ὀνομάζεται, λέγοντι· „ἐὰν[3]) δὲ βραδύνω, ἵν᾽ εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας.“ Ὥσπερ οὐ παντὶ καθήκει μὴ χρῆσθαι τῷ ἄρτῳ, καὶ μὴ πίνειν ἐκ τοῦ ποτηρίου, καὶ μὴ πόῤῥω εἶναι τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας· οὕτως οὐ[4]) παντὶ καθήκει τὸ μὴ θέλειν ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμούς. Ἁμαρτάνει δὲ, εἴ τις, καθήκοντος αὐτῷ ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, μὴ ἐπαίρει· καὶ εἴ τις, καθήκοντος μὴ ἐπαίρειν, ἐπαίρει. Ὁ μὲν οὖν, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, τελώνης[5]) οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι, καθη-

---

[1]) I Cor. XI, 28.

[2]) H. et R. in notis: „pendula oratio, quae hiulcum locum prodit.“ — Ferrarius: *precemq. fundat subjiciens se ipsum Deo, humiliansq. illi.* Equid. aut καὶ τὰ τῆς εὐχῆς, —, λεγέτω, aut ἄνω, κατὰ τὴν εὐχὴν ὑποτάσσων κ. τ. λ., aut ἄνω, εἶτα τὴν εὐχὴν, —, λεγέτω legerim.

[3]) I Tim. III, 15.

[4]) H. et R. οὕτως οὖν παντί κ. τ. λ.

[5]) Luc. XVIII, 13.

κόντως ποιῶν· ἐπᾶραι δ' ἂν αὐτοὺς εὐλόγως ὁ παρὼν τῷ Ἰησοῦ μαθητὴς, πρὸς ὃν καὶ ἐντολὴ δίδοται ἡ λέγουσα· „ἐπάρατε[1]) τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη." Καὶ ὁ Προφήτης δέ φησιν· „ἐπάρατε[2]) εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν·" ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκατοστῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ Ψαλμῷ, ὄντι ᾠδῇ τῶν ἀναβαθμῶν τετάρτῃ, ὡς καθηκόντως ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν[3]) Θεόν φησιν ὁ Προφήτης· „πρὸς[4]) σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἰδοὺ, ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς." Εἰ δὲ καὶ σαφέστερον χρὴ παραστῆσαι, τίνι μὲν ἤδη καθήκει μιμεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν, ἄραντα[5]) τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, ἐν τῷ καὶ αὐτὸν ἐπαίρειν ἑαυτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τίνι τοῦτο μὲν οὐ καθήκει, ὁμοίως δὲ τῷ τελώνῃ οὐ μόνον μακρόθεν ἑστάναι τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ μὴ θέλειν ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμοὺς, παραθησόμεθα ἐκ τοῦ Δανιὴλ τὰ περὶ τῶν ἐρασθέντων τῆς Σουσάννας ἀνόμων πρεσβυτέρων, οὕτως ἔχοντα· „καὶ[6]) διέστρεψαν τὸν ἑαυτῶν νοῦν, καὶ ἐξέκλιναν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν, μηδὲ μνημονεύειν κριμάτων δικαίων·" καὶ τὰ περὶ τῆς Σουσάννης τοῦτον εἰρημένα τὸν τρόπον· „ἡ δὲ κλαί-

---

1) Ev. Joann. IV, 35.

2) Jesai. XL, 26. LXX. interpretes: ἀναβλέψατε εἰς κ. τ. λ.

3) Deest τόν in ed. Huetiana.

4) Psalm. CXXIII, 1. 2. (CXXII.). LXX. interpretes κυρίων αὐτῶν, κυρίας αὐτῆς et οἰκτειρῆσαι.

5) H. et R. ἄραντι.

6) Daniel. XIII, 9. — 35. (Hist. Susann. et Dan. vers. 9. et 35.). LXX. interpretes vers. 9. ὀφθαλμοὺς αὐτῶν.

οῦσα ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ὅτι ἦν ἡ καρδία αὐτῆς πεποιθυῖα ἐπὶ κυρίῳ." Παρατήρει γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι οἱ μὲν διαστρέψαντες τὸν ἑαυτῶν νοῦν ἐξέκλιναν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανόν· ἡ δὲ πεποιθυῖα ἐπὶ τῷ κυρίῳ, ἀκολούθως τῷ πεποιθέναι ἐπὶ τῷ κυρίῳ, ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἔπρεπε τοίνυν τῇ μὲν ἐπὶ τῇ περὶ τῆς σωφροσύνης παῤῥησίᾳ μελλούσῃ εὔχεσθαι, ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ αἴρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω· τοῖς δὲ πρεσβυτέροις, — εἰ καθ' ὑπόθεσιν μετὰ τὸ διαστρέψαι τὸν ἑαυτῶν νοῦν καὶ ἐκκλῖναι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν, μηδὲ μνημονεύειν κριμάτων δικαίων, μετενόουν, πεῖραν μὲν προσαγαγόντες τῇ γυναικὶ, μὴ τυχόντες δὲ τοῦ ἐπιθυμουμένου καὶ μετὰ τοῦτο ηὔχοντο —, καὶ μὴ θέλειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι, ἢ καὶ πόῤῥωθεν ὁμοίως τῷ τελώνῃ ἑστηκέναι, καὶ τύπτειν ἑαυτῶν τὰ στήθη, καὶ λέγειν· „ὁ[1]) Θεός· ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ." Τοῦ δὲ αἴροντος τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ ἐπαίροντος αὐτοὺς καθηκόντως εἰς οὐρανὸν, εἴη καθῆκον καὶ τὸ ἐπαίρειν ὁσίους χεῖρας, μάλιστα ὅτε χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν[2]) ἀναπέμπει τὴν εὐχήν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν αἰρομένων ἄνω διὰ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς θεωρίας, καὶ τῶν χειρῶν ἐπαιρομένων ἐν πράξεσιν ἐπαιρούσαις καὶ ὑψούσαις τὴν ψυχὴν, ὡς ἐπῆρε Μωσῆς[3]) τὰς χεῖρας, ὥστ' ἂν εἰπεῖν· „ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή·" Ἀμαληκῖται μὲν καὶ πάντες οἱ ἀόρατοι ἐχθροὶ ἡττηθήσονται, οἱ ἐν ἡμῖν δὲ Ἰσραηλῖται, λογισμοὶ νικήσουσι. Τοσαῦτα καὶ εἰς τό· „ὁ Ἰησοῦς[4]) ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε·" κατὰ τοῦτο φανέντα ἡμῖν ἀκόλουθα.

---

1) Luc. XVIII, 13.

2) Cod. Reg. (item ed. II.) male διὰ λογισμοῦ. R. — Cfr. I Tim. II, 8.

3) Exod. XVII, 11. — Psalm. CXLI, 2. (CXL.).

4) Ev. Joann. XI, 41.

5. „Πάτερ,[1]) εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.“ Εἴπερ τοῖς ἀξίοις τῶν ἐν σαρκὶ ζώντων, καὶ μὴ κατὰ σάρκα[2]) στρατευομένων εὐχομένοις τοιαύτη τις λέγεται ὑπὸ Θεοῦ περὶ τῆς εὐχῆς αὐτῶν ἐπαγγελία· „καὶ ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ· ἰδοὺ πάρειμι·“ τί χρὴ νομίζειν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ κυρίου, ἤ· „„πρὶν λαλῆσαί σε ἐρῶ· ἰδοὺ πάρειμι;“ “ ἅμα γὰρ „ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπε.“ Τί δὲ εἶπεν; Εἰ οἷόντέ ἐστιν ὡς ἐν τοιούτοις στοχάζεσθαι,[3]) ἀκολούθως τῷ· „„πρὶν λαλῆσαί σε ἐρῶ· ἰδοὺ πάρειμι·“ “ ἵνα[4]) πλεῖον ἢ τὸ πρὸς τὸν Σωτῆρα λεγόμενον παρὰ τὸ ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαίους ἐπαγγελίᾳ γεγραμμένον· „ἔτι[5]) λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι.“ Τί οὖν εἶπε; Προέθετο μὲν εἰπεῖν εὐχήν· προλαβόντος δὲ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος ἂν αὐτῷ· „„πρὶν λαλῆσαί σε ἐρῶ· ἰδοὺ πάρειμι·“ “ ἀντὶ τῆς κατὰ πρόθεσιν ἂν λεχθείσης εὐχῆς λέγει τὴν ἐπὶ τῷ προλαβόντι τὴν εὐχὴν εὐχαριστίαν· καὶ ὡς ἐπακουσθεὶς ἐφ' οἷς ἐνενόησε μόνον, οὐ προήνεγκε δὲ ἐν τῷ εὔχεσθαι, φησί· „πάτερ,[6]) εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου.“ Ἔμελλεν οὖν εὔχεσθαι περὶ τῆς Λαζάρου ἀναστάσεως, καὶ προλαβὼν αὐτοῦ τὴν εὐ-

---

[1]) Ev. Joann. XI, 41. 42.

[2]) II Cor. X, 3. — Jesai. LVIII, 9. In LXX. virorum versione καί deest ante ἔτι. — H. et R. h. l. justis de causis ἐρῶ, non ἐρεῖ. Cfr. pag. huj. not. 5.

[3]) H. et R. in textu στοχάζεσθαι, R. in notis: „Cod. Bodlej. στοχάσασθαι.“

[4]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) optime ἵνα — Σωτῆρα, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: ἀναπλείου ἢ πρὸς τὸν Σωτῆρα. R.

[5]) Jesai. LVIII, 9. coll. pag. huj. not. 2.

[6]) Ev. Joann. XI, 41.

χὴν ὁ μόνος ἀγαθὸς[1]) Θεὸς καὶ πατὴρ, ἤκουσε τῶν μελλόντων λέγεσθαι ἐν τῇ εὐχῇ, ἐφ' οἷς ἐν ἐπηκόῳ τοῦ περιεστηκότος αὐτὸν ὄχλου[2]) ἀναπέμπει ἀντὶ εὐχῆς εὐχαριστίαν ὁ Σωτὴρ, δύο ἅμα ποιῶν, καὶ εὐχαριστῶν ἐφ' οἷς ἔτυχε περὶ τοῦ Λαζάρου, καὶ πιστοποιῶν τὸν περιεστηκότα αὐτὸν ὄχλον· ἐβούλετο γὰρ αὐτοὺς παραδέξασθαι ὡς ἄρα ἀπὸ Θεοῦ ἀπεσταλμένος τῷ βίῳ ἐπιδεδήμηκεν. Ἔγνω δὲ ἐπακουσθεὶς, ἐπείπερ πνεύματι εἶδεν, ὅτι ἀπεκατέστη ἡ τοῦ Λαζάρου ψυχὴ ἐπὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀναπεμφθεῖσα ἀπὸ τοῦ χωρίου τῶν ψυχῶν. Οὐ γὰρ νομιστέον, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Λαζάρου παρῆν τῷ σώματι μετὰ τὴν ἔξοδον, καὶ ὡς παροῦσα ταχέως ἤκουσε κράξαντος Ἰησοῦ, καὶ εἰπόντος· „Λάζαρε,[3]) δεῦρο ἔξω.“ Ἢ εἴπερ τις τοῦτο περὶ τῆς Λαζάρου ψυχῆς ὑπολαμβάνει, καὶ προσίεται τὸ περὶ τῆς ἀπαλλαγείσης ψυχῆς τοῦ[4]) σώματος ἄτοπον, ὡς παρακαθεζομένης τῷ νεκρῷ, λεγέτω πῶς ἠκούσθη ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ πατρὸς, μένοντος ἔτι νεκροῦ τοῦ Λαζάρου σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς κεχωρισμένης μὲν, ὡς οἰηθείη ἄν τις τοῦτο λεγόντων, παρακαθεζομένης δὲ τῷ σώματι. Ἵνα γὰρ τοῦτο συγχωρηθῇ, οὐκ ἂν ἠκοῦσθαι εἴποιμεν ἂν τὸν Ἰησοῦν μέλλοντα ἀκούεσθαι, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐνοικίζετο τῷ σώματι. Τὸ παραπλήσιον δ' οἶμαι γεγονέναι, καὶ ὅτε τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου[5]) ἀνέστησε θυγατέρα, περὶ τούτου εὐξάμενος· ᾔτησε γὰρ ἐπανελθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐνοικισθῆναι πάλιν τῷ σώματι. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐκκομιζομένου υἱοῦ[6]) τῆς χήρας τὸ ὅμοιόν ἐστιν,

---

1) Matth. XIX, 17.

2) H. et R. minus accurate ὄχλον.

3) Ev. Joann. XI, 43. H. et R. h. l. (cf. tamen pag. 321. not. 1.) δεύρω.

4) Deest τοῦ in ed. Huctiana

5) Luc. VIII, 54. 55.

6) Luc. VII, 12. seqq.

ἢ μή, καὶ αὐτὸς ζητήσεις, ἵν' εὕρῃς τὸ ἀκόλουθον τοῖς κατὰ τοὺς τόπους ὅλους· ἡμῖν γὰρ οὐ καθήκει τηλικαύτας ποιεῖσθαι παρεκβάσεις. Τάχα δὲ καὶ εἶδεν [1]) ὁ τηλικοῦτος Ἰησοῦς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν τοῦ Λαζάρου, ἤτοι ἀγομένην ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τούτοις, ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρικοῦ βουλήματος ἐπακούσαντος τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἰδὼν αὐτὴν εἰσιοῦσαν διὰ τοῦ τόπου, ὅθεν ἤρθη ὁ λίθος, εἶπε· „πάτερ, [2]) εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου.“ Ἀλλ' ἐπεὶ πρὸ τούτου καὶ περὶ ἄλλων μυρίων ᾔτησε καὶ ἔτυχε, διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις εὐχαριστεῖ, φάσκων ἐπὶ μὲν τῷ Λαζάρῳ· „πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου·“ ἐπὶ δὲ τοῖς προτέροις· „ἐγὼ [3]) δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις,“ καὶ τοῦτο πᾶν, φησὶν, εἶπον „διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.“ Ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀποδεδώκαμεν. Ἡ δὲ κατὰ τὸν τόπον ἀναγωγὴ ἐκ τῶν προαποδεδομένων οὐ δυσχερής· ᾔτησε γὰρ τὸν μετὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἡμαρτηκότα, καὶ νεκρὸν γενόμενον τῷ Θεῷ, δυνάμει θείᾳ παλινδρομῆσαι ἐπὶ τὴν ζωὴν, καὶ ἔτυχε, καὶ εἶδεν ἐν τῷ τοιούτῳ ζωτικὰ κινήματα, ἐφ' οἷς εὐχαριστεῖ τῷ πατρί. Περιέστηκε δὲ ὄχλος τὸν τοιοῦτον νεκρὸν μηδέπω πιστευόντων, ὅτι Ἰησοῦν ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς, καὶ ὅτι ὁ Λόγος οὗτος θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιδεδήμηκε. Καὶ περιεστώς γε οὗτος [4]) ὁ ὄχλος θαυμάσοι, ὅτι οὕτω δυσώδης ἀπὸ τῶν πρὸς θάνατον ἁμαρτημάτων τις γε-

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) εἶδεν ὅτι τηλικοῦτος. R. — H. ad marg.: „scrib. εἶδεν ὁ τηλικοῦτος.“

[2]) Ev. Joann. XI, 41.

[3]) Ev. Joann. XI, 42. coll. pag. 318. not. 1.

[4]) H. in marg., R. in textu: οὗτος ὁ ὄχλος θαυμάσοι, ὅτι οὕτω δυσώδης; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu): οὕτως ὄχλος θαυμάσοι οὕτω δυσώδης.“

γενημένος, καὶ ἀποθανὼν τῇ ἀρετῇ ἐπαλινδρόμησεν ἐπ' αὐτήν· καὶ θαυμάσας πιστεῦσαι ἄν ποτε τῷ ζωοποιήσαντι αὐτὸν Λόγῳ, ὡς θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιδημήσαντι.

6. „Καὶ ταῦτα[1]) εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασε· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. Ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ συνεδέδετο. Λέγει ὁ Ἰησοῦς αὐτοῖς· λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν.“ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ ἔτι μέλλων εὔχεσθαι ἐπηκούσθη, καὶ ἀντὶ εὐχῆς ηὐχαρίστησε,[2]) κατανοήσας τὴν Λαζάρου ψυχὴν εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ σῶμα, καὶ δεομένην τῆς ἀπὸ προστάξεως Ἰησοῦ γενησομένης αὐτῷ εὐτονίας πρὸς τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ μνημείου. Διὸ μετὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐχαριστίαν μεγάλῃ ἐχρήσατο φωνῇ, δύναμιν ἐντιθείσῃ τῷ Λαζάρῳ, μεγάλης χρῄζοντι, ὡς οὐδέπω γενομένῳ ὀξυηκόῳ τῆς προκαλουμένης αὐτὸν ἔξω τοῦ μνημείου κραυγῆς. Καὶ τοῦτο δὲ νομιστέον ἄξιον εἶναι τοῦ Ἰησοῦ ἔργον, τὸ μὴ μόνον εὔξασθαι, ἵνα ζήσῃ ὁ νεκρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐμβοῆσαι αὐτῷ, καὶ καλέσαι τὸν ἔνδον τοῦ σπηλαίου καὶ τοῦ μνημείου ἐπὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι εἰσί τινες καὶ νῦν Λάζαροι, μετὰ τὴν φιλίαν Ἰησοῦ ἀσθενήσαντες καὶ ἀποθανόντες, καὶ ἐν μνημείῳ καὶ νεκρῶν χώρᾳ μείναντες μετὰ νεκρῶν νεκροὶ, καὶ μετὰ τοῦτο τῇ εὐχῇ τοῦ Ἰησοῦ ζωοποιηθέντες, καὶ ἀπὸ τοῦ μνημείου ἐπὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ ὑπὸ Ἰησοῦ τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ φωνῇ καλούμενοι· ᾧ ὁ πειθόμενος ἐξέρχεται, τοὺς ἀξίους τῆς νεκρότητος δεσμοὺς ἐκ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων περικείμενος, καὶ τὴν ὄψιν

---

[1]) Ev. Joann. XI, 43. 44. — Edd. N. T. vers. 44. καὶ ἐξῆλθεν — σουδαρίῳ περιεδέδετο. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· λύσατε — ἄφετε ὑπάγειν. (Cfr. propter δεῦρο ἔξω pag. 319. not. 3.). — Abhinc Ferrar. Tom. XXIX. auspicatur. Huet.

[2]) H. et R. εὐχαρίστησε.

περιδεδεμένος ἔτι, καὶ μήτε βλέπων, μήτε[1]) *πορευθῆναι δυνάμενος, μήτε τι ἐνεργῆσαι διὰ τοὺς τῆς νεκρότητος δεσμοὺς, ἕως Ἰησοῦς κελεύσῃ τοῖς λύσασιν αὐτὸν, δυναμένοις καὶ ἀφιέναι αὐτὸν ἀπεῖναι. Καὶ πειράσθω γε πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν· „ἢ δοκιμὴν*[2]) *ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;" τοιοῦτος γενέσθαι, ἵνα μὲν αὐτῷ Χριστὸς φωνῇ μεγάλῃ εἴπῃ κραυγάσας τῷ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἀκούσαντι*[3]) *μὲν, οὐκ ὀξέως δὲ, καὶ διὰ τοῦτο δεομένῳ τῆς Ἰησοῦ κραυγῆς, τό· „Λάζαρε*[4]) *δεῦρο ἔξω." Καὶ νόμισον εἶναι ἐν ᾅδου μετὰ τῶν σκιῶν καὶ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐν χώρᾳ νεκρῶν ἢ μνημείοις, τὸν μετὰ τὸ λαβεῖν ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ φωτισθέντα,*[5]) *γευσάμενόν τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μέτοχον γενόμενον πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσάμενον Θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, ἀποστατήσαντα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τὸν ἐθνικὸν*[6]) *παλινδρομήσαντα βίον. Ἐπὰν οὖν περὶ τοῦ τοιούτου*

---

[1]) H. ad marg., R. in textu *μήτε;* R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *μήποτε.*"

[2]) II Cor. XIII, 3. Edd. N. T. *ἐπεὶ δοκιμὴν κ. τ. λ.*

[3]) H. et R. in textu *κιρήσαντι μέν;* H. ad marg.: „Ferrar. *καλέσαντι μέν.*" Idem in notis, quae R. quoque additis nonnullis affert: „Cod Reg. *κιρήσαντι μέν.* (R. addit: Cod. Bodlej. autem *κηρύξαντι*). Perion. vertit: *cum post mortem fasciis sepulturae vinctus est.* Finxit sibi verbum Perion. a *κειρίαι*, quod nunquam fuit. Ferrar. (qui vertit: *qui* etc. *invocavit quidem*) videtur legisse *καλέσαντι μέν.*" — Equidem *ἀκούσαντι* restitui, nexu tale quid flagitante et seqq. vocc. *οὐκ ὀξέως δέ* coll. cum verbis pag. 321. lin. 16. *ὡς οὐδέπω γενομένῳ ὀξυηκόῳ κ. τ. λ.* idem persuadentibus."

[4]) Ev. Joann. XI, 43.

[5]) Hebr. VI, 4. 5.

[6]) Huet. ad marg., R. in textu: *τὸν ἐθνικόν;* R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male *τὴν ἐθνικήν.*"

ἐλθὼν αὐτοῦ εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ ἔξω αὐτοῦ στὰς ὁ Ἰησοῦς εὔξηται καὶ ἐπακουσθῇ,[1]) αἰτήσας ἐγγενέσθαι δύναμιν τῇ φωνῇ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ φωνῇ μεγάλῃ κραυγάζει, ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ τῶν ἐθνικῶν βίου καὶ τοῦ μνημείου αὐτῶν καὶ τοῦ σπηλαίου καλῶν[2]) γενόμενον οὕτω φίλον· ὅτε ἔστιν ἰδεῖν τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ Ἰησοῦ, τίνα τρόπον ὁ τοιοῦτος ἐξέρχεται μὲν διὰ τὴν Ἰησοῦ φωνὴν, ἔτι δὲ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων δεδεμένος καὶ ἐσφιγμένος, διὰ μὲν τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ ἀκηκοέναι τῆς Ἰησοῦ φωνῆς ζῶν, διὰ δὲ τὸ μηδέπω ἀπολελύσθαι τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν, μηδὲ ἤδη δύνασθαι ἐλευθέροις ἐπιβαίνειν τοῖς ποσὶν, ἀλλὰ μηδὲ ἐνεργεῖν ἀπολελυμένως τὰ διαφέροντα, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας δεσμοῖς νεκρῶν κειρίαις. Καὶ ὁ τοιοῦτός γε, διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ νεκρότητα, πρὸς τοῖς ἔτι τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν δεσμοῖς καὶ τὴν ὄψιν τῇ ἀγνοίᾳ κεκάλυπται καὶ περιδέδεται. Εἶτ᾽ ἐπεὶ μὴ μόνον ζῆσαι αὐτὸν βεβούληται ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐν τῷ μνημείῳ μὴ[3]) μένειν, ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ μνημείου οὗτος ἐλθὼν δέδεται, καθὼς προείρηται, τῆς ζωῆς,[4]) καὶ τοῦ

---

[1]) H. ad marg., R. in textu ἐπακούσθη; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male ἐπακούσῃ."

[2]) Ed. Huet. min. recte καλῶς.

[3]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) recte habet μὴ μένειν. In Cod. Reg. (it. in textu ed. H.) perperam omittitur μή. R.

[4]) H. et R. in textu τῆς ζωῆς. H. non male ad marginem: „fortasse τὴν ὄψιν." Idem in notis, (quae R. quoque affert): Cod. Reg. τῆς ζωῆς, quem secutus est Perionius, qui sic habet: *deinde quoniam eum Jesus vivere voluit, nec in sepulcro manere, cum ad ea, quae extra sepulcrum sunt, prodiit, vinctus est, ut ante diximus, a vita* etc. Haec (ita recte ex parte H. pergit) partim e vitiosa lectione profecta esse, partim male conversa mihi certissimum est. Ferrar. (qui vertit: *extra*

ἐξεληλυθέναι ἀπὸ τοῦ μνημείου μὴ δύνασθαι, ὅσον δέδεται, λέγει τοῖς δυναμένοις ὑπηρετήσασθαι αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· „λύσατε[1]) αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν·" νομίζω ὅτι μὴ συγκαταθέμενος μὲν τῷ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι λόγῳ· ἔτι δὲ ἀτονῶν κατ' αὐτὸν βιοῦν, τῷ κατέχεσθαι αὐτοῦ τὰς τῆς ψυχῆς πορευτικὰς καὶ δραστικὰς καὶ θεωρητικὰς δυνάμεις, ὁ τοιοῦτος ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ μνημείου· καὶ ἔτι ἐστὶ δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιδέδεται.[2]) Ἀλλ' ἐπὰν εἰπόντος Ἰησοῦ τοῖς λῦσαι αὐτὸν δυναμένοις, διὰ τὴν πρόσταξιν ὡς δεσπότου τοῦ Χριστοῦ, τό· „λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν·" λυθῇ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, καὶ ἀποθῆται τὸ ἐπικείμενον αὐτοῦ τῇ ὄψει κάλυμμα ἀφαιρεθὲν, πορεύεται τοιαύτην πορείαν, ὥστε φθάσαι αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἕνα καὶ αὐτὸν γενέσθαι τῶν συνανακειμένων τῷ Ἰησοῦ.

7. Μετὰ τοῦτο, διὰ τό· „ἐξῆλθεν[3]) ὁ τεθνηκὼς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις·" λεκτέον ὅτι διαφορά ἐστι καὶ τῶν δεδεμένων τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, καὶ οὐ[4]) ταὐτόν ἐστι τὴν ἀρχὴν τοῦ δεδέ-

---

monumentum cum venisset Lazarus, ligatam, ut superius dictum est, faciem habens, atque impeditus etc.) videtur legisse: δέδεται, καθὼς προείρηται, τὴν ὄψιν κ. τ. λ." — Equidem a Ferrar. partibus stans aut simpliciter legerim δέδεται — τὴν ὄψιν, aut, quod coll. antecedd. et seqq. rectius videtur, δέδεται, καθὼς προείρηται, τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ (cfr. pag. 324. lin. 8. seqq.) σουδαρίῳ περιδέδεται.

[1]) Ev. Joann. XI, 44. coll. pag. 321. not. 1.

[2]) Cfr. propter συνεδέδετο et περιεδέδετο pag. 321. not. 1.

[3]) Ev. Joann. XI, 44. coll. pag. 321. not. 1.

[4]) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) recte καὶ οὐ ταὐτόν ἐστι, Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male ταὐτόν ἐστι. R.

σθαι ἐκ τοῦ νενεκρῶσθαι εἰληφέναι, ὥστε καὶ τοὺς δεσμοὺς ἐπιφέρεσθαι τὸ ὄνομα τῆς νεκρότητος· — νῦν γὰρ αἱ κειρίαι νεκρῶν εἰσι δεσμοί —· τῷ δεδέσθαι[1]) κρίσει κυρίου γενέσθαι, τοῦ εἰσελθόντος θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, καὶ ἰδόντος[2]) τὸν μὴ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπόντος· „δήσαντες[3]) αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον." Ἔστι δέ τι ἐν τῷ τόπῳ[4]) δεόμενον διακρίσεως, ἐν τῷ· „καὶ ἡ ὄψις[5]) αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο·" καὶ ἐν τῷ κάλυμμα[6]) ἐπικεῖσθαι τῷ προσώπῳ Μωσέως, ἡνίκα ἐλάλει τῷ λαῷ· τὸ μὲν γὰρ ἐπικείμενον τῇ ὄψει τοῦ Λαζάρου σουδάριον ἐκάλυπτεν αὐτοῦ νενεκρωμένας τὰς ὁράσεις· τὸ δὲ Μωσέως κάλυμμα κατ' οἰκονομίαν ἦν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ περικείμενον διὰ τοὺς μὴ χωροῦντας ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐνορᾷν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ζητήσεις δὲ περὶ τοῦ μὴ ἐνδεδυμένου[7]) ἔνδυμα γάμου, περὶ οὗ εἴρηται· „δήσαντες[8]) αὐτὸν ποδῶν καὶ χειρῶν, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·" πότερον[9]) εἰσαεὶ μένει δεδεμένος, καὶ ἐν τῷ ἐξωτέρῳ

---

1) H. et R. in textu δεδέσθαι; H. ad margin.: „scribas δεδεμένον." R. in notis: „„Ferrar. legebat δεδεμένον.""

2) H. et R. εἰδόντος.

3) Matth. XXII, 13. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. ἄρατε (non ἀρατε) αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε κ. τ. λ.

4) H. ad marg., R. in textu ἐν τῷ τόπῳ δεόμενον; H. in textu: ἐν τῷ τὸ δεόμενον.

5) Ev. Joann. XI, 44. coll. pag. 321. not. 1. et pag. 324. not. 2.

6) Exod. XXXIV, 33.

7) Cod. Bodlej. (H. ad marg.) recte μὴ ἐνδεδυμένου. In (textu) ed. H. deest μή. R.

8) Matth. XXII, 13. coll. pag. huj. lin. 7. et not. 3.

9) H. in textu: εἰ ἀεὶ μένει omisso ante εἰ voc. πότερον, in notis tamen, disserens de his verbis, habet πό-

σκότῳ· οὐ γὰρ πρόσκειται τό· „εἰς τὸν αἰῶνα·“ ἤ· „εἰς τοὺς αἰῶνας·“ ἢ λυθήσεταί ποτε· οὐ γὰρ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ λέξεως τὰ περὶ ἀπολύσεως ἐσομένης γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ. Οὐ δοκεῖ δέ μοι ἀσφαλὲς εἶναι, μὴ καταλαβόντα ὁτιποτοῦν, μάλιστα τῷ μὴ γεγράφθαι περὶ αὐτοῦ, ἀποφήνασθαι. Ζητήσεις δὲ διὰ τό· „λέγει Ἰησοῦς[1]) αὐτοῖς· λύσατε αὐτόν·“ τίσιν „αὐτοῖς;“ οὔτε γὰρ ὅτι μαθηταῖς ἀναγέγραπται, οὐθ' ὅτι τῷ περιεστῶτι ὄχλῳ, ἀλλ' οὐδὲ ὅτι τοῖς μετὰ Μαρίας οὖσι Ἰουδαίοις καὶ παραμυθουμένοις αὐτήν· ὑπονοήσαι δ' ἄν τις διὰ τό· „ἄγγελοι[2]) προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ·“ καὶ διὰ τὴν κατὰ τὸν τόπον ἀναγωγὴν, ὅτι μήποτε κἀκείνοις δύναται εἰρῆσθαι τό· „λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν.“

8. Ἔτι ζητῶ, εἰ πεπλήρωκεν ὁ Ἰησοῦς τὸ ἐπιφερόμενον τῷ· „Λάζαρος[3]) ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται·“ τό· „ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν.“ Ἐφίστημι οὖν, μήποτε ἐν τῷ εἰρηκέναι αὐτὸν φωνῇ μεγάλῃ κραυγάσαντα· „Λάζαρε·[4]) δεῦρο ἔξω·“ ἡ γὰρ μεγάλη φωνὴ καὶ ἡ κραυγὴ οὐκ ἂν ἀτόπως λέγοιτο ἐξυπνικέναι αὐτόν. Καὶ εἰ δεῖ δύνασθαι ἀποφήνασθαι, ἐν τούτῳ μᾶλλον πεπληρῶσθαι τό· „πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν·“ ἤπερ ἐν τῷ τῆς εὐχῆς τοῦ υἱοῦ ἀκούσαντα τὸν πατέρα πεποιηκέναι τὴν Λαζάρου ψυχὴν ἐπανελθεῖν ἐπὶ

τερον εἰ ἀεὶ μένει. R. in textu: *πότερον εἰ ἀεὶ μένει*, in notis tamen: „*πότερον εἰσαεὶ μένει*. Sic habet Cod. Bodlej. (item Ferrar., qui vertit: *utrum perpetuo maneat* etc.). In ed. H. deest (in textu tantum, ut diximus) *πότερον*, et legitur: *εἰ ἀεὶ μένει*.“

[1]) Ev. Joann. XI, 44. coll. propter *λέγει — αὐτοῖς* pag. 321. not. 1.

[2]) Matth. IV, 11. — Ev. Joann. XI, 44. coll. propter *αὐτὸν ὑπάγειν* pag. 321. not. 1. et pag. 324. not. 1.

[3]) Ev. Joann. XI, 11.

[4]) Ev. Joann. XI, 43. — 11.

τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ἀποκείμενον αὐτοῦ σῶμα· εἴποι γὰρ ἄν τις, ὅτι ὁ μὲν ἀκούσας εὐξαμένου τοῦ υἱοῦ πατὴρ ἐκ νεκρῶν τὸν Λάζαρον ἀνέστησεν· ὁ δὲ εἰπὼν φωνῇ μεγάλῃ καὶ κραυγάσας· „Λάζαρε· δεῦρο ἔξω·" ἐπλήρωσεν ὃ προεπηγγείλατο· „ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν." Καὶ ὁ τοῦτό γε κατασκευάζων, διαφορὰν διδοὺς τοῦ· „Λάζαρος [1]) ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται·" καὶ τοῦ· „Λάζαρος ἀπέθανεν·" ἐρεῖ ὅτι πρὸς μὲν τό· „κεκοίμηται·" ἐπηγγείλατο εἰπών· „ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν·" πρὸς δὲ τό· „ἀπέθανεν·" οὐκ ἀποδέδωκε τό· πορεύομαι, ἵνα ἀναστήσω αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ἀλλὰ ὁ λύων τὴν ἐν τούτοις δοκοῦσαν εἶναι διαφορὰν, καὶ διδοὺς τὴν τοῦ Λαζάρου ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κοινὸν ἔργον γεγονέναι υἱοῦ τοῦ εὐξαμένου καὶ πατρὸς τοῦ ἐπακούσαντος, χρήσεται καὶ τῷ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν Μάρθαν λέγοντος· „ἐγώ [2]) εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή·" παραθήσεται καὶ τό· „ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ."

9. „Πολλοὶ [3]) οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ [4]) καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, [5]) ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν." Καὶ τίνα γε οὐκ ἂν κινῆσαι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ τοῦ Ἰησοῦ κηρύγματι καὶ ἀληθῶς, ὡσπερεὶ ἐκ νεκρότητος καὶ δυσωδίας, τῶν πάνυ

---

[1]) Ev. Joann. XI, 11. — 14.

[2]) Ev. Joann. XI, 25. — V, 21. Ed. Lachm. οὕτως, ed. Knapp. οὕτω.

[3]) Ev. Joann. XI, 45. Ed. Lachm. *Μαριὰμ* — ἐποίησεν, ἐπίστευσαν κ. τ. λ., ed. Knapp. *Μαρίαν* — ἐποίησεν (ὁ Ἰησοῦς), ἐπίστευσαν κ. τ. λ.

[4]) H. constanter, uno loco, infra obvio, excepto, *Μαριάμ*, R. constanter fere *Μαριάν* (non *Μαρίαν*).

[5]) ὁ Ἰησοῦς. Deest (cfr. pag. huj. not. 3.) in ed. Huet., sed legitur in Cod. Bodlej. R.

ὑπὸ τῆς κακίας καταβεβαπτισμένων, ἀκροτάτῃ μεταβολῇ ἀποσεισαμένων τῇ προστάξει καὶ συνεργείᾳ τοῦ Λόγου, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας πολλὴν δυςωδίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατέχοντας δεσμοὺς τὴν πορευτικὴν καὶ τὴν δραστικὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν, ἔτι δὲ χωρὶς τούτων καὶ τὴν θεωρητικήν; Καταπλαγέντες γὰρ οἱ ἰδόντες τὸν Ἰησοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις τοσοῦτον δεδυνημένον, οἱ αὐχοῦντες μὲν περὶ λόγον ἀσχολεῖσθαι Θεοῦ, τὸ πλήρωμα δὲ τοῦ λόγου μηδέπω παραδεξάμενοι, καὶ πιστεύσαιεν ἂν μάλιστα ὅσοι ἐληλύθασιν ὡς ἐπὶ νεκρῷ καὶ πάντῃ ἀπεγνωσμένῳ, καὶ αὐτοὶ ἀπογνόντες τὸν τοιοῦτον, παραμυθήσεσθαι τὴν ἐπὶ τῇ ἐκπτώσει τοῦ ἀδελφοῦ ὀδυνωμένην· δι' οὓς τάχα πλέον ἢ διὰ τὸν ταῦτα παθόντα, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ σπήλαιον τοῦ νεκροῦ „ἦρε[1]) τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε· πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις.“ Ὅτι γὰρ διὰ τούτους μᾶλλον ἢ τὸν Λάζαρον ταύτην ἀνεφθέγξατο πρὸς τὸν πατέρα τὴν εὐχαριστίαν, δῆλον ἐκ τοῦ· „ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.“ Ἐπραγματεύσατο οὖν περὶ τοῦ Λαζάρου, διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον, ἵν' οἱ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων, ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησε, πιστεύσωσιν εἰς αὐτόν.

10. Ἀλλὰ ἄκουε καὶ περὶ τούτων, μὴ μόνον σωματικώτερον· „τινὲς[2]) δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς.“ Ἔχει μέν τι ἡ λέξις ἀμφίβολον· πότερον οἱ ἀπελθόντες πρὸς τοὺς Φαρισαίους, καὶ εἰπόντες αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἀπὸ τῶν πολλῶν Ἰουδαίων ἦσαν, τῶν θεασαμένων ἃ ἐποίησε, καὶ πιστευσάντων εἰς αὐτὸν, βουλόμε-

---

[1]) Ev. Joann. XI, 41. 42. — 45.

[2]) Ev. Joann. XI, 46. Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. ὃ ἐποίησεν Ἰησοῦς.

νοι καὶ τοὺς ἐχθρῶς διακειμένους πρὸς αὐτὸν δυσωπῆσαι διὰ τῆς περὶ τοῦ Λαζάρου ἐπαγγελίας· ἢ οἱ λοιποὶ παρὰ τοὺς πολλοὺς καὶ πιστεύσαντας, [1]) ὡς μὴ κινηθέντες ἐκ τοῦ γενομένου εἰς τὴν περὶ Ἰησοῦ πίστιν, ὅτι [2]) τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς καὶ κατ᾽ αὐτοῦ τοὺς Φαρισαίους τὸν ἐν αὐτοῖς πονηρὸν ζῆλον ἐγείροντες διὰ τῆς περὶ τοῦ Λαζάρου ἐπαγγελίας. Καὶ δοκεῖ μοι τοῦτο μᾶλλον βούλεσθαι σημαίνειν ὁ Εὐαγγελιστής. Διὸ καὶ ἐπιφέρεται τό· „συνήγαγον [3]) οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Πολλοὺς μὲν οὖν εἶπε, τοὺς διὰ τὸ θεάσασθαι τὰ περὶ τὸν Λάζαρον πιστεύσαντας· ὡσπερεὶ δὲ ὀλιγωτέρους ἔφησεν εἶναι τοὺς μὴ τοιού-

---

[1]) H. et R. in textu *καὶ πιστεύσαντες;* R. in notis non male: „scribendum videtur *μὴ πιστεύσαντες.*“ — Equidem *καὶ πιστεύσαντας* ex faciliori mutatione recepi, respectu habito eorum, quae lin. 6. et lin. 7. huj. cap. leguntur. Quam quidem lectionem si qui admittere nolint, *μὴ πιστεύσαντες* aut *καὶ μὴ πιστεύσαντες*, quum *καὶ πιστεύσαντες* prorsus stare non possit, legant sensu non turbato.

[2]) Ed. Huet. in textu *ὅτι — ἑαυτοῖς καὶ πρὸς κατ᾽ αὐτοῦ — τὸν ἐν αὐτοῖς κ. τ. λ.*, R. ut in nostro textu. Huet. in notis, quae R. quoque min. accurate tamen, affert: „Persuadet Ferrar. interpretatio, (Ferrar. vertit: *imo potius, quantum in seipsis erat, Pharisaeos, atque zelum malum in seipsis existentem excitantes contra Jesum, per ea quae de Lazaro nunciabant*), ut sic legamus: *ὅτι τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς κατ᾽ αὐτοῦ τοὺς Φαρισ. καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πονηρὸν ζῆλον ἐγείροντες.* Malim tamen *ἐν αὐτοῖς* pro *ἐν αὐτοῖς.*“ — Equidem aut *Φαρισαίους καὶ τόν κ. τ. λ.*, aut *Φαρισαίους, τὸν ἐν αὐτοῖς πονηρὸν ζῆλον, ἐγείροντες διὰ κ. τ. λ.* legerim, et, si fides habenda lectioni Huetii, respectu *πρός* ante *κατ᾽ αὐτοῦ*, restituerim *καὶ πρὸς* scil. *τούτῳ* aut *τούτοις κατ᾽ αὐτοῦ κ. τ. λ.*

[3]) Ev. Joann. XI, 47.

τους, εἰπών· „τινὲς[1]) δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον," καὶ τὰ ἑξῆς. Πρόσχες δὲ καὶ τοῖς λεχθησομένοις, εἰ δύναται ἡμᾶς κινῆσαι πρὸς συγκατάθεσιν, ἐπεὶ μὴ εἴρηται μέν· πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ἐλθόντων πρὸς τὴν Μαριὰμ[2]) καὶ θεασαμένων ἃ ἐποίησεν, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· γέγραπται δέ· „πολλοὶ[3]) οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν." Καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀναγωγὴν κινοῦμαι, μήποτε πάντες οἱ θεασάμενοι, τουτέστι θεωρήσαντες καὶ συνιέντες[4]) ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οἱ μέντοι γε ἀπελθόντες πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ εἰπόντες αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐπεὶ μὴ μεμαρτύρηνται ὅτι ἐθεάσαντο, μήποτε τὸ ἐν ἐπαίνῳ λεγόμενον περὶ τῶν πιστευσάντων οὐκ ἔσχον, τό· „ἐθεάσαντο." Ἐδύνατο γὰρ, εἴπερ καὶ οὗτοι ἐθεάσαντο, γεγράφθαι, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐθεάσαντο πεποιηκότα τὸν Ἰησοῦν, ἢ, ἃ ἐθεάσαντο καὶ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. Νυνὶ δὲ τὸ „ἐθεάσαντο" ἐπὶ τούτων μὲν οὐδαμῶς εἴρηται· ἐπὶ δὲ τῶν πιστευσάντων, οἵτινες καὶ ἐλθόντες ἦσαν πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς· δι' οὓς, οἶμαι, καὶ εἶπε[5]) τό· „ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας." Ἅμα δὲ καὶ περὶ τούτου πρόσχες, εἰ δύνασαι τοὺς ἐλθόντας πρὸς τὴν Μαριὰμ, καὶ

---

1) Ev. Joann. XI, 46.

2) H. et R. h. l. Μαρίαν. Cfr. pag. 327. not. 4. coll. not. 3.

3) Ev. Joann. XI, 45. coll. pag. 327. not. 3.

4) Cod. Bodlej. recte συνιέντες. Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male συνέντας. R. — H. ad marg.: „Ferrar. συνιέντες."

5) Cod. Bodlej. recte εἶπε τό, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) corrupte: εἰ περὶ τό. R. — H. ad marg: „scrib. εἶπε, ἢ· εἰπεῖν τό." — Ev. Joann. XI, 42.

θεασαμένους ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, μόνους λέγειν, ἅτε καὶ πολλοὺς ὄντας, ὅτι οὗτοι ἦσαν ὁ περιεστὼς τὸν Ἰησοῦν ὄχλος, δι' ὃν εἶπε τό· „πάτερ, [1]) εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις.“ Εἰ γὰρ ταῦτα διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπεν, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτὸν ἀπέστειλε, καὶ λέγων διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα ὁ περιεστὼς ὄχλος πιστεύσῃ· οὐκ ἂν δὲ μὴ πιστεύσοντός τινος ἐξ αὐτῶν τῷ πατρὶ ἔλεγεν, ὡς εἴ τις τῶν [2]) τὸ μέλλον ἀγνοούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ „διὰ τὸν ὄχλον τὸν [3]) περιεστῶτα, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.“ Μήποτε οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ, καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησε, καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, μόνοι ἦσαν ὁ περιεστὼς τὸν Ἰησοῦν ὄχλος· οἱ δὲ λοιποὶ οὔτε ἐθεάσαντο ἃ ἐποίησεν, οὔτε περιειστήκεισαν αὐτόν.

11. „Συνήγαγον [4]) οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον· τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος.“ Ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἑώρων, ὅτι διὰ τὸ μέγεθος ὧν ἐπεποιήκει τεραστίων [5]) καὶ δυνάμεων ὁ Ἰησοῦς, δυνατὸν ἦν καὶ πάντα

---

[1]) Ev. Joann. XI, 41. 42.

[2]) Cod. Bodlej. recte: τῶν τὸ μέλλον ἀγνοούντων ἀνθρώπων, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) τῶν τὸ μέλλον τὸ * ούντων (H. ούντων, R. affert οὔντων) ἀνθρώπων. R. — Huet. ad marginem: „scrib. τῶν τὰ μέλλοντα ἀγνοούντων κ. τ. λ.“ — Ev. Joann. XI, 42.

[3]) Deest h. l. τόν in editione Huetiana.

[4]) Ev. Joann. XI, 47. 48. Ed. Lachm. vers. 47. ut in nostro textu, ed. Knapp. πολλὰ σημεῖα ποιεῖ. Vers. 48. ed. Knapp. οὕτω, ed. Lachm. οὕτως.

[5]) Ed. Huetii (quae insuper πεποιήκει exhibet) τερωστείων (non τεραστειῶν) δυνάμεων. R.

τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαῖον [1]) ὑπαχθῆναι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει, ὑπαχθέντα καταφρονῆσαι τῆς ἐν τῷ τόπῳ σωματικῆς λευιτικῆς καὶ ἱερατικῆς λατρείας, ὥστ' ἂν πρόφασιν τὸ τοιοῦτον γενέσθαι τοῦ, ἅτε μὴ περιεπόντων Ἰουδαίων [2]) τὸν τόπον, Ῥωμαίοις ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος γενέσθαι καὶ τὸν νομιζόμενον παρ' ἐκείνοις εἰρημένον τόπον, καὶ πᾶν τὸ ἔθνος Ἰουδαίων, οὐκ ἐπὶ παντὶ τρόπῳ τηρεῖν ἐθελόντων τὴν περὶ τοῦ Ἰουδαίους ἑαυτοὺς εἶναι ὁμολογίαν. Εἶτ' ἐπεὶ [3]) πάντων προέκρινον τὴν λατρείαν καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν τοῦ ἔθνους σύστασιν, τῶν νομισθέντων ἂν εἶναι κρειττόνων παρὰ ταῦτα, διὰ τοῦτο σκοποῦσι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα αὐτὸν μὴ ἐάσωσι ζῆν. Ὡς δ' αὐτοὺς οἶμαι καὶ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς δόξης αὐτοῦ εἰρηκέναι τό· „οὗτος [4]) ὁ ἄνθρωπος·“ ἠπίστουν γὰρ τοῖς καὶ ἀνωτέρω εἰρημένοις περὶ τοῦ· [5]) Θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἡνίκα λιθάζειν αὐτὸν ἐβούλοντο, ὡς περὶ βλασφημίας, λέγοντες αὐτῷ· „σὺ [6]) ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς ἑαυτὸν Θεόν·“ ὅτε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ἀπεκρίνατο διδάσκων, ὅτι πᾶς, πρὸς ὃν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, Θεὸς λέγεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, μὴ δυναμένης λυθῆναι καὶ καταλυθῆναι τῆς τοῦτο [7]) ἀποφηναμένης προφητικῆς γραφῆς. Ἔστι δὲ ἐκ τῶν λεγομένων ἀπὸ

---

[1]) H. et R. τὸν Ἰουδαῖον, non τῶν aut τὸν τῶν Ἰουδαίων.

[2]) Ed. Huet. τὸν τόπον Ἰουδαίων.

[3]) H. ad marg., R. in textu ἐπεί; R. in notis: „ed. H. (in textu) male ἐπί.“

[4]) Ev. Joann. XI, 47.

[5]) Cod. Bodlej. recte τοῦ, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τόν, cum Christus secundum (?) Origenem non sit ὁ Θεός. R. — Huet. ad marginem: „scrib. τοῦ τὸν Θεόν.“ Cfr. ev. Joann. X, 33.

[6]) Ev. Joann. X, 33. Edd. N. T. σεαυτόν. — 35.

[7]) Ed. Huet. recte τῆς τοῦτο κ. τ. λ., Ferrar.: *quae hoc enunciat.* In ed. R. deest τοῦτο.

τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν ἀρχιερέων κατανοῆσαι αὐτῶν καὶ τὸ τῆς κακίας ἀνομολογούμενον καὶ τυφλόν· ἀνομολογούμενον, ὅτι ἐμαρτύρουν αὐτῷ καὶ πολλὰ πεποιηκέναι σημεῖα, καὶ δύνασθαι τῷ τοσαῦτα σημεῖα πεποιηκότι ἐπιβουλεῦσαι, ὡς μηδὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐπιβουλεύεσθαι δυναμένῳ· τυφλὸν[1]) δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτὸ τοῦτο ἦν· κατὰ γὰρ τὸν πολλὰ ποιοῦντα σημεῖα ἦν καὶ[2]) τὸ κρεῖττον εἶναι τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀφιέναι αὐτὸν[3]) μὴ θελόντων. Εἰ μὴ ἄρα καὶ ἐπίστευον, ὅτι ποιεῖ σημεῖα, καὶ ὑπενόουν αὐτὰ μὴ ἀπὸ θείας γίνεσθαι δυνάμεως· ὥστε διὰ τοῦτο μὴ πάντα αὐτὸν δυνηθῆναι, μηδὲ αὐτὸν ῥύσασθαι ἀπὸ τῆς[4]) ἐκείνων ἐπιβουλῆς. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐσκόπουν μὴ ἀφιέναι αὐτὸν, οἰόμενοι διὰ τοῦτο ἐμποδίσειν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ Ῥωμαίοις, μέλλουσιν αἴρειν αὐτῶν τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἐπεὶ „κύριος[5]) διασκεδάζει βουλὰς ἐθνῶν, καὶ ἀθετεῖ λογισμοὺς λαῶν," οὐδὲν ἧττον καὶ οὐκ ἀφῆκαν αὐτὸν, καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀνέστησε καὶ ἀφῆκε, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐδούλευσαν αὐτῷ, καὶ ἐλθόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἦραν αὐτῶν τὸν τόπον. Ποῦ γὰρ ὅ φασιν ἐκεῖνοι ἁγίασμα; Ἦραν δὲ καὶ τὸ ἔθνος, ἐκβάλλοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ μόγις ἐπιτρέψαν-

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. *τυφλὸν δὲ οὐδέν;* R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *τύφλῳ* (H. quoque *τύφλῳ*, non *τυφλῷ) δὲ οὐδέν.*"

[2]) Deest *καί* in ed. Huetiana.

[3]) Ferrar., quum vertat: *nolentium eum sic dimittere,* legit *αὐτὸν οὕτω κ. τ. λ.* Cfr. ev. Joann. XI, 48. coll. pag. 331. not. 4. et pag. huj. lin. 13.

[4]) H. ad marg., R. in textu *ἀπὸ τῆς ἐκείνων κ. τ. λ.;* R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *ἀπὸ τῆς ἐξ ἐκείνων ἐπιβουλῆς.*"

[5]) Psalm. XXXIII, 10. (XXXII.) coll. LXX. viror. versione.

τες αὐτοῖς εἶναι ὅπου βούλονται[1]) καὶ ἐν τῇ διασπορᾷ. Εἰ δὲ χρὴ τολμῆσαι καὶ εἰς ἀναγωγὴν τῶν κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, φήσομεν ὅτι τὸν τόπον τῶν ἐκ περιτομῆς ἔλαβον τὰ ἔθνη· τῷ γὰρ ἐκείνων παραπτώματι[2]) σωτηρία γέγονε τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς· εἰς δὲ τὰ ἔθνη Ῥωμαῖοι παρελήφθησαν, ἀπὸ τῶν βασιλευόντων οἱ βασιλευόμενοι ὀνομασθέντες. Καὶ τὸ ἔθνος δὲ ὑπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἤρθη· γέγονε γὰρ ὁ λαὸς[3]) οὐ λαὸς, καὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὐκέτι εἰσὶν Ἰσραὴλ, καὶ τὸ σπέρμα οὐκ ἔφθασεν ἐπὶ τὸ γενέσθαι τέκνα. Καὶ τούτων αἴτιον τὰ πολλὰ τοῦ Ἰησοῦ σημεῖα, καὶ ὅτι ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πατὴρ, κρείττονα γενόμενον τῆς τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων συνεδρευσάντων κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλῆς. Ἀρχιερεῖς δὲ, καὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ ἐν Ἰουδαίοις λατρεία, Φαρισαῖοί τε καὶ πᾶσα ἡ κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου διδασκαλία ἐπιβουλεύει Ἰησοῦ, τῇ ἀληθείᾳ, καὶ βούλεται, ὁ τύπος ἵνα ὑφεστήκῃ, ἐμποδίζων[4]) τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, καὶ ὥσπερ ἡ σὰρξ καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἰσχυρότερον ὂν τὸ ἐπιθυμοῦν κατὰ τῆς σαρκὸς πνεῦμα, καὶ ἡ ἀληθὴς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀρχιερωσύνη, καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ διδασκαλία, διαλύει[5]) τὸ τῶν κατ' αὐτοῦ βουλευομένων[6]) ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων συνέδριον. Ταῦτα δὲ ὑποληπτέον καὶ νῦν γίνεσθαι, ὅπερ[7]) ἔστιν ἰδεῖν ἐν[8]) τοῖς διὰ τῆς τοῦ σωματικοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ

1) Cod. Reg. (item ed. H.) βούλεται. R.

2) Rom. XI, 11.

3) I Petr. II, 10.

4) Cod. Reg. (it. ed. H.) ἐμποδίζειν. R. — Gal. V, 17.

5) Ed. Huetiana διαλύσει.

6) H. ad marg., R. in textu recte βουλευομένων, R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) βουλομένων."

7) Ed. R. min. accur. ὅσπερ.

8) Ed. Huet. recte ἐν τοῖς διὰ τῆς τοῦ κ. τ. λ., in ed. R. desunt verba διὰ τῆς.

συστάσεως καὶ καταλύειν ἐθέλουσι τὴν πνευματικὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν.

12. „Εἷς[1]) δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς· ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ λογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν.“ Οὐχὶ εἴ τις προφητεύει, προφήτης ἐστὶν ἐκεῖνος. Ὁ γοῦν Καϊάφας, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προεφήτευσε μὲν „ὅτι ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν,“ οὐ μὴν καὶ προφήτης ἦν. Εἰ δὲ καὶ Βαλαὰμ προεφήτευσε τὰ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἀναγεγραμμένα,[2]) φάσκων· „τὸ[3]) ῥῆμα ὃ ἐὰν ἐμβάλῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸ στόμα μου, τοῦτο λαλήσω·“ καὶ εἰπὼν τὰ ἀπὸ τοῦ· „ἐκ Μεσοποταμίας μετεπέμψατό με,“ καὶ τὰ ἑξῆς, σαφὲς ὅτι προφήτης οὐκ ἦν· μάντις γὰρ εἶναι ἀναγέγραπται. Εἴ τις μὲν οὖν προφήτης ἐστὶ, πάντως προφητεύει· εἰ δέ τις προφητεύει, οὐ πάντως ἐστὶ προφήτης. Ὡσεὶ καὶ ἐπὶ ἑτέρου τινὸς τῶν κρειττόνων τοιοῦτον ἔλεγον· εἰ μέν τίς ἐστι δίκαιος, τὸ δίκαιον διώκει· οὐ μὴν, εἴ τις τὸ δίκαιον διώ-

---

[1]) Ev. Joann. XI, 49 — 52. Ed. Knapp. vers. 51. ἀλλὰ ἀρχιερεὺς — προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ., ed. Lachm. ἀλλὰ ἀρχιερεὺς — ἐπροφήτευσεν ὅτι ἤμελλεν Ἰησοῦς κ. τ. λ. — Abhinc Ferrar. Tom. XXX. auspicatur. Huet.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H.) γεγραμμένα. R.

[3]) Num. XXII, 38. — XXIII, 7.

κει, δίκαιός ἐστιν. Ἐκεῖνο, ὅπερ[1]) συνήσεις ἐπιστήσας τῷ· „δικαίως[2]) τὸ δίκαιον διώξῃ·“ εἴπερ μὴ μάτην τό· „δικαίως·“ προτέτακται[3]) τοῦ· „τὸ δίκαιον διώξῃ·“ δυνατὸν γάρ, οἶμαι, τὸ δίκαιον διώκειν, ἀλλ᾽ οὐ δικαίως· καὶ γὰρ οἱ ποιοῦντες πρὸς τὸ δοξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔργον καθ᾽ αὑτὸ καθῆκον, φέρε εἰπεῖν, εἰς πένητας, δίκαιον μέν τι πεποιήκασιν, οὐ μὴν ἀπὸ ἕξεως δικαιοσύνης, ἀλλ᾽ ἀπὸ κενοδοξίας. Οἶμαι δ᾽ ὅτι ἀνάλογον τῷ· „δικαίως τὸ δίκαιον διώξῃ·“ λέγοιτ᾽ ἄν· σωφρόνως τὸ σῶφρον διώξῃ· καί· ἀνδρείως τὸ ἀνδρεῖον διώξῃ· καί· σοφῶς τὸ σοφὸν διώξῃ· καὶ τὰ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. Ταῦτα δ᾽ εἴπομεν ὑπὲρ τοῦ παραβαλεῖν ὅμοιόν τι τῷ προφητεύειν μέν τινα, οὐ μὴν προφήτην εἶναι. Διὰ τοῦτο δ᾽, οἶμαι, συνεχῶς ἐν ταῖς προφητείαις περὶ τῶν προφητῶν λέγεται τό· „εἶπεν[4]) Ἱερεμίας ὁ προφήτης·“ καὶ εἴ τι τούτοις ὅμοιον. Οἱ δὲ περὶ τὰ ὀνόματα δεινοί φασιν, ὅτι οὐχὶ, εἴ τις ἰατρικόν τι ἐποίησεν, ἢ τῶν πρὸς ὑγιείαν[5]) συμβαλλομένων ἕν, ἰατρός ἐστιν ἐκεῖνος, οὐδὲ, εἴ τις οἰκοδομικόν τι πεποίηκεν, οἰκοδόμος ἐστὶν ἐκεῖνος. Ἐκ δὲ τῶν

---

[1]) R. absque causa in notis: „ὅπερ videtur παρέλκειν, et resecandum.“ — Ex facili tamen mutatione non male forsan legeris: δίκαιός ἐστιν ὥσπερ ἐκεῖνος. Ὅπερ συνήσεις κ. τ. λ., inprimis si tecum reputaveris, ὥσπερ propter seq. ὅπερ facillime excidere potuisse. Quid? quod facillima foret lectio, modo cod. jure locum (quem tamen tenebit, si contuleris pag. huj. lin 1. et 2. a fine) obtineret: δίκαιός ἐστιν ἐκεῖνος. Ὅπερ κ. τ. λ.

[2]) Deuteron. XVI, 20.

[3]) H. ad marg., R. in textu recte προτέτακται; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) προστέτακται.“

[4]) Jerem. XXVIII, 5. 6. 15. XXXIV, 6. XLII, 4. coll. vers. LXX. virorum. In vers. LXX. interpretum desunt verba ὁ προφήτης.

[5]) R. ὑγιείαν, Huet. ὑγείαν.

περὶ τὸν Καϊάφαν ἀναγεγραμμένων, προφητεύσαντα περὶ τοῦ Σωτῆρος, ἔστιν εἰπεῖν ὅτι[1]) καὶ μοχθηρὰ ψυχὴ ἐπιδέχεταί ποτε τὸ προφητεύειν. Κατηγορεῖται γὰρ ἡ τοῦ Καϊάφα μοχθηρία, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, ὅτε ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὴν ἐν τῷ πάσχειν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπιτελεῖ οἰκονομίαν, ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν· Ματθαῖος μὲν γάρ φησι· „τότε[2]) πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπε· τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια·" καὶ μετ' ὀλίγα· „ἰδοὺ Ἰούδας, φησὶν, εἷς τῶν δώδεκα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ." Ἐν τούτοις μὲν οὖν[3]) τοῖς ἀρχιερεῦσι νοοῦμεν εἶναι καὶ τὸν Καϊάφαν, ἐπεὶ μεμαρτύρηται[4]) ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου. Σαφῶς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Ματθαῖός φησιν· „οἱ[5]) δὲ κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς τὸν Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν·" καὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει· „οἱ δὲ[6]) ἀρχιερεῖς[7]) καὶ τὸ συνέδριον ἐζή-

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H.) ἔστιν ὅτε καί κ. τ. λ. omisso εἰπεῖν, quod Cod. Bodlej. restituit. R.

[2]) Matth. XXVI, 14. Edd. N. T. ὁ λεγόμενος. — 47.

[3]) Ed. H. οὖν νοοῦμ. εἶναι κ. τ. Καϊάφ. τοῖς ἀρχιερεῦσιν.

[4]) Ev. Joann. XI, 49.

[5]) Matth. XXVI, 57. Edd. N. T. πρὸς Καϊάφαν.

[6]) Matth. XXVI, 59—66. Ed. Lachm. vers. 59. συνέδριον ὅλον et ὅπως αὐτὸν θανατώσουσιν, ed. Knapp. συνέδριον ὅλον et (coll. tamen nota text. subj.) ὅπ. θανατώσ. αὐτόν. Vers. 60. ed. Lachm. καὶ οὐχ εὗρον πολλῶν προσελθ. ψευδομαρτύρων (οὐχ εὗρον), ed. Knapp. (coll. tamen nota text. subj.) καὶ οὐχ εὗρον. Καὶ πολλ. ψευδομαρτ. προσελθ. οὐχ εὗρον. Vers. 61. edd. N. T. οἰκοδομῆσαι αὐτόν. Vers. 63. edd. N. T. καὶ ἀποκρι-

τουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως θανατώσουσιν αὐτόν· καὶ οὐχ εὗρον πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων. Ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο [1]) ψευδομάρτυρες εἶπον· οὗτος ἔφη· δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ· οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα. Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ· ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· σὺ εἶπας. Πλὴν λέγω ὑμῖν· ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· ἐβλασφήμησε· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἰδοὺ, νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. Τί ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· ἔνοχος θανάτου ἐστίν.“ Εἶτα πάλιν μεθ᾽ ἕτερα· „καὶ [2]) ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων οὐδὲν ἀπεκρίνετο.“ Καὶ πάλιν μετ᾽ ὀλίγα·

θεὶς ὁ ἀρχιερ. εἶπεν αὐτῷ· ἐξορκίζω — τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, —, εἰ σὺ εἶ ὁ Χρ. Vers. 64. ed. Lachm. ἀπ᾽ ἄρτι, ed. Knapp. ut in nostro textu. Vers. 65. ed. Knapp. ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· ὅτι ἐβλασφ. —; ἴδε, — βλασφ. αὐτοῦ, ed. Lachm. ἱμάτια αὐτοῦ λέγων· ἐβλασφ. —; ἴδε — βλασφ. (αὐτοῦ). . . . . [7]) οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον. Sic habet Cod. Bodlej. (it. ed. II. ad marg.); Cod. Reg. (ed. II. in textu) vero ὁ δὲ ἀρχιερεὺς καὶ τὸ συνέδριον. R. — H. in notis: „Cod. Reg. etc., et id sequitur Perion. At Ferrar. et edd. N. T. omnes (coll. tamen nota in ed. Lachm. text. subjecta): οἱ δὲ ἀρχιερεῖς. Cod. Cantabrigiensis praetermittit καὶ οἱ πρεσβύτεροι, quemadmod. et hic Origenes.“

[1]) R. ut in nostro textu, ed. Huet. δύ᾽ εἶπον.

[2]) Matth. XXVII, 12. Edd. N. T. καὶ τῶν πρεσβυτέρων et οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

„οἱ[1]) δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.“ Εἶτα μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος πορευομένων Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, καὶ τῆς ἄλλης Μαρίας· „ἰδοὺ,[2]) τινὲς τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀνήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσι πάντα τὰ γενόμενα. Καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβούλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, λέγοντες· εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς ἔκλεψαν αὐτὸν, ἡμῶν κοιμωμένων· κᾂν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν,[3]) καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.“ Λουκᾶς δὲ ἀνέγραψεν, ὅτι „εἰσῆλθε[4]) Σατανᾶς εἰς Ἰούδαν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριὼθ,[5]) ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα, καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς, ὅπως αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς.“ Εἶτα μετ᾽ ὀλίγα· „εἶπε,[6]) φησὶν, ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ᾽ αὐτὸν ἀρ-

---

[1]) Matth. XXVII, 20.

[2]) Matth. XXVIII, 11—14. Edd. N. T. vers. 11. ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα. Eaedem vers. 13. νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν. Vers. 14. ed. Lachm. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ὑπό, ed. Knapp. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπί κ. τ. λ.

[3]) Deest αὐτόν in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej. R.

[4]) Luc. XXII, 3. 4. Edd. N. T. vers. 3. τὸν ἐπικαλούμ. Ἰσκαριώτην. Vers. 4. ed. Knapp. τοῖς ἀρχιερ. καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς, ed. Lachm. τοῖς ἀρχιερ. καὶ τοῖς γραμματεῦσιν καὶ τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτοῖς παραδῷ αὐτόν.

[5]) Ed. Huet. constanter Ἰσκαριὼθ et Ἰσκαριώτης, R. h. l. et in proxime seqq. constanter (coll. tamen pag. 337. lin. 8.) Ἰσχαριὼθ et Ἰσχαριώτης.

[6]) Luc. XXII, 52. Ed. Knapp. εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς et ἐξεληλύθατε, ed. Lachm. εἶπεν δὲ Ἰησοῦς et ἐξήλθατε.

χιερεῖς καὶ στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους· ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων·" καὶ μετ' ὀλίγα· „συλλαβόντες [1]) αὐτὸν ἦγον, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιερέως·" καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· „ὡς [2]) ἡμέρα ἐγένετο, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ Γραμματεῖς, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν·" καὶ ἔτι μετ' ὀλίγα· „εἱστήκεισαν [3]) οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς, εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ." Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι „Ἰούδας [4]) Ἰσκαριώτης, εἷς τῶν δώδεκα, προσῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα παραδῷ αὐτόν· οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο [5]) αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι·" καὶ μετ' ὀλίγα· „ἔτι [6]) τοῦ Ἰησοῦ λαλοῦντος παραγίνε-

---

[1]) Luc. XXII, 54. Ed. Lachm. *συλλαβ. δὲ αὐτὸν ἤγαγον καὶ εἰσήγαγον εἰς τὸν οἶκον*, ed. Knapp. *συλλαβ. δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον.*

[2]) Luc. XXII, 66. Edd. N. T. *καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα* et *ἀνήγαγον*. In fine vers. ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. (coll. tamen nota text. subjecta) *αὐτῶν*.

[3]) Luc. XXIII, 10. Edd. N. T. *εἱστήκεισαν δέ κ. τ. λ.* — In edd. H. et R. verba *καὶ ἔτι — κατηγοροῦντες αὐτοῦ* praecedunt verbis *καὶ πάλιν — συνέδριον αὐτῶν*. Equidem in justum ordinem verba singula redigendo textum N. T. non minus, quam Huet. secutus sum, qui recte jamjam in notis monuit: „imo locus ille (not. 2. comprehensus) praecedentem (ad quem spectat not. haecce 3.) debet praecedere; hic enim habetur Luc. XXII, 66., ille Luc. XXIII, 10."

[4]) Marc. XIV, 10. 11. Ed Lachm. vers. 10. *Ἰούδ. Ἰσκαρ. —, ἀπῆλθε —, ἵνα παραδοῖ αὐτὸν αὐτοῖς*, ed. Knapp. *ὁ Ἰούδ. ὁ Ἰσκαρ. —, ἀπῆλθε —, ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς.*

[5]) H. ad marg., R. in textu *ἐπηγγείλαντο*; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male *ἐπηγγείλατο*."

[6]) Marc. X, 43. Ed. Knapp. *ἔτι αὐτοῦ λαλ. παραγίν. Ἰούδ., εἷς ὢν τῶν — ὄχλος πολὺς —, παρὰ τῶν*

ται Ἰούδας Ἰσκαριώτης, εἷς τῶν δώδεκα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων καὶ πρεσβυτέρων·" καὶ μετ' ὀλίγα· „ἀπήγαγον [1]) τὸν Ἰησοῦν πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, καὶ συνέρχονται πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι·" εἶτα πάλιν μετ' ὀλίγα· „ἀναστὰς [2]) ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; Τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ ἐσιώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτησεν αὐτὸν ἐκ δεύτερου, λέγων· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· σὺ εἶπας, ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ed. Lachm. ἔτι αὐτοῦ λαλ. παραγίν. ὁ Ἰούδ., εἷς τῶν — ὄχλος (πολὺς) —, παρὰ τῶν ἀρχ. καὶ τῶν γραμμ. καὶ τῶν πρεσβυτέρων. — Ferrar. vertit: *a summis sacerdotibus, et scribis, et senioribus.* Ex quo patet, Ferrar., nisi forte vers. usus est, eand. lectionem, quam edd. N. T. exhibent, et quae sine dubio praestat, ante oculos habuisse.

[1]) Marc. XIV, 53. Edd. N. T. καὶ ἀπήγ. τὸν Ἰησ. πρὸς τὸν ἀρχιερέα, καὶ συνέρχ. αὐτῷ κ. τ. λ. Pro verbis καὶ γραμματ. κ. πρεσβύτ. ed. Lachm. habet καὶ οἱ γραμμ. καὶ οἱ πρεσβύτ., ed. Knapp. καὶ οἱ πρεσβύτ. κ. οἱ γραμματεῖς.

[2]) Marc. XIV, 60 — 63. Edd. N. T. vers. 60. καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχ. εἰς μέσον; ed. Lachm. ἐπηρώτα, ed. Knapp. ut in nostro textu. Vers. 61. edd. N. T. ἐπηρώτα αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ. Eaedem (coll. tam. not. in edd. Knapp. et Lachm. text. subjectis) vers. 62. ὁ δὲ Ἰησ. εἶπεν· ἐγώ εἰμι· καὶ — ἀνθρώπου ἐκ δεξ. καθήμενον. Vers. 63. in edd. N. T. deest εὐθέως, et ed. Lachm. χιτῶνας αὐτοῦ, ed. Knapp. ut in nostro textu χιτ. αὐτοῦ legit.

Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς διαῤῥήξας εὐθέως τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ [1]) * *." Εἶτα μετ' ὀλίγα· „πρωΐ[2]) συμβούλιον ἐποίησαν οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν Γραμματέων, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, καὶ δήσαντες[3]) τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ." Εἶτα μετ' ὀλίγα· „κατηγόρουν[4]) αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλὰ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο." Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι „ἄγουσι[5]) τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον." Ταῦτα δὲ ἐπὶ πλεῖον[6]) ἐξεθέμεθα ὑπὲρ τοῦ

---

[1]) χιτῶνας αὐτοῦ. H. in notis, quae R. sua fecit: „post haec verba videtur legisse Ferrarius: λέγει· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; At Perionius: ἠκούσατε τῆς βλασφημίας." — Restituenda omnino sunt verba, quae in ev. Marc. XIV, 63. verba χιτῶνας αὐτοῦ excipiunt, et quidem haecce: λέγει· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; Ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν (ut Lachm. signo interrogat. apposito legit, et Orig. scripserat pag. 338. lin. 5. a fine coll. pag. 337. not. 6.; Knapp. τῆς βλασφημίας in text. h. l. recepit). Τί ὑμῖν φαίνεται; Οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανάτου. Posteriora verba: τί ὑμῖν — θανάτου eorum potissim., quae pag. 338. lin. 3. et 4. a fine leguntur, respectu habito adjeci.

[2]) Marc. XV, 1. Ed. Knapp. καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωΐ, ed. Lachm. (coll. tamen ejusd. ed. nota pag. 470. obvia) καὶ εὐθέως πρωΐ. In seqq. edd. N. T. συμβούλ. ποιήσαντες — καὶ γραμματέων, — συνέδριον, δήσαντες τ. Ἰησ. ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν. In fine vers. ed. Lachm. Πιλάτῳ, ed. Knapp. τῷ Πιλάτῳ.

[3]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) recte δήσαντες, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam habet: λαλήσαντες. R.

[4]) Marc. XV, 3. 5. Edd. N. T. vers. 3. καὶ κατηγόρουν — πολλά. Eaedem vers. 5. ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρίθη.

[5]) Ev. Joann. XVIII, 28. Edd. N. T. ἄγουσι οὖν κτλ.

[6]) H. et R. in textu πλεῖον, R. in notis: „Cod. Bodlej. πλεῖστον."

διὰ πολλῶν ἁπάντων τῶν Εὐαγγελιστῶν μαρτυριῶν παραστῆσαι[1]) τὴν χύσιν[2]) τῆς τοῦ Καϊάφα κακίας, καὶ ὅτι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀγωνιζόμενος οὐδὲν ἧττον προεφήτευσεν· ὅτι μὲν οὖν προεφήτευσε,[3]) σαφῶς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Ἰωάννης.

13. Ζητήσεις δὲ, εἰ πάντως, εἴ τις προφητεύει, ἐκ πνεύματος ἁγίου προφητεύει, κἂν τισι φαίνηται[4]) μηδεμιᾶς ζητήσεως ἔχεσθαι τὸ λεγόμενον. Πῶς δὲ οὐ ζητήσεως ἄξιόν[5]) ἐστιν, εἴγε Δαβὶδ μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Οὐρίου ἁμαρτίαν εὐλαβούμενος ἀφαιρεθῆναι ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμά φησι· „τὸ[6]) πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ;" Εἰ δέ τις προσίεται καὶ τό· „ἅγιον[7]) πνεῦμα παιδείας φεύξεται καὶ δόλον, καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων" σαφῶς δόξει παρίστασθαι, ὅτι φεύγει ἀπὸ τῆς δεδολιευμένης[8]) ψυχῆς, κἂν πρότερον τύχῃ πρὸ δόλου καὶ ἁμαρτίας γενόμενον

---

[1]) H. παραστῆσαι, R. παραστῆναι.

[2]) H. et R. in textu χύσιν, H. ad marginem: „Ferrar. λύσιν." Quam tamen Ferrar. lectionem H. in notis, nihil de Cod. Reg. disserendo, improbat. R. in notis: „Cod Bodlej. χύσιν, et ita legendum, non ut Ferrar., qui Cod. Reg. lectionem (?), λύσιν, secutus est, quam reddit per *dissolutionem*." H. et R. in notis: „χύσις est *cumulus*, vel etiam exponi potest h. l. *effusio*, eo sensu, quo aliquem in omne vitium effusum dicimus. Vox Origeni aliisq. Graecis Patribus familiaris."

[3]) Ev. Joann. XI, 51. Non male pro ὅτι scripseris ὅ, τι.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) φαίνεται. R.

[5]) H. ad marg., R. in textu ἄξιόν ἐστιν; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male ἄξιός ἐστιν."

[6]) Psalm. LI, 11. (L, 13.).

[7]) Sap. Salom. I, 5. LXX. interpretes ἅγιον γάρ omisso καί ante voc. δόλον.

[8]) Cod. Reg. (item ed. H.) δεδολισμένης. R.

ἐκεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμα. Οὕτω δὲ ζητήσεως ἄξιόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰ δύναται εἶναι καὶ ἐν ἁμαρτωλῷ ψυχῇ, ὥστ᾽ ἄν τινα εἰπεῖν, ὅτι, εἴπερ „οὐδεὶς[1]) δύναται εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς· εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ," πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν διάκεινται πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὡς πρὸς κύριον, καὶ ἐν αὐτοῖς ἂν εἴη τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ τάχα, ἐπεὶ οἱ μετὰ τὸ τυχεῖν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντες οὐκ ἂν τυγχάνοιεν ἀφέσεως, διὰ τοῦτο λέγεται περὶ τῶν πρὸ τοῦ ἁγίου πνεύματός τινι ἡμαρτημένων, τό· „πᾶσα[2]) ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων·" περὶ δὲ τῶν μετὰ τὸ τυχεῖν ἁγίου πνεύματος ἐπταικότων[3]) τό· ὁ δὲ[4]) εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσας οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι." Βλασφημεῖ γὰρ ἔργοις καὶ λόγοις ἁμαρτίας εἰς τὸ παρὸν πνεῦμα, τὸ[5]) ἅγιον, ὁ καὶ παρόντος αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτάνων. Οὕτω δέ τις φήσει εἰρῆσθαι καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους τοῦτον ἀναγεγραμμένον τὸν τρόπον· „ἀδύνατον[6]) γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας

---

[1]) I Cor. XII, 3. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. κύριον Ἰησοῦν.

[2]) Matth. XII, 31. Ed. Knapp. τοῖς ἀνθρώποις, ed. Lachm. ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις.

[3]) H. ad marg., R. in textu, ut in nostro textu; H. in textu ἐπταικότων τὸ δὲ εἰς τό κ. τ. λ., R. in notis: „Cod. Reg. ἐπταικότων. Τόδε εἰς τό κ. τ. λ."

[4]) Matth. XII, 32. Edd. N. T. ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύμ. τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε κ. τ. λ.

[5]) Cod. Reg. (item ed. H.) εἰς τὸ παρὸν πνεῦμα ἅγιον. R.

[6]) Hebr. VI, 4. 5. 6.

ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.“ Πρόσχες γὰρ ἐν τούτοις τό· „μετόχους γενομένους[1]) πνεύματος ἁγίου.“ Εἰς δὲ τὸ ἐναντίον, ὡς, εἰ καὶ προεφήτευσεν ὁ Καϊάφας, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐν αὐτῷ, λεχθείη[2]) ἂν τό· „οὔπω[3]) γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη.“ Καὶ εἴπερ[4]) οὐκ ἦν πνεῦμα οὐδὲ ἐν τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τοῦ Ἰησοῦ δοξασθῆναι, πόσῳ πλέον οὐκ ἦν ἐν τῷ Καϊάφᾳ; Ἀναστὰς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς „καὶ[5]) λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Τολμηρῶς μὲν οὖν τις παραθήσεται τὰ λεχθησόμενα πρὸς τὸ μὴ ἀπὸ ἁγίου πνεύματος προπεφητευκέναι τὸν Καϊάφαν. Ὁμῶς[6]) δ' οὖν ἐρεῖ, ὅτι δύναται καὶ πονηρὰ πνεύματα μαρτυρεῖν τῷ Ἰησοῦ, καὶ προφητεύειν περὶ αὐτοῦ, ἢ[7]) μαρτυρεῖν αὐτῷ, ὥσπερ τὸ λέγον· „οἴδαμέν[8]) σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ·“ καὶ τὰ παρακαλοῦντα αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ[9]) αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν, καὶ λέγοντα· „ἦλθες[10]) ἀπολέσαι ἡμᾶς;“ Καὶ ἐν ταῖς Πρά-

---

1) H. et R. h. l. *γενομένους*, non *γενηθέντας*.

2) Cod. Reg. (item ed. H.) *λεχθείη τό*. R.

3) Ev. Joann. VII, 39. Ed. Lachm. *πνεῦμα δεδομένον*, reliqua ut in nostro textu; ed. Knapp. *πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ Ἰησ. οὐδέπω ἐδοξάσθη*.

4) R. in textu, H. ad marg. *εἴπερ*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *οὔπερ*.“

5) Ev. Joann. XX, 22.

6) H. et R. in textu *ὅμως*. Iidem, H. ad marg., R. in notis: „Ferrar. legebat (?) *ὁμοίως*.“ — Equidem *ὁμῶς* scripsi.

7) *ἢ μαρτυρεῖν αὐτῷ*. R. in notis: „haec videntur *παρέλκειν*.“

8) Marc. I, 24. coll. Luc. IV, 31. Edd. N. T. *οἶδά σε κ. τ. λ.*

9) Luc. VIII, 31. coll. Marc. V, 10.

10) Marc. I, 24. coll. Luc. IV, 31. Huet. satis accur.

ξεσι δὲ τῶν ἀποστόλων γέγραπται ταῦτα· „ἐγένετο [1]) πορευομένων ἡμῶν εἰς τὴν προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνα ὑπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη. Αὕτη κατακολουθήσασα Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα· ὅτι οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας.“ Φήσει οὖν ὁ τούτοις συγχρώμενος, ὅτι οὐδὲν ἀποδεῖ προφητείας ὁ τοῦ πύθωνος λόγος, μαρτυρῶν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ προτρέπων ὡς ἐπὶ ὁδὸν σωτηρίας καταγγελλομένην πιστεύειν τοὺς ἀκούσαντας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ τοῦ Βαλαὰμ περιεθέμεθα, πρόσχες εἰ δύναται καὶ περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι, ὅτι οὐ θεόθεν ἐλάλησεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀγγέλου· „ἔστη [2]) γὰρ, φησὶν, ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ὁδῷ ἐνδιαβάλλειν αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ἐπιβεβήκει ἐπὶ τῆς ὄνου αὐτοῦ, καὶ οἱ δύο παῖδες αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἰδοῦσα ἡ ὄνος τὸν ἄγγελον τοῦ Θεοῦ ἀνθεστηκότα ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ ἐσπασμένην ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐξέκλινεν ἡ ὄνος ἐκ τῆς

---

in notis: „verba haec non hominis huj. sunt, in monumentis versantis et legione daemonum vexati, de quo Luc. VIII, 26. seqq. (coll. Matth. VIII, 28. seqq. et Marc. V, 1. seqq.), ut hic scribit Origenes; sed hominis illius, qui immundo spiritui erat obnoxius, de quo Marc. I, 23. seqq. et Luc. IV, 33. seqq.“

[1]) Act. XVI, 16. 17. Edd. N. T. vers. 16. *ἐγένετο δέ* et *ἀπαντῆσαι*. Eod. vers. ed. Lachm. *κυρίοις αὐτῆς*, ed. Knapp. ut in nostro textu. Vers. 17. edd. N. T. *τῷ Παύλῳ* et *λέγουσα· οὗτοι κ. τ. λ.*

[2]) Num. XXII, 22. 23. 24. LXX. interpretes vers. 22. *καὶ ἀνέστη ὁ ἄγγ. τ. Θ. διαβαλεῖν αὐτόν*; (cfr. tam. ed. Reinecc., in qua ad voc. *αὐτόν* in notis haec adjiciuntur: *ἐπὶ τῆς ὁδοῦ* add. ed. Ald.); iidem eod. vers. *ὄνου αὐτοῦ* et *καὶ δύο*. Iidem vers. 23. *ῥομφαίαν ἐσπασμένην* et *καὶ ἐπάταξε τὴν — ῥάβδῳ αὐτοῦ*.

ὁδοῦ, καὶ[1]) ἐπορεύετο εἰς τὸ πεδίον. Καὶ ἐπάταξε Βαλαὰμ τὴν ὄνον ἐν τῇ ῥάβδῳ τοῦ εὐθῦναι αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ ἔστη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς αὔλαξι τῶν ἀμπέλων, φραγμὸς ἐντεῦθεν καὶ φραγμὸς ἐντεῦθεν." Εἶτα μετ' ὀλίγα· „Ἰδοῦσα[2]) ἡ ὄνος τὸν ἄγγελον τοῦ Θεοῦ, συνεκάθισεν ὑποκάτω Βαλαάμ." Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· „εἶπεν[3]) αὐτῷ ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ· διατί ἐπάταξας τὴν ὄνον σου τοῦτο τρίτον; Ἰδοὺ, ἐγὼ ἐξῆλθον εἰς διαβολήν σου, ὅτι οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδός σου ἐναντίον μου· καὶ ἰδοῦσά με ἡ ὄνος ἐξέκλινεν ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο[4]) τρίτον· καὶ εἰ μὴ ἐξέκλινεν ἀπ' ἐμοῦ, νῦν σὲ μὲν ἀπέκτεινα, ἐκείνην δ' ἂν περιεποιησάμην. Καὶ εἶπε Βαλαὰμ τῷ ἀγγέλῳ[5]) κυρίου· ἡμάρτηκα, οὐ γὰρ ἠπιστάμην, ὅτι σὺ ἀνθέστηκας εἰς συνάντησίν μοι ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ νῦν, εἰ μὴ σοὶ ἀρέσκει, ἀποστραφήσομαι. Καὶ

---

[1]) Ed. Huet. convenienter vers. LXX. virorum καὶ ἐπορεύετο, ed. R. ἐπορεύετο δέ κ. τ. λ.

[2]) Num. XXII, 27. LXX. interpretes καὶ ἰδοῦσα.

[3]) Num. XXII, 32—35. LXX. interpretes vers. 32. καὶ εἶπεν et καὶ ἰδού, pro εὐθεῖα autem ἀστεία. Iidem vers. 33. ἀπ' ἐμοῦ τρίτον τοῦτο. Καὶ εἰ μὴ ἐξέκλινεν, νῦν οὖν σὲ μὲν ἀπέκτεινα κ. τ. λ. Vers. 34. iidem ὅτι σύ μοι ἀνθέστ. ἐν τῇ ὁδῷ εἰς συνάντησιν. Καὶ — ἀρέσει. Iidem vers. 35. ὃ ἐὰν (coll. pag. 348. not. 1.) εἴπω κ. τ. λ.

[4]) τοῦτο — ἀπ' ἐμοῦ. Haec in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) desiderantur, sed restituuntur ex Cod. Bodlej. R. — H. ad marg., nihil disserens de verbis τοῦτο τρίτον: „haec desunt: καὶ εἰ μὴ ἐξέκλ. ἀπ ἐμοῦ."

[5]) H. in textu τῷ εὐαγγελίω· κύριε ἡμάρτ., ad marg. rectissime: „scrib. τῷ ἀγγέλῳ κυρίου· ἡμάρτηκα." R. in textu: τῷ ἀγγέλῳ· κύριε ἡμάρτ., in notis: „Cod. Reg. perperam: τῷ εὐαγγελίῳ." — Equidem κυρίου scripsi, ut recte marg. adscripit Huet. Item legunt LXX. interpretes idemq. restituendum esse text. hebr. satis clare docet.

εἶπεν ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ πρὸς Βαλαάμ· συμπορεύθητι μετὰ τῶν ἀνθρώπων· πλὴν τὸ ῥῆμα ὃ ἂν εἴπω πρὸς σὲ, τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι.“ Παρατήρει γὰρ, ὅτι ἄγγελός ἐστιν ὁ λέγων· „τὸ ῥῆμα[1]) ὃ ἐὰν εἴπω πρὸς σὲ, τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι.“ Ἀλλὰ φήσεις, ὅτι μετ᾽ ὀλίγα ἐφάνη ὁ Θεὸς τῷ Βαλαὰμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Βαλαάμ· „τοὺς[2]) ἑπτὰ βωμοὺς ἡτοίμασα, καὶ ἀνεβίβασα μόσχον καὶ κριὸν ἐπὶ τὸν βωμόν. Καὶ ἐνέβαλεν ὁ Θεὸς ῥῆμα εἰς τὸ στόμα Βαλαὰμ, καὶ εἶπεν· ἐπιστραφεὶς πρὸς Βαλὰκ[3]) οὕτω λαλήσεις.“ Καὶ σὺ δὲ πρόσχες, πῶς ἀμφότερα ἀληθῆ ἐστι, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεγόμενον ἐν τῷ· „ὃ ἐὰν[4]) εἴπω πρὸς σὲ, τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι·“ καὶ τὸ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἀπαγγελλόμενον, ὅτι „ἐνέβαλεν ὁ Θεὸς ῥῆμα εἰς τὸ στόμα Βαλαὰμ, καὶ εἶπε.“ Τὸ[5]) δέ· „ἐγενήθη[6]) πνεῦμα Θεοῦ ἐπ᾽ αὐτῷ·“ ὠβελίσαμεν, μήτε αὐτὸ, μήτε παραπλήσιόν τι αὐτῷ εὑρόντες ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. Πάλιν τε αὖ μετ᾽ ὀλίγα· „συνήντησε,[7]) φησὶν, ὁ Θεὸς τῷ Βαλαὰμ, καὶ ἐνέβαλε ῥῆμα εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ[8]) εἶ-

---

[1]) Num. XXII, 35. coll. propter ὃ ἐάν p. 347. not. 3.

[2]) Num. XXIII, 4. 5.

[3]) H. ad marg., R. in textu recte *Βαλάκ;* R. in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) perperam legitur *Βαλαάμ.*“

[4]) Num. XXII, 35. coll. pag. huj. not. 1. et pag. 347. not. 3. — XXIII, 5.

[5]) H. et R. *τόδε.*

[6]) Num. XXIII, 6. LXX. interpretes *καὶ ἐγενήθη κ. τ. λ.* — Huet. accur. in notis, quae R. sua fecit: „verba haec reperiuntur in Alex. Cod. et Sixtina ed., desiderantur in Complutensi, ut in ebraico archetypo, reliquisq. interpretationibus plane omnibus.“

[7]) Num. XXIII, 16. LXX. interpr. *καὶ συνήντ. κ. τ. λ.*

[8]) H. recte *καὶ εἶπεν,* R. *καὶ εἶπε.*

πεν· ἀποστράφηθι πρὸς Βαλὰκ,[1]) καὶ τάδε λαλήσεις.“ Εἰς ταῦτα δὲ πάντα ὁ ἀποτολμῶν φήσει, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ εἴρηται· „πνεῦμα[2]) Θεοῦ πονηρὸν ἔπνιγεν αὐτόν“ ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ψευδὲς ἐξελθὸν γέγονεν ἐν στόματι πάντων τῶν προφητῶν τοῦ Ἀχαὰβ,[3]) εἰπόντος κυρίου· „τίς[4]) ἀπατήσει τὸν Ἀχαάβ;“ καὶ ἐξελθόντος πνεύματος ψευδοῦς, καὶ εἰπόντος· „ἐγὼ ἀπατήσω.“ Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τοὺς τόπους ἐζητήσθω, δυναμένου τινὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὰ ἀκόλουθα τοῖς ἐκτεθεῖσι ῥητοῖς σκοπῆσαι περὶ τοῦ· πῶς προεφήτευσεν ὁ Καϊάφας. Μήποτε δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὴν προφητείαν αὐτοῦ λεκτέον, ὅτι, ἐπεὶ μὴ ἅγιος ἦν, εἰ καὶ προεφήτευσεν, ἀλλ᾽[5]) οὐκ ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ἁγίου προεφήτευσεν. Ὥσπερ δὲ ζητήσεως ἄξιόν ἐστι, πῶς[6]) προεφήτευσε Καϊάφας, οὕτω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν ζητήσεις, πῶς προεφήτευσαν οἱ ἄγγελοι τοῦ Σαοὺλ σταλέντες[7]) ἐπὶ τὸν Δαβὶδ, καὶ[8]) μετ᾽ αὐτοὺς ὁ Σαούλ. Γέγραπται

---

[1]) H. ad marg., R. in textu *Βαλάκ;* R. in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) male legitur *Βαλαάμ.*“ Cfr. pag. 348. not. 3.

[2]) I Sam. XVI, 14. (I Reg.). LXX. interpret. *καὶ ἔπνιγ. αὐτὸν πν. πονηρὸν παρὰ κυρίου.*

[3]) H. h. l. et paulo post ad marg., R. in textu *Ἀχαάβ;* R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *Ἀχαάμ.*“ Cfr. pag. 265. not. 3.

[4]) I Reg. XXII, 20. 21. 22. (III Reg.).

[5]) *ἀλλ᾽ οὐκ ἀπὸ — ἁγίου προεφήτευσεν.* Haec in Cod. Reg., ac proinde in (text.) ed. Huet. desiderantur, sed exstant in Cod. Bodlej. R.

[6]) *πῶς προεφήτευσε — ζητήσεις, πῶς.* Haec quoque in Cod. Reg. desiderantur (nec non in text. ed. H., excepta tamen voce *πῶς*, quae semel adest), sed exstant in Cod. Bodlej. R.

[7]) Ed. Huet. contorte in textu (cfr. tamen not. 8. huj. pag.) *γέγραπται σταλέντες.*

[8]) *καὶ μετ᾽ αὐτοὺς — ἰδοὺ Δαβὶδ* (R. h. l. *Δαυίδ*),

γάρ· „καὶ[1]) ἀπηγγέλη τῷ Σαοὺλ, λέγοντες· ἰδοὺ, Δαβὶδ εἰς Αὐὼθ[2]) ἐν Ῥαμᾳ. Καὶ ἀπέστειλε Σαοὺλ ἀγγέλους λαβεῖν[3]) τὸν Δαβὶδ, καὶ εἴδοσαν τὴν ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν, καὶ Σαμουὴλ εἱστήκει καθεστηκὼς ἐπ' αὐ-

---

paulo ante tamen et paulo post Δαβίδ). Haec etiam in Cod. Reg. (it. in textu ed. H.) omissa sunt, sed exstant in Cod Bodlej. R. — H. in notis haec, quae acumen ipsius egregie testantur, habet: „ὥσπερ δὲ ζητήσεως (cfr. not. 6. et 7.) κ. τ. λ. Ita Cod. Reg. et Perion.; quae tamen mirifice interturbata et truncata sunt. Sic aut. (cfr. text. noster) videtur legisse Ferrarius: ὥσπερ δὲ —, πῶς προεφήτευσεν ὁ Καϊάφας, οὕτως ἐν τῇ — πῶς — Σαοὺλ σταλέντες —, καὶ μετ' αὐτοὺς — ἰδοὺ Δαυίδ (ut H. scribit h. l.).

[1]) I Sam. XIX, 19—24. (I Reg.) LXX. interpret. v. 19. Δαυὶδ ἐν Ναυάθ κ. τ. λ. Vers. 20. καὶ εἶδον τὴν ἐκκλησίαν —. Καὶ — ἀγγέλους τοῦ Σαοὺλ πν. Θεοῦ, καὶ προφητεύουσι. Vers. 21. καὶ ἐπροφήτευσαν, additis post καὶ αὐτοί verbis: καὶ προσέθετο Σαοὺλ ἀποστεῖλαι ἀγγέλους τρίτους, καὶ ἐπροφήτευσαν καὶ αὐτοί. Vers. 22. καὶ ἐπορεύθη καὶ αὐτὸς εἰς — φρέατος τοῦ ἅλω τοῦ (non omnes enim edd. τῆς ἅλω τῆς κ. τ. λ., cfr. pag. 351. not. 2.) ἐν τῷ Σεφὶ, καὶ ἠρώτησε — Δαυίδ; καὶ εἶπαν· ἰδοὺ, ἐν Ναυὰθ ἐν Ῥαμᾳ. Vers. 23. ἐκεῖθ. εἰς Ναυὰθ —· καὶ ἐγεν. καὶ ἐπ' αὐτῷ πν. Θ., καὶ ἐπορ. προφητ. ἕως τοῦ ἐλθεῖν εἰς Ναυὰθ ἐν κ. τ. λ. Vers. 24. ἱμάτ. αὐτοῦ, κ. ἐπροφήτ. ἐνώπ. αὐτῶν.

[2]) R. constanter Αὐώθ et ut LXX. viri ἐν Ραμᾳ; H. in textu constanter Ἀνώθ, in notis tamen Αὐώθ, et pro ἐν Ῥαμᾳ in notis non minus, quam in textu ἐν Ῥαμά. Idem (Huet.) in notis accur. disputat haec: „Cod. Reg. εἰς Αὐὼθ ἐν Ῥαμά, sic habebat et ille Ferrarii, qui vertit: *in Avoth* et: *in Navoth*. Ed. Complutens. habet Ναβάθ, Sixtina Ναυάθ, Alex. Mss. Ναυϊώθ. Text. hebr. in Chethibh habet *in Nevajoth* (*Nevijjoth*), in Keri: *in Najoth* etc."

[3]) R. recte λαβεῖν, H. min. accur. λαλεῖν.

τῶν. Καὶ ἐγενήθη ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους Σαοὺλ πνεῦμα κυρίου, καὶ προεφήτευσαν καὶ αὐτοί. Καὶ ἀπηγγέλη τῷ Σαοὺλ, καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους ἑτέρους, καὶ προεφήτευσαν καὶ αὐτοί. Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ [1]) Σαοὺλ, καὶ ἐπορεύθη εἰς Ἀρμαθαΐμ, καὶ ἔρχεται ἕως τοῦ φρέατος [2]) τοῦ μεγάλου, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἰς Σωφεὶν, καὶ ἐπηρώτησε, καὶ εἶπε· ποῦ Σαμουὴλ καὶ Δαβίδ; Καὶ εἶπον· [3]) ἰδοὺ, εἰς Αὐὼθ ἐν Ῥαμᾷ. Καὶ [4]) ἐπορεύθη ἐκεῖθεν εἰς Αὐὼθ ἐν Ῥαμᾷ· καὶ ἐγενήθη ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐπορεύετο πορευόμενος καὶ προφητεύων ἕως ἐλθὼν εἰς Αὐὼθ ἐν Ῥαμᾷ. Καὶ ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ προεφήτευσεν ἐνώπιον Σαμουήλ· καὶ ἔπεσε γυμνὸς ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὅλην τὴν νύκτα. Διὰ τοῦτο ἔλεγον· εἰ καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις;“ Ἀναγκαίως δὲ νομίζω καὶ ταῦτα παρατεθεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ φανῆναι, πῶς ἁμαρτωλοὶ προφητεύουσι, καὶ πότερον ἐξ ἁγίου πνεύματος, ἢ ἀπὸ ἄλλης δυνάμεως, ὅσον [5]) γε ἐπὶ τῷ μαρτυρεῖν τῇ ἀληθείᾳ, μὴ ψευδομένης. Πάλιν τε [6]) αὖ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν εὑρίσκονται [7]) οἱ τῶν εἰδώλων μάντεις ὑποδεικνύντες τὰ περὶ τῆς κιβω-

---

[1]) R. ὀργῇ, ed. Huet. ὀργή.

[2]) Huet. accur. in notis: „Cod. Alex. τοῦ φρέατ. τοῦ μεγάλου (H. affert μεγάλα) τοῦ ἐν Σόκχῳ. Sixtina ed. τ. φρέατ. τοῦ ἅλω τοῦ ἐν τῷ Σεφί, ed. Complutens. τ. φρέατ. τῆς ἅλω τῆς (cfr. pag. 350. not. 1.) ἐν Σεχί. Text. hebr. (ex parte ut in nostro textu): *usque ad cisternam magnam, quae (est) in Sechu* etc.

[3]) R. in textu εἶπον, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) εἶπεν.“ — Huet. ad marg.: „scrib. εἶπαν.“

[4]) καὶ ἐπορ. ἐκεῖθ. εἰς Α. ἐν Ῥαμᾷ. Haec desiderantur in ed. Huetii. R.

[5]) Ed. Huetiana min. accur. ὅσων γε.

[6]) H. et R. minus accurate, hic πάλιν τὲ αὖ, ille πάλιν τὸ αὖ κ. τ. λ.

[7]) I Sam. VI, 9. (I Reg.)

του, καὶ ὅτι, ἐπὰν βόες πρωτοτοκεύουσαι [1]) τὴν ὁδὸν Ἰησοῦ τοῦ Βεθσαμυσαίου [2]) πορευθῶσι, σημαίνουσιν ἀπὸ Θεοῦ γεγονέναι τὴν πληγὴν τοῖς Φιλιστιαίοις. Οὐδὲ τὰ περὶ τὴν ἐγγαστρίμυθον [3]) καὶ τὸν Σαμουὴλ ἐν τοῖς τόποις τούτοις παρασιωπητέον, ἀφ᾽ ὧν ἔμαθεν ὁ Σαοὺλ, ὅτι τῇ ἑξῆς ἔμελλεν [4]) ἅμα τοῖς υἱοῖς ἀναιρεθήσεσθαι ἡμέρᾳ. Τὸ δὲ ἀκριβὲς ἐν τοῖς τόποις ὄψεται ὁ δυνάμενος διαλαλεῖν περὶ διαφόρων δυνάμεων, χειρόνων καὶ κρειττόνων, εἰ δὲ καὶ εἶέν τινες μεταξὺ καὶ περὶ τούτων. Πάλιν τε αὖ ὁ βουλόμενος ἀπὸ χείρονος δυνάμεως προπεφητευκέναι τὸν Καϊάφαν, φησὶν, ὅτι οὐδὲν παράδοξόν ἐστι, πονηρὰν δύναμιν ταῦτα εἰρηκέναι, ὅπου γε οὐ πάντη ἀγνοῶν καὶ ὁ διάβολος εὑρίσκεται τὸν υἱὸν ὄντα Θεοῦ ἐν τοῖς ἀναγραφεῖσιν ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν εἰρῆσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ πρὸς τὸν κύριον. Φήσει δὲ, ὅτι καὶ πονηρία τις ἔκκειται τῇ ἐνεργούσῃ δυνάμει ταῦτα προφητεύεσθαι περὶ τοῦ Σωτῆρος· σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτῇ οὐ τὸ πιστοποιῆσαι τοὺς ἀκροωμένους, ἀλλ᾽ ἐρεθίσαι τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσιν, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεργῆσαι.

14. Ὅρα γὰρ, εἰ μὴ παροξῦναι βούλεται τοὺς ἀκροωμένους, [5]) εἴτε ὁ Καϊάφας, εἴτε τὸ ἐνεργοῦν αὐτὸν προφητεύειν, πρὸς τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν, διὰ τοῦ· „ὑμεῖς [6]) οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ λογίζεσθε, ὅτι συμ-

---

[1]) R. in notis: ed. Huet. πρωτοτοκοῦσαι.“ — Quae Huet. lectio praeferenda esse videtur, sive ad vulgarem utriusq. voc. notionem respicias, sive loc. I Sam. VI, 10. obvius, quo βόας πρωτοτοκούσας legitur, in censum vocetur.

[2]) H. et R. Βεθσαμυσαίου, LXX. interpretes I Sam. VI, 9. seqq. Βαιθσαμύς.

[3]) I Sam. XXVIII, 1. seqq. (I Reg.).

[4]) R. recte ἔμελλεν, ed. Huet. ἔμελεν.

[5]) Ed. Huet. male ἀκρομένους.

[6]) Ev. Joann. XI, 49. 50. — In ed. H. deest οὐδέν. R.

φέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται.“ Ἆρά γε ὁ λέγων· „συμφέρει ἡμῖν·“ ὅπερ μέρος ἦν τῆς προφητείας αὐτοῦ, ἀληθεύει, ἢ ψεύδεται; Εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει, σώζεται ὁ Καϊάφας, καὶ οἱ ἐν τῷ συνεδρίῳ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀγωνιζόμενοι, ἀποθανόντος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ τυγχάνουσι τοῦ συμφέροντος· εἰ δὲ ἄτοπον φάσκειν, τὸν Καϊάφαν καὶ τοὺς ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συνεδρίῳ σώζεσθαι, καὶ τοῦ συμφέροντος τετευχέναι ἀποθανόντος τοῦ Ἰησοῦ, δῆλον οὐχ ἅγιον πνεῦμα ἦν τὸ ταῦτα ἐνεργῆσαν λέγεσθαι· ἅγιον γὰρ πνεῦμα οὐ ψεύδεται. Ὁ δὲ βουλόμενος ἀληθεύειν καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἐνεργοῦν τὸν Καϊάφαν, λέγω δὲ τῷ φάσκειν· „συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ·“ βαθύτερον ἐξακούεται τοῦ· „συμφέρει ἡμῖν·“ διὰ τὸν περὶ τέλους λόγον, καὶ συγχρήσεται τῷ· „ὅπως[1]) χάριτι,“ ἤ· „χωρὶς Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου·“ καὶ ἐπιστήσει τῷ· „ὑπὲρ παντός·“ καὶ τῷ· „χωρὶς Θεοῦ ὑπὲρ παντός.“ Συγχρήσεται δὲ καὶ τῷ· „ὅς[2]) ἐστι Σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν·“ ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν „ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,“ ἰδίως ἀκούων τοῦ αἴρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ μέρους αὐτοῦ. Ὁ δὲ λέγων ἀληθὲς εἶναι τό· „συμφέρει[3]) ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ·“ φήσει καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον προφητείαν εἶναι ἀληθῆ, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ· „ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν·“ οὐδὲν γὰρ ᾔδεσαν[4]) οἱ τὸν Ἰησοῦν μὴ γνωρίζοντες Φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς, ὄντα ἀλήθειαν

---

[1]) Hebr. II, 9. Cfr. Tom. I. ed. nostrae p. 79. lin. 6—8. coll. not. 2.

[2]) I Tim. IV, 10. — Ev. Joann. I, 29.

[3]) Ev. Joann. XI, 50. — 49.

[4]) H. et R., ut aliquoties supra, h. quoq. loco ᾔδεισαν.

καὶ σοφίαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ εἰρήνην· „αὐτὸς [1]) γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν.“ Ἀλλὰ καὶ οὐκ ἐλογίζοντο οὗτοι οἱ μηδὲν εἰδότες, τίνα τρόπον συνέφερε καὶ αὐτοῖς, ἵνα ὁ εἷς οὗτος, καθ' ὃ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· ἄνθρωπος γάρ ἐστιν ἀποθανὼν Ἰησοῦς. Διὸ [2]) καὶ αὐτός φησι· „νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκα.“ Καὶ ἐπεὶ ἄνθρωπος μέν ἐστιν ὁ ἀποθανὼν, οὐκ ἦν δὲ ἄνθρωπος ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ [3]) δικαιοσύνη, καὶ περὶ οὗ γέγραπται· „Θεὸς ἦν ὁ Λόγος“ οὐκ ἀπέθανεν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη· ἀνεπίδεκτος γὰρ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ὁ [4]) πρωτότοκος πάσης κτίσεως, θανάτου. Ὑπὲρ τοῦ λαοῦ δὲ [5]) ἀπέθανεν οὗτος ὁ ἄνθρωπος, τὸ πάντων ζώων καθαρώτερον, ὅστις τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἦρε καὶ τὰς ἀσθενείας, ἅτε δυνάμενος πᾶσαν τὴν ὅλου τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν λῦσαι, καὶ ἐξαναλῶσαι, καὶ ἐξαφανίσαι, ἐπεὶ μὴ ἁμαρτίαν [6]) ἐποίησε, μηδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, οὐδὲ ἔγνω ἁμαρτίαν. Κατὰ τοῦτο δ' οἶμαι καὶ τὸν Παῦλον εἰρηκέναι οὕτως· „τὸν [7]) μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ·“ ἁμαρτίαν γὰρ αὐτὸν ἐποίησεν, εἶπε, [8])

---

[1]) Ephes. II, 14.

[2]) Ed. Huet. min. accur. διά. — Ev. Joann. VIII, 40. coll. propt. omiss. ὑμῖν pag. 219. lin. 1.

[3]) Deest h. l. ἡ in ed. Huet. — Ev. Joann. I, 1.

[4]) Deest ὁ in ed. R. — Coloss. I, 15.

[5]) R. δέ, ed. H. καί. — Jesai. LIII, 4.

[6]) I Petr. II, 22.

[7]) II Cor. V, 21. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. τὸν γὰρ μή κ. τ. λ., et γινώμεθα.

[8]) Cod. Bodlejan. ἐποίησ., εἶπε, μὴ γνόντα (R. in notis τὸν μὴ γν.), et sic legisse videtur Ferrarius; Cod. Reg. (item ed. H.) vero omittit εἶπε. R.

μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, τῷ μηδὲν αὐτὸν ἡμαρτηκότα τὰς πάντων ἁμαρτίας ἀνειληφέναι, καὶ εἰ δεῖ τολμήσαντα εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ περικάθαρμα αὐτὸν τοῦ κόσμου γεγονέναι, καὶ πάντων περίψημα τῶν εἰπόντων· „ὡς[1]) περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.“ Περὶ δὲ τοῦ· πολλάκις ἐπικρατούντων τινῶν χαλεπῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, οἷον[2]) λοιμῶν, ἢ ἐπιβλαβῶν νηνεμιῶν, ἢ λιμῶν, λύεσθαι τὰ τοιαῦτα, οἱονεὶ καταργουμένου τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτὰ πονηροῦ πνεύματος, διὰ τὸ ἑαυτόν τινα ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ διδόναι, πολλαὶ φέρονται Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἱστορίαι, τὴν περὶ τοῦ τοιούτου ἔννοιαν οὐκ ἀποπτυόντων, οὐδὲ ἀποδοκιμαζόντων· πότερον μὲν οὖν ἀληθῆ ἐστι τὰ τοιαῦτα, ἢ μή, οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ μετ' ἐξετάσεως διαλαβεῖν. Πλὴν ὁ δυνάμενος ὑπὲρ ὅλου κόσμου, ἵνα πᾶς ὁ κόσμος καθαρθῇ, ἀναδέξασθαι ἐπὶ καθαρσίῳ αὐτοῦ, ἀπολομένου ἄν, εἰ μὴ ἀνεδέξατο τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανεῖν, οὔτε ἱστόρηται πώποτε, οὔτε ἱστορηθῆναι δύναται, μόνου Ἰησοῦ τὸ πάντων τῆς ἁμαρτίας φορτίον ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν ὅλων χωρὶς[3]) Θεοῦ σταυρῷ ἀναλαβεῖν εἰς ἑαυτόν, καὶ βαστάσαι τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ἰσχύϊ δεδυνημένου. Καὶ γὰρ οὗτος μόνος ἐπιστήμων ἦν τοῦ φέρειν μαλακίαν, ὥς φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγων· „ἄνθρωπος[4]) ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.“ Καὶ οὗτός γε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἡμῖν εἰς τὸ παιδευθῆναι καὶ εἰρήνην ἀναλαβεῖν κόλασις ἐπ' αὐτὸν γεγένηται. Οὕτω γὰρ ἀκούω τούτων· „παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν.“ Τάχα δὲ καί, ἐπεὶ „τῷ μώλωπι αὐ-

---

[1]) I Cor. IV, 13.

[2]) Ed. Huet. h. quoque l. οἷγε.

[3]) Hebr. II, 9. coll. pag. 353. not. 1.

[4]) Jesai. LIII, 3. — 4. 5.

τοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν,“ εἴποιμεν ἂν οἱ ἰαθέντες ἐκ τοῦ σταυροῦ ἐλθόντος αὐτῷ τοῦ μώλωπος, τό· „ἐμοὶ[1]) *δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ.“ Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν παρέδωκεν ὁ πατὴρ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ δι' αὐτὰς „ὡς*[2]) *πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐνώπιον τοῦ κείροντος*[3]) *ἄφωνος.“ Τούτου ἐν τῇ ταπεινώσει, ἣν „ἐταπείνωσεν*[4]) *ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ,“ ἡ κρίσις ἤρθη· οὕτω γὰρ ἀκούω τοῦ· „ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη·“ ὡς εἶναι τὰ ἑξῆς· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις ἤρθη. Οὕτως*[5]) *δὲ ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἤχθη εἰς θάνατον. Οὐκοῦν ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τοῦτον οὐχὶ*[6]) *ὅλον τὸ ἔθνος ἀπώλετο. Καὶ ἐπίστησον, εἰ δύνασαι τὸ μὲν ὄνομα τοῦ λαοῦ λαβεῖν εἰς τοὺς ἐκ περιτομῆς, τὸ δὲ τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς λοιπούς· ἀπέθανε γὰρ οὗτος ὁ ἄνθρωπος, οὐ μόνον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἵνα καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται, ὡς εἰ ἔλεγε*[7]) *τὸ χρηματίζον τὸ ἔθνος, καὶ πάντες οἱ ἐθνικοὶ ἀπόλωνται.*

---

[1]) Galat. VI, 14. Edd. N. T. *κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρ.* In fine vers. ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. *κἀγὼ κόσμῳ.* — In ed. Huet. deest *τῷ* ante *κόσμῳ.*

[2]) Jesai. LIII, 7. coll. Act. VIII, 32. LXX. interpretes *ἐναντίον* pro *ἐνώπιον.*

[3]) H. et R. *κείραντος.*

[4]) Philipp. II, 8. — Jes. LIII, 8.

[5]) H. et R. in textu *οὕτως;* R. in notis: „Sic Cod. Reg., Ferrar. vero legebat *οὗτος*, vertit enim: *et fuit hic* (forsan *sic* in *hic abiit*). R. — Cfr. Jes. LIII, 8.

[6]) R. *οὐχί,* ed. Huet. *οὐχ.*

[7]) H. ad marg. (omisso tamen *τό* ante *ἔθνος*), R. in textu, ut in nostro textu; R. in notis: „ed. Huet. perperam in textu habet: *ἔλεγον τὸ χρηματίζω ἔθνος,* contra fidem Cod. Bodlej.“

15. Ἑξῆς τούτῳ[1]) ἐστὶ τό· „τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν.“ Ἀφ' οὗ μανθάνειν οἶμαι ἡμᾶς, ὅτι τινὰ μὲν οἱ ἄνθρωποι ἀφ' ἑαυτῶν λέγομεν, μηδεμιᾶς ἡμᾶς ἐνεργούσης εἰς τὸ λέγειν δυνάμεως, ἕτερα δὲ ὡσπερεὶ ὑπηχούσης καὶ ὑποβαλλούσης δυνάμεώς τινος ἡμῖν τὰ λεγόμενα· κἂν[2]) μὴ τέλεον ἐξιστάμεθα, καὶ ἀπαρακολουθήτως ἔχομεν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ δοκῶμεν παρακολουθεῖν οἷς λέγομεν, ἐνδέχεται παρακολουθοῦντας ἡμᾶς ἑαυτοῖς ᾗ λέγομεν, μὴ παρακολουθεῖν τῷ βουλήματι τῶν λεγομένων· ὥσπερ νῦν Καϊάφας ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπε, καὶ οὐκ εἶπε τὸν νοῦν ὡς[3]) προφητείαν, καὶ τὴν προφητείαν τοῦ λεγομένου οὐκ ἐδέχετο. Καὶ παρὰ Παύλῳ δὲ νομοδιδάσκαλοί τινές εἰσι „μὴ[4]) νοοῦντες, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.“ Ἀλλ' οὐχ ὁ σοφὸς τοιοῦτος, περὶ οὗ φησιν ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομῶν· „σοφὸς[5]) νοήσει τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χείλεσι φορέσει ἐπιγνωμοσύνην.“ Δοκεῖ δέ μοι, ὅτι καὶ περίστασις αἰτία ποτὲ γίνεται τοῦ προφητεύειν, ὥσπερ καὶ νῦν τῷ Καϊάφᾳ, τὸ εἶναι αὐτὸν ἀρχιερέα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, ᾧ[6]) ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τοῦτο. R. — Huet. ad marginem: „scribas τούτοις.“ Ferrarius: *his proximum est.* Ev. Joann. XI, 51.

[2]) H. et R. τὰ λεγόμενα, κἂν — λέγομεν, ἐνδέχεται κ. τ. λ. Ferrar., quum vertat: *etiam si omnino a nobis non alienemur, et inconsequenter affecti erga ipsa, quae dicimus, videamus illa assequi. Contingit autem* etc. legisse videtur λέγομεν. Ἐνδέχεται δέ κτλ.

[3]) Sic habet Cod. Bodlej.; in Cod. Reg. (it. in ed. H.) aut. tantummodo legitur: ὡς προφητείαν λεγομένου. R.

[4]) I Tim. I, 7.

[5]) Prov. XVI, 23. LXX. interpretes: καρδία σοφοῦ νοήσ. τὰ ἀπὸ τοῦ κ. τ. λ.

[6]) In textu ed. H. deest ᾧ, marg. tamen, licet min. accur., appositum legitur. Cfr. ev. Joann. XI, 49. 50. 51.

ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἵνα μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται· ὄντων γὰρ καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, ὡς[1]) δῆλον ἐξ ὧν προπαρεθέμεθα, οὐδεὶς προφητεύει, ἢ ὁ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ᾧ ἔμελλε πάσχειν ὁ Ἰησοῦς, ἀρχιερεύς. Περίστασις δὲ προφητεύειν πεποίηκε καὶ τοῦ Σαοὺλ ἀγγέλους, πεμφθέντας ἐπὶ τὸν Δαβὶδ, καὶ αὐτὸν τὸν Σαούλ· οἱονεὶ γὰρ τὸ ζητεῖν αὐτοὺς τὸν Δαβὶδ αἴτιον γέγονε προφητείας, ἀλλὰ τοιαύτης, ὁποία ἀναγέγραπται. Ἀλλὰ καὶ Βαλαὰμ, οὐκ ἂν ἀναλαβὼν τὴν παραβολὴν[2]) αὐτοῦ εἶπε τό· „ἐκ Μεσοποταμίας μετεπέμψατό με," καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ ἰδὼν τὸν Ἰσραὴλ ἐστρατοπεδευκότα, καὶ ἀεὶ ἄλλο μέρος στρατοπέδου βλέπων, ἀπὸ τῆς καινότητος τοῦ βλεπομένου ἐκινεῖτο πρὸς τὸ λέγειν περὶ τοῦ Ἰσραήλ.

16. Ἔμελλε τοίνυν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἕτερον ἦν τῶν διεσκορπισμένων τέκνων Θεοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· „Ἰησοῦς[3]) ἔμελλεν ἀποθνήσκειν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν." Τίνα δὲ τὰ παρὰ τὸ ἔθνος διεσκορπισμένα τέκνα Θεοῦ, νῦν καιρὸς ἤδη ζητεῖν. Περὶ τούτων δὴ, οἱ μὲν τὰς φύσεις εἰςάγοντες τοὺς κατ' αὐτοὺς πνευματικοὺς φήσουσιν εἶναι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, πνευματικῶς οὐκ ἀνακρίναντες[4])

---

[1]) H. et R. min. accurate, ille ὥς, hic ὅς.

[2]) *παραβολήν.* Sic recte Cod. Reg.; Ferrar. vero legisse videtur *ἀναβολήν*, vertit enim: *ni recepisset dilationem, dixisset* etc. R. — Salva profecto est lectio *παραβολήν*, quam et. LXX. interpretes exhibent. Cfr. Num. XIII, 7.

[3]) Ev. Joann. XI, 51. 52. coll. pag. 335. not. 1.

[4]) H. et R. *ἀνακρίναντες πάντας.* Equidem vel solo Ferrar. duce, qui vertit: *dicturi sunt illos, qui judicio eorum sunt spirituales, filios esse Dei, spiritualiter non dijudicantes omnia,* collatisque seqq. legerim: *ἀνακρίνοντας πάντα.* Cfr. seqq.

πάντας· τοῦτο γὰρ ἀκολουθεῖ λέγειν τοῖς[1]) φύσεις εἶναι οἰομένοις, καὶ παρὰ τὸ τοῦ Ἀποστόλου βούλημα ἐννοεῖν τοὺς πνευματικοὺς, διδάσκοντος, ὅτι ὁ[2]) πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται.“ Τούτῳ δὲ ἀκόλουθεῖ, τὸν μὴ ἀνακρίνοντα πάντα μὴ εἶναι πνευματικὸν, ἢ μηδέπω εἶναι πνευματικόν. Ἀλλὰ καὶ εἴ τις ὑπό τινος ἀνακρίνεται, ἐπεὶ ὁ πνευματικὸς ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, οὐκ ἔστι πνευματικὸς, ἢ οὐκ ἔστι πω πνευματικός. Μήποτ' οὖν βέλτιον λέγειν, ὅτι γίνεταί τις πνευματικὸς, οὐ πρότερον ὢν, ὅστις ἤδη καὶ κυρίως ἐστὶν υἱὸς Θεοῦ. Τίνα οὖν ἐστι τὰ λεγόμενα νῦν τέκνα Θεοῦ, εἰ μή εἰσι κατὰ τοὺς εἰσάγοντας τὰς φύσεις πνευματικοὶ, ὥρα σκοπεῖν· καὶ ὅρα, εἰ τέκνα Θεοῦ διεσκορπισμένα ἕτερα παρὰ τὸ ἔθνος δύνασαι νοεῖν τοὺς ἤδη, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, δικαίους ἐν Θεῷ, εἴτε προκεκοιμημένους πατριάρχας, ἢ προφήτας, ἤ τινας ἄλλους ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, εἴτε καὶ τοὺς ἤδη τότε ἰσχύοντας· ὡς γὰρ ὑπαρχόντων τῶν ἰσχυόντων,

---

[1]) R. in notis: „ed. Huet. τοὺς φύσεις εἶναι οἰομένους (non, ut res postularet, οἰομένους, neque vero etiam, ut R. affert, οἰομένοις), καὶ κατὰ τὸ τοῦ ἀπ. βούλ. ἐννοεῖν κ. τ. λ. Sed Cod. Bodlej. lectionem, quam sequimur, exhibet, nec aliter legit Ferrarius. Cod. Reg. aliter habet, sic nempe: τοῦτο γὰρ ἀκολουθεῖν λέγειν τοῖς φύσεις εἶναι οἰομένοις, καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου βούλημα τ (τὸ?) ἐννοεῖν τοὺς πνευματικῶς διδάσκοντος, quae manifesto corrupta sunt.“ — Huet. in notis: „„lectorem scriptura Cod. Reg. non fraudabimus. Sic ille habet etc. Inde lectionem a nobis in contextu propositam (min. accur.) extudimus, praeeunte (quem non sequi debuisset) Perion., qui sic (contorte) habet: *hoc autem consentaneum est dicere eos, qui naturas esse sentiunt, et Apostoli sententiam intelligere, qui spirituales ita docet* etc. Aliter (et rectius quidem) legebat Ferrar.“ “

[2]) I Cor. II. 15. coll. edd. N. T.

καὶ μηδὲ νοσούντων, φησίν· „οὐ[1]) χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες·" καὶ ὡς ὄντων δικαίων λέγει· „οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν." Ἔμελλεν οὖν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ μὲν τοῦ ἔθνους, ἵνα μὴ ἀπόληται· ὑπὲρ δὲ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ὄντων ἐν διασκορπισμῷ, ἵνα συναχθῶσιν εἰς ἕνα λόγον, καὶ[2]) γενήσωνται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν· ὅτε οἶμαι πληροῦσθαι τὴν τοῦ Σωτῆρος εὐχὴν, λέγοντος· „ἵνα[3]) ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν." Εἰ δέ τι καὶ βαθύτερόν ἐστι περὶ Ἰσραὴλ οὐ φύσεως, ἀλλὰ γένους εἰπεῖν, περὶ οὗ γέγραπται· „υἱὸς[4]) πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ ἐστι·" γενομένου ἐν διασκορπισμῷ, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις, ὡς εἶναι τούτους τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα, ὑπὲρ ὧν ἔμελλεν ἀποθνήσκειν Ἰησοῦς, ἵνα αὐτὰ συναγάγῃ εἰς ἕν.

---

1) Matth. IX, 12. — IX, 13. Edd. N. T. *οὐ γὰρ ἦλθον*. In fine vers. ed. Lachm. (coll. tam. ejusd. ed. nota p. 462. obvia) *ἀλλ' ἁμαρτωλούς*, ed. Knapp. *ἀλλ' ἁμαρτ.* (*εἰς μετάνοιαν*). Marc. II, 17. Edd. N. T. *οὐκ ἦλθον κ. τ. λ.* In fine vers. ed. Lachm. (coll. tamen ejusd. ed. not. pag. 467. obvia) *ἀλλὰ ἁμαρτωλούς*, ed. Knapp. *ἀλλὰ ἁμαρτ.* (*εἰς μετάνοιαν*).

2) H. ad marg., R. in textu recte: *καὶ γενήσωνται*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *τῷ γενήσονται*."

3) H. et R. in textu, ut in nostro textu, H. tamen non male ad marginem: „fortasse," R. in notis: „lego *ἵνα* (,) *καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν*. — Equidem aut cum H. R., addito *καί* ante *αὐτοί* scripserim: *ἵνα, καθ. ἐγ. κ. σὺ ἕν ἐσμ., καὶ αὐτοί κ. τ. λ.*, aut, quod propter duplex *ἵνα* praestat, secund. ev. Joann. XVII, 21. legerim: *ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν* (ed. Lachm. habet: (*ἓν*) *ὦσιν*).

4) Exod. IV, 22. LXX. interpret. *Ἰσραήλ* omisso *ἐστι*.

17. „Ἀπ'[1]) ἐκείνης οὖν ἡμέρας συνεβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν." Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συναγαγόντες συνέδριον, καὶ σκεψάμενοι περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τί αὐτῷ ποιητέον, αὐτοῖς Καϊάφα τοῦ ἀρχιερέως τὰ προεκτεθειμένα εἰπόντος,[2]) καὶ ὑπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ παροξυνθέντες συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν κύριον. Διόπερ ζητήσεις, ἀπὸ ποίου πνεύματος προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ πότερον τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐν τοιούτῳ ἐνήργησε, καὶ αἴτιον γεγένηται τῆς κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συμβουλῆς, ἢ οὐκ ἐκεῖνο μὲν οὖν,[3]) ἄλλο[4]) δὲ τὸ δυνάμενον καὶ ἐν τῷ ἀσεβεῖ λαλῆσαι, καὶ τοὺς ὁμοίους ἐκείνῳ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ κινῆσαι· οὐδὲν ἧττον καὶ ἑώρα[5]) τι εἰς τὸν Ἰησοῦν, ὡς κατὰ δύναμιν προ-

---

[1]) Ev. Joann. XI, 53. Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. ἐβουλεύσαντο. — Abhinc Ferrar. Tom. XXXI. auspicatur. Huet.

[2]) *εἰπόντος, καί.* Hae duae voces in Cod. Reg., atq. adeo in (text.) ed. Huet. desunt; sed restituuntur e Cod. Bodlej. R. — Huet. in notis: „Sic Cod. Reg. et Perion., quae tamen corrupta sunt. Legendum fortasse: *τί αὐτῷ ποιητέον, εἰπόντος αὐτοῖς — προεκτεθειμένα, καὶ ὑπὸ τῶν κ. τ. λ.*"

[3]) H. et R. *οὖν*. Rectius forsan legeris *ἦν*. Ferrarius: *an ille quidem non fuerit, sed* etc.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. min. recte) *ἀλλ' ὃ δὲ τό κ. τ. λ.* R.

[5]) H. *κινῆσαι. Οὐδὲν — ἑώρα κ. τ. λ.*, R. *κινῆσαι, οὐδὲν — ἑώρα κ. τ. λ.;* H. ad marg., R. in notis: „Ferrar. (sed profecto male) legebat: *ὅρα*. Vertit enim: *nihilominus vide etiam tu in Jesum* etc." R. singula verba alio modo conjungendo vertit: *sed alius spiritus, valens —, nihilominus etiam videret aliquid erga Jesum* etc. Equidem hoc modo verba exposuerim: nihilominus etiam vidit aliquid in Jesum i. e. quod spectabat

ἐξητάσαμεν. Ὁ μέντοι βουλόμενος ἀπολογεῖσθαι περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δοκοῦντος αἰτίου γεγονέναι, ἵνα συμβουλεύσωνται ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τῶν λόγων κινηθέντες τοῦ Καϊάφα οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, φησὶν, ὅτι οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τὸ τοιοῦτο ἔργον τῆς ἁγιότητος, ἐπεὶ μηδὲ Ἰησοῦς ἀνάξιον ἑαυτοῦ πεποίηκεν, εἰς πτῶσιν [1]) καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐθνῶν τῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐλθὼν, [2]) καὶ φάσκων· „εἰς [3]) κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσιν, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται·“ ὡς γὰρ δεόμεθα λόγου σοφίας εἰς τὸ ἀπολογήσασθαι, [4]) πῶς ὁ ὁμολογῶν, εἰς κρῖμα τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπιδεδημηκέναι, οὐκ ἀνάξιον ἑαυτοῦ πεποίηκεν, οὕτως καὶ εἰς τὸ, ἐκ τῶν διὰ τοῦ Καϊάφα λόγων [5]) συμβεβουλεῦσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν. Περὶ μὲν οὖν τοῦ· „εἰς κρῖμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον·“ ὅσα δεδυνήμεθα ἐν τοῖς εἰς τὸν τόπον ἐξηγητικοῖς εἰρήκαμεν· περὶ δὲ τοῦ νῦν προκειμένου τοιαῦτα ἂν λέγοιτο, ὅτι, ὥσπερ τὸν ἱερὸν νοῦν τῶν γραφῶν, ἐπὶ ὠφελείᾳ λεγόμενον τῶν ζητούντων ἀπ᾽ αὐτοῦ ὠφεληθῆναι, οἱ ἐπὶ τὸ χεῖρον παρεκδεχόμενοι, ὥστε καὶ ἀφορμὴν [6]) ἔχειν δοκεῖν πρὸς κατασκευὴν

---

ad Jes., futurum erat de Jesu, ergo vaticinatus est, προεφήτευσε etc. Cfr. quae leguntur pag. 357. lin. 1 — pag. 358. lin. 14.

[1]) Luc. II, 34.

[2]) Deest ἐλθών in ed. Huet., R. min. accur. ἠλθών.

[3]) Ev. Joann. IX, 39.

[4]) H. ad marg., R. in textu recte ἀπολογήσασθαι; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) ἀπολογίσασθαι.“

[5]) Cod. Reg. λόγων τοῦ ἁγίου πνεύματος, sicque ed. Huet. habet; sed in Cod. Bodlej. deest τοῦ ἁγίου πνεύματος, quod etiam (sensu non turbato) videtur resecandum. R.

[6]) H. et R. in textu ἀφορμήν, R. in notis: „Cod. Bodlej. ἀφορμάς.“

ἀσεβοῦς διδασκαλίας[1]) τῶν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος[2]) λαλούντων, συκοφαντοῦσιν· οὕτως τήν τε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα γενομένην προφητείαν, ἀληθεύουσαν ἐν τῷ συμφέρειν ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται, οὐχ ὑγιῶς ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ ἄλλον νοῦν νομίσαντες εἶναι κατὰ τὸ[3]) βούλημα τῆς τοῦ Καϊάφα συμβουλῆς,[4]) ἀπ' ἐκείνης οὖν ἐβουλεύσαντο τῆς ἡμέρας, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν. Ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῇ περὶ τοῦ ἅγιον εἶναι πνεῦμα τὸ διὰ τοῦ Καϊάφα προφητεῦσαν ἐκδοχῇ, οὐ πάντως συνιστὰς[5]) τοῦθ' οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ καταλείπων καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι κρίνειν, ὁπότερον χρὴ παραδέξασθαι περὶ τοῦ Καϊάφα, καὶ ὡς ὑπὸ πόδας[6]) τοῦ πνεύματος κεκινημένου.

18. „Ὁ οὖν[7]) Ἰησοῦς οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει

---

[1]) H. et R. hoc loco διδασκαλείας. Cfr. pag. 239. not. 2.

[2]) Psalm. LXXIII, 8. (LXXII.).

[3]) Deest τό in ed. Huetiana.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) βουλῆς. Paulo post pro οὖν ἐβουλεύσαντο legisse videtur (probabiliter recte, sensu tamen, etiamsi nostram lectionem retinueris, ne ulla quid. ratione turbato) Ferrar. (qui vertit: *ab illo die una consultarunt*) συνεβουλεύσαντο. R.

[5]) R. in textu συνιστῶν, in notis: „Cod. Bodlejan. συνιστῶν, Cod. Reg. (item ed. H.) ἱστάς."

[6]) H. et R. ὑποπόδας, non ὑπόποδας, neque κατὰ πόδας, aut παρὰ ποδός. Ferrarius: *repente*. Equidem ὑπὸ πόδας scripsi.

[7]) Ev. Joann. XI, 54. Edd. N. T. Ἰησοῦς οὖν οὐκέτι — ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν — πόλιν, κἀκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν. In fine vers. ed. Knapp. μαθητῶν αὐτοῦ, ed. Lachm. μαθητῶν αὐτοῦ.

ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν[1]) *εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραΐμ λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ ἔμεινε μετὰ τῶν μαθητῶν.*" *Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἀναγεγράφθαι νομίζω, βουλομένου τοῦ Λόγου ἐπιστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θερμότερον καὶ ἀλογιστότερον ἐπιπηδᾷν τῷ*[2]) *ἕως τοῦ θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ μαρτυρεῖν. Καλὸν μὲν γὰρ ἐμπεσόντα τὸν περὶ τοῦ ὁμολογεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀγῶνα, μὴ ἀναδύεσθαι τὴν*[3]) *ὁμολογίαν, μηδὲ μέλειν*[4]) *περὶ τὸ ὑπεραποθανεῖν τῆς ἀληθείας· οὐκ ἔλαττον δὲ τούτου καλὸν καὶ τὸ μὴ διδόναι ἀφορμὴν τῷ τηλικούτῳ πειρασμῷ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ περιΐστασθαι αὐτὸν, οὐ μόνον διὰ τὸ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκβάσεως ἄδηλον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἵνα μὴ*[5]) *ἡμεῖς πρόφασις γενώμεθα τοῦ ἁμαρτωλοτέροις γενέσθαι καὶ ἀσεβεστέροις, τοῖς οὐκ ἂν μὲν τῷ ἔργῳ τοῦ ἡμῶν ἐκκεχύσθαι τὸ αἷμα γενομένοις ἐνόχοις, εἰ τὰ παρ' ἑαυτοὺς ποιοῦντες ἐκκλίνομεν τοὺς μέχρι θανάτου ἡμῖν ἐπιβουλεύοντας, ἐσομένοις δὲ ἐν πλείονι καὶ βαρυτέρᾳ κολάσει παρ' ἡμᾶς, εἰ φιλαυτοῦντες, καὶ μὴ κατὰ ἐκείνων σκοποῦντες, ἐπιδιδῴημεν*[6]) *αὐτοὺς τῷ ἀναιρεῖσθαι, οὐ τῆς ἀνάγκης εἰς τοῦτο καταλαβούσης. Εἴπερ γὰρ καὶ ὁ πρόφασίς τινι γενόμενος ἁμαρτίας, τῷ αὐτὸς ἐπὶ ταύτην κεκινηκέναι τὸν ἁμαρτάνοντα, τίσει δίκας ἐπὶ τοῖς δι' αὐτὸν ἀνθρώπων*

---

[1]) H. et R. h. l. omittunt *ἐκεῖθεν*. Equidem apposui coll. pag. 366. lin. 8. not. 1. et pag. 368. lin. 2. et 3. a fine et not. 5.

[2]) Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male *τῷ ἐν τῷ ἕως θανάτου*. R. — H. ad marg.: „scrib. *τῷ ἕως θανάτου.*"

[3]) Cod. Reg. (it. ed. H.) *αὐτὴν ὁμολογίαν*. R.

[4]) H. et R. *μέλλειν*. Ferrarius: *neque tardare* etc.

[5]) H. recte ad marg., R. in textu: *μή κ. τ. λ.*; R. in notis: „deest *μή* in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed exstat in Cod. Bodlej."

[6]) H. et R. *ἐπιδιδώημεν*.

τινὶ ἡμαρτημένοις, πῶς οὐχὶ καὶ ὁ παρὼν ἐκκλῖναι, ἵνα μὴ ὁ δεῖνα προδότης χριστιανοῦ γένηται καὶ ἐπίβουλος τῆς κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσεβείας, μὴ ἐκκλίνας μὲν, καὶ προσπαροξύνας δὲ, οὐχὶ καὶ περὶ τῆς ἐκείνου ἁμαρτίας δώσει λόγον, κἂν, τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ εἰς τὸ μαρτυρεῖν προθυμίᾳ καὶ τῇ εἰς τοῦτο ἀνδρείᾳ, τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς ἄξιος ᾖ παρὰ τῷ εὐσεβουμένῳ Θεῷ, καὶ ὁμολογουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ Σωτῆρι; Ὅτι δὲ ἡμῶν ἕνεκεν τὰ τοιαῦτα γέγραπται, ἵν' ἡμεῖς, παράδειγμα ἔχοντες τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτοῦ μιμηταὶ γενώμεθα, παραστήσει ἡ λέγουσα γραφή· „ἐζήτουν [1]) οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Ὡς γὰρ, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, παρόντα καὶ μὴ φεύγοντα, ἐπεὶ μήπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· οὕτως καὶ χωρὶς τοῦ ἀναχωρεῖν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μηδέπω αὐτοῦ ἐφεστηκέναι τὴν ὥραν, οὐ [2]) κατέσχητο μὲν ἄν, ὁμῶς δὲ οὐκ ἐπέβαλεν αὐτῷ οὐδεὶς τὴν χεῖρα. Διόπερ ἀκουστέον οὐ μόνον τοῦ· „ἐὰν [3]) διώκωσιν ὑμᾶς

---

[1]) Ev. Joann. VII, 30.

[2]) οὐ κατέσχητο —. *Διόπερ ἀκουστέον*. Sic hunc locum optime restituit Cod. Bodlej. In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) vitiose legitur: κατέσχητο μὲν ἄν, ἡμεῖς διόπερ ἀκουστέον. R. — Huet. in notis ad verba κατέσχητο μὲν ἄν: „negandi particulam hinc excidisse ostendit Ferrariana interpretatio.“ Idem ad verba textus sui ἡμεῖς διόπερ ἀκουστέον: „Ita Cod. Reg.; Perion. legisse videtur: διόπερ ἡμῖν ἀκουστέον. Aliter Ferrar., quem si sequimur, aliquid exciderit ex eo loco, quem tenet vox ἡμεῖς, nempe istud: *attamen* (ergo ὅμως legit, non, quod rectius, ὁμῶς) *nullus in eum conjecit manum*. Vocem autem ἡμεῖς Ferrar. non agnoscit.“

[3]) Matth. X, 23. Edd. N. T. ὅταν δὲ διώκωσιν κ. τ. λ. In fine vers. ed. Knapp. εἰς τὴν ἄλλην, ed. Lachm. ut in nostro textu.

ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν," καὶ τῶν ἑξῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἡνίκα συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τὸ εὐλόγιστον τηρῶν οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰς ἄλλην πόλιν ἀνεχώρησεν ὄχλων πεπληρωμένην, ἀλλά τινα ἀνακεχωρηκυῖαν. Γέγραπται γάρ· „ὁ οὖν Ἰησοῦς[1]) οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν." Καὶ οὐ μόνος γε ἐκεῖ ἀπελήλυθεν, ἀλλὰ, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδοὺς τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν, καὶ τοὺς μαθητὰς μεθ᾽ ἑαυτοῦ παρείληφε, καὶ „ἐκεῖ ἔμεινε μετὰ τῶν μαθητῶν." Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον γεγραμμένον, ὅτε „ἀκούσας,[2]) ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις[3]) Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ·" καὶ ἐπὶ τὸν καιρὸν δὲ φθάσας τοῦ συλληφθῆναι, ἐτήρησεν ὑπὲρ τοῦ μὴ παρ᾽ ἑαυτὸν τοῦτο παθεῖν, μήτε ἐν Ἱεροσολύμοις εὑρεθῆναι, μήτε ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα ἐδίδασκε πολλάκις, μήτε ἐν ἄλλῳ τοιούτῳ τόπῳ· „ἐξῆλθε" γὰρ „σὺν[4]) τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάῤῥου τῶν Κεδρῶν, ὅπου ἦν κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ." Οὕτω δὲ ἀνεχώρει κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ οὐκ ἐδημοσίευεν, ὡς δεῖσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς

---

[1]) Ev. Joann. XI, 50. coll. pag. 363. not. 7. et seq.

[2]) Matth. IV, 12. 13. Ed. Lachm. ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι κ. τ. λ. et Ναζαρὰθ — Καφαρναούμ, ed. Knapp. ἀκούσας δὲ (ὁ Ἰησοῦς), ὅτι κ. τ. λ. et Ναζαρέτ — Καπερναούμ (coll. tam. nota in ead. ed. textui subjecta).

[3]) H. et R. ὁρίοις.

[4]) Ev. Joann. XVIII, 1. Ed. Knapp. μαθηταῖς αὐτοῦ et τοῦ Κεδρών, ed. Lachm. μαθηταῖς αὐτοῦ et τοῦ Κεδρών. — H. et R. τῶν Κέδρων (non Κεδρών).

καὶ τοὺς Φαρισαίους, βουλομένους αὐτὸν συλλαβεῖν, τοῦ Ἰούδα, διὰ τὸ μεμαθητεῦσθαι αὐτῷ περιεργαζομένου καὶ τοὺς τόπους τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ. Διὸ τότε „ὁ Ἰούδας¹) λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων.“ Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τόπον τοῦ εὐαγγελίου δηλοῦται, ὅτι, εἰ μὲν ἐβούλετο μὴ ἁλῶναι, οὐκ ἂν κατεσχέθη· κατεσχέθη δὲ ταπεινῶν²) ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος ὑπήκοος τοῖς κατέχουσι καὶ μέχρι τοῦ σταυροῦ. Ὁπότ' οὖν ἐξῆλθε, καὶ λέγει τοῖς ἐλθοῦσιν εἰς τὸν κῆπον· „τίνα³) ζητεῖτε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν⁴) Ναζωραῖον·“ καὶ ὁ μὲν εἶπεν αὐτοῖς· „ἐγώ εἰμι·“ καὶ⁵) ἀπὸ τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως „ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἔπεσον χαμαί.“ Εἶτα μετὰ τοῦτο, ὅτι ἐβουλήθη ἀναδέξασθαι τὴν ἐν τῷ πάθει οἰκονομίαν, πάλιν ἠρώτησεν αὐτούς· „τίνα⁶) ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον.“ Καὶ μετ' ὀλίγα· „ἡ σπεῖρα καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν Ἰου-

---

[1]) Ev. Joann. XVIII, 3. Edd. N. T. ὁ οὖν Ἰούδας κ. τ. λ. Ed. Lachm. καὶ τῶν Φαρισ., ed. Knapp. καὶ Φαρισαίων. — Caeterum in ed. Huet. ὁ deest ante Ἰούδας et τήν ante σπεῖραν.

[2]) H. et R. in textu ταπεινῶν, R. in notis: „Cod. Bodlej. ταπεινώσας.“ Philipp. II, 8.

[3]) Ev. Joann. XVIII, 4. 5. 6. Ed. Lachm. vers. 6. ἐγώ εἰμι, ἀπῆλθαν et ἔπεσαν, ed. Knapp. ὅτι ἐγώ εἰμι, reliqua aut. ut in nostro textu.

[4]) Huet. h. l. et paulo post τὸν Ναζαραῖον.

[5]) καὶ ἀπὸ τῆς θείας αὐτοῦ. Haec desunt in (textu) ed. Huet., sed exstant in Cod. Bodlej. R. — Huet. recte in notis: „ἐγώ εἰμι, δυνάμεως ἀπῆλθον κ. τ. λ. Ferrarius: *virtute sua divina abiere retro*. Manifestum est, aliquid in contextu Graeco desiderari.“

[6]) Ev. Joann. XVIII, 7. — 12. Edd. N. T. ἡ οὖν σπεῖρα.

δαίων συνέλαβον τὸν Ἰησοῦν“ ἑκόντα, καὶ „ἔδησαν αὐτὸν,“ παρέχοντα ἑαυτὸν τοῖς δεσμοῖς· εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο παθεῖν, εἶπεν ἂν πάλιν· „ἐγώ εἰμι“ καὶ ἀπῆλθον ἂν οἱ τοσοῦτοι εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ πάντες ἔπεσον ἂν χαμαί. Ὥσπερ δὲ διὰ τῶν τοιούτων διδάσκει ἡμᾶς ἐν διωγμοῖς καὶ ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς ἀναχωρεῖν, οὕτως ἐν ἄλλοις εὕροις ἂν καὶ ἀπὸ τῶν νομιζομένων εἶναι ἐν κόσμῳ καλῶν ἀναχωροῦντα, ἵνα καὶ διὰ τούτων διδάξῃ φεύγειν τὰ ἐν κόσμῳ ἀξιώματα, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ὑπεροχάς· Ἰησοῦς γάρ ποτε „γνοὺς,[1]) ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν, ἵνα ποιήσωσι βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος,“ ἀλλ' οὐ μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ „μόνος,“ μὴ παρέχων μηδὲ τούτοις ἀφορμὴν, ὡς[2]) φιλοῦσιν αὐτὸν καὶ βουληθεῖσιν ἂν[3]) μετὰ τῶν θελόντων ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα, ἵν' ἤδη γένηται καὶ κοσμικῶς αὐτῶν βασιλεύς.

19. Ταῦτα μὲν εἰς τὸ[4]) ῥητὸν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ γράμματος περὶ ἀναχωρήσεως διδασκαλίαν. Εἰς δὲ τὴν ἀναγωγὴν λεχθείη ἂν τοιαῦτα, ὅτι Ἰησοῦς πάλαι μὲν παῤῥησίᾳ τοῖς Ἰουδαίοις περιεπάτει, ὅτε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ προφητῶν αὐτοῖς ἐνεπολιτεύετο· Ἰησοῦ γὰρ ἦν παῤῥησία, ἡ· „τάδε λέγει κύριος·“ ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις Ἰησοῦς περιπατεῖ, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν,[5]) καὶ οὐκ ἔστι Θεοῦ λόγος ἐν Ἰουδαίοις, καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖθεν, λέγω δὲ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου ἦλθε χώραν,

---

[1]) Ev. Joann. VI, 15. Edd. N. T. ἀνεχώρησε πάλιν, quod tamen consulto omisit h. l. Origenes.

[2]) Deest ὡς in ed. Huetiana.

[3]) H. in textu ἃ μετά, ad marg. tamen recte: „scrib. ἂν μετά κ. τ. λ.

[4]) H. τὸν ῥητόν. Paulo post (cfr. pag. 239. not. 2. coll. pag. 363. not. 1.) H. et R. διδασκάλειαν.

[5]) Cfr. pag. 364. not. 1. coll. ev. Joann. XI, 54.

περὶ ἧς λέγεται· „πολλὰ[1]) τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα·“ καὶ πρὸς ἣν εἴρηται· „εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα.“ Ἔστι δὲ ἡ ἐγγὺς τῆς ἐρήμου πόλις Ἐφραΐμ, εἰς ἣν ἦλθεν Ἰησοῦς, οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιπατῶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. Ἑρμηνεύεται δὲ[2]) Ἐφραΐμ, Καρποφορία, ἀδελφὸς ὢν Μανασσῆ[3]) πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Λήθης λαοῦ. Μετὰ γὰρ τὸν ἀπὸ Λήθης λαὸν καταλειφθέντα, γεγένηται ἡ ἐξ ἐθνῶν Καρποφορία, ὅτε ποταμοὺς[4]) μὲν τοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἔθετο ὁ Θεὸς εἰς ἔρημον, καὶ διεξόδους τῶν ἐκεῖ ὑδάτων εἰς δίψαν, καὶ γῆν αὐτῶν καρποφόρον εἰς ἅλμην, ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ· ἀπὸ δὲ τῶν ἐθνῶν ἔρημον ἔθετο εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ γῆν ἄνυδρον αὐτῶν γῆν[5]) εἰς διεξόδους ὑδάτων. Καὶ κατῴκισεν ἐκεῖ πεινῶντας, καὶ συνεστήσαντο πόλιν κατοικεσίας, τὴν ἐκκλησίαν· ἔνθα ἔσπειρεν ἀγροὺς κατὰ τὸν πεσόντα[6]) σπόρον ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γῆν, καὶ ποιοῦσαν ἑκατονταπλασίονα, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνας· κλήματα γάρ εἰσιν οἱ κυρίου μαθηταί, οἵτινες καὶ ἐποίησαν καρπὸν γεννήματος. Καὶ εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐπληθύνθησαν σφόδρα. Ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐν τούτοις ἀλογωτέροις μικροὺς εἶναι ἐλογίσατο ὁ δὲ ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώζων κύριος· γέγρα-

---

[1]) Gal. IV, 27.

[2]) Deest δέ in ed. Huetii. — Huet. in notis, quae R. sua fecit, inter alia: „cfr. Genes. XLI, 52.“

[3]) H. praeter alia in notis, quae R. sua fecit, haec: „cfr. Genes. XLI, 51.“

[4]) De verbis ποταμοὺς —. Καὶ εὐλόγησεν — ἐπληθύνθησαν σφόδρα cfr. Psalm. CVII, 33—38. (CVI.).

[5]) H. ad marg. satis recte (cfr. Psalm. CVII, 35.). R. in notis: „secundum istud γῆν videtur παρέλκειν et resecandum.“

[6]) Luc. VIII, 8.

πται γάρ· „καὶ[1]) τὰ κτήνη αὐτῶν οὐκ ἐσμίκρυνε.“ Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ὠλιγώθησαν,[2]) καὶ ἐκακώθησαν[3]) ἀπὸ θλίψεως κακῶν καὶ ὀδύνης· καὶ ἐξεχύθη ἐξουδένωσις ἐπὶ τοὺς διὰ τὸν Ἀβραὰμ ἄρχοντας, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτῳ, καὶ οὐχὶ ἐν ὁδῷ. Μετ᾽ ἐκείνους δὲ ὁ Θεὸς ἐβοήθησε τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πένητι λαῷ ἐκ πτωχείας, καὶ ἔθετο ὡς πρόβατα πατριὰν, οὓς ὄψονται εὐθὺς[4]) ἄγγελοι, καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Τούτοις δὲ μυστικῶς προφητευομένοις ἐν ἑκατοστῷ[5]) ἕκτῳ Ψαλμῷ ἐπιφέρεται· „τίς[6]) σοφὸς, καὶ φυλάξει ταῦτα, καὶ συνήσουσι τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου;“ ἐλεοῦντος γὰρ τοῦ κυρίου τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὁ σοφὸς ταῦτα φυλάξει, συνιεὶς τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου. Οὐκοῦν Ἰησοῦς[7]) οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ περιπατεῖ[8]) ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν τοῦ ὅλου κόσμου, ἐγγὺς τῆς ἐρήμου ἐκκλησίας, εἰς Ἐφραὶμ τὴν καρποφοροῦσαν λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ ἔμεινε μετὰ τῶν μαθητῶν. Καὶ ἔστι μέχρι τοῦ δεῦρο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰησοῦς ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν· πάρεστι γὰρ τῇ καρποφορίᾳ. Καὶ ἐπὶ τῇ γενέσει γε τοῦ Ἐφραὶμ

---

[1]) Psalm. CVII,38. (CVI,) coll. XXXVI, 6.7. (XXXV.).

[2]) De verbis ὠλιγώθησαν — ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς cfr. Psalm. CVII, 39—42. (CVI.).

[3]) Ed. H. καὶ ἐκακώθησαν, καὶ ἀπό κ. τ. λ.

[4]) H. in textu εὐθεῖς (cfr. Psalm. laud. vers. 42.), ad marginem: „Ferrar. εὐθέως.“ — R. in textu εὐθύς, in notis: „Cod. Bodlej. εὐθύς.“

[5]) H. recte ἑκατοστῷ, R. min. accur. ἑκαστῷ.

[6]) Psalm. CVII, 43. (CVI.). LXX. interpretes καὶ συνήσει τά κ. τ. λ.

[7]) Ev. Joann. XI, 54. coll. pag. 363. not. 7. et seq.

[8]) H. et R. h. l. ut pag. 368. lin. 3. a fine: περιπατεῖ, non περιεπάτει.

τούτου εἴποι ἂν ὁ γεννήσας αὐτὸν σιτομέτρης ἡμῶν κύριος, ὁ ταπεινώσας[1]) ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· „ηὔξησέ με ὁ Θεὸς ἐν τῇ γῇ τῆς ταπεινώσεώς μου.“

20. „Ἦν[2]) δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. Ἐζήτουν οὖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔλεγον μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες· τί ὑμῖν δοκεῖ, ὅτι[3]) οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν;“ Οὐ τὸ αὐτὸ νομιστέον εἶναι πάσχα τοῦ κυρίου καὶ πάσχα τῶν Ἰουδαίων· τὸ μὲν γὰρ κατὰ τὸν νόμον πάσχα, ἐστὶ τοῦ κυρίου, τὸ δὲ τῶν παρανόμων, πάσχα τῶν Ἰουδαίων. Διὸ παρατηρητέον, πότε λέγεται κυρίου τὸ πάσχα, καὶ ἄλλαι ἡμέραι, καὶ πότε οὐ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τῶν ἐλεγχομένων ἐπὶ ἁμαρτίαις.[4]) Οἷον ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται μεθ' ἕτερα κατὰ τὴν πρώτην περὶ πάσχα ἐντολήν· „καὶ[5]) ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· Πάσχα ἐστὶ κυρίου·“ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν· „ἐὰν[6])

---

[1]) Philipp. II, 8. — Genes. XLI, 52. LXX. interpretes: ὅτι ηὔξησέ με atque ἐν γῇ τῆς κ. τ. λ.

[2]) Ev. Joann. XI, 55. 56. Edd. N. T. vers. 55. πολλοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα, omissis post πολλοί verbis τῶν Ἰουδαίων. Eaedem vers. 56. τί δοκεῖ ὑμῖν, uti ipse Orig. pag. 374. lin. 7. et 8.

[3]) H. in textu: οὐ μή, ad marg.: „scrib. ὅτι οὐ μή κ. τ. λ.“ R. in textu ὅτι μή, omisso ergo οὐ ante μή, in notis: „in Cod. Reg. (cfr. ed. H. in textu) deest ὅτι.“ — Cfr. propter ὅτι οὐ μή pag. 374. lin. 8.

[4]) Ed. Huetiana ἐπὶ ἁμαρτίας.

[5]) Exod. XII, 11. LXX. interpretes κυρίῳ.

[6]) Exod. XII, 26. 27. LXX. interpretes vers. 26. καὶ ἔσται ἐάν et τίς ἡ λατρεία αὕτη omisso ὑμῖν. Iidem vers. 27. καὶ ἐρεῖτε αὐτοῖς· θυσία τὸ πάσχα τοῦτο κυρίῳ, ὡς κ. τ. λ.

λέγωσι πρὸς ὑμᾶς οἱ υἱοὶ ὑμῶν· τίς ἡ λατρεία αὕτη ὑμῖν; καὶ ἐρεῖτε· θυσία τὸ πάσχα τοῦ κυρίου, ὡς ἐσκέπασε τοὺς οἴκους τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ.“ Ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ οὐχ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῶν ἁμαρτανόντων φησὶν εἶναι ὁ κύριος τὰς νουμηνίας, καὶ τὰ σάββατα, καὶ νηστείαν, καὶ ἀργίαν,[1]) καὶ ἑορτάς. Εἰ δὲ τὰς ἑορτὰς, δῆλον ὅτι καὶ τὸ πάσχα· μία γὰρ αὐτὴ τῶν ἑορτῶν ἐστι. Γέγραπται δὲ οὕτως· „τὰς[2]) νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν ἢ καὶ ἀργίαν, καὶ νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.“ Καὶ ἔν τινι δὲ τῶν δώδεκα γέγραπται· „μεμίσηκα,[3]) ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν.“ Καὶ κατὰ τὴν ἐκκειμένην τοίνυν λέξιν, τὸ πάσχα οὐ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν· ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἐπεβουλεύετο. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν οἶμαι τὸ πάσχα εἰρῆσθαι αὐτοῖς προφητικῶς, τό· „μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν·“ ἔργον γὰρ οὐχ ἑορτῆς Θεοῦ, ἀλλ' ἐναγὲς ἐν αὐτῷ πεποιήκασι, τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείναντες. Πλὴν πρὸ τοῦ πάσχα τῶν Ἰουδαίων τούτου πολλοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. Προλαβὼν δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι οὐκ ἐνόουν οἱ πολλοὶ, πῶς ἂν ἁγνίσαιεν ἑαυτούς· διόπερ δοκοῦντες τὸ[4]) ἑαυτῶν πάσχα λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἐδέησαν τοῦ ἁγνίσαι ἑαυτοὺς, ὥστε ἐναγέστεροι γενέσθαι οὗ ἦσαν ἐναγεῖς πρὶν ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. Εἶπον γὰρ τῷ Πιλάτῳ οἱ

---

[1]) H. et R. h. l. et paulo post ἀργείαν.

[2]) Jesai. I, 13. 14. LXX. interpretes vers. 13. καὶ τὰ σάββατα omisso ὑμῶν. Iidem vers. 14. νηστείαν, καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν κ. τ. λ.

[3]) Amos. V, 21. LXX. interpretes omittunt τάς ante ἑορτάς.

[4]) Deest τό in ed. Huetiana.

παραδιδόντες αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν Ἰουδαῖοι· „ἡμῖν[1]) οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα·“ δι' οὓς ἔλεγε τῷ Σωτῆρι· „μή τι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ σὸν ἔθνος καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί.“ Καὶ οἱ λέγοντές γε ἀναβεβηκέναι, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτοὺς, ἐκραύγασαν λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· „μὴ[2]) τοῦτον ἀπολύσῃ, ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν. Ἦν δὲ ὁ Βαραββᾶς λῃστής.“ Πάλιν ἀπεκρίθησαν οἱ Ἰουδαῖοι· „ἡμεῖς[3]) νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησε.“ Καὶ πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι ἐκραύγαζον λέγοντες πρὸς τὸν Πιλάτον· „ἐὰν[4]) τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλέα ἑαυτὸν ποιῶν ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.“ Καὶ πάλιν ἐκραύγασαν οἱ Ἰουδαῖοι· „ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν.“ Καὶ οἱ ἀναβεβηκότες γε πρὸς τὸ πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτοὺς, ἔλεγον ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα· „οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα.“ Ὅπερ δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε προφητεύων ὁ Σωτὴρ, καὶ λέγων· „ἔρχεται[5]) ὥρα, ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξει λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ·“ τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ ἀρξάμενον πεπλήρωται. Οἱ γὰρ ἀξιώσαντες αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐδόκουν λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, καὶ ἀναβεβήκεισαν εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸ τοῦ Πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. Ὁ δὲ ἀληθὴς ἁγνισμὸς οὐ πρὸ τοῦ πάσχα, ἀλλ' ἐν τῷ πάσχα, ὅτε Ἰησοῦς ἀπέθανεν ὑπὲρ

---

1) Ev. Joann. XVIII, 31. — 35. Edd. N. T. τὸ ἔθνος τὸ σὸν καί κ. τ. λ.

2) Ev. Joann. XVIII, 40. coll. propter ἀπολύσῃ vers. 39.

3) Ev. Joann. XIX, 7. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν.

4) Ev. Joann. XIX, 12. — 15.

5) Ev. Joann. XVI, 2. Edd. N. T. ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς — ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν κ. τ. λ.

τῶν ἁγνιζομένων ὡς ἀμνὸς[1]) Θεοῦ, καὶ ἦρε τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ ἐζήτουν γε οὗτοι οἱ[2]) Ἰουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ἵνα ὠφεληθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσι· [3]) πρὸς οὓς εἶπεν ἄν· „νῦν[4]) δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.“ Καὶ ἐν αὐτῷ γε τῷ ἱερῷ ἑστηκότες ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Ἰησοῦ· „τί[5]) δοκεῖ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν;“ Ἀλλ᾽ οὐχ ὅπου οὗτοι ἑστήκεισαν, ἑόρταζεν Ἰησοῦς, ἀλλ᾽ εἰς τὸ μέγα ἀνώγεον[6]) τὸ[7]) σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον, ὅπου ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησε τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν φαγεῖν πρὸ τοῦ παθεῖν. Εἴποις δ᾽ ἄν, ὅτι καὶ νῦν ἑστήκασιν ἐν τῷ ἱερῷ, ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἐπερειδόμενοι μὲν ὡς ἱεραῖς ταῖς γραφαῖς· διὰ δὲ τὸ ἀγνοεῖν τὸν ἐληλυθότα, ζητοῦντες τοῦτον μὲν κακολογεῖν, ἕτερον δὲ τούτου Χριστὸν ὁμολογεῖν. Πρόσχες δέ, εἰ δύνασαι καὶ ἄλλους Ἰουδαίους λέγειν, ἀναβαίνοντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἐρχομένους εἰς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς

---

[1]) Ev. Joann. I, 29.

[2]) H. οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι, in ed. R. deest οἱ.

[3]) Ed. Huetiana ὑποκτείνωσι.

[4]) Ev. Joann. VIII, 40. coll. pag. 218. not. 7. et lin. 1. seq. pag. — H. et R. h. l. ἄνθρωπον omittunt.

[5]) Ev. Joann. XI, 56. coll. pag. 371. not. 2. et 3.

[6]) Cod. Bodlej. recte habet ἀνώγεον, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) vero male ἀναγκαῖον. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἀνάγαιον.“ Idem in notis: „Cod. Reg. ἀναγκαῖον, quem secutus est Perionius. Lege ἀνάγαιον, nam ita habet Cod. Alexandrin. Marc. XIV, 15. et Luc. XXII, 12., ut et alia quoque N. T. exemplaria. Ibidem Cantabrigensis Cod. habet ἀνάγαιον οἶκον, quae vox etc. etc.“

[7]) Ed. Huetiana τόν pro τό, paulo post ὅτου pro ὅπου et μαθεῖν pro παθεῖν. — Luc. XXII, 15.

ἔξω Ἱεροσολύμων χώρας, καὶ ἐρχομένους, ἵνα ἁγνίσαντες ἑαυτοὺς δυνηθῶσιν, ἡνίκα ἂν τὸ πάσχα τυθῇ [1]) Χριστὸς, ἑορτάζειν μὴ ζύμῃ παλαιᾷ, μὴ ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Καὶ οἱ τοιοῦτοί γε ζητοῦσι τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες τῶν γραφῶν, καὶ ἐπαποροῦσι πρὸς ἀλλήλους, εἰ ἐλεύσεται εἰς τὴν ἑορτὴν Ἰησοῦς.

21. „Δεδώκεισαν [2]) δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐντολὰς, ἵνα, ἐάν τις γνῷ αὐτὸν [3]) ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν." Ὅρα πῶς μεμαρτύρηται ἀνακεχωρηκέναι, ἵνα καὶ ἡμεῖς γινώσκωμεν ἐν καιρῷ τὸ τοιοῦτο ποιεῖν. Καὶ πρόσχες γε, ὅτι οὐκ ᾔδεσαν [4]) ὅπου ἐστὶν, οὔτε οἱ ἀρχιερεῖς, οὔτε οἱ Φαρισαῖοι, καὶ μὴ εἰδότες διδόασιν ἐντολὰς, ἵνα, ἐάν τις γνῷ ποῦ ἐστι, μηνύσῃ αὐτοῖς, καὶ συλλαβοῦσιν αὐτόν. Καὶ ἄλλως δὲ φήσεις, ὅτι ἐπιβουλεύοντες τῷ Ἰησοῦ οὐκ οἴδασι ποῦ ἐστι. Διὸ διδόασιν ἑτέρας παρὰ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς, διδάσκοντες διδασκαλίας, [5]) ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καί εἰσιν αὐτῶν αἱ ἐντολαὶ, ἃς διδόασι Φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς, τῶν σωματικῶν τυγχάνοντες Ἰουδαίων, κατὰ τοῦ Ἰησοῦ· βούλονται γάρ τινας μηνῦσαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ἵνα αὐτὸν ὑποχείριον λαβόντες προδῶσι. Καὶ φήσεις πάντα τὸν περιεργαζόμενον τὰ περὶ τὸν χριστιανισμὸν, ἐπὶ τῷ αὐτὸν ἀνατρέπειν καὶ κατηγορεῖν, Φαρισαῖον εἶναι, καὶ οὐκ ἀγαθὸν ἀρχιερέα, ἄλλων λό-

---

[1]) I Cor. V, 7. 8.

[2]) Ev. Joann. XI, 57. Edd. N. T. ἐντολήν omisso αὐτόν post γνῷ.

[3]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) αὐτόν, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ἑαυτόν. R.

[4]) H. et R. h. l. ᾔδεισαν. Cfr. pag. 353. not. 4.

[5]) Matth. XV, 9. Marc. VII, 7. — H. et R. h. l διδασκαλείας. Cfr. pag. 363. not. 1.

γων διδόντα ἐντολὰς, οἷς οἴεται διδάξειν αὐτὸν τὰ περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα μηνυθέντα αὐτὸν αὐτῷ πιάσῃ, καὶ ὑβρίσας ἀποκτείνῃ. Ἀλλὰ γὰρ αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος καὶ τοῦ ὀγδόου[1]) *καὶ εἰκοστοῦ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν Τόμου, αὐτοῦ καταπαύσωμεν τὸν λόγον, ἐν τῷ ἐνάτῳ*[2]) *καὶ εἰκοστῷ, Θεοῦ διδόντος, ἀρχόμενοι*[3]) *τῶν ἑξῆς.*

[*Λείπουσιν οἱ Τόμοι ἔνατος καὶ εἰκοστὸς, τριακοστὸς, καὶ πρῶτος καὶ τριακοστός.*]

---

1) H. et R. in textu recte *τοῦ ὀγδόου κ. εἰκοστοῦ;* R. in notis: „Cod Bodlej. *τριακοστοῦ πρώτου.*"

2) H. et R. in textu recte *ἐν τῷ ἐνάτῳ* (non *ἐν-νάτῳ*) *καὶ εἰκοστῷ;* R. in notis: „Cod. Bodlej. *ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ.*"

3) *ἀρχόμενοι τῶν ἑξῆς.* Huet. in notis, quae R. sua fecit, haec habet: „tres deinceps desiderantur Tomi, de quorum aliquo haec intelligenda sunt, quae habet Orig. in Matth. Tom. XVI. num. 19. (ex ed. Huet. p. 439., ex ed. R. p. 748.): *πλὴν ἔν τινι τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐπὶ ποσὸν κατὰ ταῦτα ἐξητάσαμεν, ὅτε προέκειτο διηγήσασθαι τό·* „*τῇ ἐπαύριον* (cfr. ev. Joann. XII, 12.) *οὖν ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν,*" *καὶ τὰ ἑξῆς.*"

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

Τόμος λβʹ.

1. Ἀπὸ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐοδούμενοι ἐρχώμεθα[1]) τὴν μεγάλην τοῦ εὐαγγελίου ὁδὸν, καὶ ζῶσαν ἡμῖν, εἰ καὶ γνωσθείη καὶ ὁδευθείη ὑφ' ἡμῶν, φθάσαι αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὸ τέλος. Νῦν μέντοι γε οἱονεὶ δευτέρας καὶ τριακοστῆς παρεμβολῆς ἐν τοῖς λεχθησομένοις ἐπιβῆναι πειρώμεθα· καὶ παρείη γε ἡμῖν ὁ στῦλος τῆς φωτεινῆς νεφέλης Ἰησοῦ, προάγων ἡμᾶς ὅτε δεῖ, καὶ ἱστὰς ὅτε χρὴ, ἕως ὅλον καὶ τῇ ὑπαγορεύσει[2]) τῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἱερὲ ἄνθρωπε,[3]) καὶ ἀδελφὲ Ἀμβρόσιε, διεξέλθωμεν τὸ εὐαγγέλιον, μὴ ἐκκακοῦντες ἀπὸ τοῦ

---

[1]) Huet. in textu ἐχώμεθα, ad marginem: „Perion. εὐχομεθα, Ferrar. ἐρχόμεθα." — R. in textu ἐρχώμεθα, in notis: „Cod. Bodlej. ἐρχώμεθα, Cod. Reg. ἐχώμεθα (cfr. Huet. lectio), Perion. aut. videtur legisse etc."

[2]) H. et R. ὑπαγογεύσει. Paulo post iidem pag. 378. lin. 4. recte ὑπαγορεύσεων.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H.) ἱερε (non ἱερὲ) ἀδελφὲ ἄνθρωπε Ἀμβρόσιε. διεξέλθωμεν. R.

μακροῦ τῆς ὁδοπορίας, μηδὲ ἀποκάμνοντες διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐκβιαζόμενοι κατ' ἴχνη βαίνειν τοῦ στύλου τῆς ἀληθείας. Πότερον δὲ βούλεται, τὸν ἡμῶν[1]) *νοῦν τελέσαι διὰ τῶν ὑπαγορεύσεων τὴν ὁδοπορίαν τῆς ὅλου κατὰ τὸν Ἰωάννην εὐαγγελίου γραφῆς, εἰ μὴ, αὐτὸς ἂν εἰδείη ὁ Θεός. Μόνον καὶ ἐνδημοῦντες*[2]) *ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐκδημοῦντες αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον, ἔξω τοῦ εὐαγγελίου μὴ βαίνοιμεν, ἵνα καὶ τῶν τοὺς μακαρισμοὺς φερόντων ἔργων καὶ λόγων ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς τοῦ Θεοῦ ἀπολαύσωμεν.*

2. „*Καὶ*[3]) *δείπνου γινομένου, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν*[4]) *καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος τοῦ Ἰσκαριώτου, ἵνα παραδῷ αὐτὸν, εἰδὼς ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν· εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος.*“ *Ἐν ταῖς εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ὁμιλίαις συνεκρίναμεν ἀλλήλαις*[5]) *τὰς παραβολὰς, καὶ*

---

[1]) H. recte *ἡμῶν*, R. *ὑμῶν*.

[2]) II Cor. V, 6. 8.

[3]) Ev. Joann. XIII, 2—5. Edd. N. T. vers. 2. *γενομένου* pro *γινομένου*, quod habent H. et R., et *Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου*. Eod. versu ed. Knapp. *ἵνα αὐτὸν παραδῷ*, ed. Lachm. *ἵνα παραδοῖ αὐτόν*. Vers. 3. ed. Lachm. *εἰδὼς* (*ὁ Ἰησοῦς*) *ὅτι κ. τ. λ.*, ed. Knapp. *εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι κ. τ. λ.*

[4]) Cod. Reg. (item ed. H.) *εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, εἰδὼς ὅτι κ. τ. λ.* Cfr. not. in ed. Lachm. text. subjecta.

[5]) H. ad marg., R. in textu *ἀλλήλαις*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *ἀλλήλας*.“

ἐζητήσαμεν, τί μὲν σημαίνει τὸ [1]) κατὰ τὰς θείας γραφὰς ἄριστον· τί δὲ παρίστησι τὸ κατ᾽ αὐτὰς δεῖπνον. Καὶ νῦν τοίνυν λελέχθω, ὅτι ἄριστον μέν ἐστιν ἡ πρώτη καὶ πρὸ τῆς συντελείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἡμέρας πνευματικῆς τοῖς εἰσαγομένοις ἁρμόζουσα τροφή· δεῖπνον δὲ ἡ τελευταία [2]) καὶ τοῖς ἤδη ἐπὶ πλεῖον προκεκοφόσι [3]) παρατιθεμένη κατὰ λόγον. Καὶ ἄλλως δὲ εἴποι ἄν τις, ἄριστον μὲν εἶναι τὸν νοῦν τῶν παλαιῶν γραμμάτων, δεῖπνον δὲ τὰ ἐναποκεκρυμμένα τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστήρια. Ταῦτα δὲ καὶ ἐν προοιμίῳ λέλεκται ἐξετάζοντι, πῶς γινομένου δείπνου ἐγείρεται ὁ Ἰησοῦς ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ βαλὼν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα ἄρχεται τοὺς τῶν μαθητῶν νίπτειν πόδας. Οἶμαι γὰρ, ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ δειπνοῦντες, καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τέλει τοῦ βίου τούτου ἡμέρᾳ μεταλαμβάνοντες σὺν αὐτῷ τροφῆς, δέονται μὲν καθαρσίου τινός· οὐ μὴν περί τι τῶν πρώτων τοῦ τῆς ψυχῆς, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, σώματος, ἀλλ᾽, ὡς ἂν εἴποι τις, χρήζουσιν ἀποπλύνασθαι τὰ τελευταῖα καὶ τὰ ἔσχατα, καὶ τῇ γῇ ἀναγκαίως ὁμιλοῦντα. Καὶ τοῦτο τὸ καθάρσιον πρῶτον μὲν ὑπ᾽ οὐδενὸς ἢ τοῦ Ἰησοῦ μόνου γενέσθαι δύναται, δεύτερον δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πρὸς οὓς εἶπε· „καὶ [4]) ὑμεῖς ὀφείλετε τοὺς πόδας ἀλλήλων νίπτειν· ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς

---

[1]) Ed. Huet. min. accur. τὸν κατὰ τάς κ. τ. λ.

[2]) ἡ τελευταία καὶ — λόγον. Καὶ ἄλλως δὲ εἴποι ἄν τις, ἄριστον. Sic hiatum, qui in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.) comparet, replet Cod. Bodlej. R. — Ed. Huet. haec habet: ἡ τελευταία * * φόσι παρατιθεμένη κατὰ λόγον· καὶ ἄλλως δεῖ * ἄριστον.

[3]) Ed. R. προκεκοφῶσι.

[4]) Ev. Joann. XIII, 14. 15. Edd. N. T. vers. 14. καὶ ὑμεῖς ὀφείλ.. ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας.

ποιῆτε.“ Καὶ ὁ Εὐαγγελιστής γε ἐν τούτοις [1]) μοι δοκεῖ, διεγείρων ἡμῶν τὸν νοῦν ἐπὶ τὸ [2]) νοητὸν τῶν κατὰ τὸν τόπον, μὴ τετηρηκέναι μὲν σωματικὴν περὶ τοῦ νίψασθαι τὴν ἀκολουθίαν, ὅτι [3]) πρὸ τοῦ δείπνου καὶ τῆς ἐπὶ τὸ δειπνεῖν ἀνακλίσεως οἱ δεόμενοι τοῦ νίψασθαι τοὺς πόδας νίπτονται· ὑπερβὰς δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῷ λόγῳ, ἤδη ἀνακλιθέντα τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸ δειπνεῖν ἐγηγερκέναι ἐκ τοῦ δείπνου, ἵνα δειπνησάντων ἄρξηται νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ [4]) κύριος. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ δείπνου ἦσαν λελουμένοι, καὶ γενόμενοι ὅλοι καθαροὶ, κατὰ τό· „λούσασθε, [5]) καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο ἐδεήθησαν δευτέρου ὕδατος εἰς μόνους τοὺς πόδας, τουτέστι τὰ κατωτάτω τοῦ σώματος· ἀδύνατον γὰρ οἶμαι μηδὲν ῥυπωθῆναι τῆς ψυχῆς, μηδὲ τὰ τελευταῖα καὶ τὰ κατωτάτω αὐτῆς· κἂν ὡς ἐν ἀνθρώποις τέλειός τις εἶναι δοκῇ. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν κονιορτοῦ τῶν ἁμαρτημάτων πληροῦνται καὶ τὴν κεφαλὴν, ἢ τὰ ὀλίγα ταύτης κατωτέρω· οἱ δὲ γνησίως τῷ Ἰησοῦ μαθητεύοντες, ὡς φθάσαι καὶ ἐπὶ τὸ συνδειπνεῖν αὐτῷ,

---

[1]) H. et R. in textu: ἐν τούτοις μοι δοκεῖ, H. in notis: „ita conjectura ad emendandum ducti sumus, cum haberet Cod. Reg. ἐν τούσμοι δοκεῖ.“

[2]) H. ad marg., R. in textu τὸ νοητόν; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τὸν νοητόν.“

[3]) H. et R. in textu ὅτε, H. tam. ad margin.: „scribas,“ R. in notis: „scribendum videtur ὅτι.“ Ferrarius: *quandoquidem*.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) καὶ ὃν κύριος. R. — H. ad marginem: „scrib. κύριος“ (καὶ κύριος?).

[5]) Jesai. I, 16. LXX. interpretes ἀπέναντι. — H. et R. min. accur. γενέσθε.

μόνους τοὺς πόδας δεομένους ἔχουσι τῆς ἀπὸ τοῦ Λόγου νίψεως. Ἐνορῶν δὲ διαφοραῖς ἁμαρτημάτων, καὶ κατανοῶν τὰ, ὡς μὲν πρὸς τὸ ἀκριβὲς καὶ [1]) τὸ ἐῤῥωμένον τοῦ λόγου, ἁμαρτήματα, πρὸς δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδὲ νομιζόμενα εἶναι ἁμαρτήματα, ὄψει τίνα ἐστὶν, ἐφ' οἷς δέονται οἱ πόδες τοῦ νίψασθαι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ εἴπερ τοιαῦτά ἐστι τὰ κατὰ τοὺς πόδας μολύσματα, τί ποιήσωμεν οἱ μηδέποτε ἐπὶ τὸ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ δεῖπνον ἐφθακότες, μηδὲ τοὺς πόδας μόνους μεμολυσμένοι; λέγοντος Ἰησοῦ τῷ μὴ εἰδότι τότε Πέτρῳ, ἀλλὰ γνωσομένῳ μετὰ ταῦτα τὸ μυστήριον τῆς νίψεως τῶν ὑπὸ Ἰησοῦ καθαριζομένων ποδῶν τό· „ἐὰν [2]) μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.“ Ὅπερ ζητήσεις τί δηλοῖ· πότερον, ὅτι οὐδ' ὅλως ἔχεις μέρος, ἐὰν μὴ νίψω σε, ἀγαθόν· ἢ, οὐ μετ' ἐμοῦ μὲν τοῦ διδασκάλου καὶ κυρίου, μετὰ τῶν ἐλαττόνων δέ μου, ἐν οἷς εἰσιν οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι μήτε δειπνήσαντες τὸ μετ' ἐμοῦ δεῖπνον, μήτε νιψάμενοι ὑπ' ἐμοῦ τοὺς πόδας, ἢ δειπνήσαντες μὲν, οὐ νιψάμενοι δέ. Ἐγὼ ἐφίστημι διὰ τό· „ἰδοὺ, [3]) ἐγὼ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούω· ἐάν τις ἀνοίξῃ μοι τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ·“ μήποτε ὁ Ἰησοῦς οὔτε ἀριστᾷ μετά τινος· οὐ γὰρ δεῖται εἰσαγωγῆς καὶ πρώτων μαθημάτων, οὔτε ἀριστᾷ τις μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ μετ' αὐτοῦ ἐσθίων δειπνεῖ μόνον· πλεῖον [4])

---

[1]) καὶ τὸ ἐῤῥωμένον —, πρὸς δὲ — νομιζόμενα. Ita hunc locum in Cod. Reg. (item in ed. H.) mutilum sanitati restituit Cod. Bodlej. R. — Ed. Huet. haec habet: καὶ τὸ * ἐρώμενον τοῦ λόγου, ἁμαρτήματα, πρὸς * οὐδὲν * μιζόμενα.

[2]) Ev. Joann. XIII, 8.

[3]) Apocal. III, 20. Edd. N. T. ἰδοὺ ἕστηκα — κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν κτλ.

[4]) Matth. XII, 42. Luc. XI, 31. Edd. N. T. Σολομῶνος.

γάρ, φησὶ, Σολομῶντος ὧδε, περὶ οὗ γέγραπται· „καὶ [1]) ἦν τὸ ἄριστον Σολομὼν τόδε·“ ὃ κατείλεκται ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν. Καὶ τοῦτο δὲ τολμήσας εἴποιμ᾽ ἂν, ὡς ἀκόλουθον τῷ· „ἐὰν [2]) μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ·“ ὅτι οὐκ ἔνιψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰούδα· ἤδη εἰς τὴν καρδίαν βεβλήκει ὁ διάβολος, ἵνα τὸν διδάσκαλον καὶ κύριον παραδῷ, εὑρὼν αὐτὸν οὐκ ἐνδεδυμένον τὴν πανοπλίαν [3]) τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχοντα τὸν τῆς πίστεως θυρεὸν, ᾧ δύναταί τις πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. Γεγραμμένου γὰρ τοῦ· „τοῦ διαβόλου [4]) ἤδη βεβληκότος·“ ἀκούω, ὡς καὶ ἐν ἑβδόμῳ Ψαλμῷ τῆς γραφῆς περὶ τούτου διδασκούσης, ὡς τοξότου καὶ βέλη πεπυρωμένα ἐξεργαζομένου τοῖς μὴ πάσῃ φυλακῇ τηροῦσι τὴν ἑαυτῶν καρδίαν. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Ψαλμοῦ λέξις· „ἐὰν [5]) μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὑτοῦ στιλβώσει· τὸ τόξον αὑτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου, τὰ βέλη αὑτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο. Ἰδοὺ, ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν.“ Πᾶς μὲν οὖν ὁμολογήσει τό· „ἰδοὺ, ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν·“ δύνασθαι ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν διάβολον· ἄτοπον δὲ μὴ ὁμοίως τούτῳ καὶ αὐτὰ νομίζειν λέγεσθαι· „ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὑτοῦ στιλβώσει· τὸ τόξον αὑτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. Καὶ ἐν αὐτῷ

---

1) I Reg. IV, 22. (III Reg.). Huet. accur. in notis: Complutensis editio: καὶ τοῦτο ἄριστον τῷ Σολομῶντι. Aliter (itemq. ed. Reineccii) Sixtina: καὶ ταῦτα τὰ δέοντα τῷ Σαλωμών.

2) Ev. Joann. XIII, 8.

3) Ephes. VI, 11. 16.

4) Ev. Joann. XIII, 2.

5) Psalm. VII, 12. 13. 14. LXX. interpretes constanter αὑτοῦ pro αὐτοῦ.

ἡτοίμασε σκεύη θανάτου· „ σκεύη γὰρ θανάτου ἄλλος οὐδεὶς ἐν τῷ τόξῳ ἑαυτοῦ ᾧ ἐνέτεινεν ἡτοίμασεν, ἢ οὗ τῷ φθόνῳ [1]) θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν βελῶν, ἃ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο ὁ διάβολος, ἐνέβαλεν εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, οὗ ἤδη βεβλημένου [2]) ἐν τῷ δείπνῳ οὕτως, ὥστε δὲ καὶ ἀρέσκεσθαι αὐτῷ, ἐπείπερ ἡ τοῦ

---

[1]) Sap. Salom. II, 24.

[2]) βεβλημένου — ἀρέσκεσθαι αὐτῷ. Ita hunc locum sanitati restituit Cod. Bodlej.; vitiose enim in Cod. Reg. (it. in textu ed. H.) legitur: βεβλημένου τῷ δείπνῳ οὐχ ὥστε δὲ ἀρέσεσθαι αὐτῶ (R. affert: ἀρέσθαι αὐτῷ). R. — Quibuscum magnam partem congruit Ferrar. interpretatio: *ex iis igitur sagittis, quas ardentibus confecerat diabolus, immisit in cor Judae Simonis Iscariotis, jam sic in coena saucii, ut etiam illi placeret celeriter (?) convivatorem prodere: quoniam coenae huj. cibus, vinumq. quod in ipsa erat, cor non poterat (diaboli enim erat sagitta saucium) penetrare.* — Huet. in notis: „Cod. Reg. integrum exhibemus. Sic autem interpretatus est hunc loc. Perionius: *ab his ergo telis, quae ardentibus effecit diabolus, in cor Judae Simonis filium Iscariotem infudit, quo jam immisso in coena Jesu placere, et gratus esse non potuit: quandoquidem coenae hujus et cibus et vinum in corde locum habere non poterant, in quod a diabolo immissa erant tela de prodendo eo, qui coenam dabat.* Ego sic legendum censeo: Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου ἤδη βεβλημένου ἐν τῷ δείπνῳ, οὐχ ὥστε δὲ ἀρέσκεσθαι αὐτῷ, ἐπείπερ — βεβλημένῃ βέλει περὶ τοῦ προδοθῆναι τάχα (?) τὸν ἑστιάτορα. Hoc est: *Judae Simonis Iscariotae in coena jam vulnerati adeo ut ea minime ipsi placere posset: quoniam coenae illius cibus, et quod in ea erat vinum, non poterant penetrare in cor a diabolo vulneratum telo, ad id, ut proderet cito (?) convivatorem.*“

δείπνου τούτου τροφὴ, καὶ ὁ οἶνος ὁ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐδύνατο γενέσθαι ἐν καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου βεβλημένῃ βέλει,[1]) περὶ τοῦ προδοθῆναι τὸν τάχα ἑστιάτορα, ἐπεὶ μὴ σαφῶς ἐν τούτοις φαίνεται, τίς ἦν, ὑφ' οὗ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτων· „ἐποίησαν,[2]) φησὶν, αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ Μάρθα διηκόνει, καὶ ὁ Λάζαρος εἷς ἦν ἐκ τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ.“ Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰούδα γέγραπται τό· „τοῦ[3]) διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας[4]) Σίμωνος Ἰσκαριώτης·“ τούτῳ δὲ ἀκολούθως λέγοις ἂν περὶ ἑκάστου τῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὴν καρδίαν τετρωμένων· τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα πορνεύσῃ, τοῦ δεῖνα, καὶ, ἵνα ἀποστερήσῃ, τοῦ δεῖνα, καὶ, ἵνα δοξομανῶν εἰδωλολατρείαν ἀναδέξηται τὴν τῶν δοκούντων εἶναι ἐπ' ἀξιώματος, τοῦ δεῖνα, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁμαρτημάτων, ἅπερ ὁ διάβολος βάλλει εἰς τὴν γυμνὴν τοῦ θυρεοῦ τῆς πίστεως καρδίαν· ἐν ᾧ θυρεῷ[5]) πίστεως δύναταί τις οὐχ ἓν, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πάντα τὰ βέλη πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι.

3. Ἐγγιζούσης τοίνυν τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας, ἐφ' ὃ ἔμελλεν αὐτὸν παραδιδόναι Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, τετρωμένος[6]) ὑπὸ τοῦ διαβόλου, δείπνου[7])

---

[1]) H. in notis (cfr. pag. 383. not. 2.), R. in textu: *βέλει;* R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: *βέλη.*“

[2]) Ev. Joann. XII, 2. Edd. N. T. *ἐποίησαν οὖν αὐτῷ κ. τ. λ.*, et *ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν κ. τ. λ.*

[3]) Ev. Joann. XIII, 2. coll. pag. 378. not. 3.

[4]) H. et R. h. l. hoc ordine haec habent verba. Cfr. pag. 378. not. 4. coll. not. 3.

[5]) Ephes. VI, 16.

[6]) R. recte *τετρωμένος*. ed. Huet. *κετρωμένος*.

[7]) *δείπνου — ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου.* Cfr. ev Joann. XIII, 2. 3. 4. coll. pag. 378. not. 3.

ἤδη γινομένου, εἰδώς, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου. Οὐκοῦν τὰ μὴ πρότερον ὄντα ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἰησοῦ, δίδοται ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ οὔ τινα μὲν, τινὰ δ' οὔ, ἀλλὰ πάντα· ὅπερ πνευματικῶς [1]) ὁ Δαβὶδ βλέπων φησὶ τό· „εἶπεν [2]) ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.“ Καὶ γὰρ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ μέρος τι τῶν πάντων ἦσαν, οὓς ᾔδει, ὅσον ἐπὶ τῇ προγνώσει, δεδόσθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Ἵνα δὲ σαφέστερον θεωρήσωμεν, τί ἐστι τό· „πάντα [3]) ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας·“ προσχῶμεν τῷ· „ὥσπερ [4]) γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ [5]) πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἀλλ' εἰ καὶ πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, οὐ συγχεῖται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἕκαστον οἰκονομεῖσθαι· ὅπερ δηλοῦται ἐπιφερομένου τῷ· „οὕτως [6]) ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται·“ τοῦ· „ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι.“ Πάλιν τε αὐτὰ διαφόρως νοήσεις τάγματα τῶν ἐν Χριστῷ ζωοποιηθησομένων, ὅτε πληροῦται τό· „πάντα ἔδωκεν

---

[1]) Cod. Bodlej. *πνευματικῶς*, Cod. Reg. (it. ed. H.) *πνεύματι καί*. R.

[2]) Psalm. CX, 1. (CIX.).

[3]) Ev. Joann. XIII, 3. coll. propter *ἔδωκεν* pag. huj. lin. 1. et 2. et pag. 378. lin. 8. a fine et nota 3.

[4]) I Cor. XV, 22. Ed. Lachm. *οὕτως*, ed. Knapp. *οὕτω*.

[5]) Cod. Reg. (item ed. H.) *ἐν τῷ κυρίῳ*, omisso (ante *ἐν*) *καί*. R. — Cfr. pag. huj. not. 6.

[6]) I Cor. XV, 22. — H. et R. h. l. (cfr. pag. huj. not. 5.) ut in nostro textu. — I Cor. XV, 23.

αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας·" ἐπιστήσας τῷ· ἀπαρχὴ [1]) Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος·" ὅπερ τέλος μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐνστήσεται, ὅτε „παραδώσει τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, πρότερον καταργήσας πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν." Ταῦτα δ', οἶμαι, ἐστὶ, πρὸς ἃ ἡ πάλη, ἵνα μηκέτι ᾖ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμις, πρὸς ἃ ἡ πάλη, καὶ διὰ τοῦτο μηκέτι ὑπάρχῃ πάλη, καταργηθείσης πάσης ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως. Κινεῖ δέ με εἰς τὸ, τὴν καταργουμένην πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν εἶναι τὰ πρὸς ἃ ἡ πάλη, [2]) τὸ ἐπιφερόμενον παρὰ τῷ Παύλῳ τούτοις τό· „δεῖ [3]) γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ πόδας αὐτοῦ. Εἶτα ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος." Καὶ συνᾴδει γε τῷ· „πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ·" ὅπερ σαφέστερον ἐκτιθέμενός φησιν ὁ Ἀπόστολος· „ὅταν [4]) δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον

---

[1]) I Cor. XV, 23. — 24. Ed. Knapp. vers. 24. ὅταν παραδῷ, ed. Lachm. in textu ὅταν παραδιδοῖ, cfr. tamen not. text. subject., ubi legitur παραδιδῷ et appendic. pag. 492., ubi παραδῷ affertur. Eod. versu edd. N. T. ὅταν καταργήσῃ. Quam lectionem Orig. ipsum ante oculos habuisse, nec nisi, id quod saepius facere solet, ad rem suam, aliis h. l. utentem vocabulis, accommodasse, pag. 388. lin. 3. et 4. a fine satis testatur.

[2]) Ephes. VI, 12.

[3]) I Cor. XV, 25. — 26. Ed. Knapp. vers. 25. ἄχρις οὗ ἂν θῇ, ed. Lachm. ut in nostro textu. Eod. versu edd. N. T. ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Cfr. Psalm. CXI, 1. (CIX.) coll. pag. 385. not. 2. Vers. 26. εἶτα, quod haud dubie Orig. (cfr. pag. 388. lin. 1. a fine) adjecit, deest in edd. N. T.

[4]) I Cor. XV, 27. Ed. Knapp. εἴπῃ, ὅτι, κ. τ. λ., ed. Lachm. εἴπῃ (ὅτι) κ. τ. λ.

ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.“ Εἰ δὲ ἅπαντα ὑποτέτακται, καὶ τοῦτο δῆλον, ὅτι ὑποτέτακται πάντα ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ οὗτος περὶ οὗ γέγραπται· „ἐνώπιον [1]) κυρίου παντοκράτορος ἐτραχηλίασε·“ τῶν ὑποτασσομένων αὐτῷ ἔσται, νικηθεὶς ἐπὶ τῷ εἶξαι τῷ Λόγῳ, καὶ ὑποταγῆναι τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ, καὶ γενέσθαι ὑποπόδιον τῶν Χριστοῦ ποδῶν. Τὴν τοίνυν οἰκονομίαν βλέπων ἐπὶ τὸ χρηστὸν τέλος ὁδεύουσαν ἤδη, διὰ τό· „τοῦ [2]) διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης·“ ᾔδει ὅτι πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ, καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς χωρούσας τὰ πάντα χεῖρας, ἵνα ᾖ τὰ πάντα αὐτῷ ὑποχείρια, ἃ πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, τουτέστιν εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα· „ὁ πατήρ [3]) μου γὰρ, φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγω ἐργάζομαι.“ Διὰ [4]) τὰ ἐξελθόντα δὲ

[1]) Job. XV, 26. LXX. interpret. ἔναντι δὲ κυρίου κτλ.

[2]) Ev. Joann. XIII, 2. coll. pag. 384. not. 3. et 4. et pag. 378. not. 3. et 4. — H. et R. h. l. ἤδη, quod constanter alias habent, et quod Ferrar. quoque h. l. transtulit, omiserunt.

[3]) Ev. Joann. V, 17.

[4]) Διὰ τὰ —, ἵνα ἔλθῃ τά. Sic habet Cod. Bodlej., in Cod. autem Reg. (item in textu ed. H.) legitur: διὰ τὰ ἐξελθόντα δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔξω γενόμενον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ μὴ βουληθέντος προηγουμένως ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἔλθῃ τά. R. — Huet. in notis, quae ex parte marg. quoque apposita sunt: „Cod. Reg. etc. Perion. reddit: *eorum autem causa, quae a Deo profecta sunt, a Deo exivit, cum extra Deum factus esset, neque voluisset a Patre exire, pervenerunt ea, quae exierunt, in Jesu manus, via et ordine.* Aliter Ferrar., et si quid in me judicii est (quod nemo negabit), longe melius; legebat autem: ἔξω γενόμενα, Perionius: γενόμενος. Item Ferrar. legebat: ἵνα ἔλθῃ τὰ ἐξελθόντα.“

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔξω γενόμενα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μὴ βουληθέντος προηγουμένως ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἐξελθόντα εἰς τὰς χεῖρας ὁδῷ καὶ τάξει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ οἰκονομηθῇ[1]) πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγειν ἀκολουθοῦντα αὐτῷ, διὰ[2]) τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἐσόμενα πρὸς τὸν Θεόν. Πέτρῳ μὲν εἴρηταί ποτε· „ὅπου[3]) ἐγὼ ὑπάγω, οὐ δύνασαί[4]) μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον·" ἔτι γὰρ εἶχεν ὁ Πέτρος τὸ μὴ ἐπιτρέπον αὐτῷ ἀκολουθεῖν τῷ Λόγῳ ἤδη[5]) ποτέ. Τὸ δ' ὅμοιον εἶναι νοεῖν σε δεῖ, ἀλλὰ κατά τινα δικαίαν ἀναλογίαν, λεχθησόμενον πρὸς ἕκαστον τῶν πάντων ὃ ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας· ἑκάστῳ μὲν γὰρ τῶν πάντων λεχθήσεται τό· „ἀκολουθήσεις δέ μοι ὕστερον." Ἀλλ' εἰ μὴ ἅμα ἀκολουθήσουσιν, οὐκ ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀναφέρεται καιρὸν τὸ ἑκάστῳ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῶν ἁρμόζον, τὸ „ὕστερον" ἐν τῷ· „ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον." Καὶ τοῦτό μοι νόει καὶ περὶ πάντων τῶν καταργουμένων, εἴτε ὅταν καταργήσῃ[6]) πᾶσαν ἀρχὴν, εἴτε πᾶσαν ἐξουσίαν, εἴτε πᾶσαν δύναμιν, καὶ ἁπαξαπλῶς· „ἄχρις[7]) οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἔσχατος

---

[1]) Ed. Huet. καὶ * πρὸς τὸν Θεόν κ. τ. λ.

[2]) Ferrar., nisi ex suo ingenio καί adjecit, legisse videtur: καὶ διὰ τό κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. XIII, 36. Edd. N. T. ὅπου ὑπάγω κ. τ. λ. In fine vers. ed. Knapp. ὕστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι, ed. Lachm. ut in nostro textu.

[4]) R. in textu, H. ad marg., ut in nostro textu; R. in notis: Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male: οὐ δύνασαί με νῦν, ἀκολουθήσεις δέ κ. τ. λ."

[5]) H. et R. ἤδη ποτε (non ποτέ). Equidem, respectu habito ad ἀκολουθήσεις κ. τ. λ., legerim: ἤδη τότε.

[6]) I Cor. XV, 24. coll. pag. 386. not. 1.

[7]) I Cor. XV, 25. 26. coll. pag. 386. not. 3.

ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.“ „Εἰδὼς[1]) οὖν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει,“ καὶ εἰδὼς ὅσον ἐφ' οἷς κεκινήμεθα, ὡς διηγησάμεθα παριστάντες[2]) τὸ φανὲν ἡμῖν εἰς τό· „ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε·“ καὶ εἰς τό· „πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει·“ „ἐγείρεται,[3]) φησὶν, ἐκ τοῦ δείπνου·“ ὅπερ κατὰ τοῦτο κατανοήσωμεν μετὰ τῶν ἑξῆς. Καὶ ὅρα, εἰ δύνασαι ἐν τούτοις λέγειν, ὅτι ἀπεριστάτως μὲν αὐτὸν εὔφρανε τὸ μετὰ τῶν μαθητῶν δειπνεῖν· περιστατικῶς δὲ καὶ ἀναγκαίως διὰ τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ δείπνου ἐγείρεται, καὶ ἐπὶ ποσὸν[4]) τοῦ δειπνεῖν παύσεται, ἕως τοὺς τῶν μαθητῶν καθαρίσῃ πόδας, οὐ δυναμένων ἔχειν μέρος μετ' αὐτοῦ, ἐὰν μὴ αὐτὸς νίψῃ.

4. Τί οὖν λέγεται μετὰ τό· „ἐγείρεται[5]) ἐκ τοῦ δείπνου·“ κατανοήσωμεν. „Τίθησι, φησὶ, τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον διεζώσατο.“[6]) Καὶ ἐν τούτοις δὲ εἴποιμεν ἂν τοῖς μὴ βουλομένοις ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἀναβαίνειν, καὶ νοητῶς νοεῖν τὰ παρατιθέμενα ἐν τούτοις τῆς ψυχῆς βρώματα· τί γὰρ ἐλύπει ἐνδεδυμένον αὐτὸν νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν; Ἀλλὰ[7]) μή πως ἐὰν

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 3. coll. pag. 378. not. 3. et pag. 385. not. 3.

[2]) R. in textu, H. ad margin.: παριστάντες; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male περιστάντες.“

[3]) Ev. Joann. XIII, 4.

[4]) H. et R. ἐπὶ πόσον.

[5]) Ev. Joann. XIII, 4.

[6]) H. et R. h. l. et lin. 7. pag. 390. διεζώσατο. Cfr. pag. 378. lin. 4. et 5. a fine.

[7]) Ἀλλὰ μή πως κ. τ. λ. Huet. in notis, quae R. sua fecit, haec habet: „Perion. interpretationem Ferrarianae hic praetulerim, quanquam aliqua et in ea desidero. Talis aut. illa est: *sed si minus pro Jesu dignitate vestes vidimus, quib. amictus cum discipulis lae-*

ἴδωμεν ἀξίως τοῦ Ἰησοῦ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, ἃ περιέκειτο δειπνῶν καὶ εὐφραινόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν, ἐννοήσωμεν τίνα κόσμον περίκειται ὁ γενόμενος σὰρξ Λόγος. Τοῦτον δὲ ἔν τινι ὑφάσματι λέξεων πρὸς λέξεις, καὶ φωνῶν πρὸς φωνας συνεστηκότα ἀποτίθεται, κἂν γυμνότερος μετὰ δουλικοῦ σχήματος, — ὅπερ δηλοῦται διὰ τοῦ· „λαβὼν λέντιον διεζώσατο —·" γίνεται, ἵνα καὶ μὴ πάντη γυμνὸς, καὶ μετὰ τὸ νίψαι οἰκειοτέρῳ ὑφάσματι ἀπομάξῃ τοὺς τῶν μαθητῶν πόδας. Καὶ ὅρα ἐν τούτοις, πῶς ἑαυτὸν σμικρύνει[1]) *ὁ μέγας καὶ δεδοξασμένος Λόγος γενόμενος σὰρξ, ἵνα νίψῃ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· „βάλλει*[2]) *γὰρ, φησὶν, ὕδωρ εἰς*

---

tus coenavit; certo animis nostris cernamus, quo ornatu Verbum, quod caro factum est, indutum erat. Hunc, qui ex textura quad. verbor. cum verbis, et vocum cum vocib. constabat, detrahit, nudiorq. fit cum servili habitu; quemadmod. ex illo perspicitur etc. Videntur legisse Ferrar. et Perion. *καὶ γυμνότερος γίνεται μετά κ. τ. λ.* Habitus aut. ille, verbis constans, litera Scripturae est; alter autem, Anagoge." Ferrar. vertit: *an vero nisi aliquo modo viderimus, ut dignum est, ipsius Jesu vestimenta, quib. circumdabatur coenans cum discipulis, se exhilarans, considerabimus, quod ornamentum circa se habebat caro factus Filius Dei Sermo; hoc aut. formatum in quad. textura et tela dictionum ad dictiones, et vocum ad voces, deponit, fitq. nudior cum figura servili, quod declaratur per illud* etc., *ut et non omnino nudus esset, et cum lavisset, tela ad id accommodatiore discipulor. abstergeret pedes.*

[1]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) *σμικρύνει*, Cod. Reg. (it. ed. H. in textu h. modo: * *κρύνει*) perperam habet *κρύνει*. R.

[2]) Ev. Joann. XIII, 5. — Genes. XVIII, 2. 3. LXX. interpretes vers. 2. *ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ — εἱστήκεισαν* et *τῆς σκηνῆς αὐτοῦ.*

τὸν νιπτῆρα.“ Ἀβραὰμ μὲν οὖν ἡνίκα „ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδε· καὶ ἰδοὺ[1]) τρεῖς ἄνδρες ἑστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ. Καὶ ἰδὼν προσέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας[2]) τῆς σκηνῆς, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε· κύριε, εἰ ἄρα εὗρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου.“ Οὐκ αὐτὸς λαμβάνει ὕδωρ, οὐδὲ ἐπαγγέλλεται νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθήτων, ὡς ξένων ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλά φησι· „ληφθήτω[3]) δὴ ὕδωρ, καὶ νιψάτωσαν τοὺς πόδας ὑμῶν.“ Ἀλλ' οὐδὲ Ἰωσὴφ ἤνεγκεν ὕδωρ νίψαι τοὺς πόδας τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τοῦ οἴκου Ἰωσὴφ ἄνθρωπος „ἐξήγαγε[4]) πρὸς αὐτοὺς τὸν Συμεὼν, καὶ ἤνεγκεν ὕδωρ νίψαι τοὺς πόδας αὐτῶν.“ Ὁ δὲ εἰπών· „ἦλθον,[5]) οὐχ ὡς ἀνακείμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονῶν“ καὶ δικαίως λέγων τό· „μάθετε[6]) ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ·“ αὐτὸς βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα· ᾔδει γὰρ, ὅτι οὐδεὶς οὕτω δύναται νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς διὰ τὸ νίψασθαι ἔχειν αὐτοὺς τὴν μερίδα μετ' αὐτοῦ, ὡς αὐτός.

---

[1]) Sic recte H. ad marg., R. in textu; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ἰδοὺ ἄνδρες, omissa voce τρεῖς.“

[2]) Sic H. ad marg., R. in textu; R. in notis: „deest θύρας in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej.“

[3]) Genes. XVIII, 4.

[4]) Genes. XLIII, 23. 24. LXX. viri vers. 24. πόδας αὐτῶν.

[5]) Luc. XXII, 27. coll. edd. N. T. — Huet. in notis: „haec αὐτολεξεί Jesum dixisse, nullus Evangelistar. scripsit; sed verborum securus, in sententia, quae Luc. XXII, 27. exstat, acquievit Orig., ut non illi solum, sed Patribus etiam fere omnibus usu venire solet.“

[6]) Matth. XI, 29. Ed. Knapp. πρᾶός εἰμι, ed. Lachm. πραΰς εἰμι.

Τὸ δὲ ὕδωρ, κατ' ἐμὲ, τοιόςδε λόγος ἦν, νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ἐλθόντας ἐπὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παρατιθέμενον αὐτοῖς νιπτῆρα. Εἶτα ζητῶ, τί δήποτε οὐ γέγραπται μὲν τό· ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· λέλεκται δὲ τό· „καὶ[1]) *ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν.“ Ἆρα*[2]) *γὰρ συνήθειά ἐστι τοιαύτη τῶν γραφῶν, καθ' ἣν δοκεῖ μὴ εὐλόγως, ὡς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν, προτάσσεσθαι τό· „ἤρξατο·“ ἢ τὸ μέν· ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς, οὐ μὴν ἐπαύσατο τότε νίψας αὐτῶν τοὺς πόδας; ὕστερον γὰρ ἔνιψε, καὶ ἐτέλεσε τὸ νίπτειν, ἐπεὶ ἐμολύνθησαν, κατὰ τό· „πάντες*[3]) *ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ·“ καὶ τὸ πρὸς Πέτρον λεγόμενον τό· „οὐ*[4]) *μὴ φωνήσει ἀλέκτωρ, ἕως ἂν ἀρνήσῃ με τρίς.“ Τούτων γὰρ γενομένων τῶν ἁμαρτημάτων, νίψεως πάλιν ἐδέοντο οἱ μολυνθέντες τῶν μαθητῶν πόδες, οὓς ἤρξατο νίπτειν, ἡνίκα ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου, συνετέλεσε τὸ νίπτειν, καθαρίσας αὐτοὺς οὐκ ἔτι μολυνθησομένους. Οὕτω δὲ καὶ τὸ μὲν ἤρξατο ἐκμάσσειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, συνετέλεσε δὲ ἐκμάσσων, ὅτε συνετέλεσε καὶ νίπτων.*

---

1) Ev. Joann. XIII, 5.

2) H. in notis, quae R. sua fecit, haec habet: „mendosa haec erant in Cod. Ferrarii. Optime vero Cod. Reg., quem sic recte interpretatus est Perionius: *utrum enim est haec consuetudo Scriptorum* (legebat *γραφέων*), *ex qua non videtur recte, quod ad multorum morem attinet, praeponi illud Coepit: an coepit ille quidem tum abluere discipulorum pedes, non tamen tum eorum pedes abluere destitit?*“

3) Matth. XXVI, 31.

4) Ev. Joann. XIII, 38. Ed. Knapp. *οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσει, ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ κ. τ. λ.*, ed. Lachm. *οὐ μὴ ἀλέκτ. φωνήσῃ ἕως οὗ ἀρνήσῃ κ. τ. λ.*

5. „Ἔρχεται [1]) οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον· λέγει αὐτῷ· Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὃ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα. Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· οὐ μὴ νίψῃς [2]) τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς αὐτῷ· ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Λέγει αὐτῷ Σίμων Πέτρος· Κύριε, οὐ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλήν. Λέγει αὐτῷ Ἰησοῦς· ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ' οὐχὶ πάντες. Ἤδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν· διὰ τοῦτο εἶπεν· οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε.“ Τοῖς νῦν ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεγομένοις ἐν καιρῷ χρησόμεθα [3]) παραδείγματος ἕνεκεν, εἴ που δέοι, ὅτι ἐστὶ δυνατὸν, τινὰ κατὰ πρόθεσιν βελτίστην λέγειν διὰ τὸ ἀνεπίστημον τὰ [4]) μηδαμῶς ἑαυτῷ συμφέροντα. Εἰ γὰρ συμφέρον μὲν ἦν, πρὸς τὸ ἔχειν μέρος μετὰ

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 6—11. Ed. Knapp. vers. 6. καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος, ed. Lachm. καὶ λέγει αὐτῷ. Eod. vers. edd. N. T. (coll. pag. 394. not. 1.) σύ μου νίπτ. τοὺς πόδας. H. et R. tam. h. l. τούς omittunt. Vers. 8. edd. N. T. λέγει αὐτῷ Πέτρος. Eod. vers. ed. Knapp. οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδ. μου κ. τ. λ. et ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ed Lachm. (cfr. pag. 394. not. 2.) οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδ. κ. τ. λ. et ἀπεκρίθη Ἰησ. (αὐτῷ). Vers. 9. edd. N. T. μὴ τοὺς πόδ. μου μόνον. Vers. 10. edd. N. T. λέγ. αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Eod. vers. ed. Lachm. οὐκ ἔχει χρείαν (εἰ μὴ τοὺς πόδας) νίψασθαι, ed. Knapp. οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι. Vers. 11. in fine ed. Lachm. ὅτι οὐχί, ed. Knapp. ut in nostro textu οὐχί κ. τ. λ.

[2]) H. et R. h. l. νίψεις. Cfr. tamen (coll. pag. huj. not. 1.) pag. 394. lin. 5. et not. 2.

[3]) Ed. Huetiana χρησώμεθα.

[4]) H. et R. τὸ μηδαμῶς ἑαυτῷ συμφέροντα.

τοῦ Ἰησοῦ, τὸ νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπ' αὐτοῦ, Πέτρος δὲ μὴ ἐπιστάμενος, ὅτι συμφέρον τοῦτο ἦν, πρότερον μὲν εἶπεν, οἱονεὶ ἐπαπορῶν, δυσωπητικῶς τό· „Κύριε, [1]) σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;" δεύτερον δὲ τό· „οὐ μὴ νίψῃς [2]) μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·" καὶ τὰ λεγόμενα κωλυτικὰ ἦν ἔργου, τοῦ φέροντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔχειν μετὰ τοῦ Σωτῆρος τὸ μέρος, δῆλον ὅτι, εἰ καὶ ὑγιεῖ προθέσει καὶ σεβασμίῳ πρὸς τὸν διδάσκαλον τοῦτο ἔλεγεν, ἐπιβλαβῶς ἑαυτῷ ἔλεγε. Τοῦτο [3]) δὲ τοιούτου εἴδους τῶν ἁμαρτημάτων ὁ βίος πεπλήρωται τῶν ἐν τῷ πιστεύειν προτιθεμένων μὲν τὰ κρείττονα, διὰ δὲ ἄγνοιαν τὰ ἐπὶ τὸ ἐναντίον φέροντα λεγόντων, ἢ καὶ πραττόντων. Καὶ τοιοῦτοί γέ εἰσιν οἱ τό· μὴ [4]) ἅψῃ, μὴ γεύσῃ, μὴ θίγῃς· φάσκοντες, περὶ πάντων τῶν εἰς φθορὰν καὶ ἀπόχρησιν τῶν ἀνθρώπων, κατά τινα πολὺ τῆς θείας ὑποβεβηκυῖαν τῶν [5]) ὡς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ διδασκαλίαν. Τί δὲ δεῖ [6]) περὶ τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι κλυδωνιζομένων, καὶ περιφερομένων παντὶ ἀνέμῳ ἐπὶ τὴν κυβείαν τῶν ἀνθρώπων, λέγειν, διαλαλούντων [7]) σωτήρια

[1]) Ev. Joann. XIII, 6. H. et R. h. l. (cfr. pag. 393. not. 1.) ut in textu nostro.

[2]) Ibidem XIII, 8. coll. pag. 393. not. 1. et 2. H. et R. h. l. *νίψῃς*.

[3]) H. et R. *τοῦτο δέ*, itemq. Ferrar., qui vertit: *itaque*.

[4]) Coloss. II, 21. 22.

[5]) H. in notis: „Ferrar.: *juxta quandam doctrinam, utpote humanam, divina longe inferiorem.* Ego sic intelligo: *juxta quand. divina longe inferiorem doctrinam, quae res monstrat, per quas homo interit.*" — R. ita vertit: *juxta quand. div. longe inferior. doctrinam earum rerum, per quas homo quasi moritur.*

[6]) H. in textu: *τί δὲ περί*, ad marg. accur.: „scrib. *τί δεῖ, ἤ· τί δὲ δεῖ περί κ. τ. λ.*" — Ephes. IV, 14.

[7]) R. in textu, H. ad marg. recte *διαλαλούντων*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *διαλαλοῦντα*."

τὰ ὀλέθρια, καὶ ὡς ἐπὶ σεβασμῷ τοῦ Ἰησοῦ τὰ ψεύδη περὶ αὐτοῦ δοξαζόντων; Πολλάκις δὲ τὸν Πέτρον τοιοῦτον ἡ γραφὴ ἐσημειώσατο, θερμότερον εἰς τὸ ἐπαγγέλλεσθαι τὰ φαινόμενα αὐτῷ κρείττονα· καθάπερ καὶ ἐν τῷ ἀνεξετάστως εἰρημένῳ καὶ ἀθετητικῶς τῆς Ἰησοῦ περὶ τῶν μαθητῶν προφητείας εἰπόντος· „πάντες[1]) ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ·“ καὶ τὴν αἰτίαν παριστάντος[2]) ἐν τῷ· „γέγραπται[3]) γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης.“ Ἀνεξετάστως γὰρ πρὸς τοῦτο, καὶ ἀθετητικῶς τῆς Ἰησοῦ ἀποφάσεως εἶπε τό· „εἰ[4]) καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται[5]) ἐν σοὶ, ἐγὼ οὐ σκανδαλισθήσομαι.“ Καὶ τοῦτο ἔτι τότε προπετὲς ὂν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, αἴτιον ᾗ[6]) καὶ γέγονε τοῦ ὑπὲρ τὸ μέτρον τούτων λοιπῶν σκαδαλισμοῦ ἡμαρτηκέναι αὐτὸν, ἀρνησάμενον τὸν Ἰησοῦν τρὶς πρὶν ἀλεκτοροφωνίας.[7]) Διόπερ ἐπιστήσας τοιαύτῃ προτέρᾳ ἑαυτοῦ προπετείᾳ ὠφε-

---

[1]) Matth. XXVI, 31.

[2]) R. in textu H. ad marg. recte *παριστάντος; R.* in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male *περιστάντος.*“

[3]) Matth. XXVI, 31. coll. Zachar. XIII, 7. — Ed. Lachm. Matth. l. l. *διασκορπισθήσονται*, ed. Knapp. ut in nostro textu. — Ed. Reinecc. Zachar. l. l. in textu: *πατάξατε τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκσπάσατε τὰ πρόβατα*, in notis text. subjectis: „*πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβ. τῆς ποίμνης.* Alex.“

[4]) Matth. XXVI, 33. Edd. N. T. *εἰ πάντες* (coll. tamen propt. *εἰ καὶ πάντες* not. in ed. Knapp. text. subjecta et nota in ed. Lachm. pag. 466. obvia), et *ἐγὼ οὐδέποτε κ. τ. λ.*

[5]) R. in textu, H. ad marg., ut in nostro textu; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) mendose: *σκανδαλισθήσεσθαι ἐν ἐμοὶ, ἐγώ κ. τ. λ.*“

[6]) H. et R. *αἴτιον ἢ καὶ γέγονε.* Ferrar. *etiam in causa fuit* etc.

[7]) H. et R. *ἀλεκτροφωνίας.*

λήθη[1]) τὰ μέγιστα, ὡς γενέσθαι στιβαρώτατος καὶ μακροθυμότατος· ὅπερ δηλοῦται, Παύλου μὲν εἰπόντος αὐτῷ ἔμπροσθεν πάντων· „εἰ[2]) σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς ζῇς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν;" καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦ δὲ μετὰ στίβου[3]) σιωπήσαντος· περὶ οὗ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας οἰκειότερόν τις διαλήψεται. Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δὲ τῶν ἀποστόλων τὸ καθεστηκὸς αὐτοῦ, εἰς[4]) τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφωθέντος, τοῖς ἑκάστῳ ἐφιστᾶσι καὶ προσέχουσι φανεῖται. Καὶ ἐνθάδε τοίνυν ἐγερθέντι τῷ Ἰησοῦ ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ θέντι τὰ ἱμάτια, καὶ διαζωσαμένῳ ὃ εἴληφε λέντιον, καὶ βάλλοντι ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἀρξαμένῳ τοὺς πόδας νίπτειν τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος, πάντες μὲν παρεῖχον τοὺς πόδας, ἀκόλουθον τῇ περὶ τοῦ Ἰησοῦ προλήψει θεωροῦντες, ὅτι οὐκ ἂν ὁ τηλικοῦτος ἀλόγως, καὶ, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ λέγοιεν, βαρεῖν τοὺς μαθητὰς θέλων, νίπτοι αὐτῶν τοὺς πόδας, ἀλλά τι χρήσιμον ἐπιτελῶν, ὃ περιέμενον γνώσεσθαι ὕστερον, ἐννοοῦντες, μήποτε σύμβολόν τινος ταῦτα πράττοιτο· μόνος δὲ ὁ Πέτρος τῷ προχειροτέρῳ ἐνιδὼν, καὶ οὐ μόνος δὲ ὁ Πέτρος τῷ προχειροτέρῳ ἐνιδὼν, καὶ οὐδένα ἕτερον λογισμὸν ἐκείνῳ παρατιθεὶς, ὡς σέβων τὸν Ἰησοῦν οὐ παρεῖχεν αὐτοῦ εἰς τὸ νίψασθαι τοὺς πόδας, ἀλλὰ πρότερον μὲν δυσω-

---

[1]) Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male ὠφεληθῆναι. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ὠφελήθη. Ferrar."

[2]) Galat. II, 14. Ed. Lachm. ἐθνικῶς καὶ οὐχ Ἰουδ. ζῇς, ed. Knapp. ἐθνικ. ζῇς καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς.

[3]) H. et R. μετὰ στίβους. Equidem μετὰ στίβου scripsi, respectu habito ad voc. στιβαρώτατος lin. 1. huj. pag. et Ferrar. duce, qui ead. de causa vertit: *cum fortitudine.*

[4]) R. in textu, H. ad marg. εἰς τήν κ. τ. λ.; R. in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest ὡς."

πεῖν αὐτὸν ἐπειρᾶτο ἐν τῷ· „Κύριε,[1]) σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;" μετὰ δὲ τοῦτο δέον αὐτὸν πεισθῆναι τό· „ὃ[2]) ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα" φησὶ τό· „οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα." Ἄλλως δὲ τῶν λοιπῶν μαθητῶν ἐμπιστευσάντων ἑαυτοὺς τῷ Ἰησοῦ, καὶ περὶ μηδενὸς ἀντιλεγόντων αὐτῷ, οὗτος[3]) δι᾽ ὧν λέγει, εἰ καὶ ὑγιῶς ἔδοξε προτίθεσθαι, οὐ μόνον τοῦ Ἰησοῦ κατηγορεῖ, ὡς ἀλόγως ἀρξαμένου νίπτειν τοὺς τῶν μαθητῶν πόδας, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφοιτητῶν. Εἰ γὰρ αὐτὸς μὲν, ὡς ᾠήθη, τὸ καθῆκον ἐν τῷ κωλύειν ἐθέλειν ἐποίησεν, ἐκεῖνοι δὲ μὴ ἑωράκασιν[4]) αὐτὸ, κατηγόρησεν ἐκείνων, παρὰ τὸ καθῆκον ἑαυτῶν τοὺς πόδας ἐμπαρεσχηκότων τῷ Ἰησοῦ· καὶ εἰ φρονεῖται τῷ εὐλόγῳ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν, καὶ εὔλογον ἐνόμιζεν εἶναι τὸ γινόμενον ἐν τῷ νίπτεσθαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ ἀντέλεγε τῷ γινομένῳ. Φαίνεται οὖν ἀκρίτως μὴ εὔλογον νενομικέναι εἶναι τὸ περὶ τοῦ νίψασθαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν τὸ Ἰησοῦ βούλημα. Εἰ δὲ χρὴ μέχρι τῶν ἐλαχίστων εἶναι νομιζομένων ἐρευνᾷν τὴν γραφὴν, ζητήσαι τις ἂν, τί δήποτε, πρώτου[5]) κατειλεγμένου τοῦ Πέτρου εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα, — τάχα ὡς τῶν λοιπῶν τιμιωτέρου, ἐπεὶ καὶ ὁ ἀληθῶς πάντων ἔσχατος Ἰούδας ἦν,[6]) ὑπὸ τῆς μοχθηρᾶς διαθέσεως ἐπὶ τὰ τε-

[1]) Ev. Joann. XIII, 6. H. et R. h. l., ut in nostro textu. Cfr. pag. 394. not. 1. coll. pag. 393. not. 1.

[2]) Ibidem XIII, 7. — 8. H. et R. νίψῃς. Cfr. pag. 394. not. 2. et pag. 393. not. 1. et 2.

[3]) R. in textu οὗτος, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) οὕτως." — H. ad margin.: „Ferrar. οὗτος."

[4]) H. et R. ὁράκασιν (ἑοράκασιν?)

[5]) R. in textu, H. ad marg. recte πρώτου; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) πρὸ τοῦ."

[6]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τήν. R. — Huet. ad marginem: „fortasse ἦν."

λευταῖα ἀνταπεῤῥιμμένος[1]) —, ὁ Ἰησοῦς ἀρξάμενος νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος, οὐκ[2]) ἀπὸ Πέτρου ἤρξατο. Καὶ λεκτέον πρὸς τοῦτο, ὅτι, ὥσπερ ἰατρὸς πλείοσιν ἀῤῥώστοις κατὰ τὴν ἰατρικὴν διακονούμενος, ἀπὸ τῶν κατεπειγόντων καὶ χείρονα πεπονθότων τὴν ἀρχὴν ποιεῖται τῆς θεραπείας, οὕτως ὁ ἐῤῥυπωμένους τοὺς πόδας νίπτων τῶν μαθητῶν, ἄρχεται ἀπὸ τῶν μᾶλλον ἐῤῥυπωμένων, καὶ τάχα ἐπὶ τελευταῖον ἦλθε τὸν Πέτρον, ὡς ἔλαττον πίπτων δεόμενον τῆς νίψεως τῶν ποδῶν. Τάχα δὲ καὶ εἰς τὸ δοκεῖν ἀντιλέγειν ἡ ἐγγὺς καθαρότητος κατάστασις τῶν ποδῶν αὐτοῦ συνεβάλλετο.

6. *Βασανιζόμενον δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰρημένον,*

---

[1]) Cod. Reg. (itemque ed. H. in textu) mendose: *ἂν* (R. affert *ἀν*) *τὰ πεῤῥιμένος*, cum omnino legendum sit: *ἀνταπεῤῥιμένος*. R. — Huet. in notis ad verba: *τί δήποτε — ἀνταπεῤῥιμμένος*, haec habet: „et contextus orat., et Ferrar. ac Perion. interpretationes omnino postulant, ut legamus: *πρώτου* (cfr. pag. 397. not. 5.) Quod sequitur paulo post *τὴν ὑπὸ τῆς — ἂν τὰ πεῤῥιμένος*, emendandum suspicabamur: *ἦν* (cfr. pag. 397. not. 6.) *ὑπὸ τῆς — ἀνταπεῤῥιμμένος* (ad marg. text. min. accur. legitur appositum: fortasse *ἀντιπεῤῥιμμένος*). Quam postremam vocem etsi alibi non facile reperiri putem, et ratione tamen, et analogia hic se tueri potest; nam Judae locum loco Petri opponit, quorum hic priorem tenebat, ille in postremum e contrario rejectus est, id quod omnino significat: *ἀνταπεῤῥιμένος ἦν* (Ferrar. *in ultimum locum projectus jacet*).“

[2]) Huet. inter multa alia, suo singula tempore et commodiore loco a nobis afferenda, haec habet in notis: „ut crederet Orig., a Petro lavandi initium minime factum, ex eo inductus est, quod, postq. dixit Joannes (XIII, 5.): *ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας κ. τ. λ.*, subdit (l. l. vers. 6.): *ἔρχεται οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον.*“

τό· „ὁ λελουμένος[1]) οὐκ ἔχει χρείαν[2]) νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ' οὐχὶ πάντες·“ τάχα ὑποβάλλει νοῦν τοιοῦτον, ὡς ἤδη νιψαμένων τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τῶν μαθητῶν, καὶ πρὸς τῷ λελοῦσθαι οὐκ ἔτι ἐχόντων χρείαν νίψασθαι· ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πέτρου ἤδη ὄντος καθαροῦ, καὶ πρὶν νίψῃ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς. Ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα ζητῇ, τί δήποτ' οὖν εἰπών· „ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος·“ μὴ χρείαν ἐχόντων νίψασθαι τῶν μαθητῶν, νίπτει τοὺς πόδας αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς· λεκτέον αὐτῷ τό· „παντὶ[3]) τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ προστεθήσεται.“ Ἐπεὶ τοίνυν εἶχον καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ εἶναι καθαροὶ, προστίθησιν Ἰησοῦς τῇ καθαρότητι αὐτῶν καὶ τὸ νίπτειν αὐτῶν τοὺς πόδας· οὔτε τοὺς μὴ λελουμένους νίψων ἄν, οὔτε τοὺς μὴ ὅλους καθαροὺς, ἀλλ' οὕτως, ὥστ' ἂν εἰπεῖν περὶ τῶν οὕτως καθαρῶν· κἂν γάρ τις ᾖ τέλειος ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων, τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ,[4]) ἵν' οὕτως ὀνομάσω, καθαρότητος ἀπούσης, εἰς καθαρὸν οὐ λογισθήσεται. Καὶ ταῦτα δὲ ὕστερον ἐκτίθεμαι, ὑποπεσόντα μετὰ τὸ ὑπαγορευθῆναι τὰ πρότερα, σωζόντων ἡμῶν καὶ τὴν τάξιν τῶν ὑπεισελθόντων νοῦν, ὡς πρότερον μὲν βλέπειν, ῥυπωθέντας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν δεδεῆσθαι τῆς ἀπὸ

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 10. coll. pag. 393. not. 1. et ejusd. pag. lin. 9. seqq.

[2]) H. et R. h. l. et pag. huj. lin. 9. post χρείαν (cfr. pag. 393. lin. 9. et 10.) omittunt verba: εἰ μὴ τοὺς πόδας. Ferrar., nisi versione usus est, id quod probabile mihi aliis locis ejusd. generis collatis jam dudum visum est, h. quoque loco vertit: *praeterquam pedes.*

[3]) Matth. XXV, 29. Edd. N. T τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται.

[4]) H. et R. in textu ἀπὸ σοῦ. H. ad marg., R. in notis: „Ferrar. legit ἀπὸ Ἰησοῦ.“

τοῦ Ἰησοῦ νίψεως, νῦν δ', ὅτι διὰ τοῦτ' αὐτῶν ἔνιψε τοὺς πόδας, ἐπεὶ ἦσαν ὡς ἐν ἀνθρώποις καθαροὶ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ παρὰ Θεῷ· χωρὶς γὰρ Ἰησοῦ οὐδεὶς παρὰ Θεῷ καθαρὸς γίνεται, κἂν[1]) πρὸ αὐτοῦ νομισθῇ διά τινος ἐπιμελείας αὐτὸν καθαρὸν πεποιηκέναι. Τοῖς δ' ὡς ἐν ἀνθρώποις καθαροῖς ἤδη γεγενημένοις, καὶ λουσαμένοις τὸ τοῦ Ἰησοῦ βάπτισμα, καὶ νιψαμένοις ὑπ' αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἐνοικεῖν καὶ τὸ ἅγιον δύναται πνεῦμα, καὶ ἡ ὡς ἔνδυμα ἐξ ὕψους δύναμις. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος μὴ θεωρῶν τὸν λόγον τοῦ βουλήματος Ἰησοῦ, ἀρξαμένου νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος, λέγει αὐτῷ· „Κύριε,[2]) σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;" ἐπαπορητικῶς καὶ δυσωπητικῶς τοῦτο φάσκων· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη, καὶ εἶπεν αὐτῷ, διδάσκων ὅτι μυστήριον τοῦτο ἦν, τό· „ὃ ἐγὼ[3]) ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα." Τί δὲ ἦν, ὃ ἐποίει νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς; Ἢ εἰργάζετο διὰ τοῦ νίπτειν αὐτῶν τοὺς πόδας, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος, ὡραίους αὐτοὺς, μελλόντων αὐτῶν εὐαγγελίσασθαι τὰ ἀγαθά; Ὅτε γὰρ ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς, τότε, οἶμαι, πεπλήρωται τὸ περὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ προφητικῶς εἰρημένον· „ὡς[4]) ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά." Εἰ δὲ πόδας μαθητῶν νίπτων ὡραίους αὐτοὺς ποιεῖ, τί φήσομεν ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους ἐγγίνεσθαι τοῖς ὑπὸ Ἰησοῦ βαπτισαμένοις ὅλοις ἐν πνεύ-

---

[1]) H. et R. in textu καὶ πρὸ αὐτοῦ; H. ad marg.: „scrib. κἂν," R. in notis: „Ferrar. leg. κἂν πρὸ αὐτοῦ, *etiamsi coram se* (?) etc."

[2]) Ev. Joann. XIII, 6. coll. pag. 397. not. 1. H. et R. h. quoque l. τοὺς πόδας.

[3]) Ev. Joann. XIII, 7.

[4]) Jesai. LII, 7. coll. LXX. interpretum versione et Rom. X, 15.

ματι ἁγίῳ καὶ πυρί; Ὡραῖοι δὲ οἱ πόδες ἐγένοντο τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ, ἵνα νιψάμενοι, καὶ καθηράμενοι, καὶ ἐκμαξάμενοι ἀπὸ τῶν Χριστοῦ χειρῶν, ἐπιβῆναι δυνηθῶσι τῆς ἁγίας ὁδοῦ, καὶ ὁδεύειν[1]) *τὸν εἰπόντα τό· „ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός.“ Μόνος γὰρ, καὶ πᾶς ὁ νιψάμενος τοὺς πόδας ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὁδεύει τὴν ὁδὸν ταύτην τὴν ζῶσαν καὶ φέρουσαν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐ χωρεῖ ἡ ὁδὸς αὕτη πόδας μεμολυσμένους, καὶ τοὺς ἔτι μὴ καθαρούς. Μωσῆς*[2]) *μὲν οὖν ἐδεῖτο ὑπολύσασθαι τὸ ὑπόδημα ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἐπείπερ ἐφ' ὃν ἐφθάκει τόπον, ἐν ᾧ εἱστήκει, γῆ ἁγία ἦν· ὁμοίως δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς. Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα ὁδεύσωσι τὴν ζῶσαν καὶ ἔμψυχον ὁδὸν, οὐ μόνον ἀρκοῦνται τῷ μὴ ἔχειν ὑποδήματα κατὰ τὴν ὁδὸν, τοῦτο*[3]) *τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐντειλαμένου τοῦ Ἰησοῦ· ἀλλὰ γὰρ ἔδει πρὸς τὸ ὁδεῦσαι τὴν ὁδὸν ταύτην αὐτοῖς καὶ τὸ νίψασθαι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀποθεμένου τὰ ἱμάτια, τάχα μὲν, ἵνα καθαροὺς αὐτῶν*[4]) *τοὺς πόδας ποιήσῃ καθαρωτέρους, τάχα δὲ, ἵνα τὸν ἐν τοῖς ποσὶ τῶν μαθητῶν ῥύπον ἀναλάβῃ εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα διὰ τοῦ λεντίου, ᾧ μόνῳ περιεζωσμένος ἦν· αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν φέρει.*[5]) *Ὅρα γὰρ, ὅτι μέλλων νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, οὐκ ἄλλον καιρὸν ἐπελέξατο, ἢ ὅτε ὁ διάβολος*[6]) *ἤδη βεβλήκει εἰς τὴν*

---

[1]) H. et R. in notis: „Orig. supra in praefat. in Joann. Tom. 1. num. 10. (cfr. Tom. I. ed. nostrae pag. 23. lin. 9. seqq.): *τὸ ὡραῖον καὶ ἐν καιρῷ γινόμενον τῶν κ. τ. λ.*“ — Ev. Joann. XIV, 6.

[2]) Exod. III, 5. — Jos. V, 16.

[3]) Matth. X, 10.

[4]) H. et R. in textu *αὐτούς*, H. tamen ad marg., R. in notis satis recte, ut videtur: „scribendum *αὐτῶν*.“

[5]) Jesai. LIII, 4. coll. Matth. VIII, 17.

[6]) Ev. Joann. XIII, 2. coll. propt. ord. verborum pag. 378. not. 3. et 4.

καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, καὶ ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἔμελλε γίνεσθαι οἰκονομία. Πρὸ γὰρ τούτου εὔκαιρον οὐκ ἦν νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοὺς μαθητάς. Τίς γὰρ ἂν τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἕως τοῦ πάθους ῥύπον τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀπένιψεν ἄν; Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους· ἄλλος γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἦν ὁ νίπτων αὐτῶν τοὺς πόδας. Ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν οἰκονομίαν· ἤδη γὰρ ὥρα τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιδημήσαντος τοῖς μαθηταῖς ἦν, γενομένοις καθαροῖς καὶ νιψαμένοις τοὺς πόδας, καὶ ἤδη ἔχουσιν ἑτοίμους αὐτοὺς καὶ ὡραίους πρὸς τὸ ἐν τῷ πνεύματι εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθά. Τοιοῦτον οὖν ἐστι τό· „ὃ ἐγὼ [1]) ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα·" σύμβολόν ἐστι τὸ νίψασθαι ὑμῶν τοὺς πόδας ὑπ' ἐμοῦ, τοῦ καθαρθῆναι τὰς βάσεις τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἵνα γένωνται ὡραῖοι, [2]) μελλόντων ὑμῶν εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ, καὶ καθαροῖς τοῖς ποσὶν ἐπιβαίνειν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον σὺ νῦν μὲν οὐκ οἶδας, ἅτε μηδέπω χωρῶν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, εὐκαιρότερον ἐσομένην ἐν σοὶ, ἐπὰν νίψῃ τοὺς πόδας ἀπ' ἐμοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα γνώσῃ [3]) ἐν τῷ τούτῳ συνιέναι, φωτιζόμενος τῇ περὶ οὐκ εὐκαταφρονήτου καὶ βραχέος τινὸς γνώσει. Ταῦτα δὲ λέγοντος τῷ Πέτρῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὁ μαθητὴς ἀποκρίνεται οὐκ ἐπιστημονικὴν ἀπόκρισιν, πλὴν φαντασίαν ἐξαποστέλλουσαν τοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν τιμητικοῦ καὶ σεβασμίου, φαντασίαν διεψευσμένην. Ἔτι διόπερ, ἐπεὶ μὴ συμφέρουσα ἦν τῷ Πέτρῳ ἡ ἀπόκρισις αὐτοῦ, οὐκ ἐᾷ αὐτὴν γενέσθαι ἀληθῆ ὁ τὰ ἐπὶ βλάβῃ ἀληθευσόμενα τῇ τοῦ λέγοντος πρεπόντως ἑαυτοῦ τῇ χρηστότητι κωλύων. Ὁ μὲν γὰρ Πέ-

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 7.
[2]) H. et R. ὡραῖοι.
[3]) H. et R. γνώσει.

τρος φησίν· „οὐ μὴ νίψῃς[1]) μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·“ καὶ ἀπεφήνατο, κρίναντος τοῦ Ἰησοῦ νίπτειν αὐτοῦ τοὺς πόδας, τὸ μὴ νιφθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μὴ νιφθήσεσθαι εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα· ὁ δὲ βλέπων, λυσιτελέστερον εἶναι τὸ ἐν τούτῳ ψεύσασθαι τὸν Πέτρον τοῦ ἀληθεῦσαι αὐτὸν, ὑποδείκνυσι τὸ ἐν τῷ μὴ δεῖν ἀληθεύειν τοῦτο εἰρηκότα λυσιτελὲς, φήσας· „ἐὰν[2]) μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.“ Εἴπερ οὖν ὁ Πέτρος ἔμελλεν, ἀποφηνάμενος μὲν τό· „οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·“ καὶ ἀληθεύων ἐν τούτῳ, μὴ ἕξειν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, ἔμελλε δὲ ἔχειν μέρος μὴ ἀληθεύων, ἐφ' ᾧ φθάσας εἶπε προπετῶς, τί ἄλλο πράττειν ἐχρῆν, ἢ μὴ ἀληθεύειν; ἵνα[3]) ἐκ τοῦ ἀληθεύειν τοῦτο ποιήσαι αὐτὸν μὴ ἔχειν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, ψεύστην αὐτὸν ἀποδείξαντος ἐν τῷ νίψασθαι τοὺς πόδας αὐτοῦ· γέγραπται γάρ· „πᾶς[4]) ἄνθρωπος ψεύστης.“ Εὐκαίρως δέ ποτε χρησόμεθα τῷ ῥητῷ ἐπὶ[5]) τῶν προπετέστερον καὶ ἀκρίτως εἰπόντων ποιήσειν, ὅπερ αὐτοῖς μὴ λυσιτελεῖ, ἐμμένουσι τῷ κακῶς κεκριμένῳ· ὑποδεικνύντες γὰρ αὐτοῖς, ὅτι οὐχ ἕξουσι μὲν μετὰ τοῦ

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 8. coll. pag. 397. not. 2.

[2]) Ev. Joann. XIII, 8. — Cfr. propter verba: οὐ μὴ νίψῃς pag. 397. not. 2.

[3]) H. et R. ἵνα — ποιήσαι αὐτόν κ. τ. λ. Ferrar. vertit: *ne hoc, quod verum Petrus diceret, impedimento ipsi Petro esset, quominus haberet partem cum Jesu, qui ostendit* etc.

[4]) Psalm. CXVI, 11. (CXV.).

[5]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: ἐπὶ τὸν προτέστερον καὶ ἀκρίτως εἰπόντων ποίησον, ὥσπερ κ. τ. λ. R. — Huet. in notis: „Cod. Reg. accurate executus est Perion., quem tamen immaniter esse deformatum attento patet. Hunc recte sic emendaveris, Ferrario consentiente: ἐπὶ τῶν προπετέστερον — ποιήσειν, ὅπερ κ. τ. λ.

Ἰησοῦ μέρος, τὴν προπετῆ ἐν ἐπαγγελείᾳ[1]) τηρήσαντες φωνὴν, δυνήσονται δὲ ἀθετηθέντος τοῦ προειρημένου ἐλπίδα ἔχειν ἀγαθὴν, ἀποστήσομεν αὐτοὺς τοῦ ἐμμένειν τοῖς κακῶς κεκριμένοις, κἂν μετὰ ὅρκου διὰ πολλὴν προπετείαν τὸ τοιοῦτόν ποτε γίνεται· καὶ φήσομεν, ὅτι, ὥσπερ ὁ εἰπὼν Πέτρος· „οὐ μὴ νίψῃς[2]) μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·" κωλύεται ἐμμένειν τῇ τοῦ λεγομένου ὁμολογίᾳ, ἵνα ἔχῃ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, οὕτως καὶ σὺ ὁ δεῖνα ἁμαρτὼν τὴν προπετείαν, καὶ ἀκρίτως ἐπαγγειλάμενος τόδε, βέλτιον ἂν ποιήσῃ[3]) μεταθέμενος ἐπὶ[4]) τόδε πρᾶξαι εὐλογώτερον ἀπὸ τοῦ ἐμμένειν τῷ κακῶς κριθέντι. Ἐπιστήσαντες δὲ τῷ τε· „ὃ ἐγὼ[5]) ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα·" καὶ τῷ· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ·" οἱ μὴ βουλόμενοι τοῦτο καὶ τὰ τούτῳ παραπλήσια τροπολογεῖν, αἰδεσθέντες παραδεξάσθωσαν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν εὐαγγελικῶν ἐξετάσεων, ἢ μὴ βουλόμενοι δεικνύτωσαν, πῶς εὔλογόν ἐστι τὸν, ὡς ἂν ἐκεῖνοι λέγοιεν, διὰ σεβασμὸν τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντα· „οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·" τῷ διδασκάλῳ ἀκοῦσαι, ὡς ἄρα οὐχ ἕξει μέρος μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς διὰ μέγιστον ἁμάρτημα, τὸ[6]) μὴ νενίφθαι τοὺς πόδας ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ μὲν γάρ· ἐὰν τόδε τὸ πταῖσμα ποιήσεις, οὐχ ἕξεις μέρος μετ' ἐμοῦ· χώραν εἶχε λεγόμενον περὶ τῶν προφανῶς ἁμαρτημάτων· τὸ δέ· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ·" οὐδαμῶς ἔχει τὸ εὔλογον κατὰ τοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ τοὺς σωματικοὺς πόδας μὴ ἐθε-

---

1) H. et R. ἐπαγγελείᾳ.

2) Ev. Joann. XIII, 8. coll. pag. 397. not. 2.

3) R. in textu, H. ad marg. recte ποίησῃ; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: ποιῆσαι."

4) Ed. Huetiana ἐπὶ τὸ τόδε.

5) Ev. Joann. XIII, 7. — 8.

6) Ferrar. legisse videtur: τῷ μή κ. τ. λ.

ληκέναι [1]) νίψασθαι τὸν Πέτρον νίπτοντος [2]) αὐτοῦ τοὺς πόδας ἡμερώτατα, ἃ, ὅπερ οὐ θέμις λέγειν, ὁ διδάσκαλος δόξει ἀποκεκρίσθαι τῷ τιμῶντι αὐτὸν μαθητῇ, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. Διὰ τοῦτο παρέχωμεν τῷ Ἰησοῦ τοὺς πόδας ἡμῶν καὶ νῦν ἐγειρομένῳ ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ τιθέντι τὰ ἱμάτια, καὶ λαμβάνοντι λέντιον, καὶ διαζωννύντι ἑαυτὸν, καὶ βάλλοντι ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἀρχομένῳ νίπτειν τοὺς πόδας ἡμῶν ὡς μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ, ᾧ δι' ἡμᾶς, γενόμενος [3]) ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς διακονῶν, διαζώννυται. Ἐὰν γὰρ μὴ ποιήσωμεν τοῦτο, οὐχ ἕξομεν [4]) μετ' αὐτοῦ μέρος, οὐδὲ ὡραῖοι ἔσονται οἱ πόδες ἡμῶν, καὶ μάλιστα, ὅτε ζηλοῦντες [5]) τὰ μείζονα χαρίσματα θέλομεν ἐγκαταταχθῆναι τοῖς εὐαγγελιζομένοις τὰ ἀγαθά. Πλὴν ὅτε προπετής ἐστι Πέτρος ἀκούσας τό· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ·“ αἰτούμενος ἐν τῷ παρασχεῖν τοὺς πόδας τῷ Ἰησοῦ, ὑπερβάλλειν ἐθέλει τὰ μέτρα τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ, καὶ παρεῖχε νιφθησομένους ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἔτι τοὺς πόδας μόνους, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς χεῖρας, ἃς οὐκ ἔτι νίπτεσθαι ὁ Ἰησοῦς ἤθελεν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι, καταφρονῶν τῶν λεγομένων, ὅτι „οἱ [6]) μαθηταί σου οὐ νίπτονται τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι·“ καὶ πρὸς ταῖς χερσὶ τὴν κεφαλὴν, ἣν οὐδὲ καταλύπτεσθαι ἔτι Ἰησοῦς ἐβούλετο, ἐφ' ἧς ἡ εἰκὼν καὶ ἡ δόξα ἤδη ἦν τοῦ Θεοῦ· ἀρκεῖται [7]) γὰρ ἡμῖν, ἐπὰν ἔλθωμεν εἰς τοῦτο, τοῖς τοῦ Ἰησοῦ μαθηταῖς, και-

---

[1]) R. ἐθεληκέναι, H. ἠθεληκέναι.

[2]) H. ad marg., R. in notis: „forte scribendum: ὑπὸ τοῦ νίπτοντος.“

[3]) Luc. XXII, 27.

[4]) H. et R. min. accurate, οὐκ ἕξομεν.

[5]) I Cor. XII. 31. — Jesai. LII, 7.

[6]) Matth. XV, 2.

[7]) H. recte ἀρκεῖται, R. ἀρχεῖται.

ρου, τοῦ τοὺς πόδας αὐτῷ παρέχειν νίψοντι, καὶ ἐκμάσσοντι μόνους· „ὁ [1]) γὰρ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος·“ εἰ δέ τις μή ἐστιν ὅλος καθαρὸς, οὐκ ἐλούσατο. Ζητήσαι δέ τις ἂν, εἰ ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν [2]) νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς, καὶ ἦσαν οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ καθαροὶ, ὡς λελουμένοι, πῶς βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς; Εἰς τοῦτο δὲ καὶ προλαβόντες μὲν ἐκ μέρους εἰρήκαμεν, καὶ νῦν ἐκείνοις ταῦτα προσθήσομεν, τὸ „χρείαν ἔχομεν“ ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων, ὧν ἄνευ διαζῆν τις οὐ δύναται, τέτακται, ὥστ' ἂν ἐν σωματικοῖς εἰπεῖν χρείαν ἔχειν τὸν ἄνθρωπον οὐ πλειόνων, ἀλλὰ τούτων μόνων, περὶ ὧν φησιν ὁ Παῦλος· „ἔχοντες [3]) δὲ διατροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα·“ τὰ δὲ εἰς πλοῦτον καὶ τρυφὴν συμβαλλόμενα ἐκ περιουσίας τοῖς ἁβροδιαίτοις περιγίνεται, οὐχ ὡς χρειώδη, καὶ [4]) ὧν οὐκ ἄνευ, ἀλλ' ὡς περισσά· Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν θειοτέρων χρεία μὲν ἡμῖν τῶν εἰσαγόντων εἰς ζωὴν, καὶ ποιούντων εἶναι ἐν τῷ λέγοντι· „ἐγώ [5]) εἰμι ἡ ζωή·“ τὰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, περὶ ὧν λέγεται· „κατατρύφησον τοῦ κυρίου, καὶ δώσει σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 10. Cfr. pag. 393. not. 1. coll. ejusd. pag. lin. 9. et seqq. et pag. 399. not. 1. et 2.

[2]) Cfr. propter omissa verba *εἰ μὴ τοὺς πόδας* pag. 399. not. 1. et 2. coll. pag. huj. not. 1.

[3]) I Tim. VI, 8. Edd. N. T. *διατροφάς*.

[4]) H. et R. in textu *καὶ ὧν — περισσά;* H. tamen in notis, quae R. quoq. affert: „Perion. ex Reg. Codice (?): *et quibus non sine aliis abundent.* At Ferrarius: *et sine quibus non possint vivere, sed tanquam superflua,* videtur (et recte quidem, opinor, coll. pag. huj. lin. 10. et 11.) legisse: *καὶ ὧν ἄνευ οὐκ ἂν δύναιντο διαζῆν, ἀλλ' ὡς περισσά.*“

[5]) Ev. Joann. XI, 25. — Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)

σου" καὶ ὅσα νοεῖται κατὰ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν δόξαν, τὰ ἐν ἀριστερᾷ τῆς σοφίας, κατὰ τὸν εἰπόντα· „μῆκος[1]) γὰρ βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα" ὑπὲρ τὴν χρείαν εἶναι λεχθείη ἄν. Καὶ μήποτε τοιοῦτόν ἐστι τὸ, μετὰ τὸ λούσασθαι, νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ τηλικούτου Διδασκάλου καὶ Σωτῆρος· τὸ γὰρ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ὑπερπαίει τὴν χρείαν, ὥσπερ καὶ τὸ εἶναι ἐν δόξῃ[2]) ἡλίου, ἢ σελήνης, ἢ ἀστέρων ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει. Οὐκ ἔχει μὲν χρείαν ὁ καθαρὸς, καὶ λουσάμενος, νίψασθαι· νίπτεται δὲ κατὰ τὸ προαποδεδομένον, ἐπεὶ „τῷ ἔχοντι[3]) παντὶ προστεθήσεται," καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης φησί· „καὶ ὁ καθαρὸς καθαρισθήτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω."[4]) Τὸ δέ· „ὑμεῖς[5]) καθαροί ἐστε" ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἕνδεκα, ᾧ ἐπιφέρεται τό· „οὐχὶ πάντες" διὰ τὸν Ἰσκαριώτην· ᾔδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτὸν, ἤδη ὄντα οὐ καθαρόν· πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν[6]) οὐκ ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον ἔχων τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν· ὕστερον δὲ, ἐπεὶ δείπνου γινομένου,[7]) τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, οὐκ ἀπώσατο τὸ βεβλημένον. Διόπερ οἱ μὲν λουσάμε-

---

[1]) Prov. III, 16.

[2]) I Cor. XV, 41. 42.

[3]) Matth. XXV, 29. Ferrar. h. quoq. l. legit *παντὶ δοθήσεται καὶ προστεθήσεται*. Cfr. pag. 399. not. 3.

[4]) Apocal. XXII, 11. In edd. N. T. verba *καὶ — ἔτι* prorsus desunt, et post *ἁγιασθήτω* recte additum legitur *ἔτι*, quod Ferrar. quoque, in Cod. suo legit, et quod haud dubie propter seq. *τό* excidit.

[5]) Ev. Joann. XIII, 10.

[6]) Ev. Joann. XII, 6.

[7]) Ibidem XIII, 2. coll. propter *γινομένου* et ordin verbor. *Ἰούδας κ. τ. λ.* p. 378. not. 3. et 4. et p. 387. not. 2

νοι καθαροὶ ἕνδεκα, ἔτι ἐγένοντο καθαρώτεροι, νιψάμενοι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ ἤδη μὴ καθαρὸς Ἰούδας, — „ὁ ῥυπαρὸς[1]) γάρ, φησὶ, ῥυπανθήτω ἔτι —," γέγονε ῥυπαρώτερος, καὶ ἀκάθαρτος, ὅτε μετὰ[2]) τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς.

7. „Ὅτε[3]) οὖν ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀνέπεσε πάλιν, εἶπεν αὐτοῖς· γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; Ὑμεῖς[4]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας· ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε." Εἰκὸς τοὺς νοήσαντας τὸ μέγεθος τῆς Ἰησοῦ δυνάμεως, καὶ συνιέντας[5]) τί πεποίηκε, νίψας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ἵνα καὶ τὰ τελευταῖα, καὶ τὰ τυχόντα αὐτῶν καθάρῃ ἀποπλύνας, καὶ τὰ τῇ γῇ ὁμιλοῦντα σώματα, ὧν ἦν τὰ σώματα ἐκεῖνα σύμβολον, θαυμάσαντας τὸ ἐν τῇ νίψει ἔργον, οὐκ ἂν τολμῆσαι καὶ αὐτοὺς τὸ τηλικοῦτο πρᾶξαι, μικροτέρους εἶναι νομίζοντας ἑαυτοὺς τοῦ νίπτειν τοὺς πόδας τοῦ ἔσω καὶ ἐν κρυπτῷ ἀνθρώπου, ἢ τῶν τὰ αὐτὰ ἀσπαζομένων τοῦ Θεοῦ δόγματα,[6]) εἰ μὴ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν ἐκκειμένων ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προετρέ-

---

[1]) Apocal. XXII, 11. Edd. N. T. καὶ ὁ ῥυπαρὸς ῥυπαρευθήτω ἔτι.

[2]) Ev. Joann. XIII, 27.

[3]) Ev. Joann. XIII, 12—15. Ed. Lachm. vers. 12. ἔλαβεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ed. Knapp. ut in nostro textu: καὶ ἔλαβε — αὐτοῦ. Eod. vers. ed. Lachm. καὶ ἀναπεσὼν πάλιν κ. τ. λ., ed. Knapp. ἀναπεσὼν πάλιν κ. τ. λ.

[4]) H. et R. h. l. ὑμεῖς omittunt. Cfr. tamen pag. 409. not. 2., quo loco in utriusq. textu reperitur.

[5]) H. et R. συνέντας.

[6]) R. in textu, H. ad marg. recte δόγματα; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) δογμάτων."

ψατο, τὸ σχῆμα τοῦ δειπνοῦντος, ὅτε διδάσκειν αὐτοὺς ἤμελλε δειπνήσαντας τὰ λεγόμενα, ἀναλαβών. Δυσωπητικώτατα μὲν γάρ, καὶ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τοῦ γινομένου προτρεπτικώτατα λέλεκται τό· „γινώσκετε [1]) τί πεποίηκα ὑμῖν;" ὅπερ ἤτοι ἐρωτηματικῶς ἀναγνωστέον, ἵν' ἐμφήναιτο τοῦ γενομένου τὸ μέγεθος· ἢ προστακτικῶς, ἵνα αὐτῶν διεγείρῃ τὸν νοῦν εἰς τὸ διὰ τοῦ ἐπιστῆσαι τῷ ἔργῳ λαβεῖν αὐτοῦ τὴν γνῶσιν. Διδασκαλικώτατα δὲ μετὰ τοῦ δυσωπητικοῦ λέλεκται τό· „ὑμεῖς [2]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας." Ὁ μὲν Ἰησοῦς ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ᾗ διδάσκαλος αὐτῶν, καὶ τοὺς πόδας τῶν δούλων, ᾗ κύριος ἦν. Διδασκαλίᾳ γὰρ ὁ ἀπὸ γῆς καὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων κονιορτὸς, φθάνων οὐκ ἐπὶ ἄλλο τι, ἢ ἐπὶ τὰ τελευταῖα καὶ τὰ κάτω τῶν μαθητῶν, ἀποκαθαίρεται· ἀλλὰ καὶ τῇ κυριότητι τοῦ ἄρχοντος, ἐξουσιάζοντος τῶν, διὰ τὸ ἔτι ἔχειν τὸ τῆς δουλείας πνεῦμα, κἂν τὸν τυχόντα μολυσμὸν ἔτι δεχομένων, τὰ μολύνοντα τοὺς πόδας ἀποβάλλεται. Καὶ οὐκ ἄν τις εὐφρονῶν λέγει, ᾗ θύρα ἐστὶ, τὸν Ἰησοῦν, ἢ ᾗ ποιμὴν, ἢ ᾗ ἰατρὸς, νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ δούλων. Ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι, ὅτι ἐπιδέχονται [3]) τὸ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου νίψεως οἱ πόδες τῶν μαθητῶν, ὅσον οὐδέπω εἰλήφασι τὸ ἀρκετὸν, ἀλλ' ἔτι λείπουσιν εἰς τό· „ἀρκετὸν [4]) τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ." Καὶ τοῦτο τέλος ἐστὶ τὸ πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ διδασκάλου, ᾗ διδάσκαλος, ποιῆσαι

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 12.

[2]) Ev. Joann. XIII, 13. 14. coll. pag. 408. not. 4.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ἐπειδέχονται. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἐπιδέχονται. Perion."

[4]) Matth. X, 25.

τὸν μαθητὴν ὡς ἑαυτὸν, ἵνα μηκέτι δέηται τοῦ διδασκάλου, ἢ διδάσκαλος, εἰ καὶ ἄλλως[1]) αὐτοῦ δεήσεται. Ὡς γὰρ τέλος τοῦ ἰατροῦ, οὗ χρήζουσι μὲν οἱ κακῶς[2]) ἔχοντες, οὐ χρείαν δὲ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, τὸ παῦσαι τοὺς κακῶς ἔχοντας ἀπὸ τοῦ κακῶς ἔχειν, ἵνα μηκέτι αὐτοῦ χρήζωσιν, οὕτω τέλος διδασκάλου, περιποιῆσαι τῷ μαθητῇ τὸ λεγόμενον ἀρκετὸν ἐν τῷ· „ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.“ Περὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος, ὄντος κυρίου, αὐτόθεν πλεῖόν ἐστιν ἰδεῖν παρὰ τοὺς ἄλλους κυρίους, μὴ βουλομένους, ἵνα γένηται ὡς[3]) ὁ διδάσκαλος ὁ μαθητὴς, ἢ ὡς ὁ κύριος ὁ δοῦλος αὐτοῦ. Τοιοῦτος δὲ ὁ τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος, καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ υἱός· κύριος γὰρ ὢν, ἐνειργάζετο τοῖς δούλοις τὸ γενέσθαι ὡς ὁ κύριος αὐτῶν, ὅτε οὐκέτι ἕξουσι τὸ πνεῦμα[4]) τῆς δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ λήψονται τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζουσιν· „Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.“ Πρὶν οὖν γένωνται ὡς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος, δέονται τῆς νίψεως τῶν ποδῶν, ὡς ἐνδεεῖς τῶν μαθητῶν, καὶ ὡς ἔτι τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας ἔχοντες εἰς φόβον· ἐπὰν δέ τις αὐτῶν κατὰ τό· „ἀρκετὸν[5]) τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ·“ γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ κύριος

---

[1]) H. et R. in textu recte ἄλλως, R. in notis: „Mss. ἄλλος, et sic ipse Ferrar., qui paulo supra (pro ἢ διδάσκαλος, εἰ καί κ. τ. λ.) legisse videtur: ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἢ διδάσκαλος, εἰ καί κ. τ. λ.“ — Ferrar. min. accur. vertit: *ne in posterum egeat magistro, sed ut etiam ipse sit magister, quo alius egeat.*

[2]) Matth. IX, 12. — X, 25.

[3]) R. in textu recte ὡς ὁ διδάσκ. — ὁ δοῦλος αὐτοῦ, in notis: Cod. Reg. (item ed. H.) ὡς ὁ διδάσκαλος, ὡς ὁ κυρίος αὐτοῦ.“

[4]) Rom. VIII, 15.

[5]) Matth. X, 25.

αὐτοῦ, τότε μιμήσασθαι δύναται τὸν νίψαντα τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὡς ὁ διδάσκαλος, ὃν ὁ Θεὸς ἔταξεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ [1]) μετὰ τοὺς πρώτην χώραν ἐν αὐτῇ εἰληχότας ἀποστόλους, καὶ δεύτερον προφήτας. Εἰ δὲ τό· „τῷ [2]) ἀδελφῷ σου δουλεύσεις·“ φθάνειν δύναται ἐπὶ τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ τό· „γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου·“ ἐπὶ τοὺς ὡς ὁ Ἰακὼβ κρείττονας, δῆλον, ὅτι γενόμενος ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος νίπτει τοὺς πόδας τῶν δουλευόντων τῇ παρ᾽ αὐτῷ διδασκαλίᾳ, ἐπεὶ τό· „ὑμεῖς [3]) φωνεῖτέ με· ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ·“ οὐκ ἀξιῶ μηδὲν ἔχειν βαθύτερον, καὶ παρὰ τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν νενοημένον· [4]) οὐ πᾶσι γὰρ τοῖς λέγουσι· Κύριε, Κύριε· λεχθήσεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τό· „ὑμεῖς φωνεῖτέ με· ὁ [5]) κύριος· καὶ καλῶς λέγετε.“ Οὐ καλῶς οὖν λέγουσι· Κύριε· οἱ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φήσοντες· „Κύριε, [6]) Κύριε, οὐκ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐφάγομεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πεποιήκαμεν;“ φήσει γοῦν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· „ἀποχωρεῖτε ἀπ᾽ ἐμοῦ· οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς, ὅτι ἐργάται ἐστὲ ἀδικίας“ οὐκ ἂν δὲ λέγουσιν αὐτοῖς καλῶς τό· Κύριε, Κύριε· εἶπε τό· „ἀποχωρεῖτε ἀπ᾽ ἐμοῦ.“ Ἀλλὰ καί· „οὐ πᾶς [7]) ὁ

---

[1]) I Cor. XII, 28.

[2]) Genes. XXVII, 40. — 29.

[3]) Ev. Joann. XIII, 13. coll. pag. 409. not. 2.

[4]) H. et R. in textu recte *νενοημένον*, R. in notis: „Cod. Bodlej. *νενομισμένον*.“

[5]) Ferrar. h. quoque l. in vers. reddit verba: *ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος*, quae tamen profecto e consilio omissa sunt h. l. ab Origene.

[6]) Matth. VII, 22. — 23. Luc. XIII, 26. — 27. coll. edd. N. T.

[7]) Matth. VII, 21. — Ev. Joann. XIII, 13.

λέγων μοι· Κύριε, Κύριε· εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν“ παρίστησιν, ὅτι οὐ πᾶς ὁ λέγων· Κύριε, Κύριε· μαρτυρηθείη ἂν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς νῦν οἱ ἀπόστολοι, πρὸς οὓς εἶπε· „καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ.“ Καὶ γὰρ ἀληθῶς κακία μὲν αὐτῶν οὐκ ἔτι κυρία ἦν, ὁ Λόγος δὲ, καὶ ἁπαξαπλῶς κύριος, ἡ πᾶσα ἔμψυχος καὶ ζῶσα ἀρετή. Ἀλλὰ καὶ εἴπερ „οὐδεὶς[1]) δύναται εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς· εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ,“ καὶ νοοῦμεν ἐν τούτῳ τί ἐστι τὸ εἰπεῖν· „Κύριος Ἰησοῦς·“ ὁ ἐν πνεύματι ἁγίῳ λέγων· „Κύριος Ἰησοῦς·“ καλῶς λέγει. Εἰ δὲ καὶ ὁ καλῶς λέγων, πάντως ἐν πνεύματι ἁγίῳ λέγει, ζητήσεις διὰ τὸ νῦν· „καὶ καλῶς[2]) λέγετε·“ συνεξεταζόμενον τῷ· „οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη.“ Γνησίως οὖν δουλεύοντος τῷ Λόγῳ ἔργον ἐστὶ τὸ καλῶς εἰπεῖν· „Κύριος Ἰησοῦς·“ καὶ τοῦ ἀνάλογον τούτῳ μαθητοῦ τὸ καλῶς εἰπεῖν τῷ Σωτῆρι τό· „ὁ[3]) διδάσκαλος·“ πρὸς ὃν λέγοιτ' ἂν τό· „εἰμὶ γάρ·“ οὐκ ἂν λεχθησόμενον ὑπὸ τοῦ Λόγου τῷ δουλεύοντι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ τῷ μαθητευομένῳ τοῖς ψεύδεσι. Πλὴν καὶ ἅγιον ὄντα ἐνδέχεται δεῖσθαι τῆς νίψεως τῶν ποδῶν, ἐπεὶ καὶ ἡ καταλεγομένη εἰς ἐκκλησιαστικὴν τιμὴν χήρα[4]) ἐξετάζεται μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ ἐν τῷ· „εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε·“ γέλοιον γὰρ οἶμαι τυγχάνειν τὸ στῆναι ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ, καὶ, φέρε εἰπεῖν, τὴν

---

[1]) I Cor. XII, 3. Ed. Lachm. ut in nostro textu, ed. Knapp. *εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν κ. τ. λ.*

[2]) Ev. Joann. XIII, 13. — VII, 39. Ed. Lachm. in textu (coll. tam. not. pag. ejusd. ed. 476. obvia) *πνεῦμα δεδομένον, ὅτι Ἰησ. οὔπω κ. τ. λ.*, ed. Knapp. in textu (collata tamen nota textui subjecta) *πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ Ἰησ. οὐδέπω κ. τ. λ.* — Ferrarius *δεδομένον* videtur legisse.

[3]) Ev. Joann. XIII, 13.

[4]) I Tim. V, 9. 10.

ἔχουσαν πάντα τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἁγίαν χήραν, καὶ τούτῳ μόνῳ λείπουσαν, μὴ κατατετάχθαι εἰς ἐκκλησιαστικὴν τιμὴν, πολλάκις διὰ παιδισκῶν καὶ οἰκετῶν φιλοφρονησαμένην, ἐν ᾧ καιρῷ ηὐπόρει[1]) καὶ εἶχε τὰ ἐπιτήδεια, τοὺς ξένους, ἢ τοὺς ἁπαξάπλῶς δεομένους τοῦ φιλάνθρωπόν τι ἔργον ἀπ' αὐτῆς παθεῖν. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ ἀνάγειν σε δεῖ τό· „εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν·" ὅπου κελεύονται,[2]) ἀνάλογον τοῖς πρεσβυτέροις, πρεσβύτιδες[3]) εἶναι καὶ καλῶν διδάσκαλοι. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ καὶ ἐργῶδές ἐστι τὸ πάνθ' ὁντινοῦν μαθητευόμενον τῷ Χριστῷ, θέλοντα πληροῦν τὴν λέγουσαν ἐντολήν· „καὶ[4]) ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας·" ὡς ὀφειλόμενον ἔργον ἐθέλειν ποιεῖν τὸ νίψαι τοὺς σωματικοὺς καὶ αἰσθητοὺς πόδας τῶν ἀδελφῶν, ὥστε τοὺς ἐν ποιαποτοῦν ὑποθέσει βίου τυγχάνοντας πιστοὺς τοῦτο ποιεῖν, εἴτε ἐν ἐκκλησιαστικῇ δοκοῦντας εἶναι ὑπεροχῇ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, εἴτε καὶ ἐν ἄλλοις κοσμικοῖς τισιν ἀξιώμασιν· ὥστε κατὰ τοῦτο καὶ τὸν δεσπότην ἥκειν ἐπὶ τὸ νίπτειν τοὺς[5]) πόδας τοῦ πιστεύοντος δούλου, καὶ τοὺς γονεῖς τοῦ υἱοῦ· ὅπερ ἔθος ἦν,[6]) οὐ γίνεται δὲ νῦν, ἢ εἰς ὑπερβολὴν σπανιώ-

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. recte ηὐπόρει; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) εὐπορεῖ."

[2]) H. in textu: κέλευον * ἀνάλογον, ad marg. recte: „scrib. κελεύονται κ. τ. λ."

[3]) Cod. Reg. (it. ed. H.) πρεσβύτεραι εἶναι καὶ καλοδιδάσκαλοι, sed Cod. Bodlej. ut in nostro textu. R. — Cfr. Tit. II, 3.

[4]) Ev. Joann. XIII, 14.

[5]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) τοὺς πιστεύοντος δούλου, καὶ τούς κ. τ. λ. R. — Huet. ad marginem: „scrib. τοὺς πιστεύοντος δούλου πόδας, καὶ τούς κ. τ. λ."

[6]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu): ὅπερ ἔθος ἦ (H. in textu ἢ, in notis tamen ἡ) οὐ γίνεται ἢ εἰς ὑπερβολήν κ. τ. λ. R. — H. in notis: „talis est loci huj. in

τατα, καὶ παρὰ τοῖς πάνυ ἁπλουστέροις καὶ ἀγροικοτέροις γίνεται. Μνημονευτέον δὲ εἰς ταῦτα καὶ [1]) τῶν εἰρημένων εἰς τό· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ·" ἀλλὰ καὶ τοῦ· „γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν;" Καὶ γὰρ πρέπει ὑπόδειγμα ἡμῖν Ἰησοῦν δεδωκέναι τοῦ νίπτειν πόδας ἡγουμένους, [2]) τὸ [3]) ἀνάλογον τοῖς τροπικῶς ὑπὸ τῆς νύμφης ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων εἰρημένοις ἐν τῷ· „ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς;" Πρόσχες δὲ τῷ· „ἵνα, [4]) καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε·" συνεξετάζων αὐτὸ τῷ· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ." Ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα λέγῃ, ὅτι, κἂν ἀλληγορῆται, οὐδὲν ἧττον γεγονέναι [5]) κατὰ τὸ ῥητὸν, ἀκουστέον μετὰ τοῦ τροπικοῦ καὶ τῆς φασκούσης λέξεως· „εἰ οὖν ἐγὼ [6]) ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε·" λεκτέον πρὸς τὸν τοιοῦτον· ἆρ᾽ ἐπεὶ κατὰ τὸ ῥητὸν γέγονε τὸ εἰρημένον πρὸς

Cod. Reg. corruptela, quam agnovit Perion.; sic enim habet: *quod quid. in more positum erat * quae etiam apud paulo simpliciores, agrestioresq. servantur.* Haec e Ferrar. sic emendare queas: ὅπερ ἔθος ἦν, νῦν δὲ οὐ γίνεται, εἰ μὴ εἰς ὑπερβολήν κ. τ. λ."

[1]) Deest *καί* in ed. Huet. — Ev. Joann. XIII, 8. — 12.

[2]) *ἡγουμένους.* Deest in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed restituitur ex Cod. Bodlej. R.

[3]) Deest *τό* in ed. Huet. — Cantic. V, 3.

[4]) Ev. Joann. XIII, 15. — 8.

[5]) R. absque ulla causa in notis: „forte scribend. *γέγονε.*"

[6]) Ev. Joann. XIII, 14. 15. — H. et R. h. l. *ἐγώ* omittunt post *οὖν* et *τοὺς πόδας ὑμῶν* scribunt. Sed cfr. pag. 408. lin. 10. et pag. 409. lin. 11.

τὸν εἰπόντα Πέτρον· „οὐ[1]) μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα·“ τό· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ·“ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ ῥητὸν τοῖς κατ᾽ εὐλάβειαν μὴ ἐμπαρέχουσιν ἑαυτῶν τοὺς πόδας ἡμῖν, ἵνα αὐτοὺς νίψωμεν, φήσομεν, καὶ τολμήσομεν εἰπεῖν τοῖς τοιούτοις τό· „ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ.“ Εἰ δὲ ἐνταῦθα οὐ δυσωπεῖ τὸ ὃ εἶπον, ἐπίσκεψαι τί σε χρὴ λέγειν πρὸς τὴν περὶ τοῦ, εἰ χρὴ καὶ τὴν λέξιν πάντως τηρεῖν, ἐπαπόρησιν. Ὅτι μὲν οὖν ποτε καθήξει, τῷδε[2]) μὲν νίψαι τοὺς πόδας τοῦ δεῖνα μαθητοῦ Ἰησοῦ, τῷ δὲ ἐμπαρασχεῖν αὐτοὺς νιφθησομένους ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ ἀγάπης καὶ φιλοφροσύνης τὸν μὲν ποιῆσαι, τὸν δὲ παρασχεῖν, καὶ αὐτὸς ἂν ὁμολογήσαιμι. Εἰ δὲ φήσομεν ἕκαστον τῶν[3]) μὴ συνειδότων ἑαυτῷ τοῦτο πεποιηκέναι, καὶ ἁγίων οὕτω[4]) τοὺς πόδας νενιφέναι, ὀφειλομένην τινὰ ἐντολὴν μὴ ἀποδεδωκέναι τήν· „ὀφείλετε[5]) ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας·“ ὥρα[6]) που λέγειν, ἐγγύς που πάντας ὀφειλέτας εἶναι τῆς ἐντολῆς ταύτης.

8. „Ἀμὴν,[7]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐκ ἔστι δοῦλος

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 8. coll. propter verba οὐ μὴ νίψῃς κ. τ. λ. pag. 397. not. 2.

[2]) H. et R. τῷ δὲ μέν κ. τ. λ.

[3]) H. ad marginem: „scrib.,“ R. in notis: „scribend. videtur: τὸν μὴ συνειδότα.“ — Item Ferrarius: *unum quemq. non conscium sibi* etc.

[4]) Ferrarius: *Sanctorumq. isto (?) modo pedes non (?) lavisse.*

[5]) Ev. Joann. XIII, 14.

[6]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ὅρα που. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ὥρα που. Ferrar.“

[7]) Ev. Joann. XIII, 16—18. Ed. Lachm. vers. 16. κυρίου αὐτοῦ, ed. Knapp. κυρίου αὐτοῦ. Vers. 18. ed. Knapp. ἐγὼ οἶδα οὕς κ. τ. λ. et πτέρναν αὐτοῦ, ed. Lachm. ἐγὼ (γὰρ) οἶδα οὕς κ. τ. λ. et πτέρναν αὐτοῦ.

μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά. Οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· ὁ[1]) *τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ.*" *Ἔτι καὶ ταῦτα ἔχεσθαί μοι δοκεῖ, τοῦ ἰδεῖν τὰ περὶ τῆς τῶν ποδῶν νίψεως τροπολογεῖν· τὸ γάρ· „εἰ*[2]) *ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά·*" *οὐδενὸς ποιητέον προειρημένου, ἢ περὶ τῆς νίψεως τῶν ποδῶν, ἐπ' ἐκείνην τὴν ἀναφορὰν ἔχει. Τὰ δὲ κατὰ τὸν τόπον μαθήματα, πῶς τε πόδες μαθητῶν μολύνονται, ἤδη λουσαμένων, καὶ τίνα τρόπον πλύνονται, εἰδέναι ὡς ὁ Λόγος βούλεται, καὶ ποιεῖν ὡς θέλει ὁ Ἰησοῦς, ἀληθῶς μακαρίων ἐστὶν ἀνδρῶν*[3]) *ἔργον. Οὐ γὰρ τὸ τηλικοῦτον ὄνομα, τὸ „μακάριον,*" *εὔλογον ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι φῆσαι παρεῖναί τισιν, ἐφ' ᾧ καὶ οἰκέτης ἄν, πλύνων τοὺς πόδας τοῦ δεσπότου, μακάριος ἂν κατ' αὐτὸ τοῦτο δόξαι τυγχάνειν, καὶ κόλαξ, καὶ ὑποκριτής· ὃ γὰρ ἡμεῖς ἀποδίδομεν, νίπτειν τοὺς πόδας μαθητῶν Ἰησοῦ, μεγάλου τινός ἐστι, καὶ Ἰησοῦν ἐν ἑαυτῷ ἔχον-*

---

[1]) R. in textu h. l. constanter per hoc cap. 8. *ὁ τρώγων μου τὸν ἄρτον*, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *ὁ τρώγων τὸν ἄρτου* (non *ἄρτον*), *ἐπῆρεν κ. τ. λ.*" — Huet., qui constanter posthac per hoc cap., nihil de mutanda lectione disserendo, lection. R. tuetur, h. l. marg. adjecit: „scrib. *μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον.*" Quam quid. lection. egomet ipse recepi in textum, partim quia hanc edd. N. T. exhibent, partim quia H. et R., cfr. pag. 422. not. 2. et 4. et pag. 423. not. 5., eandem tuentur, nec nisi ex loco Psalm. XLI, 9. (XL, 10.) factum esse videtur, ut hic illic *ἄρτον μου* et *ἄρτον μετ' ἐμοῦ* commisceretur.

[2]) Ev. Joann. XIII, 17.

[3]) Desideratur in ed. Huet., sed legitur in Cod. Bodlejan. R.

τος, καὶ ἁπαξαπλῶς μακαρίου. Χρὴ δὲ εἰδέναι τοῦτο, ὅτι παράκειται τῷ ῥητῷ τούτῳ ὅμοια, ἐν μὲν τῷ κατὰ Ματθαῖον τό· „οὐκ[1]) ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ. Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ·" ἐν δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν τό· „οὐκ ἔστι[2]) μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔστω ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ." Ἑξῆς τούτῳ[3]) ἐστὶ ζητῆσαι τό· „οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω·" ἐπὶ τί λελεγμένον ἀνοίσομεν. Ὁ μὲν οὖν τις φήσει[4]) ἐπὶ τό· „μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά·" οὐ γὰρ μακάριος Ἰούδας. Οὐ νομίζω δὲ ὑγιῶς ἐπὶ τοῦτο ἀναφέρεσθαι τὸ λεγόμενον. Τοῦτο γὰρ ὅλον καὶ περὶ Ἰούδα, καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν, κἂν φαυλότατος ᾖ, ἀληθές, τό· μακάριος εἶ ὁ δεῖνα, ἐὰν ποιήσεις τάδε· ὡς εἰ λέγοιμι καὶ τῷ ἀκολάστῳ, εἰ καὶ μὴ ἀκούσηται τῶν λεγομένων, μηδὲ σωφρονήσει· μακάριος εἶ, ἐὰν σωφρονήσεις· καὶ τῷ σοφίαν ἐξουδενοῦντι, εἰ καὶ ἐπιβαίνει τῇ προαιρέσει ταύτῃ· μακάριος εἶ, ἐὰν σοφίαν καὶ παιδίαν ἀναλάβῃς. Μήποτε οὖν τό· „οὐ[5]) περὶ πάντων ὑμῶν λέγω·" ἀνοίσομεν εἰς τὸ εἰρημένον τό· „οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ." Ἐπεὶ γὰρ „πᾶς[6]) ὁ

---

[1]) Matth. X, 24. 25. Ed. Lachm. κύριον αὐτοῦ, ed. Knapp. κύριον αὑτοῦ.

[2]) Luc. VI, 40. Ed. Knapp. διδάσκαλον αὑτοῦ, ed. Lachm. διδάσκαλον, ut in nostro textu. In fine vers. edd. N. T. ἔσται pro ἔστω.

[3]) R. in textu, H. ad marg. recte τούτῳ ἐστί; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. II. in textu) τοῦτό ἐστι." — Ev. Joann. XIII, 18.

[4]) R. in textu, H. ad marg. recte φήσει; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) φησί." — Ev. Joann. XIII, 17.

[5]) Ev. Joann. XIII, 18. — 16. coll. pag. 415. not. 7.

[6]) Ibidem VIII, 34. — XIII, 2.

ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας,“ ἐποίει δὲ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἰούδας, καὶ μάλιστα τοῦ διαβόλου βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδῷ τὸν Σωτῆρα, δοῦλος ἦν Ἰούδας τῆς ἁμαρτίας. Δοῦλος δὲ ὢν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἦν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ δοῦλος. Οὕτω δὲ οὐδὲ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ ἔτι ἦν· ἤδη γὰρ τοῦ διαβόλου ἐγεγόνει, βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδῷ τὸν Σωτῆρα. Διὸ ἀρνούμενος αὐτὸν εἶναι δοῦλον ἑαυτοῦ ὁ Σωτὴρ καὶ ἀπόστολον, εἶπε καὶ τό· „οὐκ[1]) *ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν·“ καὶ*[2]) *τό· „οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω.“ Μετὰ τοῦτο εἴδωμεν τό· „ἐγὼ οἶδα τίνας*[3]) *ἐξελεξάμην·“ ὅπερ ἁπλούστερον μὲν τοιοῦτόν ἐστι· τίς ἐστιν ἕκαστος ὧν ἐξελεξάμην οἶδα· οἶδα οὖν καὶ τίς ἐστιν ὁ Ἰούδας, καὶ οὐ λανθάνει με τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ κατ' ἐμοῦ. Καὶ τοιοῦτον δὲ ἔχει νοῦν διά τινα τῆς γραφῆς περὶ τοῦ „οἶδα“ συνήθειαν, καὶ τῶν ὁμοίων τῇ λέξει ταύτῃ· ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ „ἔγνων.“ Φησί που ὁ Σωτὴρ ἐρεῖν τοῖς λέξουσι· „τῷ*[4]) *ὀνόματί*

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 16. coll. pag. 415. not. 7.

[2]) In textu edd. H. et R. deest *καί*, H. tamen ad marginem: „scribas,“ R. in notis: „scribend. videtur *καὶ τό*.“ — Ev. Joann. XIII, 18.

[3]) Ev. Joann. XIII, 18. coll. pag. 415. not. 7.

[4]) Matth. VII, 22. et Luc. XIII, 26. coll. edd. N. T. — R. in notis: „haec ex Matth. simul et Luca in unum confudit Origenes. Ferrar. legisse videtur: *Κύριε, οὐκ ἐν τῷ ὀνόματί σου προεφητεύσαμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια κ. τ. λ.*, si quidem interpretatur: *domine, nonne nomine tuo prophetavimus, et nonne nomine tuo daemonia* etc. ex Matth. solo.“ — Salva profecto est lectio, neque ea, Ferrar. interpretat. respectu habito, ullo modo turbanda. Cfr. similis locus pag. 411. not. 6. obvius et quae pag. 399. not. 2. de fide Ferrar. habenda in locis N. T. interpretandis diximus.

σου ἐφάγομεν, καὶ ἐπίομεν, καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν·“ τό· „οὐδέποτε [1]) ἔγνων ὑμᾶς·“ καὶ τό· „οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐστέ·“ ὅπερ ἐὰν ἁπλούστερον νοῆται, παρὰ τὸ ἀξίωμα δόξομεν τοῦ Σωτῆρος ὑπολαμβάνειν. Ἀλλὰ μήποτε, ἐπεὶ „ἔγνω [2]) κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ,“ τοὺς μὴ ὄντας αὐτοῦ οὐκ ἔγνω, καὶ ὥς φησι περί τινων τό· „οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς·“ οὕτω εἴποι ἂν καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα, εἰ μὲν μὴ [3]) ὄντος αὐτοῦ· οὐδέποτε ἔγνων σε· εἰ δὲ γενόμενος μεταπέπτωκε, λεχθείη ἂν πρὸς αὐτόν· οὐκ οἶδά σε, πόθεν εἶ. Καὶ νῦν οὖν τοῦ διαβόλου [4]) ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ οἶδεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς. Διὸ οὐκ εἶπε· νῦν ἐγὼ οἶδα πάντας τοὺς παρόντας· ἀλλ'· „ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην·“ ὡς εἰ ἔλεγε· τοὺς ἐκλεκτούς μου. Οὐ περὶ πάντων δὲ τῶν παρόντων φημὶ τό· „ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην·“ καὶ γίνεται τὸ γενόμενον ὑπὸ τοῦ ἑνὸς ἐξ ὑμῶν παραδώσοντός με, ἵνα πληρωθῇ ἡ λέγουσα γραφή· „ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ [5]) τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ. Παραπέφρασται δὲ τὸ ῥητὸν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ Ψαλμοῦ, οὕτως ἔχον· „καὶ [6]) γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ὃν ἤλπισα, ὁ

---

[1]) Matth. VII, 23. — Luc. XIII, 27. Ed. Knapp. ut in nostro textu, ed. Lachm. οὐκ οἶδα (ὑμᾶς) κ. τ. λ.

[2]) II Tim. II, 19. (coll. Numer. XVI, 5.) Ed. Lachm. αὐτοῦ, ed. Knapp., itemque edd. H. et R. αὐτοῦ. — Matth. VII, 23.

[3]) Cod. Bodlej. recte: εἰ μὲν μὴ ὄντος αὐτοῦ· οὐδέποτε κ. τ. λ., Cod. Reg. (item ed. H. in textu): εἰ μὲν οὖν * οὐδέποτε κ. τ. λ. R. — Huet. ad margin.: „scrib. εἰ μὲν οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· οὐδέποτε κ. τ. λ.“

[4]) Ev. Joann. XIII, 2. — 18. coll. pag. 415. not. 7.

[5]) Ev. Joann. XIII, 18. coll. pag. 415. not. 7. — H. et R. ὁ τρώγων μου τὸν ἄρτον κ. τ. λ. Cfr. pag. 416. not. 1.

[6]) Psalm. XLI, 9. (XL, 10.).

ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν.“ Οὐκοῦν[1]) ὁ Σωτὴρ τὸ ῥητὸν τοῦτο περὶ τοῦ Ἰούδα καὶ ἑαυτοῦ φησιν εἰρῆσθαι· ἐν ᾧ ζητήσεις, πῶς ἄνθρωπος εἰρήνης Ἰούδας ἦν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ἤλπισε. Δηλοῦσθαι οὖν διὰ τούτων νομίζω, ὅτι γνησίως ποτὲ ἐπεπιστεύκει· οὐ γὰρ ἂν μηδέποτε υἱὸν εἰρήνης γενόμενον αὐτὸν ἀποστέλλων μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων,[2]) ἔλεγε καὶ αὐτῷ· τοῖς γὰρ δώδεκα ἀναγέγραπται εἰρηκέναι τό· „εἴπατε,[3]) εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. Καὶ ἐὰν ἐκεῖ ᾖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτὸν ἀναπαύσεται· εἰ δὲ μή γε, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.“ Καὶ γὰρ ὅρα, μεθ' ὅσα ὁ διάβολος ἔβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ πρὸ ὀλίγου κλέπτης εἶναι μεμαρτύρηται. Οὐκ ἂν δ', οἶμαι, ἀρχῆθεν κλέπτης ὢν, ἐπιστεύθη τὸ γλωσσόκομον· ἄξιος οὖν τοῦ πιστευθῆναι[4]) ὢν, εἰ καὶ προεγνώσθη μεταπεσούμενος, ἐπιστεύθη. Καὶ τηλικοῦτος ἦν ἄνθρωπος εἰρήνης Χριστοῦ, ὡς ἐλπίδας ἀγαθάς ποτε τὸν Ἰησοῦν ἐπ' αὐτῷ, ὡς καλῷ ἀποστόλῳ, ἐσχηκέναι· ἄκουε[5]) γὰρ τοῦ· „ἐφ' ὃν ἤλπισα.“ Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ λόγων ἀποῤῥήτων τροφιμωτάτων κεκοινώνηκε τοῖς ἀποστόλοις,

---

[1]) Ed. Huet. min. accur. οὐκ οὖν κ. τ. λ.

[2]) Ed. Huet. perperam habet: ἀποστέλλω. R.

[3]) Luc. X, 5. 6. Edd. N. T. vers. 5. λέγετε pro εἴπατε. Eaed. vers. 6. (coll. tamen notis in iisd. edd. textui subjectis) καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν· εἰ δὲ μή γε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.

[4]) R. in textu πιστευθῆναι ὤν (non ὢν) κ. τ. λ., in notis: „sic recte habet Cod. Bodlej., in Cod. Reg. (item in ed. H.) vitiose legitur: πιστευθῆναι * προεγνώσθη μεταποιούμενος, ἐπιστεύθη.“

[5]) Cod. Bodlej. (H. ad margin.: „Ferrar.“) ἄκουε. Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) ἀκούω. R. — Psalm. XLI, 9. (XL, 10.)

ἀπὸ Ἰησοῦ λαβών, περὶ ὧν εἶπεν· „ὁ ἐσθίων ἄρτους μου.“ Τὸ[1]) δέ· „ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτέρναν[2]) αὐτοῦ·“ μεταπέφρασται εἰς τό· „ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν[3]) πτέρναν αὐτοῦ·“ ὥστ' αὐτὸν εἶναι τὸ „ἐμεγάλυνε“ τῷ „ἐπῆρε.“ Καὶ εἰ χρὴ τήν· „ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν[4]) πτέρναν αὐτοῦ·“ καί· „ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμὸν αὐτοῦ·“ σαφηνίσαι λέξιν, φήσομεν ὅτι τοῦτο ποιεῖ ὁ λὰξ ἐντείνων τινί· τοιοῦτος δὲ καὶ Ἰούδας ἦν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατῶν, καὶ τρώγων ἦν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ὅτε βάψας[5]) ὁ Ἰησοῦς τὸ ψωμίον λαμβάνει, καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ, ἐπῆρεν Ἰούδας ἐπὶ τὸν διδάσκαλον τὴν πτέρναν αὐτοῦ, ὅτι[6]) μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν Ἰούδαν. Εἰ δὲ δύναται καὶ τό· „ἡ ἀνομία[7]) τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με“ συνεξεταζόμενον τῷ· „ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ·“ ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, γενόμενον ἐν τῇ μερίδι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ κτῆμα χρηματίσαντα αὐτοῦ, καὶ ἀπόστολον, πτέρναν δὲ διὰ τὸ τελευταῖον αὐτὸν γεγονέναι τροπικῶς λεγόμενον, καὶ αὐτὸς συνεπισκέψῃ.

---

1) *Τὸ δέ.* Deest in ed. Huet., sed legitur in Cod. Bodlej. R.

2) H. et R. h. l. *πτέρναν αὐτοῦ*, paulo post pag. huj. lin. 6. *πτερνισμὸν αὐτοῦ*, non simpliciter, ut pag. 420. lin. 1. *πτερνισμόν*. — Cfr. Psalm. XLI, 9. (XL, 10.) et ev. Joann. XIII, 18. coll. pag. 415. not. 7.

3) In edd. H. et R. deest h. l. *τήν*.

4) H. et R. h. l. *τὴν πτέρναν*. Cfr. pag. huj. not. 3. coll. ev. Joann. XIII, 18. et Psalm. XLI, 9. (XL, 10.) coll. pag. huj. not. 2.

5) Ev. Joann. XIII, 26. 27.

6) H. et R. in textu *ὅτι*, R. in notis: „Ferrar. legisse videtur: *ὅτε*, vertit enim: *quando*.“

7) Psalm. XLIX, 5. (XLVIII, 6.). — Ev. Joann. XIII, 18.

9. „Ἀπάρτι [1]) λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα πιστεύσητε, ὅταν γένηται, ὅτι ἐγώ εἰμι.“ Τὴν ἀναφορὰν ἡ λέξις αὕτη ἔχει ἐπὶ τὸ προειρημένον τό· „οὐ [2]) περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ·“ τοῦτο γὰρ τὸ ἐσόμενον, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ περὶ τοῦ ἐπαίροντος ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ, ός ἐστι [3]) τρώγων μετ' ἐμοῦ [4]) τὸν ἄρτον, ἀπάρτι λέγω ὑμῖν, καὶ λέγω πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα, ἐπὰν γένηται τὸ πληρωθησόμενον τῶν προφητευθέντων ἐν τῇ γραφῇ, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, περὶ οὗ ταῦτα πεπροφήτευται, ἀπὸ τοῦ τρώγοντος μετ' αὐτοῦ τὸν ἄρτον, ἐπάραντος τὴν ἑαυτοῦ πτέρναν κατ' αὐτοῦ. Ζητήσει δ' ἄν τις, πῶς εἴρηται τοῖς μαθηταῖς, ὧν ἔνιψεν τοὺς πόδας ὁ Ἰησοῦς, ὡς μηδέπω πιστεύσασιν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, τό· „ἀπ' ἄρτι [5]) λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι,“ καὶ διὰ τοῦτο λέγω „ἵνα, ὅταν γένηται, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι“ ὁ προφητευθεὶς Χριστός. Καὶ ὅρα, εἰ δυνάμεθα, κατηγοροῦντες τῶν τηλικούτων Ἰησοῦ μαθητῶν, ὡς οὐδέπω πεπιστευκότων, καὶ τὸ βούλημα σώζειν τοῦ εἰπόντος· „ἵνα πιστεύσητε, [6]) ὅταν γένηται, ὅτι ἐγώ εἰμι.“ Ὁ παραλαμ-

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 19. Ed. Lachm. ἀπ' ἄρτι, ed. Knapp. ἀπάρτι. Pro ἵνα — γένηται, edd. N. T. exhibent: ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε.

[2]) Ev. Joann. XIII, 18. H. et R. h. l. μετ' ἐμοῦ. Cfr. pag. 416. not. 1. et pag. 419. not. 5.

[3]) Ed. Huet. min. accur. ὥς ἐστι.

[4]) H. et R. h. l. μετ' ἐμοῦ et lin. 12. pag. huj. μετ' αὐτοῦ. Cfr. pag. huj. not. 2. coll. pag. 416. not. 1.

[5]) Ev. Joann. XIII, 19. coll. de ordine vocc. pag. huj. not. 1.

[6]) Ev. Joann. XIII, 19. H. et R. h. l. πιστεύητε. Cfr. de πιστεύσητε et ord. vocc. pag. huj. not. 1. coll. not. 5.

βάνων σοφίας θεωρήματα, ἐσθ᾽ ὅτε καὶ προτέροις, οἷς[1]) ἤδη σοφός ἐστιν, ἀναλαμβάνει δεύτερα, ἐφ᾽ οἷς οὐ πρότερον ἦν σοφὸς, καὶ σοφώτερος ἔσται· καθὼς λέγεται καὶ τό· „τῶνδε[2]) γὰρ ἀκούσας σοφὸς, σοφώτερος ἔσται.“ Ὥσπερ οὖν, εἰ ἐλέγετο τῷ σοφῷ τάδε τινὰ, καὶ ἐπεφέρετο· ταῦτά σε ποιεῖ σοφόν· οὐ πάντως ἂν ἐκ τοῦ μὴ σοφοῦ σοφὸν ἐνοήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ σοφοῦ σοφώτερον, ὡς ἐπιγινομένης τῆς προκοπῆς, καὶ ὁδευούσης ἐπὶ τὴν τελειότητα· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν πιστεύοντα δύνασθαι πιστότερον γενέσθαι. Καὶ γὰρ οἱ ἀπόστολοι, προσελθόντες ποτὲ τῷ κυρίῳ, οὐχ ἑαυτῶν κατηγοροῦντες, ὡς ἀπίστων, ἔλεγον αὐτῷ τό· „Κύριε,[3]) πρόσθες ἡμῖν πίστιν·“ καὶ γὰρ ἐν τῷ „πρόσθες“ σαφῶς παρίσταται, ὅτι πίστιν εἶχον χωροῦσαν προσθήκην. Εἴπερ οὖν συνήκαμεν ταῦτα, νόει μοι τὰς προσθήκας τῶν πιστοποιούντων, μετά τινα πρότερον πιστοποιήσοντα[4]) προστιθέναι τῇ πίστει· ὥστε καὶ τοὺς μαθητὰς, πρὸς οἷς εἶχον πιστοποιητικοῖς, καὶ τοῦτο προσειληφέναι, τὸ βλέπειν πληρουμένην τὴν λέγουσαν γραφήν· „ὁ τρώγων μετ᾽ ἐμοῦ[5]) τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ᾽ ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ·“ παριστάντος τοῦ προφητευομένου, ὅτι αὐ-

---

[1]) H. et R. in textu ἤδη omisso οἷς; iidem tamen, ille ad marg., hic in notis: „scribo et lego οἷς ἤδη.“ — Ferrarius: *interdum per priora, quib. jam sapiens est, percipit posteriora.*

[2]) Proverb. I, 5. LXX. interpret.: τῶν δὲ γάρ κτλ.

[3]) Luc. XVII, 5. In edd. N. T. deest κύριε.

[4]) H. et R. πιστοποιήσοντα, προστιθέναι κ. τ. λ. Ferrarius: *post quaedam, quae antea fidem fecerant, addidisse* etc., legit πιστοποιήσαντα. Equidem commate deleto πιστοποιήσοντα retinui.

[5]) Ev. Joann. XIII, 18. H. et R. h. l. ὁ τρώγ. μου τὸν ἄρτον κ. τ. λ. Sed cfr. pag. 416. not. 1. et pag. 422. not. 2. et not. 4.

τὸς ἦν, περὶ οὗ ταῦτα ἐθεσπίζετο.[1]) Καὶ ἄκουε τοῦ· „ἵνα[2]) πιστεύσητε·“ ὡς ἴσον δυναμένου τῷ·[3]) ἵνα ἐνεργῆτε, παραμένοντες τῷ πιστεύειν, καὶ μηδεμίαν ἀφορμὴν πρὸς τὸ μετατίθεσθαι ἴσχοντες. Καὶ εἴ τοι μὴ μεγέθει μεγάλη ἡ πίστις ἦν, ἢ πλήθει πολλὴ, οὐκ[4]) ἂν ἔλεγεν ὁ Παῦλος τό· „κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν.“ Ὥσπερ γὰρ ὁ τέλειος, καὶ πάσας ἔχων τὰς ἀρετὰς, τελείαν ἑκάστην ἀναλαβὼν, τελείαν ἔχει τὴν σοφίαν, καὶ τελείαν τὴν σωφροσύνην, οὕτω δὲ καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς λοιπάς· οὕτως[5]) ἄν τις εἶπε τῇ τοῦ πιστεύειν ἀρετῇ τελείως τῷ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν. Ταῦτα δέ φημι, ὡς οὐ κυρίως ἂν λεχθησομένης τῆς ἀτελοῦς σοφίας, ἢ σωφροσύνης, ἢ εὐσεβείας, ἢ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, καὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ

---

[1]) Cod. Bodlej. ἐθεσπίζετο; Cod. Reg. τεθέσπιστο. R. — Huet. in textu ἐτεθέσπιστο, in notis: „vel ἐθεσπίζετο, nam Cod. Reg. (plane aliter igit. ac R. legit) habebat τεθεσπίζετο.“

[2]) Ev. Joann. XIII, 19. H. et R. h. l. πιστεύσητε. Cfr. pag. 422. not. 6.

[3]) R. in textu recte τῷ· ἵνα ἐνεργῆτε, in notis: „ed. Huet. (in textu): τῷ, ἵνα πιστεύητε, ἐνεργῆτε.“ — H. ad marginem: „ἴσως· τῷ (ἵνα?) ἐνεργῆτε.“

[4]) H. et R. οὐχ ἂν κ. τ. λ. — I Cor. XIII, 2. Ed. Knapp. καὶ ἐάν κ. τ. λ., ed. Lachm. κἂν κ. τ. λ.

[5]) οὕτως — πίστιν. Sic H. et R. in textu; H. tamen in notis, quae R. quoque ex parte affert, haec habet: „ita Cod. Reg. Perionius: *sic etiam dici potest virtute credendi perfecte omnem habere virtutem.* Legend. fortasse: οὕτως ἄν τις εἴποι τῇ τοῦ πιστεύειν ἀρετῇ τελείαν καὶ πᾶσαν κ. τ. λ., vel: τελειωθέντα πᾶσαν κ. τ. λ.“ — Equidem cum Huet. εἴποι legerim et pro τελείως τῷ Ferrar. duce, qui vertit: *sic aliquis diceret perfectum in virtute credendi, eum omnem habere fidem*, scripserim τέλειον, αὐτόν (aut τοῦτον, quod facile in τῷ abire poterat,) κ. τ. λ.

προσκοπῶν ὁμωνύμως τῇ τελείᾳ ὀνομαζομένων. Οὕτω γὰρ σοφὸς λέγεται ὁ ἁμαρτάνων μέν τινα, ὡς ἐλέγχου δεῖσθαι, οὐ μὴν καὶ μισῶν τοὺς ἐλέγχοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀγαπῶν, καθὸ γέγραπται· „ἔλεγχε [1]) σοφὸν, καὶ ἀγαπήσει σε.“ Οὕτω δὲ καὶ σοφὸς λέγεται, ἐπιδεκτικὸς ὢν ἑτέρων θεωρημάτων σοφίας, καὶ μηδέπω ἔχων τὰ δεύτερα, καθὸ λέγεται καὶ τό· „δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.“ Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, δεικνύντες ὅτι ἐνδέχεται, τὸν ἤδη πιστεύοντα μανθάνειν τινὰ, ἵνα πάλιν πιστεύῃ, καὶ διὰ τῆς προσθήκης τῶν μαθημάτων προστιθέναι τῇ πίστει. Εἰ δὲ βουλόμεθα εἰδέναι, τίς ἐστιν ὁ πᾶσαν ἔχων τὴν πίστιν, λάβωμεν, ἐπὶ παραδείγματος, κεφαλαιωδῶς τὰ ἐν τῷ πιστεύεσθαι σώζοντα τὸν πιστεύοντα, φέρε εἰπεῖν, ὄντα τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν, καὶ λέγωμεν, ὅτι ὁ μὲν τὰ προειρημένα ἑκατὸν ἀδιστάκτως παραδεχόμενος, καὶ ἑκάστῳ αὐτῶν βεβαίως πιστεύων, πᾶσαν ἔχει τὴν πίστιν· ὁ δὲ λείπων ἔν τινι ἀριθμῷ τῶν ἐν τῷ πιστεύεσθαι σωζόντων, ἢ τῇ πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητι, τοσοῦτον λείπει τοῦ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν, ὅσοις ἀριθμοῖς πιστεύων ἐνδεῖ, ἢ ὅσον ἀφέστηκε τῆς περὶ τῶν πιστευόντων βεβαιότητος, εἴτε πάντων, εἴτε τινῶν· ἵν’ ἐπὶ τοῦ παρόντος δοθῇ, τισὶ μὲν δύνασθαι βεβαίως πιστεύειν τινὰ, τισὶ δὲ πιστεύειν μὲν, οὐ βεβαίως δέ· πλὴν ὁμολογουμένως [2]) δοθείη ἀμήχανον ἀποδείκνυσθαι, τὸν ἐν

[1]) Proverb. IX, 8. — 9.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam habet: ὁμολογοῦμεν ὡς δοθεῖσαν ἀμήχανον ἀπεδείκνυται (H. in textu ἀποδεικνύηται, in notis tamen ἀποδείκνυται) τὸν ἐνατέλη πρὸς μηδέν κ. τ. λ. At Cod. Bodlej. lectionem nostri text. exhibet, quae certe vera (ab omni parte?) est. R. — Huet. in notis: „Sic habet Cod. Reg. Perion. vertit: *verumtamen fatemur, ut datum et concessum demonstratum est, fieri non posse, eum, qui in inchoata, minusq. perfecta fide sit, in nullo habere*

ἐνὶ ἀτελῆ μηδὲν ἔχειν βεβαιότητα, ὅτι οὐ τὸ ἴσον ἀπόστημα ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητος ἀπέχει ἕκαστος τῶν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω κατὰ τὴν γραφὴν, ὀλιγοπίστων, καὶ τὴν πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητα οὐδέπω ἀνειληφότων. Τούτοις δὲ ἕπεται διὰ τό· „κατὰ[1]) τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι·" καὶ διὰ τό· „ἡ πίστις[2]) σου[3]) σέσωκέ σε·" ἑκάστῳ ἀπαντῆσαι κατὰ τὴν ἐν τῇ δικαίᾳ κρίσει τοῦ Θεοῦ ἀμοιβὴν, ἀνάλογον τοιᾷδε καὶ τοιᾷδε πίστει καὶ σωτηρίᾳ·[4]) εἴ γέ ἐστί τις καὶ ἐν ταύτῃ σωζομένων διαφορὰ, ὡς τό· „ᾧ μέτρῳ[5]) μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν·" φθάνειν καὶ ἐπὶ τὰ μέτρα τῆς πίστεως, καὶ τὰ μέτρα τῆς ἀπὸ Θεοῦ ἀμοιβῆς, καὶ σωτηρίας. Ὁ δὲ τὸν τούτων κατανοήσας λόγον θεωρήσει,

---

firmitatem etc. Videtur legisse: *ὡς δοθὲν ἀποδείκνυται* (vel *ἀποδέδεικται*) *ἀμήχανον, τὸν ἐν ἀτελεῖ κ. τ. λ.* Ferrar. aut. (qui vertit: *attamen omnium consensu dederis, difficillimum demonstratu esse, ut, cui unus defuerit numerus, nihil habeat firmitatis*) sic legebat: *πλὴν ὁμολογουμένως δοίης ἂν ἀμήχανον ἀποδεικνύναι* (vel *ἀποδείκνυσθαι*), *τὸν ἐν ἀτελῆ κ. τ. λ.*, quae lectio ad verum accedit propius et magis placet." — Equid. maximam partem Cod. Bodlej. sequendo *πρός* ante *μηδέν* ex Cod. Reg. restituerim, eodemq. Cod. Reg. duce, nulla licet sit, modo ad primas voc. *ἀμήχανον* literas respexeris, necessitas, *δοδείη ἂν* pro simplici *δοθείη* legerim.

1) Matth. IX, 29. Edd. N. T. *πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν.*

2) Matth. IX, 22. coll. Marc. X, 52.

3) R. in textu, H. ad marg. *πίστις σου;* R. in notis: „deest *σου* in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej."

4) R. in textu, H. ad marg. Ferrar. duce *σωτηρίᾳ*, R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male habet *σωτηρίαν.*"

5) Matth. VII, 2. coll. Marc. IV, 24. Edd. N. T. *ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν.*

πῶς εὐλόγως, ὡς μὴ δυναμένοις κρίνειν, τοῖς ἀνθρώποις λέγεται· „μὴ[1]) κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε·“ καὶ τό· „μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος.“ Πάλιν[2]) εἰς ταῦτα ἐπεὶ ἔλεγον ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἑκατὸν ὄντων τῶν σωζόντων ἐν τῷ πιστεύεσθαι, τὸν μὲν τοῖς ἑκατὸν βεβαίως πιστεύοντα πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν, τὸν δὲ λείποντα τῇ πρός τινα τῶν ἑκατὸν πίστει, τῇ πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητι διαφόρως, μὴ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν, ἐκθήσομεν σαφηνίας ἕνεκεν τοιαῦτα· πρῶτον[3]) πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἔστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Χρὴ δὲ καὶ πιστεύειν, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ πάσῃ τῇ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἀληθείᾳ. Δεῖ δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πιστεύειν πνεῦμα, καὶ ὅτι, αὐτεξούσιοι ὄντες, κολαζόμεθα μὲν ἐφ' οἷς ἁμαρτάνομεν, τιμώμεθα δὲ ἐφ' οἷς εὖ πράττομεν. Φέρε οὖν καθ' ὑπόθεσιν, εἴ τις δοκῶν πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν, μὴ πιστεύοι[4]) ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ νόμου καὶ εὐαγγελίου, οὗ τὴν δόξαν[5]) οὐρανοὶ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένοι, διηγοῦνται, καὶ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει τὴν ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ὡς ἔργον τυγχάνον αὐτῶν, οὗτος[6])

---

[1]) Matth. VII, 1. — I Cor. IV, 5. Edd. N. T. ὥστε μή κ. τ. λ.

[2]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) πάλιν ταῦτα ἐπεὶ λέγον ὡς κ. τ. λ. R. — H. ad marginem: „Ferrar. ἐπεὶ ἔλεγον.“

[3]) H. et R. in textu recte πρῶτον, H. ad marginem: „Ferrar. πρὸ τῶν.“

[4]) H. in textu πιστεύειν, ad marginem: „scribas πιστεύει.“

[5]) Psalm. XIX, 1. (XVIII, 2.)

[6]) οὗτος ἂν — κεφαλαίῳ. His verbis hiatus, qui in Cod. Reg. erat, reparatur ex Cod. Bodlej. R. — Ed. Huet. οὗτος * * λαίῳ.

ἂν τῷ μεγίστῳ λείποι τῆς πίστεως κεφαλαίῳ. Ἢ πάλιν εἴ τις πιστεύων, ὅτι ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθεὶς ἱερόν τι [1]) χρῆμα καὶ σωτήριον τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκεν· ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ παρθένου τῆς Μαρίας, καὶ ἁγίου πνεύματος τὴν γένεσιν ἀνείληφεν, ἀλλ᾽ ἐξ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας, καὶ τούτῳ ἂν λείποι εἰς τὸ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν τὰ ἀναγκαιότατα. Πάλιν τε αὖ εἰ τὴν μὲν θεότητά τις αὐτοῦ παραδέχοιτο, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι προσκόπτων μηδὲν ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν πιστεύοι γεγονέναι, ἢ [2]) ὑπόστασιν εἰληφέναι, καὶ τούτῳ ἂν λείποι πρὸς πᾶσαν τὴν πίστιν οὐ τὰ τυχόντα. Ἢ εἰ ἀνάπαλιν τὰ μὲν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπινα [3]) προσίοιτο, τὴν δὲ ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς, καὶ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως ἀθετοῖ, καὶ οὗτος ἂν [4]) οὐ δύναιτο λέγειν πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν. Καὶ οὕτως καθεξῆς μοι νόει, ἵνα θεωρήσωμεν, ὁπηλίκον ἐστὶ τὸ ἀνελλιπῶς καὶ βεβαίως πᾶσαν τὴν πίστιν ἔχειν, τοσοῦτον δυναμένην, ὅτε πᾶσά ἐστιν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ, ὥστε, ἅτινά ποτέ ἐστι τὰ ὄρη, μεθιστάνειν αὐτὰ δύνασθαι· πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων δυναμένων μεθιστάνειν τὸ δεικνύμενον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄρος, καὶ τὰ δεικνύμενα αὐτῷ, [5]) εἰ δὲ λείποι τινὰ τῇ πάσῃ πίστει, λείπειν τῇ δυνάμει τοῦ μετατιθέναι ὄρη. Καὶ χρήσομαί γε καὶ τοιούτῳ καὶ εἰς ταῦτα παραδείγματι· ὥσπερ καθέλκουσιν οἱ τοσοῦτοι, τοιάνδε δύναμιν ἔχοντες, πρώτως εἰς θάλασσαν τὴν ναῦν· εἰ δὲ λείποιεν οὗτοι κἂν ἑνὶ τῶν συνεργῶν, ἢ τῇ δυνάμει τινὸς, οὐκ ἂν καθέλκοιτο ἡ ναῦς· οὕτως οἱονεὶ

---

[1]) R. in textu recte, H. ad marg. Ferrar. duce *ἱερόν τι*; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) *ἕτερόν τι*."

[2]) R. *ἤ*, ed. Huet. *καί*.

[3]) Ferrar., nisi proprio Marte adjecit, legit *ἀνθρώπινά τις κ. τ. λ.*

[4]) R. *καὶ οὗτος οὐ, κτλ.*, H. *καὶ οὕτως ἂν οὐ κτλ.*

[5]) Ed. R. *αὐτῷ*, ed. H. *αὐτοῦ*.

πολλοὶ μετατιθέντες εἰσὶ τὰ ὄρη ἡ πᾶσα πίστις· τοσοῦτον δὲ λείπει τῇ δυνάμει τῆς τῶν ὀρῶν μεταθέσεως, ὅσον λείπει πρὸς τὸ πᾶσαν τὴν πίστιν ἔχειν, ὁ ἔτι κατ᾽ αὐτὴν ἀτελής. Καὶ ὅρα, εἰ μὴ χρησίμως ὅλα ταῦτα ἐξήτασται διὰ τοὺς μαθητὰς, ὧν ἔνιψεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς πόδας, πρὸς οὓς εἰπὼν, ὡς ἂν ὑπολάβοι ὁ μὴ ἐξετάσας, ὡς μηδέπω πιστεύσαντας, τό· „ἀπάρτι[1]) λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα πιστεύσητε ὅταν γένηται, ὅτι ἐγώ εἰμι." Ἅμα δὲ καὶ ἀναπτυσσόμενος ὁ λόγος δείκνυσι, πηλίκη μέν ἐστιν ἡ κατὰ τὴν πᾶσαν πίστιν ἀρετὴ, καὶ ὅτι σπανίως εὑρισκομένη· πόσῳ δ᾽ ἕκαστος ἡμῶν ἀπολείπεται τοῦ τὴν πᾶσαν ἔχειν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν. Πλὴν οὐκ εὐκαταφρόνητον πρὸς[2]) τὸ ποιεῖν πιστεύειν ἐστὶ, κατὰ τὰ νῦν προκείμενα, τὸ τοὺς προφήτας μὲν προτεθεσπικέναι τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ δὲ τὸν λόγον αὐτῶν ἀπηντηκέναι τῷ Σωτῆρι τὰ προειρημένα.

10. „Ἀμὴν,[3]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ λαμβάνων, ἄν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με." Ὁ Ἰησοῦς πέμπει οὐ μόνον ἁγίους, ἀλλὰ καὶ ἁγίους καὶ ἀγγέλους· καὶ πέμπει μὲν τοὺς διὰ τὸ ἀποστέλλεσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀποστόλους ὀνομαζομένους. Ἤδη δὲ τούτων, οἱ μὲν ἄνθρωποί εἰσιν, οἱ δὲ δυνάμεις κρείττους· οὐ γὰρ ἁμαρτησόμεθα, τὸ „Ἀπόστολος" ὄνομα τάσσοντες καὶ περὶ τούτων, περὶ ὧν γέγραπται· „πάντες[4]) εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα,

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 19. coll. pag. 422. not. 1. — H. et R. πιστεύητε. Cfr. pag. 422. not. 6. et pag. 424. not. 2.

[2]) Ed. Huet. min. accur. πρὸς τὸν ποιεῖν — μετὰ τὰ νῦν —, τὸν τοὺς προφήτας κ. τ. λ.

[3]) Ev. Joann. XIII, 20. Ed. Lachm. ἄν τινα, ed. Knapp. ἐάν τινα κ. τ. λ. — Ed. Huet. h. l. ἄν τινα, ed. R. ὅν τινα. Cfr. pag. 432. not. 1.

[4]) Hebr. I, 14.

εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.“ Εἰ γὰρ παρὰ [1]) τὸ ἀποστέλλεσθαι ἀπόστολοι, πάντες δέ εἰσιν ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος „τοὺς [2]) ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα,“ εἰς διακονίαν [3]) ἀποστελλόμενοι ὄντες λειτουργικὰ πνεύματα, καὶ οὗτοι ἂν εἶεν ἀπόστολοι τοῦ ἀποστέλλοντος αὐτούς. Καὶ ἕκαστός γε τῶν πεμπομένων ἀπό τινος, ἀπόστολός ἐστι τοῦ πέμψαντος. Καθὸ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται μετὰ τό· „οὐκ [4]) ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν.“ Κατὰ τοῦτο δὲ οὐχ ἁμαρτήσει καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπόστολον λέγων Θεοῦ διὰ τό· „ἐγένετο [5]) ἄνθρωπος, ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης·“ καὶ τὸν Ἡσαΐαν διὰ τό· „τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον;“ ὅτε ἀπεκρίνατο λέγων· „ἰδού, εἰμί ἐγω· ἀπόστειλόν με.“ Τί δὲ περὶ τούτων λέγω, ὅτε καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ [6]) ὁ τηλικοῦτος ἡμῶν Σωτὴρ ἀπόστολος εἴρηται τοῦ πατρός; Γέγραπται γάρ· „ἔχοντες [7])

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. *παρὰ τό;* R. in notis: „deest *παρά* in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej.“

[2]) Hebr. I, 7. coll. Psalm. CIV, 4. (CIII.). Ed. Lachm. *ἀγγέλ. αὐτοῦ* et *λειτουργοὺς αὐτοῦ*, ed. Knapp. ut in nostro textu.

[3]) H. et R. in textu *διακονίας*, H. tamen ad marg.: „scribas,“ R. in notis: „forte scribend. *διακονίαν*.“ Cfr. pag. huj. lin. 1.

[4]) Ev. Joann. XIII, 16. coll. pag. 415. not. 7.

[5]) Ev. Joann. I, 6. — Jesai. VI, 8. LXX. interpret. *ἀποστείλω*. Huet. *ἀποστέλλω*, R. *ἀποστελῶ*.

[6]) Deest *ἐπιστολῇ* in Cod. Reg. (item in ed. H.), sed est in Cod. Bodlej. R.

[7]) Hebr. IV, 14. et III, 1. coll. edd. N. T. — H. et R. in notis: „duos locos in unum, memoria lapsus (?),

οὖν ἀρχιερέα μέγαν, καὶ ἀπόστολον Ἰησοῦν Χριστόν." Καὶ νῦν οὖν ὃν ἐὰν ἀποστέλλῃ ὁ Σωτὴρ, διακονησάμενον τῇ τινων σωτηρίᾳ, ὁ ἀποστελλόμενος ἀπόστολός ἐστιν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ τοῦ ἀποστείλαντός ἐστιν ἀπόστολος, οὕτως τισὶ, πρὸς οὓς ἀποστέλλεται, μόνοις[1]) ἐστὶν ἀπόστολος. Ὅπερ νοῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· „εἰ[2]) καὶ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί· ἡ γὰρ σφραγίς μου τῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ." Ἔξεστιν οὖν τινα εἶναι ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑνὶ μόνῳ ἐξαποσταλέντα,[3]) εἰ ἑνὶ μόνῳ, Θεοῦ προνοίᾳ, τὸν λόγον διηκονήσατο. Καὶ ταῦτά φαμεν, ἵνα πάλιν βλέπωμεν τὴν τῶν χρηματισάντων Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων ὑπεροχήν· „δεξιὰς[4]) γὰρ, φησὶν, ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν." Οὐκοῦν Παῦλος ἔθνεσι μόνοις ἀπόστολος ἦν, καὶ Πέτρος ὅλῃ τῇ περιτομῇ. Ἡμῶν δὲ κἂν ἀξιωθῇ τις, ὡς παρέστησεν ὁ Ἀπόστολος, τοῦ γενέσθαι ἑνί που, ἢ ὀλίγῳ πλείοσιν, ἀπόστολος γίνεται. Κἂν γένηται δὲ, μὴ ἐπαιρέσθω, μεμνημένος τοῦ· „ὃ δὲ[5]) λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ·" οὐ γὰρ πάντως εἰ ζητεῖται, τὸ ζητούμενον εὑρίσκεται. Ταῦτα διὰ

---

ut contingere festinantibus solet, confudit hic Orig.; alterum l. l. III, 1. et IV, 14. alterum."

[1]) Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) μόνος. R. — Huet. ad marginem: „scrib. μόνοις, ἢ· μόνον."

[2]) I Cor. IX, 2. Edd. N. T. εἰ ἄλλοις omisso καί. In seqq. ed. Knapp. ἀλλάγε —· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς κ. τ. λ., ed. Lachm. ut in nostro textu.

[3]) Ed. Huet. min. accur. ἐξαποστελλέντα.

[4]) Galat. II, 9. Ed. Knapp. ἵνα ἡμεῖς μέν, ed. Lachm. ἵνα ἡμεῖς (μέν) κ. τ. λ.

[5]) I Cor. IV, 2. Ed. Lachm. ὧδε λοιπόν, ed. Knapp. ut in textu nostro.

τό· „ὁ λαμβάνων,[1]) ἐάν τινα πέμψω·“ ὅσους[2]) ἐνδέχεται πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ,[3]) ὀνομάζει ἀποστόλους, κἂν μὴ, ὡς εἰρήκαμεν, τοιοῦτοι ὦσι, καὶ ὅτι ἐνδέχεται καὶ τῆς ἀνθρώπων φύσεως κρείττονα ὄντα πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ οὖν λαμβάνων, ὃν ἂν[4]) πέμψῃ ὁ Ἰησοῦς, τὸν ἐν τῷ ἀποσταλέντι Ἰησοῦν λαμβάνει· ὁ δὲ λαμβάνων τὸν Ἰησοῦν, πατέρα λαμβάνει· ὁ ἄρα λαμβάνων, ὃν ἂν πέμψῃ ὁ Ἰησοῦς, λαμβάνει τὸν πέμψαντα τὸν Ἰησοῦ πατέρα. Δύναται δὲ καὶ τοιοῦτος ὁ λόγος εἶναι· ὁ μὲν λαμβάνων, ὃν ἐὰν ἐγὼ πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει, καὶ μέχρι τοῦ ἐμὲ παραδέξασθαι φθάνει· ὁ δὲ μὴ διά τινος ἐμοῦ ἀποστόλου ἐμὲ λαμβάνων, ἀλλὰ χωρῶν ἐμὲ οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων, οὐ δι᾽ ἀνθρώπων διακονούμενον, ἀλλ᾽ ἐπιδημοῦντα ταῖς τῶν εὐτρεπισάντων ἑαυτοὺς πρὸς τὴν ἐμὴν παραδοχὴν ψυχαῖς, τὸν πέμψαντά με λαμβάνει πατέρα, ὡς μὴ μόνον ἐμὲ τὸν Χριστὸν εἶναι ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα. Ἔστι δὲ ἐκ τούτων καὶ τὰ[5]) κατ᾽ ἐναντιότητα νοῆσαι· ὁ γὰρ λαμβάνων, ὃν ἐὰν πέμψῃ ὁ υἱὸς τοῦ πονηροῦ, ἐκεῖνος τὸν ἀντίχριστον λαμβάνει· ὁ δὲ λαμβάνων τὸν υἱὸν τοῦ πονηροῦ, καὶ παραδεξάμενος τὸν ἀντίχριστον λόγον, ὑποκρινόμενον εἶναι ἀλήθειαν, καὶ ψευδῶς ἐπαγ-

---

1) Ev. Joann. XIII, 20. H. et R. h. l. ἐάν τινα κ. τ. λ. Cfr. pag. 429. not. 3.

2) Sic Cod. Bodlej., Cod. Reg. vero (item ed. H. in textu) ὅσους ἐὰν δέχεται πέμψασθαι. R. — Huet. ad marginem: „scrib. ἐνδέχεται pro ἐὰν δέχεται.“

3) R. recte ut in nostro textu; H. in textu: ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ κἂν μὴ, ὡς εἰρήκαμεν, ὀνομάζειν ἀποστόλους, τοιοῦτοι κ. τ. λ., ad marg.: „scrib. ὀνομάζει.“

4) Deest ἂν h. l. in ed. Huetiana.

5) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) perperam habet: τὰ κατέναντι ὅτι τὰ νοῆσαι. R. — Huet. ad marginem: „scrib. κατανοῆσαι.“

γελλόμενον εἶναι δικαιοσύνην, οὗτος αὐτὸν λαμβάνει τὸν πονηρόν. Διὸ προσέχωμεν, ἵν' ὡς καλοὶ τραπεζῖται δοκιμάζωμεν μὲν τὸν τῶν ἀληθῶν διάκονον, ἀποδοκιμάζωμεν δὲ τὸν τῶν ψευδῶν. Ἐνθάδε μὲν οὖν „ὁ [1]) λαμβάνων, φησὶν, ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με·“ καὶ „ὁ θεωρῶν [2]) ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με·“ οὔτε δὲ εἴρηται· ὁ πιστεύων εἰς ὑμᾶς, πιστεύει εἰς ἐμέ· οὔτε· ὁ θεωρῶν ὑμᾶς, θεωρεῖ ἐμέ· λαμβάνειν μὲν γὰρ ὑμᾶς βούλεται τοὺς ἀποστόλους ἑαυτοῦ, οὐ μὴν καὶ πιστεύειν εἰς αὐτούς. Λαμβάνωμεν οὖν τοὺς ὑπὸ τοῦ Λόγου ἡμῖν ἀποστελλομένους, καὶ αὐτὸν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ· μηδέποτε δὲ παραδεξώμεθα ἀπόστολον ἀντιχρίστου, καὶ λόγον ψευδῆ.

11. „Ταῦτα [3]) εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.“ Ἀνωτέρω εἶπε· „νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται·“ νῦν δὲ λέγεται, ὅτι „ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι·“ καὶ ζητῶ τοιαῦτα εἰς τὸν τόπον· τί δήποτε οὐκ εἴρηται ἀνάλογον τῷ· „νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται·“ τό· τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ τετάρακται· ἢ ἀνάλογον τῷ· „ἐταράχθη τῷ πνεύματι·“ τό· „νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται.“ Καὶ ταῦτα ζητεῖν ἐτόλμησα μετρίως, τηρήσας ἐν πάσῃ τῇ γραφῇ διαφορὰν ψυχῆς καὶ πνεύματος, καὶ μέσον μέν τι θεωρῶν εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπιδεχομένην ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀνεπίδεκτον δὲ τῶν χειρόνων τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· τὰ γὰρ κάλλιστα καρποὶ λέγονται εἶναι τοῦ πνεύματος, οὐχ, ὡς ἂν οἰηθείη τις, τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν

[1]) Ev. Joann. XIII, 20. H. et R. h. l. ἐάν τινα κ. τ. λ. Cfr. pag. 432. not. 1. coll. pag. 429. not. 3.

[2]) Ev. Joann. XII, 45.

[3]) Ev. Joann. XIII, 21. — XII, 27.

γὰρ τούτου φανερὰ λέγεται εἶναι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, πάντα ψεκτὰ τυγχάνοντα, ἐπεὶ μηδὲν ἔργον σαρκὸς ἐπαινετόν. Ἅπαξ δὲ μέχρι τοῦ δεῦρο εὗρον πνεῦμα φαύλου σκληρύνεσθαι λεγόμενον ὑπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· „καὶ [1]) οὐκ ἠθέλησε Σηὼν [2]) βασιλεὺς Ἐσεβὼν παρελθεῖν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ, ὅτι ἐσκλήρυνε κύριος ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ κατίσχυσε καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδοθῇ εἰς τὰς χεῖράς σου ὡς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ.“ Ἀλλὰ τὰ περὶ μὲν τούτου, οἰκειότερον ἐν τοῖς εἰς τὸ [3]) Δευτερονόμιον ἐξετασθείη ἄν. Νῦν δὲ πρόκειται λέγειν, πῶς τὰ προειρημένα „εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη,“ οὐ τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ „τῷ πνεύματι.“ Ἵν' οὖν τὸ περὶ τοῦ πνεύματος παρατήρημα μὴ διαπίπτῃ, λεκτέον, ὅτι ἐν μὲν τῷ· „νῦν [4]) ἡ ψυχή μου τετάρακται·“ τὸ τῆς ταραχῆς πάθος ψυχῆς ἦν, ἐν δὲ τῷ· „ἐταράχθη τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς·“ ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον, τὸ πάθος ἦν ἐρχόμενον τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ πνεύματος. Ὡς γὰρ ὁ ἅγιος ζῇ πνεύματι, προκατάρχοντι τῶν ἐν τῷ ζῇν, καὶ πάσης πράξεως καὶ εὐχῆς, καὶ τοῦ πρὸς Θεὸν ὕμνου· οὕτως πᾶν ὅ, τίποτ' ἂν ποιῇ, ποιεῖ πνεύματι, ἀλλὰ κἂν πάσχῃ, πάσχει πνεύματι. Εἰ δὲ ὁ ἅγιος, πόσῳ μᾶλλον ταῦτα λεκτέον περὶ τοῦ τῶν ἁγίων ἀρχηγοῦ Ἰησοῦ, οὗ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ ἀνειληφέναι αὐτὸν ὅλον ἄνθρωπον, τὸ ἐν αὐτῷ διέσεισε τὰ λοιπὰ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινα; Καὶ οὕτως „ἐταράχθη τῷ πνεύματι,“ ἵνα μαρτυρήσῃ, καὶ

---

[1]) Deuter. II, 30. LXX. interpretes ὁ Θεὸς ἡμῶν et τὴν καρδίαν κ. τ. λ.

[2]) R. in textu, H. ad marg., ut in nostro textu; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) Σιὼν βασιλεὺς εὐσεβῶν.“

[3]) Deest τό in ed. Huetiana.

[4]) Ev. Joann. XII, 27. — XIII, 21.

ἵνα εἴπῃ μετὰ τοῦ θείου οἱονεὶ ὅρκου, τοῦ „ἀμὴν,“ τό· „λέγω[1]) ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.“ Τοῦ γὰρ πνεύματος, οἶμαι, θεωρήσαντος τὸ ἤδη ἀπὸ τοῦ διαβόλου βεβλημένον εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα τὸν διδάσκαλον παραδῷ, φωτισθεὶς[2]) εἰς τὸ ἐσόμενον ἐταράχθη· καὶ ἐπεὶ ἡ ταραχὴ ἀπὸ τῆς ἐν πνεύματι γνώσεως γεγένηται, ὃ καὶ ἐν ταραχῇ ἐγένετο, Ἰησοῦς, εἴρηται, ἐταράχθη τῷ πνεύματι. Τάχα δὲ καὶ κατὰ μίαν ἐκδοχὴν, τήν· „ἡ σὰρξ[3]) ἀσθενής“ καὶ ἡ σὰρξ τετάρακται· ταῦτα δ᾽ ἦν ὁ Ἰησοῦς, περὶ οὗ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Μαρίαν εἴρηται τό· „καὶ ἰδοὺ[4]) συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται.“ Σημείωσῃ δὲ, τίνα τρόπον ἐν τοῖς ἐξεταζομένοις τὸ „ἐμαρτύρησεν“ ἀναφέρεται ἐπὶ[5]) τό· „εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.“ Καὶ τοῦτο μὲν λεγόμενον, καὶ προφητευόμενον τοῖς μαθηταῖς περὶ τοῦ Ἰούδα, τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, μαρτυρία ἦν ὁμώνυμος, οἶμαι, τῷ

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 21.

[2]) H. et R. in textu φωτισθεῖσα τό κ. τ. λ.; H. tamen in notis, quae R. quoq. affert: „sic habet Cod. Reg. Perion. vertit: *illustratus ad id, quod futurum erat;* videtur legisse φωτισθεὶς εἰς τὸ ἐσόμενον. Eodem redit Ferrar. interpretatio: *futurum praevidens,* quem tamen ita legisse non asseverarim.“ Equidem, quum φωτισθεῖσα stare prorsus nequeat, neque suppleri possit, si context. orat. accurat. respexeris, ἡ ψυχὴ (αὐτοῦ), Perion. sequendo φωτισθεὶς εἰς τό in text. recepi. Ceterum si quis, quod adjeci, εἰς missum facere velit, habeat sibi.

[3]) Matth. XXVI, 41. coll. Marc. XIV, 38.

[4]) Luc. I, 31. 32. Edd. N. T. voc. γαστρί addunt verba: καὶ τέξῃ υἱόν.

[5]) Deest ἐπί in Cod. Reg. (item in textu ed. H.). R. — Huet. ad marginem: „pro τό scrib. τῷ, ἤ· ἐπὶ τό.“ — Ev. Joann. XIII, 21.

παρὰ τὸ[1]) *μαρτυρεῖν καὶ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ θεοσεβείας σημαινομένῳ. Οὐ γὰρ ταῦτα νομίζω σημαίνεσθαι ἐν τῷ „ἐμαρτύρησεν,“ ὅτε δηλοῦται τὸ ῥῆμα, παρ᾽ ὃ μάρτυς ἐσχημάτισται τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ νῦν ὅτε ἀναφέρεται ἐπὶ*[2]) *τό· „εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.“ Ἔτι κατὰ δύναμιν ἐγὼ ἐφίστημι καὶ τῷ· „εἷς ἐξ ὑμῶν·“ ἀναφερομένῳ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, μήποτε ἐμφαίνει τὸ ἀπὸ τάξεως ἀποστολικῆς, ἐν ᾗ*[3]) *καὶ αὐτὸς ὕψωται, τῷ διάθεσίν ποτε παραπλησίαν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ἔχειν αὐτὸν, ἀποπεπτωκέναι. Οὕτως γὰρ ἐγὼ ἤκουσα καὶ τοῦ· „ἰδοὺ*[4]) *Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν·“ ἐπεὶ μηδὲ ἐκεῖ εἴρηται· ὡς ἡμεῖς· ἤ· ὡς ἐγώ· ἀλλὰ διὰ τὸν ἕνα ἐκπεσόντα τῆς μακαριότητος, τό· „ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν·“ ὡς εἷς*[5]) *πέπτωκε. Καὶ συνᾴδειν μοι δοκεῖ καὶ μετὰ τοῦ·*[6]) *„ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε.“ Πλειόνων γὰρ ἀρχόντων γενομένων,*[7]) *ὁ εἷς πέπτωκεν, ᾧ παραπλησίως, μιμούμενοι τὴν ἐκείνου πτῶσιν, πίπτουσιν οἱ ἁμαρτάνοντες. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐν θεότητι τυγχάνων πέπτωκεν, οὕτω καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος φησὶ τό· „ἐγὼ*[8])

---

1) Ed. R. recte *τό*, ed. H. *τῷ*.

2) Deest *ἐπί* in Cod. Reg. (item in textu ed. H.). R. — Huet. h. quoque l. (cfr. pag. 435. not. 5.) ad margin: „pro *τό* scrib. *τῷ*, *ἤ· ἐπὶ τό*.“ — Ev. Joann. XIII, 21.

3) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *ἐν ᾗ αὐτὸς ὕψω*, (H. *ὕψω*, R. *ὑψῶ*) *τῷ κ. τ. λ.* R. — H. ad marginem: „scrib. *ὑψώθη*, *τῷ κ. τ. λ.*

4) Genes. III, 22. H. et R. h. l. min. accur. *ἐξ ὑμῶν*.

5) Cod. Reg. (item ed. H. in textu): *ὡς εἷς, συνᾴδειν μοι δοκεῖ καὶ μετὰ τό· ὑμεῖς κ. τ. λ.* R. — Ferrar. *πέπτωκε* legit, vertit enim: *quoniam unus cecidit*.

6) Huet. ad marginem, cfr. pag. huj. not. 5. „scrib. *τοῦ* pro *τό*.“ — Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.).

7) R. recte *γενομένων*, ed. H. *γενομένῳ*.

8) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.).

εἶπα· θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες·" ἀποπεσόντες δὲ [1]) τῆς μακαριότητος, οὐ προηγουμένως ὄντες ἄνθρωποι, ἀποθνήσκουσι, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτουσι. Νομίζω δὲ καὶ θαυμαστικῶς εἰρῆσθαι τοιούτῳ νῷ τὸ λεγόμενον· ὁ παραδώσων με οὐκ ἀλλότριος τῶν ἐμῶν μαθητῶν ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ εἷς τῶν πολλῶν μαθητῶν, ἀλλὰ εἷς τῶν ἐν ἐκλογῇ μοι τετιμημένων ἀποστόλων. Πολλοὶ μὲν οὖν, καταψηφιζόμενοι τοῦ Ἰησοῦ, φασί· „σταύρου, [2]) σταύρου αὐτόν·" καί· „αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον." Τὸ δὲ παραδοῦναι αὐτὸν, ἔργον ἦν ἑωρακότος καὶ νενοηκότος αὐτόν· διδάσκαλον γὰρ αὐτὸν ἐπιστάμενος τῶν τηλικούτων [3]) καὶ τοσούτων μαθημάτων, ἃ κατ' ἰδίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ἤκουσε, καὶ κύριον αὐτὸν εἰδὼς, παραδοὺς [4]) αὐτὸν, ὃ ἔγνω μέγεθος αὐτοῦ παρέδωκεν, οὐκ ἂν ποιήσαντος τοῦτό τινος τὸ μέγεθος αὐτοῦ μὴ τεθεωρηκότος. Τὸν μὲν γὰρ μέγαν παραδέδωκεν, οὐ καθὸ μέγας ἐστὶν, ἐπεὶ μὴ εἶδε καθὸ μέγας ἐστίν· ὁ δὲ καὶ μαθὼν, πῶς μέγας ἦν, καὶ ἀκροατὴς γενόμενος τοῦ μεγέθους τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας, καὶ λόγου, καὶ χάριτος, καὶ προδοὺς αὐτὸν προέδωκεν αὐτοῦ [5]) καθ' ὅλον ὃ εἶδε μέγεθος. Διὰ

---

[1]) Deest δέ in ed. Huetiana.

[2]) Luc. XXIII, 21. Ed. Knapp. σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν, ed. Lachm. ut in nostro textu. — Act. XXII, 22.

[3]) Cod. Reg. (item ed. H.) τῶν τηλικουτῶνδε καὶ τοσῶνδε. R.

[4]) Idem Cod. Reg. (itemq. ed. H.) παραδιδούς. R.

[5]) R. in textu οὐ καθ' ὅλον ὃ εἶδε, in notis: „pro οὐ — εἶδε, quod legitur in Cod. Bodlej., Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) habet ὁ Λουκᾶς εἶδε." — Huet. in notis: „Perionius: *eum prodidit, cujus etiam noverat magnitudinem*, videtur legisse: οὗ καὶ εἶδε μέγεθος. At Ferrar., qui vertit: *et prodidit eum, et prodidit totam, quam novit, magnitudinem*, legebat: προέδωκεν

τοῦτο συνέφερεν αὐτῷ, εἰ μὴ ἐγεννήθη,[1]) εἴτε τὴν τῆς παλιγγενεσίας γένεσιν, ὡς ἂν βαθύτερόν τις ἀκοῦσαι,[2]) εἴτε καὶ τὴν κοινότερον νοουμένην· περὶ ἧς ὁ[3]) πραγμάτων ἑαυτὸν ἀπαλλάττειν θέλων, καὶ ζητήσας, ὅτι ᾧ συμφέρει, ὄντι συμφέρει, καὶ ὑπονοήσας, ὅτι οὐκ ἂν μὴ ὄντι[4]) αὐτῷ συνέφερεν, ἐπὶ τὴν δευτέραν κατελθὼν[5]) διήγησιν, ἐκείνην μᾶλλον παραδέξεται.

12. „Ἔβλεπον[6]) δὲ εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει.“ Εἰ μὲν προφανὴς ἦν τοῖς Ἰησοῦ μαθηταῖς ἡ τοῦ Ἰούδα κακία, κἂν ἔγνωστο, εἰπόντος τοῦ Σωτῆρος „ὅτι[7]) εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με,“ τίς ἦν ὁ παραδώσων τὸν διδάσκαλον· νυνὶ δὲ βλέπουσιν „εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει.“ Καὶ γὰρ Ἰούδας τάχα μὲν ἐκ πρότερον χρηστοτέρων ἐδυσώπει τοὺς ἀποστόλους πρὸς τὸ μηδὲν ὑπονοῆσαι περὶ αὐτοῦ φαῦλον· τάχα δὲ καὶ τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, οὐκ ἦν τῆς πονηρίας ἐξώλων·[8]) λείμματος γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς ὑπάρχον-

---

ὅλον ὃ καὶ εἶδε μέγεθος.“ — Equidem, quum οὐ stare prorsus nequeat, αὐτοῦ restitui; neque absque causa, Ferrar. videlicet duce, nulla licet praeterquam adsit necessitas, pro καθ' ὅλον scripserim καὶ ὅλον.

[1]) Matth. XXVI, 24. coll. Marc. XIV, 21.

[2]) ἀκοῦσαι. Deest in Cod. Reg. (item in textu ed. H., in quo τις quoq. desideratur). R. — Huet. ad marginem: „ἴσως· τις νοήσειε.“

[3]) Deest ὁ in ed. Huetiana.

[4]) Editio Huetii male: ὄντος. R.

[5]) κατελθών. Deest in Cod. Reg. R. — H. in textu: δευτέραν * θών, ad marginem: „ἴσως· ἐλθών.“

[6]) Ev. Joann. XIII, 22. Ed. Lachm. ἔβλεπ. δέ, ed. Knapp. ut in nostro textu.

[7]) Ibidem XIII, 21. — 22.

[8]) H. et R. in textu ἐξόλων; H. in notis, quae R.

τος ἐν αὐτῷ, ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη, ἡνίκα δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι, μεταμεληθεὶς „ἔστρεψε[1]) τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις, λέγων· ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον·“ ὅτε εἰπόντων αὐτῶν· „τί πρὸς ἡμᾶς; Σὺ ὄψῃ·“ ῥίψας ὁ φιλάργυρος Ἰούδας τὰ ἀργύρια, ἀπελθὼν ἀπήγξατο, μηδὲ περιμείνας ἰδεῖν τοῦ περὶ τὸν Ἰησοῦν παρὰ τῷ Πιλάτῳ κρίματος τὸ τέλος. Καὶ γέγονεν αὐτῷ οὔτε καθαρὰ ἀπὸ ἁμαρτίας μετάνοια, οὔτε ἄκρατος πρός τι χρηστότερον ἡ πονηρία. Εἰ μὲν γὰρ καθαρῶς μετενόει, καὶ ὡς ὁ λῃστὴς εἰπών· „μνήσθητί[2]) μου, Ἰησοῦ, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου·“ προσελθὼν τῷ Σωτῆρι ἐποίει τὰ παρ᾽ αὐτοῦ, πρὸς τὸ ἐξιλάσασθαι αὐτὸν ἐπὶ τῇ φθασάσῃ γεγονέναι προδόσει. Εἰ δὲ πάντῃ τὴν τοῦ καλοῦ ἔννοιαν ἐξεληλακὼς ἦν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, οὔτ᾽ ἂν μετεμελήθη, ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· ἀλλὰ καὶ προσετίθει ἂν λόγους, κατηγορῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τῇ προδοσίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἀπολαύων ἂν ὡς φιλάργυρος ὢν ἔλαβε τριάκοντα ἀργυρίων, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, οὔτ᾽ ἂν ἐβουλεύσατο ἀπώσασθαι τὰ ἀργύρια, οὔτ᾽ ἂν ἔστρεψεν αὐτὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις, οὔτ᾽ ἂν ἐπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἐξωμολογήσατο,

---

quoq., additis nonnullis, affert: „posterior illa vox (scil. ἐξόλων) ita descripta erat in Cod. Reg. Videtur legisse Perionius ἐξολών, vertit enim: *perditae comploratae que improbitatis non erat.* Ferrar. vero legebat, ni fallor, ἐξ ὅλων (R. addit: si quid. vertit: *nondum prorsus a malitia dependebat*). Neutrum mihi satis placet.“ (R. addit: attamen rectius videtur legisse Perionius.) — Equidem ἐξώλους legerim, aut ἐξώλης.

[1]) Matth. XXVII, 3—5. Edd. N. T. vers. 3. μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψε. Vers. 4. ed. Knapp., ut in textu nostro, ἀθῶον, ed. Lachm. ἀθῷον. De vers. 5. cfr. edd. N. T.

[2]) Luc. XIII, 42. Edd. N. T. Κύριε pro Ἰησοῦ.

αὐτοῦ μὲν κατηγορῶν, τὸν διδάσκαλον δὲ[1]) ἐγκωμιάζων ἐν τῷ· „ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα δίκαιον.“ Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπάγξασθαι αὐτὸν[2]) οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἢ ὁ βεβληκὼς αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ τὸν Σωτῆρα·[3]) καὶ τόπον γε κατ' ἀμφότερα ἔδωκε τῷ διαβόλῳ. Ταῦτα δὲ κατὰ δύναμιν ἐπεξειργασάμην, ἅμα μὲν παριστὰς τοῖς οἰομένοις αὐτὸν φύσει γεγονέναι ἀνεπίδεκτον σωτηρίας, ὅτι οὐ τοιοῦτος ἦν· ἅμα δὲ διηγούμενος, ὅτι εὐλόγως οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῷ τοῦ κυρίου λόγῳ „ἔβλεπον[4]) εἰς ἀλλήλους, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει.“ Ἀρκεῖ δὲ παραθέσθαι καὶ προφητικὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ Ψαλμοῦ, παριστᾶσαν ὅτι ἅγιος ὢν μεταπέπτωκεν, ἐπεὶ „καὶ[5]) γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ὃν ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν.“ Ἀλλὰ καὶ τό· „εἰ ἐχθρὸς[6]) ὠνείδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν·“ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερόμενον, δηλοῖ ὅτι οὐκ ἀρχῆθεν ἐχθρὸς ἦν. Ἀλλὰ καὶ τό· „εἰ ὁ μισῶν με ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλοῤῥημόνησεν, ἐκρύβην ἂν ἀπ' αὐτοῦ·“ παρίστησιν ὅτι καὶ ἠγάπα ποτὲ τὸν Ἰησοῦν, φθάσας ἐπὶ τὸ καὶ ἰσόψυχος αὐτῷ τυγχά-

---

1) Cod. Reg. (item ed. H.) *καὶ ἐγκωμιάζων*. R. — Matth. XXVII, 4. H. et R. h. l. *δίκαιον* pro *ἀθῷον*. Cfr. pag. 439. not. 1.

2) H. et R. ut in nostro textu; H. in notis: „*ἀπάγξασθαι αὐτόν* et *αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν* habet Cod. Reg. et Perionius; at Ferrar. legit *αὐτόν* et *αὐτοῦ*. Sed vera est lectio Cod. Reg.“

3) Cod. Reg. (item ed. H.) *τὸν Ἰησοῦν*. R.

4) Ev. Joann. XIII, 22.

5) Psalm. XLI, 9. (XL, 10.). In edd. H. et R. h. l. (cfr. tamen pag. 419. not. 6.) deest *ὁ* ante *ἐσθίων*.

6) Psalm. LV, 12. LXX. interpretes: *ὅτι εἰ ἐχθρός κ. τ. λ.* et paulo post: *καὶ εἰ ὁ μισῶν ἐπ' ἐμέ κ. τ. λ.* (LIV, 13.).

νειν, ἐπεὶ γέγραπται· „σὺ[1]) δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε, καὶ ἡγεμών μου, καὶ γνωστέ μου." Καὶ ἄλλα δ' ἂν εὕροις μυρία, ἐξ ὧν συνήσεις, ὅτι εἰκότως „οἱ μαθηταὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει." Ὁ δὲ Λουκᾶς ἀνέγραψεν, ὅτι εἰπόντος τοῦ Σωτῆρος· „πλὴν[2]) ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸ ὡρισμένον αὐτῷ πορεύεται· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ παραδίδοται·" οἱ μαθηταὶ „ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ μέλλων τοῦτο πράσσειν·" συνεζήτουν γὰρ „ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει." Ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν οὐκ ἐμφαίνεται, ὅτι ἕκαστος καὶ ἑαυτὸν ὑπενόει·[3]) κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μάρκον καὶ τοῦτο παρίσταται. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖός φησι· „καὶ λυπούμενοι[4]) σφόδρα ἤρξαντο λέγειν· μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε;" Ὁ δὲ Μάρκος· ὅτι „ἤρξαντο[5]) λυπεῖσθαι, καὶ λέγειν αὐτῷ εἷς κα-

---

[1]) Psalm. LV, 13. (LIV, 14.). In LXX. interpretum vers. καί deest ante ἡγεμών. — Ev. Joann. XIII, 22.

[2]) Luc. XXII, 21—23. Edd. N. T. vers. 22. καὶ ὁ μέν κ. τ. λ. Paulo post, omisso voc. αὐτῷ in utraq. ed., ed. Lachm. κατὰ τὸ ὡρισμένον πορεύεται, ed. Knapp. πορεύεται κατὰ τὸ ὡρισμένον. Vers. 23. edd. N. T. πρὸς ἑαυτοὺς τὸ, τίς — ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν. — Ev. Joann. XIII, 22.

[3]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) recte habet ὑπενόει, pro quo tantum legitur in Cod. Reg. (item in textu ed. H. hoc modo: ἑαυτὸν * νόει) νόει. R.

[4]) Matth. XXVI, 22. Ed. Lachm. λέγειν αὐτῷ εἷς ἕκαστος· μή τι κ. τ. λ., ed. Knapp. λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν· μήτι κ. τ. λ.

[5]) Marc. XIV, 19. Ed. Knapp. in textu (coll. tam. not. text. subjecta) εἷς καθεῖς· μήτι —· μήτι, ed. Lachm. εἷς καθ' εἷς· μή τι —· μή τι. — Ed. R. ut in nostro textu, ed. Huet. εἷς καθένα.

θ' ἕνα· μήτι ἐγώ; καὶ ἄλλος· μήτι ἐγώ;" Ἐμέμνητο γάρ, οἶμαι, ἄνθρωποι ὄντες, ὅτι τρεπτή ἐστιν ἡ προαίρεσις τῶν ἔτι προκοπτόντων, καὶ ἐπιδεχομένη τὰ ἐναντία θέλειν οἷς[1]) πρότερον προέθετο. Τάχα δὲ καὶ μαθόντες, πρὸς ἃ ἡμῖν ἐστιν ἡ πάλη, εὐλαβοῦντο διὰ τὸ ἐν ἀνθρώποις ἄδηλον, μήποτε νικηθέντες παραδέξωνται καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου προδοσίαν. Καὶ γὰρ ὁ Πέτρος πρόθεσιν μὲν εἶχεν, ὅτε διαβεβαιούμενος ἔλεγεν· „εἰ[2]) καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐ σκανδαλισθήσομαι·" μὴ ἀρνήσασθαι[3]) τὸν Ἰησοῦν· ἐκνικηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς δειλίας[4]) πνεύματος πρὸ ἀλεκτοροφωνίας τρὶς αὐτὸν ἠρνήσατο. Ἐκ τῶν τοιούτων δὴ λόγων διδασκόμεθα, ὅτι[5]) „ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ," καὶ „μὴ[6]) καυχῶ τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας, τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα." Τάχα δὲ καὶ τό· „ἔβλεπον[7]) εἰς ἀλ-

---

[1]) Cod. Bodlej. (item ed. H. ad marg.) optime: οἷς πρότερον, Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male εἰς πρότερον (R. affert τρότερον). R.

[2]) Matth. XXVI, 33. Edd. N. T. εἰ πάντες omisso καί ante πάντες, et ἐγὼ οὐδέποτε σκανδ. pro ἐγὼ οὐ σκανδαλισθήσομαι. Cfr. pag. 395. not. 4.

[3]) Ed. R. recte ἀρνήσασθαι, ed. H. corrupte ἀρνῆσθαι.

[4]) R. δειλείας, H. δουλείας. Ferrarius: *ut victus propter timorem spiritus.* — H. et R. (cfr. pag. 395. not. 7.) ἀλεκτροφωνίας.

[5]) ὅτι ὁ δοκῶν — οὐ γὰρ οἶδας. Sic sanitati restituitur hic locus ope Manuscripti Bodlej. In Cod. Reg. (item in textu ed. H.) mendose legitur: ὁστηκῶν (R. affert: ὁ στηκῶν) βλεπέτω μὴ πέσῃ, καὶ μὴ οὐ γὰρ οἶδας (ed. H. habet: καὶ μὴ * οὐ γὰρ οἶδας). R. — H. ad marg.: „pro ὁστηκῶν scrib. ὁ ἑστήκων (?)." — I Cor. X, 12.

[6]) Prov. XXVII, 1. LXX. interpretes οὐ γὰρ γινώσκεις, τί κ. τ. λ. — Huet. ad resarciendam lacunam (cfr. pag. huj. not. 5.) haec affert, ex parte recte, ad marginem: „ἴσως· καὶ μὴ καυχῶν τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ κτλ.

[7]) Ev. Joann. XIII, 22.

λήλους οἱ μαθηταί·“ πρὸς τῷ ἁπλούστερον νοουμένῳ καὶ τοιοῦτόν τι δηλοῖ, ὅτι ἕκαστος κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνεώρα εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑτέρου, ἐπαπορῶν, εἰ δύναται ἡ τοιαῦτα πράξασα ψυχὴ, καὶ οὕτω πρὸς τὸν ἀψευδῆ διδάσκαλον διατεθεῖσα, ἀληθῶς μαρτυρήσαντα ἐν τῷ εἰρηκέναι· „ἀμὴν,[1]) ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με·“ ἐπὶ τοσοῦτον τραπῆναι, καὶ ἐπιλαθέσθαι τῶν τοῦ διδασκάλου μαθημάτων, ὡς καὶ ἐπὶ τὴν προδοσίαν αὐτοῦ φθάσαι. Ἐμφαντικὴ γὰρ ἡ περὶ τῶν μαθητῶν λέξις, ἡ· „ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει·“ οὐ γὰρ εὐπόρουν ἐννοῆσαι, περὶ τίνος τὸ προειρημένον ἦν, ἀλλ᾿ ἦσαν περὶ τούτου ἀπορούμενοι, καὶ οὐδὲν οὔτε νοεῖν, οὔτε λέγειν σαφὲς εὑρίσκοντες.

13. „Ἦν[2]) ἀνακείμενος εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Νεύει οὖν τούτῳ Σίμων Πέτρος, καὶ λέγει αὐτῷ· εἰπὲ, τίς ἐστι, περὶ οὗ λέγει. Ἀναπεσὼν ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, λέγει αὐτῷ· Κύριε, τίς ἐστιν; Ἀποκρίνεται οὖν ὁ Ἰησοῦς· ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ ἐγὼ βάψω τὸ ψωμίον

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 21. — 22.

[2]) Ev. Joann. XIII, 23—29. Edd. N. T. vers. 23. ἦν δέ κ. τ. λ. (ed. H. ἦ pro ἦν). Vers. 24. ed. Lachm. Σίμων Πέτρος, καὶ — οὗ λέγει, ut in textu nostro, ed. Knapp. Σίμων Πέτρος, πυθέσθαι τίς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει. Vers. 25. ed. Lachm. ἀναπεσὼν οὖν, ed. Knapp. ἐπιπεσὼν οὖν κ. τ. λ. Vers. 26. ed. Lachm. ἀποκρίνεται (οὖν) ὁ κ. τ. λ., ed. Knapp. ἀποκρίνεται ὁ κ. τ. λ. Eod. vers. ed. Lachm. ᾧ ἐγὼ ἐμβάψας τὸ ψ. ἐπιδώσω, ed. Knapp. ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. Sub finem vers. pro βάψας οὖν κ. τ. λ. edd. N. T. (coll. tam. not. in Lachm. ed. text. subjecta): καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον δίδωσιν Ἰούδᾳ κ. τ. λ. Vers. 29. ed. Lachm. εἶχεν Ἰούδας, ed. Knapp. εἶχεν ὁ Ἰούδας. Eod. vers. edd. N. T. αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

καὶ[1]) δώσω (αὐτῷ). Βάψας οὖν τὸ ψωμίον λαμβάνει, καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος[2]) Ἰσκαριώτῃ. Καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς. Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. Τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ· τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ Ἰησοῦς· ἀγόρασον ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν· ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῷ." Ὁ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἀνακείμενος, εἷς τῶν μαθητῶν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἔοικεν ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι Ἰωάννης· ἐπὶ[3]) γὰρ τῷ τέλει τοῦ Εὐαγγελίου γέγραπται, ὡς[4]) „ἐπιστραφεὶς[5]) ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; Τοῦτον οὖν ἰδὼν ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰη-

---

1) In edd. H. et R. desunt (cfr. pag. 443. not. 2.) h. l. verba: καὶ δώσω (αὐτῷ). Equid. ea apposui h. l., coll. pag. 450. not. 6. coll. pag. 453. not. 1.; αὐτῷ aut., respectu potissimum habito ad pag. 453. not. 1. coll. cum pag. 450. not. 6., uncis inclusi.

2) R. in textu: Σίμωνι Ἰσκαριώτῃ, in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H.) Σίμωνος Ἰσκαριώτου."

3) H. et R. in textu recte, ut in nostro textu; H. in notis: „ἐπὶ γὰρ τῷ τέλει, vel ἐπὶ γὰρ τὸ τέλος; utrumq. enim exsculpi potest ex his Cod. Reg. corruptis apicibus: ἐπεὶ γὰρ τῷ τέλος."

4) Ferrarius: *hunc in modum*, legisse videtur: οὕτως.

5) Ev. Joann. XXI, 20—23. Ed. Knapp. vers. 20. ἐπιστραφεὶς δέ κ. τ. λ., ed. Lachm. ut in textu nostro. Vers. 21. ed. Knapp. τοῦτον ἰδών, ed. Lachm. ut in nostro textu. Vers. 22. ed. Knapp. σὺ ἀκολούθει μοι, ed. Lachm. ut in textu nostro. Vers. 23. ed. Lachm. ἐξῆλθ. οὖν οὗτος ὁ λόγος εἰς κ. τ. λ., ed. Knapp. ἐξῆλθ. οὖν ὁ λόγος οὗτος εἰς κ. τ. λ. Eod. vers. pro οὐκ εἶπε δὲ αὐτῷ edd. N. T. καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ.

σοῦ· Κύριε, οὗτος δὲ τί; Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; Σύ μοι ἀκολούθει. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. Οὐκ εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ;" Ὅτι δὲ ὁ μαθητὴς οὗτος, ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον, Ἰωάννης ἐστὶν, δῆλον ἐκ τῶν ἐπιφερομένων, οὕτως ἐχόντων, ὅτι „οὗτός[1]) ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ[2]) μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα." Παρατήρει δὲ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τόποις τοῦ Εὐαγγελίου, τίνα τρόπον ὁ Πέτρος, ὡς ἐπὶ πλεῖον αὐτῷ[3]) θαῤῥῶν, καὶ προσκεκλιμένος,[4]) ὅπου μὲν νεύει αὐτῷ, καὶ λέγει· εἰπὲ, τίς[5]) ἐστι, περὶ οὗ ὁ Ἰησοῦς προδώσοντός φησιν·" ὅπου δὲ ἰδὼν αὐτὸν ἀκολουθοῦντα, ὡς φροντίζων αὐτοῦ μᾶλλον παρὰ τοὺς λοιποὺς, λέγει τῷ Ἰησοῦ περὶ αὐτοῦ· „Κύριε, οὗτος δὲ τί;" βουλόμενος μαθεῖν καὶ τὸ κατὰ τὸν Ἰωάννην τέλος, ὁμοίως τῷ ἐγνωκέναι τὰ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὅταν γηράσῃ ἐκτενεῖ[6]) τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἄλλος αὐτὸν ζώσει, καὶ

---

[1]) Ev. Joann. XXI, 24. Ed. Lachm. καὶ ὁ γράψας ταῦτα, ed. Knapp. ut in textu nostro.

[2]) Ed. Huet. ὁ καὶ μαρτυρ. περὶ τούτ., ὁ γράψας ταῦτα.

[3]) Ed. R. αὑτῷ, ed. Huet. αὐτῷ.

[4]) R. in textu ἀνακεκλιμένος, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) προσκεκλειμένος." — Huet. ad marginem: „scrib. προσκεκλιμένος."

[5]) R. in textu τίς ἐστι κ. τ. λ., omisso εἰπέ ante τίς, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) εἰπὲ, τίς ἐστι κ. τ. λ." Cfr. ev. Joann. XIII, 24. coll. edd. N. T. et pag. ed. nostrae 443. not. 2. — XXI, 21.

[6]) R. in textu, H. ad marg. recte: ἐκτενεῖ, R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) ἐκτείνει." — Cfr. ev. Joann. XXI, 18.

οἴσει ὅπου οὐ θέλει. Εἴπερ δὲ ἃ ἐλάλει ῥήματα[1]) ὁ Ἰησοῦς, πνεῦμά ἐστι, καὶ οὐ γράμμα, δι' ὅλων ζωή ἐστι, καὶ οὐδαμῶς θάνατος, καὶ μιμούμενος αὐτὸν ὁ μαθητὴς, ὃν ἠγάπα, πνεῦμα καὶ ζωὴν ἀναγράφει, ἀκουστέον τοῦ· „ἦν[2]) ἀνακείμενος εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ·" ἀξίως[3]) τῆς τιμῆς, ἣν πρέπει διδόναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λαμβάνειν τὸν ἀγαπώμενον ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ νομίζω, ὅτι, εἰ καὶ συμβολικῶς τότε ἀνακείμενος Ἰωάννης ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ γέρως[4]) τούτου ἀξιωθεὶς ὡς ἐξαιρέτου ἀγάπης κριθεὶς ἄξιος τῆς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, τὸ συμβολικὸν τοῦτο παρίστησιν, ὅτι Ἰωάννης, ἀνακείμενος τῷ Λόγῳ καὶ τοῖς μυστικωτέροις ἐναπαυόμενος, ἀνέκειτο ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Λόγου, ἀνάλογον τῷ καὶ αὐτὸν εἶναι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, κατὰ τό· „ὁ μονογενὴς[5]) Θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο." Εἰ μὴ ταπεινότερον δὲ ἀκούομεν καὶ τοῦ· „ἐγένετο[6]) δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ·" τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοῦ κόλπου Ἀβραὰμ νοήσομεν·[7]) ὅπερ ἐὰν οὕτως διηγησώμεθα, ἀπολογησάμενοι πρὸς τὴν κατ' ἄγνοιαν περὶ τῆς γραφῆς ἐπαπόρησιν, λεχθείη

---

[1]) Ev. Joann. VI, 63.

[2]) Ev. Joann. XIII, 23. coll. pag. 443. not. 2.

[3]) R. in textu, ut in nostro textu, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) ἀξίως τιμῆς ἧς πρέπει."

[4]) H. et R. γέρως.

[5]) Ev. Joann. I, 18. Edd. N. T. (coll. tam. not. text. ed. Knapp. subjecta) ὁ μονογενὴς υἱός.

[6]) Luc. XVI, 22. Edd. N. T. ὑπὸ τῶν ἀγγέλων.

[7]) Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) νοήσωμεν· ὅπερ ἐὰν οὕτως ἐσόμεθα (ed. H. οὕτως * ἐσόμεθα), ἀπολογησάμενοι. R. — Huet. ad marg.: „ἴσως· διηγησόμεθα (scil. pro * ἐσόμεθα)."

ἂν [1]) ὑπὸ τοῦ βουληθέντος ἀθετῆσαι τὴν περὶ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα διήγησιν· „„εἰ γὰρ ἀνέκειτο, φησὶν, εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ὁ Λάζαρος, ἕτερος, πρὸ τοῦ τοῦτον ἐξελθεῖν τὸν [2]) βίον, ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ πρὸ ἐκείνου ἄλλος. Ἀλλὰ καὶ ἄλλου, φησὶ, δικαίου ἐξελθόντος, ὁ πτωχὸς ὑπαναστήσεται·““ οὐ γὰρ ἑώρα τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ὁ περὶ τούτων ἐπαπορῶν, καὶ ὅτι δυνατόν ἐστι, μυρίους ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀβραὰμ ἅμα ἀναπαύσεσθαι, κοινωνοῦντας τῶν ἀποκαλυφθέντων αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ ἄλλον τόπον περὶ τῆς τοῦ κόλπου ὀνομασίας δεήσει παραθέσθαι ἀπὸ τῆς γραφῆς, φέρε ἐξετάσωμεν, τίνα τρόπον εἶπε κύριος τῷ Μωϋσῇ· „πάλιν [3]) εἰσένεγκον τὴν χεῖρά σου εἰς τὸν κόλπον σου. Καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο [4]) ἡ χεὶρ αὐτοῦ λεπρῶσα [5]) ὡσεὶ χιών. Καὶ εἶπεν· εἰσένεγκον [6]) τὴν χεῖρά σου εἰς τὸν κόλπον

---

[1]) Ferrar. λεχθεῖσαν pro λεχθείη ἂν legisse videtur.

[2]) !I. et R. τὸν βίον.

[3]) Exod. IV, 6. 7. LXX. interpretes vers. 6. 7. constanter, ubi αὐτοῦ exhibent edd. nostrae, scribunt αὑτοῦ. Iidem vers. 6. καὶ ἐξήν. τὴν χεῖρα αὐτοῦ pro καὶ ἐξήνεγκεν αὐτήν, et, voc. λεπρῶσα prorsus omisso, ἐγενήθη pro ἐγένετο. Vers. 7. iidem pro: καὶ εἶπεν· εἰσένεγκον exhibent: καὶ εἶπεν πάλιν· εἰσένεγκον; porro τὴν χεῖρα εἰς τόν κ. τ. λ. pro τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τόν κ. τ. λ.; ἀπεκατέστη deniq. pro (ut H. et R. exhibent) ἀπεκατεστάθη, et σαρκὸς αὐτῆς pro σαρκὸς αὐτοῦ (R. αὑτοῦ.).

[4]) H. ἐγένετο, R., qui forsan (cfr. pag. huj. not. 3.), ἐγενήθη scribere voluit, corrupte ἐγένετη.

[5]) R. in textu, H. ad marg. recte λεπρῶσα; Cod. Reg. (item ed. H. in textu) λεπρωσία. R. — H. in notis: „pro λεπρωσία videtur legendum λεπρῶσα; ita infra (cfr. pag. 448. lin. 12.): ἢ καὶ λεπρῶσαν a λεπράω. Id confirmat Aldina ed., quae ita scriptum habet Exod. IV, 6.

[6]) H. et R. h. l. εἰσένεγκε.

σου. Καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν χρόαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.“ Χαλεπὸν μὲν οὖν ἰδεῖν, καὶ [1]) ὑπὲρ ἡμᾶς, τίνος σύμβολον εἶναι δύναται τὸ σημεῖον τοῦτο. Ἐπειδὴ [2]) χρὴ καὶ ἡμᾶς μὴ ἀλγεῖν, ἀπὸ τοῦ ζητεῖν τὸ ὑποπίπτον εἰς κρίσιν παραδοῦναι τῷ ἐντευξομένῳ, φήσομεν, ὅτι ἡ χεὶρ πράξεων πολλαχοῦ [3]) σύμβολόν ἐστιν· ὁ δὲ κόλπος Μωϋσέως δύο δυνάμεις ἔχει, τὴν μὲν προτέραν καὶ, κατὰ τὰ τοῦ γράμματος νοήματα, ποιοῦσαν τὴν πρᾶξιν τοῦ πράττοντος ὡσεὶ χιὼν, ὅσον ἐπὶ τῇ Ἑβραίων φωνῇ, ἢ καὶ λεπρῶσαν· τὴν δὲ [4]) δευτέραν καὶ, κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον, καθαρὰν [5]) ἀποδεικνύουσαν [6]) τὴν πολιτείαν, καὶ ἀποκαθισταμένην εἰς τὸ βούλημα τῆς φύσεως τοῦ λόγου. Καὶ τήρει γε, ὅτι ἐπιφέρεται τούτοις τό· „ἐὰν [7]) μὴ πιστεύσωσί σοι, μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ σημείου τοῦ πρώτου, πιστεύσουσί σοι τῆς φωνῆς τοῦ σημείου τοῦ δευτέρου·“ ὁ γὰρ μὴ πιστεύσας τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος, διὰ μεγαλόνοιαν πιστεύσει τῇ πνευματικῇ τοῦ νόμου διηγήσει. Ἐὰν δέ

---

[1]) καὶ ὑπὲρ — φήσομεν. Sic hunc loc., qui in Cod. Reg. (it. in text. ed. H.) omnino mancus est, sanitati restituit Cod. Bodlej. R. — H. in textu: „καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς τί * σημεῖον τοῦτο, ἐπειδὴ χρὴ καὶ ἡμᾶς μὴ * ἀπὸ τοῦ ζητεῖν τὸ ὑπὸ * σιν παραδοῦναι τῷ ἐνταξομένῳ φήσομεν,“ ad marginem: „pro τῷ ἐνταξομένῳ scrib. (min. accur.) τὸ ἐντευξόμενον.“

[2]) Ferrarius: *quoniam vero*, legisse videtur: ἐπεὶ δέ aut ἐπειδὴ δὲ χρή κ. τ. λ.

[3]) R. min. accur. h. l. πολλακοῦ; H. πολλαχοῦ.

[4]) H. et R. omittunt δέ. Equid. Ferrar. duce, et quia facillime propt. seq. δευτέραν excidere poterat, apposui.

[5]) H. et R. καθαρὰν, ἀποδεικν. κ. τ. λ.

[6]) R. ἀποδεικνύσαν, H. h. l. ἀποδεικνύουσαν.

[7]) Exod. IV, 8. LXX. interpretes: ἐὰν δὲ μή κτλ.

τις μὴ πιστεύσῃ τοῖς δυσὶ σημείοις τούτοις, τῷ μὲν προτέρῳ, ὅτι λεπρὰν ποιεῖ τὴν πρᾶξιν· τῷ δὲ δευτέρῳ, ὅτι ἀποκαθίστησιν αὐτὴν εἰς τὸ κατὰ φύσιν, τὸ ὕδωρ τούτῳ αἷμα γίνεται. Γέγραπται γάρ· „καὶ ἔσται,[1]) ἐὰν μὴ πιστεύσωσί σοι τοῖς δυσὶ σημείοις τούτοις, μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς σου, λήψῃ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκχεεῖς ἐπὶ τὸ ξηρόν· καὶ ἔσται τὸ ὕδωρ, ὃ ἐὰν λάβῃς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, αἷμα ἐπὶ τοῦ ξηροῦ.“ Καὶ πρόσχες δὲ, ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σημείου οὐκ ἔτι λέγεται τό· ἤ· πιστεύσωσί σοι· ἤ· οὐ πιστεύσωσι. Δηλοῦται γὰρ, ὅτι τῷ μὴ πιστεύσαντι τοῖς δυσὶ σημείοις τὸ λαμβανόμενον ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὕδωρ αἷμα γίνεται, δι' ἀπιστίαν ποτίμου ἀπολαύειν οὐ δυναμένῳ λόγου. Ἀλλὰ γὰρ ἐπανέλθωμεν, πλείονα τοῦ δέοντος διὰ τὸν κόλπον τοῦ Ἰησοῦ παραλαβόντες εἰς τὸν τόπον, ἐπὶ τὸ προκείμενον, καὶ μαθόντες, ὅτι, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, πάντα πράττωμεν πρὸς τὸ ἐγκριθῆναι τῇ ἐξαιρέτῳ αὐτοῦ ἀγάπῃ· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ ἀνακεισόμεθα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ. Νεύει δὲ τῷ ἀγαπωμένῳ μαθητῇ Σίμων Πέτρος, καὶ, μὴ ἀρκούμενος τῷ νεύματι, φησὶν αὐτῷ· „εἰπὲ,[2]) τίς ἐστι, περὶ οὗ λέγει.“ Ἐπεὶ οὖν τὸ νεύειν ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰς διαβολὴν λαμβάνεται· ὁ γὰρ φαῦλος ἐννεύει μὲν „ὀφθαλμῷ,[3]) σημαίνει δὲ ποδὶ, διδάσκει δὲ νεύμασι δακτύλων, καὶ διεστραμμένη καρδίᾳ τεκταίνεται[4]) κακά·“ καί· „ὁ ἐννεύων[5]) ὀφθαλμοῖς μετὰ δόλου, συνάγει ἀνδράσι λύπας·“ λεκτέον, ὅτι φαῦ-

[1]) Exod. IV, 9. — H. et R. min. accur. λήψει pro λήψῃ, ἐκχεῖς pro ἐκχεεῖς, et λαβῇς.

[2]) Ev. Joann. XIII, 24. coll. pag. 443. not. 2.

[3]) Prov. VI, 13, 14. LXX. interpretes vers 13. ἐννεύμασι. Iidem vers. 14., καί omisso, διεστραμμένη καρδία.

[4]) R. in textu, H. ad marg. recte τεκταίνεται; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male τεκτενεύεται.“

[5]) Proverb. X, 10.

λον οὐ τὸ νεύειν ἐστίν· ἀλλὰ τὸ νεύειν ὀφθαλμῷ, τουτέστι, πλαγιάζειν τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ μὴ ὀρθὰ βλέπειν, καὶ τὸ νεύειν μετὰ δόλου ἐστὶ τὸ ψεκτόν· νεύειν δὲ φιλομαθῶς, Πέτρου ἔργον ἦν, καὶ ἀκολούθως τῷ τοιούτῳ νεύματι λέγειν τῷ συμφοιτητῇ, ὡς παῤῥησίαν πλείονα ἔχοντι πρὸς τὸν διδάσκαλον· „εἰπὲ,[1]) τίς ἐστι, περὶ οὗ λέγει.“ Ἐβούλετο γὰρ ἴσως τὸ κατὰ τὴν προδοσίαν, ἣν προδίδωσιν Ἰούδας τὸν Ἰησοῦν, μυστήριον ἰδεῖν, ὅπερ ἵνα μάθῃ ὁ Πέτρος, Ἰωάννης πρότερον ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαναβέβηκε, καὶ ἀνέπεσεν ἐπὶ τὸ στῆθος. Καὶ τάχα μὴ ἀναπεσόντι ἐπὶ τὸ στῆθος, ἀλλὰ μείναντι ἐπὶ τοῦ ἀνακεῖσθαι ἐν τῷ κόλπῳ, οὐκ ἂν παρέδωκεν, ὃν ἐπόθει μανθάνειν Ἰωάννης, ἢ Πέτρος, λόγον. Εἰ καὶ ἀνακείμενος οὖν πρότερον μὲν ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὕστερον δὲ[2]) ἀνέπεσεν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τοῦ δευτέρου, ἐν τοῖς τελευταίοις τοῦ[3]) εὐαγγελίου χαρακτηρίζεται, ὡς μείζονος καὶ διαφέροντος, ὁ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητής. Γέγραπται γὰρ, ὅτι „ἐπιστραφεὶς[4]) ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε;“ οὐ γὰρ γέγραπται· ὃς ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ.[5])

14. Τί δὲ καὶ ἀποκρινόμενος εἶπεν ὁ κύριος, θεωρήσωμεν. „Ἐκεῖνος,[6]) φησὶν, ἐστὶν, ᾧ ἐγὼ βάψω τὸ

---

1) Ev. Joann. XIII, 24.. coll. pag. 443. not. 2.

2) H. corrupte ἐν pro δέ.

3) Ed. H. τοῦ εὐαγγελίου; in ed. R. τοῦ deest.

4) Ev. Joann. XXI, 20. coll. pag. 444. not. 5.

5) Pro αὐτοῦ Cod. Reg. tantum habet τοῦ. Ferrar. leg. Ἰησοῦ. R. — H. in textu: τοῦ *, ad marg.: „scrib. τοῦ Ἰησοῦ.“

6) Ev. Joann. XIII, 26. 27. coll. pag. 443. not. 2. H. et R. h. l. addunt verba: καὶ δώσω αὐτῷ. Cfr. pag. 444. not. 1. coll. pag. 443. not. 2. et de αὐτῷ pag. 453. not. 1.

ψωμίον, καὶ δώσω αὐτῷ.“ Εἶπεν οὖν τοῦτο ὁ Ἰησοῦς, καὶ „βάψας τὸ ψωμίον λαμβάνει, καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος [1]) Ἰσκαριώτῃ. Καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰςῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς,“ οὐ δυνηθεὶς πρότερον εἰσελθεῖν, οὐδ᾽ εὐθέως ἅμα τῷ βεβληκέναι εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας [2]) Σίμωνος Ἰσκαριώτης. Χρῆν γάρ, οἶμαι, διὰ τῆς δόσεως [3]) τοῦ ψωμίου ἀντιλαβεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἀναξίου ἔχειν τὸ κρεῖττον ὃ ἐδόκει ἔχειν· ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ [4]) ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ. Ἀφαιρεθεὶς οὖν ὁ Ἰούδας, ὡς ἀνάξιος τοῦ κρείττονος τοῦ εἰπόντος [5]) *, κεχώρηκε τὴν εἰς αὐτὸν τοῦ Σατανᾶ εἴσοδον. Παραδείγματος δὲ ἕνεκεν ἵνα νοηθῇ, πῶς ψωμίον μὲν ἔδωκεν ὁ κύριος τῷ Ἰούδᾳ, ἐκεῖνος δὲ τότε ἀπέθετο κρεῖττόν τι ἐνυπάρχον ἐν αὐτῷ, καὶ τάχα τὴν εἰρήνην, ὑποστρέφουσαν ἀπὸ τοῦ ἀκούσαντος, καὶ μὴ παραδεξάμενου, ἐπὶ τὸν εἰπόντα, κατὰ τὸ [6]) λεγόμενον, ὅτι „ἐὰν [7]) μὲν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ

---

[1]) R. in textu: Σίμωνι Ἰσκαριώτῃ, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) Σίμωνος Ἰσκαριώτου. Cfr. pag. 444. not. 2.

[2]) Ed. H. post αὐτόν addit verba, quae in ed. R. frustra desiderantur, Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης. Cfr. ev. Joann. XIII, 2.

[3]) R. in textu, H. ad marg. recte δόσεως; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: δόσης.“

[4]) Matth. XXV, 29. coll. Marc. IV, 25.

[5]) H. et R. εἰπόντος * κεχώρηκε. Ferrar. vertit: *privatus ergo Judas, veluti indignus, ab excellentiori, qui precatus fuerat pacem, recepit ingressum Satanae in se.* Legit ergo εἰπόντος εἰρήνην aut τὴν εἰρήνην; et recte quidem hoc voc. restitueris, modo ea, quae statim sequuntur lin. 3. et seqq. pag. huj. a fine, accuratius contuleris.

[6]) H. in textu τόν, ad marg. recte: „scrib. τό;“ R. in notis: „desunt verba: κατὰ τὸ λεγόμενον in Cod. Bodlej.“

[7]) Luc. X, 6. coll. pag. 420. not. 3.

εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτὸν ἀναπαύσεται· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει·" παραθησόμεθα καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους δευτέρας ἐπιστολῆς ταῦτα οὕτως γεγραμμένα· „τὸ[1]) ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα." Κατανοήσας γὰρ τὴν ἐν τούτοις ἀντίδοσιν χοϊκῶν πρὸς πνευματικὰ, δυνήσῃ ἰδεῖν, πῶς τῷ μὴ ἀξίῳ ἄρτου ψωμίον ἐπιδέδωκεν, ἵνα διὰ τοῦ ψωμίου ἀφέλῃ αὐτοῦ, ὡς ἀναξίου ἔτι ἀκούειν· „καὶ[2]) γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου·" τὴν εἰρήνην, — ὁ ῥυπαρὸς[3]) γὰρ ῥυπανθήτω ἔτι —· ἧς ἀφαιρεθείσης ὁ ἐπιτηρῶν καιρὸν[4]) τῆς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσόδου αὐτοῦ, καὶ τὸν διδόντα αὐτῷ τόπον εἰσελθεῖν, εἰς τὸν Ἰούδαν εἰσῆλθεν. Ἅμα δὲ παρατήρει, ὅτι πρότερον μὲν οὐκ εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν Ἰούδαν, ἀλλὰ βεβλήκει μόνον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ,[5]) ἵνα παραδῷ τὸν διδάσκαλον· κατὰ δὲ τὰ νῦν ἐξεταζόμενα μετὰ τὸ ψωμίον εἰσελθεῖν εἰς ἐκεῖνον. Διόπερ

---

[1]) II Cor. VIII, 14. — H. et R. min. accur. ἵνα καὶ τὸ ἐκείνου κ. τ. λ.

[2]) Psalm. XLI, 9. (XL, 10.).

[3]) Apoc. XXII, 11.

[4]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) corrupte: ὁ ἐπιτηρῶν καὶ ῥευστὴς εἰς τὴν (R. affert: καὶ ῥευ στὴς εἰς τήν) κ. τ. λ. R. — Idem in notis: „deest εἰσῆλθεν post Ἰούδαν in Cod. Reg. (item in textu ed. H.), sed legitur in Cod. Bodlej." — Huet. in notis: „locum hunc tanq. deploratum Perion. praetermisit, quem e Cod. Reg. vestigiis, et Ferrar. interpretatione ita fortasse restituere queas: ὁ ἐπιτηρῶν καιρὸν τῆς εἰς τὴν —, εἰς τὸν Ἰούδαν εἰσέλθῃ."

[5]) Deest αὐτοῦ in Cod. Reg. (item in ed. H.), in quo (aeque ac in ed. H.) mox legitur: ἵνα παραδῷ Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης τὸν διδάσκαλον. R. — Cfr. ev. Joann. XIII, 2.

καὶ ἡμεῖς φυλαττώμεθα, μήποτε ὁ διάβολος βάλῃ εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν ὁτιποτοῦν τῶν πεπυρωμένων αὐτοῦ βελῶν· ἐὰν γὰρ βάλῃ, ἐπιτηρεῖ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἰσελθεῖν. Ζητήσαι δ' ἄν τις, διὰ τί οὐ γέγραπται· „ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ ἐγὼ“ δώσω τὸ ψωμίον· ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς „βάψω·“ „βάψω [1]) γάρ, φησὶ, τὸ ψωμίον, καὶ δώσω. Καὶ βάψας τὸ ψωμίον λαμβάνει, καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος [2]) Ἰσκαριώτῃ.“ Ὡς ἐν τοιούτοις δὴ τόποις πρόσχες, εἰ δύνασαι τὸν εἰλικρινῆ ἄρτον ἀβαφῆ φάσκειν εἶναι, καὶ καθ' αὐτὸν τρόφιμον· τὸ δὲ τῷ Ἰούδᾳ ἐπιδιδόμενον καὶ οὐκ ἄρτος ἦν τὸ ψωμίον, καὶ οὐ ψωμίον ἀβαφὲς, ἀλλὰ βεβαμμένον τῷ δυναμένῳ ἀποσπᾶσαι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου ἐπὶ [3]) ποσὸν ἐγγινομένην βαφὴν, ἵνα μετὰ τὸ ψωμίον εἰσέλθῃ εἰς [4]) ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς. Ἐγὼ δὲ ζητήσαιμ' ἂν ὡς τούτῳ [5]) συγγενὲς τὸ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον· „ὁ ἐμβάψας [6]) τὴν χεῖρα μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει·“ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον· „ὁ ἐμβαπτόμενος [7]) μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον·“ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν δὲ, εἰ καὶ μὴ ὀνομάζει τό· „ἐμβά-

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 26. coll. pag. 443. not. 2. — H. et R. h. l. καὶ δώσω addunt, omisso αὐτῷ post δώσω. Cfr. pag. 444. not. 1. coll. pag. 450. not. 6.

[2]) Ed. R. Σίμωνι Ἰσκαριώτῃ, ed. H. recte Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ.

[3]) H. et R. h. l. ἐπιποσόν.

[4]) Deest in ed. R. h. l. εἰς, quod recte habet ed. H.

[5]) R. in textu, H. ad marg. recte τούτῳ; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male τὴν τῷ pro τούτῳ.“

[6]) Matth. XXVI, 23. Ed. Knapp. μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, ed. Lachm. μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ.

[7]) Marc. XIV, 20. Ed. Lachm. μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα εἰς τό κ. τ. λ., ed. Knapp. ut in nostro textu.

ψας," ἀλλ' ἦ φησί γε· „πλὴν[1]) ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης." Ὁ μὲν οὖν περὶ τούτου ἀληθὴς λόγος παρὰ τοῖς ἐμοῦ εὑρεθείη ἂν πολλῷ σοφωτέροις· ἐγὼ δὲ στοχάζομαι, μήποτε καὶ τὸ ἀναιδὲς τοῦ Ἰούδα καὶ ἐν τούτῳ ἐμφαίνεται, μὴ τιμῶντος τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ συνεσθίειν, μηδὲ παραχωροῦντος αὐτῷ τῆς εἰς τὸ τρυβλίον ἐμβάψεως, ὡς παρεχώρουν οἱ λοιποί. Διόπερ ἐκείνων μὲν οὐδεὶς ἐνέβαπτε τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον μετ' αὐτοῦ· οὗτος δὲ, οὐκ ἀξιῶν μετ' αὐτῶν ἐμβάπτειν,[2]) μετ' αὐτοῦ ἐνέβαπτε, τὴν ἰσότητα θέλων ἔχειν πρὸς αὐτὸν, δέον αὐτῷ παραχωρεῖν τῆς ὑπεροχῆς. Τάχα οὖν τοῦ αὐτοῦ ἔχεται καὶ τό· „πλὴν[3]) ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης." Καὶ χαριεντιζόμενος δέ ποτε εἰς προτροπὴν νέοις περὶ τῆς ἐν ἑστιάσει τιμῆς τῶν πρεσβυτέρων, συγχρήσῃ[4]) τῷ ῥητῷ, ἵνα μὴ συνθλίβωσι τὴν χεῖρα τῶν πρεσβυτέρων. Γέγραπται γὰρ καὶ τοῦτο· „μὴ[5]) συνθλίβου μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ." Οὐκ ἀγνοοῦντες δὲ δόξαν περιέργου ζητήσεως, καὶ πείθειν μὴ δυναμένης τὸν ἀκροατὴν ἀπολογίας, ἀποφέρεσθαι[6]) παρὰ τοῖς τούτων ἀκούουσι, ταῦτα ἐτολμήσαμεν, κρεῖτ-

---

[1]) Luc. XXII, 21.

[2]) Ed. Huet. contorte: ἐμβάπτειν με (quod quidem με sine dubio ex seq. μετ' originem duxit) μετ' αὐτοῦ κτλ.

[3]) Luc. XXII, 21.

[4]) Deest συγχρήσῃ in Cod. Reg. (itemq. in textu ed. H.). R. — H. ad margin.: „scrib. χρήσεται τῷ ῥητῷ."

[5]) Ecclesiastic. (Sap. Sirac.) XXXIV, 14. (XXXI, 17.). LXX. interpret.: καὶ μὴ συνθλίβου αὐτῷ ἐν τρυβλίῳ.

[6]) R. in notis absque justa causa: „legend. videtur οὐκ ἀποφέρεσθαι." Ferrar. vertit: *Caeterum non ignorantes de curiosa quaestione, et de defensione, persuadere auditori non valenti, gloriam non reportari apud eos, qui haec audiunt* etc.

τον εἶναι νομίζοντες τὸ πάντα βασανίζειν τοῦ παρελθεῖν τι ἀβασάνιστον τῶν γεγραμμένων.

15. Εἰσελθόντος μέντοι τοῦ Σατανᾶ εἰς τὸν Ἰούδαν, λέγει [1]) „αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὃ ποιεῖς, ποίησον [2]) τάχιον·“ τίνι δὲ „αὐτῷ,“ ἀμφίβολον, ἐπεὶ δύναται [3]) αὐτῷ τῷ Ἰούδᾳ, ἢ τῷ Σατανᾷ εἰρηκέναι ὁ κύριος· „ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον·“ προκαλούμενος τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐπὶ τὴν πάλην, [4]) ἢ τὸν προδότην ἐπὶ τὸ διακονῆσαι τῇ σωτηρίῳ κόσμῳ ἐσομένῃ οἰκονομίᾳ, ἣν οὐκ ἔτι μέλλειν, οὐδὲ βραδύνειν, ἀλλ', ὅση [5]) δύναμις, ταχύνειν ἤθελεν, οὐ δειλιῶν, ὡς οἴονταί τινες τῶν μὴ νοησάντων, τίνα τρόπον εἶπε· „Πάτερ, [6]) εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ πο-

---

[1]) R. in textu φησὶν αὐτῷ, in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) λέγει, φησὶν αὐτῷ.“ H. ad marginem: „λέγει illud παρέλκει.“ — Equidem, coll. ev. Joann. XIII, 27. et pag. ed. nostrae 444. lin. 3. et 4., λέγει in textum recepi.

[2]) H. et R. h. l. ποίει. Equid., quum iidem constanter ποίησον exhibeant, (cfr. pag. 444. lin. 4., pag. huj. lin. 6. a fine, pag. 456. lin. 5. a fine et pag. 457. lin. 7. et 10.) h. quoq. loco ποίησον recepi.

[3]) R. in textu recte, ut in textu nostro, in notis: „Cod. Reg. δύναταί (?) τῳ (?) Ἰούδᾳ.“ — H. in textu, quae eadem haud dubie R min. accur. in notis attulit, haec habet: δύναται * τοι τῷ Ἰούδᾳ, ad marginem: „pro τοι scrib. ἤτοι.“

[4]) Cod. Bodlej. (it. ed. H. ad marg.) optime: πάλην. Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male πόλιν. R. — Huet. in notis: „Optime Perion. pro πόλιν legendum conjiciebat: πάλην, quod agnoscit quoq. Ferrar.“ -

[5]) R. in textu, H. ad marg. recte, ut in nostro textu. R. in notis: „sic optime habet Cod. Bodlej. (item igitur ed. H. ad marg.), Cod. Reg. aut. (itemq. ed. H. in textu) pessime: ἀλλ' ἧς ἡ δύναμις ἰσχύνειν ἤθελεν.“

[6]) Matth. XXVI, 36. (coll. Marc. XIV, 35. 36. et Luc. XXII, 42.). Edd. N. T. Matth. l. l. Πάτερ μου, εἰ

τήριον τοῦτο·“ ἀλλὰ θαῤῥαλεώτατα ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, ἵν' οὕτως εἴπω, [1]) ἀποδυόμενος. Νομίζω δὲ καὶ τὸν κς' Ψαλμὸν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος προφητεύεσθαι παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ τοῦ πονηροῦ πανστρατεὶ ἀγωνιζομένου κατ' αὐτοῦ· οὕστινας [2]) ἰδὼν ὁπλιζομένους κατ' αὐτοῦ, καὶ κονιομένους, ἡνίκα „παρέστησαν [3]) οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ,“ φησί· [4]) „Κύριος [5]) φωτισμός μου, καὶ σωτήρ μου Κύριος, τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; Ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας, τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με, καὶ οἱ ἐχθροί μου, αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσαν. Ἐὰν παρατάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου· ἐὰν ἐπαναστῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω.“ Πλὴν τὸ λεγόμενον εἴτε τῷ Σατανᾷ, εἴτε τῷ Ἰούδᾳ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, τό· „ὃ [6]) ποιεῖς, ποίησον τάχιον·“ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων πρὸς τί εἴρηται. Οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, ᾤοντο λέγειν αὐτὸν τῷ ἔχοντι τὸ γλωσσόκομον τῶν ἀναλωμάτων, καὶ τῶν εἰς τὴν χρείαν τῶν πτωχῶν δι-

---

δυνατόν ἐστι, παρελθέτω (ed. Lachm. παρελθάτω) ἀπ' ἐμοῦ τό κ. τ. λ.

[1]) R. in textu, H. ad marg. recte, ut in nostro textu; R. in notis: „deest εἴπω in Cod. Reg. (itemq. in textu ed. H.).“

[2]) H. ad marg. recte οὕστινας, in textu οὓς * νας.

[3]) Psalm. II, 2. LXX. interpretes: ἐπιτοαυτό.

[4]) R. in textu, H. ad marg. recte φησί; R in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) pro φησί male habet καί.“

[5]) Psalm. XXVII, 1. 2. 3. (XXVI., cuj. divisionis respectu Orig. scripsit lin. 2. pag. huj. τὸν κς' Ψαλμόν). LXX. interpretes καὶ Σωτήρ μου, omisso Κύριος.

[6]) Ev. Joann. XIII, 27. 28. 29.

δομένων, ὅτι ὠνήσει [1]) οὗτος ὧν χρήζομεν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἢ, ἐκ τῶν συναχθέντων δὸς τοῖς πτωχοῖς. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ βλέπων καὶ τὸν εἰσελθόντα, καὶ τὸν παραδεξάμενον αὐτὸν, καὶ πᾶσαν τὴν κατ' αὐτοῦ [2]) ἐπιβουλὴν, ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ἀποδυόμενος, καὶ ἐπὶ τὸ ἀριστεῦσαι ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων κατὰ τοῦ πονηροῦ, εἶπε τό· „ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον."

16. „Λαβὼν [3]) οὖν τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, ἐξῆλθεν εὐθύς· ἦν δὲ νύξ." Ὁ μὲν Σωτὴρ ἔλεγεν· „ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον" τῷ Ἰούδᾳ· ὁ δὲ προδότης ἐν τούτῳ μόνῳ ἐπὶ τῷ διδασκάλῳ πείθεται. Λαβὼν γὰρ τὸ ψωμίον οὐκ ἐμέλλησεν, οὐδὲ ἐβράδυνεν, ἀλλ', ὡς γέγραπται· „ἐξῆλθεν εὐθύς" ποιῆσαι τάχιον κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ τῆς προδοσίας ἔργον. Καὶ ἀληθῶς „ἐξῆλθεν" οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸ ἁπλούστερον „ἐξῆλθε" τὸν οἶκον, ἐν ᾧ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ἀλλὰ καὶ τέλεον „ἐξῆλθεν" ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάλογον τῷ· „ἐξῆλθον [4]) ἐξ ἡμῶν." Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι οὐδὲ ὁ εἰσελθὼν μετὰ τὸ ψωμίον εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶς ἐχώρει φέρειν τὸ εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ· οὐδεμία γὰρ συμφώνησις [5]) Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ ἐστίν. Εἰ δὲ μὴ περιέργως ζητῶ, τί δήποτε οὐ πρόσκειται τῷ· „λαβὼν [6]) τὸ ψωμίον" τό· καὶ φαγὼν καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. Ὅπου γὰρ βούλεται, προστίθησι καὶ τὸ φαγεῖν ὁ λόγος τῷ λαβεῖν· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τῆς εὐλογίας ἄρτου γέγραπται, ὅτι εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς· „λάβετε, [7]) φά-

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. II.) ὠνήσῃ. R.

[2]) H. et R. κατ' αὐτοῦ, non καθ' αὐτοῦ.

[3]) Ev. Joann. XIII, 30. Ed. Knapp. εὐθέως ἐξῆλθεν, ed. Lachm. ut in textu nostro. — 27.

[4]) I Joann. II, 19. Edd. N. T. ἐξ ἡμ. ἐξῆλθον.

[5]) II Cor. VI, 15.

[6]) Ev. Joann. XIII, 30. — Paulo post H. et R. φάγων.

[7]) Matth. XXVI, 26.

γετε." Ἆρ' οὖν λαβὼν τὸ ψωμίον οὐκ ἔφαγεν ὁ Ἰούδας; Φέρε οὖν, εἰ καὶ μὴ συνᾴδειν τινὰ δόξει τῶν λεχθησομένων τοῖς προειρημένοις, γυμνάσωμεν τὰ κατὰ τὸν τόπον, κρινοῦντος τοῦ ἐντευξομένου, ὁπότερον[1]) χρὴ παραδέξασθαι τῶν λεγομένων. ,,Βάψας,[2]) φησὶ, τὸ ψωμίον" ὁ Ἰησοῦς, καὶ δῆλον ὅτι ἐάσας αὐτὸ ἐν τῷ τρυβλίῳ ,,λαμβάνει·" οὕτω γὰρ νοήσεις τό· ,,βάψας οὖν τὸ ψωμίον·" ἵνα μὴ παρέλκῃ τὸ ,,λαβεῖν." Εἶτα λέγεται, ὅτι ,,δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος[3]) Ἰσκαριώτῃ. Καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς." ,,Μετὰ τὸ ψωμίον" οὖν, τάχα μὴ βρωθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, προλαβόντος τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶ τὴν χρῆσιν τοῦ ψωμίου, ἵνα μὴ ὄνηται ὁ Ἰούδας τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ δόσεως τοῦ ψωμίου. Τὸ μὲν γὰρ εἶχε δύναμιν ὠφελητικὴν τῷ χρησομένῳ· ὁ δὲ ἅπαξ βαλὼν αὐτοῦ[4]) εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα παραδῷ τὸν διδάσκαλον, φοβούμενος, μὴ τὸ βεβλημένον ἐκπέσῃ τοῦ βληθέντος διὰ τῆς τοῦ ψωμίου χρήσεως, προλαβὼν ἅμα τῷ λαβεῖν τὸν Ἰούδαν τὸ ψωμίον, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν, ὅτε καὶ εἰρημένου τοῦ· ,,ὃ[5]) ποιεῖς, ποίησον τάχιον·" λαβὼν τὸ ψωμίον Ἰούδας ,,ἐξῆλθεν εὐθύς." Καὶ οὕτως δ' ἂν οὐκ ἀπιθάνως εἰς τὸν τόπον λέγοιτο· ὥσπερ ὁ ἀναξίως[6]) ἐσθίων τὸν ἄρτον τοῦ κυρίου, ἢ πίνων αὐτοῦ τὸ ποτήριον, εἰς κρῖμα ἐσθίει καὶ πίνει, τῆς μιᾶς ἐν τῷ ἄρτῳ κρείττονος δυνάμεως καὶ ἐν τῷ ποτηρίῳ, ὑποκειμένῃ μὲν διαθέσει κρείττονι ἐνεργαζομένης τὸ

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H.) ὁπότερα. R.

[2]) Ev. Joann. XIII, 26. coll. pag. 443. not. 2. — 27.

[3]) R. in textu: Σίμωνι Ἰσκαριώτῃ, in notis: ,,Cod. Reg. (item ed. H.) Σίμωνος Ἰσκαριώτου." Cfr. pag. 444. not. 2.

[4]) R. αὐτοῦ, H. h. l. αὑτοῦ. Cfr. ev. Joann. XIII, 2.

[5]) Ev. Joann. XIII, 27. — 30.

[6]) I Cor. XI, 27. 28. 29.

βέλτιον, χείρονι δὲ ἐμποιούσης τὸ κρῖμα· οὕτω τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ψωμίον ὁμογενὲς ἦν τῷ δοθέντι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, ἐν τῷ· „λάβετε, [1]) φάγετε·“ ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εἰς σωτηρίαν, τῷ δὲ Ἰούδᾳ εἰς κρῖμα, ὡς μετὰ τὸ ψωμίον εἰσεληλυθέναι εἰς αὐτὸν τὸν Σατανᾶν. Νοείσθω δὲ ὁ ἄρτος, καὶ τὸ ποτήριον, τοῖς μὲν ἁπλουστέροις κατὰ τὴν κοινοτέραν περὶ τῆς εὐχαριστίας ἐκδοχήν· τοῖς δὲ βαθύτερον ἀκούειν μεμαθηκόσι, κατὰ τὴν θειοτέραν καὶ περὶ τοῦ τροφίμου τῆς ἀληθείας λόγου ἐπαγγελίαν· ὡς [2]) εἰ ἐν παραδείγματι ἔλεγον, ὅτι καὶ ὁ κατὰ τὸ σωματικὸν τροφιμώτατος ἄρτος πυρετὸν μὲν ὑποκείμενον αὔξει, εἰς ὑγείαν [3]) δὲ τὴν [4]) εὐεξίαν ἀνάγει. Διὸ πολλάκις λόγος ἀληθὴς ψυχῇ νοσούσῃ, οὐ δεομένῃ τοιαύτης τροφῆς διδόμενος, ἐπιτρίβει αὐτήν, καὶ πρόφασις [5]) αὐτῇ χειρόνων γίνεται· καὶ οὕτως [6]) καὶ τὰ ἀληθῆ λέγειν κινδυνῶδές ἐστι. Ταῦτα [7]) δέ μοι εἴρηται διὰ τὸ ψωμίον, ὃ ἐμβάψας δίδωσιν Ἰούδᾳ Σί-

---

[1]) Matth. XXVI, 26.

[2]) R. in textu, H. ad marg. recte, ut in nostro textu; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) ὡς ἐν παραδείγματι.“

[3]) H. et R. ὑγείαν, non ὑγίειαν.

[4]) Pro τὴν εὐεξίαν, Cod. Reg. (item ed. H.) male habet: καὶ εὐεξίαν. R.

[5]) Cod. Bodlej. πρόφασις, ed. Huet. male προφάσεις. R.

[6]) Ed. Huet. min. accur. οὗτος habet pro οὕτως, et paulo post κινδυνῶδές ἐστι exhibet.

[7]) R. in textu τοῦτο — διὰ τὸ ψωμίον, in notis: „Cod. Reg. (item fere ed. H. in textu) ταῦτα — εἴρηται ψωμίου (ed. H. εἴρηται * ψωμίου).“ Huet. in notis: „pro * ψωμίου lege: ἕνεκεν ψωμίου, vel περὶ τοῦ ψωμίου, vel quid simile.“ — Equid. ταῦτα ex ed. H. (Cod. Reg.) restitui, in reliquis autem ed. R. secutus sum.

μωνος[1]) *τῷ Ἰσκαριώτῃ, καὶ κεκινήκαμεν λόγον τὸν εἰς ἑκάτερα, εἴτε χρὴ λέγειν, αὐτὸν βεβρωκέναι λαβόντα, εἴτε κεκωλῦσθαι ἀπὸ τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶ. Εἰ δὲ χρὴ, ὡς μὴ εἰκῆ παρεῤῥιμμένον ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ,*[2]) *ἐξετάσαι καὶ τό· „ἦν δὲ νύξ·“ λεκτέον, ὅτι συμβολικῶς τότε ἡ αἰσθητὴ νὺξ ἦν, εἰκὼν τυγχάνουσα τῆς γενομένης ἐν τῇ ψυχῇ Ἰούδα νυκτὸς, ἡνίκα τὸ ἐπιφερόμενον σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, ὁ Σατανᾶς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν· ἐκάλεσε*[3]) *γὰρ ὁ Θεὸς τὸ σκότος νύκτα· ὥστε νυκτὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐσμὲν τέκνα, οὐδὲ σκότους, λέγων· „ἄρ᾽*[4]) *οὖν, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους τέκνα·“*[5]) *καὶ τό· „ἡμεῖς*[6]) *δὲ ἡμέρας ὄντες νήφωμεν.“ Οὐκ ἦν οὖν νὺξ τοῖς νιπτομένοις τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ᾽ ἡμέρα λαμπροτάτη, καθαιρομένοις καὶ ἀποῤῥιπτομένοις τοὺς ἐν τοῖς ποσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ῥύπους, καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν οὐκ ἦν νὺξ τῷ ἀνακειμένῳ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ· ἠγάπα γὰρ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τῇ ἀγάπῃ ἔλυε πᾶν τὸ σκότος. Ἀλλ᾽ οὐδὲ Πέτρῳ ὁμολογοῦντι τό· „σὺ*[7]) *εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·“ ἀποκαλύψαντος*

---

[1]) R. in textu: *Σίμωνι τῷ Ἰσκαριώτῃ*, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) *Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ.*“ Equid. utrumq. secutus sum, *Σίμωνος* ex ed. H. (Cod. Reg.) restituendo, *τῷ* aut. (coll. pag. 378. not. 3.) ex ed. R. retinendo.

[2]) R. in textu, H. ad marg. recte: *Εὐαγγελιστοῦ*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *εὐαγγελίου.*“ — Ev. Joann. XIII, 30.

[3]) Genes. I, 5.

[4]) I Thess. V, 5. coll. edd. N. T., in quib. desunt verba: *ἄρ᾽ οὖν, ἀδελφοί* et *τέκνα* post *σκότους*.

[5]) Deest *τέκνα* in Cod. Reg. (item in ed. H.). R. Cfr. pag. huj. not. 4.

[6]) I Thess. V, 8.

[7]) Matth. XVI, 16.

αὐτῷ τοῦ οὐρανίου πατρὸς, νὺξ ἦν, ἀλλὰ νὺξ ἅμα[1]) αὐτῷ καὶ ἄρνησις ἦν. Καὶ νῦν τοίνυν, ὅτε λαβὼν τὸ ψωμίον ὁ Ἰούδας ἐξῆλθεν[2]) εὐθὺς, τότε ἐξελθόντι αὐτῷ νὺξ ἦν· οὐ γὰρ παρῆν αὐτῷ ὁ ἀνὴρ,[3]) ᾧ ὄνομα „Ἀνατολὴ," καταλιπόντι ἐν τῷ ἐξεληλυθέναι τὸν τῆς δικαιοσύνης Ἥλιον. Καὶ ἐδίωκε μὲν τὸν Ἰησοῦν ὁ Ἰούδας, τῆς σκοτίας πεπληρωμένος· ἀλλ' ἡ σκοτία, καὶ ὁ ἀνειληφὼς αὐτὴν, οὐ κατείληφε τὸ[4]) διωκόμενον φῶς. Διὸ καὶ ὅτε εἶπεν, ὡς δικαιοσύνης λόγον, τό· „ἥμαρτον[5]) παραδοὺς αἷμα δίκαιον" „ἀπελθὼν ἀπήγξατο," τοῦ ἐν αὐτῷ Σατανᾶ μέχρι τῆς ἀγχόνης αὐτὸν χειραγωγήσαντος, καὶ ἐπὶ ταύτην αὐτὸν ἀναρτήσαντος, ὅτε καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὁ διάβολος ἥψατο· οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος, ὡς λεχθῆναι περὶ αὐτοῦ ὑπὸ κυρίου, ὅπερ εἴρηται περὶ τοῦ Ἰὼβ πρὸς τὸν διάβολον· „ἀλλὰ[6]) τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἅψῃ."

17. „Ὅτε[7]) οὖν ἐξῆλθεν, ὁ Ἰησοῦς λέγει· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. Εἰ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς δο-

---

[1]) Cod. Reg. (item ed. H.) ἅμα τῷ. R.

[2]) Ed. Huet. καὶ ἐξῆλθεν. Cfr. ev. Joann. XIII, 30.

[3]) Zachar. VI, 12. — Malach. IV, 2.

[4]) Ed. H. τὸν διωκόμενον φῶς. Ev. Joann. I, 5.

[5]) Matth. XXVII, 4. coll. pag. 439. not. 1. et pag. 440. not. 1. — Ibid. vers. 5.

[6]) Job. I, 12. et II, 6. coll. LXX. interpretum Versione. — H. in notis: „duo loca confudit pro more suo Origenes, Job. I, 12. et II, 6."

[7]) Ev. Joann. XIII, 30. 31. 32. Ed. Knapp. (coll. tam. nota in ejusd. ed. text. subjecta) vers. 30. et 31. ὅτε ἐξῆλθε. Λέγει ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ., ed. Lachm. Ὅτε οὖν ἐξῆλθεν, λέγει ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ. Vers. 32. ed. Knapp. εἰ ὁ Θεὸς — αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς — ἐν ἑαυτῷ κ. τ. λ., ed. Lachm. (εἰ ὁ Θεὸς — αὐτῷ), καὶ ὁ Θεὸς — ἐν ἑαυτῷ κ. τ. λ.

ξάσει αὐτὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει[1]) αὐτόν.“ Ἀρχὴ τοῦ δεδοξάσθαι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὰς ἐπὶ τοῖς σημείοις καὶ τέρασι δόξας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ μεταμορφώσει, τὸ ἐξεληλυθέναι τὸν Ἰούδαν, μετὰ τοῦ εἰςελθόντος εἰς αὐτὸν Σατανᾶ, ἀπὸ τοῦ τόπου, ἔνθα ἦν ὁ Ἰησοῦς. Διὸ εἶπεν ὁ κύριος τό· „νῦν[2]) ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.“ Ἔτι δὲ καὶ τό· „ἐὰν[3]) ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν·“ εἴρηται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, σημαίνοντος ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν· ἐδόξασε γὰρ καὶ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο, ὅτε[4]) ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας τοῦ μέλλειν ἀποθνήσκειν τὸν Ἰησοῦν ἐνηργεῖτο, ἐξελθόντος μετὰ τὸ ψωμίον τοῦ Ἰούδα, ἵνα πραγματεύσηται κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, εἴρηται τό· „νῦν[5]) ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.“ Εἶτ' ἐπεὶ οὐκ ἔνεστι δοξασθῆναι τὸν Χριστὸν, μὴ ἐνδοξαζομένου ἐν[6]) αὐτῷ τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο πρόσκειται τῷ· „νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·“ τό· „καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ.“ Πλὴν ἡ διὰ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων θάνατον δόξα οὐ τοῦ μὴ πεφυκότος ἀποθνήσκειν ἦν[7]) μονογενοῦς Λόγου, καὶ σοφίας, καὶ ἀληθείας, καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι λέγεται τῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ θειοτέρων,[8]) ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὃς ἦν καὶ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, γενόμενος[9]) ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. recte δοξάσει; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) δοξάζει.“

[2]) Ev. Joann. XIII, 31.

[3]) Ev. Joann. XII, 32. Edd. N. T. κἀγὼ ἐάν κτλ.

[4]) R. in textu ὅτι, in notis: „sic legit Ferrar. (qui vertit: *quoniam initium* etc.); Cod. vero Reg. (item ed. H.) ὅτε.“

[5]) Ev. Joann. XIII, 31.

[6]) Deest h. l. ἐν in ed. H. — Ev. Joann. XIII, 31.

[7]) Deest ἦν in ed. Huetiana.

[8]) H. et R. h. l. θειωτέρων.

[9]) Rom. I, 3.

σάρκα. Διόπερ ἀνωτέρω μὲν εἶπε· „νῦν[1]) ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα·“ ἐν τοῖς ἐξεταζομένοις δὲ λέγει τό· „νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.“ Τοῦτον δ', οἶμαι, καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσε, γενόμενον[2]) ὑπήκοον μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· ὁ γὰρ Λόγος ἐν ἀρχῇ πρὸς[3]) τὸν Θεὸν Θεὸς Λόγος οὐκ ἐπιδέχεται τὸ ὑπερυψωθῆναι. Ἡ δὲ ὑπερύψωσις τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, γενομένη αὐτῷ δοξάσαντι τὸν Θεὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ θανάτῳ, αὕτη ἦν, τὸ μηκέτι[4]) ἕτερον αὐτὸν εἶναι τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν αὐτῷ. Εἰ γὰρ „ὁ κολλώμενος[5]) τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι,“ ὡς καὶ ἐπὶ τούτου καὶ τοῦ πνεύματος μηκέτι ἂν λέγεσθαι τό· δύο εἰσί· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ Λόγου λέγοιμεν γεγονέναι ἕν, ὑπερυψωμένου μὲν τοῦ μὴ ἁρπαγμὸν[6]) ἡγησαμένου τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, μένοντος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ ὕψει, ἢ[7]) καὶ ἀποκαθισταμένου ἐπ' αὐτὸ τοῦ Λόγου, ὅτε πάλιν ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, Θεὸς Λόγος ὢν καὶ[8]) ἄνθρωπος; Ἐν δὲ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰησοῦ δοξάσαντος τὸν Θεὸν, τότε „ἀπεκδυσάμενος[9]) τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας ἐν τῷ

---

1) Ev. Joann. VIII, 40. — XIII, 31.

2) Philipp. II, 8. 9. — Ev. Joann. I, 1. 2.

3) R. in textu: πρὸς τὸν Θεὸν Θεὸς, οὐκ κ. τ. λ., in notis: „Cod. Reg. (item ed. II.) πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ κ. τ. λ.“

4) Ed. R. min. accur. μεκέτι, omisso τό inter ἦν et μηκέτι, quod habet ed. Huet.

5) I Cor. VI, 17.

6) Philipp. II, 6.

7) Cod. Reg. (item ed. II. in textu) εἰ καί. R. — Huet. ad margin.: „Ferrar. ἢ καί.“

8) In Cod. Reg. (it. in ed. II.) deest καί. R.

9) Coloss. II, 15. Edd. N. T. (cfr. tam. not. in ed. Knapp. text. subjecta) θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

ξύλῳ," καὶ τό· „εἰρηνοποιήσας[1]) διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ἐν τούτοις γὰρ πᾶσιν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Θεοῦ δοξασθέντος ἐν αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὁ δοξαζόμενος ὑπό τινος δοξάζεται, ζητήσεις ἐν τῷ· „ἐδοξάσθη[2]) ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·" τό· ὑπὸ τίνος; Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ· „ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ." Ὑπὲρ δὲ τῆς τῶν ῥητῶν σαφηνείας ἐπιμελῶς προσχῶμεν πρώτῳ μὲν λεγομένῳ τῷ· „νῦν[3]) ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·" δευτέρῳ δὲ τῷ· „καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ·" τρίτῳ δὲ τοιούτῳ συνημμένῳ· „εἰ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάσει[4]) αὐτὸν ἐν[5]) αὐτῷ·" τετάρτῳ δέ· „καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν." Ἐὰν μὴ ἄρα τοῦτο φάσκῃ τις ἀναλαβεῖν εἰς συμπλοκὴν τὴν ἐν τῷ λήγοντι τοῦ συνημμένου, ἵνα ἄρχηται μὲν τὸ συνημμένον ἀπὸ τοῦ· „ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ·" λήγῃ δὲ εἰς τό· „καὶ ὁ Θεὸς δοξάσει[6]) αὐτὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν." Ἀναγκαίως δὲ προσχῶμεν τῷ τῆς δόξης ὀνόματι, οὐ κειμένῳ ἐπὶ τοῦ παρά τισι τῶν Ἑλλήνων μέσου πράγματος, καθὸ ὁρίζονται εἶναι δόξαν τὸν[7]) ἀπὸ τῶν πολλῶν ἔπαινον. Δῆλον, ὅτι ἐπ' ἄλλου παρὰ τοῦτο κεῖται ὄνομα, ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ οὕτω

---

[1]) Coloss. I, 20. Edd. N. T. δι' αὐτοῦ addunt post verba σταυροῦ αὐτοῦ.

[2]) Ev. Joann. XIII, 31.

[3]) Ev. Joann. XIII, 31. — 32.

[4]) R. in textu, H. ad marg. recte δοξάσει; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) habet: δοξάσῃ."

[5]) H. et R. h. l. et lin. 6. pag. huj. a fine min. accur. ἐν αὐτῷ. Cfr. pag. 461. not. 7.

[6]) Ed. Huet. h. quoque l. δοξάσῃ. Cfr. pag. huj. not. 4.

[7]) Ed. Huet. pro τὸν — ἔπαινον exhibet: ὡς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐπαίνων.

εἰρημένου· „καὶ [1]) δόξης κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή. Καὶ οὐκ ἐδυνήθη [2]) Μωϋσῆς εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ' αὐτὴν ἡ νεφέλη, καὶ δόξης κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή.“ Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν τοῦτο ἀναγεγραμμένον τοῦτον τὸν τρόπον· „καὶ [3]) ἐγένετο, ὡς ἐξῆλθον οἱ ἱερεῖς ἐκ τοῦ ἁγίου, καὶ ἡ νεφέλη ἔπλησε τὸν οἶκον κυρίου. Καὶ οὐκ ἐδύναντο οἱ ἱερεῖς στῆναι λειτουργίαν ἐνώπιον τῆς νεφέλης, ὅτι ἔπλησε δόξα κυρίου τὸν οἶκον.“ Καὶ περὶ τῆς Μωϋσέως δόξης ἐν τῇ Ἐξόδῳ τοιαῦτα λέλεκται· „ὡς [4]) δὲ κατέβαινε Μωϋσῆς ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ αἱ δύο πλάκες τῆς διαθήκης ἐπὶ τῶν χειρῶν Μωϋσῆ· καταβαίνοντος δὲ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ Μωϋσῆς οὐκ ᾔδει, ὅτι δεδόξασται [5]) ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν αὐτῷ. Καὶ εἶδεν Ἀαρὼν, καὶ πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸν Μωϋσῆν, καὶ ἦν δεδοξασμένη ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσαι αὐτῷ.“ Τοῦτο τὸ περὶ τῆς δόξης σημαινόμενον καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ διὰ τούτων δη-

---

[1]) Exod. XL, 34. 35. (32. 33.). LXX. interpretes *ἐνεπλήσθη* pro altero *ἐπλήσθη*.

[2]) Ed. R. *ἐδυνήθη*, ed. Huet. (item LXX. interpret.) *ἠδυνάσθη*.

[3]) I Reg. VIII, 10. 11. (III Reg.). Vers. 10. in vers. LXX. virorum *κυρίου* deest post *οἶκον*. In ead. vers. 11. pro *ἐδύναντο — νεφέλης* haec leguntur: *ἠδύναντο οἱ ἱερεῖς στήκειν λειτουργεῖν ἀπὸ προσώπου τῆς νεφέλης*.

[4]) Exod. XXXIV, 29. 30. LXX. interpretes vers. 29. *τῆς διαθήκης* omittunt et *καί* post *ὄρους*. Iidem eod. vers. *τοῦ χρώματος* exhibent pro *τοῦ χρωτός* (ed. Reinecc. tam. in notis affert *χρωτός*). Vers. 30. iidem *οἱ πρεσβύτεροι* habent pro *οἱ υἱοί* et *τοῦ χρώματος* iterum pro *τοῦ χρωτός*.

[5]) Ed. Huet. min. accur. *δεδόξασθαι*.

λοῦται· „καὶ ἐγένετο,[1]) ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν, ἡ ἰδέα τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἑτέρα, καὶ ἠλλοιώθη ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο λευκὸς, ἐξαστράπτων. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας· οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ.“ Καὶ ὁ Παῦλος δὲ ὅρα ἐπὶ τίσι τὸ ὄνομα τῆς δόξης παραλαμβάνει· ὅπου μὲν γὰρ λέγει· „εἰ[2]) δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου, ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι[3]) ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην· πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; Εἰ γὰρ τῇ διακονίᾳ τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν[4]) δόξῃ. Καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται[5]) τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης· εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ·“

---

[1]) Luc. IX, 29. 30. 31. Edd. N. T. vers. 29. pro ἡ ἰδέα — λευκός haec habent: τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκός. Vers. 31. ed. Lachm. ἔλεγον (δὲ) τὴν ἔξοδον κ. τ, λ., ed. Knapp. ut in nostro textu.

[2]) II Cor. III, 7—11. Ed. Lachm. vers. 7. (coll. tam. not. in ead. ed. text. subjecta) ἐν γράμματι ἐντετυπ. λίθοις, ed. Knapp. ἐν γράμμασιν ἐντετυπ. ἐν λίθοις. Vers. 9. ed. Knapp. εἰ γὰρ ἡ διακονία κ. τ. λ., ed. Lachm. εἰ γὰρ τῇ διακονίᾳ κ. τ. λ. In fine ejusd. vers. ed. Lachm. τῆς δικαιοσ. δόξῃ, ed. Knapp. ut in nostro textu. Vers. 10. ed. Lachm. εἵνεκεν, ed. Knapp. ἕνεκεν.

[3]) Deest δύνασθαι in ed. Huetii.

[4]) Desideratur ἐν in ed. Huet. Cfr. pag. huj. not. 2.

[5]) Ed. Huet. h. quoq. l. minus accur. δεδόξασθαι. Cfr. pag. 465. not. 5.

ὅπου δέ· „ἡμεῖς[1]) δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος.“ Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· „εἰ δὲ[2]) καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ καταυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.“ Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· „ὅτι[3]) ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.“ Ἕκαστον δὲ τούτων ἀκριβῶς νῦν διηγήσασθαι οὐκ ἀπαιτεῖ ἡ προκειμένη τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως διήγησις· πλὴν ὡς διὰ βραχέων τοιαῦτα λεκτέον· ὅσον μὲν κατὰ τὸ σωματικὸν, θειοτέρα τις γέγονεν ἐπιφάνεια ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ἐν τῷ ναῷ συντελεσθεῖσι, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ Μωϋσέως, τῇ θείᾳ φύσει ὁμιλήσαντος· ὅσον δὲ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, τὰ περὶ Θεοῦ ἀκριβῶς γινωσκόμενα, καὶ τῷ ἐπιτηδείῳ δι' ὑπερβολὴν[4]) καθαρότητος νῷ θεωρούμενα, δόξα ἂν λέγοιτο εἶναι Θεοῦ ὀφθεῖσα· ἐπεὶ ὁ κεκαθαρμένος, καὶ ὑπεραναβὰς πάντα ὑλικὰ νοῦς, ἵνα ἀκριβώσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς θεωρεῖ, θεοποιεῖται. Λεκτέον[5]) τοι-

---

[1]) II Cor. III, 18.

[2]) II Cor. IV, 3. 4. Edd. N. T. vers. 4. *αὐγάσαι.*

[3]) II Cor. IV, 6. Ed. Lachm. *λάμψει, — τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ,* ed. Knapp. ut in textu nostro.

[4]) Ed. R. *δὲ ὑπερβολήν,* ed. H. *δι' ὑπερβολήν.* Ferrar. vertit: *quaeq. acie mentis dispiciuntur, apte propter excellentiam puritatis dicentur esse gloria Dei conspecta.*

[5]) Ferrar. *καὶ λεκτέον* legisse videtur, neque male,

οὗτον εἶναι τὸ δεδοξάσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ θεωρήσαντος τὸν Θεὸν, καὶ ὁμιλήσαντος αὐτῷ, καὶ συνδιατρίψαντος τοιαύτῃ θέᾳ, ὡς τοῦτο εἶναι τροπικῶς τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωϋσέως, θεοποιηθέντος αὐτῷ τοῦ νοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε τό· „ἡμεῖς[1]) δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα.“ Ὥσπερ δὲ ἡ τοῦ νυκτερινοῦ φωτὸς λαμπρότης ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἀμαυροῦται, οὕτω ἡ ὑπὸ Μωϋσέως δόξα ὑπὸ τῆς ἐν Χριστῷ· σύγκρισιν γὰρ οὐκ εἶχεν ἡ ἐν Χριστῷ ὑπεροχὴ, ἣν[2]) γινώσκων τὸν πατέρα ἐδόξασε περὶ αὐτοῦ, πρὸς τὰ ὑπὸ Μωϋσέως γνωσθέντα, καὶ δοξάσαντα τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Διὸ καταργουμένη εἴρηται ἡ ἐπὶ Μωϋσέως δόξα ἀπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης ἐν Χριστῷ δόξης.

18. Τούτων δὴ ἡμῶν κατὰ δύναμιν ἐν βραχέσιν, εἰς ἃ παρεθέμεθα, λελεγμένων, ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τό· „νῦν[3]) ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ.“ Γινώσκει οὖν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς, αὐτῷ τῷ γινώσκειν αὐτὸν ὄντι μεγίστῳ ἀγαθῷ, καὶ

---

praesertim quum *καί*, respectu habito ad *θεοποιεῖται*, facillime excidere potuerit. Rectius tamen, opinor, legeris hunc in modum: *ὀφθεῖσα. Ἐπεὶ ὁ κεκαθαρμένος*, —, *θεοποιεῖται, λεκτέον, τοιοῦτον κ. τ. λ.*

[1]) II Cor. III, 18. coll. pag. 467. not. 1.

[2]) R. in textu: *ἣν γινώσκων*, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) *ὧν γινώσκων*.“ — Huet. ad marginem: „„scrib. *ᾗ*, *ἤ· δι᾽ ἣν γινώσκων*.““ Ferrar. ex parte min. accur. vertit: „cum alioqui excellentia, quae est in Christo, comparationem non habeat, qua agnoscens Patrem Christus, longe magis glorificatus (*ἐδοξάσθη* legit, et recte quid., ut videtur. Cfr. ea, quae pag. huj. lin. 18. seqq. leguntur) fuit, quam fuerit Moses ex his, quae a se cognita fuere, et quae glorificaverunt faciem animae ejus.“

[3]) Ev. Joann. XIII, 31.

ὁποῖον ἂν ὁ[1]) ἐπὶ τελείαν γνῶσιν ὢν, ἣν γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ἐδοξάσθη· οἶμαι, ὅτι καὶ ἑαυτὸν γινώσκων, — ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μακρὰν ἀποδεῖ τοῦ προτέρου —, ἐδοξάσθη ἐκ τοῦ αὑτὸν ἐγνωκέναι. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ὅλων γνῶσις[2]) συμπληροῖ τὸ μέγεθος τῆς δόξης αὐτοῦ, ὅσα ἐστὶ κρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ γινώσκοντος, ζητήσεις, καὶ μήποτε[3]) τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι αὐτοσοφία, ἢ τῷ λεγομένῳ αὐτουιῷ τοῦ ἀνθρώπου τὸ δεδοξάσθαι ἐκ τοῦ ἡνῶσθαι τῇ σοφίᾳ. Ταύτην δὲ πᾶσαν τὴν δόξαν, ἣν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, δωρησαμένου τοῦ πατρὸς ἐδοξάσθη. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν συμπληρούντων τὴν δόξαν πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κατ' ἐξοχὴν τούτων ἁπάντων ὁ Θεός ἐστιν, ὃς τῷ γινώσκεσθαι ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, οὐχ ἁπλῶς ἐστι δοξαζόμενος, ἀλλ' ἐν υἱῷ δοξαζόμενος. Καθὸ καὶ τολμηρὸν μὲν, καὶ μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς ἐστι, τὸ εἰς ἐξέτασιν ἑαυτοὺς ἐπιδοῦναι τηλικούτου λόγου· ὅμως δὲ τολμητέον ὑποβάλλειν τὸ ἐν τῷ τόπῳ ζητηθῆναι δυνάμενον. Ζητῷ

---

[1]) R. in textu, ut in nostro textu, in notis: „Cod. Reg. (item ed. H.) οἷ ἐπὶ τελείαν γνῶσιν, ἣν γινώσκει κ. τ. λ.“ — Ferrar vertit: „„agnoscens Patrem Filius glorificatus est ipsa Patris agnitione, quae est maximum bonum, et tale, ut Filius glorificetur in perfecta cognitione existens, qua agnoscit Patrem. Arbitror vero etiam etc.““

[2]) R. in textu, H. ad marg. recte γνῶσις; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male γνῶσιν.“

[3]) καὶ μήποτε κ. τ. λ. Ita legitur in Cod. Bodlej., rectius, opinor, quam in Cod. Reg. (itemq. in textu ed. H.), qui sic habet: καὶ μήποτε τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι αὐτῷ σοφία ἢ τῷ λεγομένῳ αὐτῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δεδοξάσθαι ἐκ τοῦ ἡνῶσθαι τῇ σοφίᾳ. R. — Huet. ad marginem: „Ferrar. αὐτουιῶ.“ Ferrar. h. modo vertit: „„et vide, ne forte hanc glorificationem Filius hominis habeat, quia unitus sit Sapientiae, cum ipse sit αὐτοσοφία, vel, ut vocant, αὐτουιός.““

δὲ, εἰ ἔνεστι δοξασθῆναι τὸν Θεὸν, παρὰ τὸ δοξάζεσθαι ἐν υἱῷ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μειζόνως[1]) αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ δοξαζόμενον, ὅτε ἐν τῇ ἑαυτοῦ γινόμενος περιωπῇ, ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ γνώσει, καὶ τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, οὔσῃ μείζονι τῆς[2]) ἐν υἱῷ θεωρίας, ὡς ἐπὶ Θεοῦ χρὴ νοεῖν τὰ τοιαῦτα, δεῖ λέγειν, ὅτι εὐφραίνεται ἄφατόν τινα εὐαρέστησιν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ χαρὰν, ἐφ' ἑαυτῷ εὐαρεστούμενος καὶ χαίρων. Χρῶμαι δὲ τούτοις τοῖς[3]) ὀνόμασιν, οὐχ ὡς κυρίως ἂν λεχθησομένοις ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπορῶν τῶν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἀῤῥήτων ῥημάτων, ἃ μόνος αὐτὸς δύναται, καὶ μετ' αὐτὸν[4]) ὁ μονογενὴς αὐτοῦ ἐν κυρίᾳ λέξει λέγειν, ἢ φρονεῖν περὶ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τόπῳ γεγόναμεν τοῦ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι ἐν Χριστῷ, παρακειμένως ἂν ζητήσαιμεν, πῶς δοξάζοιτο καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ὤφθη δόξα κυρίου, ἢ ὀφθήσεται. Ὅλης μὲν οὖν οἶμαι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἀπαύγασμα εἶναι τὸν υἱὸν, κατὰ τὸν εἰπόντα Παῦλον· „ὃς[5]) ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης·" φθάνειν μέντοι γε ἀπὸ τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου τῆς ὅλης δόξης μερικὰ ἀπαυγάσματα ἐπὶ τὴν λοιπὴν λογικὴν κτίσιν· οὐκ οἶμαι γάρ τινα τὸ πᾶν δύνασθαι χωρῆσαι τῆς ὅλης δόξης τοῦ Θεοῦ ἀπαύγασμα, ἢ τὸν[6]) υἱὸν αὐτοῦ. Νῦν οὖν, ὅτε ἡ οἰκονομία τοῦ

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. recte *μειζόνως*; R. in notis: „Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male *μεῖζον* (ed. H. *μείζον*) *ὡς*."

[2]) R. in textu, H. ad marg. recte *τῆς ἐν*; R. in notis: „deest *τῆς* in Cod. Reg. (item. in textu ed. H.)."

[3]) Deest *τοῖς*, quod habet ed. H., in ed. R.

[4]) H. et R. in textu *μετ' αὐτόν*, in notis: „Ferrar. leg. *μετ' αὐτοῦ*."

[5]) Hebr. I, 3.

[6]) Post verba: *ἢ τὸν υἱὸν αὐτοῦ*, ed. Huet. habet: *εἰ προσέθου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ αὐτοῦ, ἄριστά σοι ἂν*

ὑπὲρ πάντων πάθους [1]) τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται οὐ χωρὶς Θεοῦ, — „διὸ [2]) ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν" — „ἐδοξάσθη, [3]) φησὶν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου" οὐ μόνος, καὶ „ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ." Καὶ οὕτως δ' ἂν τὰ κατὰ τὸν τόπον τις διηγήσαιτο. Γέγραπται· „οὐδεὶς [4]) ἔγνω τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ·" καὶ εἴρηται· „καὶ [5]) μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, [6]) ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ἢ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος." Ὅσον οὖν οὐκ ἔγνωστο ὁ υἱὸς τῷ κόσμῳ, — „ἐν τῷ [7]) κόσμῳ γὰρ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω" —, οὐδέπω ἐν κόσμῳ ἐδεδόξαστο, [8]) καὶ ἦν ἡ ζημία τοῦ μὴ δεδοξάσθαι αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ τοῦ μὴ δεδοξασμένου, ἀλλὰ τοῦ μὴ δοξάζοντος αὐτὸν κόσμου. Ὅτε δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ οὐράνιος πατὴρ οἷς ἀπεκάλυψεν ἀπὸ τοῦ κόσμου οὖσι τὴν τοῦ Ἰησοῦ γνω-

---

ἐθεολογεῖτο καὶ τελεώτατα. Verum haec a Ferrar. omissa sunt, et in Cod. Bodlej. est tantum observatio marginalis scribae in Orig. animadvertentis. R. — Huet. ad marginem: „haec a Ferrar. praetermissa e Perion. (qui vertit: *si eo addas et. ej. Spiritum, optime tu quid. certe et absolutissime de Deo et dices et senties*) supplevimus."

[1]) Cod. Bodlej. πάθους, ed. Huet. παθόντος. R.

[2]) Philipp. II, 9. Edd. N. T. διὸ καὶ ὁ Θεός κτλ.

[3]) Ev. Joann. XIII, 31.

[4]) Matth. XI, 27. (coll. Luc. X, 22.). Edd. N. T. καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν κ. τ. λ.

[5]) Matth. XVI, 17. In edd. N. T. καί deest ante μακάριος, et pro ἀλλ' ἢ — οὐράνιος haec leguntur: ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

[6]) Ed. Huet. itemq. ed. Lachm. Βαριωνᾶ, ed. R. Βαριῶνα, ed. Knapp. βὰρ Ἰωνᾶ.

[7]) Ev. Joann. I, 10.

[8]) H. et R. in textu: ἐδεδόξασιο; R. in notis: „Cod. Bodlej. δεδόξασται."

σιν, τότε ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτὸν, καὶ [1]) δι᾽ ἧς ἐδοξάσθη δόξης ἐν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτὸν, περιεποίησε δόξαν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτόν· οἱ γὰρ ἀνακεκαλυμμένῳ [2]) προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦνται. Ὅρα δὲ, πόθεν „ἀπὸ δόξης“ φησὶ, καὶ ποῦ „εἰς δόξαν·“ ἀπὸ δόξης τῆς τοῦ δοξαζομένου, εἰς δόξαν τὴν τῶν δοξαζόντων. Ἡνίκα οὖν ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν, ἀφ᾽ ἧς ἔμελλεν ἀνατέλλειν τῷ κόσμῳ, καὶ γινωσκόμενος δοξάζεσθαι ἐπὶ δόξῃ τῶν δοξαζόντων αὐτὸν, εἶπε τό· „νῦν [3]) ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·“ καὶ ἐπεὶ οὐδεὶς ἔγνω [4]) τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ, ἔμελλε δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀποκαλύπτειν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς, διὰ τοῦτο „καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ.“ Ἢ τό· „καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ·“ συνεξετάσεις τῷ· „ὁ ἑωρακὼς [5]) ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με·“ θεωρεῖται γὰρ ἐν τῷ Λόγῳ, ὄντι Θεῷ καὶ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ ἀοράτου, ὁ γεννήσας αὐτὸν πατὴρ, τοῦ ἐνιδόντος τῇ εἰκόνι τοῦ ἀοράτου Θεοῦ εὐθέως ἐνορᾷν δυναμένου καὶ τῷ πρωτοτύπῳ τῆς εἰκόνος τῷ πατρί. Ἔτι δὲ καὶ οὕτως σαφέστερον ἂν τὰ κατὰ τὸν τόπον λαμβάνοιτο· ὡς διά τινας τὸ ὄνομα [6]) τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὕτω διὰ τοὺς ἁγίους, ὧν βλέπεται τὰ καλὰ ἔργα λαμπρότατα ἔμπροσθεν [7]) τῶν ἀνθρώπων, δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ πα-

---

1) καὶ δι᾽ ἧς — δόξαν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτόν. Haec desiderantur in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.), sed exstant in Cod. Bodlej., eaque viderat Ferrar. R.

2) II Cor. XIII, 18.

3) Ev. Joann. XIII, 31.

4) Matth. XI, 27. coll. Luc. X, 22. — Ev. Joann. XIII, 21.

5) Ev. Joann. XII, 45. coll. edd. N. T.

6) Rom. II, 24.

7) Matth. V, 16.

τρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐν τίνι οὖν ἐδοξάσθη τοσοῦτον, ὅσον ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἐπεὶ ἁμαρτίαν [1]) οὐκ ἐποίησε, μηδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, μηδὲ ἔγνω ἁμαρτίαν; Καὶ τοιοῦτος οὖν ὢν ὁ υἱὸς ἐδοξάσθη, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, ἀντιδωρεῖται αὐτῷ ὁ πατὴρ τὸ μεῖζον οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πεποίηκε· μεῖζον γὰρ τῷ δοξάσαντι τὸν Θεὸν, ἐλάττονι τὸν διαφέροντα, κατὰ [2]) τό· „ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστί·“ τὸ δοξασθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου [3]) ἐν τῷ Θεῷ, τὸν ἐλάττονα ἐν τῷ κρείττονι. Καὶ πολλῷ γε ὑπερέχουσα ἡ δόξα ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν, ὅτε δοξάζει αὐτὸν ὁ πατὴρ, ἢ ἐν τῷ πατρὶ, ὅτε ἐδοξάσθη ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. Καὶ ἔπρεπέ γε τὸν μείζονα, ἀμειβόμενον τὴν δόξαν, ἣν ἐδόξασεν αὐτὸν ὁ υἱὸς, χαρίσασθαι τῷ υἱῷ τὸ δοξάσαι αὐτὸν ἐν αὐτῷ, ἵν᾽ ὁ υἱὸς ᾖ ἐν τῷ Θεῷ δοξαζόμενος. Εἶτ᾽ ἐπεὶ ὅσον οὐδέπω ταῦτα γίνεσθαι ἔμελλε, λέγω δὲ τὸ δοξάζεσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο ἐπιφέρει τό· „καὶ εὐθὺς [4]) δοξάσει αὐτόν.“ Ταῦτα δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν πολλῷ εἶναι ἐλάττονα ὧν χωρεῖ ὁ τόπος ἐξεταζόμενος, ἀποκαλύπτοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου αὐτοῦ εἰς τὸ παραστῆσαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ᾧ δύναται δωρήσασθαι ὁ πατὴρ δωρούμενος γνωσθῆναι τὴν

---

[1]) I Petr. II, 22.

[2]) R. in textu, H. ad marg. recte, ut in nostro textu; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male: κατὰ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας μείζων μου ἐστί.“ Cfr. ev. Joann. XIV, 28. coll. edd. N. T.

[3]) R. in textu: ἀνθρώπου τοῦ τὸν ἐλάττονα ἐν τῷ Θεῷ κρείττονι, in notis: „deest τοῦ (post ἀνθρώπου) et Θεῷ (ante κρείττονι) in Cod. Reg. (itemq. in text. ed. H.).“ — Huet. ad marginem: „scrib. ἀνθρώπου ἐν τῷ Θεῷ, τὸν ἐλάττ. ἐν τ. κρείττονι.“

[4]) Ev. Joann. XIII, 32.

πᾶσαν δόξαν τοῦ Θεοῦ· διὸ ὡς βραχεῖς, καὶ πολλῷ ταπεινότεροι τῆς ἀξίας τῶν λόγων, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐκτεθεῖσι χάριτας ὁμολογοῦμεν τῷ Θεῷ, οὖσι πολλῷ μείζοσι [1]) τῆς ἡμετέρας ἀξίας.

19. „Τεκνία, [2]) ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. Ζητήσετέ με, καὶ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι, ὅπου ἐγώ εἰμι, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι." Συναγαγὼν ἐκ τῶν εὐαγγελίων τὰς, ὡς ὑπὸ πατρὸς τοῦ [3]) Σωτῆρος ἡμῶν λεγομένας πρὸς τέκνα, φωνὰς, θάῤῥει λέγειν, ὅτι τινῶν ὁ Σωτὴρ πατήρ ἐστιν· τῷ μὲν γὰρ παραλυτικῷ φησι· „θάρσει, [4]) τέκνον, ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι·" τῇ δὲ αἱμοῤῥοούσῃ· „θύγατερ, [5]) ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." Καὶ νῦν τοῖς μαθηταῖς λέγει τό· „τεκνία·" ἐμφαίνοντος, οἶμαι, τὶ καὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ, καὶ διδάσκοντος τὴν ἔτι βραχύτητα τῆς τῶν ἀποστόλων ψυχῆς τότε. Ἐὰν δέ τις ζητεῖ· ἆῤ οὖν ὁ παραλυτικὸς, ἀκούων „τέκνον," ἐντελέστερος ἦν τῶν [6]) πρὸς οὓς ὁ Λόγος φησί· „τεκνία;" ἀκούσει, ὅτι, εἴ τις μέν ἐστι τεκνίον, πάντως ἐστὶ τέκνον· διὸ οὐ κεκώλυται τὸν παραλυτικὸν, λεγόμενον „τέκνον," εἶναι καὶ τεκνίον· ὥστε οὐκ ἀνάγκη, τὸν ὀνομασθέντα „τέκνον" τὸν παραλυτικὸν, εἶναι ἐντελέστερον τῶν πρὸς οὓς ὁ Λόγος εἶπε τό· „τεκνία." Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἐπὶ

---

[1]) R. in textu, H. ad marg. recte *μείζοσι*; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) *μεῖζον*."

[2]) Ev. Joann. XIII, 33. Ed. Lachm. *ἐγὼ ὑπάγω*, ed. Knapp. *ὑπάγω ἐγώ* pro *ἐγώ εἰμι*. Cfr. tam. pag. 479. not. 5.

[3]) Ed. R. ut in nostro textu, ed. H. *λεγομένας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν*.

[4]) Matth. IX, 2. Ed. Knapp. *ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου*, ed. Lachm. *ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι*.

[5]) Matth. IX, 22.

[6]) Deest *τῶν* in Cod. Reg. (item in ed. H.). R.

τῶν ἀνθρώπων οὐ δύναται τὸ τέκνον γενέσθαι ὕστερον ἀδελφὸς οὗ ἔφθασεν εἶναι τέκνον, οὕτως ἀδύνατον μεταβάλλειν ἐκ τέκνου τοῦ[1]) Ἰησοῦ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοῦ ἀδελφόν. Οὗτοι γοῦν, πρὸς οὓς εἶπε· „τεκνία·“ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡσπερεὶ μεταποιηθέντος[2]) ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ, γίνονται τοῦ πρότερον εἰπόντος· „τεκνία·“ ἀδελφοί. Διὸ γέγραπται· „πορεύου[3]) πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου,[4]) καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.“ Καὶ τάχα ὥσπερ ἔστι μεταβαλεῖν ἐκ δούλου Ἰησοῦ, — δοῦλοι δὲ ἦσαν οἱ μαθηταὶ πρὸ τοῦ εἶναι „τεκνία,“ ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· „ὑμεῖς[5]) φωνεῖτέ με· ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ·“ καὶ τό· „οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ·“ ἀναγεγραμμένον πρὸ τοῦ· „τεκνία,' ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· —“ ἐπιστήσεις δὲ, εἰ ὁ δοῦλος πρότερον μαθητὴς γίνεται, εἶτα τεκνίον, εἶτα ἀδελφὸς Χριστοῦ, καὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Μαθητὴν[6]) δὲ ἐν τούτοις λεκτέον τὸν ἐκ τοῦ παρέχειν αὐτὸν παραληψόμενον τὴν τοῦ Λόγου ἐπιστήμην, μανθάνοντα ἀπὸ τοῦ τηλικούτου διδασκάλου τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ δέ· „ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι·“ κατὰ μὲν τὸ ἁπλούστερον, ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν, σαφές ἐστιν, ἐπεὶ ὅσον οὐδέπω ἔμελλε μηκέτι

---

[1]) Deest τοῦ in ed. Huetiana.

[2]) H. et R. in textu μεταποιηθέντος, R. in notis: Cod. Bodlej. μεταποιωθέντος.“

[3]) Ev. Joann. XX, 17. Edd. N. T. πορεύου δὲ πρὸς κ. τ. λ.

[4]) Deest μου in Cod. Reg. (item in ed. H.). R.

[5]) Ev. Joann. XIII, 13. — 16. coll. pag. 415. not. 7. — 33.

[6]) Μαθητὴν — σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Haec desiderantur in Cod. Reg. (itemq. in ed. H.), sed exstant in Cod. Bodlej., eaque viderat Ferrar. R.

ἔσεσθαι μετὰ τῶν μαθητῶν· πρότερον μὲν συλληφθεὶς [1]) ὑπὸ τῆς σπείρας, καὶ τοῦ χιλιάρχου, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον· μετὰ δὲ τοῦτο τῷ Πιλάτῳ παραδοθεὶς, καὶ ἑξῆς τῶν ἐπὶ σταυρῷ καταδικασθείς· εἶτα ποιήσας ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Κατὰ δὲ τὸ βαθύτερον ζητήσεις, μήποτε μετὰ τὸ „μικρὸν“ οὐκ ἔτι ἦν μετ᾽ [2]) αὐτῶν· οὐ τῷ μὴ παρεῖναι αὐτοῖς κατὰ σάρκα, καὶ τῷ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ᾅδου καταβεβηκέναι· — τούτου γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἐκωλύετο [3]) εἶναι καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν ὁ εἰπών· „ὅπου [4]) δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, καὶ ἐγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν“ καί· „ἰδοὺ, [5]) ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος —“ ἀλλὰ τῷ, πληρωθέντος τοῦ· „πάντες [6]) ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης·“ μηκέτι εἶναι μετ᾽ αὐτῶν τὸν μετὰ τῶν ἀξίων μόνων τυγχάνοντα. Πρὸς τοῦτο δ᾽ ἄν τις ἀνθυποφέροι τό· „μέσος [7]) ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ

---

1) Ev. Joann. XVIII, 12. seqq. — Paulo post H. et R. ἑξῆς τήν.

2) Deest μετ᾽ in ed. Huetiana.

3) H. et R. in textu: ἕνεκεν ἐκωλύετο omisso οὐκ; R. tam. in notis: „scribend. videtur,“ H. ad marginem: „scrib. οὐκ ἐκωλύετο. Ferrar.“

4) Matth. XVIII, 20. Edd. N. T. οὗ γάρ εἰσι δύο — ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

5) Matth. XXVIII, 20.

6) Matth. XXVI, 31. (coll. Zachar. XIII, 7.). Ed. Knapp. διασκορπισθήσεται, ed. Lachm. ut in nostro textu.

7) Ev. Joann. I, 26. — R. in textu, H. ad marg. ἑστήκει; H. in textu στήκει. Equidem ἕστηκεν restitui

οἴδατε·" λέγων, αὐτὸν εἶναι καὶ μετὰ τῶν μὴ γινωσκόντων αὐτόν. Ὅρα δὲ, μήποτε οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ εἶναι αὐτὸν μετά τινος, ὅπερ ἐν ἐπαγγελίᾳ ὡς ἀξίοις δίδοται, τῷ ἑστηκέναι αὐτὸν καὶ μὴ γινωσκόμενον ἐν μέσῳ τῶν μὴ γινωσκόντων. Ἐν ἐπαγγελίᾳ μὲν γὰρ τό· „ὅπου[1]) δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, κἀγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν·" καὶ τό· „ἰδοὺ, ἐγὼ[2]) μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος·" οὐ τοιοῦτον δὲ τό· „μέσος[3]) ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε." Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ τοίνυν ὁ εἰπών· „ἰδοὺ, ἐγὼ[4]) μεθ' ὑμῶν εἰμι" φησὶ τό· „ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι." Ὁ δὲ λέγων· „ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι" οὐκ ἂν παρόντι αἰσθητῶς τῷ Ἰούδᾳ, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδῷ τὸν Σωτῆρα, εἶπεν ἂν αὐτῷ τό· μετὰ[5]) σοῦ εἰμι· οὐκ ἔτι γὰρ ἦν μετ' αὐτοῦ, οὐδ' ὅτε βάψας τὸ ψωμίον ἐδίδου αὐτῷ. Ἀλλ' ὅτε μετὰ τὸ ψωμίον, ὅτε ἦλθεν[6]) εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς, πολλῷ πλέον οὐκ ἦν ὁ[7]) Χριστὸς μετὰ τοῦ Ἰούδα, μακρύναντος ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος· „τίς[8]) γὰρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βε-

---

coll. Tom. I. ed. nostrae pag. 155. not. 2. pag. 187. not. 3. pag. 222. not. 2. aliisque locis.

[1]) Matth. XVIII, 20. coll. pag. 476. not. 4.

[2]) Matth. XXVIII, 20.

[3]) Ev. Joann. I, 26. H. et R. h. l. (cfr. pag. 476. not. 7.) in textu: ἑστήκει.

[4]) Matth. XXVIII, 20. — Ev. Joann. XIII, 33.

[5]) Cod. Reg. (item ed. H. in textu) male: μετ' αὐτοῦ. R. — Huet. ad marginem: „Ferrar. μετά σου."

[6]) H. et R. h. l. ἦλθεν, non εἰσῆλθεν.

[7]) Deest ὁ in ed. Huetii.

[8]) II Cor. VI, 16. Edd. N. T. τίς δὲ συμφ. κτλ.; ed. Lachm. Βελίαλ, ed. Knapp. (coll. tam. not. text. subjecta) Βελίαρ. H. et R. Βελιάρ.

λίαρ;“ Εἰ καὶ „μικρὸν“ δὲ ἔτι μετὰ τῶν τεκνίων ἔμελλεν εἶναι ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἰησοῦς, χρὴ εἰδέναι τὸ μέγα τὸ „μικρὸν“ ἐκεῖνο· εἰ καὶ μὴ ἦν μετ' αὐτῶν, οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνοι ζητεῖν ἔμελλον τὸν Ἰησοῦν, ὡς ὁ Πέτρος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι πικρῶς ἔκλαιεν, οἶμαι, ζητῶν τὸν Ἰησοῦν. Νῦν μὲν οὖν τό· „ἔτι [1]) μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι·“ λέλεκται, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον· „μικρὸν, [2]) φησὶ, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με·“ ὅτε λεγόντων τῶν μαθητῶν· „τί ἐστι [3]) τοῦτο ὃ λέγει, μικρόν; οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ· γνοὺς ὁ Ἰησοῦς καὶ ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἐρωτᾷν, εἶπεν αὐτοῖς· περὶ τούτου ζητεῖτε μετ' ἀλλήλων, ὅτι εἶπον· μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με; Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ κόσμος δὲ [4]) χαρήσεται· ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ' ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται.“ Τὸ γὰρ „μικρὸν“ ἐκεῖνο, ἐν ᾧ οὐκ ἐθεώρουν αὐτὸν, ἐζήτουν Ἰησοῦν· διὸ ἔκλαιον, καὶ ἐθρήνουν, τῆς λύπης αὐτῶν εἰς χαρὰν μεταβαλλούσης, ὅτε ἐπληροῦτο τό· „καὶ [5]) πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με.“ Ἐν οἷς ἐξετάσεις, εἰ ὁ μετὰ μικρὸν

---

[1]) Ev. Joann. XIII, 33. — Paulo post δέ ante ὕστερον deest in ed. H.

[2]) Ev. Joann. XVI, 16. Ed. Lachm. καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με, ed. Knapp. καὶ οὐ θεωρεῖτέ με. In edd. H. et R. deest h. l. καί ante ὄψεσθε. Equid. καί restitui coll. edd. N. T. non minus quam pag. huj. lin. 1. et 8. a fine, et pag. 479. lin. 3.

[3]) Ev. Joann. XVI, 18—20. Ed. Knapp. vers. 18. τοῦτο τί ἐστιν —, τὸ μικρόν, ed. Lachm. τί ἐστι τοῦτο — τὸ μικρόν. Vers. 19. edd. N. T. ἔγνω οὖν ὁ Ἰησοῦς ὅτι —, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Vers. 20. eaedem ὁ δὲ κόσμος κτλ.

[4]) R. ut in nostro textu, H. in textu: ὁ * κόσμος χαρήσεται, ad marginem: „scrib. ὁ δὲ κόσμος κ. τ. λ.“

[5]) Ev. Joann. XVI, 16. coll. pag. huj. not. 2.

μὴ θεωρῶν αὐτὸν, εἰ μέλλει μετὰ τοῦτο ὄψεσθαι αὐτὸν, μετ' οὐ πολὺ πάντως ὄψεται αὐτὸν, νοούντων ἡμῶν τό· „καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με." Τὸ δὲ ζητεῖν τὸν Ἰησοῦν, ζητεῖν ἐστι τὸν λόγον, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἅπερ πάντα ἐστὶν ὁ Χριστός. Τινὲς δὲ ζητοῦσιν αὐτὸν τῶν ἑωρακότων σημεῖα, καὶ σὺν τῷ ἑωρακέναι λαβόντων ἀπ' αὐτοῦ ἄρτον, καὶ φαγόντων, αἰτίου τοῦ ζητεῖν αὐτοῖς γενομένου τοῦ τεθράφθαι ἀπὸ τοῦ Λόγου· „ζητεῖτε[1]) γάρ με, φησὶν, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε." Εἶτα,[2]) ἐπεὶ πρότερον τοῖς Ἰουδαίοις εἰρήκει· „ἐγὼ[3]) ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε·" καί·[4]) „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·" ἐπ' ἐκεῖνο ἀναφέρων τὸ προκείμενον, φησί· „καὶ[5]) καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι, ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ[6]) δύνασθε ἐλθεῖν· καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι." Ὡς γὰρ ἐκείνοις, φησὶ, τοῦτ' εἶπον, οὕτω καὶ ὑμῖν· ἀλλὰ καὶ ὑμῖν τοῦτο λέγω οὐ περὶ πλείονος χρόνου. Οὕτω γὰρ ἀκούω τοῦ· „καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι·" ὅπερ οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ· „καὶ ὑμῖν λέγω," χωρὶς[7]) προσθήκης τῆς „ἄρτι." Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ, οὓς προέβλεπεν ἐν τῇ ἑαυτῶν ἁμαρτίᾳ ἀποθανουμένους, οὐκ ἐπὶ βραχυνόμενον χρόνον οὐκ ἐδύναντο ἥκειν, ὅπου ὑπῆγεν

---

1) Ev. Joann. VI, 26.

2) H. in textu εἴτε, ad marg. tamen recte: „scrib. εἶτα. Ferrar."

3) Ev. Joann. VIII, 21.

4) Deest καί in ed. H. — Ev. Joann. VIII, 21.

5) Ev. Joann. XIII, 33. coll. pag. 474. not. 2.

6) Ed. Huet. h. l. min. accur. εἰ pro οὐ.

7) Ed. H. χωρὶς τῆς προσθήκης, ἄρτι.

ὁ Ἰησοῦς· οἱ δὲ μαθηταὶ,[1]) μεθ' ὧν ἔμελλε μικρὸν χρόνον μηκέτι ἔσεσθαι μετ' αὐτῶν, διὰ τὰ προειρημένα, οὐκ[2]) ἐδύναντο ἕπεσθαι τῷ Λόγῳ ἀπιόντι ἐπὶ τὰς ἑαυτοῦ οἰκονομίας. Καὶ εἰ μὲν[3]) μὴ προετέτακτο[4]) τοῦ· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·" τό· „καθὼς[5]) εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις·" κἂν ἁπλούστερον ἐδόκουν μὲν ταῦτα εἰρῆσθαι, ἀναφερόμενα ἐπὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ἔξοδον τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς „νῦν." Εἰ δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀποθνήσκειν ἔμελλον, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποθανὼν[6]) κατα-

---

[1]) *οἱ δὲ μαθηταί, κ. τ. λ.* Haec videntur vertenda, quemadmodum vertit Perionius: „discipuli aut., cum quib. brevi tempore jam futurus non erat, ob ea quae paulo ante dicta sunt, non poterant etc." Sed aliter fortasse leg. Ferrar. (qui vertit: „at vero discipuli post illud pusillum tempus, in quo non amplius futurus erat cum eis, propter ea, quae superius diximus, poterant etc."), et rectius (? Cfr. pag. 479. not. 5. et 6. et pag. ejusd. lin. 14. seqq.) quidem, ideoque nihil (?) immutamus. R.

[2]) H. et R. recte *οὐκ ἐδύναντο κ. τ. λ.* Cfr. pag. 479. lin. 14—20. coll. pag. nostrae nota 1.

[3]) Ed. H. *εἰ μὲν μή*, in ed. R. deest *μέν*.

[4]) R. recte *προετέτακτο*; H. in textu: *προστέτακται*, in marg.: „scrib. (non *προετέτακτο*) *προτέτακτο*." Cfr. ev. Joann. XIII, 33.

[5]) R. in textu, H. ad marg. (nam min. accur. tant. scripsit: *εἴπων*) recte *εἶπον*; R. in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) male: *καθὼς εἶπε*. Ibidem (haec H. quoq. in notis exhibet) pro *κἂν ἁπλούστερον ἐδόκουν μέν κ. τ. λ.*, Ferrar. videtur legisse: *κἂν ἁπλούστερον ἐδοκοῦμεν ταῦτα εἰρῆσθαι ἀναφερόμενοι κ. τ. λ.*, quae lectio ferri non potest."

[6]) R. in textu: *ἀποθανὼν, καὶ καταβαίνων εἰς κτλ.*, in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest *καί*. Forte legend. (H. ad margin.: „scrib.") *ἀποθανὼν καταβαίνειν εἰς κ. τ. λ.*"

βαίνειν εἰς ᾅδου, πῶς, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ὑπῆγεν, ἐκεῖνοι οὐκ ἐδύναντο ἀπελθεῖν; Ἀλλ' ἐρεῖ τις, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ἔμελλε γίνεσθαι τοῦ Θεοῦ, ἔνθα οἱ μὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθανούμενοι γίνεσθαι οὐκ ἔμελλον, οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ τότε μὲν οὖν οὐκ ἐδύναντο ἐκεῖ γενέσθαι, ὕστερον δὲ, διὰ τοῦτο πρὸς μὲν τοὺς ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθανουμένους Ἰουδαίους λέλεκται τό· „ὅπου[1]) ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·" πρὸς δὲ τοὺς μαθητάς· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι." Τὸ γὰρ ἑξῆς τῆς λέξεώς ἐστι τοιοῦτον· καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ὑμῖν λέγω· „ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι." Καὶ οὕτω δὲ οὐκ ὀλίγην ἔχει ζήτησιν ὁ τόπος, διὰ τό· „ὁ υἱὸς[2]) τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ποιήσει τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας." Πῶς γὰρ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ποιήσει ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, ὃς ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐν τῷ παραδείσῳ ἔμελλεν[3]) ἔσεσθαι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τό· „σήμερον[4]) μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ." Οὕτω δὲ ἐτάραξέ τινας ὡς ἀσύμφωνον τὸ εἰρημένον, ὥστε τολμῆσαι αὐτοὺς ὑπονοῆσαι προστεθῆσθαι τῷ εὐαγγελίῳ ἀπό τινων ῥᾳδιουργῶν αὐτὸ τό· „σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ." Ἡμεῖς δέ φαμεν ἁπλούστερον μὲν, ὅτι τάχα, πρὶν ἀπελθεῖν εἰς τὴν λεγομένην καρδίαν τῆς

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 21. — XIII, 33. coll. pag. 479. not. 5. et pag. 474. not. 2.

[2]) Matth. XII, 40. coll. propter ποιήσει edd. N. T.

[3]) H. et R. in textu ἔμελλεν omisso ὅς ante ἅμα, Huet. tam. ad marginem: „scrib. μέλλων;" R. in notis: „forte scribend. μέλλων, vel legendum: ὃς ἅμα τῇ ἐξόδῳ — ἔμελλεν κ. τ. λ.

[4]) Luc. XXIII, 43. In edd. N. T. desunt verba τοῦ Θεοῦ.

γῆς, ἀπεκατέστησεν εἰς τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ τὸν εἰπόντα αὐτῷ· „μνήσθητί[1]) μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου·“ βαθύτερον δὲ, ὅτι πολλαχοῦ τὸ „σήμερον“ ἐν τῇ γραφῇ καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα· ὥσπερ δὲ καὶ ἐν τῷ· „ἐφημίσθη[2]) ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον·“ καί· „οὗτος[3]) πατὴρ Μωαβιτῶν μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας·“ καί· „σήμερον[4]) ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ μὴ ἀπόστητε ἀπὸ[5]) κυρίου.“ Ἐν τῇ σήμερον οὖν ἡμέρᾳ ἐπαγγέλλεται αὐτῷ,[6]) ἀξιώσαντι μνησθῆναι αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ ἐνεστηκότι αἰῶνι πρὸ τοῦ μέλλοντος ποιῆσαι αὐτὸν γενέσθαι σὺν[7]) αὐτῷ ἐν

---

1) Luc. XXIII, 42. Ed. Knapp. *μνήσθητί μου, κύριε, ὅταν κ. τ. λ.*, ed. Lachm. *μνήσθητί μου, (κύριε,) ὅταν κ. τ. λ.*

2) Matth. XXVIII, 15. Edd. N. T. *καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος κ. τ. λ.* In fine vers. ed. Lachm. *σήμερον ἡμέρας*, ed. vero Knapp. ut in nostro textu.

3) Genes. XIX, 37. LXX. interpretes *ἕως* exhibent pro *μέχρι*.

4) Psalm. XCV, 7. coll. 8. (XCIV.) In LXX. interpretum vers. verba *καὶ μὴ — κυρίου* desunt. Cfr. ep. ad Hebr. III, 7. seqq.

5) R. in textu, ut in nostro textu, in notis: „Cod. Reg. (it. ed. H. in textu) *ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐπαγγέλλεται κ. τ. λ.*“ — Huet. in notis, nihil de *οὖν* disserendo, haec habet: „leg. Ferrar. *καὶ μὴ ἀπόστητε ἀπὸ κυρίου, ἐν τῇ κ. τ. λ.*, Perion. aut. *καὶ μὴ ἀπόστητε,* (?) *ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ κ. τ. λ.*“

6) H. et R. in textu recte *αὐτῷ ἀξιώσαντι*, in notis, quo jure, nescio: „pro *αὐτῷ ἀξιώσαντι* (H. affert *ἀξιώματι* [?]) forte legend. *αὖ τῷ ἀξιώσαντι.*“

7) R. in textu, H. ad marg. recte *σὺν αὐτῷ*; R. in notis: „in Cod. Reg. (item in textu ed. H.) deest *σύν*.“

τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ μέσου ἐν παρεκβάσει εἰς τὸ προειρημένον εἰρήσθω. Τοῖς δὲ μαθηταῖς, ἀκολουθεῖν βουλομένοις τῷ Ἰησοῦ, οὐχ, ὡς ἂν οἱ ἁπλούστεροι ὑπολάβοιεν, σωματικῶς, ἀλλ' ὡς δηλοῖ τό· „ὃς [1]) ἂν μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσει ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος εἶναι μαθητής·“ φησὶ νῦν ὁ κύριος· „ὅτι, [2]) ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι.“ Εἰ γὰρ ἐβούλοντο ἀκολουθεῖν τῷ Λόγῳ, καὶ ὁμολογεῖν αὐτὸν, μὴ σκανδαλιζόμενοι ἐν αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἐδύναντό πω τοῦτο ποιεῖν· „οὔπω γὰρ [3]) ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη·“ „καὶ [4]) οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.“ Ἄπεισι δὲ ὁ Λόγος τὰς ἑαυτοῦ πορείας, καὶ ἀκολουθεῖ μὲν αὐτῷ ὁ Λόγῳ ἑπόμενος· οὐ δύναται δὲ [5]) ἀκολουθεῖν ὁ μὴ εὐτρεπισμένος [6]) ἀξίως αὐτοῦ ὡς κατ' ἴχνη βαίνειν, τοῦ Λόγου ὁδηγοῦντος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τοὺς πάντα πράττοντας, ἵνα καὶ δύνωνται αὐτῷ ἕπεσθαι, καὶ ἀκολουθῶσιν αὐτῷ, ἕως ἂν [7]) εἴπωσιν ἀξίως τῷ Χριστῷ· „ἐκολλήθη [8]) ὀπίσω σου ἡ ψυχή μου.“ Αὐτάρκη δὲ περιγραφὴν εἰληφότος τοῦ λβ' τῶν εἰς τὸ

---

[1]) Matth. X, 38. Edd. N. T. καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ (ed. Lachm. αὐτοῦ), καὶ ἀκολουθεῖ— ἄξιος omissis post ἄξιος verbis: εἶναι μαθητής.

[2]) Ev. Joann. XIII, 33. coll. pag. 481. not. 1., pag. 479. not. 5. et pag. 474. not. 2.

[3]) Ev. Joann. VII, 39. coll. pag. 412. not. 2.

[4]) I Cor. XII, 3. coll. pag. 412. not. 1.

[5]) Ed. Huet. δὲ καὶ ἀκολουθεῖν.

[6]) Cod. Reg. (item ed. II.) εὐτρεπισμένος ὥστ' (R. affert ὥστε) εὐτόνως κατ' ἴχνη κ. τ. λ.

[7]) Deest ἂν et ἀξίως in Cod. Reg. (it. in ed. II.). R.

[8]) Psalm. LXIII, 8. (LXII, 9.). LXX. interpretes: ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου.

κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν, αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον.

[*Λείπουσιν οἱ Τόμοι τριακοστὸς τρίτος, καὶ τριακοστὸς τέταρτος, καὶ τριακοστὸς πέμπτος, καὶ τριακοστὸς ἕκτος, καὶ τριακοστὸς ἕβδομος, καὶ*[1]) *τριακοστὸς ὄγδοος καὶ τριακοστὸς ἔνατος.*]

---

[1]) In ed. R. desunt verba: *καὶ τριακοστὸς ὄγδοος.* Paulo post in ed. ead. legitur *ἔνατος*, non *ἔννατος*. Cfr. pag. 376. not. 2.

Corrigenda.

Legas Tom. II. pag. 2. lin. 4. a fine *διά.*
— — pag. 9. not. 7. lin. 2. a fine: *ἤθη.*
— — pag. 172. not. 2. Psalm. LXXXVIII, 5.
— — pag. 243. not. 4. *φεύγων.*
— — pag. 263. not. 4. Huet.
— — pag. 285. not. 6. Ecclesiast. VII, 20.
— — pag. 287. lin. 5. *ἐπὶ τὸ γενέσθαι.*
— — pag. 386. not. 3. Cfr. Psalm. CX, 1.

Leviora vitia, si qua praeterea aciem oculorum fugerunt, suo singula tempore accurate indicabuntur.

INDEX

LOCORUM[1]) SACRAE SCRIPTURAE.

[1]) Litera *a*. singulis paginis praefixa ad Tom. I. ed. nostrae respicit, litera *b*. ad Tom. II. ejusd. ed.

[1] In his ordinem versionis LXX. interpretum sequor.

II Corinth.

Typis Fratrum Unger.